

VOLKS ONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN
DOOR HET NUTSINSTITUUT
VOOR VOLKSONTWIKKELING

14e JAARGANG

ONDER REDACTIE VAN:

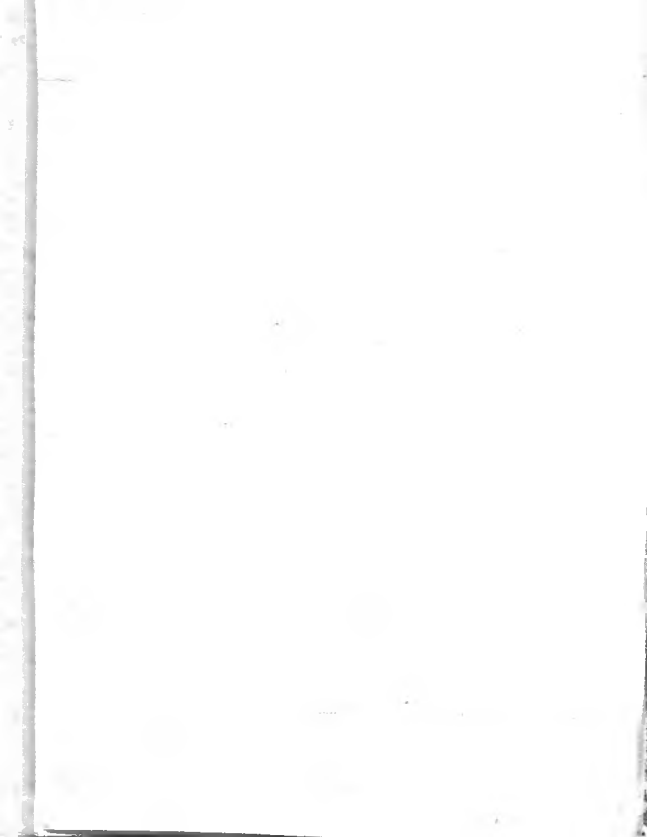
Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR,
A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wzn.,
IDA HEYERMANS, Dr. K. F. PROOST, G. VAN VEEN,
J. HOVENS GREVE, Secretaris.

Jan Nieuwenhuysen
1784

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN . HOOFDKANTOOR: AMSTERDAM (C.)

1932—1933

VOLKS *TJB 3867* **ONTWIKKELING**

**MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING**

ONDER REDACTIE VAN :

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, Dr. W. EMMENS,
A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS,
Dr. K. F. PROOST, G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

**MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM**

PER
NUMMER
F 0.75

Lichtbeelden-Vereeniging

AMSTERDAM - SINGEL 289-293

Centraal bureau voor lantaarnplaten en wetenschappelijke fotografie

TELEFOON 34648

POST-GIRO 15476

De Lichtbeelden-Vereeniging heeft een „Uitleenbibliotheek”
van + 50.000 stuks lantaarnplaten op het gebied van:

Kunstgeschiedenis

Schilderkunst, Plastiek, Bouwkunst, Stedenbouw
(ook kaarten en prenten), Stadsgezichten. —

Cultuurgeschiedenis.

Aardrijkskunde

Oppervlaktevormen, Grondsoorten, Begroëing,
Bebouwing, Verkeerswegen, Economie, Industrie.

Sterrenkunde.

Natuurlijke Historie.

Landbouw en Veeteelt

in ons land speciaal voor het Landbouwonderwijs.

Kinderverhalen en Ontdekkingsreizen.

Voor alle personen of vereenigingen, die practisch aan ontwikkelingswerk doen
is de Lichtbeelden-Vereeniging een onmisbaar Hulpinstituut.

In 1930 werden 150.000 lantaarnplaatjes van haar betrokken.

Men kan per serie bureu à f5.— en een abonnement van 15 series
per jaar nemen voor f30.—. Alle lichtbeelden kunnen ook gekocht
worden, evenals een groot aantal foto's.

De Vereeniging is bezig naast de Lichtbeeldencollectie een archief aan te
leggen van eigen opnamen van Nederland: schilderkunst, architectuur, karak-
teristieke landschappen, begroëing, typen van boerderijen, dorpenaanleg,
industrie en landbouw.

Uitvoerige catalogi voor alle onderdeelen en alle verdere
informatie zijn aan bovenstaand adres verkrijgbaar.

Wat heeft, na de sluiting, de Tentoonstelling „Moeder en Kind” ons nog te zeggen?

door M. E. H. SANDBERG—GEISWEIT VAN DER NETTEN.

„Het is niet het moederschap op zichzelf, maar het is de moederlijkheid in het algemeen, die geëerd wordt in het moederschap, door alle tijden heen. De moederlijkheid is de zorg, met voorbijzien van eigen leven, van de soort: het is voor den eenling en voor het heele menschengeslacht de troost en de rust, het is het begrijpen, het aansporen, het waardeeren, het terughouden, het is de zorg en de zachtheid, het is het verwachten en het vergeven, het is herinnering en vooruitzien, verleden en toekomst.

De moederlijkheid is in het wereldproces de brandende fakkel, die doorgegeven wordt van geslacht op geslacht.

Aan deze moederlijkheid als kostbaarst menschengoed, hebben alle vrouwen deel, of zij een kind ter wereld brachten of niet...

Moederschap is tegelijk opperste levensvervulling en diepste levenstragiek.”¹⁾

J. RIEMENS—REURSLAG.

Schrijven over een tentoonstelling die geweest is vraagt een andere opzet, dan mededeelingen doen over een tentoonstelling die komen zal of die is. Ik wil daarom trachten ook de achtergrond van deze tentoonstelling voor u te doen leven in verband met de diepere gedachten, die haar bezielde en in verband met de Volksontwikkeling, die mede door deze gedachten gedragen wordt; hier en daar zal ik een greep doen uit feiten en cijfers, om voor zoover dit mogelijk is, deze ontwikkeling door voorbeelden te staven; trachten na te gaan wat deze tentoonstelling als uiting betekende, uit welken geest zij geboren werd, wat men in haar miste en welken wensch voor de toekomst zij daardoor geboren doet worden.

De gedachten, die haar bezielde, vonden uiting in de korte artikels van vooraanstaande mannen en vrouwen, waarmede de catalogus als 't ware doorschoten is. De meesten dezer werkten mede aan den opbouw der tentoonstelling en dus is getracht in de uitvoering die gedachten te belichamen. Het voor het groote doel der tentoonstelling meest typische, dat de inleiding vormt tot de groep „Moeder”, staat aan het hoofd van dit artikel en doet voelen wat de moeder-gedachte in het wereldgebeuren voor levenbewarende en beschuttende kracht heeft, die veel verder reikt dan het feit der geboorte en de verzorging en opvoeding van het kind. Deze gedachte kwam tot uiting in de opzet en in de uitwerking der tentoonstelling. In de cyclus: „Moeder en Kind” uiteengezet in de keurig uitgevoerde en mooi geïllustreerde blauwe brochure, die in 1931 verscheen en waarvan Prof. Dr. J. H.

¹⁾ Catalogus Tentoonstelling „Moeder en Kind” blz. 39.

Gunning, — een man, die het weten kan — getuigde, dat deze zoo buitengewoon goed doordacht en opgezet was, komt deze gedachte, van het wijdere moederschap tot uitdrukking. Deze cyclus werd op de tentoonstelling in groepen, diorama's, plastische voorstellingen, korte sprekende teksten uitgewerkt, en toonde „de vrouw in haar opgang naar het moederschap en de moeder in verhouding tot haar kind,“ maar gaf ook aan, hoe het moederlijk gevoel, het zorgende element zich over de geheele maatschappij uitstrekt, beter gezegd de geheele maatschappij, voor zoover deze het toelaat, doortrekt en doorwarmt.

De groepverdeeling van den cyclus is uit deze gedachte opgebouwd, welke vooral naar voren komt in de groepen: II, VII, VIII en X.

Groepverdeeling: I. *De rijpere jeugd*; II. *de vrouw in het maatschappelijk leven*; III. *de moeder*; IV. *moeder en kind*; V. *de zuigeling*; VI. *de kleuter*; VII. *het schoolgaande kind*; VIII. *kindersiekte*; IX. *het gezinsleven*; X. *het abnormale kind*; XI. *moeder en kind in de koloniën*, terwijl aan het geheel was toegevoegd een collectie schilderijen en beeldhouwwerken: „*Moeder en kind in de kunstgeschiedenis*“ door Prof. Dr. W. Vogelsang.

De leidende gedachte van deze tentoonstelling werd verzinnebeeld door de over ons geheele land verspreide, buitengewoon geslaagde reclameplaat van v. Woerkom, die in simpele lijnen de silhouet van een moeder en kind geeft, die uitzien, als 't ware, in de toekomst, in het leven; de vragende belangstelling bij het kind, de verwachtende aanvaarding bij de moeder, met even naar boven gewend gelaat, zijn met enkele lijnen heel fijn weergegeven.

Is het bewust of onbewust geschied, dat de kleur van deze plaat, *de kleur der tentoonstelling*, blauw was, de kleur der trouw, die in de moeder haar beste aardsche uiting vindt?

Het cachet van kunstzinnigheid, van afwezigheid van onnoodige versieringen, van goede harmonische opbouw was (op enkele uitzonderingen na) met volhardende schifting en ordening, welbewust over de geheele tentoonstelling volgehouden.

Het was goed gezien, dat het niet en nergens mocht gaan om een vereeniging, een instelling, — een beperkt belang — maar dat het gaan moest om het geheel en dat alles daaraan dienstbaar moest zijn. Dit kwam niet alleen het geheel ten goede, maar was bovendien opvoedend voor hen, die gemeenlijk om de boom het bosch niet zien.

De goed doordachte en verzorgde inrichting, zoowel wat de verdeeling in groote lijnen aangaat, als wat betreft de ordening en inhoud der groepen, de rustgevende verrassing hier en daar van een intieme sfeer, die aan „thuis“ deed denken, was het werk van Dr. Joh.

Salomonson, die de ziel en leider was van deze groote onderneming, en wat betreft den bouw van de architecten A. J. Kramer en L. Kalf.

Aan de volgende artistieke medewerkers(sters) was o.a. de uitvoering van onderdeelen opgedragen: Peter Alma, Prof. Huib Luns, Prof. W. Kener, J. Sjollem, W. J. H. B. Sandberg, Jan van Putten, M. Krabbe, Esther van Hoogstraten, Dr. F. van Thienen.

De tentoonstelling heeft jaren van voorbereiding gekost. Het is goed, dat men nooit weet, wat er aan een werk dat men begint, vastzit. Indien men 't wist, men zou nooit den moed hebben een grooten arbeid te ondernemen. Zoo is het ook hier gegaan. De moeilijkheden komen gaandeweg en dagelijks staat men er voor ze te overwinnen, en misschien gelukt het nooit geheel tot eigen en ieders bevrediging. Maar dit staat vast, dat *het Wetenschappelijk gedeelte* (en over dit deel wil ik, op een enkele uitzondering na, alleen schrijven) een enorme werkprestatie geweest is, speciaal van den leider van het geheel, vanaf het verschijnen van bovengenoemde blauwe brochure tot aan den dag der feestelijke opening op 17 Juni 1932, en daarna gedurende de volgende weken.

Prof. Dr. A. H. M. J. van Rooy, voorzitter van het Tentoonstellingsbestuur, heeft in de openingsrede gezegd, dat het doel der Tentoonstelling was „leering en inzicht bieden“, ook zou zij bevorderen, dat een volgende generatie opgroeide „in het licht van ons beste en nieuwste weten.“²⁾

Duizende personen hebben aan dezen oproep gehoor gegeven, door hun komst, en urenlange aandachtige beschouwing van het gebodene. Deze tentoonstelling is een peilschaal geweest van de hedendaagsche kinderverzorging, niet alleen van Nederland, vele buitenlandsche inzendingen, gaven haar een internationaal karakter. Al kan men niet zeggen, dat zij een hygiënisch-medisch stempel vertoonde, hetgeen, gezien de samenstelling van het bestuur, geen bevreemding zou hebben gebaard, zoo was zelfs deze enorme ruimte niet voldoende om b.v. de nieuwere stroomingen bij het onderwijs tot hun recht te doen komen, al was er eerlijk naar gestreefd aan opvoeding, onderwijs en aan de idielle goederen der menschheid de hun toekomende plaats te verzekeren.

De tegenstelling „vroeger“ en „nu“, was zooveel mogelijk volgehouden en vertoonde een verblijdenden groei, wat betreft: *hygiënisch inzicht, techniek der verzorging, aanpassing aan natuur en aanleg van het kind, verdiept inzicht op het gebied van opvoeding en onderwijs.* (Al dadelijk

¹⁾ Cat. bl. 15. ²⁾ Dr. S. bl. 21.

wil ik noemen de meeste frappante tegenstellingen: de oude en nieuwe kraamkamer, weeskamer, woning.)

Niet alzoo met wat het oog bekoort: het speelgoed, de kindermeubels, uit vroeger eeuwen boeiden ons oog door bekoorlijkheid; hoe onpractisch en onhygiënisch zij ook vaak was: de kinderkleeding uit verschillende lang vervlogen tijdperken, toch stonden wij er voor stil, verrast door het geheel en de verzorgde details, zooals zij daar omhulden de levensgetrouwe „geesteskinderen” van Kathe Kruse, gemodelleerd door haar fijne vingertoppen (ik las, dat wie deze ziet het geheim van haar scheppingen kent); deze voorwerpen en kleeding ontstaan uit een bezonken cultuur, ademden geduld en rust; vormen geschapen in gehoorzaamheid aan een innerlijk gebeuren, innerlijk beleven; deze schoonheid vindt men slechts sporadisch in de voortbrengselen van dezen tijd; het technisch juiste, het praktische, het koelzakelijk verstandelijke, nog riet doorademd van de innerlijke beleving, die een kunstwerk schept van het simpelste gegeven, — overheerscht, als wilde men zich eerst ontdoen van de franje en onnoodige versierselen der 19de eeuw en gunde men zich niet den tijd en de rust voor innerlijken groei en bezonkenheid, die schoonheid van vorm doet ontstaan.

En tocht Zijn niet de poppen van Käthe Kruse in dezen tijd ontstaan; gaven zij niet als 't ware het leven terug aan de kleeding uit vroeger tijd?

Was er niet ook schoonheid, zij het van anderen aard in de wel-doende sfeer van de plattelandsschool, in de statistieken, in de kinderspeelkamer ontworpen door Paul Bromberg (VI), in de simpele aanvalligheid van de kleeding der Hollandsche inzending, ¹⁾ en van die gezonden uit Amerika, in de details van de inzending der Industriescholen? Gaat het nu niet ook reeds bewust, al kwam dit onvoldoende tot uiting op deze tentoonstelling, in het nieuwe onderwijs om de innerlijke beleving? Een mooi staaltje hiervan was het werk van een volksschool te Hamburg, ingezonden door O: Wommelsdorff, (groep VII en IX). Deze inzending, te groot om in haar geheel geplaatst te worden, deed zien de ontwikkeling van het kind, zooals deze tot uiting komt in zijn teekeningen; er was individueel werk en groepsarbeid, volgens het beginsel, dat het bij onderwijs en opvoeding gaat om „*Ein Erlebnis*, d.w.z. dat arbeiden verbonden is met het geheele wezen van den mensch, van het kind; dat het door dezen arbeid groeit, zich opheft, verder komt; dat het niet in de eerste plaats gaat om het resultaat, maar om wat de arbeid aan den mensch doet, om

¹⁾ v. Mevr. A. P. J. den Tex—Dijkers.

het Erlebnis". De 5 meters lange friezen zijn ontstaan uit gemeenschappelijke belevingen, in gezamenlijken arbeid, waarbij elk kind zich als vanzelf door de vreugde van het werk inschakelt op de plaats, die hem in het geheel toekomt.

Ditzelfde principe vond men terug in de inzending van de Stichting voor Kinderstudie (VI, VII).

Een grafische voorstelling boven het werk van kleuters (VI) (waaronder ook timmerwerk) toonde aan, welk groot deel van zijn tijd het kind uit *eigen drang* besteedt aan zoogenaamd *scheppend werk*.

Deze kinderlijke vitingen zijn tevens richtsnoeren voor den opvoeder.

„Voor het jonge, normale kind bestaat het leven uit een oneindige reeks van heerlijke onderzoekingen en ontdekkingen. Men moet het kind niet *leeren* spelen, integendeel, het vrije spel geeft de groote lijnen der kinderlijke ontwikkeling aan, waarop de opvoeder bouwen moet." ¹⁾

Van scheppend vermogen der kinderen getuigde ook: de inzending van de beeldhouwster Martha Bergemann—Künitzer uit Jena; zij heeft van kinderen er toe te leiden zich beeldend te uiten;

en de inzending: het Décroly Onderwijs (VII) (Stichting voor Kinderstudie): „de school moet het kind leeren zelfstandig te onderzoeken, te denken, te handelen." . . . „Een werkelijke explosie van werk, en het volharden daarin ontstaat eerst dan, als onderwerp en werkwijze aangepast zijn aan de ontwikkelingsmogelijkheden van het kind op bepaalden leeftijd." ²⁾

In onze eeuw van bewustwording wordt dus bewust gestreefd ruimte, tijd, materiaal te verschaffen aan het kind, zoodat het de gelegenheid en de *rust* heeft om uit innerlijken drang, — dit fundament van de kunst in alle eeuwen, — te werken; — al zal ook hier de scholing, de volharding, de zelftucht niet mogen ontbreken.

Altijd past het rijke, veelzijdige leven zich weer aan tot de behoeften van den mensch. Waar te midden van de onrust en het jachten om records van een steeds slinkend aantal minuten en seconden, de innerlijke beleving dreigt vermoord te worden, daar wordt zij centraal gesteld in opvoeding en onderwijs.

Van *vroeger* naar *nu* viel dus in menig opzicht een verblijdenden groei waar te nemen, waaromtrent ik hieronder enkele door de tentoonstelling vastgelegde momenten wil aanduiden, die voor de Volksontwikkeling van belang zijn. Ik kan allerminst volledig zijn en moet hier en daar een greep doen.

¹⁾ Cat. bl. 73, ²⁾ bl. 87.

Groep I gaf aan den groei van het Huishoudonderwijs in de $\pm$ 40 jaren sinds de oprichting van de eerste huishoudschool, en daarnaast die van het landbouwhuishoudonderwijs, weergegeven door een kaart van Nederland met vlaggetjes.

In 1910 de eerste landbouwhuishoudscholen te Veendam en Varreveld en nu, 22 jaren later, deze nuttige instellingen verspreid over ons geheele land.

Van de 3 typen van landbouwhuishoudscholen schijnt het type waar wisselend aan groepen van leerlingen, aan elk gedurende 2 dagen wekelijks, onderwijs gegeven wordt, zeer goed te bevallen, omdat deze indeeling rekening houdt met de behoefte aan arbeidskrachten in huis en hof.

Naast de opleiding tot huisvrouw vond de opleiding voor kinderverzorging en opvoeding haar plaats; voornamelijk de opleiding tot leerares in kinderverzorging en opvoeding, en tot leidster voor jeugduitezuilen, zooals deze op 4 plaatsen in ons land gegeven wordt,¹⁾ op een wijze zooals in het buitenland nog niet geschiedt. Een kaart van Nederland toonde ook hier, dat sinds de eerst gediplomeerden de school verlieten, in 1923, aan $\pm$ 103 scholen voor Nijverheidsonderwijs (hieronder begrepen de landbouwhuishoudscholen) onderwijs in kinderverzorging en opvoeding gegeven werd, voorts vele cursussen voor instellingen en vereenigingen.

Ook voor de verzorging en opvoeding van kinderen in tehuizen, vacantiëkolonies, volks- en buurthuizen, kleuterklassen wordt steeds meer naar krachten gevraagd, die bovengenoemd diploma van de vereeniging tot bevordering van het onderwijs in kinderverzorging en opvoeding zooals op bovengenoemde kaart werd aangeduid, of van de scholen voor maatschappelijk werk hebben verworven. In deze groep vond ook de beroepskeus haar plaats, die ordenend en schiftend tracht de geschikte man en de geschikte vrouw op de juiste plaats in de Maatschappij te stellen.

Over de tentoonstelling verspreid, werden aangetroffen: een 12-tal schijven,²⁾ die verschillende opleidingen voor de vrouw typeerden:

¹⁾ Aan de Nieuwe Huishoudschool, Gabriël Metsstraat 8, Amsterdam, Directrice Mejuffrouw J. C. van Duyl;

de School voor Kinderverzorging en Opvoeding, 's-Gravendijkwal 26, Rotterdam, Directrice Mejuffrouw G. G. M. de Vos, arts.

aan de R.-K. School voor Maatschappelijk werk te Amsterdam, Directrice Mejuffrouw F. Have;

aan de R.-K. School voor Maatschappelijk werk te Sittard, Directrice Mejuffrouw W. Hillen.

²⁾ Cat. blz. 20.

gegevens omtrent vóóropleiding, opleiding, toekomstmogelijkheden, met in het midden de vrouw in de uitoefening van een bepaald beroep; vooral trok de aandacht de schijf verbeeldende: de opleiding der verpleegster (VIII) en de veelzijdigheid van dezen werkkring.

Een groot aantal statistieken, uitgevoerd door verschillende kunstenaars, onder de bekwame leiding van Dr. T. van den Brink, gaf in elke groep een statistisch beeld van de zorg voor moeder en kind, dat zien liet: „groei en resultaten“ ook „lacunes en beteekenis van nauwe samenwerking.“¹⁾ Zoo werd b.v. aangetoond, dat op 100 werkende vrouwen in den leeftijd van 15—65 jaar in België, Engeland, Duitschland, Frankrijk en Polen, respectievelijk 31, 38, 51, 62, 73 arbeiden in een beroep, in Nederland 30.

In de stand „Moeder en kind“ werd aangetoond dat in 1931 in Nederland niet minder dan 4311 kinderen doodgeboren werden en dat 3032 stierven in de eerste week na de geboorte en dat 562 moeders stierven aan de gevolgen der geboorte. Aandacht werd gevestigd op de preventieve geneeskunde, — wordt niet wat de doktoren betreft, langzamerhand het accent verlegd van „geneesheer“ naar „hygiënist“, — en in dit verband op de noodzakelijkheid van zich tijdig onder toezicht stellen, gewezen?

Statistisch werd aangetoond dat de dalende geboortefrequentie overal in Nederland en in het buitenland waarneembaar is, in de groote stad, op het platteland, in buurten met hoogen en lagen welstand, in alle groepen van beroepen en van godsdiensten. Er worden ook minder kinderen een jaar na het huwelijk geboren.

Dat de voorbehoeding ook voor besmettelijke ziekte, en bovenal het weerbaar maken van het jonge kind door zon, lucht en een juiste voeding dringend noodzakelijk is, blijkt uit de statistiek (VIII), dat aan mazelen per jaar in Nederland 500 kinderen, aan kinkhoest 600, aan diphterie 450 kinderen sterven, aan ingewandsziekten 900!

Reeds vóór dat zij naar school gaan worden 68 % der kinderen door mazelen, 35 % door kinkhoest, 5,4 % roodvonk, 6,3 % door diphterie aangetast.

Ook werd door 4 wandplaten van T. Raemakers aangetoond welk een invloed alcohol heeft op het nageslacht; naarmate de grootvader meer drinkt, wordt een vermindering geconstateerd van het zoogvermogen bij de kleindochters en van het weerstandsvermogen bij de zuigeling. De hoeveelheid alcohol die de vader drinkt, is van beteekenis op de kans op zenuwlijden en t.b.c. voor zijn kinderen.

¹⁾ Cat. blz. 20.

Daartegenover deed een grafische voorstelling zien, dat op de 500 zuigelingen er 50 jaar geleden niet minder dan 95 stierven; dit getal is nu 25.

De zuigelingensterfte van kunstmatig gevoede kinderen is ± 3 tot $4 \times$ zoo groot als bij kinderen, die de moeder zelf voedt.

De heilzame werking van de consultatie-bureaux doet zich hier gevoelen. In 250 gemeenten van ons land waren in 1930 reeds 350 consultatiebureaux opgericht. Een modelconsultatie-bureau voor zuigelingen der gem. Amsterdam was in stand V aanwezig.

Dr. van der Zande, onder wiens leiding deze groep werd ingericht, schrijft: „Geen moeder, die in het gelukkig bezit is van een gezond geboren baby, behoeft met de voeding getob te hebben, géén kind behoeft aan een voedingsstoornis te gronde te gaan indien de adviezen van het bureau opgevolgd worden“. De vermindering der zuigelingensterfte is de stevige achtergrond waarop deze bewering rust.

Van medische zijde werd mij verzekerd, dat een ander groot voordeel van het consultatie-bureau is dat het de moeders overtuigt van de noodzakelijkheid van het volgen van moedercursussen om meer kennis en inzicht te verwerven.

De geboorteklok wees aan dat elke 3 minuten in Nederland een kind geboren wordt; (van 1870 tot 1880 iedere 2 minuten).

Hoe dat pasgeboren kind hygiënisch te verzorgen, daarover werd men door modellen, diapositieven, platen, foto's, met korte spreuken, waarvan ik hieronder enkele volgen laat, voorgelicht:

„Laat de zuigeling zich vrijelijk kunnen bewegen. Trappelen met de beenpjes is voor hen hetzelfde als uit wandelen gaan.“¹⁾

„Buikligging bevordert de ontwikkeling van het spierstelsel.“

„Ons kind eet zoo slecht dokter!“

„Drinkt het te veel? Snoept het te veel? Eet het te veel tusschen de maaltijden? Speelt het onder het eten? Zit het te veel thuis? Dwing geen kind tot eten. Honger is de beste kok.“

„In den zomer bij groote warmte is voor het kind vochttoevoer gewichtiger dan voedsel.“

„Zoo ook bij ziekte. Melk is voedsel. Geeft het kind slappe thee of frisch water te drinken.“²⁾

In den zuigelingenhoek, door het Nat. Reizend Museum voor ouders en opvoeders ingericht met eenvoudige middelen, binnen het bereik van velen, vonden 10-minuten-cursussen plaats, onder leiding van mej. S. van der Hoop, die veel belangstelling trokken.

¹⁾ Inst. Hygiëne Museum, Dresden.

²⁾ Reichsmuseum Dusseldorf.

Gaven de artistieke sportdiorama's in groep I (wat de jeugdorganisatie betrof, ingericht door het Ned. Jeugdleiders Instituut) een treffend bewijs hoe sport en gymnastiek veredelend werken mits de leiding goed is, in groep II werd de Mensendieck methode, waarvan de grondgedachte luidt: „Er bestaat een schoonheid, die voor iedere vrouw bereikbaar is, de schoonheid harer bewegingen in het dagelijksch leven“, aan fotografieën gedemonstreerd, en groep X werd de zegenrijke invloed van deze methode door een inzending bekend gemaakt. Onvergetelijk was de Engelsche foto van een meisje met bochel vóór de behandeling en met een prachtig recht ruggetje erna!

Verblijvend was ook dat in de industriele stand van „*Ado werk-plaatsen*“, (Apeldoorn) eindelijk een karretje te koop werd aangeboden waarvan het zitvlak horizontaal blijft, (niet scheef) wanneer het getrokken of geduwd wordt, zulks door het aanbrengen van een scharnier in de stok; hetgeen bevorderlijk is voor de houding van het kind speciaal van de rug.

Ook op andere wijze wordt voor de bevordering der normale ontwikkeling zeer veel gedaan.

In dit verband moet de aandacht gevestigd worden op de, in de afd. *Kleuter* ingezonden: „Zonnepakjes“ en „Winterpakjes“, door het „Bureau of Home Economics“ te Washington. Dit bureau, dat uitgaat van het Ministerie van Landbouw, is een merkwaardige Amerikaanse instelling, die een goed gefundeerden wetenschappelijke grondslag geeft aan de gewone verrichtingen van het dagelijksch leven: zich voeden, zich kleden, wonen.

Dit wetenschappelijk onderzoek geschiedt door de deskundige, vrouwelijke medewerkers van het bureau. Het vormt de andere helft van het werk der mannen.

Is dit meer gericht op de groote lijnen, organisatie, de belangen der volkswelvaart en alles wat behoort tot de landbouw in 't groot, dit werk van vrouwen verzorgt de, in het groot geheel niet minder waardevolle, details, die behooren tot het persoonlijk meer intieme leven. Dit Bureau had behalve deze kleding gemaakt: op „zelfdoen“, „zich zelf helpen“, „buitenspelen ook in den winter“; „zon doorlaten in den zomer,“¹⁾ ook nog een belangrijke inzending gedaan op het gebied der voeding; (o.a. invloed van vitamines op den gezondheids-toestand van dieren).¹⁾

¹⁾ Van de zonnepakjes zijn nu Butterick patronen verkrijgbaar bij de Firma Homberger te Amsterdam: kinderkleding op bestelling bij de Firma Hirsch & Co., Leidsche Plein, Amsterdam: een en ander door bemiddeling van het Museum voor ouders en opvoeders, 's Gravedijkwal 26, Rotterdam, waar alle modellen en uitgaven van het Bureau of Home Economics te zien zijn en welk Museum zich voorstelt meer in den trant van bovengen. Bureau te gaan werken.

De noodzakelijkheid van kleuterspeelplaatsen werd gedemonstreerd aan het aantal ongelukken dat den kleuter treft; in dit verband trof de buitengewoon mooie inzending der Amsterdamsche kinderbewaarplaatsen.

Ook de groei van het onderwijs werd, zoover de ruimte het toeliet, met groote zorg gedemonstreerd door de Stichting voor Kinderstudie, reeds vroeger genoemd, en door 4 met groote zorg ingerichte leslokalen; bovenal bleek het streven opvoeding en onderwijs en hygiënische verzorging te doen samen gaan, rechtdoende aan het principe dat deze drie factoren, die het kind beïnvloeden, moeten samenwerken.

De inzending: „Montessori-opvoeding en onderwijs”¹⁾ (V. O. en L. O.) wilde voornamelijk door haar inrichting, door het tentoongestelde materiaal den nadruk leggen op het baanbrekend besef (ook door Décroly gehuldigd): „dat het feit slechts een moment is in het kennis-proces, geen gekristalliseerde waarheid”, dat het dus niet in de eerste plaats gaat om het zich eigen maken van een zoo groot mogelijk aantal feiten; dat het accent verschoven en de nadruk gelegd wordt op onderzoeken en denken. „De taak van de school is dezen onderzoekingsdrang te handhaven door aan het kind de middelen te verschaffen, door welke deze kostelijke gave zich kan ontwikkelen.”²⁾

Het Fröbelonderwijs werd vertegenwoordigd door een klasselokaal V.O. Amsterdam, ook naar de behoeften van het kind aan zelfstandigheid en bewegingsvrijheid, met groote zorg en bekwaamheid ingericht.

Typisch was te zien hoe het Fröbel-, Montessori-, Décrolyonderwijs naar elkaar toegroeien, veel van dezelfde uiterlijke kenteekenen vertoonen, zelfs in verschillend opzicht elkaar principieel naderen; ook van elkaars inzicht profiteren.

Hoe meer het kind, zijn aanleg, mogelijkheden en behoeften, uitgangspunt en toetssteen wordt, hoe objectiever en wetenschappelijker, doorzuiverd van eerbied en liefde voor het levensproces dat in elk menschenkind zich voltrekt, de volwassen leider(ster) staat naast het kind, hoe meer punten van overeenkomst er in de leiding en de inrichting der verschillende scholen zullen zijn.

De aangrenzende kinderkamer,³⁾ voor ouders die één ruimte beschikbaar hebben voor kinderen van verschillende leeftijden, gaf de gelegenheid om ook in het huisgezin aan den drang naar zelfwerkzaamheid

¹⁾ Van de Nederlandsche Montessori-Vereeniging.

²⁾ Cat. blz. 72.

³⁾ Ontwerpen door Paul Bromberg, naar gegevens van het museum v. O. en O.; uitgevoerd door de firma H. Pander en Zonen.

te voldoen, om aan het kind thuis eene omgeving, berekend aan zijn behoeften, te verschaffen.

In de afdeling: Het schoolgaande kind, was onder leiding van den inspecteur van het L. O. Dr. Westerouen van Meesteren een plattelandsschool ingericht, die terecht groote belangstelling trok.

Voor velen was deze school een openbaring dat het zóó kan, een zoo ideale samenwerking van architect (de heer D. Saal) en schoolman. Ook hier samengaan van hygiënische eischen, met die van opvoeding en onderwijs. Ramen, die steeds een geheelen wand van het schoollokaal beslaan, inlijstend een heerlijk stuk Hollandsch landschap, bloemen in de vensterbank; vensters, die in onderdeelen geopend worden, mogelijkheid tot ventileeren gedurende de les, — niet alleen in de pauzen; geen schoollucht! — Ruime gelegenheid tot het wasschen van handen, twee warmwaterdouches in kleine, maar doelmatige badkamers, die ook gebruikt worden voor de verdere bevolking van het dorp. De opvoedende kracht van dit gebouw is bemerkbaar bij drie groepen van menschen: de kinderen, de onderwijzers, de besturen. De kinderen behandelen de mooie lokalen en voorwerpen met zorg; ditzelfde verblijvende verschijnsel, ook door Montessori gereleveerd en benut, vindt men terug bij de arme en vaak verwaarloosde kinderen, die in Weenen worden ondergebracht in het mooie oude slot Wilhelminenberg.

Deze school is het type van de 100 in de laatste 5 jaren in de inspectie Hoorn ingerichte plattelandsscholen. Het is een 4 mauschool, deze organisatie bevat uitstekend. Het werk der kinderen, op de tentoonstelling te zien, stond in het teeken van ernst en arbeidsvreugde; groote zorg werd besteed aan het zich leeren uiten, uitdrukken door teekenen, door de taal. Vak j. en zingen worden als hoofdvalken aangemerkt naast taal, teekenen en handenarbeid.

Vak j. wordt beschouwd als voorbereiding voor het maatschappelijk leven; „het leert samenwerking, nu op het speelveld, later in den gemeenteraad.“¹⁾ Ook hier weder in deze school het vrij maken van wat in het kind leeft: „de lichaamsbewegingen, spontaan verricht, en van binnenuit geregeld en gecontroleerd. Niet op meesterscommando, maar met zijn aansporing op eigen instigatie en initiatief werken!“¹⁾

Dit levenwekkend principe werd ook gehuldigd in de kleine maar uitnemende inzending kleurig en fleurig knipwerk van kinderen ingezonden door de Nieuwe Schoolvereeniging te Amsterdam.

In groep IX: het gezinsleven, was in de afdeling: Het Boek, in

¹⁾ Cat. blz. 90.

een stemmig lokaaltje een belangrijke collectie boeken bijeengebracht door mevrouw J. Riemens—Reurslag, ook literatuur op het gebied der nieuwe stroomingen in opvoeding en onderwijs.

Nog zij even aangestipt dat ook getuigden van verblijdenden groei de inzendingen betreffende de zorg voor de onverzorgde, verwaarloosde en asociale jeugd, die voor de ongehuwde moeder: U.V.O.M. en de jonge vereeniging F.I.O.M. en die van het abnormale kind.

Wanneer men dit alles nagaat en ook nog zijn gedachten laat gaan over het vele niet genoemde, dan beseft men welk een weg de menscheid vanaf haar primitieven staat heeft afgelegd; van hoeveel geduldig wetenschappelijk werk, aanpassend inzicht, technische bekwaamheid, getuigde niet, wat te zien was op deze tentoonstelling, die stond in het teken van „Moeder en Kind!”

Terecht schreef de leider der tentoonstelling over een geestelijk pogen: een gestadige vernieuwing en verrijking van het oude, een tijdelijk hoogtepunt. Maar toch was er een leemte, een eenzijdigheid.

Een moeder, sprekende van dezen tijd en zijn groote gezinsmoeilijkheden, zeide tot mij: Ik zie het zóó, dat wij gaan naar het matriarchaat.

Wanneer men in dit licht de tentoonstelling „Moeder en kind” overdenkt, dan zou men bijna kunnen zeggen: zij is de uitdrukking van deze zeker nog niet tot het bewustzijn der massa, ook nog niet tot het bewustzijn van vele vooraanstaande leiders doorgedrongen ontwikkelingsgang, en de mooie reclameplaat „Moeder en kind” zou men dan kunnen zien als een symbool.

Maar men kan en moet deze tentoonstelling eerder zien als een teken des tijds in een anderen zin. Deze tentoonstelling is de samenvattende afsluiting van een periode van moedervereering. Nu in onzen tijd de man en de vrouw veel meer naar elkander zijn toegegroeid, meer samenwerken, samen genieten, nu er meer eenheid van belangstelling is, ondanks het onverwoestbaar verschil in wezen, — is daar een samengaan, samenwerken ook waar het de volmaking van een der hoogste functies, die van het moederschap betreft, niet begrepen in dezen ontwikkelingsgang?

Waar, kort gezegd, in de opvoeding vroeger, de vrouw de zachtheid, de man het gezag vertegenwoordigde, en deze zachtheid en deze autoriteit meestal als twee gescheiden factoren, elkaar beurtelings afwisselend, temperend op elkaar inwerkten, het kind dit zeer goed aanvoelde (zocht het niet zijn steun bij vader, zijn troost bij moeder, ook niet vaak verzachting van een steviger aanpak bij de laatste?), is het daar niet denkbaar, dat door de samenwerking van man en

vrouw, het kind de ouderlijke invloed meer voelen gaat als één; dat het gezamenlijk overleg, het samen verworven inzicht, voert — zooals het in de beste gezinnen al doet — tot een werkelijk harmonische sfeer, waar de zachtheid krachtig sterk van wezen is, en het gezag liefderijk, steunend, beschermend, en het samengaan van deze, vroeger vaak naast (soms ook tegenover elkaar) werkende elementen, de *vrijheid in gebondenheid* scheppen voor het kind van dit geslacht?

Dan is de tentoonstelling: „Moeder en kind“ een sluitsteen, die niet alleen afsluit de periode der moedervereering, maar laten wij hopen ook beëindigd het tijdperk van naast elkaar werken, van gisting, van verwarring, van tegen elkaar botsen. Dat nu ingeluid worde het nieuwe tijdperk, waarin met strijd, moeite en volharding doorgeworsteld zal worden tot een diepere harmonie.

Volkstuinen en Stadsuitbreiding¹⁾

door Ir. C. H. CLAASSEN.

I. *Wat is een volkstuin en welke voordeelen geeft zijn bezit?*

Een volkstuin is een plekje grond, geschikt voor den groei van bloemen, groenten en fruit, waarop stadsmenschen — geen arbeiders alleen, maar ook middenstanders — de noodzakelijke verpoozing kunnen vinden.

De voordeelen van het bezit van een volkstuin zijn velerlei:

- a. hij (de volkstuin) vormt een sociaal economisch middel ter verheffing en verhooging van het levensgeluk van zijn bezitter;
- b. hij verhoogt de gezondheid door het vertoeven in de buitenlucht, bevordert de hygiëne;
- (Zenuwachtige en bleekzuchtige kinderen ondervinden den kalmeerenden invloed van het buiten zijn en het beoefenen van eenige bezigheden in den tuin. De tuinbezigheid scherpt het oog, ontwikkelt de spierbeweging (been-, romp- en armoefeningen) bij jong en oud).
- c. hij versterkt den familieband door gemeenschappelijken arbeid en verpozing in rustige omgeving;
- d. hij werkt mede tot verhooging der spaarzaamheid;
- e. tuinarbeid is sport van edelen aard voor oud en jong.

Een volkstuin vormt een kostelijk wapen voor arbeiders en middenstan-

¹⁾ Korte samenvatting van de rede gehouden bij gelegenheid van het 15-jarig bestaan van het Algemeen Verbond van Volkstuinderenverenigingen in Nederland.

ders in den strijd tegen armoede, alcoholisme, voorkomt den invloed van slechte stadslucht op de gezondheid en het deprimeeren van het schuw-leven door den invloed eener groote stad.

II. *De beteekenis van den volkstuin in ons land.*

Deze neemt voortdurend toe doordien de behoefte aan volkstuinten grooter wordt, naarmate het leven strengere eischen stelt aan den dagelijkschen arbeid, de steden zich uitbreiden en de behoeftebevrediging ten aanzien van verpoozing voor groot en klein, oud en jong meer op den voorgrond treedt. Cijfers omtrent het aantal volkstuinten zijn in ons land nog niet volledig bekend.

Een onderzoek, ingesteld door een commissie in 1913—1915 door de Mij tot Nut van het Algemeen, waarvan Mr. F. Oldeweld te Amsterdam secretaris was, leerde, dat er in 1913—1915 reeds 2153 volkstuinten waren. Sedert dien tijd is dat getal sterk gestegen. Die groote uitbreiding mag voor een belangrijk gedeelte als het gevolg van het bekweken van oorlogstuintjes gelden. Wat eerst als een noodzakelijkheid gold voor de voedselvoorziening der steden, ging langzamerhand in een vorm over, waarbij hygiënische grondslagen en verhooging van het levensgeluk der bezitters op den voorgrond traden.

Veilig mag men nu aannemen, dat er 10.000 tuintjes in ons land aanwezig zijn.

Oorspronkelijk stonden de volkstuinten in den dienst van Armenzorg. Zij hebben nu daarmede niets meer te maken.

Volkstuiniers zijn zelfstandige, economisch vrije menschen, die een deel hunner behoeftebevrediging door middel van het verzorgen van volkstuintjes dekken.

III. *Vereenigingsleven.*

De belangen der volkstuinters en het volkstuinwezen worden behartigd door de plaatselijke vereenigingen, die lid behooren te zijn van den Landelijken Bond, genaamd Algemeen Verbond van Volkstuindersvereenigingen in Nederland.

De taak van een landelijken bond goed opgevat is: leiding te geven om door overleg en samenwerking, studie en voorlichting voorstellen naar voren te doen komen, die voor overheid en belanghebbenden van beteekenis zijn.

Het nut van den landelijken bond is drieërlei:

Zij is als feit een erkenning van de groote beteekenis van de volkstuinten voor de bevolking onzer steden: arbeiders, zoowel als middenstanders.

Zij is als vorm een uiting van het volkomen juiste inzicht, dat de ontwikkeling van het volkstuinwezen het best mogelijk is door gestadige, deskundige, objectieve voorlichting.

Zij is als prikkel van beteekenis om door een juiste diagnose der kwalen, waaraan het volkstuinwezen lijdt, tot verbetering te komen.

Een landelijke organisatie van plaatselijke vereenigingen van volkstuinders kan buitengewoon nuttig werk verrichten, indien zij haar taak breed, diep en ernstig opvat; dan is de levenskrachtige kiem voor haar verdere ontwikkeling aanwezig en opent zich voor haar werkzaamheid een perspectief, dat in beteekenis zal toenemen, naarmate er meer eischen zullen worden gesteld aan de behoeftebevrediging der menschen.

Wil het bovengenoemde bereikt worden, dan zal die organisatie goed doen zich te verstaan en waar noodig samen te werken met andere vereenigingen, welke zich op aanverwant gebied bewegen, bijv. met:

- vereenigingen tot verhooging van het stadsschoon;
- vereenigingen tot behoud van natuurmonumenten;
- vereenigingen voor jeugdverzorging en -opvoeding;
- vereenigingen voor schoolwerktuinen.

Een landelijke organisatie behoort op haar werkprogramma te plaatsen het helpen bevorderen van het in het leven roepen van *een wetgeving, van gewestelijke of gemeentelijke regelingen*.

In ons land bestaan die nog zoo goed als niet, in het buitenland daarentegen wel.

Laten wij in het kort nagaan, welke wettelijke regelingen in het buitenland voorkomen.

Engeland 1908. De Small Holdings en Allotments act, geeft aan, dat gemeentebesturen verplicht zijn perceelen voor de teelt van groenten enz. voor de arbeidersbevolking op aannemelijke voorwaarden beschikbaar te stellen, zoodra er vraag voor bestaat.

Bij wet van 1909 worden de gemeentebesturen gerechtigd dezen grond te koopen of te huren, onder voorwaarde, dat met de verhuuring geen winst mag behaald worden.

Door de wet van 1908 in verband te brengen met die van 1875, kunnen graafschappen credieten geven voor den aankoop van benodigdheden aan plaatselijke volkstuinvereenigingen.

Bij wet van 1925 is aan de Public Works Loan Commissioners het recht gegeven aan goedgekeurde vereenigingen van volkstuinders $\frac{1}{3}$ der waarde van den grond te leenen, indien zij dien grond willen koopen. Zij zelf moeten dan $\frac{1}{3}$ van de koopsom betalen. Tevens is

bij dezelfde wet bepaald (1925), dat stedelijke besturen volkstuinten mogen aanleggen, al kunnen de inkomsten de uitgaven niet geheel dekken.

De wet van 1922 schrijft voor, dat steden boven 10.000 inwoners een volkstuintcommissie in het leven moeten roepen en in 1925 werd deze wet toepasselijk verklaard voor steden met minder dan 10.000 inwoners, mits er 400 volkstuinters aanwezig zijn.

Frankrijk. De stichting van de Lique du Coin de Terre et du Foyer Federation Nationale des Jardins Ouvriers in 1896 erkend bij de wet van 8 Aug. 1909 was een der belangrijkste mijlpalen in de geschiedenis van het volkstuintwezen in Frankrijk. Deze vereeniging is nog steeds zoowel ziel als lichaam van het volkstuintwezen in dat Rijk.

Bij wet van 5 Dec. 1922 ontving deze vereeniging dezelfde voordeelen als die, welke zijn toegekend aan de Ver. voor Goedkoope woningen.

Openbare diensten der Habitation à bon Marché kunnen volgens deze wet volkstuinten stichten, terwijl zij tevens de mogelijkheid openstelt, op grond van het algemeen nut, op het ontvangen van subsidie van den staat en op credieten tegen bijzonder lage rente.

Duitschland. Het volkstuintwezen vond zijn eersten steun bij wet van 4 April 1916, regelende, dat gemeenten met meer dan 10.000 inwoners de pachtprizen van de gronden, die beschikbaar moeten worden gesteld, niet hooger dan voor den oorlog mogen vaststellen.

Bij Bondsraadverordening van 12 Oct. 1917 werd bepaald dat door de gemeenten geen opzegging van pacht voor de gronden, waarop volkstuinten zijn aangelegd, mag plaats vinden.

Op 13 Juli 1919 werd een wetsvoorstel aangenomen, geheeten Klein-garten und Kleinpacht-Verordnung, waarbij voorgeschreven is, dat verpachting van gronden eerst behoort te geschieden aan vereenigingen van belanghebbenden, vóórdat particulieren voor het pachten in aanmerking kunnen komen en op 30 Maart 1922 werd door den Minister van Volkswelvaart bepaald, dat elke stad haar eigen grond, voor land- of tuinbouwdoeleinden bestemd, het allereerst ter beschikking behoort te stellen voor volkstuinten.

De landelijke organisaties in het buitenland bewegen zich op een veelzijdig terrein, doordien zij het werk van den arts Schreber, die in 1861 stierf, voortzetten in de door hem bedoelde richting op hygiënisch-sociaal terrein door verhooging van de physische volkskracht en veredeling van het volk.

Zoo bevorderen zij:

1. De jeugdverzorging:

Speelplaatsen München	390.000 kinderen in 1905
Dresden	62.502 kinderen
Breslau	36.172 kinderen
Hamburg	309.010 kinderen

Wandeltochten,
Ouderavonden,
Melk- en badkolonies,
Lezen van goede boeken,
Zang en muziek,
Sparen,
Ontwikkelingscursussen,
Huisnijverheid;

2. Organisatorischen arbeid naar buiten:

Behartigen der belangen van de volkstuinten bij:

Regering,	Fabrikanten,
Provincie,	Bouwverenigingen,
Gemeenten,	Spoorweg Mij ^{en} .

Een belangrijk deel van de werkzaamheid der landelijke organisatie is het uitoefenen van invloed bij de gemeenten ten aanzien harer uitbreidingsplannen. In het buitenland is het volkstuinwezen bij de wet beschermd, zoodat bij de uitbreiding der steden met zijn belangen wordt rekening gehouden.

Engeland. Bij wet van 1925 is voorgeschreven, dat bij het opmaken van plannen voor stadsuitbreiding rekening moet worden gehouden met de vraag naar grond voor volkstuinten.

Ieder stadsbestuur moet minstens *één* per jaar overwegen of *meer* gronden en *eventueel welke* gronden binnen het gebied der uitbreidingsplannen dienen te worden gereserveerd voor volkstuinten. De stedelijke besturen kunnen grond voor dit doel bestemmen, zelfs *vóór* er werkelijk vraag naar bestaat, met goedvinden van het Ministerie van Gezondheid, dat te dien opzichte overleg pleegt met het Ministerie van Landbouw.

Het is het stadsbestuur verboden grond voor volkstuinten bestemd te verkoopen, zonder toestemming van het Ministerie van Landbouw, gehoord het Ministerie van Gezondheid.

Duitschland. Op 1 Oct. 1919 werd door de Rijksregering aan de gemeentebesturen medegedeeld het op hoogen prijs te stellen, als zij er toe wilden overgaan beambten te benoemen, die in verband met

de uitbreiding der gemeenten de belangen der volkstuinten speciaal zullen hebben te behartigen, terwijl bij verordening van den Minister van Volkswelvaart van 27 Jan. 1920 voor Pruisen de aanstelling van deze ambtenaren voor iedere stad en iederen landkring werd bevolen. Op 6 Febr. 1923 werd door den Minister voor de Volkswelvaart opnieuw vastgesteld, dat de gemeenten verplicht zijn in haar uitbreidingsplannen voldoende stukken grond te reserveeren voor volkstuinten *van blijvenden aard*.

Wet van 10 Mei 1920: Reichsheimstättengesetz, schrijft voor, dat indien er gemeenten zijn, waarin de behoefte bestaat aan grond voor Heimstätten of volkstuinten, maar daaraan onvoldoende aandacht wijden, de hogere autoriteiten bevoegd zijn een deel van den gemeente-grond *blijvend* daarvoor te bestemmen of gronden voor den aankoop of de onteigening daarvoor aan te wijzen.

Frankrijk. Dezelfde voordeelen, die de wet op den bouw van goedkoopere woningen verleent, geniet het volkstuinwezen, eveneens ten aanzien van haar belangen bij de uitbreidingsplannen der gemeenten.

En hiermede zijn wij aangeland bij de kern van ons betoog: *Volkstuinten van blijvenden aard*.

Hoe was het tot heden? De inbezitname van grond dicht bij de stad door de volkstuinders geschiedde als regel zonder voldoende op de toekomst te letten; onverschillig of de grond van gemeenten of van particulieren afkomstig was. De gevolgen daarvan waren: herhaaldelijk verplaatsen der tuinen naar terreinen verder van het centrum der stad gelegen. Dit vergde groote opofferingen van de zijde der volkstuinders, doordien er jaren overheen gaan éér van weiland goede tuingrond is gemaakt. Maar het veroorzaakte eveneens groote kosten voor de gemeente. De verplaatsing ging dikwijls gepaard met onvoldoende voorbereiding voor den nieuwen tuinaanleg, waaronder de liefhebberij van belanghebbenden lijdt en het aanzien van den aanleg te wenschen overlaat.

Hoe moet het worden in het vervolg?

De opvatting, dat de gemeente door het volkstuinwezen te steunen op de goedkoopste wijze hetzelfde principe behartigt, waarop zij den aanleg van plantsoenen, parken en speelterreinen grondt, heeft nog niet voldoende bij allen postgevat, die geroepen zijn aan de stadsontwikkeling hun beste krachten te wijden.

Aanleg en bebouwing der volkstuincomplexen behooren evengoed aan schoonheidsregelen onderworpen te zijn als het bouwen van alle onderdeelen eener stad.

Het is gewenscht, dat aanleg en bebouwing der volkstuincomplexen de aandacht der schoonheidscommissies niet langer ontbeert.

Wanneer het bovengenoemde werkelijkheid wordt, dan kan het niet uitblijven of:

- a. bij den stadsaanleg, de stadsontwikkeling en de stadsuitbreiding zullen de volkstuinten als een onmisbaar deel gelden;
- b. zullen de tuinen op een permanente plaats in het stadsbeeld kunnen rekenen;
- c. zullen de aanleg, het onderhoud, de versiering der volkstuinten zich zeker zóó in hun voordeel wijzigen, dat deze tuinen door de gemeenten niet gaarne meer zullen worden gemist, om hun schoonheid en sociaal-hygiënisch nut.

Blijvende volkstuinten behooren evengoed in het plan van aanleg, in het plan van ontwikkeling als in het uitbreidingsplan eener gemeente te worden opgenomen, als objecten van stedenbouwkundigen- en van socialen aard, waartoe o.m. behooren: speelterreinen, sportterreinen, wandel- en strandparken, schoolwerktuinen.

Nu wordt er dikwijls onvoldoende aandacht geschonken aan:

- de plaatsing en den vorm der tuinhuisjes volgens een vast plan;
- de beplanting, zoowel de algemeene als de bijzondere;
- de aanwezigheid van slootjes met stilstaand water;
- de aanwezigheid van kleine mest- of compostvergaarplaatsen;
- de speelplaatsen der kinderen.

Komt hierin de noodige verandering, dan gaan de volkstuinten een deel van de groote gemeentelijke huishouding vormen.

Worden de volkstuinters opgevoed in den aangegeven zin, dan zullen de gemeentebesturen hun taak onvoldoende opvatten, als zij het stichten van blijvende volkstuincomplexen en de instandhouding deser, niet krachtadig bevorderen.

Volksontwikkeling in Sovjet-Rusland,

door HERMIEN VAN DER HEIDE.

Onze cultuur is van de huidige Russische gescheiden door een diepe kloof.

Bij ons onzekerheid, gebrek aan vaste lijn en richting, een afwach-
tende houding, sterke banden met het verleden, die een groot deel
van onze cultuur vertegenwoordigen, diep besef van de schakel die
het verleden bindt met het heden en ook met de toekomst.

In Rusland de radicale breuk met het verleden. De nieuwbouw begint nu. Het plan is niet onzeker, het is vast omlijnd. De weg mag onzeker zijn hier en daar, ongebaand en onbegaanbaar. Maar het doel is scherp en van elke weg is met zekerheid te bepalen of die naar het doel toeloopt, ja, dan neen. Zijwegen worden niet getolereerd. Individuele uitstapjes evenmin. Het is een algemeen opgaan in een zeer bepaald voorgeschreven lijn, een verzamelen van krachten voor een vast afgebakende richting. Het verleden ligt ver daarachter als iets, waar men geen rekening mee heeft te houden. Het nieuwe, dat nu in Rusland overheerscht, moet op zichzelf steunen. Het is in de wereldgeschiedenis een eerste gebeurtenis. Het heeft alleen heden en toekomst.

Overgeleverde cultuurwaarden bestaan niet. Alles moet op nieuw getoetst en gemeten. En de maatstaf is er in het groote gezamenlijke doel.

„Cultureel is datgene, wat dienstbaar is aan de revolutie, oncultureel, kleinburgerlijk, wat de revolutie schade aanbrengt”, zegt Klaus Mehnert in zijn boekje over de jeugd van Sovjet-Rusland.

In alle levensvormen vinden we een nieuwe oriëntatie.

En veel van wat in onze cultuur vanzelfsprekend is, uit traditie, uit historische groei, uit maatschappelijke noodzakelijkheid, is voor het huidige Rusland verdwenen, omgezet, vervormd.

Zoo is het ook gegaan met de z.g. „volksontwikkeling”.

Ph. Künkele heeft in „Freie Volksbildung” een interessante vergelijking gemaakt tusschen Duitsche en Russische volksontwikkeling.

Wij willen uit zijn artikel de voornaamste punten naar voren halen.

De vergelijking heeft ook voor ons waarde, want, tegenover Rusland gesteld, staan wij naast de Duitsche opvattingen. De verschilpunten, die er genoemd worden, gelden evengoed voor onze volksontwikkeling, die zich in hoofdzaak toch beweegt over dezelfde banen als die van onze Oostelijke naburen.

Bij ons zijn aan het begrip volksontwikkeling zeer speciale voorstellingen gebonden, als volksuniversiteiten, volkshoogescholen, volkshuizen, openbare leesalen, enz. Ook denken we bij het noemen van het woord „volksontwikkeling” aan het probleem van het besteden van de vrije tijd, aan verhouding tusschen arbeid en vrije tijd, enz.

In Rusland zijn er andere associaties. Als men het heeft over volksontwikkeling denkt men allereerst aan het vijfjarenplan. Daar is verder, maar toch direct in verband hiermee en niet als een afzonderlijke waarde, de opheffing van het analfabetisme, het clubwerk, de z.g. leeshutten, enz.

Volksontwikkeling bij ons heeft steeds het karakter gedragen van aanvullend werk. De huidige maatschappij gaf niet voldoende gelegen-

heid aan den mensch om zijn krachten volledig te ontplooiën. Hij heeft naast zijn werk iets anders noodig, wat zijn leven versterkt en door-dringt.

Aparte instellingen, vereenigingen, organisaties trachten deze be-hoeftte te bevredigen. Zij doen dit elk op haar eigen wijze, vanuit hun eigen levens- en wereldbeschouwing.

De Sovjetstaat erkent niet een dergelijke aparte behoefte. Volgens een vast systeem, vanuit een centraal punt, wordt de volksontwikkeling geleid, deze arbeid houdt in, zoowel het schoolsche werk (volwassenen de kunst van lezen, schrijven en rekenen bijbrengen) als de bewustmaking op politiek-maatschappelijk gebied.

Wij kennen ten onzent een aparte ontwikkeling voor *volwassenen*.

Al weer een verschilpunt met Sovjet-Rusland, dat nergens een speciale scheiding maakt tusschen de verschillende generaties.

Tegenover de geweldige opgave, die het nieuwe Rusland heeft te vervullen op alle levensgebieden, in eigen land zoowel als ten aanzien van het buitenland, is elke burger, oud of jong, onervaren en groen.

Misschien is het zelfs zoo, dat de jongeren ten aanzien van die taak, die hen uiteraard beter ligt dan de ouderen, minder groen en jeugdig zijn, dan zij, die uit een ander tijdperk stammen en die onvermijdelijk veel ideologien uit dat tijdperk als onnoodige ballast meesleepen.

Ontwikkeling voor volwassenen bij ons is voor een belangrijk deel gedekt door de vraag: hoe kan de vrije tijd productief worden gemaakt als tegenwicht voor de steeds eentoniger wordende arbeid? En daarbij komt in deze crisistijd een nieuwe vraag, n.l. hoe kan aan al degenen die uitgesloten zijn van het productieproces, door de steeds toenemende werkloosheid, een tegenwicht gegeven worden voor de ellendige gevolgen van deze uitsluiting?

Deze vragen rijzen niet in Sovjet-Rusland.

De Rus kent niet meer de tegenstelling tusschen arbeid en vrije tijd, zooals wij die kennen. Doordat het leven sterk vanuit een centraal principe geleid wordt, een principe, dat elk onderdeel van de samenleving doordringt, is de tegenstelling arbeid en vrije tijd opgeheven, of in elk geval in veel minder scherp vorm komen te staan.

Er is niet meer, als vaak bij ons, een noodzakelijk leven (op fabriek of kantoor) en een „eigenlijk” leven (in de vrije tijd).

De arbeid is niet een noodzakelijk kwaad, dat de enkeling heeft te aanvaarden als een voorwaarde voor zijn bestaan. Arbeid is de opgave, de vervulling van het bolsjewisme. In het productieproces ligt de doorslaggevende factor van het huidige Rusland.

En al de opgaven van het leven worden in deze groote stroom

opgenomen, deze stroom, die geen vertakkingen kent, die geen gelegenheid biedt voor doode armen, zooals een afzonderlijke probleemstelling van het gebruik aan vrije tijd zou zijn.

Nog een verschilpunt wordt door Künkele genoemd.

In onze volksontwikkeling zitten nog allerlei resten van de oorsprong.

Zelfs het feit, dat veel organisaties niet meer van boven af komen, maar uit de betreffende categorieën zelf, heeft niet deze resten geheel kunnen verwijderen. Nog altijd zit er in veel vormen van volksontwikkeling het element van aflossen van schuld door de bevoorrechte klasse tegenover de minder bedeelden.

Deze aflossing bestaat dan uit een culturele overdracht.

In Sovjet-Rusland gaat de ontwikkeling bijna andersom.

Daar heeft het intellect, de gegoede burgerklasse, geen bevoorrechtting meer, waardoor zij zich genoodzaakt voelt, een schuld af te lossen.

Het tegendeel is eerder waar.

De eerste rechten op ontwikkeling hebben de arbeiders en de boeren. De beter gesitueerde komt achteraan.

Maurice Hindus vertelt in zijn belangrijke boek „De ontredde Wereld” over de plaats van de intellectueel in vergelijking met die van den arbeider.

Volgens de communisten is de intellectueel te veel verindividualiseerd, te zeer bewust van zijn eigen superioriteit, om doordrongen te kunnen worden van den nieuwen socialen geest.

Politiek doet hij daarom vrijwel niet mee. Wil hij lid worden van de communistische partij, dan heeft hij een proeftijd van twee jaar noodig, waar de proletariër met een van zes maanden kan volstaan.

De boer, de communist, de jeugd, hebben allen een nieuw zelfvertrouwen gekregen, een nieuwe waardigheid. Zij hebben hun „ik” ontdekt of teruggekregen. Maar de intellectueel moet zijn „ik” op den achtergrond stellen.

De geestelijke waarden, waarmee hij is opgegroeid, passen niet meer in de nieuwe maatschappij. In plaats van ze anderen mee te deelen, moet hij zich aanpassen. Hij moet zichzelf geheel vernieuwen.

Op het gebied van onderwijs staat alles in de eerste plaats open voor de proletariër. Geen proletariër, die de bevoegdheid heeft, om op de universiteit te komen, behoeft ooit bang te zijn, dat er geen plaats voor hem is en evenmin behoeft hij zich bezorgd te maken over de onkosten gedurende de eerste jaren der studie. Als de centrale regeering alle beurzen, waarover zij de beschikking heeft, al uitgedeeld heeft, zal zijn eigen vakvereniging hem er wel een verschaffen, zoodat

hij door kan gaan met studeeren zonder zorg voor zijn levensonderhoud.

Zoodra iemand in Rusland een particuliere onderneming heeft, verliest hij zijn burgerrechten. De staat ziet hem niet graag en tracht hem zooveel mogelijk te ontdoen van de economische voordeelen, die hij zich verschafte.

Hindus vertelt enkele treffende staaltjes over de onderwijsmogelijkheid van kinderen van particuliere ondernemers. In een kleine stad is er een oude man, die een theehuis beheert. De achttienjarige zoon van deze man is een bockenwurm. Hij wilde graag naar de universiteit, maar die mogelijkheid was voor hem afgesneden, omdat zijn vader een theehuis in eigendom had. De man was weliswaar arm, maar hij had door dit eigendom zijn burgerrechten verloren en daarmee was er voor de zoon geen plaats op de universiteit, tenzij deze zijn vader niet langer wilde erkennen, zich onafhankelijk verklaarde en een andere naam aannam. Een paar van zijn vrienden hadden dit gedaan, maar hij kon er niet toe komen. Zijn vader was oud en weduwnaar, hij wilde hem niet alleen laten, ook al moest hij dan tot diens dood een paria blijven.

En een schrijfster vertelt het volgende: „Mijn zoon is juist op de middelbare school gekomen. Het is een intelligente en ambitieuze jongen. Hij praat al over de universiteit en over zijn toekomstplannen. Maar hij weet niet, dat ik geen burgerrechten heb, omdat ik niet sympathiseer met de Revolutie en dat daarom de deuren van de universiteit waarschijnlijk voor hem gesloten zullen zijn. Ik heb het hart niet, om het hem te vertellen. Als hij van deze moeilijkheid hoort, zal hij een gewichtige beslissing moeten nemen. Hij zal mij in den steek moeten laten, niet alleen door ergens te gaan wonen, maar ook door mij wettelijk niet te erkennen en anders kan hij de universiteit en een wetenschappelijke carrière vaarwel zeggen.”

Bij deze radicale ommekeer in de verhoudingen is er dus niets meer over van de vroegere bevoorrechtiging van de beter gesitueerde.

Als een laatste verschil tusschen volksontwikkeling ten ontziet en in Rusland is het volgende te noemen.

Volksontwikkeling bij ons wil oriëntering, bezinning op vragen van leven, van mensch en maatschappij.

Volksontwikkeling in Rusland wil het leven niet wegeu, wil niet tasten en zoeken naar mogelijkheden en banen, volksontwikkeling in Rusland wil het leven van elken dag meester worden, zij wil de mensch beter uitrusten voor die overmeestering.

Er is geen versnippering in verschillende organisaties van volksontwikkeling. Overal vinden we dezelfde principes, dezelfde scherpe lijn, waarin afgesneden is, wat niet direct tot het doel voert.

Bekijken we vanuit dit licht enkele van de middelen, die in Rusland dienstbaar worden gemaakt aan dat doel, dan vinden we deze gesloten levenseenheid terug in alle uitingen.

Daar is allereerst de strijd tegen het analfabetisme.

In 1897 waren er op 1000 inwoners 22.3 boven de 10 j. die lezen en schrijven konden.

In 1920 was dat getal gestegen tot 319.7, in 1926 tot 445.2.

Maar ondanks deze vooruitgang waren er in 1928 in Rusland nog 18.000.000 mensen (waaronder 17.000.000 boeren) die niet konden lezen en schrijven.

Het is niet alleen het analfabetisme, dat moet worden overwonnen bij deze schare, hun heele culturele niveau moet worden verhoogd, zoodat zij ook in den vollen zin van het woord burgers van de Sovjetstaat worden, zoodat zij de werkwijze en het doel van het communisme begrijpen en kunnen helpen verwezenlijken. De moezijk, de Russische boer, is zeer achterlijk, zoowel op politiek gebied, als op het terrein van landbouwtechniek en hygiëne. Tegelijk met lezen en schrijven moet hij andere dingen leeren. De leermeesters trachten door gesprekken, door behandeling van het loopende nieuws, de boer uit zijn geestelijk isolement op te heffen.

Merkwaardig voor de verhoudingen tusschen de generaties in Sovjet-Rusland is weer, dat het heel vaak de jongeren zijn, die de ouderen onderwijzen. Soms zijn de kinderen de leermeesters van de ouders.

De leerboeken, die worden gebruikt, staan ook weer onmiddellijk in verband met de allesbeheerschende gedachten van de Sovjet. De allereerste leeslesjes gaan over de rol die Lenin speelde in de Russische revolutionaire beweging.

In de groote strijd tegen het analfabetisme ligt dus een waardevol middel voor de machtige propaganda van het centrale beginsel.

Hetzelfde geldt voor het werk, dat in het Rode Leger wordt gedaan. Want in dat Rode Leger worden de 8—900.000 jonge soldaten niet alleen opgeleid voor de krijgsmacht, maar daar krijgen zij een culturele scholing, waardoor zij, ook als zij de dienst hebben verlaten, behooren tot het kader van de Sovjetstaat. Veel van de politieke ambten (Mehnert zegt dat het er op het land ongeveer de helft zijn) worden bezet door de gewezen soldaten uit het Rode Leger.

Dit wil heel wat zeggen, als we weten, dat de recruten, die aankomen, doorgaans op een zeer lage trap van ontwikkeling staan.

Behalve de militaire training wordt de soldaat in het Rode Leger geoefend in allerlei kundigheden, die de maatschappij noodig heeft. Hij leert een tractor besturen en hij doet mee aan allerlei campagnes, waarin extra hulpverlening wordt gevraagd.

Lucie Wilson vertelt in haar boekje over onderwijs in het nieuwe Rusland, dat de soldaat van het roode leger twee maanden voor hij uit dienst treedt een speciale training krijgt voor zijn taak bij terugkeer in het kleine dorp, waarvan hij meestal komt en waar een culturele taak hem wacht.

Maar behalve deze speciale training is er de ontwikkeling in zijn geheele diensttijd — een ontwikkeling met diverse hulpmiddelen.

Daar is de onmisbare muurkrant, twee en een halve meter lang en 75 c.M. hoog, die geredigeerd wordt door 3 leden van de Konsomol, de communistische jeugdorganisatie, een partijlid en een partijloze, een blad, dat de bijeenkomsten van het regiment aankondigt, verslagen geeft van de verschillende kringen voor zelfontwikkeling, oproepen doet voor vrijwillig overwerk voor een of ander maatschappelijk doel, kritische en ironische berichten geeft en caricaturen publiceert over het wel en wee van de soldatensamenleving, en aan hooger geplaatsten openlijk verantwoording vraagt over verzuimen of verkeerde handeling. Als een openbaar geweten en als een bron van voorlichting werkt de muurkrant.

Dan is een belangrijk hulpmiddel gelegen in de kringen voor zelfontwikkeling, groepen van 4—30 man, die zoowel de bevelhebbers als de gewone soldaten omvatten. Het toetreden tot deze groepen is geheel vrijwillig. De onderwerpen, die bestudeerd worden, zijn zeer uiteenlopend, politiek, literatuur, dramatische kunst, radio, muziek, taal, sport, enz.

De bibliotheek van het roode leger is welvoorzien. In 1927 waren er in het geheel voor de soldaten 9546 bibliotheken met gezamenlijk 8.945.000 boeken. Per hoofd was dit 16 boeken.

Dit over het roode leger.

Nu nog iets over boek en tijdschrift als ontwikkelingsmiddel in de Sovjet.

Het roode leger mag dan in het bezit zijn van een uitgebreide boekerij, en over het algemeen is het bibliotheekwezen zeer gegroeid onder het Sovjet-bewind, maar de boeken zijn toch voor een groot deel verdrongen door de tijdschriften en brochures, die in overweldigende massa worden geproduceerd.

Klaus Mehnert geeft droeve schilderingen van het lot van veel boeken, die nog slechts te vinden zijn achterin stoffige bewaarplaatsen of in de hoge kasten van de bibliotheken, waar men alleen met steile ladders bij kan komen.

En de nieuwe boeken, die er toch ook wel zijn, dragen een heel apart karakter. Romans of studieboeken, zij zijn altijd paedagogisch — ook

zij trachten het volk in een bepaalde richting op te voeren en te stuwten.

Beter dan het boek werkt het tijdschrift.

Het tijdschrift, het vlugschrift, dat in honderdduizende exemplaren in het land verspreid wordt, is het opvoedingsmiddel bij uitnemendheid in de Sovjetstaat.

In geen land ter wereld speelt het tijdschrift zulk een rol.

Bij de boekhandelaars vindt men de brochures opgestapeld, in de „leeshutten” zijn altijd de meeste mensen te vinden aan de tijdschriftentafels.

De voor Duitschland uitgegeven catalogus over 1931 van sovjet-russische periodieken bevat alleen al 400 tijdschriften, door de breede massa van het volk gelezen. De kranten zijn hierbij niet opgenomen.

Een van de belangrijkste tijdschriften is de „Jonge garde.”

Mehner heeft de stof uit 24 nummers van de jaargang 1931 eens geordend. En het overzicht, dat hij geeft, doet ons wel een aardig inzicht krijgen in de accenten, die de pers legt.

Onder de 2000 blz. is er geen enkele, waarin men een oogenblik kan uitrusten van de spanning van het politieke en economische leven.

De lyriek was als volgt verdeeld:

arbeidsenthousiasme, arbeidsliederen, beschrijving van arbeid	20	bijdragen
agitatieliederen, revolutionaire pathos	13	„
enthousiasme voor de strijd van het roode leger	11	„
buitenland, wereldcrisis, emigratie, internationale solidariteit, ontkenning van rasverschillen	9	„
vertaling van buitenlandsche rev.gedichten	9	„
aanval op slecht werk en verkeerd aanpakken van den arbeid	5	„
humor	1	„
lyriek in engeren zin	6	„

Deze zes lyrische bijdragen staan toch ook nog niet los van de strijd voor het socialisme. Nauwelijks bezingt men de schoonheid van het landschap of de huidige opgave, het huidige leven dringt zich weer door deze landschapsverheerlijking heen. Een loflied op de Djnepr eindigt onverbiddelijk in het bejubelen van een groot krachtwerk aan de rivier en de morgenstemming in Moskou sluit af met een beschrijving van de fabriekspoort van het werk „Dynamo”.

Ook de bioscoop speelt een groote rol bij de opvoeding. Het getal der bioscopen heeft zich sinds 1929 tot 37.800 verdrievoudigd.

In het algemeen werd in 1931 voor volksontwikkeling vier milliard roebel uitgegeven.

Als laatste opvoedingsmiddel willen we de clubs noemen, die veelal bij een fabriek behoren en die aan den arbeider de gelegenheid geven lichamelijk en geestelijk welzijn te behartigen. Veel van het leven, dat zich eertijds in huis afspeelde, is nu naar de club verlegd.

De fabriek heeft voor de sovjetburger het vijandige karakter van een dwanginstituut verloren. Het is niet noodig na afloop van de arbeidstijd zoo snel mogelijk deze werkplaats te verlaten.

Integendeel. De fabriek is het middelpunt van waaruit het leven van den arbeider geleid wordt. Daar liggen de opbouwende krachten van de samenleving, waarvan hij een organisch deel vormt. De moderne fabriek leidt de krachten van den arbeider in zijn vrijen tijd. Daar zijn de sportvelden, daar is de mogelijkheid tot verdere beroepscholing, daar geeft het bedrijftheater voorstellingen, daar kan hij met zijn familie goedkoop de maaltijden gebruiken, daar vindt hij het clubgebouw, met de voor elke club onmisbare attributen, n.l. de muurkrant, de Leninhoek, de boekerij, de tijdschriftentafel, het schaakspel, de ontwikkelingskringen voor politiek, techniek, lichaamscultuur, enz.

Dit zijn de fundamenteën, waarop wordt gebouwd.

Maar al deze ontspannings- en ontwikkelingsmiddelen staan in directe samenhang met het geheele economische leven.

De sterke samenhang van elk deel van het geestelijk en maatschappelijk leven met het geheel, vormt wel een zeer voornaam onderscheid tusschen de cultuur in Rusland en de onze, een onderscheid, dat zich ook op het terrein van volksontwikkeling doet gelden.

Ontwikkelingswerk te Bakkeveen.

Vereeniging tot stichting van Volkshoogescholen

door J. P. WIERSMA.

Om te beginnen is altijd moeilijk. En pessimisten hadden ons uit den treure voorgehouden, „dat thans de tijden er niet naar zijn, om met volkshoogeschoolwerk te beginnen en de boeren geld uit de zak te kloppen voor het bekostigen van een weekcursus ten behoeve van hun zoons.”

En toch!...

Pessimisten hebben nooit gelijk, waar zich een paar mensen tegenover hen bevinden, die op goede gronden geloof hebben in een zaak en bereid zijn met volle toewijding aan haar verwezenlijking te arbeiden. Dus ging men in zee....

Ander bezwaar! „Ja, die meisjescursussen op de „Volk“ slagen nu wel allemaal, maar met de boerenjongens van tegenwoordig valt niets te beginnen. Meisjes zijn zoo anders: die zijn onzelfstandig, kneedbaar, kunnen alle kanten uit, maar jongens van boven de twintig van het platteland, hou maar, dat zijn *persoonlijkheden*, karakters, gesloten en stroef, en voor jullie mooie idealistische gemeenschap niet geschikt!”

Wij voelden wel, daar zat in die opmerking een kern van waarheid. Soms, op bijeenkomsten van jonge boeren, bekeken wij die blauwoogige, helder gewasschen boerenknappen eens goed, en wij trachten te weten te komen, wat er achter die veelal weinig open gelaten, achter dat gezichtsmasker, waarop naar het scheen enkel norscheid en beperktheid te lezen was, verborgen zat, wat er zich verschool, heel diep en ongenaakbaar voor vader, moeder, zuster, vriend en vriendin, in zoo'n jongensziel.... Dan overvogen wij wel eens eenigszins beklemd, of met *dit* materiaal het groote werk kon worden aangevangen met eenig uitzicht op succes, die geweldige vormings- en ontwikkelingsarbeid van een boerenstand, van gansch een volk, zooals het Deensche volk dat heeft vermocht. Maar waarom zouden wij beklemd zijn en twijfelen? Is de mensch niet op weg, beweegt de menschheid zich niet naar een ver, verborgen en schoon doel en zijn de mogelijkheden niet onuitputtelijk?

Voor al in Friesland trillen de luchten van beloften.

De spoortreinen, de autobussen en jachtweiden¹⁾ zijn er vol van gesprekken in zeur- en klaagtoon over crisis en malaise en alle monden spreken op tijd en wijle de sombere woorden van den diepen geestelijken en materielen nood, die als een triest spook de menschheid omklemd houdt. Doch nooit was er dieper gevoel en inniger gemeenschap tusschen de geesten der menschen, die, van illusie en vrome hoop beroofd, zoeken en tasten naar andere waarden, naar nieuwen bloei en die zelfs tegenwoordig nog bezield kunnen spreken en handelen rondom ideeën, waarvan zij eenig heil voor de samenleving verwachten. Dikwijls moet ik denken aan hetgeen ik onlangs van de hand van een vrouw in een Duitsch tijdschrift las. Zij schreef namelijk over het vieren van het Kerstfeest in Duitschland. Zooals de materiele nood de menschen van het dorp tot elkander brengt, hen tot eenheid, vriendschap en gemeenschap dwingt, zoo ook snoert hij de families hechter aaneen; er is allerwegen versteviging en verinnerlijking van den onderlingen band. Het schijnt mij toe, alsof ons volk nog nimmer

¹⁾ Gelagkamers (Red.).

zoo „verinnerlicht” het Kerstfeest vierde als in het noodjaar 1931. Men kon geen dure geschenken meer geven toen gaf men zich meer rekenschap van de eigenlijke Kerstboodschap, die men vroeger, in de wieling van het feest, niet had verstaan.

Zoo ongeveer schreef deze Duitsche vrouw. Inderdaad: maatschappelijke nood maakt in dieper liggende gebieden nieuwe krachten en machten los. Zij verschijnen aan de oppervlakte, winnen geluid . . . en er zingen zachte beloften in de luchten.

Zoo ooit, dan is voor het volkshoogeschoolwerk in ons land thans de tijd gekomen. De objectieve voorwaarden zijn aanwezig; mislukt het ons, dan zou dat alleen maar beteekenen, dat wij onbekwaam zijn om in de kentering der tijden pionierend werk te doen.

* * *

Op een mooien Zaterdagmiddag in Februari van dit jaar, bij vriezende weer en heldere luchten, kwamen de deelnemers aan in het kleine wouddorp Bakkeveen. Twee van hen hadden op het laatste oogenblik gemeld, dat zij „met het oog op het mooie winterweer de Zaterdag en Zondag gaarne thuis zouden doorbrengen.” Natuurlijk was het verlangen om die dagen met schaatsenrijden heerlijk te verdoen, hen te machtig geweest. Wij konden over die eerste teleurstelling spoedig getroost zijn, daar wij wisten, dat er bij sterk ijs in Friesland des Zondags bijvoorbeeld geen kip in de kerken komt . . . Van dat besluit, om de eerste dagen weg te blijven, zouden de twee aan het einde der week niets dan spijt gevoelen, want eerstens had de al te kortstondige winter door plots invallenden dooi hun ijsgenot bedorven en tweedens groeide met elken nieuwen dag zoozeer de ingenomenheid met den cursus in hunne harten, dat zij het betreurden dat die vijf dagen geen vier weken konden worden.

Reeds vanaf het eerste uur viel onze kleine gemeenschap — 12 jongens met twee permanente leiders — in twee groepen uiteen: de negen plattelanders waren allen werkzaam in het boerenbedrijf of in de tuinderij en de veehouderij van hun vaders; de andere drie waren werklooze jongemannen uit de stad, van beroep magazijnbediende, werktuigkundig teekenaar en monteur. Uiteraard zochten de boerenjongens elkanders gezelschap op de wandeling en op onbezette tijden; telkens zag men hen troepsgewijze wandelen en redekavelen over onvervalschte plattelandsproblemen: de lage melkprijzen, over koeien en varkens en den nood van het zuivelbedrijf. Zij deden weinig moeite om de stadsjongens in hun midden en hun belangstelling op te nemen, want dezen interesseerden koeien en varkens en al den aankleve in-

derdaad veel minder, terwijl zij hun belangstelling gaarne lieten gaan naar terreinen, waar de boerenjongens slecht thuis waren: als de stedelingen spraken over de bioscoop en „mooie filmsterren”, over sportparken en arbeidersbeweging, dan hoorden de boerenjongens ongeïnteresseerd toe en wachtten op een gelegenheid om over het vertrouwde onderwerp: „kij, bargaen en lege prijzen” (koeien, varkens en de lage prijzen) weer iets anders te gaan zeggen.

Voor de leiding lag hier al dadelijk een moeilijkheid, die nog zwaarder ging wegen door het feit der tweetaligheid, dat overigens duidelijke voordeelen aan den cursus heeft bewezen. De plattelanders spraken steeds Friesch onder elkaar en met de leiders, die het Friesch evenzeer beheerschten. De stadsjongens spraken daarentegen alleen Hollandsch, dat wil eigenlijk zeggen: „Leeuwardersch”, een eigenaardig vergroeid en verwrongen „stadfriesch” dialect. De stadsjongens zeiden „je” en „jou” tegen elkaar en „U” tegen de leiders; de plattelanders spraken elkander aan met het vrouwelijke „dû” en noemden de leiders (mannelijke en vrouwelijke) „Jo”, zooals naar Friesche gewoonte betamelijk is.

Langzamerhand groeide er iets van een gemeenschap. De groepsvorming bleef de eerste twee dagen scherp afgebakend, nochtans kwam er toenadering door de wandelingen, door de lessen-met-vragen en discussie, ja maar vooral ook door het gezamenlijk zingen. Eerst ging het moeizaam; denk eens aan: Friesche boerenjongens die.... zingen! Dat beteekent voor hen: anders zijn dan thuis, geheel anders, elke inkapseling weg, uit-je-zelf-weg-kruipen.... en dan.... zingen! Hoeveel Friesche ouders zijn er niet, die hun kinderen, hun volwassen kinderen, nooit spontaan hooren zingen? Maar later: wat zongen die jongens! Ze vroegen er om, steeds maar weer te zingen. Alle volkshoogeschoolliedren, de vier met Frieschen en twee met Hollandschen tekst. En toen de cursus naar het einde liep, hoe *mooi*, hoe *gevoelvol* en soms allen *ontroerend*, werd er toen gezongen! Het gezamenlijke zingen is voor een dergelijke samenleving van ongemeene betekenis.

Toen de twee teleurgestelde schaatsenrijders waren aangekomen, ging het beter worden. 't Waren óók boerenzoons, Friesch sprekenden, met aëgingen en interessen, die volmaakt plattelandsch waren georiënteerd.

Maar hun belangstelling reikte ook verder en zoo vonden stadsjongens en boerenjongens elkaar tenslotte al debatterende. De twee nakomers paktten de bespraakter stadsjongens aan, gingen voor de vreemde woorden van de stedelingen niet uit den weg en beantwoordden de agressieve manier van debatteren van één der stadsjongens met een wijze van betoogen, die even zakelijk als hardnekkig was en nooit afgleed naar grofheden. Van meet af aan werden de gesprekken onderling anders; als de stedelingen met de plattelanders spraken, werd het al spoedig debatteren, dat de spaanders er afvlogen, maar menigmaal kwamen zij zodoende tot de kern en stelden al sprekende een probleem soms verrassend zuiver.

Het was een genot te zien, hoe deze twee groepen op elkaar inwerkten, met elkaar streden, doch nooit geheel één werden. Zijn stad

en platteland niet twee polen, historisch gegroeide eenheden en zouden zij wel ooit in één kunnen vloeien, gesteld dat het wenschelijk was? De stedelingen van onzen cursus waren beter intellectueel ontwikkeld dan de plattelanders, ze waren bewuster, uiterlijk meer beschaafder; men voelde echter in de Friesche boerenjongens meer cultuur, meer innerlijke beschaving en hooger potenties. De stedelingen drukten zich mondeling beter uit, maar het schriftelijk werk was van de plattelanders het beste. Beide groepen tezamen bouwden onzen cursus op, die hen en ons lief is geworden en waaraan wij vele onuitroeibare herinneringen bewaren. Allen voelden de waarheid van de opmerking van één hunner, die uit de anonyme rapporten aan het einde van den cursus werd voorgelezen:

„Deze cursussen van de volkshoogeschool moeten steeds een menging zijn van plattelands- en stadsbevolking, daar dit de gemeenschapsidee bevordert.”

* * *

Daar zaten wij op den eersten avond, allemaal vreemde gezichten tegen elkaar aan te kijken! Wij dronken thee in de kamer van de Bakkeveenster herberg, waar wij allen waren ingekwartierd en een uitmuntende verzorging ondervonden van vrouw van der Meer en haar beide vriendelijke dochters. De leider hield een inleiding over de bedoeling van deze week en ging in het kort na de hooge betekenis, die de Deensche volkshoogescholen voor het Deensche volk hebben gehad. Deze inleiding was wel noodig, want de meeste deelnemers waren volledig onbekend met streven en doel van het ontwikkelingswerk, dat hen naar Bakkeveen had geroepen. In geen kerk, in geen school, in geen vergadering en in geen gezin hadden zij ooit hooren spreken over dit uitermate belangrijke onderwerp. Alleen in de laatste twee jaren was er soms een spreekster of spreker in de vergaderingen van de Jonge Landbouwers en den Bond van oud-leerlingen bij het landbouwhuishoudonderwijs verschenen en die had, met een vreemd licht in de oogen en geheel enthousiast, wonderlijke dingen van Denemarken verteld, van Grundtvig en dien zonderlingen Christen Kold, die de boerenjongens op het land naar hun horloge vroeg en henzelfen wilde opwinden, dat zij hun geheele leven niet meer zouden stil blijven staan.

En het streven van die beweging, die hier te lande een volkshoogeschool wilde stichten, werd minder vaag; ze zagen reeds enkele lijnen.

Een goede gedachte is het geweest, de medewerking te verzoeken van een oudere kracht, een Friesche boer en ontginner, die in de buurt woont en dien we nu maar Fennema zullen noemen. Deze Fennema is farmer geweest in Australië en in Canada en heeft tal van andere landen bereisd. Niet alleen dat Fennema cosmopoliet is; hij is bovendien een humane persoonlijkheid, die, trots haar grenzen en eigenaardigheden, veel boeiende kanten bezit: in hem maakten de jongens kennis met een door den strijd geadeld mensch, die meer dan gewoon verstaat van den zin en de roeping van het leven. Deze

oudere kracht sprak op den eersten avond over „de volkshoogeschool, die ik in mijn leven heb gehad”, en toen kregen de jongens het boeiende verhaal te hooren van zijn jeugd, toen hij tenslotte in Genève was aangeland en daar een jaar temidden van een internationale gemeenschap had geleefd en dagelijks in de gelegenheid was geweest, met de meest uiteenlopende denkrichtingen en geestesstromingen in contact te komen. Fennema's grondstelling was: „onderzoek alle dingen en behoud het goede” en zoo heeft hij in zijn verder leven de herinnering aan het leven in Genève meegedragen als een kostbaar bezit. Genève was *zijn* volkshoogeschool geweest.

We zullen straks nog eenmaal van dezen bijzonderen en zeer gewaardeerden medewerker spreken; voor een niet gering deel is het aan zijn rustige, zelfs voor een belangrijk deel onzichtbare, medewerking te danken geweest, dat de cursus zoo'n succesvol verloop heeft gehad.

De Zondag ving aan met een tocht dwars door heide en duinen naar de boerderij Allardsoog, waar de theorielessen werden gegeven. Er was gelegenheid voor kerkgang, doch niemand der cursisten, ook niet de gereformeerde jongens, voelde behoefte zich voor een kerkgang af te zonderen. Een der leiders hield een beschouwing over leven en streven van Gandhi; voor de eerste maal vonden cursisten en leiders elkander in een langdurig en vrij heet debat. Wat smaakte daarna de koffie!

Des namiddags ging de cursus op excursie onder leiding van een econoom. Men trok naar de historische Eenerschans in Drente, een wandeling van een half uur, waar de jongens een aanschouwelijke les in de historie kregen.

Welke leerstof er in die week behandeld werd? De lesrooster vermeldde de volgende onderwerpen.

Geschiedenis van de streek en het land. Waarom, waartoe en hoe lezen wij? Geestelijke ontplooiing, arbeid en vrije tijd. Kunst en volksleven (met lichtbeelden). Aard en waarde der plattelands-samenleving (met lichtbeelden). Bouwkunst. Volksletterkunde. Boeren-letterkunde uit Vlaanderen, Denemarken, Holland en Friesland. Lezingen over Gandhi en de Deensche Volkshoogeschool. Oefeningen in voorlezen en declamatie.¹⁾

Er waren twee excursies: naar de Eenerschans en naar een Groninger grootboerenbedrijf. Verder een les over het bijenleven en een feestavond, waaraan ook de dorpsbevolking heeft deelgenomen.

(Wordt vervolgd).

¹⁾ In het Hollandach (Gexelle en Multatuli). In het Friesch: uit de Hoara's van Hasting van de Friesche schrijfter mej. S. Kloosterman.

INHOUD VAN AFLEVERING 1.

Bladz.

Wat heeft, na de sluiting, de Tentoonstelling „Moeder en Kind“ ons nog te zeggen? door M. E. Sandberg-Geisweit van der Netten	1
Volkstuinen en Stadsuitbreiding, door Ir. C. H. Claassen . .	13
Volksontwikkeling in Sovjet-Rusland, door Hermien van der Heide.	19
Ontwikkelingswerk te Bakkeveen, door J. P. Wiersma . . .	27

TOT GELUK GEBOREN

Onder bovengenoemden titel heeft de Maatschappij tot nut van 't algemeen twee boekjes uitgegeven van de hand van Mevrouw J. Riemens-Reurslag. Het eerste deeltje behandelt de opvoeding van het kind van de geboorte tot den schoolleeftijd. Het tweede deeltje behandelt de periode van de lagere school. De boekjes hebben een uitstekende pers en sinds het verschijnen van het eerste deeltje in September 1927 zijn er in totaal 45000 exemplaren van opgelegd; voor paedagogisch werk in ons land voorzeker een ongehoord getal.

— DE PRIJS PER DEELTJE IS f0.60. —

Voor vereenigingen per 100 exempl. f 25.— Per 1000 exempl f 200.—

NUTSUITGEVERIJ - CENTRAAL-STATION - AMSTERDAM

BESCHIKBAAR

**Het is thans meer dan ooit tijd
om kennis te nemen van
onderstaande Nutsuitgaven:**

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS I

door A. H. Gerhard en Ph. Kohnstamm f 1.—

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS II

DALTONSCHOLEN (Uitverkocht)
door L. C. T. Bigot, P. A. Diels en
Ph. Kohnstamm.

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS III

HET VERVOLGONDERWIJS
Rapport met bijlagen . . . 12.50

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS IV

HET VERVOLGONDERWIJS TEN
PLATTELANDE, Rapport . f 1.—

VOLKS *TB 3867* **ONTWIKKELING**

**MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING**

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, Dr. W. EMMENS,
A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS,
Dr. K. F. PROOST, G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaria

Jan Nieuwenhuyzen
1784

PER
JAAR
F 8.75

**MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM**

PER
NUMMER
F 0.75

Lichtbeelden-Vereeniging

AMSTERDAM - SINGEL 289-293

Centraal bureau voor lantaarnplaten en wetenschappelijke fotografie

TELEFOON 34648

POST-GIRO 15476

De Lichtbeelden-Vereeniging heeft een „Uitleenbibliotheek”
van $\pm$ 50.000 stuks lantaarnplaten op het gebied van:

Kunstgeschiedenis

Schilderkunst, Plastiek, Bouwkunst, Stedenbouw
(ook kaarten en prenten), Stadsgezichten. —

Cultuurgeschiedenis.

Aardrijkskunde

Oppervlaktevormen, Grondsoorten, Begroeiing,
Bebouwing, Verkeerswegen, Economie, Industrie.

Sterrenkunde.

Natuurlijke Historie.

Landbouw en Veeteelt

in ons land speciaal voor het Landbouwonderwijs.

Kinderverhalen en Ontdekkingsreizen.

Voor alle personen of vereenigingen, die practisch aan ontwikkelingswerk doen
is de Lichtbeelden-Vereeniging een onmisbaar Hulpinstituut.

In 1930 werden 150.000 lantaarnplaatjes van haar betrokken.

Men kan per serie huren a f5.— en een abonnement van 15 series
per jaar nemen voor f30.—. Alle lichtbeelden kunnen ook gekocht
worden, evenals een groot aantal foto's.

De Vereeniging is bezig naast de Lichtbeeldencollectie een archief aan te
leggen van eigen opnamen van Nederland: schilderkunst, architectuur, karak-
teristieke landschappen, begroeiing, typen van boerderijen, dorpenaanleg,
industrie en landbouw.

Uitvoerige catalogi voor alle onderdeelen en alle verdere
informaties zijn aan bovenstaand adres verkrijgbaar.

Art. 42 lid 2 L.O.-wet in de praktijk

door Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM.

In den aanhef van mijn artikel in Volksontwikkeling van Aug.-Sept. 1932, heb ik met een enkel woord melding gemaakt van vroegere artikelen van mijn hand over de verplichtingen die het zoogenaamde „neutraliteits“-artikel onzer L.O.-wet den onderwijzer al of niet oplegt, zonder daar verder op deze zaak in te gaan. Immers ik meende, dat er ten opzichte van den uitleg van dat artikel vrijwel een communis opinio was bereikt. Een mededeeling in het Correspondentieblad van de Ver. v. Christ. Onderwijzers, verschenen kort na het schrijven van bedoeld artikel, heeft mij echter van het tegendeel overtuigd. En ik acht het gebleken verschil van wets-uitlegging van zoo groot gewicht voor ons onderwijs, in 't bijzonder ons openbaar onderwijs, dat ik meen het niet onbesproken te mogen laten.

Wat is het geval? Afgaande op mededeelingen van den heer Zijlstra in de Tweede Kamer op 15 Dec. 1931, in hoofdzaak bevestigd door den Minister in zijn daarop gegeven bescheid, in verband met het uitblijven van een rectificatie van deze mededeelingen en de zich daaraan vastnoopende in Volksonderwijs van 28 Jan. 1932, heb ik in een artikel Bijbelkennis en Onderwijs in Paed. Stud. van April 1932 aangenomen, dat zich thans in de praktijk het vroeger door mij ondenkbaar geacht geval had voorgedaan, dat werkelijk een onderwijzer, bij welken tak van onderwijs dan ook „welbewust van wat hij zegt, zou uitspreken, dat men — nog wel in tegenwoordigheid van kinderen — wel zou behooren te handelen in strijd met den verbod, verschuldigd aan de godsdienstige begrippen van andersdenkenden.”

De tegenspraak, niet uitgelokt door het Tweede Kamerdebat en het genoemde artikel in Volksonderwijs, is nu echter — zij het met een vertraging van enkele maanden — in het genoemde correspondentieblad van 20 Juli l.l. verschenen. De redactie deelt daar mede dat „het oud-hoofd der school te Vierhouten voor zich zelf overtuigd is, dat nooit een anti-Roomsch woord over zijn lippen is gekomen. Door hem wordt „afgeven” op iemands geloof als zonde beschouwd.”

Daardoor werd natuurlijk de mededeeling van den heer Zijlstra in de Tweede Kamer, die nauw verband legde tusschen het aan dezen onderwijzer verleende ontslag en overtreding van zijn wettelijke verplichtingen ex art. 42, volkomen onbegrijpelijk. Ik heb het daarom, om helderheid in deze zaak te brengen, mijn plicht geacht, een onderzoek om inlichtingen te richten tot het Gemeentebestuur van Ermelo, waaronder Vierhouten ressorteert. Uit de mij met de grootste welwillendheid verstrekte gegevens, ben ik gerechtigd het volgende mede

te deelen. De lezing door het Correspondentieblad gegeven, blijkt in alle hoofdzaken juist te zijn. Naar aanleiding van een gerezen klacht heeft de waarnemende inspecteur (niet de inspecteur te Ede, van wien ik in Paed. St. mocht aannemen, dat hij de duidelijke bevoordingen der wet zou naleven) een bezoek gebracht aan de school te Vierhouten. Als resultaat van dat bezoek heeft hij den betrokken onderwijzer een verklaring gevraagd niet omtrent diens wettelijke verplichtingen, maar omtrent de op geen enkel wetsartikel gebaseerde vraag, of hij in staat en bereid was „neutraal onderwijs“ te geven. In stede van den inspecteur er op attent te maken, dat dit een uiterst omstreden paedagogisch probleem is, waaromtrent ieder openbaar onderwijzer in Nederland mag zeggen en denken wat hij wil — zoolang de wet de wet is — heeft de betrokken onderwijzer gemeend een mondelinge en schriftelijke verklaring te moeten geven, dat hij daartoe *niet in staat was*.

(Men vergelijk deze formulering met de boven geciteerde mededeeling, dat hij „afgeven op iemands geloof als zonde beschouwt“.)

De inspecteur heeft daarop deze verklaring met een begeleidend schrijven ingezonden bij het Gemeentebestuur van Ermelo; van een werkelijke overtreding van art. 42 gewaagde dit schrijven niet. Na de zaak te hebben onderzocht, kon dit Gemeentebestuur met de wet in de hand dan ook niet anders doen dan als zijn conclusie den inspecteur te kennen geven „dat B. en W. van Ermelo in de destijds door het Hoofd van de school voor Openbaar Lager Onderwijs te Vierhouten gedane schriftelijke mededeeling, dat hij de neutraliteit van de O.L.S. te Vierhouten niet kan noch wil handhaven, geen verband vermochten te zien met het bepaalde bij art. 42 der Wet op het Lager Onderwijs.“

Daarmede was de zaak, wat Vierhouten betreft, ten einde. De inspecteur is niet in hooger beroep gegaan, wat hij ook moeilijk had kunnen doen, gezien de onwettigheid van den door hem gestelden eisch. Het ontslag, door het betrokken schoolhoofd enkele jaren later genomen, heeft niet in causaal verband gestaan met deze zaak, evenmin de omzetting van de O.L.S. in een bijzondere.

Wat dit verband betreft wordt de lezing, door den heer Kl. de Vries in Volksonderwijs gegeven, door de naast betrokken autoriteit ten volle bevestigd.

Maar al was daarmede de zaak voor Vierhouten ten einde, voor Nederland is zij dit m.i. nog niet. Het is in het belang van het openbaar onderwijs niet voldoende, dat er rechters te Nunspeet zijn, die een onwettigheid herstellen als hier werd begaan. Wanneer een van

de ambtenaren, met de handhaving der wet belast, zelf subjectieve meningen in de plaats gaat stellen van den tekst der wet, schijnt het niet overbodig, dat opnieuw de vraag wordt gesteld, in 1908 bij de onderwijsbegroting tot Minister Rink gericht, of niet „in naam van het neutraliteitsbeginsel eischen worden gesteld, welke toch inderdaad niet uit het beginsel voortvloeien en welke aan de openbare school ernstig afbreuk doen." Minister Rink antwoordde met een aanhaling van den tekst der wet, er uitdrukkelijk op wijzende dat het woord „neutraliteit" daarin niet voorkomt. Het spreekt vanzelf, dat bij een zoo goed wetскenner als Minister Terpstra is, het vragen van zijn interpretatie is een vragen naar den bekenden weg. Toch blijkt dit niet overbodig te zijn, nu en de tekst der wet en de ministerieele interpretatie van de daaruit voortvloeiende verplichtingen niet slechts bij een lid van het onderwijzers-corps, maar zelfs bij een lid der inspectie nog in het vergeetboek blijkt te kunnen geraken.

Speeltuinwerk is Volksontwikkeling

door G. PH. SELMAN.

Mocht ondergeteekende in Mei 1931 het genoegen smaken in dit maandblad te mogen getuigen van de op 15 Maart 1931 opgerichte Nederlandsche Unie van Speeltuinorganisaties en een uiteenzetting geven van het doel en streven dezer Unie, thans, nu op een buitengewoon speeltuincongres te Arnhem d.d. 19 December 1931 de statuten en reglementen zijn vastgesteld en deze Uniewetten bij Koninklijk Besluit van 23 Juni 1932 zijn goedgekeurd en in druk zijn verschenen, zal het hem een eer zijn te mogen vertellen van den verderen uitbouw van het toen geschetste speeltuinwerk in stad en lande.

Wel moet de fundeering van dat speeltuinwerk stevig zijn gelegd, wel moet er een bijzondere stuwende kracht schuilen in de Speeltuinvolksbeweging, vars van politieke en materieele tendenzen en belangen, wel moet er een zuiver idealisme sluimeren in die duizenden ouders, nu reeds binnen een paar jaar na de oprichting van de Unie met tal van mooie feiten kan worden bewezen, dat in weerwil van misère en malaise, van teruggang en inzinking op veler gebied, het speeltuinwerk in Nederland alom gediijt, overal groeit en bloeit.

Speeltuinarbeid is volksontwikkeling van de beste soort.

Een stukje geschiedenis vooraf:

Op 27 en 28 Mei 1926 is te 's-Gravenhage een Nationaal Congres voor ontwikkeling van volwassenen gehouden.

Prof. Dr. Ph. Kohnstamm bracht prae-advies uit over de vraag: „Wordt zelfwerkzaamheid van volwassenen door den arbeid van instellingen, die zich hunne ontwikkeling ten doel stellen, voldoende bevorderd?

Zoo neen, op welke wijze ware hierin verandering te brengen.”

De erkenning, van de deugdelijkheid onzer mooie Speeltuinbeweging ligt in het prae-advies als een fonkelende diamant vervat. De Nederlandsche Oudercommissies, zoo vertelt Prof. K. lijden meestal een vrij kwijnend bestaan; (en de toestand is nu — 6 jaar later — ondanks Centrale ouderraden en Nederl. Ouderraad met hunne organen niet veel beter! S.) een of twee vergaderingen per jaar, waar men bijeenkomt om te luisteren en een heel enkele een vraag stelt, zijn het meeste wat zij tot stand brengen. Daarentegen lees ik in een verslag over scholen te Hamburg het volgende:

„Wie tatkräftige und selbstlose Arbeit der Eltern vereinigt mit den Lehrern und Schülern hat es ermöglicht, dass 15 Schulen die Gründung eigener Land- und Schulheime verwirklichen konnten, und dass für 5 Schulen Gartenland zur Bearbeitung hergegeben worden ist. — Volgt een opgave van de aantallen uren, die door ouders belangeloos gegeven zijn voor wat wij verstaan onder „speeltuinwerk”.“

En prof. K. schrijft na die opsomming:

„Dat deze dingen niet alleen in Hamburg mogelijk zijn, weet ieder, die het werk van den Bond van Amsterdamsche Speeltuinverenigingen kent.

„En nu is het mijn vaste overtuiging, dat elke werkelijke massale volksontwikkelingsbeweging aanknoopen moet aan deze natuurlijke activiteit.”

Wij verstaan dit geluid en denken aan 't clubhuis en vacatiehuis van „Amsterdam-Zuid” en releveeren de prestatie, die begin 1932 „Buiksloterham” te zien gaf, waar in een paar weken een overdekte speelgelegenheid tot een eenvoudig Tuingebouw voor clubwerk werd omgetooverd. En natuurlijk uit eigen middelen en door eigen speeltuinemensen.

Daar wordt verteld door eigen mensen, daar is een radio-toestel door speeltuinhanden gemaakt, daar geven de moeders handwerkles en leiden vaders bootjes-, figuurzaag- en houtsnijclubs, daar worden dagjes naar buiten en kinderfeesten voorbereid, daar kan prof. K. de praktijk van zijn overtuiging vinden.

Verderop lezen wij nog:

„Het eigen werk, dat den speeltuinmensen lief is, daar ligt eigenlijk de kern van het vraagstuk.

„Werkelijke ontwikkeling kan alleen bij iets beginnen, dat ons lief is.”

en nog verder schrijft prof. K.:

„Ik geloof inderdaad, dat het van fijne psychologische intuïtie getuigt bij de leiders der speeltuinbeweging, dat zij de ouders samenbrengen voor gemeenschappelijken arbeid, die hun na aan het hart ligt. Zij zetten ze aan het werk voor het gemeenschappelijk welzijn van hun kinderen; ze laten ze niet studeeren, maar dragen ze een taak op. Een taak, die dan achteraf weer tot studie noopt, zooals bijv. de leiding der kinderclubs, waaruit de goed bezochte leiderscursussen voortvloeien, omdat men voelt er behoefte aan te hebben. En dan eerst slagen zij. Op deze wijze wordt het werk der speeltuinverenigingen evengoed een ontwikkelingswerk voor volwassenen als voor kinderen. En het pakt het eerste op de meest uitzicht gevende wijze aan.”

Deze woorden zijn mij, wien de eer te beurt is gevallen de Nederlandsche Unie van Speeltuinorganisaties te mogen leiden, uit het hart gegrepen.

Niet alleen uit de historie van den Bond van Amsterdamsche Speeltuinverenigingen, die zich opmaakt op 21 Januari 1933 haar derde lustrum te vieren met een Speeltuinfeestavond in het Concertgebouw, maar bovenal uit mijn persoonlijke ervaringen in de vele gemeenten buiten Amsterdam valt de waarheid van de aangehaalde zinnen te bewijzen.

Bepalen wij ons slechts tot het jaar 1932.

In het tijdsverloop tusschen 23 April en 8 October zijn er niet minder dan 14 nieuwe, keurig aangelegde en uitstekend ingerichte speeltuinen geopend en wel in April te Purmerend, in Mei te Groningen, Hengelo en Utrecht, in Juni te Haarlem en Aalsmeer, in Juli te Meppel, Zwolle, Leiden en Eindhoven, in Augustus te Amsterdam Noord en West, Arnhem, in September te Amsterdam Centrum en in October te Amsterdam Oost.

Mooiere belooning voor zuiver volksinitiatief en schoonere bekroning op het volhardend werken en streven der vele ouders-speeltuin-genooten is nauwelijks denkbaar.

In Purmerend was het het Gemeentebestuur, dat het speelterrein aanbood en waren het de ouders der speeltuinkinderen die voor de toestellen en het beheer van den speeltuin zorgden.

In Haarlem Noord aanschouwden wij de resultaten van goed geleid speeltuinwerk in optima forma.

Daar is door de eigen menschen voor de omrastering gezorgd en werden een duizendtal boompjes geplant.

De heer A. W. Bos, gewezen Directeur van Publieke Werken te Amsterdam getuigde eens:

„Omgeven door een plantsoenrand tellen de speeltuinen mede in de onmisbare open ruimten van het stratencomplex en met haar vroolijke stoffeering zorgen zij voor het blijde accent in de steenen omgeving”.

Ook in Haarlem heeft men dit begrepen en toegepast.

Daar is een plasvijver gegraven te midden van een stukje natuur, waar de kinderen kunnen genieten in hun spelen.

Daar zijn greppels dichtgemaakt en is een gedeelte der speelweide herschapen in een korfbalveld.

Daar zijn de speelwerktuigen, vervaardigd door werkloozen, opgesteld en is een eigen gebouw verzezen uit de afbraak van het gewezen home eener roei- en zeilvereeniging.

En men heeft nog plaatsruimte opengelaten voor de ongerepte weide, waar de boter- en pinksterbloemen, waar meizoentjes, waar klaver en pluimgrassen kunnen blijven groeien en bloeien tot oogenschijn en natuurgenoet.

Leiden toonde overeenstemming met Purmerend en in Eindhoven en Amsterdam Noord volgde men het mooie voorbeeld van de speeltuin-vereeniging Meerlebosch te Haarlem bovengenoemd.

In Mei 1931 schreven wij over Amsterdam, Enschedé, Groningen, Haarlem Oost, Rotterdam, Kralingen en Vreewijk, dat dezen zomer zijn eerste lustrum vierde, over de Zaanstreek met haar 10-tal eenvoudig ingerichte speeltuinen en er zijn nog tal van plaatsen aan te wijzen, waar de speeltuingedachte in kloekke daden van zelfdoen is omgezet.

In Amersfoort zijn de voorbeelden, die aantoonen, dat het aldaar gevestigde Departement van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, onze speeltuinbeweging een warm hart toedraagt; den Wel.ed. Heer Baan hebben wij leeren kennen en waardeeren als een goed Speeltuinviend.

Mogen er vele departementen het voorbeeld van Amersfoort volgen. De Volkontwikkeling zal er door worden gediend.

Ontwikkeling en ontspanning van werkloozen¹⁾

door J. HOVENS GREVE.

Indien het waar is, dat ledigheid des duivels oorkussen is, dan liggen thans velen in ons land op deze ongewenschte sluimerrol en zullen we ons hart moeten vasthouden, als de activiteit ontwaakt die in dezen toestand wordt uitgebroed.

Maar een duivel, liggend op zijn oorkussen, is nog iets waarnaar men met een zekere sympathie kan kijken. Men kan in spanning kijken en afwachten en denken: ha, daar ligt hij, welke daad is bezig in hem te groeien en hoe zal ik mij daartegen te weer stellen? Welnu, de houding van zich te weer willen stellen is nog de slechtste niet en van den strijd tusschen dezen duivel en ons stel ik mij de beste resultaten voor.

Deze duivel is misschien wel „ein Teil von jener Kraft, die stets das Böse will, und stets das Gute schafft“.

Maar er is iets dat veel erger is.

De ledigheid verwekt — neen, dat woord is mij te actief — laat toe dat alle activiteit, lust tot werken, tot inspanning, verslapt, verschrompelt, vergaat, dat van den ingeschapen drang naar bezig te zijn, die geen gezond menschenkind ontbreekt, niets overblijft dan gemelijke onverschilligheid; dat slaphed en luiheid zich als een dikke slijmerige laag uitbreidt over wat in zijn oorsprong een dan toch maar kostelijke kern van levensdrang was, die kern verstikkend of als een emulsie amorph in zich opnemend.

Wee de amorphen — de vormloozen.

De werkloosheid, die in onze, zich in vicieuzen cirkel bewegende maatschappij, steeds verder om zich heen grijpt, bedreigt het heden en onze toekomst met een geslacht van amorphen.

Verschrikkelijk is het lot van den 50-jarige, die in dezen tijd zijn werk verliest, hij zal (enzij het geluk hem gunstig is, het nooit terug krijgen en steeds op steun van anderen zijn aangewezen.

Verschrikkelijk is het lot van den 40-jarige, wiens kansen beter zijn, maar wiens gezin ook nog meer van zijn leegte handen vraagt.

Verschrikkelijk is het lot van den 30-jarige, wien in den eersten opgang tot meerdere welvaart de werktuigen daartoe uit de handen worden geslagen.

Maar zij allen waren reeds door het leven gevormd tot wat zij in hun aardsch bestaan verder zouden zijn. De zware tijd slaat hen hard

¹⁾ Rede uitgesproken op de Algemeene Vergadering der Mij. tot Nut van 't Algemeen op 18 Mei 1932.

en meedoogenloos, maar hun levensvorm hadden zij, de een meer, de ander minder gelukkig gevonden en zij zullen van hun omstandigheden nog het beste trachten te maken, omdat zij hun verworven vorm hebben te verdedigen tegen instorting.

Erger en voor hen en voor onze samenleving zijn de gevolgen van de werkloosheid voor de jongeren onder de arbeiders.

Deze menschen in wording, die hun levensvorm en -houding nog voor een groot deel moeten vinden, zien zich in den tegenwoordigen tijd de gelegenheid daartoe ontglippen.

Immers voor dezen leeftijd is meer dan voor wie ook het arbeidsmilieu waarin ze worden gesteld, hun verder ontwikkelingsinstituut.

Niet dat dit milieu ook vóór den crisistijd ook maar eenigszins voldeed aan bescheiden eischen.

Ieder, die van nabij of uit de verte maar iets hoort van de „opvoeding“, die de jonge arbeider na het verlaten van de lagere school in fabriek of werkplaats van zijn oudere makkers ontvangt, zal weten dat hier dingen gebeuren, waarvoor onze samenleving geenszins de verantwoording dragen kan.

Wat voor de opgroeiende arbeidersjeugd door onze samenleving wordt gedaan is verontrustend weinig in verhouding tot de behoefte. Een enkel cijfer moge hier ter illustratie dienen.

Het aantal 14—18-jarigen in ons land bedraagt rond 700.000. Daarvan krijgen rond 200.000 onderwijs in een of anderen vorm. Er is dus een rest van een half miljoen, voor wie het arbeidsmilieu voor de verdere vorming moet zorgen.

Met die cijfers voor oogen, durf ik mij niet te scharen onder hen die de invoering van geheel of partieel verplicht voortgezet onderwijs in aan de behoefte aangepasten vorm meenen te moeten ontraden, uit vrees van sabotage van de onwilligen.

Maar hoe dan ook, vóór de crisis kregen ook deze jonge menschen nog vorming door den arbeid!

Het heeft zijn goede zijde, dat wij door den nood dezer tijden ons bewust worden, hoezeer de arbeid op zichzelf, zonder veel opvoedkundige bijmengselen, ten slotte een vormende waarde voor het karakter van den jongen mensch heeft, die oneindig ver uitgaat boven de misvormende waarde van het tot niets doen veroordeeld zijn.

Tegen deze misvorming nu hebben wij te strijden.

Tegen misvorming in lichamelijken zin zijn we gewapend of liever zijn we geneigd in het geweer te treden, omdat ze ons fysieke oog treft en via dezen weg ons hart en ons verantwoordelijkheidsgevoel.

De misvorming in geestelijken zin, die een gevolg is van werk

zoeken en niet vinden en van de verbittering, erger, de gelatenheid, erger de onverschilligheid, die daar weer de opvolgers van zijn, openbaart zich niet zoo zichtbaar en direct en is dus een veel grooter gevaar.

Als we bij de onverschilligheid zijn aangeland, is de misvorming zoo ver gekomen, dat de vormeloosheid, waarvan ik daarstraks sprak, intreedt. Een vormeloos mensch zoo goed als een vormloos werktuig is verloren, kunnen we weggoeien bij het afval van de werkplaats van onze samenleving.

Onze samenleving vormt verontrustend veel afval.

In onzen tijd kunnen we oprecht bewondering koesteren voor de wijze waarop het afval van fabrieken in steeds groeiende mate tot waardevolle nevenproducten wordt verwerkt en de economie der bedrijven zal er wel voor zorgen, dat dit proces steeds efficiënter wordt toegepast. Maar aan den anderen kant hooren wij uit Amerika hoe men steeds onachtzamer omgaat met het afgewerkte product, dat de fabriek heeft verlaten, nadat het eenigen tijd zijn dienst heeft gedaan. Automobielen worden door hun eigenaars op straat gezet en verlaten.

Ze hebben geen waarde meer en aan de gemeenschap wordt overgelaten ze op te ruimen.

Moet het zoo gaan met het menschenmateriaal in onze samenleving, zelfs voordat het product nog zijn voltooiing heeft bereikt, eenvoudig omdat er te veel van is?

Gij zult zeggen: Gij vergeet tot wien ge spreekt. Gij spreekt tot de leden van de Maatschappij tot nut van 't algemeen, ja zelfs tot de afgevaardigden, dus vertrouwensmannen, dus het beste deel van die Maatschappij, die volgens de beginselen van den Christelijken godsdienst het algemeen volksgeluk wil bevorderen!

Het is niet noodig ons voor te houden, dat menschen-materiaal, dat jeugdig menschen-materiaal het edelste materiaal is, dat ons ter bewerking gegeven is. Het is niet noodig ons te waarschuwen, dat we het niet als afval hebben te beschouwen.

Goed dat is dus dan niet noodig.

Maar dan spreken we dus af, dat we straks niet zullen zeggen: Waarvoor zouden we ons druk maken; in ons kleine departement zijn maar twintig werklozen, maar die spugen liever kringetjes, dan dat ze zich geestelijk zouden inspannen. In ons uitgestrekte departement zijn er 200, maar die wonen te ver van elkaar, dan dat je iets voor hen zou kunnen doen. In ons groote departement zijn er 1000, maar de Roomschen willen dit en de Christelijken willen dat en de Sociaal-

democraten willen weer wat anders, maar allen zijn het eens dat het Nut er liever heelemaal maar buiten moet blijven.

Dan spreken we dus af, dat we dit alles en nog veel meer wat nietsdoen kan verdedigen niet zullen zeggen, maar dat we zullen zeggen: Hoe dan ook, er *moet* wat gebeuren!

Het eerste wat de maatschappelijke werker noodig heeft, zal hij stevig werken, zijn feiten en het tweede zijn pogingen.

Met „Feiten en pogingen” zal ik u dus vandaag in kennis hebben te stellen.

Zij zullen zijn van vierderlei aard.

1. Werk in een groote stad; 2. Werk in een middelstad; 3. Werk in een heel kleine stad of op 't platteland; 4. Werk in internaten.

Van de groote stad neem ik als voorbeeld Den Haag, van de middelstad Leeuwarden en Amersfoort, van de kleine Oude Pekela, terwijl ik verwacht dat de afgevaardigden van enkele departementen straks ons van hun ervaringen zullen laten profiteeren.

Het werk in Den Haag is een typisch voorbeeld van weloordacht grootestadswerk, van breede allure. De lectuur van de rapporten van de Commissie, welke door het Haagsche Crisiscomité is ingesteld, is leerrijk voor ieder die zich met dit werk wil bezighouden, omdat met een schier academische volledigheid allerlei vraagpunten, die in dit werk verscholen liggen, naar voren worden gehaald, terwijl gepoogd wordt een antwoord op die vragen te vinden. De grondgedachte is deze: Wij hebben bij dit werk uit te gaan van den arbeid c.q. het beroep van de in aanmerking komende personen. „Op den voorgrond moet staan, dat zooveel mogelijk de vergrooting van de vakkennis en waar dit niet mogelijk is de verschaffing van waardevollen arbeid bevorderd wordt; de verschaffing van algemeene ontwikkeling en ontspanning komt slechts als aanvulling van den nog overblijvenden vrijen tijd in aanmerking.

De gemeente 's-Gravenhage heeft reeds bijna een jaar geleden z.g. vakcursussen voor werklooze jonge arbeiders ingericht, waar thans onderwijs gegeven wordt in metaalbewerking, electrotechniek, timmeren, meubelmaken en schilderen.

Bovendien is daaraan een afzonderlijke cursus in het autogeen lassen verbonden, die ook door ouderen wordt gevolgd. Deze cursussen zijn als maatregel van werkloozenzorg ingericht en worden als zoodanig ook door het rijk gesteund. Het onderwijs wordt er gegeven door uit de werklozen zelf gerecruteerde krachten. Het werkplaatskarakter treedt op den voorgrond en er wordt gestreefd naar zooveel mogelijk aanpassing bij de individueele behoeften der leerlingen. Het theore-

fisch onderwijs, voor zoover het gegeven wordt, vloeit uit het practisch onderwijs onmiddellijk voort. Zoo bijv. het vaktekenen. Verder zijn aan deze cursussen verbonden ontwikkelende filmvoorstellingen en bezoeken aan het schoolmuseum.

De leerlingen krijgen 5 dagen per week gedurende 3 uur daags onderwijs.

Met hetgeen er verder nog aan ontspanningsgelegenheid wordt gegeven, zijn de dagen daarmede behoorlijk bezet.

De gemeente heeft voor dit werk een oud leegstaand schoolgebouw in het centrum der stad beschikbaar gesteld. Zooveel mogelijk en dikwijls met groot succes is er naar gestreefd de leerlingen productieven, speciaal voor dit crisiswerk-zelf productieven arbeid te laten doen. Zoo hebben de timmerlieden hun eigen werkbanken en gereedschapskasten gemaakt en zullen ze straks banken maken voor stadsplantsoen, dat door werklooze tuinders wordt aangelegd. Een heele taak waaraan nog voor maanden werk is, vinden zij en andere beroepen in de op- en inrichting van een houten leslokaal in den schooltuin, waar in den komende winter cursussen zullen worden gehouden. Het spreekt vanzelf dat er evenzeer smeden, als electrotechnici als verfers aan te pas komen. Voor het werk dat hun wacht hebben de smeden alvast twee ovens gebouwd en zien we een jeugdigen timmerman — als hij dien naam ten minste verdient — planken door een electrische schaafmachine schuiven, waaruit ze na een minuut of wat keurig glad vandaan komen.

Toen zijn we eerlijk even geschrokken en we vroegen onzen leidsman, de alles overziende professor Van Poelje, directeur van de afdeling Onderwijs der gemeente 's-Gravenhage: leert hij daar nu wel wat van en we dachten aan onze eigen jeugdtobberijen om een plank met een handschaaf behoorlijk glad af te leveren. Maar het antwoord luidde: In Den Haag werkt elke timmerman van eenige beteekenis met een electrische schaaf en wordt dus gevraagd aan den werkzoeker: kun je daarmee overweg.

Ik behoef u niet te zeggen wat al vragen en bezwaren door één zoo'n concreet feit in ons worden wakker geroepen, maar daarover gaat het vandaag niet. Toch vermeldde ik het omdat het de werkmethode karakteriseert: nieuwe zakelijkheid. Niet vragen wat zou je goed en aardig vinden, maar wat vraagt de realiteit.

Behalve de bovengenoemde ambachten heeft de Haagsche commissie bij wijze van proef een andere groep werkloozen in haar belangstelling betrokken, n.l. zij die in het bloemisten- of tuiniersbedrijf werkzaam zijn. De directeur der gemeenteplantsoenen heeft daarbij zijn volle

medewerking verleend. Natuurlijk moet hier geen werk verricht worden dat anders door gemeentewerklieden zou werken verricht, maar men heeft in den Haag, dat bezig is een groot park van 100 H.A. aan te leggen, allerlei stukken grond, die in de eerste jaren nog niet onderhanden zouden worden genomen en waar thans een arbeidsveld is te vinden voor jonge werklooze tuiniers of anderen, die voor dezen arbeid lust en geschiktheid bezitten.

Bij mijn bezoek aan deze gronden trof ik het, want er was juist staking! En zoo werd ik weer eens voor de zooveelste maal met den neus op de realiteit der moeilijkheden gedrukt, waarmee ieder die dit werk begint in aanraking komt. Daar stonden ze, een groepje jonge menschen van 16 tot 25 jaar en ze vertelden op rustigen toon, dat ze niet langer wilden. Waarom niet? Ten eerste hadden ze gehoopt hiermee althans een klein zakgeld te verdienen; ten tweede sleten hun kleeren en schoenen erg van dit werk; ten derde hadden ze als ze thuis kwamen veel meer honger dan voordat ze dit werk begonnen waren; ten vierde kwam de laatste dagen telkens een oudere vakgenoot langs het terrein, die hun uitschold voor onderkruiper of liever voor „duikboot“, een bewijs dat ook in het deftige Den Haag het volk zijn humor niet mist. Maar humor of niet, de jongeman die naast mij stond, verklaarde mij dat zakgeld, kleeren en honger 't ergste niet was, maar „duikboot“ dat kon hij niet verdragen.

Later bleek, dat hij die dit duikbootprojectiel gelanceerd had, een teleurgesteld adspirantleider van dit werk was, die als ongeschikt door den directeur was afgewezen. Een verzachtende omstandigheid! Maar daar staat meteen het vraagstuk van de zich aanbiedende leiders duidelijk voor ons. De heer Van Poelje heeft de „stakers“ kunnen bevredigen door hun uitzicht te geven op werkpakken en een extra-boterham.

Hij verklaarde mij dat de zakgeld-kwestie van hooger hand in afwijzenden zin was beslist, zeer tot zijn spijt.

Ziedaar weer een nieuwe vraag. Velen zullen zeggen: „Wat een onzin. De werkloozen worden het troetelkind der maatschappij. Kopjes koffie, kopjes thee, zakjes tabak, sigaretten en nu nog zakgeld ook! Laat ze dankbaar zijn, dat ze de kans krijgen, die hun geboden wordt.“ Ik kan mij die gedachten en gevoelens goed voorstellen, zoo goed, dat ik hier geen positief advies zou durven geven, al mag ik misschien uw aandacht vragen voor de situatie, waarin een jonge werklooze verkeert, die week in, week uit geen cent verdient, die zich dus niets veroorlooven kan, dat geld kost, die alles moet vragen en dan nog wel in een gezin, dat gebaseerd was vermoedelijk voor een deel op

zijn eigen verdienste. Zoo gezien kan in een halven of heelen gulden weekgeld misschien toch ook nog een opbouwend element schuilen, dat men niet veronachtzamen moet.

Ik geloof dat plaatselijke en individuele omstandigheden ons daarbij tot richtsnoer zullen moeten dienen.

Ik moet afstappen van Den Haag, dat intusschen door zijn grooten opzet niet behoefte af te schrikken, maar welks algemeene grondgedachten ook elders kunnen worden toegepast en ik kom nu tot proefnemingen op kleinere schaal.

Onder middelgrote steden van ons land, die zich veel moeite hebben gegeven voor de ontwikkeling en ontspanning der werklozen, mag zeker Leeuwarden met eere genoemd worden.

Anders dan elders is Leeuwarden niet begonnen met de groote trom te slaan, wat in ons geval beteekent het geven van een voor alle werklozen toegankelijke uitvoering met aantrekkelijk programma, waarin dan tevens de plannen en mogelijkheden worden uiteengezet. Het Noorden en Friesland zeker, is stil, gesloten, bedachtzaam en afwachtend.

Dit karakter toont zich ook in den eersten opzet van Leeuwarden, dat niets deed dan een mededeeling plaatsen, dat werklozen die gelegenheid tot ontwikkeling wenschten, zich daarvoor konden opgeven ten stadhuize.

Er gaven zich 40 op, van wie ten slotte practisch 20 kwamen. Dat was een bescheiden begin en zoo wilde het de betrokken commissie, die rustig aan het werk toog en de resultaten hebben bewezen, dat háár opzet in déze omgeving de juiste was, want ten slotte hebben 100 cursisten van dit werk geprofiteerd en nog eens 100 hebben, geen cursus volgende, toch van de localiteiten waar geschaakt, gedamd, gelezen en voorgelezen werd, geregeld gebruik gemaakt.

Aan de Leeuwarder commissie heeft psychologisch inzicht en humor niet ontbroken. Zoo vertelde ons een der bestuursleden, dat de cursus welke Economie, Aardrijkskunde, Duitsch, Engelsch, Esperanto, Eerste Hulp bij ongelukken en Algemeen vormend onderwijs omvatte, gedoopt werd „Politie- en Ambtenarencursus". Men ziet, men kan de commissie scheppende fantasie niet ontzeggen en de werklozen vonden deze omschrijving van hun cursus animeerlijk en handelden daarnaar. ¹⁾

En wilt gij weten hoe de ongeschoolde werkloze jeugd geïnteres-

¹⁾ Een ernstig mensch zei mij dat dit toch eigenlijk een misleidende voorstelling is. Men zij gerust, het korellijke zout, waarmee deze term moet worden genomen, zal op de Friesche tafel zeker niet ontbreken.

seerd werd voor de dam-, schaak- en leesmiddagen? Onze tactvolle Commissie heeft ze tot een eigen organisatie weten te brengen onder den naam L.A.C. Leve de L.A.C. Gij raadt het in geen tien en wat dit beteekent; ik heb het ook niet geraden, maar toen ik de oplossing hoorde, heeft mijn hart in zijn binnenste gelachen: De Leeuwarder Amateurs Combinatie. Als dat niet fleurig en zwierig is dan weet ik het niet, je zoudt er zóó lid van willen worden.

Als gij het niet de moeite waard vindt, dat ik bij zoo'n grapje zoo lang stil sta, dan hebt gij 't mis. Dit werk brengt ons voortdurend in situaties waar juist het foefje of het grapje ons redding brengen kan.

Maar dit is niet het eenige wat de Leeuwarder actie siert.

Ik noem u andere. Het werk is den geheelen winter, door bijna alle leerkrachten gratis verricht. Daarnaast had de gemeente een onderwijzer voor het algemeen leiderschap vrijgesteld.

Deze algemeene leider is naar mij voorkomt voor grootere plaatsen onontbeerlijk. Afgezien van de contróle die gewenscht is, is het ook aan te bevelen, dat er in een eenigszins omvangrijk werkverband, dat uiteraard toch al een zekere onsamenhangendheid vertoont, er althans één is, die continu het heele zaakje in zijn bewustzijn en zoo mogelijk onder oogen heeft.

Dit werd in Leeuwarden vergemakkelijkt, doordat alles in één door de gemeente beschikbaar gesteld gebouw plaats vond.

Ziehier een practisch punt, dat ook even onze aandacht vraagt. Zal men het werk centraliseeren of zal men het over verschillende gebouwen verdeelen.

De beantwoording er van hangt zoo sterk van plaatselijke omstandigheden af, dat een voor allen geldend advies niet is te geven. Ik herinner in dit verband aan de neiging van de verschillende richtingen om hun kudde apart te houden en aan de begrijpelijke ambitie om een gebouw, dat men als organisatie bezit, voor dit mooie en belangrijke werk beschikbaar te stellen. Uiteraard worden daardoor concurrerende ambities opgewekt en het geval is niet theoretisch, dat men in een gegeven situatie haast te veel localiteit beschikbaar heeft.

Persoonlijk neig ik er toe om centralisatie aan te bevelen. Maar deze zal m.i. practisch alleen mogelijk zijn, indien de gemeente de localiteiten verschafft. Elke vereeniging, die een gebouw beschikbaar stelt, heeft een *richting* of zij is *neutraal* en zooals men weet: dat is in ons land eerst recht een richting!

In zoo'n gebouw van een bepaalde richting nu gevoelen de anders gerichtten zich niet op hun gemak. Verder hebben wij in Amersfoort bijv. ervaren, dat cursisten zelfs voor het sinds jaren voor allen toe-

gankelijke gebouw der Openbare Leeszaal, waarin tegenwoordig een cursus voor werkloozen gehouden wordt, bleven omhangen totdat de cursusleider kwam en hen meetroonde. Een duidelijk bewijs van de aanwezigheid van allerlei remmingen, waarvan we ons niet bewust zijn en die we nauwelijks kunnen begrijpen.

In Leeuwarden heeft men, doordat de gemeente een gebouw beschikbaar stelde, het richtings-gebouwenbezwaar gelukkig vermeden.

Deze centralisatie heeft de volgende voordeelen:

1. Kosten-besparing van vuur, licht en schoonhouden.
2. Bevordering van het contact en dus overleg en dus samenwerking van de leerkrachten, waardoor het geheel meer een eenheid wordt.
3. Verhooging van de aantrekkelijkheid van het bezoek voor de cursisten en voor de clubgenooten.

Ik noem expresselijk niet bestrijding van den sectegeest, want men moet zich niet verbeelden, dat deze cursussen op dien geest invloed oefenen en zoo men deze gedachte naar voren zou willen schuiven, zou men op hoogst ontactvolle wijze juist de gemoederen ongerust maken.

Ik geloof dat men in veel plaatsen bij dit crisiswerk, juist omdat men het als tijdelijk voelt, de partijtegenstellingen minder sterk naar voren brengt dan in ons schoolwezen. Een gelukkig verschijnsel, dat we intusschen met tact tegemoet moeten treden en dat we niet moeten willen uitbuiten om er iets blijvends mee te willen behalen. Als axioma kan ook in dit werk wel gelden, dat iedere organisator moet uitgaan van de aanwezigheid der richtingsgevoeligheden en dankbaar moet zijn voor elke bereidverklaring om de scheiding in sectarisch werk niet al te streng door te voeren.

Levert de Leeuwarder organisatie, waar alle richtingen in één gebouw samenverken, ons in dit opzicht een aantrekkelijk voorbeeld, de organisatie van het werk te Amersfoort, waarover ik thans een en ander vertellen wil, geeft ook een beeld van goede samenwerking van Anti-revolutionairen, Christelijk-Historischen, Roomsch-Katholiken, Liberalen, Vrijzinnig-Democraten en Sociaal-Democraten.

In dit geval werd deze goede samenwerking verkregen, doordat direct bij den aanvang werd afgesproken, dat elke groep van minstens 6 cursisten, die zich zou aanmelden voor onderricht van een bepaalde richting, in de gelegenheid zou worden gesteld dit te ontvangen. Deze regeling verzoende direct alle medewerkers, die eerst een beetje schichtig tegenover elkaar stonden en in de praktijk heeft slechts één groep van ongeveer 6 leerlingen hiervan gebruik gemaakt, voor een cursus van algemeen ontwikkelend onderwijs, een getal, dat in het

niet valt tegenover de 200 inschrijvingen voor cursussen, die wij hadden te boeken.

De richtingsmoeilijkheid deed zich verder nog op een tweede punt voor, n.l. bij het geven van algemeene ontspanningsavonden. De oplossing is hier geweest, dat besloten werd, dat elke daarvoor in aanmerking komende groep of partij het recht zou krijgen op $2 \times f50,-$ ten bate van twee avonden, welke de betrokken groep mocht geven, geheel naar eigen geest en inzicht, doch zóó dat de andere partijen er met waardeering naar konden luisteren. Een soort van edelen wedstrijd dus tusschen de groepen, die ons een aantal aardige avonden heeft bezorgd, waar het bezoek minimaal 100, maar als regel 3 à 400 tot zelfs 600 toe bedroeg. De werkloozen mochten daar hun vrouwen en eventueel hun meisjes meenemen.

De regeling der cursussen is op de volgende wijze tot stand gekomen. De arbeidsbeurs heeft tot alle ingeschreven werkloozen een vragenlijst gezonden waarop moest worden ingevuld leeftijd, beroep, vooropleiding en gewenschte cursus of cursussen.

Het resultaat was een chaos van wenschen, waaraan we onmogelijk konden voldoen: kapperscursussen, banketbakkerscursussen, kellnerscursussen en verschillende andere meer moesten vervallen; ook hier stelden wij het getal van 6 deelnemers als minimum. Daar verschillende zich voor drie of meer cursussen opgaven en wij zooveel mogelijk ambitie wilden binden, is er naar gestreefd een rooster op te maken, waarin aan de gestelde wenschen zooveel mogelijk werd voldaan en wel zoo, dat elk vak over twee morgens of twee middagen in de week kon beschikken. Een dergelijke lesperiode omvatte ongeveer 2 uur en werd met f2.50 gehonoreerd.

De volgende cursussen werden gegeven:

Algemeen onderwijs aan 25 personen.

Vreemde talen	"	10	"
Machineschrijven	"	10	"
Stenographie	"	12	"
Teekenen (algemeen)	"	16	"
Teekenen (vak)	"	26	"
Autogeen lasseschen	"	30	"
Autotechniek	"	20	"
Betonvlechten	"	10	"
Electrotechniek	"	6	"
Meubelmaken	"	6	"
Timmeren	"	6	"
Schilderen	"	6	"

Terwijl aan sport en lichamelijke oefeningen ongeveer 30 personen deelnamen.

Deze cursussen, waarvan de voorbereiding plaats vond in Januari van dit jaar, zijn omstreeks 1 Februari begonnen. Tot nu toe kunnen wij er van zeggen, dat voor het algemeen onderwijs, het schilderen en het timmeren geen voldoende blijvende belangstelling heeft bestaan; deze cursussen zijn dan ook vóór of op 1 Mei opgeheven.

De cursus betonvlechten, die reeds in de laatste maanden van 1931 bestond, is niet opgeheven, doch afgeloopen en heeft 8 behoorlijke betonvlechters afgeleverd.

De cursus stenographie, die met 7 leerlingen begon, telt nu 14 en hoopt dezen zomer verschillende cursisten voor een diploma klaar te krijgen.

De cursus machineschrijven begon met 5 en telt er nu 9.

Ik noem deze twee cursussen apart, omdat zij het omgekeerde vertoonen van het gebruikelijke verloop. Het is n.l. een gewoon verschijnsel, waarop ieder die met dit werk begint zich moet voorbereiden, dat het aantal adspirant-cursisten soms vrij groot is, dat dan op de eerste les reeds aanmerkelijk minder verschijnen en dat na een paar lessen dit getal weer aanzienlijk gereduceerd wordt.

Na een week of drie kent men zijn trouwe klanten wel, maar dan komt het eigenaardige aan dit werk inhaerente verschijnsel, dat soms de besten het eerst weer eens een karweitje krijgen en wegvallen, waartegenover dan weer aanvullingen staan van nieuwe werkloozen of nieuw geïnteresseerden.

Voor die zeer gewenschte aanvullingen is de dagelijksche intensieve samenwerking met de arbeidsbeurs onontbeerlijk. In Amersfoort was die samenwerking volmaakt en dit apparaat werkte met een correctheid en regelmaat, waarvoor ik haar hier graag openlijk hulde uitspreek.

U begrijpt, dat wij dan ook niet de minste moeite hebben gehad met het stempelvraagstuk; een door den cursusleider gevaarmerkte presentielijst der cursisten loste die moeilijkheid direct afdoende op.

Een andere samenwerking is ook noodzakelijk, n.l. die met de vakbonden, eventueel bestuurdersbonden.

Behalve aan het begin van onze cursussen hebben wij ook halverwege met hun vertegenwoordigers vergaderd en hun verzoek hun werkloze aangeslotenen, hetzij in een vergadering, hetzij door huisbezoek op te wekken aan de cursussen deel te nemen. Hoewel ons alle medewerking werd toegezegd hebben wij niet den indruk dat het nuttig effect van dezen maatregel heel groot is geweest, echter valt natuurlijk moeilijk te beoordeelen of het verloop zonder dezen

maatregel niet grooter zou zijn geweest. In elk geval ook deze medewerking achten wij voor dit werk onontbeerlijk.

De onontkoombare fluctuaties in het aantal leerlingen, gecombineerd met den verschillende aanleg en den verschillende leeftijd maken, dat aan de cursusleiders zware eischen worden gesteld en als men nu bedenkt, dat de leiders voor dit werk maar niet voor het grijpen liggen, dan kan men wel zeggen: „als een cursus niet slaagt, het ligt aan den leider“, maar ik geloof dat we beter zullen doen met te zeggen als een cursus *wel* slaagt: het ligt aan den leider en dat we dan onzen hoed voor hem of haar mogen afnemen.

Behalve de reeds genoemde cursussen meenen wij te kunnen handhaven dien in het teekenen, autogeen lasschen, autotechniek, electrotechniek en meubelmaken.

In plaats van de sport zullen wij dezen zomer excursies te voet en per fiets houden, om van de natuur te genieten en de merkwaardigheden van onze provincie te bezoeken.

Verder vonden reeds plaats bezoeken aan verschillende Amersfoortse fabrieken, ik noem de gasfabriek, een bierbrouwerij, de gemeentelijke slachtplaats en een glasslijperij, telkens met ongeveer 25 personen; sommige moesten dubbel gehouden worden.

Als ik u ten slotte noem twee geslaagde natuur-historische excursies en drie rondgangen in het plaatselijk museum en vermeld dat allerlei vereenigingen gedurende den winter vrijkaarten hebben gegeven van 10 tot 100 per avond voor haar uitvoeringen, dat verder in de volksgebouwen van Roomsche-Katholieke, Christelijke en Sociaal-Democratische en Neutrale zijde steeds gelegenheid was voor schaken, dammen en dergelijke spelen, dan heeft u vrijwel een beeld van wat in een middelgroot plaats in ons land gedurende dezen crisistijd voor de ontspanning en ontwikkeling van werkloozen kan worden gedaan en is gedaan.

Neen, dan ben ik nog niet klaar, want dan moet ik nog vermelden dat de Openbare Leeszaal en Bibliotheek gratis lezerskaarten voor werkloozen beschikbaar stelde, waarvan 60 gebruik maakten, die in totaal 535 boeken lazen in de afgelopen drie maanden.

Het spreekt vanzelf, dat het niet mogelijk is, het werk op deze schaal ook in kleinere gemeenten uit te voeren. Men kan nu eenmaal geen cursussen op touw zetten, als het aantal geïnteresseerden voor één vak te klein is en daar wij daarmee in een plaats van 40.000 inwoners reeds moeilijkheden ondervonden, zal dit in kleinere plaatsen uiteraard nog veel lastiger zijn. Men moet dan streven naar meer algemeene cursussen en al zijn we hiermee in Amersfoort niet ge-

lukkig geweest, het reeds genoemde voorbeeld van Leeuwarden moge ons troosten en we kunnen daarnaast bovendien de practijk stellen van Oude-Pekela.

In deze gemeente van 7600 inwoners werd gedurende de maanden Januari, Februari en Maart een algemeene ontwikkelingscursus gegeven en wel gedurende twee dagen in de week, telkens twee uur, in de valken Natuurlijke Historie, Letterkunde, Geschiedenis en Staatsinrichting, Aardrijkskunde en Brievenschrijven. Het aantal deelnemers varieerde in de eerste twee maanden van 25 tot 30 om in Maart geleidelijk te zakken tot 10.

Blijkens het rapport van den cursusleider was de houding der leerlingen uitstekend en de belangstelling zeer bevredigend. Daarnaast bestond een cursus van 22 lessen in het houtzagen, die gemiddeld door 13 cursisten werd bezocht en een in groenteteelt van 6 lessen, waaraan gemiddeld 12 personen deelnamen.

Soortgelijke gunstige berichten kunnen wij vermelden uit Lobith, Delden, Franeker, Hoek van Holland en Bolsward.

Natuurlijk staat daartegenover ook allerlei teleurstellend nieuws. Daar zijn in de eerste plaats onze eigen ervaringen bij het onderzoek naar wat in de departementen in dit opzicht als behoefte werd gevoeld of niet-gevoeld en wat door hen werd gedaan of niet-gedaan. Het jaarverslag van het hoofdbestuur geeft daarvan een beknopt overzicht.

Dan komen de berichten van de departementen, die het werk ter hand genomen hebben en die teleurgesteld zijn: Als voorbeeld noem ik Oosterbeek, dat ook vol goeden wil het werk aanvatte maar zag mislukken. Maar de brief van den secretaris, dien ik j.l. Vrijdag ontving, eindigt met de woorden: „Toch geven wij het nog niet op en zullen het in het najaar nog eens probeeren. Er is nu wat meer ontdekking op dat gebied, de werkloozen staan er niet zoo vreemd meer tegenover en bovendien: alle begin is moeilijk.”

Het is niet de bedoeling van onze vergadering om bij mislukkingen lang stil te staan. Zij hebben alleen waarde voor ons als zij tot een nieuwe verbeterde poging leiden en daarom noemde ik even Oosterbeek, omdat dit de goede wijze vertoont waarop men een teleurstelling heeft te dragen. Mogen dus — zoo er straks van teleurstellingen mocht worden gesproken — alleen die worden vermeld, die tot een positieve betere daad zullen leiden.

Ik kom thans aan mijn laatste punt. Een bespreking van wat voor de ontwikkeling en ontspanning van werkloozen kan worden gedaan en is gedaan zou een belangrijke lacune vertoonen, indien niet melding werd gemaakt van de tijdelijke internaten voor werkloozen.

In deze vergadering moet ik daarover kort zijn, want dat een departement er toe zou overgegaan om een dergelijk internaat in het leven te roepen, acht ik praktisch uitgesloten. Dat ik er toch over spreek, is omdat ik hier een vorm van werkzaamheid zie, waarbij de invloed van mensch tot mensch aanmerkelijk grooter kan zijn dan bij al wat wij met onze cursussen enz. zullen kunnen bereiken, maar juist daarom hoop ik, dat wat van deze internaten uitstraalt ons ook even verwarmen zal, omdat wij uit deze warmte den lust en de kracht zullen putten in ons bescheiden werk ook iets van die uitwisseling van menscheeljkheid te brengen zonder welke elke arbeid aan levende menschen tot dorheid en onvruchtbaarheid is gedoomd.

In het buitenhuis „De Vonk” te Noordwijkerhout kwamen van 2—16 April van dit jaar 25 jonge werklooze mannen tusschen 17 en 28 jaar samen om een werkverband te vormen, dat hun lichamelijke en geestelijke krachten, die onder den druk der omstandigheden moesten verzwakken, weer zou opwekken en versterken.

De jongens kwamen uit Amsterdam, Leiden, Rotterdam en Groningen; het waren Katholieken, leden van christelijke jongelingsverenigingen, S.D.A.P.-ers en er waren er ook met sterke sympathie voor anarchie en communisme.

Men denke zich eens even in de moeilijkheid om een dergelijk heterogeen gezelschap veertien dagen lang iets te geven, dat ze samenhoudt! Men realiseere zich de moeilijkheid, dat zij, die aan dit samenzijn eenige geestelijke verheffing willen geven, niet eens de heerlijkheid van den arbeid en zijn versterkende kracht, als we in nood verkeerden, op den voorgrond konden plaatsen. De zeer reële vraag van een der cursisten, die op den eersten vragenavond uit de vragenbus kwam: „Wat moeten wij doen na deze 14 dagen”, is waarlijk wel geschikt om ons de zware taak der leiding in al zijn omvang te doen voelen.

Maar ondanks al die bezwaren en nog veel meer bleef men 14 dagen samen, beleefde men in deze 14 dagen veel momenten van vreugde, van hartelijkheid en vaak kinderlijk vermaak, van humor. Van de laatste hadden de Amsterdammers speciaal het geheim, vertelt ons de leidster van het troepje.

De dagindeeling was gevuld; daarvoor had men gezorgd.

Om 8 uur luidde de bel van het ontbijt.

Na het ontbijt kwam men bijeen in de huiskamer, waar wat muziek werd gemaakt en een kort morgenwoord werd gelezen of gesproken. De eerste week door de leiders, de tweede week door enkele deelnemers.

Na het morgenwoord volgde het noodige huishoudelijke werk. Afwassen, kamers schoonmaken, aardappelen schillen, groente schoonmaken, enz. Om tien uur volgde een lezing met levendige discussies tot om half een de bel voor het middagmaal ging. Na het eten werden verschillende theoretische en praktische werkgroepen gevormd.

Om 6 uur avondmaal en daarna verslag over de voornaamste persberichten.

Om 8 uur nog een lezing of muziek, spel en wandeling. Veel werd gezongen. En — het zingen ging bijzonder goed.

Een hoogtepunt vormden de Dinsdagavonden, waarin vragen uit de vragenbus werden behandeld. Ik geef u hier enkele van de gestelde vragen.

Bestaat het spiritisme of is het fantasie van overspannen geesten? Wat is cultuur? Wat is het verschil tusschen wijsgeerig en historisch materialisme?

Waarom moet de gehuwde vrouw in de fabriek werken? Wat is tucht, wat is zelftucht? *Wie* is de oorzaak van de werelderisis? Wat is de inhoud van de huwelijkswet? Hoe staan wij, arbeidersjongens, tegenover den dienstplicht?

Wanneer komt een damwedstrijd?

Waarom zijn er geen speelkaarten?

En als men nu zou willen zeggen: Wat beteekent dit alles, wat zullen al die vragen en haar beantwoording een verwarring stichten in deze ongeschoolde hoofden, dan heb ik daarop maar één antwoord. Dat is het antwoord van de cursisten zelf.

Een schrijft:

Toen ik wist, nu twee weken geleden, dat ik naar „De Vonk” zou gaan voor een werkloozencursus, stond ik er betrekkelijk slap tegenover.

Als je een week zonder werk bent, interesseer je je nog wel voor iets, doch naarmate het langer aanhoudt, die werkeloosheid, verslapt langzamerhand die activiteit.

Nu zijn die twee weken om en zeg ik:

Ik vind het een prachtig doel, dergelijke cursussen te stichten. 't Houdt de menschen omhoog. Men zal niet licht verwilderen of afdalen tot het banale.

Een ander:

Het waren veertien dagen, om nimmer te vergeten voor iemand, die doelloos rondzwierf in een stad als Amsterdam, die geen vreugde biedt.

Leerrijk waren de lezingen, mooi de wandelingen, prettig de goede verstandhouding van deze kleine gemeenschap.

Het waren veertien dagen, die lieten zien, dat er nog iets anders was dan de strijd om het bestaan, waarin wij onder den voet geloopten waren.

Heel graag kom ik nog eens terug.

Een ander:

Wat heeft de veertiendaagsche cursus voor werkloozen mij gegeven? Ik weet 't niet, ik zit op 't oogenblik nog zoo vol van lezingen, vragen-avonden, enz., enz., dingen die na ernstige overpeinzingen pas waarde zullen krijgen.

Maar wel weet ik dat de cursus mij iets ontnomen heeft: de ellendige sloopende omgeving. Twee weken daarvan los zijn, beteekent veertien vreugdevolle dagen, als men *niet dacht* aan de omgeving, waaruit je kwam, de omgeving waar honderden jongens doelloos langs de straten loopen, omdat 't thuis niet alles is, met het gewillig en krachtig lichaam te gaan zitten, dat in staat is zooveel productief werk te verrichten.

Ik wil schreeuwen van woede, dat er nog duizenden jongens zijn die niet hebben gehad, zooals ik, en dat ik weer terug moet.

Een ander:

Ik heb het gevoel, dat ik deze veertien dagen pas voor het eerst geleefd heb.

Men voelt het: hier is iets bijzonders gebeurd in het leven der deelnemers.

Anders dan bij het zoo noodzakelijke werk voor de honderden, moge het zijn duizenden, dat ik in het begin van mijn uiteenzetting heb geschetst en dat bijbrengen van kennis en handhaving of verhooging van technische vaardigheid beoogde, is hier de *ziel* der deelnemenden gegrepen.

Wij allen weten, dat de gevoelens en gedachten, die leiding geven aan ons leven, vaak zijn verbonden met een bepaalden sterken indruk, die ons dikwijls slechts voor een kort moment, althans voor een korte periode werd geschonken. Ieder draagt daarvan de herinnering in zijn binnenste.

Zoo is het met deze jonge menschen gegaan en de gevolgen voor hun leven kunnen onschatbaar zijn.

Daarom aarzel ik niet om dit soort werk het allerbelangrijkste te noemen wat voor de opheffing en vorming der werkloozen kan worden gedaan.

Natuurlijk kan slechts weinigen zoo iets te beurt vallen en van onzen plicht om het eenvoudige meer massale werk ter hand te nemen of te ondersteunen, neemt dit werk niets af.

Maar voor het zegenrijke werk van De Vonk of van de Religieus

Socialisten te Bentveld of van de A. J. C. op den Paaschheuvel of van welk ander opbouwend internaat voor werkloozen ook, wil ik wenschen, dat het in het komende jaar zooveel vermenigvuldigd moge worden als.... als het mogelijk zal zijn *leiders* te vinden om dit werk te dragen.

Want zoo ergens, dan komt het hier op de *leiders* aan. Maar men meene niet, en daarmee heb ik den weg naar het massawerk weer teruggevonden, men meene niet dat ook in onze vak- of ontwikkelingscursussen, die wij in den tijd die voor ons ligt zullen propageeren, steunen of zelf op touw zetten, de vonk die soms onverwacht overspringt van mensch tot mensch, zich niet zou manifesteren. Maar als hij overspringt, dan is onze cursus gered en ons werk niet te vergeefs.

Als ik nu tot slot nog een conclusie zal formuleeren, waarin de ervaring die op verschillende plaatsen in het afgelopen werkjaar is opgedaan, wordt neergelegd, dan kom ik tot de volgende stellingen:

1. Het werk voor de ontwikkeling en ontspanning van werkloozen is practisch uitvoerbaar. Zoowel in groote als in kleine steden als op het platteland.

2. In alle drie gebieden zal men het voorloopig nog geheel als crisiswerk moeten beschouwen.

3. Deze beschouwing heeft drie voordeelen:

- a. men behoeft zich niet te pijnigen met de vraag: hoe zal dit werk moeten worden opgezet, als het van blijvenden aard wordt;
- b. men zal ontdekken, dat voor crisiswerk de beurzen, zoowel officieele als particuliere, gemakkelijker opengaan;
- c. men zal op de basis crisiswerk gemakkelijker samenwerk kunnen bereiken tusschen alle richtingen.

4. Bij de organisatie van dit werk dient men van meet af de verschillende instanties der arbeidersorganisaties te erkennen en te interesseeren.

Men zal daarbij in veel plaatsen op een gebrek aan belangstelling stuiten, waarover men zich niet heeft te ergeren, maar dat men heeft te verklaren uit de begrijpelijke bewustzijnsverenging, die een gevolg is van de energie, die moet worden aangewend ten bate van de materiele belangen der vakvereenigingsleden.

5. Naast de vakorganisaties geve men aan het dagelijksch bestuur der gemeente een belangrijke rol, liefst zelfs in dien zin, dat dit bestuur den eersten oproep van zich laat uitgaan.

6. In grootere plaatsen legge men de dagelijksche leiding van dit werk in handen van een daarvoor vrijgemaakte en zoo noodig geho-

noreerde kracht. Contrôle van den gang van zaken is noodig en de vindingrijkheid van iemand, die dagelijks zijn gedachten over het werk laat gaan.

7. Aan praktijkcursussen worde de voorkeur gegeven, wat niet beteekent dat theoretische cursussen niet zouden kunnen slagen. Alles hangt van den leider af. Men geve geen cursussen, al is daarvoor de aanvraag groot, als men niet een voortreffelijken leider heeft; zij verloop anders toch.

8. Het sterke verloop der cursussen, dat voor het weer te werk stellen, vaak juist van de besten, ontstaat, mag niet ontmoedigen.

Proeven dienen te worden genomen met korte cursussen, die toch een zekeren samenhang vertoonen.

9. Men vermijde het samenvallen van excursies en ontspanningswerk met cursussen, omdat men dan gevaar loopt aan de cursussen bezoek te onttrekken.

10. Het werk worde zooveel mogelijk overdag gegeven. Centralisatie in een gebouw verdient aanbeveling.

Geachte afgevaardigden, ziedaar het werk waarvoor het Hoofdbestuur meende uw aandacht opnieuw te moeten vragen.

Het laat zich niet aanzien, dat in den komenden winter het werk voor ontwikkeling en ontspanning van werkloozen minder noodig zal zijn dan tot nu toe. De economische zijde van het probleem der werkloosheid heeft ons vandaag niet bezig gehouden en zal in de discussies moeten worden uitgeschakeld. Maar de geestelijke kant van het vraagstuk, die ten nauwste samenhangt met de problemen van de ontwikkeling der rijpere jeugd en de volwassene in het algemeen, stelt niet minder eischen aan ons allen. De economische zijde doet de schuld-vraag, zij het niet de individueele, onmiddellijk in ons oprijzen, maar daarover niet.

Maar in de geestelijke zijde is de schuld-vraag evenmin te ontgaan en wij zullen haar niet vermijden.

Op de vraag: wat hebt gij voor dezen gedaan, kunnen wij niet antwoorden met Kaïns woord: Ben ik mijns broeders hoeder?

Wij allen zijn verantwoordelijk voor wat er voor de werkloozen van dezen tijd gebeurt of niet gebeurt. Voor ons land, voor onze stad, voor ons dorp en als we zoo omvattend werk niet aankunnen, dan toch voor dien éénen werklooze, die wij door onze persoonlijke daad of ons persoonlijk woord steun konden geven.

Moge nooit het bewustzijn dat we dit nalieten ons behoeven te drukken, als we onze eigen kinderen laten leeren wat ze willen, laten doen wat ze willen, laten worden wat ze kunnen.

Vierde Internationale samenkomst der Volkshuizen te Berlijn van 16-20 Juli

door Dr. K. F. PROOST.

In ons land leiden de Volkshuizen een vrij individualistisch bestaan, van een algemeen programma, éénzelfde werkwijze is niet veel sprake. Stellig heeft dit zijn voordeelen, daar nu naar verschillenden aard en omstandigheden gearbeid kan worden en men zich kan aanpassing aan de typische eigenaardigheden van iedere bevolkingssoort. Stellig heeft dit ook zijn nadeelen, daar bij meerdere eenheid in het werk planmatiger te werk zou kunnen worden gegaan, de invloed grooter zou worden en de beweging sterker. De behoefte aan organisatie heeft ten onzent geleid tot oprichting van den „Bond van Volkshuizen“, die nog in haar kinderschoenen staat, maar op den duur zeker resultaten zal bereiken.

Jong is ook nog het internationaal contact, het is pas voor de vierde maal dat, thans te Berlijn, een internationale samenkomst plaats vond. Hebben deze internationale bijeenkomsten zin? Het wil mij voorkomen van wel: contact met het buitenland is altijd goed, al staat het voor mij niet vast dat wij in deze zoo geweldig veel van het buitenland kunnen leeren. Het midden houdend tusschen de opvattingen dat bij ons alles slechter is dan elders en dat bij ons alles het beste is, geloof ik dat het Volkshuiswerk bij ons niet op laag peil staat en dat bij ons ernstig gestreefd wordt naar verdieping en verheffing. Een Duitscher kreeg op de conferentie, nadat hij de Hollandsche afgevaardigden gehoord en gesproken had, den indruk, dat wij zoo „filosofisch“ te werk gingen. Het leek mij dat hieruit een juiste waardeering sprak. Veel Volkshuiswerk in het buitenland (en ook nog wel in ons land) berust nog op een verouderde mentaliteit van een vorige periode, waarin de dingen van boven af uitgereikt worden aan de minderbedeelden. Dank zij een zekere neutraliteit in den min gunstigen zin van het woord worden de groote dingen ontweken. De nieuwe mentaliteit wortelt in het geloof in de toekomst der arbeidersklasse, die de cultuur mede zal scheppen. Zij zal er dus op uit zijn de activiteit der bezoekers te ontwikkelen, een beroep te doen op eigen denken en voelen.

Hoe weinig openbaarde zich van dezen geest ter conferentie; eens deels een volslagen „burgerlijke“ wijze van denken en voelen, anderdeels een kerkelijke en godsdienstige voorgedij in den ouden trant, waaraan wij zijn ontgroeid.

Wil de Volkshuisbeweging niet verstarren, dan zal zij zich ook

met de groote problemen van leven en maatschappij moeten bezig durven houden. Het kan niet ontkend worden, dat de vraagpunten op het congres inderdaad over groote dingen gingen: de werkloosheid, de politieke radicaliseering van de bevolking der groote steden, het ontstaan van voorsteden aan den rand van groote steden. Dit zijn wel de groote feiten onzer dagen. Over het laatste kregen wij merkwaardige mededeelingen van Engelsche zijde. Het eerste treft ons allen. Dat het tweede vooral ter sprake kwam door de Duitse toestanden, ligt voor de hand. De felheid der verhoudingen daar is maar al te bekend. De politieke radicaliseering is bij ons natuurlijk veel minder sterk, maar bestaat toch evenzeer. Zal het Volkshuis in dezen iets kunnen doen? Mijns inziens wel, als het de feitelijke toestanden maar aandurft. Temidden der partij-verdeeldheid moet er een centraal punt zijn, waar men elkaar vinden kan. Partij-verdeeldheid is niet het hoogste, boven de partijen staat iets bindends. In Duitschland schijnt het mogelijk te zijn dat in de Volkshuizen menschen van verschillende partijen elkaar toch vinden. Het zeer tijdelijke karakter van zekere gemoedsgesteldheden schept mogelijkheden, het dikwijls particuliere karakter ook. Gemeenschappelijke bezinning is waardevol. Daarom behoeven de Volkshuizen nog geen allegaartjes te worden.

Wanneer wij nu, na enkele maanden, onze indrukken van het Congres nog even verzamelen, dan zijn wij ons bewust, dat wij wel sterk met de Duitse toestanden hebben meegeleefd. Het waren juist de bewogen dagen, dat de Pruisische ministers door von Papen werden afgezet, dat groote meetingen werden belegd en nationaal-socialistische relletjes in scène werden gezet. Er was groote spanning in den „Ulmenhof“ in een voorstad van Berlijn, een centrum van Volksontwikkeling onder leiding van Professor Sigmund Schulze. Zwaargeladen was deze conferentie natuurlijk ook. Elk uur werd gevuld, al ontbrak de verademing niet geheel door een boottocht over de Müggelsee, door officiële en officieuze tochten naar Berlijn, waar wij vooral verfoefden in Berlijn-Oost, met zijn lange straten en eindeloze kazerne-woningen. Vriendelijk en welwillend stonden de afgevaardigden uit de diverse landen tegenover elkaar, al ontbrak het niet aan gevoeligheden. Meer indruk dan menig referaat maakte het Loeffler-kwartet, een vader met drie dochters, die in ongekende saamhoorigheid musiceerden. Uit de feitelikheden memoreeren wij nog de voortreffelijke inleiding van de Koe, de benoeming tot algemeen secretaresse van Mej. Knappert. Zonder chauvinisme gelooven wij dat het geen kwaad kan, dat Holland in dit internationaal verband een rol speelt.

Ontwikkelingswerk te Bakkeveen

Vereeniging tot Stichting van Volkshoogescholen

door J. P. WIERSMA.

II (Slot).

Iederen morgen werd met een „morgenwoord” aangevangen. Deze korte toespraak, die niet langer dan 10 minuten duurde en soms een bijbeltekst, in den regel een losse gedachte of een ervaring uit het cursusleven tot onderwerp had, schiep de vereischte sfeer. Wij zongen niet, zooals men pleegt te doen op de meisjes cursussen. Meisjes zijn bepaald anders „veranlagt”; die kunnen kwinkeleren en jolig zijn, om 't even of het ochtend of avond is. Bij mannen of jongens aan de ochtend-ontbijttafel zal men in den regel geen gevoeligheden aantreffen; dan grenst de sfeer aan het nurksche, in ieder geval proeft men den alsem der nuchterheid. Een morgenwoord, dat tot den geest spreekt, sluit zich daar nog het best bij aan. Doch zingen richt zich tot het hart; doet het zulks niet dan is het weinig meer dan onaangenaam gebrom. Dus wij zongen 's morgens niet! Na de koffie kwamen soms de tongen (en de harten!) los. En 's avonds zetten onze jongens alle registers open en om half elf gingen wij naar bed met het gevoel, in een concert van gehalte te hebben meegezongen.

Het ging niet altijd van een leien dakje! Vooral met één der jongens (toevallig de oudste) hadden wij in het begin moeite. Door opvoeding, milieu en teleurstelling blijkbaar verbitterd, scheen hij aanvankelijk niet geneigd, eigenschappen te toonen, zooals goeden wil, bereidheid, vriendelijkheid, hulpvaardigheid, waar zonder een gemeenschap als deze ten eenenmale tot mislukking is gedoemd. Hij kwam bijna steeds te laat aan tafel, zat ongemanierd te eten, zond zijn opmerkingen als gloeiende uitroep teekens over den disch en men kreeg weinig meer te zien dan een koel, bijna vijandig masker. Vermoedelijk uit gemakzucht of om zijn meerdere gevatheid (die inderdaad, ofschoon enkel op verstandelijk terrein, op velerlei gebied die der grootste helft der cursisten overtrof) te toonen, schreef hij het dictée na de les niet op, hetgeen storend werkte.

Deze jongeman, die kennelijk streed tegen een minderwaardigheidscomplex en wiens cynisme hem helaas telkens de baas werd, was in den aanvang een hinderlijk element, waarmee we voelden te worstelen te zullen krijgen. In hem detoneerde de cursus. Natuurlijk mocht dit niet zoo blijven. Volkshoogeschoolwerk begint niet bij de theorie, maar bij het leven en moet, zal het ooit waarde krijgen, invloed winnen in het persoonlijk leven. Deze hinderlijke elementen, die de

gemeenschap weerstreven, om te vormen, hen te maken van opkeerende elementen tot meestuwende invloeden, wordt dan het belangrijkste werk, waarbij de belangrijkheid van gedoopte leerstof ten achter staat en moet staan.

In dit geval had men het besliste gevoel, dat de moeite niet te vergeefs zou zijn en dat de jongeman het meer dan waard was, dat er bijzondere aandacht aan hem werd besteed; in het andere geval zou hij natuurlijk uit den cursus verwijderd zijn.

Nu nam een der leiders hem voor een „apartje”. De leeraar in letterkunde, die Streuvels „Vlaschaard” behandelde, besprak met zeer duidelijk geleide klemtonen de hebbelijkheid van boer Vermeulen, die zijn zoon Louis over den schouder zijn bevelen toeroept en zijn vrouw Barbele's naam in al die jaren dat zij getrouwd zijn, nooit heeft genoemd. In het morgenwoord van een anderen leider werd het geval behandeld van den man, die zich bij Kold er over beklagde, dat er zoo weinig christelijke liefde in de wereld was. Kold, die wist dat de man weinig voor zijn gezin over had, wees den klager op zijn eigen tekort; het gaf niets over de wereld en de menschen te klagen, zoolang men zelf onmachtig bleef, in eigen naaste omgeving daden van liefde te verrichten. Wij hadden het gevoel, dat een en ander op den bewusten cursist niet zonder uitwerking bleef.

Later bleek, dat deze cursist zeer verdienstelijk voorlas en declameerde, wat een kracht ten goede werd. Toen hij werd uitgekozen, als een der beste zangers, bij den zang „Wy geane sjongend troch it lân” telkens het refrein in te zetten, scheen hij voor den cursus gewonnen te zijn en zich voor zijn deel voor den goeden gang van zaken verantwoordelijk te stellen. Zoo werd onze vriend gewonnen en sedert hadden wij in hem een gewaardeerde medewerker, die ook nadien bewezen heeft ons streven zeer gezind te zijn. Waar ik weet, dat hij dit opstel zal lezen, voeg ik er de wensch aan toe, dat hij zich in zijne teekening zal herkennen en de cultiveerende reeks in opwaartsche curven zal voortzetten.

* * *

Over een zoo subtiel ding als *arbeidsvreugde* handelden drie voordrachten, die tenslotte nog een belangrijke enquête opleverden. Wat een mooi onderwerp voor jongens, die het voorrecht hebben, in een zelf gekozen of gaarne aangenomen beroep hun arbeidskracht en -lust te plaatsen. Nog teveel echter wordt de arbeid gedachtenloos en met tegenzin gedaan en overal loopt nog de timmerman van prof. Bolland rond, die met een norsch gezicht door het huis liep met een hamer in zijn hand en riep: „Waar moet ik de rotzooi aanspijken?” Om het verband te leeren zien, dat er bestaat tusschen arbeidslust en geestelijke ontplooiing, is op zichzelf reeds zoo nuttig, dat het een cursus als deze rechtvaardigt.

Aardig was het op te merken, hoeveel critiek onze boerenjongens konden verdragen. De stadsjongens lieten zich niet onbetuigd om hun collega's van het land te doen gevoelen, hoe „achterlijk” de boerenstand in velerlei opzicht is. Onze lesgevers spraken voorts zeer critisch

over het nuchtere leven van onze boeren, die hun bedrijven hebben geperfectionneerd, doch bij hun bedrijfstechnische ontwikkeling hun geestelijke en moreele vorming hebben vergeten. Steeds weer werden de boerenbevolkingen van Scandinavië hun als lichtend voorbeeld gesteld. Tenslotte was daar onze lesgever-architect, die in een geestige causerie met lichtbeelden op overduidelijke wijze aantoonde, hoe het platteland zijn bouwkunstig schoon van vroeger tijden heeft verknoeid en thans kan gelden als een toonwinkeltje van afschuwelijke bouwwerken, welker stijlen men zonder eenig gevoel van schoonheid en verantwoordelijkheid, heeft geïmiteerd. Maar wat lachten onze boerenjongens met hun gezonden lach om de zonden hunner vaders! En de architect... had hij wel ooit een aandachtiger en dankbaarder publiek?

Den avond voor het vertrek der cursisten werd er een openbare vergadering gehouden, waar de leiders voor een volle zaal een uiteenzetting gaven van het streven der volkshoogeschoolbeweging. De volkshoogeschoolliederen klonken dien avond uit tachtig kelen. Drie der cursisten gevoelden behoefte om in het openbaar te getuigen van hun voldoening over den cursus.

Er was een ontspanningsavond en een vragenavond.

Tal van vragen waren ingekomen. Wij doen een greep.

Hoe bevordert men het vrije spreken in het publiek?

Wat is Spiritisme? Berust het op natuurwetten, of is het verdwazing, of bedrog?

Hoe denkt men over de lichtzijde van de crisis?

Is er een voortbestaan na de lichamelijke dood. Hoe stelt U zich die voor?

Wat was er eerder: de kip of het ei?

Hoe kom ik aan een degelijke vrouw?

Enzovoort.

Men is blij met die vragen, omdat men er uit voelt, dat de cursisten worstelen met verschillende problemen, die op hen komen aan stormen. Maar vaak zit men er mee verlegen, want ach, men weet tenslotte maar zoo weinig en soms zou men als leider dezelfde vragen aan wijze menschen willen stellen....

Toch pakt men ze aan, die vragen, en de mooie wisselwerking die er dan ontstaat tusschen zich diep bezinnende leiders en gespannen luisterende leerlingen, die soms onverwachts met een enkele opmerking nieuw licht op een probleem laten vallen, draagt reeds het nut en de stichting van zoo'n vragenavond in zichzelf. Wat nood, als het probleem niet wordt opgelost! Als er maar *getracht* wordt het probleem zuiver te stellen en zijn peillooze diepten iets nader te komen. Als de cursist maar zelf gaat denken en de sleutel vindt, die past op zijn eigen ziel, zoodat het uurwerk van 't eigen denken nooit meer stil blijft staan.

Met één vraag zaten de leiders eenigszins in verlegenheid. Het betroofde laatste vraag. Was deze vraag als grap bedoeld en achteloos neergeschreven? En zoo niet, is het dan 35-jarigen leiders gegeven, op zoo'n vraag een goed antwoord te geven?

Wij vonden onzen ouderen vriend Fennema bereid, de vraag te beantwoorden. De jongens waren ongeduldig. Het bleek ons dat deze

vraag voor de meesten van hen een buitengewoon interessanten kant bezat, voor een of twee cursisten zelfs een levenskwestie was geworden. Zij verbeidden in ongedurigheid het tijdstip, waarop het antwoord gegeven zou worden.

Voor ons, leiders, die dit tafereel konden aanschouwen, werd dit een bijzonder oogenblik. Daar zat voor de schare jongemannen, met van aandacht stralende gezichten, een oudere man, diep in de vijftig, bebaard gelaat met twee vriendelijke oogen, te doceeren over iets wat hij had beleefd (en dat voor hem een tragische inslag had). En dadelijk was hij bij de kern. Hij zei: „Zie jongens, een vrouw moet bovenal ook je *engel* zijn. Haar moet je zooveel liefde en vereering toedragen, dat ze later in staat zal zijn, veel schoons in je leven te brengen en je te behoeden voor vele dingen, die je gedaan zou hebben, als zij er niet was geweest. Als jullie die vrouw niet kunnen vinden, dan is het beter ongetrouwd door het leven te gaan. Want anders mislukt je huwelijk en wordt je ongelukkig”.

Iets van ontroering heeft geblonken in de oogen van hen, die in deze gewichtige vraag om raad en steun zochten. Na de beantwoording bleef het een poosje stil. Even later namen de jongens afscheid van ons.

Wij zongen voor het laatst nog eens al onze liederen.

Toen wij hen navuifden, scheen het ons alsof zij en wij allen blijder en gelukkiger waren dan een week geleden, toen we elkaar voor het eerst te Bakkeveen hadden ontmoet.

En ik dacht: als met één week reeds dit mogelijk is, wat kunnen internaten met zulke jongens van twee, vier weken en langer dan nog een opbeuring en een schoonheid brengen in vele levens.

En het oordeel onzer jongens? Ziet hier wat ze schreven.

„Alle lessen hadden mijn geheele aandacht, vooral geschiedenis”.

„Moeilijk waren de lessen in geestelijke ontwikkeling, misschien omdat ik voor deze onderwerpen nooit veel interesse had gehad; mijn belangstelling is door de lessen wel vermeerderd”.

„De inhoud der lessen drong misschien niet altijd tot mij door, maar bij later nadenken begreep ik 't wel weer”.

„Mijn persoonlijk gevoelsleven is door dezen cursus zeer verrijkt”.

„Het zingen slichtte en vestigde een gemeenschapsband, niet het minst om den inhoud der verzen”.

Een rapport was onderteekend met: „een cursist, die U dankbaar is voor het vele, dat hem is gegeven”.

„Ik zal steeds met lof over dezen cursus spreken”.

„Deze cursus moest minstens vier weken hebben geduurd”.

Feiten en Pogingen *

De landelijke commissie ter bestrijding van de gevolgen van jeugdwerkloosheid ¹⁾ — geformeerd door verschillende jeugdorganisaties — heeft aan den Minister van Binnenlandsche Zaken een schrijven gericht betreffende de organisatie van den arbeid voor de werklooze jeugd voor den a.s. winter.

Bij dit schrijven behooren een viertal rapporten door subcommissies uitgebracht over onderdelen van het omvangrijke werk. Zij behandelen I de werklooze plattelandsejeugd, II de werklooze industriejeugd, III het zomerwerk voor de werklooze jeugd, IV de werklooze meisjes.

Wij laten hieronder de conclusies volgen, waartoe de verschillende commissies zijn gekomen.

I. Conclusies inzake de plattelandsejeugd.

I. De werkloosheid op het platteland, zoowel onder volwassenen als onder jeugdigen — welke niet alleen veroorzaakt wordt door de huidige crisis — is de laatste jaren sterk in omvang toegenomen en vertoont meer en meer een blijvend karakter.

II. Daar een der belangrijkste oorzaken der toenemende werkloosheid is de rationalisatie en de steeds meer extensief wordende beoefening van den land- en tuinbouw, acht de commissie ter verbetering van den bestaanden toestand het overgaan tot het uitvoeren van verschillende cultures tegelijkertijd op hetzelfde bedrijf, noodzakelijk.

III. Om tot dit doel te geraken, is meerdere scholing der jeugdige landarbeiders noodzakelijk. De commissie beveelt daartoe uitbreiding, modernisering en meerdere bekendmaking van het bestaande vakonderwijs ten plattelande aan.

IV. De mogelijkheid voor ambachtsonderwijs voor de plattelandsejeugd moet vergroot worden.

V. Voor de meisjes moet ten plattelande huishoudonderwijs gegeven worden.

¹⁾ Secretariaat Nederlandsch Jeugd-leidersinstituut, Plantage Fransche Laan 14, Amsterdam.

VI. Naast uitbreiding der vakopleiding, acht de commissie een belangrijk middel ter spoedige verbetering van den huidige toestand der jeugdige werkloozen, het organiseren van ontwikkeling en ontspanning.

VII. Tenslotte acht de commissie het verschaffen van bezigheid zooveel mogelijk in den vorm van arbeid, vooral voor de ongeschoolde arbeiders, zeer gewenscht. In dit verband moet worden genoemd de groote beteekenis van kampen en internaten voor werklooze jeugd.

De commissie meent dat voor dit werk voldoende werkobjecten te vinden zijn.

VIII. De commissie spreekt als haar oordeel uit, dat tot doorvoering van alle bovengenoemde maatregelen, krachtadige steun van de overheid noodzakelijk is.

II. Conclusies inzake de industriejeugd.

I. Hoewel geen nauwkeurige gegevens omtrent de jeugdwerkloosheid te verkrijgen zijn, is de indruk der commissie, dat zeker 15% der jongeren, die in de industrie werkzaam zijn geweest, werkloos is.

II. Teneinde in de toekomst over juiste gegevens te beschikken, is het gewenscht dat onderzocht wordt op welke wijze een verplichte melding voor jeugdige werkloozen zou zijn in te voeren.

III. Ter bestrijding van de zeer na-deelige gevolgen, die werkloosheid speciaal voor jongeren kan hebben, noemt de commissie als doeltreffende middelen: het geven van deskundige vakopleiding; het bieden van werkgelegenheid, het organiseren van ontwikkeling en ontspanning.

IV. Om de jongeren op ruime schaal werkgelegenheid te kunnen bieden, dringt de commissie er op aan in ons land — evenals dit in het buitenland reeds het geval is — tot het stichten van z.g. *arbeidsopleidingsplaatsen* over te gaan, althans enkele proefnemingen in deze richting te doen.

V. Daar ook bij dit werk de methode der vrije jeugdvorming toegepast zal dienen te worden, acht de commissie de jeugdorganisaties de aangewezen instantie.

ties om — in samenwerking met de vakbeweging — de algemeene organisatie op zich te nemen.

VI. Evenals voor de vakopleiding en het algemeene ontwikkelings- en ontspanningswerk is steun van de overheid, naast die van particulieren, ook hier noodzakelijk.

III. Conclusies inzake het zomerwerk.

I. Het organiseren van speciaal zomerwerk voor de werkloze jeugd, aanpassend bij de veranderde behoeften gedurende die periode van het jaar, is noodzakelijk.

II. Het verdient aanbeveling ook dit werk — evenals het winterwerk — planmatig op te zetten.

III. Het zomerwerk zal zoo mogelijk uit de volgende onderdelen dienen te bestaan:

Vakopleiding of andere bezigheid, die het karakter van arbeid heeft.

Ontwikkeling (waarbij behooren excursies).

Ontspanning, waarbij voornamelijk de sportbeoefening in aanmerking komt, mits aan bepaalde eischen wordt voldaan.

Kamperen, waarbij de verschillende soorten werk gecombineerd kunnen worden.

IV. Financiële steun aan de organiserende lichamen is dringend noodzakelijk.

IV. Conclusies inzake het meisjeswerk.

I. De indruk der commissie is, dat over het algemeen de werkloosheid onder de vrouwelijke jeugd in ons land minder groot is dan onder de jongens;

dat echter in verschillende streken, vooral waar meer meisjes in de industrie werkzaam zijn, de werkloosheid onder de vrouwelijke jeugd toenemende is.

II. Het inrichten van eenvoudig vakonderwijs voor meisjes is een zeer belangrijk middel tot het wegnemen van de oorzaak der meisjeswerkloosheid en tot het verminderen der werkloosheid onder de manlijke jeugd. De werkloosheid onder de vrouwelijke jeugd — hoe wel ontstaan in de huidige economische crisis — is toch slechts kunnen ontstaan,

doordat er een overwegend tekort was aan vakopleiding voor de meisjes. Deze is bij de toch dringend noodzakelijke algemeene ontwikkeling van het vakonderwijs, op onnatuurlijke wijze geremd. Het is in principe mogelijk nieuwe werkkringen voor het meisje te vinden; terwijl de overvloed van buitenlandse krachten in huishoudelijken dienst en het tekort van krachten in het naambiedrijf er op wijzen dat ook binnen de bestaande mogelijkheden vermindering der werkloosheid mogelijk is, zoo er meerdere vakopleiding komt.

Nieuwe mogelijke vormen van vakopleiding zijn:

Opleiding tot tijdelijke hulp in de huishouding.

Opleiding tot kraamverzorgster.

= naaister.

= praktische sociale werks-
ter op fabrieken.

V. Bij dit vakonderwijs zal de algemeene karaktervorming van het meisje op den voorgrond dienen te staan, om welke reden de opleiding zal moeten geschieden in verband met de organen der Vrije Jeugdvorming. Verder zal aan het onderwijs de mogelijkheid van eenig geld verdienen verbonden moeten zijn, b.v. zooals dit reeds het geval is — sinds de laatste reorganisatie — bij het Nijverheidsonderwijs hier te lande.

VI. Voor de werkloos-zijnde meisjes zal ontwikkelings- en ontspanningswerk moeten worden georganiseerd, waarbij het praktische nuttige werk op den voorgrond zal dienen te staan, in verband met de belangstelling der meisjes; en zal de ontspanning slechts als waardevolle afwisseling daarmee moeten worden gezien.

VII. De aandacht der publieke opinie zal gevestigd moeten worden op het vakonderwijs voor meisjes, dat ter bestrijding der jeugdwerkloosheid in het algemeen van de grootste betekenis is, daar de opleiding der meisjes voor de voor haar geëigende vrouwelijke beroepen, tengevolge zou hebben een werkverruiming voor de manlijke jeugdige arbeiders.

INHOUD VAN AFLEVERING 2.

	Bladz.
Art. 42 lid 2 L.O. in de praktijk, door Prof. Dr. Ph. Kohnstamm	33
Speeltuinwerk is Volksontwikkeling, door G. Ph. Selman . . .	35
Ontwikkeling en ontspanning van werkdoozen, door J. Hovens Greve	39
Vierde Internationale samenkomst der Volkshuizen te Berlijn van 16—20 Juli, door Dr. K. F. Proost	57
Ontwikkelingswerk te Bakkeveen, 11, door J. Wiersma . . .	59
X Feiten en Pogingen:	
Conclusies rapporten der landelijke commissie ter bestrijding van de gevolgen van jeugdwerkloosheid	63

TOT GELUK GEBOREN

Onder bovengenoemden titel heeft de Maatschappij tot nut van 't algemeen twee boekjes uitgegeven van de hand van Mevrouw J. Riemens-Reurslag. Het eerste deeltje behandelt de opvoeding van het kind van de geboorte tot den schoolleeftijd. Het tweede deeltje behandelt de periode van de lagere school. De boekjes hebben een uitstekende pers en sinds het verschijnen van het eerste deeltje in September 1927 zijn er in totaal 45000 exemplaren van opgelegd; voor paedagogisch werk in ons land voorzeker een ongehoord getal.

DE PRIJS PER DEELTJE IS f0.60.

Voor vereenigingen per 100 exempl. f 25.— Per 1000 exempl. f 200.—

NUTSUITGEVERIJ - CENTRAAL-STATION - AMSTERDAM

*Zoo juist
verschenen :*

**DE CONCENTRATIE-
GEDACHTEN IN HET
MIDDELBAAR
ONDERWIJS
TWEDE OPSTELLEN**
door G. BOLKESTEIN

PRIJS f 0.75

Een opstel van den schrijver in „De Ophouwing“, waarin het streven naar „algemeene ontwikkeling“ op de middelbare school werd gecritiseerd, wekte vrij veel belangstelling. Er werd een concentratie in bepleit, die nadere uitwerking eischte. Deze uitwerking wordt samen met een herdruk van het eerste opstel hier gegeven.

Verkrijgbaar bij den Boekhandel en bij den
Uitgever J. B. WOLTERS
Groningen - Den Haag - Batavia

**Het is thans meer dan ooit tijd
om kennis te nemen van
onderstaande Nutsuitgaven:**

**DE TOEKOMST VAN ONS
VOLKSONDERWIJS I**
door A. H. Gerhard en Ph. Kohnstamm f1.—

**DE TOEKOMST VAN ONS
VOLKSONDERWIJS II**
DALTONSCHOLEN (Uitverkocht)
door L. C. T. Bigot, P. A. Diels en
Ph. Kohnstamm.

**DE TOEKOMST VAN ONS
VOLKSONDERWIJS III**
HET VERVOLGONDERWIJS
Rapport met bijlagen . . . f2.50

**DE TOEKOMST VAN ONS
VOLKSONDERWIJS IV**
HET VERVOLGONDERWIJS TEN
PLATTELANDE, Rapport . f1.—

VOLKS ONTWIKKELING

77B 3867

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, Dr. W. EMMENS,
A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS,
Dr. K. F. PROOST, G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0.75

Lichtbeelden-Vereeniging

AMSTERDAM - SINGEL 289-293

Centraal bureau voor lantaarnplaten en wetenschappelijke fotografie
TELEFOON 34648 — POST-GIRO 15476

De Lichtbeelden-Vereeniging heeft een „Uitleenbibliotheek”
van + 50.000 stuks lantaarnplaten op het gebied van:

Kunstgeschiedenis

Schilderkunst, Plastiek, Bouwkunst, Stedenbouw
(ook kaarten en prenten), Stadsgezichten. —

Cultuurgeschiedenis.

Aardrijkskunde

Oppervlaktevormen, Grondsoorten, Begroëing.
Bebouwing, Verkeerswegen, Economie, Industrie.

Sterrenkunde.

Natuurlijke Historie.

Landbouw en Veeteelt

in ons land speciaal voor het Landbouwonderwijs.

Kinderverhalen en Ontdekkingsreizen.

Voor alle personen of vereenigingen, die practisch aan ontwikkelingswerk doen
is de Lichtbeelden-Vereeniging een onmisbaar Hulpinstituut.

In 1930 werden 150.000 lantaarnplaatjes van haar betrokken.

Men kan per serie huren à f5.— en een abonnement van 15 series
per jaar nemen voor f30.—. Alle lichtbeelden kunnen ook gekocht
worden, evenals een groot aantal foto's.

De Vereeniging is bezig naast de Lichtbeeldencollectie een archief aan te
leggen van eigen opnamen van Nederland: schilderkunst, architectuur, karak-
teristieke landschappen, begroëing, typen van boerderijen, dorpenaanleg,
industrie en landbouw.

**Uitvoering catalogi voor alle onderdeelen en alle verdere
informaties zijn aan bovenstaand adres verkrijgbaar.**

In hoever eischt de politieke radicaliseering der grootstedelijke bevolking wijziging van de taak der volkshuizen? ¹⁾

door A. DE KOE.

Stellingen.

I. *De Feiten.*

- a. De verstarring der democratie.
- b. Het veldwinnen van een radicaal streven in de arbeidersbeweging.
- c. De afnemende beteekenis van de volksvertegenwoordiging en de groeiende macht der wereld van het kapitaal.
- d. De opkomst van een nationalistische strooming van burgerlijken huize.
- e. De geestelijke ontreddering.

II. *Hun samenhang.*

- a. De politieke radicaliseering is het gevolg van la en c. In organisatorisch opzicht heeft zij haar welslagen te danken aan de toestanden, welke door de wereldcrisis in het leven geroepen werden.
- b. De nationalistische strooming is een uiting van verweer tegen de door de democratie verkregen resultaten. Zij ontleende haar nationalistisch karakter aan de van lieverlede ontstane belemmeringen in het volkerenverkeer, terwijl haar anti-democratische strekkingen steun vinden in de verstarring der democratie en de afnemende beteekenis van het parlement.
- c. In deze verschijnselen speelt een eigen rol de geestelijke ontreddering, die zich op elk levensgebied doet gelden en de groote factor is bij het ontbreken van vooruitzichten in den bestaanden chaos.

III. *Onze taak.*

- a. De Volkshuizen hebben geen partij te kiezen in den politieken strijd.
- b. Tegenover den economischen chaos hebben zij de noodzakelijkheid van maatschappelijke vernieuwing te plaatsen.
- c. Tegenover de geestelijke verwilderding hebben zij op te komen

¹⁾ Inleiding gehouden op de Vierde Internationale Conferentie van Volkshuizen te Berlijn van 16 tot 20 Juli 1932. (Zie ook Volksontwikkeling November 1932).

voor een levenshouding, die blijvende waarden erkent als algemeene richtsnoeren voor het persoonlijke en maatschappelijke leven.

- d. In deze levenshouding zullen de volken niet streven naar een zinneloze vermeerdering van stoffelijke dingen, maar naar hetgeen den mensch vormt en den mensch dient.
- e. Waar deze levenshouding een godsdienstig uitgangspunt heeft, daar dienen de Volkshuizen dit met nadruk te doen uitkomen.

Toelichting.

I. De feiten.

Bij de behandeling van de feiten, welke kenmerkend zijn voor den toestand, in welken de Volkshuizen heden ten dage hun werk hebben te verrichten, mogen wij er van afzien afzonderlijk de wereldcrisis te noemen. Eenerzijds was de ontwikkeling der dingen in het sociale leven, waarover wij spreken zullen, reeds ingezet, voor dat er van een zoo felle verstoring van het economisch evenwicht sprake was, anderzijds is op elk gebied de toestand door de crisis verscherpt en zal deze dan ook doorlopend in onze beschouwingen verondersteld of genoemd worden.

Slechts in één opzicht schijnt de crisis zich als een afzonderlijk vraagstuk aan de Volkshuizen op te dringen, nl. ten aanzien der geestelijke behoeften-bevrediging van de werkloozenmassa's. Deze vraag rijst thans evenwel niet voor het eerst, al stelt zij zich thans scherper dan ooit. Waar het hier vóór alles op aankomt is, tegenover het geheel der huidige toestanden, de algemeene beginselen te stellen, waaruit de Volkshuizen hun maatschappelijke taak hebben te ontwikkelen.

Zoo beginnen wij dan met hier te wijzen op de teleurstellende werking der democratie. Krachtens de medezeggenschap der velen zou de grootst mogelijke vrijheid in staat en samenleving bereikt worden. Theoretisch onaanvechtbaar, praktisch niet verwezenlijkt. Een partij-apparaat werd in het leven geroepen, dat in de werkelijkheid schier alle bevoegdheden van de massa zich toetiggende, dat de partijprogramma's en de kandidatenlijsten samenstelt, dat censuur op afwijkende meeningen uitoefent in het partijblad en in de binnenkamer politiek maakt. Op de partijcongressen is de kritiek de stem van den roepende in de woestijn geworden, en de eenige politieke werkzaamheid bestaat voor de velen daarin, dat zij éénmaal in de jaar of 4 hun stem mogen uitbrengen op een kandidatenlijst, die voor een persoonlijke keuze zoo goed als geen ruimte laat.

Het vakvereenigingsleven ontwikkelde zich in dezelfde richting. Hier ontstond een ambtenarij, die haar taak meer en meer toespitst op het beheer van het vereenigingskapitaal en op diplomatische onderhandelingen met werkgevers en zustervereenigingen. Vervreemding van den geest der massa is in een tijd van omkeer als deze daarvan het onvermijdelijk gevolg.

Het is gebleken, dat in Nederland, ondanks de toeneming in de laatste jaren van het ledental der Sociaal Democratische Arbeiders Partij en de geestverwante vakvereenigingen, en ondanks de groote uitbreiding der arbeiderspers, de zogenaamde „moderne arbeidersbeweging” bij een niet onbelangrijk deel der arbeiders en jongeren haar werfkracht verloren heeft. Dit mag immers worden afgeleid uit het boven verwachting groote aantal leden, dat zich, terstond na de oprichting der nieuwe socialistische partij, bij deze aansloot; waarbij de vraag naar de uitzichten dezer partij in het midden gelaten kunnen worden.

De nieuwe partij is echter niet de belichaming van een uiterst radicalisme. Zij houdt de democratische gedachte vast, wenscht echter haar actie niet tot het parlement te beperken. Overigens zal moeten worden afgewacht in welke richting zij zich ontwikkelen zal.

Bovendien wint hier te lande het communisme aan kracht, al is het nog nergens een macht van beteekenis in het politieke leven geworden. Het zijn vooral jongeren die zich tot dezen vorm van radicalisme aangetrokken gevoelen, naast slachtoffers van de crisismomstandigheden.

In een wereld, waar het eigenlijke doel, dat men zich zoo goed als algemeen stelt, de verkrijging van stoffelijke goederen is, ontstaat de mogelijkheid dat, in zekere beslissende momenten, de wezenlijke machthebbers niet zijn zij, die de politieke machtsmiddelen, maar zij, die de kapitaalbronnen tot hun beschikking hebben. De nieuwe geschiedenis gaf hiervan herhaaldelijk voorbeelden, doch wat door de organisatie van de geldwereld heden ten dage mogelijk is gebleken, stelt al het vroegere in de schaduw. Ondanks de versterking van het staatslichaam, ondanks de omvangrijke uitbreiding van de werkzaamheden zijner organen en den groei van het nationaliteitsbesef in de groote massa, weet het bankkapitaal aan de democratische staten zijn wil op te leggen. Zoo blijkt, dat de democratie haar doeleinden niet bereiken kan, zoolang zij zich niet uitstrekt ook over het gebied der economie.

Voor de arbeidersbeweging heeft deze gang van zaken te beteekenen, dat haar actie in de vertegenwoordigende lichamen, gebonden

als deze zijn door een boven de politiek staande macht, niet meer het overgrootte belang heeft, dat daaraan tot nog toe werd toegekend.

Een nationalistische strooming van min of meer fascistische strekking tracht zich in den laatsten tijd hier te lande baan te breken. Zij is van burgerlijken huize en kan niet geacht worden krachtigen steun te vinden in den Nederlandschen volksaad. Toch vindt zij zekere, nader aan te wijzen, aanknoopingspunten, die haar een beperkte ontwikkelingsmogelijkheid schijnen te beloven.

Een afzonderlijk verschijnsel in het algemeene beeld van den tijd is de geestelijke ontredde. Niet minder dan in de wereld der economie staan wij hier voor den chaos, en het is niet ongerijmd beide te houden voor de elkaar aanvullende deelen van één geheel. Bieden niet de conferenties der groote staatslieden over het wereldherstel het schouwspel van geestelijke hulpbehoevendheid en verdwaasdheid?

De jacht op winst vernietigt alle hogere waarden. In de verworping der schoonheid van onze dorpen en steden teekent zij het spoor van haar barbaarschheid af, en met alle andere geestelijke waarden doet zij hetzelfde. In verrijfde, sentimenteële vormen biedt onze beschaving het schouwspel van het bankroet harer waarden, die, in de oogenblikken dat het er om spaant, geen reële krachten blijken te zijn.

In laffe zelfverheerlijking liggen wij op de knieën voor „die Errungenschaften unsrer Technik“, terwijl wij onbekwaam zijn deze voor het heil der menschheid te gebruiken. Wij spreken van *onze* techniek, die echter zoo weinig ons eigendom is, dat wij niet alleen haar niet weten te beheerschen, maar haar willooze speelballen geworden zijn.

Wij gaan groot op ons organiseerend talent, welks nieuwste uitkomst de baaierd is. Het organiseren van den vrede eischt andersoortige eigenschappen dan het voeren van den (economischen en militairen) oorlog. Nu het er op aankomt den wereldvrede en de welvaart der volken te regelen, staan de vertegenwoordigers der mogendheden in vergadering te stamelen en uitvluchten te zoeken. Zij weten het niet en zij kunnen het niet, want hun ontbreekt de zedelijke wil tot den wereldvrede, hun ontbreekt de moed om den sprong te wagen, die nieuwe horizons openen zal. En dit is in den grond niet anders dan gebrek aan levensmoed. Het leven is geen rekensom, en de volken, die zich heden de beste rekenaars toonen, zullen straks blijken de minste weerstandskracht te bezitten. De opgang der volken is tenslotte afhankelijk van de ongereptheid hunner scheppende krachten.

De onmacht van Genève is de geestelijke armoede der volken. Wat aan onzen tijd ontbreekt is de ordening der geestelijke krachten.

Voorheen vond het geestelijk leven zijn voornaamste organisatie in de godsdienstige gemeenschap, die voor elk gebied des levens draagster der richtsnoeren was. Nieuwe behoeften gaven het aanzien aan politieke partijen, vakverenigingen, een uitgebreide dagbladpers en instellingen van vermaak, van alle welke een zedelijke beïnvloeding uitgaat, welke buiten hun terrein behoorde te vallen. De bezinning op de richtsnoeren van het leven is in een geordeude moderne samenleving de taak van het vrijwillige vereenigingsleven. De daar gevonden normen hebben een algemeene geldigheid, ook voor het terrein van den politieke en economischen strijd. Politieke- en vakverenigingen hebben hun aanhang te werven op de programma's, die hun doel en middelen bevatten. Dit doel beperkt zich tot een afgebakend deel van het leven, dat een zekeren zedelijken grondslag, heeft die tegelijk met het hoofdoogmerk wordt voorgestaan. Daarbuiten echter behoort zedelijke beïnvloeding niet tot hun bevoegdheid; hiermee wordt slechts verwarring bereikt.

In sterkere mate geldt dit nog van de dagbladpers en de vermaakinstellingen, die als ondernemingen op winst uit zijn. Dit doel heeft de strekking tenslotte niets te ontzien, indien de winstmogelijkheden slechts gebaat worden. Zoo kregen wij een sensatiepers, bioscopen en theaters, voor wie niets te laag is om er mee voor den dag te komen, terwijl hun elke gedachte of lijn, die een norm zou kunnen wezen, ontbreekt.

Dit is de volslagene geestelijke chaos. Onze maatschappij maakt, krachtens haar eigen economisch beginsel, ondernemingen mogelijk, wier werkzaamheid tenslotte de geestelijke grondslagen der maatschappij ondermijnt. De verwildering, die van dezen chaotischen toestand het noodzakelijk gevolg is, voert regelrecht naar den maatschappelijken ondergang.

II. *De onderlinge samenhang der feiten.*

De politieke radicaliseering is een gevolg van de verstarring der democratie en de afnemende beteekenis van de volksvertegenwoordiging. De verstarde democratie moest falen tegenover de door mechaniseering en rationaliseering in het leven geroepen toestanden, welke tenslotte in de wereldcrisis uitmondden. Terwijl zij vlijtig de belangen behartigde van de vakvereenigingsleden, die in de nieuw ingerichte bedrijven aan het werk konden blijven, verloor zij meer en meer het verband met de duurzaam uitgestootenen en de jongelieden, die jaar op jaar wachten tot de fabriekspoorten ook een keer voor hen zullen opengaan.

Deze twee groepen vormen den vijfden stand, die van de parlementaire werkzaamheid en de vakactie geen duurzaam heil meer verwacht. Voorzoover zijn leden bij de ellende van het uitzichtlooze heden niet al hun maatschappelijke instinkten inboeten, werpen zij zich in de radicale strooming, die uitlaat geeft aan wat er aan opgehoopte kracht nog in hen leeft.

De democratie zal zich op den duur slechts kunnen handhaven, indien zij haar kracht zoekt in de ontwikkeling der massa tot zelfbestuur. In deze haar roeping is zij tot heden tekort geschoten. Dit geldt voor ons democratisch bewind in het algemeen, maar niet van elke daaraan deelhebbende groep in even sterke mate. Het voortstuwende deel onzer politieke partijen heeft bij voortduring den eisch van beter volksonderwijs en -ontwikkeling laten hooren. Dit heeft echter niet kunnen verhinderen, dat dit deel zelf ten prooi is geworden aan den mechaniseerenden invloed van een partijleven, dat niet steunt op de wezenlijke medezeggenschap van een daartoe geschoolde massa. Slechts in die mate, waarin het aan onze democratie gelukken zal rekening te houden met alles wat er leeft in de door haar georganiseerde massa, zal zij aan het uiterste politieke radicalisme den wind uit de zeilen kunnen nemen.

Een nationalistische strooming doet zich hier niet voor het eerst gelden. Slechts is men zich in den laatsten tijd zijn fascistische sympathieën bewust geworden en dientengevolge overgegaan tot afzonderlijke partijvorming.

Van huis uit is deze strooming, als verzet tegen de door de democratie bereikte resultaten, een burgerlijke. De verstarring der democratie en de afnemende beteekenis van het parlement zijn haar als bijkomstigheden welkom.

Meer steun echter vindt deze beweging in de belemmeringen van het wereldverkeer, welke meer en meer elk volk op zichzelf aanwijzen voor de voorziening in zijn behoeften. Bovendien kan zij steunen op het in breede lagen van de bevolking doorgedrongen staats- en volksbewustzijn, als gevolg van de uitoefening van het algemeen kiesrecht en de voordeelen der sociale wetgeving.

Aldus is zij niet zonder kans op eenigen aanhang uit volkskringen. Maar groot kunnen wij haar vooruitzichten niet aanslaan. Door te werken met het revolutiespook zal weliswaar eenig succes te behalen zijn, maar de geheele vakbeweging, van welke richting ook — Roomsche Katholieke, Protestantsche Christelijke en Algemeene — zou zij tegen zich in het harnas jagen, zoodra zij een vinger mocht uitsteken naar de sociale wetgeving. De burgerlijke oorsprong dezer beweging

laat niet toe een breede laag onzer bevolking te omvatten. Zoodat wij niet kunnen aannemen, dat deze strooming een trek van beteekenis worden zal in het geestelijk aspect van Nederland; in elk geval is het daar heden ten dage nog verre vandaan.

Bij alle aandacht, die de politieke en economische omstandigheden opeischen, valt echter te bedenken, dat geen politiek zonder meer en geen economie zonder meer de wereld redden kunnen. De wereld schreeuwt om ordening, maar geen ordening zal daadwerkelijk zijn, als zij niet leeft in het bewustzijn der volken. Welken aannemelijken zin heeft het ons productievermogen al maar te vergrooten, indien daardoor niet de welstand van heel het volk wordt verhoogd? Wat beteekent het, dat het eene volk het goud optast in zijn kluisen, terwijl een arbeidzaam buurvolk van de hand in den tand moet leven? Er bestaat geen ridderslijkheid tusschen de volken, omdat zij leven bij doode dingen. De waarden, welke wij begeeren, zijn stoffelijke dingen; wat geen geld opbrengt heet niet rijk. Op den achtergrond van de armoedige gedachtenwisseling over aanvalswapenen ter ontwapeningsconferentie, weten wij als één der overwegingen te staan, dat aan een zwaar bewapende moderne kruiser meer te verdienen valt dan aan een 200-tons duikbootje.

Geen politiek en geen economie zullen onze wereld redden van den ondergang, zoolang wij niet aflaten van onze verachtelijke houding tegenover doode dingen, en er niet eindelijk toe besluiten om den Mensch te doen worden, en den medemensch te dienen. Dan eerst zal bij productie en politiek de vraag gelden *alle* menschelijke belangen ten volle tot hun recht te doen komen.

III. *De taak der Volkshuizen.*

De Volkshuizen hebben in den politieken strijd geen partij te kiezen. Partij kiezen wil zeggen zich ondergeschikt maken aan het parool der partij. In de politiek wordt gestreefd naar machtsvorming; daarom hebben de partijen slechts belang bij een volksontwikkeling, die hun de kans opent op vergrooting van hun aanhang. Zoo mogelijk roepen zij daartoe hun eigen ontwikkelingsorganen in het leven.

Het democratische beginsel eischt echter, dat het volk worde gebracht op een ontwikkelingspeil, hetwelk de toetsing mogelijk maakt ook van de eigen partijbeginselen en -taktiek. Een ontwikkelingswerk, dat deze mogelijkheden omvat, behoort tot de taak der Volkshuizen. Zij zijn in waarheid scheppingen der democratie, in het leven geroepen om het volk de bestemming van eigen lot in handen te geven, voorzoover menschelijke wijsbeschikking daartoe bij machte en ge-

roepen is. De richting der politiek en de doeleinden der economische werkzaamheid moeten worden bepaald door de algemeene richtsnoeren voor leven en maatschappij. Het ligt op het terrein der politieke werkzaamheid aan deze algemeene doelstelling de bijzondere vormen te geven voor de betrekkingen der individuen in het staatsverband, tegenover elkaar en tegenover het geheel. Maar het is de taak der Volkshuizen het volk er toe te brengen het geheel van leven, maatschappij en kosmos te overzien, hun onderlinge betrekkingen te vinden en de plaats van den enkelen mensch in het algeheel te bepalen.

Een werkzaamheid volgens deze opvatting brengt de mogelijkheid mee van botsing met een staatsmacht, die zelf drager en bevorderaar is van een wereldbeschouwing, of die althans als staatsgevaarlijk elke uiting brandmerkt, welke geacht wordt niet te strooken met doel en middelen van het hoogste gezag. Bolsjewisme en Fascisme beide bewegen zich in de richting van vergoddelijking van het staatsgezag, indien praktisch dit punt niet reeds bereikt is: geen wereldbeschouwing en levenshouding worden geduld, die zich niet bij voorbaat ondergeschikt maken aan het heilige woord, dat van het oppergezag uitgaat.

Zou dit gevaar niet dreigen van den kant eener overwinnende sociaaldemocratie? Het blijft voorshands een open vraag. Niet de omstandigheid, dat de partij zonder wereldbeschouwing is, zal hier den doorslag geven, maar de ontwikkeling der dingen. Uit den loop der dingen zal moeten blijken of niet de voortwoekerende ontbinding van alle maatschappelijke en zedelijke waarden, krachtens eigen noodzakelijkheid, in den strijd om het scheppen van orde tusschen het gebruik van straf geweld tot uitkomst moet hebben. Een vreedzame ontwikkeling laat zich moeilijk meer denken.

Slechts dit kan met zekerheid gezegd worden, dat de geweldsvormen, in welke de staatsmacht zich in de toekomst zal doen gelden, in hooge mate afhankelijk zullen zijn van wat er aan zedelijke kracht nog over zal wezen.

Daarom is de taak der Volkshuizen tegenover de aangeduide verschijnselen vóór alles een zedelijke, t.w. de herstelling van verbinding met gemeenschapswaarden. Deze taak is slechts te volbrengen in het bezit van een wereldbeschouwing, waarin leven, gemeenschap en kosmos als een levenseenheid worden verstaan.

Tenslotte zal elke maatschappijvorm op zedelijke krachten moeten steunen, en de tusschenkomst van de vrije organen der volksontwikkeling zal in de toekomst te meer door het staatsgezag op prijs worden gesteld, naarmate zij zich in het heden sterker betoond hebben in gemeenschapsvorming.

De hier gevolgde gedachtengang houdt een algemeene strekking in tenaanzien van den maatschappij-vorm. Waar de spreuwen het van de daken verkondigen, dat wij met onze alomvattende wetenschap en alvermogene techniek fabelachtig in het slop zijn vastgerend, daar wordt in dezen geest als noodzakelijk gezien een maatschappelijke vernieuwing, welke de regeling van menschelijke betrekkingen en de voorziening in menschelijke behoeften niet langer afhankelijk doet zijn van partikulier winstbejag. De verpletterende taal der feiten eischt hier den moedigen sprong.

Tegenover de geestelijke verwildering, die den mensch losmaakt van het algeheel, hebben de Volkshuizen te stellen de Levensmacht, die onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan haar wetten eischt. Het gaat hierbij om dezelfde levenshouding als die, welke de eigenlijke kern is van alle groote godsdiensten. Alleen eischt deze houding in een voortschrijdende maatschappij steeds weer haar nieuwe toepassingen op nieuw ontstane verhoudingen.

In de levenshouding van onzen stervenden maatschappijvorm staat de mensch tegenover den mensch, doordat men de groote waarden in doode dingen gelegen acht. Met geld kan men beslag leggen op de levensbronnen, zoodat weinige machtigen het wapen van den honger hanteeren kunnen tegenover millioenen. Met doode waarden staan wij elkaar in den weg. De Volkshuizen hebben de geesten voor te bereiden op een nieuwe aarde, waarop de Mensch geboren wordt, die den naaste dient.

De hier aangewezen levenshouding is, afgezien van haar formuleering in bijzonderheden, in den grond een godsdienstige. Immers zij denkt zich den mensch in betrekking van afhankelijkheid tot het algeheel als de Levensmacht. Naar onze meening kan levend maatschappelijk werk zonder deze voorwaarde niet bestaan. De mensch verkrijgt de beschikking over de volheid zijner scheppende krachten slechts door bewuste gemeenschap met het Alwezen. Waar deze overtuiging aanwezig is, behoort zij, vrij van alle koudwatervrees, met nadruk tot uiting te komen.

Arbeidersavondscholen van het Instituut voor Arbeidersontwikkeling,

door P. VOOGD.

Het Instituut voor Arbeidersontwikkeling ¹⁾ heeft van de dag zijner oprichting — 16 November 1924 — af, mondelinge voordrachten op het program gezet. Ook als geheel op zich zelf staande, z.g. losse voordrachten, lezingen, causerieën of hoe men ze noeme, voorzien ze in een behoefte. Wij kunnen ons moeilijk voorstellen, dat ze van de programma's zouden verdwijnen. Ze zullen integendeel als wekkers van belangstelling steeds daarop blijven.

Maar een afdoende en geheel bevredigende vorm van ontwikkelingsarbeid zijn ze niet. Aanvankelijk worden ze wel als zodanig gevoeld; maar al spoedig ontwaakt bij een kern de drang naar meer intensief werk dan met de losse voordrachten kan worden verricht. Naast de voordrachten komen voor de besten de cursussen, d.z. de voordrachtreeksen; naast de reeksen komen de werkcurssussen en de clubs, zoowel bij de op een speciaal doel gerichte scholingsarbeid als bij de meer algemeen gehouden leekenontwikkeling, waar antwoord op levensvragen wordt gezocht.

Voor elke vorm van ontwikkelingsarbeid is ter bereiking van een behoorlijk resultaat noodig, dat de deelnemers althans over een grondslag van positieve kennis beschikken. Dit nu is bij de arbeiders vaak niet het geval. De school laat ze te vroeg los. Juist op een leeftijd, dat de psychische gesteldheid der jongeren hen ontvankelijk maakt voor begrip van de samenhang, het verband der dingen, moeten de meesten de schoolbanken verlaten. Wie arbeidersontwikkeling wil brengen, moet rekening houden met hun tekort aan onontbeerlijke schoolsche parate kennis. Het is een geweldige hinderpaal bij hun vorming.

Deze hinderpaal, die door een goed georganiseerd, van overheidswege gefinancierd vervolgonderwijs had moeten zijn verwijderd, moet nu — bij gebrek aan dit onderwijs — door de particuliere ontwikkelings- en opvoedingsinstituten voor jongeren en volwassenen uit de weg worden geruimd.

Zoo rijpte ook in het Instituut voor Arbeidersontwikkeling bij de verdieping en uitbreiding zijner werkzaamheden het inzicht, dat zonder *fundamentele* begripsvorming de arbeiders het instrument missen, om op ontwikkelingsgebied verder te komen. Dit Instituut is nu in een stadium getreden, dat alom de behoefte wordt gevoeld aan

¹⁾ Men vergelijke de opstellen in Volksontwikkeling VI, 126 en VIII, 310.

meer systematische, grondige scholingsarbeid naast het andere werk. Gaandeweg is de belangstelling daar-voor grooter geworden.

Reeds in 1930 werd in een ontwikkelingsconferentie op Troelstra-oord de leuze aangeheven: *stelsmatig onderwijs voor volwassenen*!

Een jaar later — op het congres van Juni 1931 — stond het punt op de agenda. Een voor dit doel samengestelde commissie¹⁾ had een onderzoek ingesteld naar datgene, wat door de overheid op dit gebied reeds was gepresteerd. Het resultaat was bedroevend mager. Sporadisch slechts trof men in ons land een eenigszins bevredigende regeling van volwassenen-onderwijs aan, dat van overheidswege was ingericht of werd gesteund.

Het congres begreep, dat hier de arbeiders zelf moesten ingrijpen. De algemeene richtlijnen van dit onderwijs voor volwassenen werden op het congres aangegeven en aan bovengenoemde commissie werd dit werk ter uitvoering opgedragen.

Duidelijk was de opzet: eenvoudig aanvangsonderwijs. De bedoeling kon echter niet zijn, om hierbij op de duur te blijven staan. Van het begin af aan was het oog gericht op een later verder gaand sociaal onderwijs. Op het eenvoudige onderwijs voor volwassenen zouden lessen moeten volgen in meer vakken en met meer leeraren. Deze verder gaande scholing was voorloopig nog niet in onderdeelen geregeld, daar het Instituut aanvankelijk van plan was slechts met het eenvoudige onderwijs voor volwassenen een begin te maken.

Door het optreden van Dr. J. Hemelrijk kwam echter in dit aanvankelijke voornemen verandering. Als Voorzitter van het Curatorium der Centrale Arbeiderskaderschool op Troelstra-oord had hij de noodzakelijkheid gevoeld der stichting van enkele voorbereidende plaatselijke kaderscholen ten behoeve van een betere selectie der leerlingen voor de centrale internaatsschool.²⁾ Een proef met de stichting van een tiental kaderscholen slaagde zoo goed, dat door de leiding der moderne arbeidersbeweging, na overleg met het Curatorium en het Instituut werd besloten, die pogingen voort te zetten, teneinde te geraken tot de oprichting van een veertigtal van zulke plaatselijke kaderscholen.

Door deze arbeid, die begin Mei 1931 door Instituut en Curatorium ter hand werd genomen, was de uitvoering van het plan der aanvangsscholen voor volwassenen eenigszins vertraagd. Intusschen slechts

¹⁾ Bestaande uit de leden H. Ploeg Jr., Aug. Reitsma, Th. J. Thijssen, P. K. Polderman en P. Voogd.

²⁾ Zie voor deze inrichting en de voorbereidende kaderscholen de artikelen van Dr. J. Hemelrijk in *Volksontwikkeling*.

korte tijd. Reeds de volgende maand had het Centraal Bestuur zijn goedkeuring gehecht aan een rapport en aan voorstellen der commissie voor het onderwijs aan volwassenen. Gewezen werd op het schromelijk gemis aan overheidszorg voor het bedoelde eenvoudige lager onderwijs voor volwassenen.

„De plaatselijke kaderscholen — zegt het rapport — kunnen in deze behoefte niet voorzien. Zij zijn bestemd voor een groep, waaraan op studiegebied hogere eischen moeten en wellicht kunnen worden gesteld.

Voor lagere functionarissen, voor hen, die het worden willen en voor een bredere groep van belangstellende arbeiders en arbeidsters in het algemeen zal echter een eenvoudiger soort van onderwijs welkom zijn, waaraan velen zullen kunnen en willen meedoen en uit welks deelnemers in de toekomst zeker ook kandidaten voor de te stichten plaatselijke kaderscholen zullen voortkomen.

De Commissie houdt er zich van overtuigd, dat de tijd rijp moet worden geacht om ook voor hen een onderwijsgelegenheid in het leven te roepen. Met het scheppen van ook deze gelegenheid zal een trapsgewijs opgebouwd systematisch geheel van onderwijs voor volwassenen worden verkregen, dat slechts wacht op belangstelling en werkkraft onzer afdelingen en de hulp van toegewijde onderwijzers om betrekkelijk spoedig tot ontwikkeling en vruchtdragende resultaten te komen.

De commissie zou aan de naam *Arbeidersavondscholen* de voorkeur willen geven. Zij meent, dat mede met het oog op het andere werk, dat in de arbeidersbeweging van velen verlangd wordt, niet meer dan één avond per week (b.v. van 8 tot 10 uur) aan dit onderwijs zou moeten worden gewijd.”

Verder werd voorgesteld, het onderwijs op te dragen aan één bekwame leerkracht. In algemeene trekken werden leerprogramma en organisatie der scholen omschreven en de te nemen maatregelen voor de oprichting vastgesteld.

Het gelukte de commissie eenige deskundige en enthousiaste medewerkers te vinden; programma, richtlijnen en vooruitzichten der arbeidersavondscholen werden zorgvuldig doordacht. Als kern van het leerprogramma werd aangemerkt *Sociale Kennis*, een term, waaraan de commissie de voorkeur gaf boven het Duitse „Bürgerkunde” of het ten onzent ook wel gebruikte „gemeenschapskennis”.

Kort samengevat omvat dit kernvak een inleidende behandeling van de aarde als deel van het zonnestelsel, een nadere beschouwing der aarde met de oceanen en continenten, de planten- en dierenwereld, een algemeen overzicht van Europa en een bespreking van eigen land:

natuorkundig, politiek en economisch. De ervaring moet leeren, wat in 40 weken hiervan met vrucht onderwezen en geleerd kan worden.

Taal en rekenen vormen met *sociale kennis* een samenhangend geheel. De taal- en stijloefeningen, maar vooral de reken- en administratieopgaven hebben er op betrekking. Een aantal berekeningen, grafieken en statistieken sluiten eveneens onmiddellijk aan bij de leerstof der sociale kennis.

Het kiezen en bewerken der stof geschiedt in collectieve samenwerking van een aantal deskundige en paedagogische krachten onder verantwoordelijkheid der commissie.

Centraal worden op deze wijze lesbrieven voorbereid, die door de leerlingen en leeraren op alle arbeidersavondscholen worden gebruikt. Wij zijn op deze wijze verzekerd van een algemeene gelijke grondslag. Daarnaast wordt van centrale zijde op gezette tijden gelegenheid aan de leerkrachten gegeven ervaringen, wenschen, wenken mee te deelen of te ontvangen. Over en weer samenwerkend, brengen allen op deze wijze het materiaal bijeen ter verbetering der lesbrieven, waaruit ten slotte *het algemeene leerboek voor de arbeidersavondscholen* te voorschijn zal komen, dat de toets der kritiek en der ervaring zal hebben doorstaan.

Wij hebben in het voorgaande in zeer grove trekken de opzet van de arbeidersavondscholen geschetst.

Laat ons thans wat meer in details de organisatie en het leerplan dier scholen nagaan om dan te besluiten met eenige mededeelingen over de belangstelling, die de plannen bij talrijke arbeiders hebben gevonden.

De voorbereiding werd ter hand genomen door toezending van een prospectus, met een plan van actie en een toelichtende circulaire aan de Instituutsafdeelingen. Wij verzochten de afdeelingen *commissies van voorbereiding* te vormen, die prospectussen zouden uitzetten en bij voldoende belangstelling over te gaan tot het benoemen van *schoolbesturen*, welke zorg zouden dragen voor de aanwijzing van een leerkracht en de huisvesting in een schoollokaal. Van de aanvang af werden de gewestelijke comité's van het Instituut bij de propaganda, de voorlichting en de voorbereiding betrokken. Krachtig werd de propaganda gevoerd door circulaire's aan de organisatie's, artikelen in de pers, vergaderingen en besprekingen, opwekkingen per radio, aanplakbilletten enz.

In steeds dringender bewoordingen werd de arbeiders onder het oog gebracht, dat zij zich moesten laten inschrijven. In ons prospectus heet het:

Het grootste deel van het Nederlandsche volk ontving en ontvangt in zijn jeugd nog zeer onvoldoende onderwijs. De overheid draagt zoo goed als geen zorg er voor, dat de gebreken van het onderwijs aan de jeugd op oudere leeftijd kunnen worden aangevuld.

Nergens wordt het onvoldoende jeugd-onderwijs zoo sterk gevoeld als een belemmering in het latere leven als bij de leden der moderne arbeidersbeweging.

Duizenden kunnen de manier niet vinden, om de belemmering van de slechte schoolontwikkeling uit de weg te ruimen, hun geest op latere leeftijd te scholen en zich daardoor open te stellen voor de rijkere geestesontwikkeling, waartoe ieder in de gelegenheid moet kunnen worden gesteld.

Het Instituut voor Arbeidersontwikkeling telt onder zijn leden zeer velen, die met deze groote belemmering voor hun geestelijke ontwikkeling hebben te strijden. Zoo lang het bestaat heeft het dus gepoogd door onderwijs aan volwassenen in de eenvoudige schoolvakken dit bezwaar op te heffen. En met veel succes! Voor velen, die deze eenvoudige cursussen van het Instituut volgden, is de weg geopend tot een algemeene ontwikkeling. Men leerde door het Instituut boeken en kranten lezen, studeeren, maar ook met meer begrip schoonheid genieten.

Thans acht het Centraal Bestuur van het Instituut de tijd gekomen, dit eenvoudige onderwijs in het groot te organiseeren, om zoo veel mogelijk arbeiders en arbeidsters de gelegenheid te geven zich verder te ontwikkelen.

In geheel Nederland organiseeren wij *Arbeiders-Avondscholen*.

Onderwijsvakken.

Op deze scholen zal onderwijs worden gegeven in drie vakken:

1. *Nederlandsche taal.* Op een prettige manier, geheel op volwassene kameraden ingesteld, wordt onderwijs gegeven in zuiver schrijven, in stellen, in goed correspondeeren en — niet te vergeten — in het met begrip lezen van moeilijke leerstof in kranten, tijdschriften en goede boeken.
2. *Rekenen en eenige administratieve kennis,* eenvoudig handelsrekenen en de grondbegrippen van het boekhouden. Noodzakelijke kennis voor ieder, die bijvoorbeeld een jaarverslag wil kunnen lezen, voor iedere huisvrouw, om zoo goed mogelijk haar huishoudgeld te kunnen beheeren, voor ieder, die met begrip een eenvoudig economisch artikel in de krant wil lezen, kortom: *voor iedereen!*
3. *Sociale kennis.* Een nieuw vak, maar een leervak, waarin aan ieder volwassene eenige tijd onderwijs zou moeten zijn gegeven. Bij

INITIATIEF VOOR ARBEIDERSONTWIKKELING

**ARBEIDERS
AVOND
SCHOLEN**

**WORDT
LEERLING**

**CLUBS
VOORDRACHTEN.
ARBEIDERSAVOND-
EN KADERSCHOLEN**

A

O

het lezen van de krant of een boek, bij het bezoeken van vergaderingen, het luisteren naar een radiolezing, zal ieder herhaaldelijk op begrippen stuiten, die hij of zij niet „thuis kan brengen". Eenige eenvoudige voorbeelden uit de „kopjes" van een avondblad:

„Herstel *monarchie* besproken". Wat is een monarchie?

„Overtreding van *zwet* en *verordening*". Wat is een wet, wat een verordening, hoe komen zij tot stand?

„*Arbeidsloos* inkomen buiten schot". Wat is arbeidsloos inkomen?

„De *Kamer-fractie* bijeen". Wat is de beteekenis van de Tweede, wat van de Eerste Kamer in ons volksbestaan?

„Vechtpartij in „*Queensland*". Waar ligt Queensland, hoe kan ik dat vinden?

„*Zeelieden-contract* opgezegd". Wat is een collectief arbeidscontract, hoe ontstaat het?

„*Turkije lid van de Bond*". Wat beteekent thans het lidmaatschap van *Turkije* (waar ligt het?) van de *Volkenbond*? Hoe ontstaat de *Volkenbond*?

Een ingewijde zal vragen: dus een beetje aardrijkskunde, een beetje geschiedenis, een beetje staatsrecht enz.? Wij antwoorden: Inderdaad, maar alles en nog veel meer bij elkaar in één verband. Wij willen *het verband* der „dingen van alle dag" leeren begrijpen. Aan ieder, die op eenvoudige wijze dat verband leerde zien, zal dit inzicht blijven.

Verschillende opwekkingen in de pers werden in deze geest gesteld. Er werd op gewezen, dat de arbeidersavondschole ook voor ander werk van het Instituut een noodzakelijke grondslag beteekenen en dat het onderwijs met dat der herhalingscholen volgens de oude trant niets gemeen heeft. Hier kon ook, doordat de leerlingen ouder waren, met hun levenservaring rekening gehouden worden. Velen begonnen nu pas te beseffen, van welk groot belang voor hun verder leven goed fundamenteel onderwijs kon zijn. Schoolmeesterd zonden de leerlingen niet worden. Zij moesten nu alle valsche schaamte op zij zetten.

Deze propaganda had een verrassend resultaat. Het was, alsof groote groepen op deze gelegenheid gewacht hadden. Leerlingen en leerkrachten meldden zich aan. In grooten getale. Schoolbesturen werden gevormd. Aanvragen om schoollokalen aan de gemeenteraden verzonden. Alom trad een verblijdende activiteit aan de dag.

De besturen en leiders der gestichte arbeidersavondschole werden omtrent organisatie, leerplan en methode ingelicht. De duur van de cursussen werd bepaald op 40 weken per jaar. Voorloopig werd een

leerplan voor een éénjarige cursus ontworpen. Iedere week één avond les gedurende drie maal drie kwartier, eventueel drie kwartier Nederlandsch en vijf kwartier of anderhalf uur Sociale en administratieve kennis.

Hoewel de scholen een organisatorisch onderdeel werden van het Instituut voor Arbeidersontwikkeling, werden zij toegankelijk gesteld ook voor niet-leden der moderne arbeidersbeweging.

Het schoolgeld werd matig berekend: 15 cent per week voor ieder lid of donateur van het Instituut, 20 cent voor niet-leden. Bovendien hadden de leerlingen f2.25 te betalen voor de lesbrieven Sociale en administratieve kennis en voor de leidraad Nederlandsch.

Het administratie-materiaal werd centraal ingericht. Driemaandelijksche afrekening geschiedt; de batige saldi worden gestort in een *Centraal Schoolfonds*, waaruit armlastige scholen worden gesteund. Op formulieren van het administratie-materiaal wordt het Centraal Bestuur van het Instituut regelmatig op de hoogte gehouden van de gang van zaken aan iedere school.

Werklooze leerlingen kunnen gedeeltelijk van hun verplichtingen worden ontheven. Voor hen is een bepaalde regeling vastgesteld, teneinde zoo mogelijk te verkrijgen, dat zij aan het werk der school kunnen blijven deelnemen. Soms steunen werkende leerlingen of vakorganisaties; tenslotte kan een beroep worden gedaan op de Overheid of een te stichten reservefonds.

Een minimum-aantal is niet gesteld; de scholen hebben gemiddeld 20 leerlingen.

Over het algemeen verplicht gestelde leerplan en de methode volstaan wij met de volgende mededeelingen:

Voor *Nederlandsch* is een handleiding gegeven, die door alle leerlingen gebruikt wordt. Leidinggevend waren de volgende gedachten: Zoo min mogelijk schoolsche kennis, zoo min mogelijk taalkundige termen; zoo interessant mogelijke leerstof.

De leidraad is verdeeld in tien lessen, die dus in veertig avonden moeten worden behandeld. Elke les is verdeeld in een afdeling A (werkwoordelijke vormen), B (spelling) en C (stelopgaven).

Wat de *Sociale kennis* aangaat, het doel van dit onderwijs is het brengen van inzicht in en kennis van de voornaamste maatschappelijke verschijnselen in het heden. Deze kennis wordt gewoonlijk in de rubrieken aardrijkskunde, staatsinrichting, economie en geschiedenis ondergebracht.

Als proefprogram voor het eerste jaar werd het volgende schema

vastgesteld, verdeeld over 40 lessen (St. K. beteekent Statistisch kaartje).

1. Inleiding. Iets over groepsvorming.

2, 3. De aarde als hemellichaam. Het zonnestelsel. Afstandsberekeningen en afstandsverhoudingen. Lengtematen.

4. De Aarde. Oceanen en continenten. Gebergten, laagvlakten. Afbeelding in de kaart. (Hoogtekaart der aarde). Oppervlakten. Vlakteverhoudingen.

5. Grove klimaatindeeling. Groote landschappen en rivieren. Meten van temperaturen. Berekenen van gemiddelden (temperatuur, regenval).

6. Groote cultuurgebieden der voornaamste economische planten en dieren. Voornaamste bodemproducten (St. k.). Jaarcijfers over de opbrengsten van de verschillende grondstoffen. Optellingen, verhoudingscijfers, gewichts- en inhoudsmaten.

7. Bevolkingsverdeling over de aarde (immigratie, emigratie). Migratiedrang als gevolg van de relatieve bevolkingsdichtheid. (St. k.). Berekeningen hierover.

8, 9. Behandeling van *Europa* op dezelfde wijze als de behandeling van de aarde. (St. k.). Hoogtekaart *Europa*. Natuurkundige kaartkennis. Berekeningen.

10. *Nederland*. Ligging in *Europa*. Landschappen. Grondsoortenkaart *Nederland*. Kaartkennis. Berekeningen.

11. *Nederland*. *Bevolkingsverdeling*. Voornaamste steden. Kaartkennis. Berekeningen.

12. *Nederland*. Productie en verkeer. Berekeningen, grafieken.

13. *Staat — volk — rijk*. Staatsvormen. De grootste staten. Nederlandsche staat en volk. (St. k.). Staatkundige kaart. Kaartkennis. Allerlei berekeningen.

14. *Staten van Europa*. *Wereldrijken*. (St. k.). Staatkundige kaart van *Europa*. Kaartkennis. Berekeningen over bevolkingsdichtheid, totale bevolking enz.

15-23. *Nederlandsche Staatsorganisatie*.

15. Wetgevende en uitvoerende macht. Ministers. Kroon. Volk, Volksvertegenwoordiging.

16. Kiesrecht, kiesplicht, kies-stelsel. Berekeningen!

17-19. *Wet*. Tot stand komen van een wet, Algemeene maatregel van bestuur. Grondwet. Organ. wetten.

20. Taak van ministers en van de Kroon.

21. *Provinciaal bestuur*. Provinciale indeeling. Kaartkennis. Berekeningen.

22, 23. *Gemeentebestuur*. Gemeenten. Indeeeling van gemeenten. Kaartkennis.

24, 25. *Economische ontwikkeling van Nederland, Europa, wereld.* (St. k.). Grafieken. Berekeningen.

26. *Goederenverkeer, Geldverkeer.* Practische cijfers en berekeningen.

27. *Economische en politieke ontwikkeling.* Kapitalisme, liberalisme, socialisme. Statistische gegevens. Berekeningen.

28, 29. Ontwikkeling arbeidersbeweging, S.D.A.P. en andere politieke groepeerings, Statistische berekeningen. Vereenigingsadministratie.

30-32. *Vakbeweging.*

30. Ontwikkeling der vakorganisaties in Nederland en andere landen. (St. k.). Statistische berekeningen. Administratie.

31. *Vakbeweging.* Vormen van centralisatie. Statistische berekeningen. Administratie.

32. *Vakbeweging en Politiek.* Administratie.

33-36. Sociale voorzieningen. Sociale wetgeving. Practische taak van de vakbeweging in dezen (ziekte-, invaliditeits- en ouderdomsverzekering. Werkloosheidsverzekering. Veiligheidswetten. Arbeidsconflict, arbeidsbemiddeling). *Administratie.* Statistische gegevens en berekeningen.

37-40. Eenvoudige boekhoudkundige kennis, noodig voor het met eenig begrip lezen van een jaarverslag en een begrooting.

Rekenen en administratieve kennis sluiten zich zooals reeds is opgemerkt nauw bij de sociale kennis aan. Ze worden daarom samen onderwezen. Geleerd wordt niet alleen grafieken te *lezen*, maar ook ze te *teekenen*.

Het onderwijs in administratie wordt in hoofdzaak gegeven in de vorm van vereenigingsadministratie. Ook invullen van formulieren bij geld- en giroverkeer. Getracht zal worden jaarverslagen en begrootingen van vereenigingspenningmeesters de leerlingen goed te leeren lezen en begrijpen.

De lesbrieven bevatten met het oog op de zelfwerkzaamheid der leerlingen veel verwijzingen, vragen, opgaven en herhalingen. Van aanschouwelijke hulpmiddelen (kaarten, platen, afbeeldingen, lichtbeelden, kranten en tijdschriften) wordt een passend gebruik gemaakt, voor zoover de tijd het toelaat. Ook beeldstatistisch materiaal volgens de Weensche methode van Dr. Neurath, zal bij het onderwijs worden gebruikt.

Het streven is overal er op gericht, het onderwijs der arbeidersavondschole in één hand te leggen. De nauwe samenhang tusschen de verschillende onderdeelen der stof maakt dit wenschelijk.

In een verder stadium van het onderwijs zullen de leiders der scholen gewestelijk worden samengebracht. Zoowel het contact der leiders onderling als dat van hen met de centrale leiding zal noodig zijn. Voorloopig wordt dit contact onderhouden door „mededeelingen”, die regelmatig met de lesbrieven aan de leiders worden verzonden. In deze „Mededeelingen” wordt de leerstof toegelicht. Boeken, die van belang zijn bij het onderwijs worden besproken. Ook de leiders kunnen zelf aan het woord komen en hun opmerkingen, vragen, wenken en critische opmerkingen ten beste geven.

De leerkrachten worden in de gelegenheid gesteld zoo noodig boeken bij de centrale leiding in leen te krijgen, die voor de voorbereiding der lessen goede diensten kunnen bewijzen.

De leerlingen worden aan geregeld maken van huiswerk gewend.

De subjectieve elementen van dit onderwijs liggen in de persoon van de leerkrachten. Zij hebben zich belangeloos en vol idealisme beschikbaar gesteld. Wij verwachten, dat zij de aangewezenen zullen zijn, die sfeer in de scholen zullen weten te brengen en het doel weten te bereiken, waarvoor de scholen zijn gesticht en dat door enkele onzer trouwe medewerkers zóó is geformuleerd:

„het vormen van geestelijk vrijstaande menschen, die toegenomen zijn in technische vaardigheid, noodig voor het opnemen en verwerken van kennis en wier geest ingesteld is op dienst aan de gemeenschap”.

Wij spraken reeds vluchtig over de gunstige ontvangst der arbeidersavondscholen bij de georganiseerde arbeiders.

Toen wij met de voorbereiding van dit werk begonnen, in Juli en Augustus van dit jaar, wekten de bezuinigingsplannen-Welter alom groote bezorgdheid. Vooral de afbraakpogingen bij het onderwijs verleidde ons tot het aanheffen van een leuze. Laat ons antwoord op de Welterplannen zijn — zoo zeiden wij — dat vóór 1 Januari 1933 zullen zijn opgericht door het Instituut voor Arbeidersontwikkeling honderd scholen, n.l. veertig plaatselijke kaderscholen en zestig arbeidersavondscholen.

Wij zijn op het oogenblik dat we dit schrijven nog in November, nog meer dan een maand van Nieuwjaar af. En met een zekere trots kunnen wij zeggen, dat er inplaats van veertig ongeveer 50 kaderscholen zullen komen. En wat betreft de arbeidersavondscholen, honderd-twintig zullen wij in de loop van de winter zeker halen.

Dan nemen ongeveer 2500 leerlingen aan dit onderwijs deel.

Dat zegt genoeg voor de geestdrift, waarmee dit scholenplan is

begroet en voor de inspanning en de volharding, waarmee de arbeiders hun schouders onder het werk hebben gezet.

Er zullen zich zeer zeker nog verschillende moeilijkheden voordoen eer wij in dit opzicht van een gevestigde reputatie van dit scholenwerk kunnen spreken.

Toezicht en controle moeten nog geregeld worden, evenals de financiering, mede met het oog op een geldelijke tegemoetkoming aan de leerkrachten.

Maar wij hebben de gegronde verwachting, dat ook dit ons zal gelukken.

En bovendien biedt dit werk schitterende toekomst-perspectieven voor een latere differentiatie van dit onderwijs, waardoor nog vele verlangens kunnen worden bevredigd, vele behoeften op dit gebied kunnen worden vervuld.

Onderwijs en efficiency

door D. B. BAARSLAG.

In de ontwikkeling der samenleving inzonderheid in de laatste decennia, komt duidelijk tot uitdrukking een streven in rationeelen zin. Steeds meer breekt zich een geestesrichting baan, die naar doeltreffendheid, zakelijkheid, „nieuwe zakelijkheid” streeft, steeds minder zal gehecht worden aan zinledig geworden vormen, of titels zonder betekenis.

Deze ontwikkeling der maatschappij is in belangrijke mate het gevolg van de wetenschappelijke wijze van denken, welke streeft naar een objectieve vastlegging van feiten en conclusies. Omgekeerd wordt de ontwikkeling der wetenschap door deze geestesrichting bevorderd. Vooral in de technische wetenschappen heeft het rationeel denken, aangezien daarbij in de meeste gevallen aangaande feiten en conclusies een objectieve zekerheid te verkrijgen is, tot belangrijke resultaten geleid, terwijl ook in de leiding der ondernemingen en industrieën steeds meer naar rationalisatie gestreefd wordt. In het maatschappelijk verkeer echter, in de ontwikkeling van het staatsbestuur, ook in de ontwikkeling van het onderwijs kan men in het algemeen niet op een dergelijke ontwikkeling bogen.

Wat is daarvan de reden. In het algemeen, omdat hier niet sprake is alleen van een objectief vaststellen van feiten en conclusies, maar voorstelling van feiten en opbouwen van conclusies gebruikt worden als wapenen in den belangenstrijd en de meeningen vertroebeld wor-

den door psychologische factoren. Inzonderheid bij het onderwijs en bij den invloed van het onderwijs op de maatschappij kan men vaststellen een gemis aan erkenning van wat de psychologische wetenschap leert en had behooren te leeren. Allermint is de inrichting van het onderwijs doordrongen van een geest, die objectief psychologische feiten vastlegt en daaruit algemeen aanvaarde conclusies trekt. En dit is te meer merkwaardig, aangezien juist dit onderwijs overal rationalisatie en methodisch zoeken tracht te bevorderen, maar in eigen huis soms de eenvoudigste waarheden voorbij gaat.

Dat komt, zooals ik reeds aangaf, door den belangenstrijd, welke de objectiviteit kruist. Afgezien van de algemeene opvoedende taak van het onderwijs, waarbij soms aangenomen wordt dat karakters gevormd worden, terwijl toch dikwijls slechts het intoomen van de meest hinderlijke uitingen mogelijk is, en welke ik hier verder laat rusten, zouden onze onderwijsinstellingen enkel tot taak dienen te hebben kennis mede te deelen en intellectuele gaven te ontwikkelen. In stede daarvan blijkt mede aan het onderwijs de maatschappelijke taak opgedragen te zijn de toegang tot bepaalde beroepen of functies moeilijker te maken dan met de eischen, welke deze beroepen of functies inderdaad stellen, overeen te brengen is. Dit is irrationeel en wreekt zich in de inrichting van het onderwijs. Ten deele is deze bemoeilijking van den toegang tot bepaalde beroepen ook een gevolg van het overschatten van den factor kennis als zoodanig. Inderdaad is de wetenschap oorzaak van een groote maatschappelijke vooruitgang, deze is echter nimmer veroorzaakt door het opstapelen van kennis in hoofden met encyclopaedistischen aanleg.

De ontwikkeling der maatschappij gaat in het algemeen zeker niet in de richting, welke een groote kennis voor het vervullen van een taak eischt. Verreweg de meeste functies vragen steeds enger specialisatie en daar, waar de machine den arbeid overneemt, steeds minder vaardigheid en wetenschap. Niet ieder jurist kan U in een octrooi-proces van dienst zijn. En voor electrisch koken is zeer weinig kennis der electriciteitsleer noodig. In de meeste gevallen ook in technische beroepen koken wij allen ons potje, ook waar het precies luistert, zonder dat wij veel van het hoe en waarom *behoeven* te weten. Voor die functies, waarvoor wel een uitgebreide kennis en algemeene ontwikkeling noodig is, behoeft deze in den regel niet diep te gaan. Gezond verstand en gedachtenconcentratie is bijna steeds noodig, ik heb er desnoods vrede mede, dat men dit tegenwoordig graag wetenschappelijk geschoold denken noemt, als men slechts bedenken wil, dat allermint door de psychologische wetenschap is aangetoond, dat

het verzamelen van kennis of schoolsche oefening deze eigenschappen bevordert of in sterkere mate bevordert dan het verwerken der problemen, welke het leven zelf stelt.

De glorie der wetenschap heeft geleid tot een overschatten van den factor kennis en van den factor opleiding. Verder komt er nog bij de factor menschelijke ijdelheid. Indien b.v. het beroep tooneelspeler in het maatschappelijk verkeer naar voren komt, gaat men er over denken een hoogeschool voor tooneelspelers te stichten. Men gaat dan voor de uitoefening van een functie, waarin artistieke gaven beslissend zijn, een leergang ontwerpen, die vooral niet korter of minder zwaar zijn mag, als voor beroepen, waarmede men in standing gelijk wil komen. De volgende stap is dan, dat men al of niet met wettelijke maatregelen alle niet academisch gevormden voor dit beroep gaat weren. Voor tooneelspeler zijn wij thans zoover nog niet, voor verschillende andere beroepen is men al aardig op weg, in ieder geval gaat de ontwikkeling in deze richting.

Het steeds volgen van de historische lijn biedt den minsten weerstand, maar leidt tot een verstarren van vormen en opvattingen, waaruit het steeds naar vernieuwing zoekende leven eventueel een gewelddadige uitweg zoekt. Wie geen revolutie, maar evolutie wil, moet trachten verstarrenge te vermijden en de bakens verzetten, indien een bepaalde ontwikkeling tot vastloopen, tot onredelijkheid leidt. Wie gezond wil blijven, moet gezond leven. Men bereikt enkel een catastrofe met een ongezonde levenswijze en een wet, die ziek zijn verbiedt. En zoo is het ook in het maatschappelijk leven. Elke onredelijkheid leidt vroeg of laat tot verbittering, elke onredelijke scheiding versplintert de volkskracht. Dat komt niet dadelijk uit, er is infectie noodig of ongunstige omstandigheden, maar zij sloopen alleen het niet gezonde lichaam.

Men dient zich af te vragen, door welke middelen bereikt zou kunnen worden, dat de onderwijsinrichting in de maatschappij dienstbaar gemaakt zou kunnen worden aan dat ideaal, waarnaar wij allen onder verschillende leuzen en in verschillende partijen ingedeeld toch bijna zonder uitzondering voorgeven te streven: het ideaal van een maatschappij waarin de krachten, welke daarin gegeven zijn, tot zoo goed mogelijke ontwikkeling kunnen komen, een maatschappij, waarin ieder naar mate van aanleg en ontwikkeling zijn werkkracht ten algemeenen nutte kan aanwenden, opdat met zoo min mogelijk zwoegeen en leed een zoo groot mogelijke welvaart verkregen worde. Een rustige ontwikkeling en het belang der maatschappij wordt het meest bevorderd, door elk persoon in de gelegenheid te stellen door be-

luwaamheid en ijver de plaats te bereiken, waartoe deze hem in staat stellen. Een scheiding naar schoolsche diploma's met uitsluiting van volkomen bekwame personen op grond van geringere schoolsche prestaties gedurende hun rijpere en zeer rijpe jeugd, welke prestaties allerminst noodig zijn om deze functies te vervullen, een onlogische barrière stellen voor het te veel aan gegadigden zal op den duur tot verzwakking der maatschappij leiden. Het is verder opmerkelijk, dat de eisch van schoolsche diploma's het minst gesteld wordt in moeilijke bedrijven en omstandigheden, maar het meest bij het meer automatische van sommige ambtelijke functies.

Want niet een maximum aan kennis is eerste vereischte. De in den geest aanwezige en voor een bepaalde functie onnoodige voorstellingen belemmeren de andere in hun vrije werking. Men moet kiezen of deelen. Men kan niet tegelijkertijd een groot staatsman, een goed koopman, een beroemd literator en tevens een veelwetend geleerde zijn, het is psychologisch bijkans onbestaanbaar, al kan men voor genieën een mogelijkheid open houden. En welke aantekeningen kan men op diploma's zetten, in verband met gevoelscomplexen, vooroordeelen, opleiding in een eenzijdige richting, welke het gezond oordeel meer schaden kunnen dan een gebrek aan kennis.

Voor het uitoefenen van bepaalde functies in het maatschappelijk leven dienen in vele gevallen andere factoren meer te gelden dan het genoten onderwijs. Deze andere factoren, zooals gebleken karaktereigenschappen, gezond en objectief oordeel, de gave hoofd- en bijzaken te onderscheiden, de gave, het bereikbare en het onbereikbare af te wegen, zelfstandigheid, de combinatie van gemeenschapszin en persoonlijk streven, welke den omgang met anderen in juiste banen leidt, dienen veel en veel zwaarder te wegen dan eens — let wel, dan eens geconstateerde kennis.

Elke aanleg, elke studie, elke werkkring brengt mede een bepaalde denkrichting, een zekere eenzijdigheid. Zoo zal, wie steeds geleerd heeft in gemiddelde kostprijzen te denken, niet licht het verschil tusschen gemiddelde zelfkosten en de méérkosten voor een extra productie begrijpen, ook al is hij een kraan in de veel moeilijker differentiaal- en integraalrekening. Zoo zal de technicus, die gewend is in technische eenheden te denken, de financieele resultaten eener centrale afmeten naar de verbruikte calorïën, wat niet steeds juist is. Een administrateur of jurist zal te precies worden en een handelsman te vlot, de wetenschappelijke handelsman zal wereldcrisissen probeeren op te lossen inplaats van tot zaken te komen, de wetenschappelijke bedrijfsleider zal geen oog hebben voor het uit een wetenschappelijk

oogpunt volkomen onbelangrijke dagelijksche gebeuren in zijn bedrijf. Het is lichter dat een kemel gaat door het oog van een naald, dan dat een uitvinder zakenman wordt, of een artist financier of geleerde. Waar onze schat is, daar is onze belangstelling.

De groote geesten, dat zijn zij, die in meer dan één denkrichting kunnen denken. Een zware eenzijdige studie bevordert dit niet, men dient zijn geest ook nog wat vrij te houden. Groote belangstelling voor een bepaald gebied van wetenschap is moeilijk te persen volgens het model van een bestaand systeem. Niet het summum van kennis maar de bepaalde denkrichting, de juridische, de technische, de administratieve, de commercieele, de artistieke is van meer belang. Combinaties zijn zeldzaam, men bereikt ook niets met een bepaalde denkrichting boven alle andere te stellen. Men bereikt iets door samenwerking, niet alleen in zakelijk, maar ook in maatschappelijk opzicht.

Een jeugdstudie, waarbij enkel abstracte kennis opgenomen en verwerkt wordt en een vroolijke studententijd bereidt in den regel niet voor op de 99 % transpiratie en de 1 % inspiratie, welke volgens Edison voor slagen noodzakelijk is. Zoo is het verklaarbaar, dat ondanks de bescherming en den voorsprong, welke de universiteit haar adepten geeft en ondanks de geweldige middelen, waarover zij beschikt, de eigenlijke vindingen en de impuls tot het inslaan van nieuwe wegen dikwijls komen van buitenstaanders, als Edison, Martin en zoovele anderen. De officiële wetenschap heeft zich trouwens ook wel eens vergist en weinig te verwijten aan de rechters van Galilei. Het is een algemeen psychologische menschelijke eigenschap eigen autoriteit te hoog aan te slaan. Men denke slechts aan Priesnitz, Pasteur, Koch, de antiseptische behandeling, de bestrijding der kraamvrouwenkoorts en de houding der officiële wetenschap dienaangaande.

Wat dient de taak van ons hooger onderwijs te zijn. Ons hooger onderwijs dient de wetenschap te bevorderen. Deze taak staat grootendeels naast de taak van opleiding tot maatschappelijke functies, al kan soms de opleiding dienstbaar daaraan gemaakt worden. Men dient zich echter af te vragen, of het registreeren van alle denkbare feiten wel in alle opzichten een maatschappelijk belang is en of ook in dezen niet te veel geëischt wordt. Men kan een oneindig aantal boeken maken, b.v. over alle vergaderingen, wetten of besluiten, die er geweest zijn. Niet alle wetenschappelijk werk is nuttig of belangwekkend.

Verder dient het hooger onderwijs de kennis en ontwikkeling bij te brengen, voor die functies, waarvoor een voortgezette studie gewenscht of noodzakelijk is.

Men vergeet echter niet, dat ook de universiteit zwaar gebukt gaat onder haar hoogen ouderdom, onder het zich steeds verder vastwerken in de historische lijn. Moge in de dagen van Plato en ook nog in de middeleeuwen de academie de eenige bron van kennis geweest zijn, die tijd is lang voorbij. In onze dagen is elke kennis, elke vaardigheid voor personen met aanleg ook door zelfstudie te verkrijgen. Dit doet niets af aan het feit, dat studie aan de universiteit zijn groote waarde kan hebben, persoonlijk ben ik enkel dankbaar voor het historisch inzicht, dat ik daar verwierf, maar het is niet en vooral niet de eenige weg of altijd de beste weg.

De universiteit zou zich aan deze erkenning dienen aan te passen en reeds iets in de goede richting presteeren, indien zij er toe overging meer leiding te geven aan zelfstudie, of zelfstudie hooger aan te slaan dan het leveren van het bewijs dat men het pasklaar toe bereide allemaal geslikt heeft. Zij zou nog iets verder kunnen gaan in de goede richting en in ruime mate rekening kunnen houden met hetgeen in het leven zelf gepresteerd wordt. Zoo zou zij ook hen, die reeds een dagtaak naar behooren vervullen, in haar sfeer kunnen betrekken. Thans oefent zij eendeels te grooten invloed op de maatschappij en staat er anderzijds voor een goed deel afzijdig van. Het schrijven van een jeugdwerk, dat somtijds meer blijk geeft van compilatievermogen dan van combinatievermogen en intelligentie wordt thans in maatschappelijk opzicht door den doctorstitel hooger gehonoreerd, met „al de voorrechten welke wet en gebruik daaraan toekennen“, dan werkzaamheden in de practijk des levens, welke dikwijls van meer belang zijn en grooter kennis en intelligentie eischen en onopgemerkt voorbij gaan. Men denke slechts aan de groote letterkundigen, die bijna nimmer doctoreeren en al de doctoren in de letterkunde met hun hoogen titel, die van deze letterkundigen leven moeten.

Ik bedoel niet dat het gewenscht is, dat er een instelling bestaat als Staat in den Staat, welke zelfs het hoofd van den Staat of bestuurderen uit eigen autoriteit tot waardigheden kan verheffen of dat in de tegenwoordige omstandigheden de practijk moet worden voortgezet, dat personen, welke buiten de universiteit tot invloedrijke posities gekomen zijn, tot doctor h.c. worden verheven. Bij de geldende omstandigheden wekt dit den schijn, alsof deze personen hun plaats verkregen hadden dank zij de universiteit en is er dus op gericht de invloed der universiteit onredelijk te versterken.

Men zou de noodige waarborgen, dat het Staatsbelang en het algemeen belang niet geschaad werd, niet kunnen ontberen.

Nog beter ware het, indien men er toe kon besluiten de officieele

titulatuur op grond van schoolopleiding geheel af te schaffen, het is wellicht te veel gevegd van de menschelijke ijdelheid. Maar deze ijdelheid leidt er toe, dat in sommige universitaire kringen het streven toeneemt steeds meerdere voorrechten te verbinden aan de studie aan een hogeschool, er is zelfs en vooral ook bij onze oostelijke burenen, waarvan het steeds gemakkelijk naar ons toevloeit, een toememend streven onder universitaire opgeleiden zich afzonderlijk te organiseren en zich als een min of meer gesloten maatschappelijke groep te gedragen. Dit is allerminst redelijk, alleen al omdat intellectueele gaven niet steeds erfelijk zijn en de natuur blijkbaar tuschen de hooge golven van intellectueele generaties soms een rustiger generatie noodig acht, zoodat een klasse van intellectueelen slechts kunstmatig bestaanbaar is. Maar het groote gevaar is, dat er een kloof te meer gespleten wordt in die groep der maatschappij, die voor het handhaven van een geordende samenleving in de eerste plaats eensgezind zou dienen te zijn.

Het is verder in psychologisch opzicht opmerkelijk, hoe weinig doordachtheid en consequentie men dikwijls in principieele opvattingen aantreft. Zoo kan de meest verstokte vrijhandelaar, die meent dat aan het vrije handelsverkeer en aan de vrije ontwikkeling der ondernemingen zoo min mogelijk belemmeringen in den weg behooren te worden gelegd, plotseling zeer protectionistisch worden, indien het om onderwijsaangelegenheden gaat. May the best win, bestaat dan niet meer voor hem, de verpakking met ir of ing of geen verpakking, het made in Leiden of Groningen b.v. is dan beslissend.

Door de bijzondere voorrechten aan universitaire diploma's verbonden trekt men steeds meerderen. De verzwaaring der eischen, welke bij het geldende barrière-systeem daarvan het gevolg is, komt niet ten goede aan een gezonde ontwikkeling der geestelijke vermogens en van het lichaam, het kweekt personen, die door de moeilijkheden, welke zij zelf ondervonden, diploma's zeer overschatten en deze ook voor anderen eischen, het kweekt personen, die meenen het recht te hebben voor hun overmatige geestelijk inspanning tegenover de maatschappij bepaalde eischen te mogen stellen, het zal op den duur een teleurgesteld intellectueel proletariaat kweken met al de ongunstige gevolgen daaraan verbonden.

Men zal de studie aan de universiteit, indien men hooge eischen blijft stellen, niet als een eisch voor bepaalde beroepen of maatschappelijke functies mogen stellen, maar hoogstens als een aanbeveling. Of men zal waarborgen dienen te scheppen, dat voor het behalen van diploma's welke tot bepaalde functies den toegang verschaffen,

niet meer *geëischt* wordt dan voor deze functies noodig is. Een beperking in de te stellen eischen zal in het algemeen de geestelijke ontwikkeling ten goede komen, het zal de begaafden tijd laten voor hun eigen richting.

Natuurlijk is voor bepaalden arbeid een zekere hoeveelheid kennis noodig. Maar het is onmogelijk door een schoolse opleiding alle kennis bij te brengen, welke naderhand in de praktijk des levens noodig kan zijn. Het is bovendien ongewenscht hiernaar te streven, omdat een te veel aan voorstellingen schaaft, inzonderheid in die functies, waarin men steeds paraat moet zijn, steeds over enkele voorstellingen snel en zeker moet kunnen beschikken, steeds de belangrijke richtsnoeren klaar en onomneveld voor oogen moet hebben en over een goede gezondheid moet beschikken. Voor deze functies is een zware studie verderfelijk. Daarentegen zijn er ook maatschappelijke functies, die intelligenties eischen, welke op examens nimmer tot hun recht komen. Vlug en oppervlakkig denken geeft door het psychologisch daarmede samengaande vlot spreken een groote voorsprong. De langzame, maar dikwijls weinig oppervlakkig werkende intelligenties, zelfs de esprits de l'escalier, zijn voor arbeid welke niet per half uur betaald wordt, of à la minute af te leveren is, ook van maatschappelijke waarde. De psychologische wetenschap zal in deze dingen ons nog veel moeten leeren. Aangezien eerst in de praktijk des levens blijkt, welke kennis noodig is, dient het onderwijs er op gericht te zijn bij te brengen, hoe men zich over een bepaald onderdeel van kennis het best oriënteren kan, het dient belangstelling te wekken, die noodig is voor het zelfstandig opdoen van de verdere kennis en het bijhouden van de verdere ontwikkeling der wetenschap.

„The proof of the pudding” is niet het recept, waarnaar zij bereid is, „the proof of the pudding is in the eating.”

May the best win. De eischen der maatschappij, niet de school-eischen, moeten doorslaggevend zijn.

En daarom dient gestreefd te worden naar een beperking van den eisch van hooger onderwijs en van de mate, waarin dit gevolgd moet worden, tot het noodige.

Ongetwijfeld zal men de hogeschool dan niet meer kunnen gebruiken als barrière om den toeloop voor bepaalde functies te verminderen. Aan het diploma zijn dan geen rechten, ook geen moreele rechten meer te ontleenen. Maar is dit juist niet de meest gewenschte toestand. Men geeft gewoonlijk grif toe, dat een bepaalde studie of diploma geen geschiktheid waarborgt, zelfs als men meent, dat het een bewijs van bekwaamheid geeft.

Maar hoe is het dan psychologisch verklaarbaar, dat men tegelijkertijd onrustig wordt, omdat niet alle gediplomeerden een hen passendend werkkring vinden. Dit zou dan juist de goede toestand moeten zijn. Vele bekwamen, waaruit men de weinige geschikten zoekt. Maar deze zoogenaamde bekwamen zijn voor lagere functies ongeschikt gemaakt, en ze zijn niet steeds bekwam. Waarom laat men niet veel meer in de practijk des levens naar voren komen, wie geschiktheid bezitten en geeft, voor zoover dan ruimere kennis noodig mocht blijken, de gelegenheid door het leiden der zelfstudie van zulke personen, om naast hun maatschappelijke werkkring de diploma's te verkrijgen, welke men dan bepaaldelijk noodig acht. Dan zal men zich in zijn eischen echter ook zeer moeten beperken, wil men de hoofdzak, de maatschappelijke taak, niet schaden.

Men meent ook wel, dat de waarde der universitaire opleiding bijzonderlijk ligt in de overname van goede omgangsvormen, de uitwisseling van gedachten met hongerstaande personen, de aangeknoopte relaties, enz. Ongetwijfeld valt de waarde daarvan niet te ontkennen, men is echter ook wel eens blind, voor hetgeen het maatschappelijk leven en het bedrijfsleven overigens biedt en zou kunnen bieden. Er zijn ook in dit opzicht veel hobbies. Men dwcept met een klassieke opleiding en is blind voor de waarde van een opvoeding met het oude Testament of acht deze negatief. En omgekeerd.

Hetgeen voor het hooger onderwijs gezegd is, geldt ook voor het middelbaar onderwijs. Ten deele bereidt dit voor om het hooger onderwijs te kunnen volgen, ten deele is het einddoel.

Zoodra men niet meer de noodzakelijkheid aanneemt van het tegengaan van te grooten toeloop naar het hooger onderwijs of hierin op andere wijze wil voorzien, is er eigenlijk zeer weinig aan te voeren om voor het met practische resultaten volgen van hooger onderwijs een diploma verplicht te stellen, inzonderheid indien dit ook al weer eischen stelt, welke voor een met vrucht volgen daarvan, niet absoluut noodzakelijk zijn. Grammaticale nauwkeurigheid is niet noodzakelijk om zich op de hoogte te stellen van hetgeen in een bepaald vak van wetenschap in vreemde talen gepubliceerd wordt. En een ruime belangstelling voor andere vakken van wetenschap is, hoewel soms gewenscht, niet altijd noodig.

Voor zoover middelbaar onderwijs einddoel is, is het thans, als gevolg van de diploma-eischen, zeer versnipperd. Men zou één middelbare school dienen te hebben voor al het onderwijs aan de rijpere jeugd, met ruime lokalen, waarin alle vakken tot hun recht konden komen. Men zou in verband met de zeer speciale eischen, welke het

leven stelt, voor elk leerling de mogelijkheid dienen te openen, zoo veel of zoo weinig vakken te volgen, als gewenscht wordt. Waarom moet een aanstaand actuaire zich in plant- en dierkunde verdiepen, of zich uitsloven in talenstudie. Ieder wordt met zijn eigen aanleg geboren en voor velerlei aanleg past een bepaalde maatschappelijke functie.

Waarom fracht men eenheidsproducten te kweken, zelfs ondanks echter juist door de thans bestaande differentiatie in het middelbaar onderwijs. Niet om de algemeen vormende waarde van bepaalde studie, zooals b.v. van plant- en dierkunde of sterrekunde. Zeker er zijn hobbies, ieder heeft die voor zijn eigen veld van belangstelling en dit is goed ook. Maar daarom behoeven anderen niet dezelfde te hebben. Men moet liefhebberijen vrij laten. En waarom is b.v. plant- en dierkunde wel algemeen vormend voor leerlingen van een H.B.S. en niet voor leerlingen van een Middelbaar Technische School of van een Ambachtsschool. Laat men toch voor de geheele rijpere jeugd, ook voor hen, die het handwerk kiezen, de mogelijkheid openlaten hun speciale belangstelling te ontwikkelen. Het zal de maatschappij slechts ten goede komen, vooral indien deze overvloeds-crisis slechts internationaal oplosbaar mocht blijken door verkorting van den werktijd.

In het beroep, dat von Papen, de Duitsche Rijkskanselier, dezer dagen op het Duitsche volk deed, kwamen deze gedenkwaardige woorden: Het Duitsche volk is slechts te redden door die geest van saamhoorigheid, waardoor in den oorlog de zoon van den geheimraad en van den boerenarbeider naast elkaar als kameraden hun plicht deden. Men is wat laat met dit inzicht. Want wil men dat werkelijk bevorderen, dan zal men niet eerst in de loopgraven, maar in het geheele maatschappelijke leven naar deze saamhoorigheid moeten streven, dan bestaat de mogelijkheid daden te stellen, in plaats van schoone woorden te uiten. Dan zal men o.a. komen tot één school voor de rijpere jeugd, waar ieder de vakken zal volgen naar het doel dat hij zich stelt en alleen diploma's voor elk vak afzonderlijk te verkrijgen zijn. Vanzelf zal zich dan voor bepaalde beroepen een zekere usance ontwikkelen. De toekomstige actuaire b.v. zal naast wiskunde ook staatsinrichting, de beginselen van het recht, economie en ten minste één vreemde taal nemen en als hij er persoonlijke liefhebberij voor voelt misschien ook plantkunde. En waarom niet muziek of rethorica. Van algemeen vormende waarde van het onderwijs gesproken, waarom is plantkunde belangrijker dan de kunst van behoorlijk spreken en discussieeren. En waarom zou de toekomstige ingenieur er ook niet een ambacht bij nemen.

Het onderwijs ook op de middelbare school zal verder zoo zijn in te richten, dat men rekening houdt met de psychologische waarheden. Men zal in den leeftijd, dat het geheugen het meest geschikt is voor opnemen, wat noodig is memoriseeren en redeneeren en bewijzen verschuiven naar den tijd, waarin de geschiktheid daartoe zich ontwikkelt.

Ook bij het Lager onderwijs is men niet in alle opzichten op den juiste weg. Over de resultaten van dat onderwijs wordt nog al eens geklaagd, ondanks het feit dat de kosten zoozeer gestegen zijn. Komt dit ook niet hier vandaan dat men te weinig met psychologische factoren rekent. De ouderwetsche werkwijze, die mogelijk wat dor en droog was, voelde, zij het dikwijls intuïtief, dat het opnemen van kennis het beste kon geschieden door de aandacht van het kind uitsluitend daarop te concentreeren, terwijl thans soms door een schijnbaar vroolijker en levendiger methode de aandacht afgeleid wordt. Bij het leeren van vreemde talen b.v. leerde men woordenreeksen en kon dan al spoedig eenige eenvoudige en ietwat onmogelijke zinnen maken. Thans komt men onmiddellijk met het levende woord; ik neem aan dat deze methode goed is, indien men het kind daarmede voortdurend en langeren tijd met zijn gedachten in de vreemde taal zou kunnen overplaatsen. Het geeft thans in vele gevallen te veel moeilijkheden te gelijk en is te veel een spel. In het algemeen tracht men ook te veel te verklaren — het voorbeeld is klassiek van den onderwijzer, die in de eerste klas met het axioma der rekenkunde begon. Door het vele doen bij de ouderwetsche methode ontwaakte soms het inzicht bij den leerling. Ongetwijfeld is het te waardeeren, dat de school zooveel aangenamer geworden is, maar voor het bijbrengen van kennis en vaardigheid moet ernstig geconcentreerd gewerkt worden. Men kan trouwens het een en het andere bereiken, indien men de eigenlijke kennis op de ouderwetsche manier aanbrengt en de vele tijd, die dan nog overblijft, aanwendt om belangstelling te wekken. De lagere school heeft bovendien niet uitsluitend de maatschappelijke taak van leerschool, men dient te erkennen, dat haar functie eveneens is, de kinderen een onderkomen en bezigheid te verschaffen in den tijd dat de ouders daarvoor niet zorgen kunnen, wat met het oog op de gezondheid der leerlingen ook door spel en wandeling zou kunnen geschieden.

Ook bij het lager onderwijs geldt verder hetgeen ten aanzien van diploma's hiervoor is opgemerkt. Men kan als onderwijzer door voortgezette studie zijn gezondheid en levensvreugde ernstig benadeeld hebben en dus minder geschikt zijn voor het behoorlijk vervullen van zijn functie en toch het etiket opgedrukt krijgen, dat men thans eerst recht daarvoor geschikt is.

Indien men alleen beschikt over de kennis noodig voor het geven van het eenvoudige onderwijs op de lagere school, vroolijk en opgewekt is, zijn klas boeit, aangeboren tact heeft om met kinderen om te gaan, dan wordt men in onze maatschappij als onvolwaardig en in vele gevallen als onbruikbaar gestempeld. De onderwijzer, die in zijn hoofd allerlei kennis opstapelt, die hem nooit te pas zal komen, die een wandelende encyclopedie wordt, liefst in vele talen, zijn gezondheid schaadt, zijn levensvreugde verwoest, doordat hij zijn ideaal stelt buiten zijn arbeid in eervolle diploma's, die maakt carrière, die betalen we beter, dat is onze man.

Ook het probleem van de opleiding tot onderwijzer zou in belangrijke mate opgelost zijn, indien deze geschiedde aan de ééne middelbare school voor alle onderwijs aan de rijpere jeugd. Trouwens de groote moeilijkheid der beroepskeuze in het algemeen zou daarmee nader tot een oplossing gekomen zijn.

Misschien zou er iets te bereiken zijn, indien een congres van belangstellenden en psychologen eenige desiderata ten aanzien van het onderwijs in verband met de behoeften der maatschappij objectief formuleerde.

Misschien zal men door particulier initiatief tot betere onderwijsinstellingen moeten komen, gezien de stroefheid, welke aan staatsinstellingen in ons land inhaerent is. Het valt niet te ontkennen, dat een sneller handelen mogelijk is bij een meer geconcentreerd staatsgezag.

Men zal in het voorgaande tevergeefs een veelheid van argumenten zoeken. Toen Frederik de Groote een bezoek bracht aan een kleine stad in Pruisen, verontschuldigde de burgemeester zich, dat men hem niet met kanonschoten ontvangen had. Wij hebben hiervoor, Majesteit, twintig belangrijke redenen, sprak de burgemeester, waarvan de eerste is, dat wij geen kanonnen hebben. Mijn grief tegen de tegenwoordige intellectuele en maatschappelijke ontwikkeling is, dat men zooveel aandacht besteedt aan de overige negentien argumenten.

Men moet zoeken naar het een noodige. En indien de geest van saamhoorigheid en een redelijke ontwikkeling der maatschappij, ook in den onderlingen samenhang tusschen onderwijs en maatschappij eerst komen kan, nadat wij eerst met schade en schande wijs geworden zijn, dan is zeker het juiste oogenblik gemist. De gang van het wereldgebeuren is onverbiddelijk, de bezoldiging der maatschappelijke zonde is de dood. Er is betrekkelijk weinig intelligentie noodig om dit te voorzien.

INHOUD VAN AFLEVERING 3.

	Bladz.
In hoever eischt de politieke radicaliseering der grootstedelijke bevolking wijziging van de taak der Volkshuizen? door A. de Koe	65
Arbeidersavondschoolen van het Instituut voor Arbeidersontwikkeling, door P. Voogd	74
Onderwijs en efficiency, door D. B. Baarslag	85

TOT GELUK GEBOREN

Onder bovengenoemden titel heeft de Maatschappij tot nut van 't algemeen twee boekjes uitgegeven van de hand van Mevrouw J. Riemens-Reurslag. Het eerste deeltje behandelt de opvoeding van het kind van de geboorte tot den schoolleeftijd. Het tweede deeltje behandelt de periode van de lagere school. De boekjes hebben een uitstekende pers en sinds het verschijnen van het eerste deeltje in September 1927 zijn er in totaal 45000 exemplaren van opgelegd; voor paedagogisch werk in ons land voorzeker een ongehoord getal.

DE PRIJS PER DEELTJE IS f0.60.

Voor verenigingen per 100 exempl. f 25.— Per 1000 exempl. f 200.—

NUTSUITGEVERIJ - CENTRAAL-STATION - AMSTERDAM

UITGAVEN VAN
J. B. WOLTERS
GRONINGEN
DEN HAAG
BATAVIA

JAN LIGTHART

VERSPREIDE OPSTELLEN

Eerste bundel f 1.50

Tweede bundel f 1.50

IN ZWEDEN

Prijs f 1.50

OVER OPVOEDING

Eerste bundel f 1.50

Tweede bundel f 1.50

JEUGDHERINNERINGEN

Prijs f 1.50

VERKRIJGBAAR BIJ DEN BOEK-
HANDEL EN BIJ DEN UITGEVER

Het is thans meer dan ooit tijd
om kennis te nemen van
onderstaande Nutsuitgaven:

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS I

door A. H. Gerhard en Ph. Kohnstamm . 11.—

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS II

DALTONSCHOLEN (Uitverkocht)
door L. C. T. Bigot, P. A. Diels en
Ph. Kohnstamm.

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS III

HET VERVOLGONDERWIJS
Rapport met bijlagen . . . 12.50

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS IV

HET VERVOLGONDERWIJS TEN
PLATTELANDE, Rapport . 11.—

VOLKS ONTWIKKELING

TB 3867

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, Dr. W. EMMENS,
A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS,
Dr. K. F. PROOST, G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuyzen
1784

PER
JAAR
F 8.75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0.75

Lichtbeelden-Vereeniging

AMSTERDAM - SINGEL 289-293

Centraal bureau voor lantaarnplaten en wetenschappelijke fotografie

TELEFOON 34648

POST-GIRO 15476

De Lichtbeelden-Vereeniging heeft een „Uitleenbibliotheek”
van ± 50.000 stuks lantaarnplaten op het gebied van:

Kunstgeschiedenis

Schilderkunst, Plastiek, Bouwkunst, Stedenbouw
(ook kaarten en prenten), Stadsgezichten.

Cultuurgeschiedenis.

Aardrijkskunde

Oppervlaktevormen, Grondsoorten, Begroëing,
Bebouwing, Verkeerswegen, Economie, Industrie.

Sterrenkunde.

Natuurlijke Historie.

Landbouw en Veeteelt

in ons land speciaal voor het Landbouwonderwijs.

Kinderverhalen en Ontdekkingsreizen.

Voor alle personen of vereenigingen, die practisch aan ontwikkelingswerk doen
is de Lichtbeelden-Vereeniging een onmisbaar Hulpinstituut.

In 1930 werden 150.000 lantaarnplaatjes van haar betrokken.

Men kan per serie huren à f5.— en een abonnement van 15 series
per jaar nemen voor f30.—. Alle lichtbeelden kunnen ook gekocht
worden, evenals een groot aantal foto's.

De Vereeniging is bezig naast de Lichtbeeldencollectie een archief aan te
leggen van eigen opnamen van Nederland: schilderkunst, architectuur, karak-
teristieke landschappen, begroëing, typen van boerderijen, dorpenaanleg,
industrie en landbouw.

Uitvoerige catalogi voor alle onderdeelen en alle verdere
informaties zijn aan bovenstaand adres verkrijgbaar.

De Zwijgerherdenking

door G. VAN VEEN.

Dáárom ben ick verdreven,
Om Landt om Luyd gebracht. . . .
(Wilhelmus van Nassouwen).

Nederland gaat zich tegen 24 April 1933 met de Zwijgerherdenking aan een sociaal-psychologisch experiment onderwerpen, dat ieder, die zijn tijd meeleeft, ten zeerste moet interesseeren en dat den wetenschappelijken onderzoeker der toekomst overvloedig materiaal zal verschaffen voor een diagnose op ons volkskarakter.

Wie de individueel-menschelijke kant der historie in de eerste plaats waardeert, zal denken aan een vroom en ernstig moedertje, dat het leven schonk aan haar eersteling. Indien moeders wisten, wat voor lijdenskelk het leven achter de opperste weelde van het moederschap gereed houdt. . . . Gelukkig heeft dit jonge vrouwtje niet geweten, toen ze haar borelingske in de koesterende armen had, dat ze hem reeds op elfjarige leeftijd zou moeten loslaten, om hem te zien verdwijnen in de maalstroom van de fel bruisende wereldpolitiek, die niet minder dan vier van haar zoons uit haar vredig en landelijk tehuis zou lokken en in doodelijke omarming vasthouden.

Ten slotte zijn de vier zoons strjdende ondergegaan voor een groote zaak en wij kunnen hen op een afstand slechts benijden. De schrijnendste tragiek schuilt in het lot van de moeder, die af moet wachten en stil moet zijn in haar angstig dobberen tusschen hoop en vrees. En wie denkt aan haar, als hij historie schrijft? Laten wij Juliana van Stolberg even gedenken.

Meer imponeert ons de levensgang van den held van het drama zelf, uit wiens leven onder geweldige spanningen de Nieuwe Tijd geboren wordt.

Groot is het aantal van zijn betuttelaars. Maar is niet juist het wonder in dit karakter, dat uit een wuften en wereldschen, hooghartigen en sceptischen jongeman langzamerhand groeit een ernstig en diep mensch van stalen wil — uit den ijdelen bepluimden jongen edelman een vroom huisvader in sjofele chambercloak, wien al de verantwoordelijke zorgen voor een ten doode toe om zijn bestaan worstelende natie gaan door de gegroefde, denkende kop, waarin voor ijdele gedachten geen plaats meer is? En dit alles is pas mogelijk, als de koninklijke en keizerlijke gunsteling, nadat hij hoog gebeven is geweest op de verraderlijke toppen van wereldsche glorie, wordt neergesmaakt in diepe kolken van stofelijke en geestelijke ellende. Reeds als zijn tweede vrouw zich ten opzichte van hem misdraagt en zich voor het oog van de wereld vergooit, vertoonen zich de eerste

trekken van een diepere, milde en zwijgzame verdraagzaamheid, die hem haar doet vasthouden, tot het niet meer gaat.

Deze nobele grondtrek zal zich geleidelijk tot sublieme menselijkheid verdiepen, die hem tot den wijzen leider zal maken van de eeuwig muitende troep, aan welks hoofd hij tot taak had de reactie te weerstaan. Een modern mensch zal hij zijn, die den fellen en beleedigenden Dathenus, wiens bewustzijnsvernauwing Nederland in het verlies zijner Vlaamsche provincies het hart zal kosten, begrijpt in zijn teugellooze strijddrift — die tot woede van de geestdrijvers nochtans banden van persoonlijke vriendschap onderhoudt zelfs met Katholieke geestelijken, in wie hij den mensch blijft zoeken achter een hem niet meer sympathieke leer.

Wie zou den euvelen moed hebben naar dezen Oranje met steenen te gooien, als hij zich het meest kritieke moment uit de historie voor den geest haalt: Oranje ziek en verlaten in het armelijke Delft en de Spanjaarden voor de tweede maal voor het benarde Leiden, dat het eeuwig dwarsboomende particularisme ondanks zijn voortdurend aandringen had verzuimd van leeftocht te voorzien? Deze situatie is een drama op zichzelf — en alleen hij, die zoo een wanhopigen worstelstrijd heeft gestreden, waarin Godszaak en menschenzaak gelijkelyk op het spel stonden, kan verstaan, hoe in uren als deze het goud uit den smeltkroes van deze ziel in glanzende zuiverheid te voorschijn moest komen.¹⁾

Het is wel de zuiverste toets op de menselijke persoonlijkheid, wat het leed van den mensch maakt. Bij Oranje heeft dat leed steeds meerdere openheid, steeds grooter verdraagzaamheid, steeds dieper menselijkheid gewekt en daarin steekt hij volgens ons modern bewustzijn torenhoog uit boven de drijvers, die hij nochtans in hun fanatieke eenzijdigheid de ruggegraat van het verzet wist tegen den onderdrukker. Hij de hersenen, zij gevoels- en bewegingszenuwen beide van den opstand.

Want boven alles blijft hij de Leider. Hij laat zich noch door sympathieën, noch door antipathieën van den rechten weg dringen, herkent ieder accent op zijn waarde en tracht het tot waarde te brengen, al is de drager er van voor zijn open Renaissancebewustzijn nog zulk een verengd wezen. Zijn instelling is bovenpersoonlijk, „sachlich” zeggen we tegenwoordig. Maar dat woord „sachlich” is wel zeer onbevredigend, omdat het groote geheim, velerlei soort van menschen te gebruiken, geen zaak is van techniek, maar van diepste

¹⁾ Hoe juist schrijft van Vollenhoven in het herdenkingsnummer van „De Gids”: „Wie 's prinses voorspoed en onspoed wil meevoelen, wende zich weg van de stad van het succes, naar het stadje der dagen van beproeving. (p. 135).

liefdeverbondenheid aan menschen en roeping beide, die tot doorbreking van alle „Ichhaftigheid" in staat stelt. Deze slechts maakt bekwaam in het wezen van den intelligente tevens de domheid, in dat van den ijverigen godsdienstige ook het ongeloof, in dat van den „ongeloovige" mede een brandend geloof te herkennen — en in hen allen de bouwstoffen voor een tempel, waarvan de leider zich als bouwmeester geroepen weet.

Dit is alleen den allerdiepst-geloovige gegeven, wiens ziel op het rythme der goddelijkheid zelve meedeint, zonder zich aan overgeleverde gevoels- en gedachteclichés gevangen te geven. Zóó is Oranje.... geworden en gebleven ondanks het feit, dat het lot hem voerde in de branding der politiek, in welker opportuniteit bij de kleine eeren heerschzuchtigen zooveel karakterschade wordt geleden en werd geleden in een tijd, dat Macchiavelli de toon aangaf.

Oranje.... de naam is in de wereldhistorie tot een symbool geworden van *positieve* verdraagzaamheid, een psychologisch symbool op de grens van Middeleeuwen en Nieuwe Tijd, dat stralend zijn licht vooruitwerpt over eeuwen, die volgen.

Oranje een symbool, waarin zich het rood van het Renaissancehart, in 't welk zich in steeds sterkere mate de vrije levensliefde zal ontwikkelen, verbindt met het gouden geel van het geloof, dat moet blijven stralen, om de stijgende lijn in de menschelijke ontwikkeling te bewaren. Oranje als kleurensymbool alzoo een synthese, waarin de polaire spanning bewaard is, die de maatschappelijke dynamiek verzekert.... Oranje als persoon de omzetting van dit beginsel in de daad, welke de geboorte beteekent van een levende democratie, waarin geen dictatuur meer aarden kan, omdat de wereld erkent de eeuwige wisselwerking van geest en natuur, van gezag en vrijheid, van wet en geweten, van transcendentie en immanentie.

Hoe zal Nederland reageeren op de herdenking van het leven van zijn grootsten man, dat samenvalt met het geboorte-uur der natie zelf, en welks beteekenis ver over onze grenzen heenreikt tot in alle landen, waar vroeger of later de worsteling voor de democratie een aanvang heeft genomen?

De houding van doorsnee-intellectueel Nederland is gemakkelijk geteekend:

In matters of history the fault of the Dutch
Is praising too little and blaming too much.

Ons individualisme heeft ons meer dan een ander volk voorbestemd, om op het terrein van de historie de prooi te worden van het criticisme. De „bevindelijkheid" op het terrein van de historie ligt ons

niet, zooals deze den Engelschen ligt, die op dit terrein op het standpunt staan van „good or bad, my country-man”. Iedere historische figuur, die de Engelsche geschiedenis mee heeft gemaakt, is „van de familie” en wordt met al zijn gebreken en deugden als familielid geaccepteerd, wordt als „country-man” gezien en gewaardeerd.

Niet alzoo doet de Nederlander, in wien de nationale familiezin zeer zwak is ontwikkeld. In een ander tijdschrift ¹⁾ heb ik de schaduwsijden van ons criticisme belicht. Wij neigen maar al te zeer tot de parafrase van de historie, zijn, helaas, onbekwaam uit het hart dier historie zelf te leven.

Hetgeen een zware nationale zonde beteekent, die zich in onzen ontwikkelingsgang ernstig moet wreken en . . . wreekt.

De Engelschman heeft ons in een versje, waarin ik zooeven een paar woorden veranderde, ons gebrek aan royaliteit verweten in geldzaken. Inderdaad wonen wij hier in anderhalve-centjesland. Maar onze zuinigheid mag niet onze ernstigste fout heeten, zou onder omstandigheid een deugd kunnen zijn, als zij maar niet onze zuinigheid aan geestdrift overheerschte, die een veel ernstiger fout is. Ik sprak in den aanvang van een psychologisch experiment van sociaal-psychologische aard, dat de Zwijgerherdenking zal worden. De nazaat zal ongetwijfeld mogen constateeren, dat de natie haar nationale held „op een koopje” heeft herdacht en in de crisis een dankbaar excuus heeft gevonden, om „soberheid” te betrachten. Alsof niet juist in dagen van crisis de accu's geladen moeten worden met energie, die in beter tijden tot effect moet worden gebracht en, alsof het niet goed zou zijn in ruzicland, eens heelemaal tot het besef te worden gebracht, dat er in het verleden op dit kleine stuk grond groote dingen zijn gebeurd, waarin de nationale volkskracht zich verhief en diepgaande sporen naliet in de menscheidsgeschiedenis.

Maar wij zijn te arm . . . Te arm aan geestdrift. Inderdaad! Voorzover die geestdrift tot viting komt, treedt zij niet buiten het eigen winkeltje. Indien Oranje in deze dagen kon zien, wat er van zijn stichting geworden is, zou hij kunnen ervaren, dat de particularistische geest zich sedert zijn dagen niet heeft verloochend, maar dat zijn herdenking daar slachtoffer van zal worden, zooals zijn breede, verdraagzame politiek daarvan slachtoffer is geweest.

Indien Oranje mij iets zegt, dan is hij voor mij de kampioen voor wat ik in een vorig artikel genoemd heb: „Eenheid in Verscheidenheid”.

Nog immer leeft ons volkskarakter uit het beginsel der verscheidenheid alleen, zonder elk der levensaccenten zijn betreffelijk recht te

¹⁾ Soc. Gids van 1 Jan. 1933.

gunnen, ook waar men er zelf maar één met overtuiging kan aanhangen.

In Willem van Oranje heeft de moordende dialectiek, die alléén van stooten weet, alleen geloofd in overgang van het eene tot het andere uiterste, zich tot polaire spanning versynthetiseerd, die verschillen erkent, maar tot het inzicht is gerijpt, dat deze spanningen juist de nuttige levensdynamiek verhoogen zonder deze te desorganiseeren. Tot dat inzicht heeft, mag ik zeggen, de moderne psychologie zich opgewerkt, tot dat inzicht reikt het nog immer woekerende Nederlandsche particularisme nog niet.

De Nederlandsche liberaal is in de practijk de man geweest, die een volkseenheid in verdraagzaamheid voorstond, maar dan een verdraagzaamheid, die spanningloos was, omdat hij meende, dat deze zich in zijn wijsheid had op te lossen.

De godsdienstige secten zijn tot op dezen dag van 't geloof, dat zij alleen en voor zich sterk genoeg zijn om een verzekeringspolis af te geven, waardoor het heil der wereld veilig wordt gesteld.

In 't socialisme leeft nog de liberale droom, een structuurlooze eenheid te kunnen grondvesten, maar dan op de basis van het gemeenschapsbezit. Daar heerscht nog het liberale „laissez faire" in psychologischen zin, waarmee men het niet ver zal brengen, helaas.

Als de teekenen niet bedriegen, zal in de herdenking van deze drie groepen het beginsel der verscheidenheid den hoofdtoon hebben en wat wezenlijk in Oranje is, het besef van volkseenheid, zwijgen.

De liberaal zal dus met veel vertoon W. v. Oranje de verdraagzaamheidsrib uit het lijf breken, die hij zijn specialiteit waant, en deze de natie voorhouden als de essentie van Oranjes wezen.

De godsdienstige sectariër zal van Oranje een orthodox geloovige maken in Nederlandschen stijl en hem als geloofsheld karakteriseeren.

De socialist zal hem een revolutionnaire rib uit het lichaam zagen en hem als een opstandige eeren tegen aardsche machten, alsof hij een socialist ware....

En de groote Zwijger zal dit typisch Nederlandsche spel met een ironisch lachje aanzien en constateeren, dat alles nog is als van ouds, toen hij ook Nederlands eenheid niet te redden vermocht. Hij zal daarna de liberaal met een vriendelijk gezicht zeggen: „Inderdaad, ik was verdraagzaam, maar niet als gij, want ik was een weinig méér...." En den kerkgeloovige: „Inderdaad, ik was godsdienstig, maar niet als gij, want ik was een weinig méér...." En den socialist: „Inderdaad, ik was opstandig, maar niet als gij, want ik was een weinig méér...."

„Meer was ik dan gij allen, want ik had tegenover den geweldenaar,

die van mij een „ellendige“ (= uit mijn land gebannene) had gemaakt, een verbond gesloten met den „Potentat der Potentaten“ die zijn zon deed opgaan over alle Nederlanders, voor wier lot ik mij op de bres had gesteld, omdat ik mij voor hen allen verantwoordelijk voelde. Dáárom ben ick verdreven... Indien gij mij eeren wilt, gedraagt U dan niet als „ellendeling“ (= iemand, die het contact met *de volksziel* verbroken heeft), want, ziet, dat is mijn noodlot geweest, dat ik, ellendige, in mijn leven steeds tegen „ellendelingen“ heb moeten vechten, die blind en doof waren voor mijn eenheidsstreven, ook daar, waar ik hun beginselen in werkelijke eerbied ontzag.

Rome zal als stille getuige deze herdenking meemaken, zich niet afzonderen ditmaal en geen kwaad spreken, zooals te veel is geschied. We kunnen het den Katholieken niet euvel duiden, dat zij niet in een jubel losbarsten, omdat er geen groep is, welke de figuur van Oranje meer te denken geeft dan juist de Katholieken.

Aan den persoon van Oranje bindt zich de herinnering aan een tragische worsteling der Moederkerk, om haar eenheid te bewaren. Niemand minder dan Hugo de Groot zou later betreuren, dat die eenheid doorbroken was, wat het sein gaf tot een teugelloos individualisme. Zouden er Katholieken zijn, die begrijpen, dat als de wijze geest van Den Zwijger in de Katholieke Kerk had geheerscht in plaats van een verbond aan te gaan met Spaansch fanatisme, binnen haar muren een eenheid van verscheidenheid in godsdienstigen zin mogelijk ware geweest, welke Oranje in het staatkundige heeft gezocht, een eenheid, die de polaire spanningen, waarvan wij spraken, binnen één kerkverband had gehouden....?

De denkende Katholiek moet, meen ik, met een zekeren weemoed, Oranje's wijsheid gedenken, waaraan het Rome in de noodlottige ure heeft ontbroken. Hij kan Oranje niet verwijten, dat deze geen zachte en milde meester is geweest. Veroordeelde hij niet scherp den moord op de „Gorcumsche martelaren“, die in de katholieke geschiedenisboekjes zulk een rol speelt, zonder dat men aan het tegenwicht van kettersch bloed, dat voor rekening komt van katholiek fanatisme, voldoende aandacht schenkt....?

Neen, Willem van Oranje kan den denkenden Katholiek moeilijk hatelijk zijn.... Vooral, als hij denkt aan het vele goede, dat uit zijn geest voor den Katholiek is voortgekomen. Waar leven de katholieken als hier? Zelfs in Romaansche landen? Rome heeft gewonnen, waar het gedwongen was afstand te doen van de geestelijke dictatuur, omdat daardoor pas zijn innerlijke krachten vrijkwamen, die een hooger vorm van aanpassing aan het volksbewustzijn mogelijk maakten.

En toch blijft de Nederlander „een ellendeling" — leeft hij schier zonder contact met de volksziel als geheel, stelt er zich tegenover in particularistische eigenwaan of, wat misschien nog erger is, exploiteert ze ten eigen bate en schuwt den andersdenkenden landgenoot.¹⁾

Als ik dit neerschrijf, is dit voor mij een droeve realiteit. Ik ben niet voor niet tweemaal secretaris geweest van een Nederlandsch Paedagogisch Congres. Ik heb een diepen blik mogen slaan in dat kleingeestige en verfoeilijke particularisme, dat tot cultuurarbeid van werkelijk nationale beteekenis onbekwaam maakt.

Hier is een taak voor onze jongeren. Men zal mij niet verdenken eenige sympathie te hebben voor het fascisme, maar als de behoefte aan nationale binding, die door de jongeren vaart, er in zou mogen slagen, niet om de schuttingen op het vaderlandsche erf omver te halen (daarvoor zijn zij te veel hulpmiddel tot principieele bezinning en als zoodanig bron van volkskracht), maar om deze schuttingen met wijde deuren uit te rusten, die open kunnen, als er een zaak van algemeene beteekenis aan de orde is, dan zal ik gaarne dezen geest onder de jongeren prijzen, want zij zullen er eindelijk in slagen, waar noodig, het volk als geheel te doen functionneeren, wat Oranje's taak is geweest, taak, die hem gedeeltelijk bij de handen is afgebroken.

En als ik hun een tastbaar ideaal zou mogen voorhouden, dan zou het er een zijn van symbolische beteekenis: zorg, dat Amsterdam behalve historisch en cultureel centrum ook bestuurscentrum wordt van 't land en ook, als ge daarin niet mocht slagen — het zal een bijzonder zware opgave zijn, die intusschen met één slag een eind zou maken aan veel verlamdend particularisme — zorg er voor, dat op het hoofdplein van deze stad aan dezen nationalen held bij uitnemendheid, wien niemand in redelijkheid iets kan verwijten en dien allen hebben te eeren, een standbeeld wordt opgericht, welks fundament de eeuwen kan weerstaan.

Het particularisme onzer grootsteedsche regenten, die van wat kleinere allure zijn geweest dan De Zwijger, heeft hem dat standbeeld in de enige plaats, waar het hoort, nooit gegund. Maar dáár in het hart van 't land, op den Dam te Amsterdam hoort het, omdat hij

¹⁾ Nadat ik dit schreef, lees ik in een verslag van een congres van de Unie van Christelijke Onderwijzers, dat haar voorzitter pleitte, voor een gemeenschappelijke herdenking van Oranje als „volksbevrijder" en voor afzonderlijke herdenking daarnaast voor iedere groep, die een bijzonder accent in hem wil eeren.

Dát is inderdaad de oplossing.... hier krijgen eenheid en verscheidenheid beide haar recht, dat ze hebben te bewaren.

zelf niet minder is dan het kloppende hart onzer Nederlandsche historie, het hart, dat gij op een nieuw in te stellen feestdag, waarop de geboorte van de vrije Nederlandsche Staat wordt herdacht, door Oranje ten doop gehouden, weer opnieuw moet laten kloppen.

Niet ter eere van deze of gene partij, van deze of gene kerk, van deze of gene volksklasse, maar ter eere van den Nederlandsche Volksgeest, die in Oranje haar klassieken aanvoerder vond en die eindelijk wel eens tot bewustzijn mag komen van zijn waarde en wezen.

Jong Nederland, wees U zelf in principiëelen, socialen en politieken zin, kies partij in alle zaken, waarin een ernstige levenopvatting U dwingt partij te kiezen, maar onttrek U aan den worgenden greep der „ellendelingen“, die reeds bij de geboorte der natie als booze feeën gestaan hebben aan haar wieg, zie de middelen te vinden, om naast, wat ons verdeeld houdt en moet houden, in den geest van Oranje Uw geloof in de volkseenheid metterdaad te belijden.

En laat U niet door een beroep op onze nationale armoede intimideeren in tijden als deze. Een volk is zoo arm, als het zich voelt.....

* * *

Zal onze schooljeugd iets van de Zwijgerherdenking merken?

Ik sprak met een uitgever en informeerde of hij veel kinderboeken op de pers had in verband met het jubileum.

Geen één. Hij wou geen risico loopen..... zag slechts groote stroppen komen.....

Zulke boeken moeten zeer goedkoop zijn en doen het slechts bij massale afname. Hij zou het vooral van de openbare school moeten hebben, maar de ervaring leerde wel, dat de onderwijzers „geen behoefte“ voelden.

Het zou wel bij een plaai blijven, wat symbolisch, wat onbegrijpelijk en zéér leelijk, als gewoonlijk in onverschilligheid aanvaard, zoo niet met spot, maar verder zou er niet van komen. De tijden waren er trouwens niet naar, om een risico van beteekenis te nemen.

Ik heb mij bij dat gesprek een weinig opgewonden. Ik zeg niet: wat een uitgever! Want tenslotte heeft elk land de uitgevers, die het verdient. Maar: wat een land! Wat een land, dat de stichter van zijn eigen staat niet waardig keurt, om er zich wat druk voor te maken of er eenig risico voor te loopen! Zoo worden de risico's gehonoreerd, die dezen man den titel van „Vader des Vaderlands“ bezorgden!

Is het al te laat? Anders dient alsnog te worden ingegrepen, om

ons van den plicht te kwijten in tijden als deze, dat de psychologische, staatkundige en sociale democratie zoo moeilijke tijden beleven en tot verworping neigen, voor onze kinderen het beeld op te roepen van een man, die voor de volksvrijheid zijn leven heeft ingezet.

Er zijn meerdere middelen, die tot dat doel bruikbaar zijn — maar één middel, dat tot allen spreekt zonder onderscheid, is de film. Het is zeker al te laat een goed toneelstuk te schrijven, waarvoor zijn leven rijke stof biedt, rijker dan Egmond, die Goethe inspireerde, maar het is niet te laat uit de literatuur onder leiding van historici, letterkundigen en regisseurs een aantal historische toneelen op het witte doek te brengen, die elk Nederlandsch kind een uurtje kunnen doen opgaan in het leven van onzen volksheld.

Om aan Nederland de vraag te stellen, of in April met minder kan worden volstaan, werd dit artikel geschreven.

Wij wachten met eenige spanning af, of de Regeering in dezen tot initiatief bereid is en misschien zelfs eenige duizenden guldens voor dit nationale doel wil offeren.

Zoo niet, dan zou ik denken, dat deze regeering de natie van „ellendelingen” heeft, die zij verdient. . . . in tegenstelling met Oranje, die beter aan ons verdiende.

Overheidszorg voor het kleuteronderwijs

door Dr. PHILIP J. IDENBURG.

Het bewaarschoolonderwijs in Nederland, een der oudere takken van onderwijs, geniet de bedenkelijke reputatie van de meest ongeordende tak te zijn. Een wettelijke regeling ontbreekt. Ieder doet wat goed is in zijn oogen.

Er is een klein begin van Regeeringszorg. Daarnevens zijn er gemeentelijke bemoeiingen, zich openbarend in een profusie van methoden en regelingen, waarin ternauwernood eenig systeem valt te ontdekken. Eenige jaren geleden schreef Dr. S. Elzinga over „de chaos” van het middelbaar onderwijs. Het voorbereidend onderwijs maakt aanspraak op een gelijke qualificatie.

De werkzaamheid der Rijksoverheid ten opzichte van dezen tak van kleuterzorg is in enkele woorden samen te vatten. Zij bestaat in het oefenen van hygienisch en paedagogisch toezicht. Erkend moet worden, dat in 't bijzonder de aanstelling der vijf schoolopzieners voor het bewaarschoolonderwijs een belangrijke bijdrage tot den bloei van

het kleuteronderwijs moet worden genoemd. De nijvere, opbouwende arbeid dezer dames ondervindt dan ook algemeene waardeering.

Het mag wel eens worden uitgesproken, dat Nederland, zooover betreft de Rijkszorg voor het bewaarschoolonderwijs, bij menig ander land in Europa ten achter blijft.

In België ¹⁾ zijn de „écoles gardiennes” voor zoover de subsidie-regeling betreft, met de lagere scholen gelijkgesteld. De *Loi organique de l'Enseignement Primaire* regelt in art. 33 de voorwaarden voor het genieten der Rijkssubsidie. Zij hebben betrekking op de huisvesting, het werkplan, de kosteloosheid van het onderwijs, de nationaliteit en bevoegdheid van het onderwijzend personeel en het toezicht vanwege het Rijk.

De Rijksbijdrage bestaat in de vergoeding der wettelijke salarissen.

In een gemeente met minder dan 1000 inwoners komen volgens *Arrête royal* van 31 December 1928 slechts voor subsidie in aanmerking klassen, die tenminste 20 leerlingen tellen. Voor gemeenten met meer dan 1000 inwoners is het minimum-aantal leerlingen 30. Een tweede klasse mag worden geopend, wanneer het aantal leerlingen tot 40 stijgt, een derde wanneer het op 75 komt, terwijl voor elke 25 leerlingen daarboven een nieuwe klasse mag worden geopend.

De toelatingsleeftijd is 3 jaar; de maximum-leeftijd die waarop de leerplicht begint, d.i. 6 jaar.

De *Fransche Loi sur l'organisation de l'enseignement public* van 30 October 1886 ²⁾ maakt eveneens melding van „écoles maternelles” en „classes enfantines”. Volgens het *Décret organique* van 18 Januari 1887, op dit punt bij decreet van 15 Juli 1921 gewijzigd, kunnen de écoles maternelles worden opgericht in gemeenten met meer dan 2000 inwoners, in kleinere gemeenten worden zij door klassen, verbonden aan de school voor gewoon lager onderwijs vervangen. Het Rijk geeft subsidie voor scholen en klassen in gemeenten met meer dan 1200 inwoners. Ook hier worden bepaalde eischen gesteld aan de inrichting der gebouwen, het werkplan en de bevoegdheid van het personeel.

Het minimum-aantal leerlingen per klasse is hier 25, het maximum-aantal 50.

De toelatingsleeftijd is 2 jaar, de maximum-leeftijd 6.

¹⁾ Zie Léon Bauwens, *Manuel de Legislation Scolaire*, Bruxelles 1926 met *Supplement*, Bruxelles 1929. Voorts James F. Abel, *Education in Belgium*, Washington 1932.

²⁾ Zie *Nouveau Code de l'Instruction Primaire*, Paris 1930; Dr. P. Frieden, *Das französische Bildungswesen*, Paderborn 1927 en Otto Völcker, *Das Bildungswesen in Frankreich*, Braunschweig, Berlin, Hamburg 1927.

In de *Engelsche Education Act 1921*¹⁾ ontbreekt het bewaarschool onderwijs evenmin. De plaatselijke onderwijsautoriteiten zijn bevoegd „nursery schools” op de richten of te subsidieeren. Het Rijk draagt in de kosten der erkende scholen voor 50 % bij. De subsidievoorwaarden betreffen ook hier de schoolinrichting, de werkwijze en het onderwyzend personeel.

De minimum-toelatingsleeftijd is hier 2 jaar, terwijl tenzij de Board of Education ontheffing verleent, de maximum-leeftijd der leerlingen 5 jaar is.

Voorzover *Duitsland* betreft, wordt de rechtspositie der bewaarscholen in Pruisen beheerscht enerzijds door de *Staatsministerialinstruktion* van 31 December 1839 tot uitvoering van den kabinetsorder van 24 November 1839, anderzijds door het *Reichsgesetz für Jugendwohlfahrt* van 9 Juli 1922.

Volgens de eerstbedoelde regelen is voor de oprichting van een bijzondere bewaarschool de vergunning der Overheid vereischt. Deze wordt slechts verleend, wanneer aan de stichting van zulk een school behoefte bestaat. Zijn er voldoende openbare scholen, dan wordt de vergunning niet verleend. Ook wordt er bij het verleenen daarvan gelet op de geschiktheid van de luidster, terwijl er van staatswege toezicht wordt geoefend.

Volgens de regeling van het *Reichsjugendwohlfahrtgesetz* worden de kinderen, die de bewaarschool bezoeken, als *Pflegekinder* beschouwd. In den regel moet voor het nemen van *Pflegekinder* vergunning van het *Jugendamt* worden gevraagd. Daarvan zijn de bewaarscholen vrijgesteld, maar ook krachtens deze wet wordt er toezicht op de scholen geoefend. Dit toezicht betreft zoowel openbare als bijzondere instellingen.

Uit deze nevens elkander staande bepalingen zou in Pruisen een dubbeltoezicht kunnen voortvloeien. Onlangs zijn echter maatregelen genomen om dit te voorkomen.²⁾

Voor andere landen geldt het *Reichsjugendwohlfahrtgesetz*. Het is mij niet bekend of er daarnevens ook nog andere regelen zijn getroffen.

In *Tsjecho-Slowakije*³⁾ vinden wij weer een uitvoerige wettelijke regeling. Het *Reichsvolksschulgesetz* van 14 Mei 1869, sedert de totstandkoming een en ander maal gewijzigd, bevat, in onderscheid met

¹⁾ Zie *The Education Act, 1921*, uitgave Sir John Lithby, London 1923.

²⁾ Zie *Pädagogisches Zentralblatt* 1932, Heft 11, blz. 599 vlgg.

³⁾ Zie Kamil Buzek, *Einführung in die Organisation des Volksschulwesens in der Tsjecho-Slowakischen Republik*, Prag 1929.

de wetgeving in andere landen, voor de grootere gemeenten een verplichting tot het oprichten van Kindergärten, waarvoor zij dan staats-subsidie genieten. Overigens gelden ook hier algemeene regelingen voor voorbereidende scholen en klassen, welke op den staat der gebouwen en de bevoegdheid van het onderwijzend personeel betrekking hebben.

De leeftijd der leerlingen varieert hier van 3—6 jaar.

Voorzoover mijne beperkte kennis der buitenlandsche onderwijsorganisatie gaat, bezit *Hongarije*¹⁾ de meest ingrijpende regeling van het bewaarschoolonderwijs. De wettelijke regeling van de Kleinkinderbewaaranstalten vond plaats in het jaar 1891. De naam dezer instellingen zou kunnen doen denken aan crèches, maar de aanduiding van haar taak, welke de wet geeft, wijst op een ruimer arbeidsveld. Hierin is de geestelijke ontwikkeling der kleuters begrepen. Daadwerkelijk worden de kinderen dan ook volgens de methoden van Fröbel of Montessori bezig gehouden. Zij staan daarbij onder leiding van bevoegde krachten.

In Hongarije bestaat niet alleen een verplichting voor de gemeenten om in de oprichting van bewaarscholen te voorzien, maar tevens voor de ouders om de kinderen, voor wie thuis geen doorlopend toezicht is, naar deze scholen te zenden. Op de overtreding van dit voorschrift is een geldboete gesteld. De scholen die kosteloos toegankelijk zijn, staan onder staatstoezicht. De leeftijd der kinderen is 3—6 jaar.

Richten wij het oog thans nog op de *Vereenigde Staten van Noord-Amerika*²⁾ dan blijkt het, dat ook daar in het wetboek van bijna alle staten bepalingen omtrent de Kindergartens zijn opgenomen. Slechts in 8 staten bestaan er geen wettelijke regelen dienaangaande. Maar hier vallen de Kindergartens onder de algemeene onderwijswetgeving. De wetten zijn overigens ten deele „permissive” d.w.z. zij machtigen tot het stichten van kleuterscholen onder bepaalde omstandigheden, ten deele „mandatory” d.w.z. zij leggen een verplichting op tot het stichten van zulke scholen, wanneer een zeker aantal (gewoonlijk 25) daartoe bevoegde inwoners, meestal ouders, zulks verlangen. In 34 staten vindt men wetten van de eerste en in 7 staten van de tweede soort. In 2 van de eerstgenoemde 34 staten heeft men voor steden van bepaalde grootte echter een verplichting tot schoolstichting bij gebleken behoefte opgenomen.

In een aantal staten geschiedt de bekostiging der scholen door den staat, in andere door de locale organen.

¹⁾ Zie Julius Kornis, *Ungarns Unterrichts-wesen seit dem Weltkriege*, Leipzig 1930.

²⁾ Zie Mary Dabney Davis en Ward W. Keeseecker, *State Legislation Relating to Kindergartens*, Washington 1932.

De leeftijdsgrenzen der leerlingen loopen in de verschillende staten uiteen. In 3 staten worden kleuters van 3—6 jaar toegelaten, in 17 staten van 4—6 jaar, in 2 staten van 4—7 jaar, in 2 staten van 4½—6 jaar, in 3 staten van 5—6 jaar en in 1 staat van 5—8 jaar. De overige staten hebben dienaangaande geen regeling getroffen of volstaan met het aangeven van een regeling voor toelating of ontslag.

Genoeg evenwel om aannemelijk te maken, dat Nederland bij andere landen te dezer zake is achtergebleven. Gelijk den lezer bekend zal zijn, werd wel getracht om tot een wettelijke regeling te komen. Bij Koninklijke boodschap van 28 Augustus 1920 heeft de Regeering een ontwerp van wet tot regeling van het bewaarschoolonderwijs ingediend.¹⁾ Op 21 Maart 1923 werd het evenwel weer ingetrokken. En hoewel sedert dien de aandrang op de Regeering tot het nemen van een nieuw initiatief niet heeft afgelaten, zijn wij thans, naar allen schijn, verder dan ooit van een algemeene regeling dezer materie verwijderd.

Het voorbereidend onderwijs is geheel aangewezen op de zorgen van het particulier initiatief en van de gemeentelijke overheid. Van oudsher was het een arbeidsveld voor vereenigingen en particuliere personen meer dan van overheidsorganen. In 1860 waren er in ons land 68 openbare bewaarscholen met 9480 leerlingen en 655 bijzondere bewaarscholen met 40.037 leerlingen.²⁾ Toen bezocht dus 19 % der schoolbevolking een gemeentelijke school en 81 % een bijzondere instelling. Deze verhouding heeft zich in den loop der tijden wel iets doch niet sterk gewijzigd. Volgens de laatste beschikbare gegevens, welke den toestand op 31 December 1930 betroffen, waren er 288 openbare scholen met 39043 leerlingen en 1562 bijzondere scholen met 139644 leerlingen. De percentages leerlingen waren toen voor het openbaar onderwijs 22 % en voor het bijzonder 78 %.

Slechts een klein gedeelte van de kleuters bezoekt de scholen n.l. nog niet een vierde gedeelte van het totale aantal. In de groote steden bedraagt het aantal leerlingen van bewaarscholen omstreeks een derde gedeelte van de bevolking in den kleuterleeftijd. Er zijn nog tal van gemeenten, waar in 't geheel geen voorbereidend onderwijs, openbaar noch bijzonder, wordt gegeven. Van de 1077 gemeenten, welke ons land rijk is, hebben er 408 geen bewaarschool. In Zuid-Holland, Utrecht, Groningen en Drenthe ontbreekt zulk een school in de meerderheid der gemeenten. Veel scholen zijn er daarentegen in Noord-Brabant.

¹⁾ Koninklijke boodschap van 28 Augustus 1920, Hand. Tweede Kamer 1919-1920, Bijl. no. 550.

²⁾ Hier zij met nadruk gewezen op de *Statistiek van het Voorbereidend Onderwijs* 1929, 's-Gravenhage 1930.

In de gemeenten, waar wel bewaarscholen zijn, zijn de levensvoorwaarden dezer instellingen lang niet altijd gunstig. Ik denk vooral aan de bijzondere scholen. Hoe vaak komt het nog voor, dat deze het geheel zonder steun uit de gemeentekas moeten stellen! Ongeveer $\frac{1}{3}$ gedeelte der bijzondere scholen ontvangt zulken bijstand. Van de 641 gemeenten, waar bijzondere bewaarscholen zijn, geven er 445 in eenigerlei vorm subsidies. De overige 196 doen niets.

Een en ander moge nader blijken uit het navolgende staatje.¹⁾

PROVINCIEËN	AANTAL GEMEENTEN			
	met bijzondere scholen voor Voorbereidend Onderwijs waarvan		zonder bijzondere scholen voor Voor- bereidend Onderwijs	Totaal
	subsidie	geen subsidie		
	verleenen			
Noord-Brabant	85	54	23	162
Gelderland	44	24	44	112
Zuid-Holland	55	21	107	183
Noord-Holland	53	20	53	126
Zeeland	45	11	53	109
Utrecht	23	12	36	71
Friesland	25	10	8	43
Overijssel	18	16	25	59
Groningen	17	5	35	57
Drenthe	4	6	24	34
Limburg	76	17	28	121
Het Rijk	445	196	436	1077

Onder de gemeenten, die geenerlei steun geven, treffen wij o.a. aan Apeldoorn, Haarlemmermeer, Amersfoort en Lonneker.

Letten wij op de bepalingen, welke de verhouding van de gemeente ten opzichte van het kleuteronderwijs beheerschen, dan valt van een ontwikkeling in de richting van eenvormigheid nog weinig te bespeuren. Dit is wel een bijzonder ongunstig terrein voor statistische bearbeiding. Maar anderzijds ligt hier een aantrekkelijke taak voor wie, de vele voetangels en klemmen, die hier liggen, niet schromend, wil pogen door zoo stelselmatig mogelijk weergave van het bestaande den weg tot eenige meerdere eenheid te banen.

Er zijn welgeteld twaalf methoden van subsidieering.

Zij volgen hierna :

¹⁾ Deze en de navolgende gegevens zijn ontleend aan een artikel van mijn hand: „De gemeenten en het voorbereidend onderwijs” in het Weekblad voor Gemeentebelangen 1932, nos. 38 en 39. De verzameling van het materiaal geschiedde door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

1. een bedrag per school;
2. een bedrag per leerling;
3. een bedrag per leerkracht;
4. een bedrag als tegemoetkoming in de huisvesting;
5. een bedrag per school en per leerling;
6. een bedrag per school en per leerkracht;
7. een bedrag per school en voor de huisvesting;
8. een bedrag per school, per leerkracht en voor de huisvesting;
9. een bedrag per leerling en per leerkracht;
10. een bedrag per leerling en voor de huisvesting;
11. een bedrag per leerling, per leerkracht en voor de huisvesting;
12. een bedrag per leerkracht en voor de huisvesting.

Van deze subsidiewijzen worden de beide eerstgenoemde het meest aangetroffen.

De toekenning van een *bedrag per school* is de subsidiewijze in 248 d.i. meer dan de helft der subsidieerende gemeenten. Vooral de kleinere gemeenten berekenen den steun op deze wijze. Er wordt jaarlijks een vaste som per school op de gemeentebegroting uitgetrokken. De grootte der bijdrage hangt samen zoowel met den welstand der gemeente als met de grootte der ondersteunde scholen. In 9 gemeenten blijft het bedrag beneden de f 100, in 84 varieert het van f 100—f 249, in 72 van f 250—f 499, in 31 van f 500—f 749, in 9 van f 750—f 999, in 15 van f 1000—f 1249, terwijl het in 9 gemeenten boven het laatstbedoelde bedrag uitgaat. Uit onderstaand staatje blijkt, dat vooral in de Zuidelijke provinciën veel met een vast bedrag wordt gesubsidieerd.

PROVINCIEËN	Aantal gemeenten, dat een jaarlijksch bedrag per school verstrekt van							Totaal
	minder dan f 100	f 100—f 249	f 250—f 499	f 500—f 749	f 750—f 999	f 1000—f 1249	f 1250 en meer	
Noord-Brabant	2	28	16	7	2	1	—	59
Gelderland	—	5	8	5	1	3	1	26
Zuid-Holland	—	4	3	2	1	—	1	14
Noord-Holland	2	6	2	4	—	2	2	21
Zeeland	2	11	8	7	3	2	1	35
Utrecht	1	5	5	1	—	2	—	16
Friesland	—	5	4	—	—	2	—	14
Overijssel	—	—	3	—	—	—	—	3
Groningen	—	2	1	2	—	1	2	8
Drenthe	—	—	—	—	—	1	—	1
Limburg	2	18	22	3	2	1	—	51
Het Rijk	9	84	72	31	9	15	9	248

Hierbij zij aangeteekend, dat indien in een gemeente aan verschillende scholen uiteenlopende bedragen worden toegekend, het gemiddeld bedrag per school is opgenomen. In 19 gemeenten is het bedrag per school niet bepaald. De gemeente voorziet in die gemeenten veelal in het exploitatietekort, blijkend uit de overgelegde rekening van het afgelopen kalenderjaar. In Utrecht wordt jaarlijks bij de vaststelling der gemeentebegroting een som voor de gezamenlijke bijzondere scholen uitgetrokken. Dit bedrag wordt onder de scholen naar gelang van het aantal leerlingen verdeeld.

In $\frac{3}{4}$ van de vermelde gemeenten wordt de steun verleend zonder voorwaarden.

De tweede subsidieeringsmethode is die, waarbij een bepaald bedrag per leerling beschikbaar wordt gesteld. Deze methode wordt in 127 d.i. meer dan een derde van de subsidieerende gemeenten gevolgd. Van de grootere gemeenten, welke hare bijdrage aldus berekenen, noemen wij Breda, Eindhoven, Nijmegen, Gouda, Vlaardingen, Zaandam, Deventer, Enschede, Hengelo (O.), Kampen, Zwolle en Venlo.

Sommige gemeenten hebben een vasten teldatum, andere volgen de telling van art. 28 der Lager-onderwijswet 1920. Voor leerlingen, die gedurende den in de verordeningen omschreven tijd anders dan wegens ziekte afwezig zijn, wordt geen subsidie betaald. Soms blijft de subsidie beperkt tot leerlingen van een bepaalden leeftijd en (of) tot de kinderen der gemeentenaren. De grootte van de bijdrage per leerling varieert per jaar van f 0,75 tot f 55. Bij een na te vermelden meer gecompliceerde subsidieeringsmethode komt nog wel eens een hooger bedrag voor. De frequentie der verschillende bedragen is vervat in onderstaand staatje.

Provinciën	Aantal gemeenten, dat een jaarlijksch bedrag per leerling verstrekt van										Totaal	
	minder dan f 1	f 1—f 2,49	f 2,50—f 4,99	f 5—f 7,49	f 7,50—f 9,99	f 10—f 14,99	f 15—f 19,99	f 20—f 29,99	f 30—f 39,99	f 40—f 49,99		meer onbepaald
Noord-Brabant.	1	2	9	8	1	3	1	1	1	1	1	20
Gelderland . . .	1	2	3	3	—	3	1	—	—	—	—	12
Zuid-Holland . . .	—	—	3	5	4	6	1	4	2	—	3	29
Noord-Holland.	—	3	—	—	—	—	3	—	—	—	—	21
Zeeland . . .	—	—	—	3	—	1	1	—	—	—	—	6
Utrecht . . .	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	4
Friesland . . .	—	—	—	—	—	—	—	2	2	1	—	5
Overijssel . . .	—	—	4	5	—	3	1	1	—	—	—	14
Groningen . . .	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Drenthe . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Limburg . . .	—	1	3	6	—	1	—	—	—	—	3	14
Het Rijk . . .	1	8	29	38	5	16	7	8	6	2	7	128

'Soms tijds houdt het bedrag per leerling verband met het inkomen der ouders, soms met de grootte van het exploitatietekort der school. Deze gevallen zijn in de kolom „onbepaald” opgenomen.

Bij deze methode van subsidieering zijn in de helft der gevallen subsidievoorwaarden gesteld.

De subsidie methoden, hierboven genummerd 3 t/m 12, blijven tot enkele tientallen gemeenten beperkt.

In 10 gemeenten wordt uitsluitend een *subsidie verleend voor het onderwijzend personeel*. Deze subsidie bestaat gewoonlijk in de vergoeding van de salarissen of een gedeelte daarvan. Soms tijds moet daarbij ook gedacht worden aan een bijdrage in de kosten der pensionneering. Tot de grootere gemeenten, welke deze derde subsidieeringswijze volgen, behooren Leeuwarden, Almelo en Maastricht.

Drie gemeenten volstaan met het geven van een *tegenmoetkoming in de huisvesting* der bijzondere scholen. Deze tegenmoetkoming kan bestaan in een som gelds doch ook, gelijk in Emmen, in de beschikbaarstelling van leegstaande lokalen van openbare scholen.

In sommige gemeenten is indertijd bij de stichting van de bijzondere bewaarschool een bedrag ineens beschikbaar gesteld. Deze gevallen zijn in de opgaven niet begrepen.

Een berekening der subsidie, bestaande uit een bedrag voor de school in haar geheel, *vermeerderd met een bepaalde som per leerling*, vindt men in 2 gemeenten: Katwijk en Hoorn.

Een bedrag per school en een bijdrage in de kosten van het onderwijzend personeel wordt eveneens in slechts een tweetal gemeenten aangetroffen. Onder deze bevindt zich Rotterdam, alwaar een bedrag per school wordt uitgekeerd, hetwelk samenhangt met de grootte der school en een voorziening is getroffen voor de pensionneering der leerkrachten. In Veenendaal betaalt de gemeente een bedrag voor de school in haar geheel en bovendien 75 % van de bezoldiging.

In 13 gemeenten gaat met de toekenning van een bedrag per school een tegenmoetkoming in de huisvesting gepaard.

Een subsidieering per school, per leerkracht en voor de huisvesting treft men in 4 gemeenten aan. Onder deze bevindt zich Groningen, alwaar de gemeente vergoedt: 85 % van de kosten van instandhouding, 85 % van de bezoldiging en pensioensuitgaven en 85 % van de kosten van rente, aflossing en afschrijving bij eigendom of o.c.q. een gelijk percentage van de huur. Verder behoort tot deze groep o.m. Schiedam.

Eveneens 4 gemeenten geven een bijdrage, berekend per leerling en per leerkracht. Dit is o.m. het geval te Arnhem en te Den Helder.

Negen gemeenten berekenen de subsidie per leerling en voor 't gebouw. Onder deze zijn: 's-Hertogenbosch, Tilburg, Delft, Leiden en Alkmaar.

Per leerling, per leerkracht en voor de huisvesting wordt subsidie toegekend in 7 gemeenten, onder welke Rheden, 's-Gravenhage, Haarlem, Hilversum en Kerkrade. De gemeente 's-Gravenhage vergoedt aan de bijzondere scholen de salarissen van het onderwijzend personeel, zij geeft voorts per leerling een bijdrage, variërend tusschen

f 0.25—f 1.25 per kwartaal, afhankelijk van het bedrag van het schoolgeld. Daarnaevens draagt de gemeente, in de gevallen, die daarvoor in aanmerking komen, de kosten van verbouwing of verandering van inrichting van bestaande bijzondere scholen en die van de stichting van nieuwe scholen, die in den regel eigendom van de gemeente worden, doch kosteloos voor onbepaalden tijd aan het schoolbestuur in bruikleen worden gegeven. De gemeente Haarlem geeft een tegemoetkoming in de jaarwedden van het onderwijzend personeel tot een bedrag, dat f 300 blijft beneden het salaris volgens de salarisregeling voor de openbare scholen, een bedrag per leerling, variërend van f 1—f 6 'sjaars, samenhangend met het betaalde schoolgeld en een jaarlijksche vergoeding in de kosten van onderhoud en verbouw ten bedrage van 4 $\frac{1}{10}$ van de geschatte waarde van het gebouw of gedeelte van het gebouw (open terrein hieronder begrepen) voor het onderwijs in gebruik.

Eindelijk wordt een *subsidieering per leerkracht en voor 't gebouw* in 5 gemeenten gevonden, b.v. te Dordrecht, Amsterdam en Heerlen. Amsterdam bekostigt de geheele bezoldiging van het onderwijzend personeel der bijzondere scholen en voorts de rente en aflossing van het met medewerking der gemeente gestichte schoolgebouw of c.q. de huur van het schoolgebouw.

In een 10-tal gemeenten gelden twee subsidieeringswijzen naast elkaar. Zoo had men te Velsen, waar de betreffende verordeningen overigens in verband met den financiëleen toestand der gemeente tijdelijk wijzigingen moesten ondergaan, een subsidieregeling voor scholen die wel, en voor scholen, die niet aan bepaalde eischen voldoen. In Ede subsidieert men de school te Veenendaal met een vast bedrag en die te Bennekom met een bedrag per leerling. In Vlissingen is de subsidieering met een bedrag per leerling regel, doch één school ontvangt bovendien een som ter dekking van het exploitatiekort.

De lezer heeft intusschen reeds opgemerkt, dat van eenige uniformiteit nog niet veel te bespeuren valt.

Er heerschen op dit gebied, het land als geheel beschouwd, nog primitieve toestanden. Voor een deel is dit een gevolg van een gebrek aan inzicht in de beteekenis van het kleuteronderwijs als zoodanig. Het is bekend, dat velen de bewaarschool beschouwen als een *bewaarplaats*, waar de kinderen wat worden bezig gehouden. Anderen zien daarin een vangnet voor de lagere school hunnor richting. Dat deskundige leiding in de kleuterjaren voor de geestelijke en lichamelijke ontwikkeling van het kind een zegen kan zijn en dat deze tak van onderwijs zijn waarde in zichzelf draagt, is nog allerminst gemeen goed.

Daarin ligt zeker ook de verklaring van het feit, dat er onder de gemeenten, die tot subsidieering van het bijzonder voorbereidend onderwijs zijn overgegaan, nog zoo weinige zijn, die van deze gelegenheid gebruik hebben gemaakt om door het stellen van voorwaarden het peil van dit onderwijs op te voeren. Toch ligt hierin, zoolang nog geen wet het voorbereidend onderwijs regelt, de eenige wijze, waarop

er waarborgen kunnen worden geschapen voor de behoorlijke kwaliteit van het bijzonder onderwijs. Van de 445 subsidieerende gemeenten zijn er slechts 166, welke hare bijdrage van de naleving van bepaalde subsidies afhankelijk hebben gemaakt. In de zuidelijke provinciën en Gelderland verbindt de groote meerderheid der subsidieerende gemeenten aan steunverleening geen enkele voorwaarde. Slechts in Zuid-Holland en Friesland overtreft het aantal gemeenten, dat voorwaarden stelt dat, waar dit niet geschiedt. Gemeenten, waar werkelijk een behoorlijk stel regelen bestaat, vormen een kleine minderheid. Natuurlijk staat dit verschijnsel in nauw verband met de hoogte der subsidie. Wie weinig betaalt mist het recht om veel te verlangen.

In mijn boven aangehaald artikel vindt de lezer ook een analyse van de voorwaarden, welke in de verschillende gemeenten plegen voor te komen. Ik moet van een herhaling van het daar neergeschrevene in verband met de plaatsruimte af zien. In stede daarvan plaats ik hier een vraag. Zou het niet wenschelijk zijn, dat er eens een leidraad werd opgesteld voor de samenstelling van gemeentelijke verordeningen tot subsidieering van bijzondere bewaarscholen? Er heerscht op dit gebied bij de gemeentebesturen nog zeer veel onwetendheid. Bij het concipieeren van een verordening gaat men zelden uit van een weloverwogen systeem, men doet wat naburige gemeenten van ongeveer gelijke grootte doen. Eenige leiding zou, dunkt mij, welkom zijn.

Ten besluite iets over de kosten van het voorbereidend onderwijs.

Voor het jaar 1929 zijn deze bekend.

In genoemd jaar is er voor de exploitatie van het voorbereidend onderwijs in ons land uitgegeven f 7.161.755. Hiertegenover stond aan inkomsten f 390.079. Deze inkomsten vloeien, voorzoover het openbaar onderwijs betreft, voornamelijk voort uit schoolgelden en het verhaal van pensioensbijdragen. De netto uitgaven bedroegen dus f 6.771.676. In dit bedrag is f 4.097.470 voor het openbaar en f 2.674.206 voor het bijzonder onderwijs begrepen. Terwijl dus in 1929 de verhouding van het aantal leerlingen tusschen beide takken van onderwijs was als 22 : 78, verhielden zich de gemeentel uitgaven als 61 : 39.

De uitgaven wegens schoolstichting bedroegen in 1929 voor het openbaar onderwijs f 988.979 en voor het bijzonder onderwijs f 229.541.

Wij zullen ons verder echter tot de exploitatiekosten bepalen.

In den navolgenden staat zijn deze voor openbaar en bijzonder onderwijs afzonderlijk per leerling berekend.

Overzicht van de gemiddelde uitgaven en inkomsten der gemeenten per leerling bij het voorbereidend onderwijs in 1929.

Provincien en gemeenten	Bruto-uitgaven p. leerl. (in gld.)			Inkomsten per leerling (in gld.)			Netto-uitgaven p. leerl. (in gld.)		
	openbaar	bijzonder	totaal	openbaar	bijzonder	totaal	openbaar	bijzonder	totaal
Noord-Brabant	19.26	2.63	2.70	6.15	—	0.03	13.11	2.63	2.67
Gelderland	11.402	5.63	14.67	8.22	0.002	0.69	105.80	5.63	13.98
Zuid-Holland	128.42	48.54	77.19	7.08	2.04	3.85	121.34	46.50	73.54
Noord-Holland	122.61	31.07	63.23	9.63	0.28	3.53	112.98	31.29	59.70
Zeeland	42.56	9.83	14.76	4.57	—	0.69	37.99	9.83	14.07
Utrecht 1)	466.79	6.20	19.08	32.78	0.15	1.08	424.01	6.05	18.00
Friesland	74.96	8.70	29.76	6.68	—	2.12	68.28	8.70	27.64
Overijssel	63.71	13.22	28.28	3.99	0.26	1.37	59.72	12.96	26.91
Groningen	83.99	23.82	46.78	8.02	—	3.06	75.97	23.82	45.72
Drenthe	81.25	3.29	11.47	8.93	0.20	1.11	72.32	3.09	10.36
Limburg	109.85	9.39	10.02	6.23	1.52	1.55	103.60	7.87	8.47
Gemeenten met: meer dan 100,000 inv.									
Amsterdam	136.06	44.09	90.36	10.90	—	5.48	125.16	44.09	84.88
Rotterdam	188.33	72.11	102.07	9.40	6.69	7.37	128.93	66.42	94.70
s-Gravenhage	144.19	74.03	112.22	5.23	—	2.33	138.96	74.03	109.89
Utrecht	1) 71.88	33.06	41.13	4.23	0.44	1.23	67.65	32.62	39.90
Haarlem	95.34	32.25	65.57	9.38	—	4.96	86.96	32.25	60.61
Groningen	116.75	13.99	28.64	7.82	—	1.11	108.93	13.99	27.53
50,001—100,000 inv.	83.97	22.30	34.06	5.48	1.90	2.58	78.49	20.40	31.48
20,011—50,000 inv.	56.38	8.26	12.21	5.08	0.13	0.54	51.30	8.15	11.67
5,001—20,000 inv.	32.84	3.34	3.75	4.42	0.007	0.37	28.42	3.33	5.38
5,000 en minder inv.									
Het Rijk	116.90	20.30	41.15	7.82	0.70	2.24	109.08	19.60	38.91

1) In de gemeente Utrecht waren er in 1929 geen openbare scholent enige uitgaven kwamen evenwel nog ten laste van de gemeentekas. Een gemiddeld bedrag der kosten per leerling bij het openbaar onderwijs in de gemeente Utrecht kon derhalve niet berekend worden en de overeenkomstige gemiddelde uitgaven per leerling in de provincie Utrecht, alwaar in 1929 nog slechts 214 leerlingen bij het openbaar onderwijs waren, zijn als gevolg van dezelfde omstandigheid abnormaal hoog.

Gemiddeld wordt dus voor het openbaar onderwijs f 109 per leerling (netto) en voor het bijzonder onderwijs f 20 per leerling (netto) uitgegeven. In de grootste drie gemeente zijn de bedragen voor beide takken van onderwijs het hoogst en onder deze weer voor 's-Gravenhage. Er is wel een groote afstand tusschen de f 139, aldaar gemiddeld per leerling voor het openbaar bewaarschoolonderwijs uitgegeven en de f 28 in de groep der kleinste gemeenten! Nog grooter is de afstand naar verhouding tusschen de subsidie van de f 74, aldaar per leerling aan het bijzonder onderwijs toegekend, en de f 3, waarmee in de kleine plattelandsgemeenten wordt volstaan.

Opmerkelijk is overigens ook de verhouding tusschen de gemiddelde kosten van het openbaar onderwijs en de subsidie aan het bijzonder onderwijs in de verschillende gemeenten en gemeentegroepen. Hierop verpt onderstaand staatje licht.

Per f 100, per leerling van het openbaar onderwijs besteed, werd per leerling van het bijzonder onderwijs uitgegeven:

Provinciën	Netto bedrag in guldens	Gemeenten	Netto bedrag in guldens
Noord-Brabant . . .	20	meer dan 100.000 inw.	
Gelderland	5	Gemeenten met:	
Zuid-Holland	38	Amsterdam	35
Noord Holland . . .	28	Rotterdam	52
Zeeland	26	's-Gravenhage . . .	53
Utrecht	1)	Utrecht	1)
Friesland	13	Haarlem	48
Overijssel	22	Groningen	38
Groningen	31	50.001—100.000 inw.	13
Drenthe	4	20.001—50.000 inw.	26
Limburg	8	5.001—20.000 inw.	16
		5.000 en minder inw.	12
Het Rijk	18	Het Rijk	18

Bij de beoordeeling van deze gemiddelden, wachte de lezer zich echter voor een misverstand. Onder de aantallen leerlingen der bijzondere scholen vindt men die van gesubsidieerde zoowel als van ongesubsidieerde scholen. De indruk zou kunnen ontstaan, dat het bedrag per leerling der *gesubsidieerde* scholen was vermeld. In verscheidene gemeenten zijn echter bijzondere scholen, die, wijl zij niet aan de gestelde subsidievoorwaarden voldoen, buiten de subsidieregeling vallen. In Amsterdam waren in 1929-40, in Rotterdam 12, in 's-Gravenhage 5, in Haarlem 2 en in Groningen 5 ongesubsidieerde scholen. De beschikbare gegevens laten een berekening per leerling eener gesubsidieerde school niet toe.

Voor het openbaar onderwijs kan nog een specificatie der kosten worden gegeven. Deze volgt op de volgende pagina:

1) Zie de noot bij den vorigen staat.

Provincien en gemeenten	Bruto-uitgaven per leerling (in gld.)						Inkomsten per leerling (in gld.)			
	voor						aan			
	personeel	gebouwen en terreinen	school- meubelen	leer- middelen	overige uitgaven	loosial	school- geldten	verhaal van pensioens- bijdragen	overige inkomsten	totaal
Noord-Brabant	15.15	4.06	—	0.05	—	19.26	5.09	1.06	—	6.15
Gedierland	76.13	20.34	2.01	3.08	12.26	114.02	2.33	4.62	1.27	8.22
Zuid-Holland	91.87	32.74	1.68	1.45	0.68	128.42	2.66	3.80	0.62	7.08
Noord-Holland	81.40	35.92	1.70	2.65	0.94	122.61	4.40	4.81	0.42	9.63
Zeeland	30.03	10.67	0.33	1.24	0.29	42.66	3.31	1.04	0.22	4.57
Utrecht ¹⁾	308.10	140.84	5.05	2.62	0.18	466.79	7.61	4.46	20.72	32.78
Friesland	58.38	12.97	1.41	1.61	0.59	74.96	3.41	2.63	0.61	6.68
Overijssel	46.55	12.44	1.63	3.03	0.06	63.71	1.84	2.05	0.12	3.99
Groningen	56.81	23.75	0.94	2.23	0.26	83.99	3.79	4.01	0.22	8.02
Drenthe	45.03	33.23	1.02	1.96	0.01	81.26	5.46	3.47	—	8.95
Limburg	67.59	39.74	0.39	2.08	0.03	109.83	2.18	4.05	—	6.23
Gemeenten met: meer dan 100,000 inw.	91.28	37.74	1.88	2.76	0.40	136.06	4.63	5.99	0.28	10.90
Amsterdam	103.43	31.11	1.87	1.35	0.57	138.33	3.97	4.73	0.70	9.40
Rotterdam	96.57	43.94	1.50	1.47	0.71	144.19	—	4.63	0.62	5.23
's-Gravenhage	36.63	17.70	2.57	2.71	12.27	71.88	1.17	0.03	3.03	4.23
Haarlem	64.26	27.13	1.09	2.53	0.31	95.34	4.50	4.62	0.26	9.38
Groningen	83.93	22.19	2.17	2.96	5.50	116.75	4.06	3.66	0.10	7.82
50,001 — 100,000 inw.	60.50	18.99	1.65	2.26	0.57	83.97	3.47	1.96	0.05	5.48
20,001 — 50,000 inw.	37.87	15.64	0.76	1.53	0.58	56.38	2.67	1.20	1.01	5.08
5,000 en minder inw.	22.77	8.56	0.32	0.83	0.36	32.84	2.93	0.65	0.84	4.42
Het Rijk	81.47	30.75	1.63	2.01	1.04	116.90	3.38	3.91	0.63	7.92

¹⁾ Zie hiervoor.

Gemiddeld werd dus f 91.60 per leerling voor de salarissen en pensioen van het onderwijzend en helpend personeel besteed, d.i. ruim 70% van de totale kosten, f 30.75 voor onderhoud van gebouwen en terreinen, f 1.60 voor onderhoud van schoolmeubelen, f 2 voor leermiddelen en f 1 voor andere doeleinden. Het gemiddeld schoolgeld per leerling is laag, slechts f 3.30. Het verhaal van de pensioensbijdragen brengt f 3.90 op. De overige inkomsten belopen f 0.60.

Hiermede ben ik gekomen aan het eind van mijn uiteenzetting. Het is wel gebleken, dat er op het gebied van het bewaarschoolonderwijs nog heel wat arbeid zal moeten worden verzet vóór er van een behoorlijke organisatie sprake kan zijn. Organisatorisch verkeert het kleuteronderwijs nog in het stadium van den zuigeling. Moge het in toenemende mate de zorg deelachtig worden welke aan zulk een pasgeborene toekomt.

In hoever eischt de politieke radicaliseering der grootstedelijke bevolking wijziging van de taak der Volkshuizen? ¹⁾

door E. C. KNAPPERT.

Het antwoord op deze vraag door den vroegeren Directeur van het Rotterdamsche Volkshuis gegeven, bracht het vorige nummer van Volksontwikkeling. Men herinnert zich hoe dit onderwerp de hoofdschotel uitmaakte van het besprokene op de Vierde Internationale conferentie van Volkshuizen te Berlijn in Juli van het vorige jaar.

Door het voorbereidingscomité was dezelfde vraag gesteld aan Duitschland, Oostenrijk, de Scandinavische landen en Finland.

Wij meenen dat het van belang is te zien hoe zij er tegenover staan.

Beginnen wij met de kleinere landen, waar de vraag veel minder rijpt dan in Oostenrijk en Duitschland. Trouwens waar erger dan in deze beide centrale landen?

De *Finsche* afgevaardigde dan besprak achtereenvolgens het werk der volkshuizen in verband met de burgerlijke groepen en het verband tusschen de ontwikkelingscentra en de kerk, wat hier zeggen wil, de evangelisch-luthersche kerkelijke gemeenschap.

¹⁾ In navolging van A. de Koe gebruiken wij dit woord. Omdat echter onze persoonlijke voorkeur uitgaat naar „radicalisatie“, treft men ook dien vorm in dit opstel aan.

Er is een groot verschil tusschen de houding der arbeiders gedurende en kort na den oorlog en nu. Toen was er groote belangstelling voor de sociale boodschap van het Christendom. Nu is die er niet meer. Voor een deel is dit te wijten aan de verdeeldheid onder de arbeiders, voor een ander deel aan het feit, dat de strijd der behoudende partijen tegen de sociaal-democratie vaak wordt gestreden in naam van de kerk. De arbeidersjeugd bekommert zich weinig om politieke en sociale vragen, óf omdat ze te jong is, óf omdat ze te moe is.

Waarom de houding der burgerlijke kringen tegenover de volkshuizen een andere is geworden?

Het werk werd toegejuicht zoolang de bourgeoisie er voor de arbeiders een afleiding in zag van politieke en sociale vragen. Na de omwenteling en den burgeroorlog, waarin de arbeiders het onderspit dolven, wordt, op een paar uitzonderingen na, het werk niet meer gewaardeerd. Wat voornamelijk blijkt uit vermindering van contributies, waaraan de crisis natuurlijk ook haar aandeel heeft.

Het initiatief tot stichting der volkshuizen werd genomen door de kerk: de predikanten kregen daardoor een kans de sociale beteekenis van het Christendom naar voren te brengen. Na verloop van tijd begon men te bemerken dat er in de kerk zelve sprake was van een radicalisatie naar rechts.

Daar uit den aard der zaak het werk, van religieusen geest doortrokken, zich niet kerkelijk orieënteerde, werd de belangstelling van de kerk voor het ideaal der ontwikkelingscentra verlamd. Vandaar deze situatie: de kerk en de conservatieve burgerlijke groepen vinden het werk te rood en te weinig uitgesproken godsdienstig, de arbeiders wantrouwen den behoudenden invloed van de kerk, waarop ten slotte de ontwikkelingscentra steunen.

Deze blijven getrouw aan haar taak: de opwekking van religieuze, sociale en politieke belangstelling.

Door getrouw te blijven aan deze hunne roeping, die geen partijen kent, vermijden zij het best de moeilijkheden die ontstaan door de radicalisatie der verschillende partijen, die hun werk alleen maar kunnen schaden.

Tot zoover de Finsche rapporteur.

Over *Noorwegen* hooren wij het volgende:

De arbeidersjeugd-organisaties zijn de laatste jaren sterk gegroeid: kwantitatieve radicaliseering dus. Bovendien is sedert kort in verband met den noodtoestand druk uitgeoefend op de officieele arbeidspartij tot krachtig ingrijpen: kwalitatieve radicaliseering dus. Het nationaal-socialisme naar Duitsch model, speelt in Noorwegen geen rol. De

middenpartij is het vaakst regeeringspartij en heeft politiek groote beteekenis. Het begrip van een burgerblok is misschien versterkt omdat de arbeidspartij weigert deel aan de regeering te nemen. De radicaliseering heeft alleen economische oorzaken.

Daar Noorwegen niet de weelde kent der wereldsteden, is hier de bitterheid der arbeiders minder groot. Als agitatiemiddel doet weelde intusschen wel dienst.

Wat nu de houding der volkshuizen betreft tegenover de politieke problemen, daar deze laatste veel ouder zijn dan het eenige Noorweegsche volkshuis, kan van een wijziging in deze houding geen sprake zijn (?)

Dit volkshuis is gesticht door de christelijke studentenbeweging met een dubbel doel.

1o. Studenten de gelegenheid te geven een deel van hun vrijen tijd ter beschikking te stellen van anderen. En ze daardoor een sociale scholing te geven. Het nauwe verband tusschen beide ligt voor de hand. Dit „Settlement” heeft geen politieke kleur. Het heeft dus geen zin om van politieken invloed te spreken. Terwijl er door de bewoners der buurt intense politiek gedreven wordt, zijn bovendien de studenten, die in het volkshuis werken, jong als zij zijn, nog bezig zich een politieke levensbeschouwing te vormen.

Doel van het werk is om door het samenzijn van studenten en arbeiders tot cultureelen gezamenlijken arbeid te komen.

Wat men voor oogen heeft is de ontwikkeling van den enkeling.

In Zweden staan de zaken anders. Daar is een sterke radicaliseering naar het communisme toe. Helaas bevechten de Sowjetgroep en de andere elkaar zoo geweldig, dat het prestige der partij bij de andere arbeidersgroepen gering is. De sociaaldemocratie neemt in kracht en in omvang toe, vooral onder de jongeren. Zij heeft sterk radicale groepen, dank zij de toetreding tot de partij van een groot aantal communisten, dank zij ook de studentenvereniging Clarté, die de partij beïnvloedt.

De gebeurtenissen der laatste jaren, bovenal de Kreuger-zaak, hebben in breede kringen geleid tot de overtuiging, dat de tegenwoordige maatschappijorde op springen staat. De sterk materialistische inslag van het Zweedsche socialisme werkt ongunstig op ideële strevingen, waarin men tijd- en krachtverspilling ziet. De volksontwikkelingsbeweging heeft zich intusschen betrekkelijk buiten den partijstrijd kunnen houden. Door de vakvereenigingen is de arbeidersontwikkelingsbond ontstaan met zijn studiekringen door het gansche land, welke bezocht worden door arbeiders uit alle partijen. Dit

samengaan vertoont zich ook elders. Vóór twintig jaar gingen de sociaaldemocratische jongeren en vakverenigingsleden niet licht naar een andere dan hunne eigen volkshoogeschool. Nu bezoekt men ze alle. Den vorigen winter zijn ongeveer duizend arbeiders uit de groot-industrie op volkshoogescholen geweest, die vroeger alleen door boerenzonen en een klein aantal landarbeiders bezocht werden. Wat de radicalisatie naar rechts betreft, nationaal-socialisme en fascisme beteekenen weinig. Maar op de gymnasia en middelbare scholen wordt krachtig propaganda gemaakt. Intusschen heeft de nationale jeugdbond toenadering afgewezen en leiders met fascistische neigingen verwijderd.

Deze nationale jeugdbond neemt sterk in omvang toe. Hij bemoeit zich niet met politiek, maar doet druk aan wapenoefeningen en ziet in militaire maatregelen en tolmuren de beste verdedigingsmiddelen voor het eigen land. Het landvolk ziet zijn jeugd in een zeer grooten bond vereenigd tot behartiging van de eigen belangen en versterking van de liefde tot den grond. De tusschenpartijen nemen af in aantal.

Zelfs afgezien van de politieke partijvormingen is er een grotere spanning dan vroeger tusschen de verschillende maatschappelijke groepen te constateeren. In alle kringen komt een besef tot uiting, dat het met de burgerlijke moraal en met de tegenwoordige maatschappij-inrichting niet meer te houden is.

Van het volkshuiswerk wordt gezegd dat het niet noemenswaard verzwaaard is door de gebeurtenissen der laatste jaren. In alle afdelingen stijgt het aantal deelnemers, haast uitsluitend afkomstig uit de kringen der welgestelde arbeiders die weinig geleden hebben door de crisis.

Politieke belangstelling is onder hunne jeugd niet sterk. Vanzelf sluit zij zich aan bij de sociaal-democratische arbeiderspartij.

De volkshoogescholen worden behalve door sociaal-democraten ook door communisten en syndicalisten bezocht. Daar staan politiek en economie in het middelpunt der belangstelling.

De onderlinge verstandhouding bleef goed en de extremisten kwamen tot meer bezadigde stemming. De belangstelling voor godsdienstige vraagstukken is gering. Er zijn echter een aantal individuen in wie zich sterke godsdienstige opleving openbaart. Een paar wekeinden ter bespreking van vragen op geestelijk terrein werden bezocht door een honderdtal arbeiders: eerlijkheid was van deze bijeenkomsten het kenmerk.

Wat het volkshuis betreft, meent men dat wijziging van standpunt niet begeerd wordt. Natuurlijk bevordert het maatschappelijken her-

vormingsarbeid. Het hoopt op een geweldlooze omzetting van maatschappelijke verhoudingen, meent hiertoe bij te kunnen dragen, en bovendien door een natuurlijk samentreffen in gemeenschappelijke arbeid van menschen uit zeer verschillende kring, te komen tot een wijdere dan de klasse-solidariteit.

Dit wat de noordelijke landen betreft, *Denemarken* sprak, jammer genoeg, in deze kwestie niet mee.

Dat wij een veel scherper geluid hooren uit de centrale landen, spreekt vanzelf.

Het is niet te verwonderen, dat het *Oostenrijksche* rapport bijna geheel gewijd is aan een uiteenzetting van den sociaal-economischen en politieken toestand van het eigen land.

Wat het volkshuis aangaat en zijn verhouding tot de naar rechts en links steeds radicaler wordende groepen, daarvan hooren wij weinig. Dat het verzoenend optreedt spreekt vanzelf. Het tracht verzoenend werk te doen. Wat het eigen land betreft, beteekent dit, de vormen van den klassenstrijd te verzachten. In een tijd van scherpe toespitsing der tegenstellingen en van politieke en economische verwarring is hiervan niet veel te verwachten. Alle krachten worden bovendien ingespannen om den geest van verzoening en vertrouwen ook over het internationale leven vaardig te maken.

En nu *Duitschland*.

De verslaggever begint met ons ervoor te waarschuwen niet te vergeten dat de toestand in Noord- en Zuid, Oost- en West-Duitschland niet dezelfde is, dat die op het platteland anders is dan in de steden, in deze anders dan in de groote wereldsteden.

En terwijl op het platteland de radicalisatie hoofdzakelijk de arbeiders raakt, komt zij in de steden en in steeds grooter omvang onder werkgevers en werknemers voor. Het gaat natuurlijk hoofdzakelijk om de steden, wijl daar de volkshuizen en „settlements” te vinden zijn. Toen voor twintig jaar de arbeidsgemeenschap Berlijn-Oost ontstond, was de bevolking er hoofdzakelijk sociaal-democratisch, de klassenstrijd werd krachtig gevoerd, maar daarnaast werd gestreefd naar deelneming aan de regeering enz.; dit was nog zoo na den oorlog. Maar toen kwamen de inflatie, de werkloosheid en toen daarop de economische crisis volgde, greep het communisme met steeds grooter kracht om zich heen. Het staat nu zoo, dat jonge menschen tusschen twintig en dertig jaar voor de sociaal-democratie verloren gaan. Van de arbeiderswijken in de groote steden geldt, dat de bevolking beiderlei kunne tusschen twintig en vijfendertig jaar communistisch stemt. En dit in toenemende mate. De radicaliseering naar rechts (nationaal-

socialisme) heeft op de arbeiders geen vat; daarentegen in hooge mate op de bezittende klassen, voor zoover men daar nog van spreken kan. De burgerlijke jeugd is even sterk naar rechts opgeschoven als de arbeidersjeugd naar links: tusschen twintig en vijfendertig jaar stemt de eerste nationaal-socialistisch. Waar gedurende de laatste tien jaar, het vrouwen in de mogelijkheid van een vreedzame oplossing van geschillen, door allerlei bekende oorzaken klap op klap heeft gekregen, hebben de vredesvrienden het steeds moeilijker en vindt de geweldstheorie meer aanhangers dan ooit te voren sedert den oorlog.

Verzoeningswerk, internationaal zoowel als nationaal, wordt steeds zwaarder. Nederzettingen als die van Berlijn-Oost, welke doelbewust met groote kracht in dezen opbouwend arbeiden, gaan hierbij de laatste jaren beslist tegen den stroom in. Hare vroegere vrienden, hetzij rechtsche, hetzij linksche extremisten, verliezen zij. Uit de burgerlijke kringen ontvangen zij geen werkers meer. Onnoodig te zeggen dat deze houding der burgerklasse een grievende teleurstelling is juist voor dat deel der bevolking, dat zich offers getroost heeft om tot eenstemmigheid te komen. Bitter is het, dat de burgerij het ideaal van een volksgemeenschap schijnt te hebben opgegeven. Deze bitterheid wordt verergerd door het onverantwoordelijke geld-verkwisten der oorlogs-parvenues, die liever aan de grofst en onzinnigste weelde hun geld verliezen dan dat het in handen valt van den belastingheffenden staat. Dat het proletariaat en vóór alles het werklooze proletariaat door deze burgerlijke levenshouding steeds meer tot verzet geprikkeld wordt en om uitkomst den blik oostwaarts wendt, verbaast wel niemand. In deze kringen wordt alleen nog hulp verwacht van een communistische maatschappij-ordening.

Wat zijn onder deze omstandigheden de huidige verplichtingen van volkshuizen en nederzettingen als die van Oost-Berlijn?

Waar de naaste bureu van de nederzetting, de arbeidersbevolking uit de wijk, alleen nog heil verwachten van het communisme, voelen zij zich hoe langer hoe meer vervreemd van oude vrienden uit de burgerij. Bovendien heeft voor hen de burgerlijke cultuur de aureool verloren waarmede het proletariaat haar omhangen had; dit verwacht alleen heil van een proletarische maatschappij.

Maar nu is het eigenaardige, dat de grootste moeilijkheid voor het „settlement” en de dragers van zijn arbeid niet hierin ligt, maar in de vijandschap tusschen de sociaal-democraten die trouw blijven aan hun cultureel middelpunt en de communisten uit de buurtschap die er niets mede te maken willen hebben en alleen heil verwachten van Moscou. Het is vanzelfsprekend dat de werkers uit de arbeidsgemeen-

schap zich wenden tot sociaal-democraten en communisten zonder onderscheid.

Maar onder de arbeiders staat het anders. Zij vertrouwen elkaar niet en het grootste wantrouwen komt van de zijde der communisten. De grootste kans om het wantrouwen te overwinnen heeft men onder de jongeren. Het behoeft nauwelijks gezegd, hoezeer onder deze omstandigheden de arbeid verzwaaard wordt. Er wordt gezocht naar middelen om de arbeiders in de door de arbeidersgemeenschap belegde bijeenkomsten, cursussen enz. bij elkaar te houden. Zaak is dat geen sociaaldemocratische klik op den voorgrond treedt. En uit de houding der leiders moet blijken dat ook zij aan de mogelijkheid gelooven dat in het communisme elementen zijn van maatschappelijken opbouw. Hoe de werkers zelfven staan tegenover de burgerlijke wereld mag natuurlijk niet verzwegen worden.

In deze verhouding ligt een nieuw probleem, tot welks oplossing de werkelijkheid krachtadig medewerkt. Want al de burgerlijke werkers, die niet zeer innig met de gemeenschap verbonden zijn, verdwijnen de een voor, de andere na. De oude garde staat natuurlijk pal.

Merkwaardig is het op te merken hoe, gedurende de laatste acht, negen jaren de bijdragen der goeoden afnemen, die uit arbeiderskringen zelve, toenemen. Noch geld, noch moreele steun, noch arbeid is uit de kringen der goeoden meer te verwachten. Van pogingen tot verzoening wil men niet meer hooren en de arbeidersgemeenschap moet aanvaarden, dat van deze zijde niets meer te hopen is. Men blijft natuurlijk voeling zoeken, maar met een vanzelfsprekende sympathie voor het werk is het gedaan.

Natuurlijk mag niet vergeten worden dat het werk zich zelf wijzigt, ja dat partij-kiezen onvermijdelijk zou kunnen worden. Kwam het b.v. tot een nationaal-socialistische of communistische dictatuur, dan zou zeker een arbeid niet geduld worden, welke zou trachten beide volksdeelen te vereenigen. Misschien zou een deel van den ontwikkelingsarbeid kunnen worden voortgezet. De arbeidersgemeenschap zou dan voor de vraag komen te staan in hoeverre zij zich bij de regeering zou kunnen aansluiten. Hierop behoeven wij niet in te gaan. Zooveel is echter wel duidelijk, dat men dan in nauwere samenwerking met een kern uit de bevolking zal moeten trachten verder te gaan.

Buurtschap zou dan nog meer gaan beteekenen dan tot nu toe. Bij sterke onderdrukking van het proletariaat zoo goed als in het tegenovergestelde geval zou het wel eens de taak der Duitsche settlements kunnen wezen, binnen het proletariaat zelf vormend werk te verrichten alleen ten bate van het proletariaat.

„Next door to Labour" het Amerikaansche wachtwoord, zou dan ook het Duitsche moeten worden. De arbeidersgemeenschap Berlijn-Oost heeft van den aanvang af den sterksten nadruk gelegd niet op wederzijdsche waardeering der klassen, maar op opbouwend werk in de arbeiderswijk zelve. Hoe meer de politieke hartstocht raast, hoe belangrijker de taak eener volksofvoeding wordt, die tot doel heeft te midden van verdwaasde hartstochten waarheid en gerechtigheid en, zoo mogelijk, wat daarboven uitgaat te verwerkelijken.

Er moet, zij het op nog zoo kleine schaal, een basis gelegd worden, waarop werkers uit alle maatschappelijke kringen en met zeer onderscheiden inzichten, gezamenlijk kunnen werken.

Een arbeid, waaraan de intellectueelen en hunne proletarische buurtgenooten op dezelfde wijze en met gelijke verantwoordelijkheid deel hebben, is door de politieke radicalisatie naar links en naar rechts wel gewijzigd, maar is in den grond toch de oude roeping der Settlements, die te midden van groofter gevaren en nieuwe moeilijkheden moet worden doorgezet.

Ziehier wat Duitschland te overdenken geeft.

Degenen onder ons, die in dagelijksche aanraking zijn met werkloosheid en hare slachtoffers, weten hoezeer Duitschlands problemen, althans in onze groote handelssteden, ook de onze worden, meer en meer.

En dat zij moeten opgelost worden in denzelfden geest, staat althans voor ondergeteekende vast.

Trouwens de voorzitter van het congres, de ook hier te lande bekende Prof. Siegmund-Schultze, kwam tot de volgende samenvatting:

„Al het gezegde loopt hierop uit, dat wij de werkelijkheid in het oog moeten vatten en dat de samenwerking tot één doel voor alle „settlements" gewenscht is. Wij hopen dat de geest der settlements (en volkshuizen) ons ertoe brengt den Joden een Jood, den Grieken een Griek, den Romeinen een Romein te zijn."

Uit de Pers.

International Quarterly of Adult Education 1, 3 (Nov. '52).

F. Laack schrijft over de Vrijwillige Arbeidsdienst in Duitschland. De volkeren der wereld staan tamelijk radeloos tegenover de groote werkloosheid en de problemen die zij meebrengt. De werkloosheid raast de grondslagen van het menschelijk bestaan aan. Een ge-

weldig systeem tot bescherming en verzekering tegen de gevaren der werkloosheid is opgebouwd, om althans het gevaar van verhongeren buiten de deur te houden.

In de economisch sterkere staten moge dit een zuiver financieel vraagstuk zijn, in de staten, die door den oorlog en zijn gevolgen zwaarder getroffen zijn,

dringt zich de vraag op: kan men voor de prestatie van den werkloozensteun ook een tegenprestatie in den vorm van arbeid ten behoeve van de gemeenschap verlangen en in de tweede plaats: is het niet noodzakelijk om afgezien van materiele overwegingen, aan de miljoenen werklozen bezigheid te verschaffen die zin heeft.

Deze vragen zijn bevestigend beantwoord door allerlei vormen van werkverschaffing tegen betrekkelijk normale loonen. Thans dringt de nood om na te gaan of het niet wenschelijk wordt dat arbeid wordt verricht zonder dat hiervoor een materiele beloning van betekenis wordt betaald.

Het denkbeeld van een verplichten arbeidsdienst, of zoo men wil van arbeidsdienstplicht is in Duitschland na de vrede van 1918, die den militairen dienstplicht, waaraan het Deutsche volk gewoon was, ophief, opgekomen, doch niet verwezenlijkt. Bij het stijgen der werkloosheid kreeg deze gedachte nieuw voedsel, maar thans op de basis der vrijwilligheid. In Juli 1931 werd de vrijwillige arbeidsdienst ingesteld.

Drie principes:

1. de dienst moet vrijwillig zijn;
2. het werk moet van publiek belang zijn;
3. het moet enkel aanvullend (supplementair) zijn en dus geen enkelen in het werk staanden werk of uitzicht op werk ontnemen.

Het omvat alle werklozen, manlijk en vrouwelijk tot 25 jaar. Gewerkt wordt 6 à 7 uur per dag.

Wie zijn verantwoordelijk?

Er is een dubbele verantwoordelijkheid:

- a. ten aanzien van de deelnemers;
- b. ten aanzien van het uit te voeren werk.

De deelnemers staan onder de auspiciën van vereenigingen, federaties e.d. Het werk dat met Rijksgeld gefinancierd wordt, kan alleen worden uitgevoerd door rechtspersoonlijkheid bezittende lichamen, die maatschappelijk nut beoogen of door vereenigingen die groepen van „Arbeidsdienstwilligen“ omvatten, verder door staten, gemeenten, waterschappen en dergelijke.

Men kent twee vormen van werk-gemeenschap: het open en het gesloten kamp. Het laatste is behalve werk, ook woon- en levensgemeenschap.

Practische arbeid, pedagogische verzorging en weloverwogen gebruik van vrijen tijd zijn hier tot een eenheid gebracht. Deze vorm past meer voor werk op het platteland dan in de steden, waar het „open kamp“ toepassing vindt. Hier bestaat meestal alleen werk-gemeenschap of hoogstens ook nog „eet-gemeenschap“.

Welke werkbijeenkomsten?

In 1931 aanleg van sportterreinen e.d. In 1932 worden hiervoor in het bijzonder aangewezen in kultuur brengen van woesten grond, draineer-werken, werk aan dijken en bouwrijp maken van gronden. (In hoeverre dit niet in strijd is met principe 3 is niet zonder meer duidelijk. Ref.)

Homogene of heterogene groepen?

Men streeft — en met succes — naar het vormen van heterogene groepen, naar een samenleven van de jongere generatie van het volk, ondanks alle verschillen van partijpolitiek en wereldbeschouwing. Samenleven, samenwerken, begrip voor de tegenstellingen der klassen en levensbeschouwingen, den tegenstander au sérieux nemen, enz. worden als voor-deelen aangemerkt.

Intusschen valt daarnaast een streven van politieke en kerkelijke groepen te constateren, welke in deze arbeidskampen een middel zien, om speciaal hun eigen leden te steunen en op te voeden en hun positie als bijzondere volksgroep te versterken, een streven dat van regeeringswege zoo niet tegengegaan, dan toch binnen zekere perken gehouden wordt.

Schrijver meent dat het gewenscht zou zijn dat in iederen staat een centraal lichaam gevormd werd, dat alle geïnteresseerde organisaties in zich zou opnemen, welke dan in de eerste plaats het belang van den arbeidsdienst en niet dat van hun groep zouden moeten beoogen. Hij noemt in dit verband met name het werk in Württemberg en Hessen. (Wij hopen hierop nog terug te komen.)

Leiderschapstak.

Aanvankelijk is veel gediscussieerd over de vraag, op welke wijze voor dit

werk geschikte leiders zouden kunnen worden gevormd. Uiteraard hebben de voorstanders van homogene kampen het recht om de leiders aan te wijzen, voor zich opgeëischt. Door het besluit van den Rijkscommissaris van 5 September 1932, is deze kwestie in een nieuwe

phase gekomen. Hij heeft daarbij het vormen van leiders aan zich getrokken. Algemeene richtlijnen zijn voor die vorming uitgestippeld. Het zal belangwekkend zijn te zijner tijd te vernemen, in hoeverre deze maatregel geslaagd is.

J. H. Gr.

Boekaankondiging.

Ernst Haffner, Jugend auf der Landstrasse Berlin. - Verlag B. Cassirer, Berlin 1932; R. M. 4.50.

Schetst leven en avonturen van de Berlijnsche „Jugendelique“ Blutsbrüder. Trouw aan elkander is de eenige deugd die ze bezitten, verder staan ze voor niets, volslagen amoreel en dus elke onzedelijkheid accepteerend en zonder aantoot bedrjvend.

Vlot en boeiend geschreven, vol realistische situaties en gevallen, daardoor ook geschikt als prikkellectuur, waarvoor het niet bedoeld is.

Waardevol voor den volksopvoeder als materiaal voor de kennis van de verwilderde grootstadsjeugd. Bevat tevens een onuitgewerkte tendenz tegen de Jugendfürsorge-anstalten, die de naieve kleine misdadigers(sters) dwingt tot maandenlang samenleven met geraffineerd uitschot van denzelfden leeftijd en daardoor de eersten voor hun leven bederft.

Dat het ook anders kan bewijst het volgende boek.

Albert Lamm, Betrogene Jugend. - Verlag B. Cassirer, Berlin 1932; R. M. 4.50.

Schrijver (tekenleeraar) heeft sinds 1926 met een collega (meubelmaker) gedurende een aantal jaren in Berlijn een Erwerbloos - Jugendheim van de stad verzorgd.

Hij vertelt van eindeloze schier tot wanhoop brengende ondervindingen van ruwheid en onverschilligheid der gaande en komende jongens, een lang verhaal dat door zijn telkens terugkeerende mededeelingen van mislukking en teleurstelling haast vermoeiend werkt, maar daardoor wel een indruk geeft van het schier hopeloze van dit werk.

Toch ontstaat na langen tijd onmiskenbaar een band van vertrouwen en vriendschappelijkheid tusschen de vaste gasten en den leider en krijgt men met dezen het gevoel dat het volhouden ten slotte op niet weinig van deze verwilderde grootstadsjeugd een invloed ten goede gaat uitoefenen.

Dan komt de groote teleurstelling. Voor deze soort van min of meer vrije Jugendpflege heeft de stad geen geld meer beschikbaar en een nieuwe periode breekt aan, waarin met Staatsubsidie het werk wordt voortgezet. Nu is het uit met de vrijheid van de leiders en hun systeem. Zij moeten zich aan het voorschrift houden dat geen „Jugendpflege“ maar vaste driemaandsche cursussen worden gegeven. Wie vroeger reeds een jaar aan het vrije werk deelnam, is thans uitgesloten en wie na drie maanden juist het eerste contact gevonden heeft, moet plaats maken voor een volgende lichterling.

Zoo worden wel mooie statistieken van hulpverlening mogelijk en de getallen stijgen en laten zich in een rapport goed lezen, maar de geest is er uit: Betrogene Jugend!

Wie de ervaringen van Weisch kent, vindt in dit boek niet veel nieuws, behalve dan dat het werk in Berlijn ongetwijfeld nog vele malen moeilijker is dan dat wat Weisch schildert. Hier is er een typische grootstads sfeer en het werk is daardoor voor onze grootstads-leiders zeker van belang, al was het alleen maar om zich aan te spiegelen en om den moed niet te verliezen.

Bepaalde gelukkige oplossingen voor bijzonder lastige gevallen geeft het niet: de schrijver speelt nooit een mooie rol.

Het boek maakt daardoor een soberen, eerlijken indruk. J. H. Gr.

INHOUD VAN AFLEVERING 4.

	Bladz.
De Zwijgerherdenking, door G. van Veen	97
Overheidszorg voor het kleuteronderwijs, door Dr. Philip J. Idenburg	105
In hoever eischt de politieke radicaliseering der grootstedelijke bevolking wijziging van de taak der Volkshuizen? door E. C. Knappert	119
Uit de Pers, door J. H. Gr.	126
Boekaankondiging, door J. H. Gr.	128

TOT GELUK GEBOREN

Onder bovengenoemden titel heeft de Maatschappij tot nut van 't algemeen twee boekjes uitgegeven van de hand van Mevrouw J. Riemens-Reurslag. Het eerste deeltje behandelt de opvoeding van het kind van de geboorte tot den schoolleeftijd. Het tweede deeltje behandelt de periode van de lagere school. De boekjes hebben een uitstekende pers en sinds het verschijnen van het eerste deeltje in September 1927 zijn er in totaal **45000** exemplaren van opgelegd; voor paedagogisch werk in ons land voorzeker een ongehoord getal.

DE PRIJS PER DEELTJE IS f0.60.

Voor verenigingen per 100 exempl. f 25.— Per 1000 exempl f 200.—

NUTSUITGEVERIJ - CENTRAAL-STATION - AMSTERDAM

Mededeelingen v/h
Nutaseminarium
voor Paedagogiek
aan de Universiteit
van Amsterdam

Zoo juist verschenen:

No. 22

OVER „DENKEN” EN „LEEREN DENKEN”

DOOR

PH. KOHNSTAMM

PRIJS f 0.76

Verkrijgbaar bij den Boekhandel en
bij den Uitgever

**J. B. WOLTERS . GRONINGEN
DEN HAAG - BATAVIA**

Het is thans meer dan ooit tijd
om kennis te nemen van
onderstaande Nutsuitgaven:

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS I

door A. H. Gerhard en Ph. Kohnstamm f 1.—

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS II

DALTONSCHOLEN (Uitverkocht)

door L. C. T. Bigot, P. A. Diels en
Ph. Kohnstamm.

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS III

HET VERVOLGONDERWIJS
Rapport met bijlagen . . . 12.50

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS IV

HET VERVOLGONDERWIJS TEN
PLATTELANDE, Rapport . f 1.—

VOLKS *TB 389* ONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, Dr. W. EMMENS,
A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS,
Dr. K. F. PROOST, G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaria

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0.75

Lichtbeelden-Vereeniging

AMSTERDAM - SINGEL 289-293

Centraal bureau voor lantaarnplaten en wetenschappelijke fotografie
TELEFOON 34648 — POST-GIRO 15476

De Lichtbeelden-Vereeniging heeft een „Uitleenbibliotheek”
van $\pm$ 50.000 stuks lantaarnplaten op het gebied van:

Kunstgeschiedenis

Schilderkunst, Plastiek, Bouwkunst, Stedenbouw
(ook kaarten en prenten), Stadsgezichten. —

Cultuurgeschiedenis.

Aardrijkskunde

Oppervlaktevormen, Grondsoorten, Begroëing,
Bebouwing, Verkeerswegen, Economie, Industrie.

Sterrenkunde.

Natuurlijke Historie.

Landbouw en Veeteelt

in ons land speciaal voor het Landbouwonderwijs.

Kinderverhalen en Ontdekkingsreizen.

Voor alle personen of vereenigingen, die practisch aan ontwikkelingswerk doen
is de Lichtbeelden-Vereeniging een onmisbaar Hulpinstituut.

In 1930 werden 150.000 lantaarnplaatjes van haar betrokken.

Men kan per serie huren à f5.— en een abonnement van 15 series
per jaar nemen voor f30.—. Alle lichtbeelden kunnen ook gekocht
worden, evenals een groot aantal foto's.

De Vereeniging is bezig naast de Lichtbeeldencollectie een archief aan te
leggen van eigen opnamen van Nederland: schilderkunst, architectuur, karak-
teristieke landschappen, begroëing, typen van boerderijen, dorpenaanleg,
industrie en landbouw.

**Uitvoerige catalogi voor alle onderdeelen en alle verdere
informaties zijn aan bovenstaand adres verkrijgbaar.**

Het misbruik van het Instituut der bijzondere leerstoelen

door Professor Dr. B. J. H. OVINK.

Enige maanden geleden verscheen onder bovenstaand opschrift van mij in de N. Rott. Courant een klein artikel dat eenige polemiek uitlokte.

Blijkbaar naar aanleiding daarvan verzocht mij de redactie van dit Maandblad hier de kwestie wat uitvoeriger en grondiger te bespreken. Bereidwillig voldoe ik bij dezen aan dit verzoek, daar ik het zeer gewenscht vind, dat in die kringen die zich voor het Hooger Onderwijs interesseeren, met kennis van zaken over dit onderwerp geoordeeld wordt.

Ons land is, voorzover ik weet, het eenige, waar het Instituut der bijzondere leerstoelen bestaat, d.i. waar „instellingen, stichtingen of rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen” van de Regeering het recht kunnen verkrijgen om aan de bestaande openbare universiteiten hoogleeraren aan te stellen, die dan „bijzondere” heeten, in tegenstelling tot de „gewone” en „buitengewone” welke door den Staat benoemd worden. Men zou hen, zooals ook wel geschied is, „losse professoren” kunneu noemen, daar zij eigenlijk buiten het universitair verband staan en door de Senaten en Faculteiten niet in hun midden *behoeven* te worden toegelaten.

Dat alleen wij Nederlanders dit Instituut gekregen hebben, hangt samen met den religieus-politiek schoolstrijd, dien wij, zooals nergens anders ter wereld, in de laatste halve eeuw hebben gestreden. Om dit duidelijk te maken, moeten wij teruggaan tot het jaar 1880 toen te Amsterdam door de Vereeniging van Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag de Vrije Universiteit werd opgericht. Zij was bestemd om de christelijke levens- en wereldbeschouwing, zooals die in een bepaalde kerkelijke geloofsleer was uitgedrukt, ook in de Wetenschap en het Universitair onderwijs tot haar recht te doen komen.

Nu had deze Vrije (d.i. van den Staat vrije) Universiteit gedurende een geruimen tijd voor hare diploma's nog niet den effectus civilis, d.i. de door haar gegraduateerde personen (nl. filologen en juristen, want van fysici en medici was toen, en is ook nu nog, geen sprake) konden niet direct krachtens hun diploma in dienst treden van staat of gemeente. Het was nu een der bedoelingen van Minister Kuypers met de in 1902/1903 ingediende voorstellen tot wijziging van de Wet op het Hooger Onderwijs, om aan de Vrije Universiteit den effectus

civilis te verschaffen. Intusschen, lang niet door alle Kamerleden werd deze poging met sympathie begroet. Niet weinigen onder hen — vooral onder de overigens christelijk gezinden — waren van oordeel, dat aan de behoefte om ook andere dan de door de staatshoogleraren beleden beginselen aan het woord te laten komen, even goed op andere wijze kon worden voldaan, nl. door aan bepaalde stichtingen of instellingen het recht te verleen om aan de reeds bestaande openbare universiteiten „bijzondere” hoogleraren voor het geven van onderwijs in afwijkenden geest te benoemen. Om deze Kamerleden tegemoet te komen, heeft Minister Kuyper de Art. 170—184 (het hoofdstuk over de bijzondere leerstoelen aan welke hij zelf niet veel waarde hechtte) in zijn wetswijziging opgenomen.

De Memorie van Toelichting bij het ontwerp (zitting 1902/3 no. 135) zegt hieromtrent: „Het doel van dit hoofdstuk is niet het Rijk te ontlasten door een gedeelte van het onderwijs door instellingen, stichtingen of vereenigingen te laten betalen . . . *De strekking is voorstanders van andere dan thans aan de Rijksuniversiteiten meer algemeen beleden beginselen in de gelegenheid te stellen, hunne richting op onderwijs-gebied aan de Rijksuniversiteiten meer dan thans het geval is, te doen vertegenwoordigen.*”

In het voorbijgaan zij hier nog aan toegevoegd, dat de wet zoo-als zij was voorgesteld, door de Tweede Kamer werd aangenomen, door de Eerste daarentegen werd verworpen. Eerst nadat deze was ontbonden en de nieuw gekozen Eerste Kamer haar eveneens had aangenomen, kon de wet in 1905 in het Staatsblad worden gepubliceerd.

Welke bijzondere leerstoelen nu in den loop der jaren *streng in den geest der wet* aan de verschillende universiteiten zijn opgericht, willen wij thans niet nagaan. Dit is zeker, dat er al vrij spoedig eenige werden gevestigd, waarbij van afwijkende religieuse of politieke beginselen niet in het minst meer sprake was.

En het kan niet ontkend worden, dat daartoe enkele behoorden, die, voorloopig een zekere leemte aanvullend, aan het universitair onderwijs inderdaad ten goede zijn gekomen. Als voorbeelden noemen wij die in enkele moderne talen te Utrecht en vooral den leerstoel in de Muziekwetenschap, die, voor een drietal jaren, eveneens te Utrecht, door de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst werd gevestigd. Dezen laatsten zouden wij waarlijk niet meer willen missen. Immers ons land is bijna het eenige, waar de Muziekwetenschap niet aan eenige universiteit is vertegenwoordigd. En daar de Staat

in dezen niet doet, wat op zijn weg ligt, mogen de steeds talrijker wordende personen, die ook in dit belangrijk vak grondig willen geschoold worden en daarin den doctorsgraad behalen, aan de genoemde Maatschappij dankbaar zijn, dat zij door de vestiging van een bijzonderen leerstoel — waarvan wij intusschen hopen, dat hij zoo spoedig mogelijk voor een ordinariaat van staatswege moge plaats maken — aan hun wenschen en behoeften is tegemoet gekomen.

Kon de oprichting van dezen leerstoel, en van nog eenige andere, door de betreffende Faculteiten met ingenomenheid worden begroet, er waren er andere, die hun werden opgedrongen en op zijn best als overbodig, soms zelfs als storend werden gevoeld en dit des te meer naarmate hun aantal steeds toenam.

Immers al spoedig bemerkte men, hoe gemakkelijk een bijzonder professoraat te verkrijgen was. Een kleine groep behoefde maar een geringe som (voor statuten en salaris) bijeen te brengen, zich als curatorium te constitueeren en dan de Koninklijke goedkeuring te vragen, om aan een door hen bewonderd en miskend geacht persoon den professorstitel te bezorgen. De universiteiten waren hiertegen zoo goed als machteloos. Wel moest bij de oprichting van een bijzonderen leerstoel volgens Art. 170 het advies van Curatoren en Senaat worden ingewonnen. Maar deze laatste scheen weinig anders te kunnen doen, dan na te gaan of aan zekere formeele eischen voldaan was. De beslissing berustte tenslotte bij den Minister. Ook deze echter scheen, wanneer de zaak formeel in orde was, moeilijk zijn goedkeuring te kunnen weigeren, zelfs wanneer hij persoonlijk met de oprichting weinig ingenomen was.

Dit was (en is?) althans de algemeene opvatting. Zij is (door den Onderwijsraad) als volgt uitgedrukt: „Volgens de thans geldende wettelijke bepalingen heeft de Regeering alleen zeggenschap over de statuten en reglementen der instellingen. Over de benoeming der bijzondere hoogleraren en de voorwaarden, waaronder zij benoemd worden, heeft de Regeering geen medezeggenschap. Een onderzoek naar de financiën of naar het wetenschappelijk doel der instelling, die een bijzonderen leerstoel wil vestigen, kan, indien het al wordt ingesteld, in verband met de wettelijke bepalingen, slechts van weinig beteekenis zijn. Iedere kleine groep, die iemand hoogleeraar wil maken, is daartoe feitelijk in staat. Wel is waar bevat de H.O.-Wet in hoofdstuk VI van titel III bepalingen omtrent het toezicht op de bijzondere leerstoelen, doch de leden van de Commissie van toezicht kunnen inderdaad weinig invloed oefenen; hun taak bepaalt er zich toe, dat zij de inaugureele oraties bijwonen en een enkele maal de colleges bezoeken.”

Dat deze opvatting geheel juist is, lijkt mij niet boven allen twijfel verheven. Immers het onderzoek, of de statuten en reglementen in orde zijn, kan, zou men zoo zeggen, evengoed door ambtenaren buiten de universiteit geschieden. Daarvoor behoeft toch niet het „advies“ van Curatoren te worden „ingewonnen“ en de Senaat te worden „gehoord“.

Hoe dit nu ook zij, dit is zeker, dat weldra de nieuwe leerstoelen, zooals men pleegt te zeggen, als paddestoelen uit den grond rezen. Personen, die zich in een beperkt onderdeel van een vak eenigermate hadden ingewerkt en vroeger in het gunstigste geval de vergunning verkregen zouden hebben om daarin aan een universiteit als privaattoecent te mogen optreden, werden nu ineens professor, en dat soms zonder dat zij in hun wetenschap iets van betekenis hadden gepraesteerd en terwijl verreweg het grootste deel van hun tijd en werkkraft door een of andere betrekking werd in beslag genomen. De eenige rem tegen al te lichtvaardige benoemingen lag in art. 173, waarin het bezit van een doctoraal graad geëischt werd. Maar ook hiervan kon dispensatie worden verleend.

Het behoeft geen betoog, dat het voortdurend toenemen van het aantal dezer soort professoraten niet alleen een nog verder dalen van het aanzien en het gezag der staatshoogleraren ten gevolge hebben moest, maar ook, wat veel zwaarder weegt, lang niet altijd het wetenschappelijk karakter van het universitair onderwijs bevorderde en zelfs menigmaal de studenten verwarde en verstrooide.

Zeer gegrond is de klacht in het Weekblad voor Christendom en Kultuur (4 Nov. 1932): „Doordat het getal docenten aan de Universiteit in sommige Faculteiten op bedenkelijke wijze is toegenomen, zien wij nu gebeuren, dat er een hopeloos gedrang is om aan voldoende college-uren te komen. Er zijn practisch maar een vijftal dagen, waarop college-uren kunnen worden gesteld. Er moet nu op alle mogelijke manieren getracht worden, ergens een plaatsje voor den nieuwen docent te vinden. Als dit eindelijk gelukt is, moet er worden gezorgd voor studenten. Dit lukt lang niet altijd in voldoende mate. In vele gevallen sraan de bedoelde docenten voor leege banken. Veel ongelukkiger is nog dit, dat de aandacht der studenten op een hopelooze wijze versnipperd wordt. Het is nu al dikwijls moeilijk de aandacht te concentreeren, omdat er in de academie-jaren zooveel tegelijk op den student afkomt. Maar nu er nog tal van docenten bijkomen, die allen natuurlijk een speciale zending hebben, wordt er op alle mogelijke manieren aan de studenten getrokken en geplukt, zeer tot schade van het eigenlijke onderwijs en van een vast kader van meer geregelde opleiding.“

Steeds sterker wordt dan ook beseft, dat wij ons met het Instituut der bijzondere leerstoelen in een verkeerde richting bewegen.

Reeds in 1928 heeft de Onderwijsraad een poging gedaan om het misbruik van het Instituut door het voorstellen van een paar wetswijzigingen te beteugelen. Dit lichaam was overtuigd (en dit o.i. op goede gronden) dat een belangrijke verbetering zou intreden wanneer — wij noemen alleen de hoofdzaken — 1e in art. 170 de bepaling werd ingevoegd, dat de gewenschte leerstoelen ook door lectoren kunnen worden „bezet” (in pl. v. bekleed), 2e in art. 172 van de instelling of stichting bij de indiening van haar verzoekschrift niet alleen verlangd werd de overlegging van de statuten, de akte of het reglement betreffende de oprichting, maar ook een uiteenzetting van de bronnen waaruit en de wijze waarop de kosten van den leerstoel door de instelling etc. zullen worden bestreden, 3e in art. 174 werd ingevoegd: „elke benoeming tot bijzonder hoogleeraar behoeft onze bekrachtiging, de betrokken faculteit of faculteiten gehoord,” 4e nog afzonderlijk de bepaling werd opgenomen, dat elk verzoek om aanwijzing „getoetst wordt aan het belang van het Hooger Onderwijs in het algemeen.”

Het is duidelijk, dat door de eerste der voorgestelde wetswijzigingen de drang naar een bijzonderen leerstoel terstond aanmerkelijk zou verzwakken. Immers juist om het aanzien en het gezag, dat nog altijd aan den professorstitel verbonden is, is het zeer velen te doen. Een lectoraat wordt lang zoo begeerlijk niet geacht.

Door de daarop volgende wijzigingen zou de invloed van de Regering en de universiteit op de benoemingen aanzienlijk worden versterkt.

Dit laatste wordt dringend noodig nu van het Instituut geleidelijk iets geheel anders geworden is, dan oorspronkelijk in de bedoeling lag, nl. om afwijkende levensbeginselen tot hun recht te brengen.

In den wetgever van 1905 was het volkomen consequent, dat hij aan de universiteit geen invloed van beteekenis toekende bij de beslissing over al of niet toelaten. Het onderwijs der bijzondere hoogleeraren was immers gericht *tegen* het openbare.

Nu echter het karakter van het Instituut zoo geheel anders geworden is en er leerstoelen worden gevestigd in vakken die niet door den Staat worden verzorgd en waarbij een afwijkende levens- en wereldbeschouwing niet meer in aanmerking komt, nu spreekt het volstrekt niet langer vanzelf: 1e dat de Universiteiten geen oordeel meer zouden mogen hebben over de wenschelijkheid en doelmatigheid van den bijzonderen leerstoel en over de wetenschappelijke competentie

van den te benoemen hoogleeraar en 2e dat de Minister zich niet meer gerechtigd zou mogen achten tot het weigeren eener goedkeuring, wanneer slechts aan zekere formeele eischen is voldaan. Integendeel hij moet, rekening houdend met het advies der universiteit, zich wel degelijk de vraag kunnen stellen, of de aangezochte leerstoel in het belang is van het universitaire onderwijs.

Wat de reden is, dat de in 1928 door een zoo bevoegd lichaam als de Onderwijsraad voorgestelde veranderingen nog steeds niet zijn aangebracht, wij moeten eerlijk verklaren het niet te begrijpen. Het is waarlijk te wenschen dat spoedig tot deze of dergelijke wetswijziging het initiatief wordt genomen, opdat er een einde kome aan de verlegenheid en onzekerheid waarin wij nu verkeerren.

Het Jeugdwerkloozen-vraagstuk op het platteland.

(Rede uitgesproken op het tweede Congres der Landelijke Commissie ter bestrijding der gevolgen van de jeugdwerkloosheid op 30 Januari 1933)

door Dr. H. G. W. VAN DER WIELEN.

Van verschillende zijden zal heden over den nood der jonge werkloozen en zijn bestrijdingswijze gesproken worden en mij is de taak toegedacht meer het jeugdwerkloozenvraagstuk op het platteland in beknopte vorm te behandelen en tijdens deze behandeling aan te geven wat er m.i. gedaan kan worden onder de huidige omstandigheden gezien de tegenwoordige maatschappelijke verhoudingen waar wij onder leven.

Buiten de tewerkstelling der jongeren tegen behoorlijke belooning, waarvoor op het oogenblik de voorwaarden en mogelijkheden dus niet aanwezig zijn, dienen wij naar andere wegen uit te zien, waarlangs wij de talrijke mannelijke jongeren ten plattelande kunnen betrekken in nuttige, zinvolle en vormende arbeid. Zou de werkloosheid ten plattelande, zooals ik haar zelf praktisch als theoretisch gedurende een zestal jaren in Friesland ken, uitsluitend een verschijnsel van korteren adem zijn, welk verschijnsel pas na 1929 opgetreden was, dan zou ik niet zoo sceptisch staan als nu tegenover de ontwikkeling en ontwikkelende ontspanning, met tot uitsluitend doel, let wel, om de jongeren bezig te houden. Ontwikkelingscursussen zonder bepaald doel, zonder een streven om iets te bereiken zijn m.i. wel voor korteren

duur mogelijk, doch zullen bij chronisch wordende werkloosheid door het gemis aan belangstelling na enkele jaren zich zelf onmogelijk maken. Ook bij enkele stedelijke ontwikkelingscursussen, waar deze arbeid reeds eenige jaren gaande is, komen zulke verschijnselen reeds voor en we mogen gerust nu reeds zeggen, dat wij het grootste percentage jonge werklozen, die wij het ééne jaar bij de arbeid betrokken hebben, het volgende jaar hoewel werkloos gebleven niet meer op onze ontwikkelingscursus terug zien. In Leeuwarden was in October 1932 van de cursisten uit 1931/1932 49 % werkloos gebleven, $\pm 10\%$ van dit aantal melden zich aan voor de cursus 1932/1933.

Hoeveel te meer is het zaak op het platteland, waarvan bekend is dat de werkloosheid sterk chronische vormen dreigt aan te nemen, geheel andere wegen te bewandelen. Voor dengeen, die met het karakter der werkloosheid ten plattelande niet bekend is, is het goed te weten, voordat men gaat zoeken naar de beste tegemoetkoming in dezen nood, dat de structuur dezer werkloosheid een geheel andere is, dan die der stedelijke. Reeds direct na den wereldoorlog speuren wij haar aanvangen.

De duizenden arbeiders, die tot 1880 een werkkring hadden gevonden in de veenderijen en ontginningen en na de crisis van '80 en de daarop volgende jaren voor een groot gedeelte van het jaar werden betrokken in andere agrarische bedrijven, waar zij ook de buitenlandsche seizoenarbeiders vervingen, of afvloeiden naar de groot-industriën van Twente en Holland en de zich snel ontwikkelende veenkoloniale nijverheid, of in de Deutsche landbouw een werkgelegenheid vonden, kwamen na den oorlog opnieuw vrij. De oorzaken hiervan liggen in de toenemende rationalisatie van het landbouwbedrijf, door het invoeren der machinale werkkraft; het teloor gaan van de zooeven genoemde overvloedige werkgelegenheid in Duitschland, het extensiveren van de landbouw door het geringe rendement der bedrijven en de overmachtige buitenlandsche concurrentie in die takken van het agrarische bedrijf, welke juist veel arbeidskrachten vergden (aardappel, suikerbietenbouw, enz.). Den grooten arbeidsreserves in den Zuidoosthoek van Friesland, in den Zuidwesthoek van Groningen en in de veenkolonien van het oosten dezer provincie en het aangrenzende Drente werden zoo een gedeelte der bestaansmiddelen onttrokken!

Velen wisten hun boerenbedrijfsjes door het gemis der seizoeninkomsten niet meer in stand te houden en vergrooten het leger der plattelandswerklozen. De hevige crisis, waarin wij op het oogenblik verkeerden, vermeerderde dit aantal opnieuw door de toevoeging van nieuwe groepen; de concentratie in de zuivelnijverheid, het geheel stil-

liggen der bouwbedrijven en metaalnijverheid sloot op het platteland opnieuw tienduizenden, thans meest geschoolden, uit het productieproces. Het is dus niet te verwonderen dat gemeenten als Opsterland met amper 20.000 zielen 700 gezinshoofden, Ooststellingwerf met nog geen 15.000 inwoners 500 gezinshoofden en Emmen met 40.000 inwoners 4000 kostwinners in de werkverschaffing of ondersteuning ook een zeer groot aantal jonge werklozen hebben, b.v. Emmen een 1600-tal tusschen 18 en 24 jaar. Wat dient er gedaan te worden om deze groepen, waarvan we zeker weten, dat zij de eerst komende jaren geen bestaansmogelijkheden zullen vinden, toch voor algehele „wegzakken" te behoeden. Ontwikkeling en arbeid, ontwikkelende arbeid met zin en inhoud en geen ontwikkeling zonder systeem, zonder doel is voor hen de aangewezen weg. Wij moeten trachten den jongen werklozen in deze gedwongen tijd van werkloosheid, meer ontwikkeling en inzicht, in de allereerste plaats praktisch bij te brengen, om zoo hun levensmogelijkheden te versterken, hun vakbekwaamheid en handvaardigheid op velerlei gebied te vergroeten, *hen om te vormen*. Alles moet gedaan worden om deze agrarische reserves, die in zoo vele streken van ons land aanwezig zijn en thans voor goed hun bestaansmogelijkheden kwijt zijn, te verminderen en te doen verdwijnen en dit kan uitsluitend door de jongeren een hoogere ontwikkeling bij te brengen, dan uitsluitend het zeer eenvoudige grondwerk, het dollen en spitten, zooals men tot dusver gewoon was, en waar men door gedwongen was zijn levenskansen aan een bepaald bedrijf te binden.

Het Rapport der Landelijke Commissie, waarin ervaren deskundigen op land- en tuinbouwgebied hebben gearheid, geeft ook de richting en het systeem dezer ontwikkeling aan. Wij lezen daar:

„Wellicht zal het mogelijk zijn de werkloosheid voor een deel te doen verminderen door in de bedrijven te komen tot grotere perfectionneering van elke cultuur, die op het bedrijf uitgeoefend kan worden”

„Om de bovengenoemde perfectionneering in het bedrijf door te voeren, zou een veel grooter kwantum arbeiders geschoold moeten zijn dan op het oogenblik het geval is.”

En dan geeft men met het oog op de intensivering van het bedrijf, de noodzakelijke groei der veel slijner gespecialiseerde tuinbouw, welke een groot gedeelte der arbeidskrachten tot zich zal moeten trekken, de wenk naast land- en tuinbouwlessen, praktische oefening in proeftuinen in te voeren. Vervolgens met het oog op de extensivering der landbouw en de rationalisatie, het omgaan met landbouwmachines, motorenkennis enz.

Met dit rapport en de wetenschap van het bovenstaande voor oogen, kan men thans aan de arbeid gaan. Over de opzet van dien arbeid, over de moeilijkheden en haar oplossingen, zooals wij die in Friesland, waar thans 70 % van de gemeenten arbeiden aan hun jeugdwerklozenopzet, wil ik U iets mededeelen.

Voor dat de passage in de Troonrede was uitgesproken en de tweede ministeriële circulaire van 10 November j.l. was verschenen, werd er in Friesland reeds een sterke propaganda gevoerd voor doeltreffend ontwikkelingswerk.

Men wist echter niet hoe aan te vangen en daarom was het een heuglijk teeken, dat 50 % van de Friesche gemeenten een vijftal sinke jonge arbeiders uitzonden naar Bakkeveen, waar in het werklamp het Rapport van de Landelijke Commissie in zakformaat werd uitgewerkt, (terwijl aan de oproep om deel te nemen aan de excursie naar dit werk en aan de vergadering waar deskundigen het Rapport der Commissie behandelden, door tal van provinciale autoriteiten, gemeentebesturen, vak- en jeugdorganisaties werd gehoor gegeven. Zoo was men er niet alleen in geslaagd de belangstelling te wekken, doch ook kon men een inzicht verstrekken over een mogelijke opzet van de ontwikkelingsarbeid ten plattelande, terwijl men tevens over een kern van jongeren beschikte, welke, moesten de gemeentebesturen in samenwerking met de desbetreffende organisaties komen tot het inrichten van cursussen, de deelname der jongeren aan de ingerichte cursussen van onderop zou steunen.

Doch hoe te komen tot plaatselijke cursussen? De dorpen liggen immers zoover van elkander en zijn, ieder voor zich, te klein om een cursus van beteekenis, die in aanmerking zou komen voor Rijkssubsidie, te organiseren. En waar vandaan de leiding te betrekken, zoo'n hoogst belangrijke factor bij het slagen van een cursus, laat staan de lesgevers, die overdag zoo moeilijk te vinden zijn? En dat met de deplorabele toestand waarin de gemeente-financiën zich bevinden. Steeds meer voelde men de noodzaak der concentratie, van de samenwerking van gemeenten in bepaalde centrale punten, waar men beschikte over onderwijsinstituten van eenige beteekenis, waar men lokaliteiten en werkgelegenheid bezat. In Friesland ziet men zoo allereerste de concentratie zich voltrekken, b.v. Leeuwarden werkt met Leeuwarderadeel, Idaarderadeel, Baarderadeel en Menaldumadeel samen in Leeuwarden, waar de cursussen dienen voor een rayon met 80.000 inwoners. Zoo ook in Heerenveen voor een viertal gemeenten, in Bakkeveen voor een vijftal, te Kollum voor een tweetal enz. De voordeelen hieraan verbonden zijn zeer velen, men kan voor een minimum aan financiën het

maximum aan werk bereiken. Temeer omdat men de kwestie van de leiding slechts eenmaal heeft op te lossen. Want met deze kwestie staat of valt zooveel ontwikkelingswerk. De leider moet alle kwaliteiten bezitten, vakkennis zoowel als paedagogische, organisatorische als medelevende eigenschappen. En uit den aard der zaak menschen van deze kwaliteit zijn zoo weinig te vinden, temeer omdat het als een crisisfunctie beschouwd wordt, de bezoldiging laag, het werk zwaar en de vooruitzichten nihil zijn. Veel te weinig wordt m.i. hier op gelet, want het mislukken van het ontwikkelingswerk is veel te wijten aan het ontbreken van eenigerlei leiding of het niet opgewassen zijn van den desbetreffenden leider voor zijn taak. Tal van gemeenten zijn zoo te noemen, waar op deze wijze het ontwikkelingswerk strandt en de gelden alzoo verloren gaan. Beschikt men over een goeden leider, dan kan het werk feitelijk aanvangen, want hij is het die in de practijk de arbeid organiseert en uitbouwt.

Meer en meer gaat men in het Noorden er toe over, gedwongen door de belangstelling der jongens, de praktische arbeid in het centrum te stellen en de theoretische cursussen op het praktische werk te oriënteeren.

Trekt enkel theorie de aandacht niet, wanneer men daarentegen ziet dat die theorie noodzakelijk is voor de praktijk, onwillekeurig zal ze daardoor doelmatiger en aantrekkelijker worden.

Ook daarom is het noodzakelijk dat er een practisch werkobject komt, dat eenigen zin heeft. Daarom arbeidt men tegenwoordig in „de Leeuwarder Combinatie“ aan de inrichting van een eigen gebouw en werkplaatsen, aan de vervaarding van eigen gereedschap, zeilboot en inventaris van de jeugdherberg, in Doniawerstal aan een vereenigingsgebouw voor jonge werklozen, in Bakkeveen aan het optrekken van een vleugel der volkshoogeschool en in het beplantingsbedrijf, in Ferwerderadeel in de gemeentelijke proeftuinen enz.

Tenslotte over de factor, welke het slagen der geheele opzet beheerscht: de deelname, de vrijwillige deelname der jongens. Wij behoeven ons niet te ontveinzen, dat hoe goed die cursussen voor ontwikkelende arbeid ook zijn georganiseerd, de deelname nog vaak bijzonder veel te wenschen overlaat en het verloop der cursussen nog immer bijzonder groot is, waardoor veel arbeid mislukt. De lessen zelfs van den besten cursusgever boeien niet meer zoodra de schaats kan ondergebonden worden, of de voorjaars temperatuur naar buiten trekt. Dan verdwijnen de cursisten, dan zijn onze ontwikkelingsinstituten schaars bevolkt.

Wij mogen het hier gerust constateeren: de drang tot ontwikkelen

is onder de jongeren niet groot. Had men op 1 Januari 125 inschrijvingen voor de ontwikkelingscursussen te Leeuwarden, daartegenover stond een 250-tal inschrijvingen voor het ontspanningslokaal.

Welke oorzaken liggen er buiten de tevoren genoemde hieraan ten grondslag en hoe zijn ze te verbeteren.

1. Voor eerst het fabriekssysteem. Het betrekken van jongens van 14 tot 18 jaar bij de sterk gerationaliseerde fabricage tegen voor dien leeftijd niet slechte belooning. De jongens uit die bedrijven gevoelen voor *geen enkele ontwikkeling*, langs die lijn groeit het leger der ongeschoolden met den dag. 80 % van die groote groep ongeschoolden d.w.z. pl.m. 90 man is ook in de zomermaanden van 1932 te Leeuwarden zonder eenige arbeid gebleven.

2. Het ontbreken van eenig zakgeld bij het cursusbezoek. Menigmaal heli ik moeten ervaren dat goed geschoolde krachten en uitstekende werkers op de cursussen, dagen verzuimden om te zoeken naar een handlangersdienstje dat hun eenig zakgeld zou opbrengen. Het bezwaar ontmoet men ook nog veel sterker op het platteland, waar de werkverschaffingsuitkeeringen bij lange na niet toereikend zijn, om de jongens wat zakgeld te verstrekken.

In het geheele werksysteem zou ten zeerste aanbeveling verdienen, dat de cursisten gedurende *enkele uren* praktisch konden aan een werkobject tegen betaling van een zeker loon, dat als zakgeld kon beschouwd worden. Het immer zoeken en haast nooit vinden van werk breekt alle ontwikkelingsarbeid radicaal.

3. Het te weinig betrekken van de jongens bij de opzet en de propagandeering. Het opdragen van een eigen taak, het voelen van de verantwoordelijkheid, het geven van leiding: het zijn zulke belangrijke factoren om de ambitie in de arbeid te doen groeien, en het doorzettingsvermogen sterker te maken. Bijzonder merkwaardige staaltjes zou ik daarvan kunnen mededeelen. Voelen de jongens het ontwikkelingswerk als een stuk van hunzelf, dat mede door henzelf gedragen moet worden wil het slagen en niet als iets dat van bovenaf voor hen georganiseerd wordt, dan slaagt de deelname niet alleen, doch blijft ook het volhouden en de arbeidslust goed. Daarom is het niet alleen zaak om met hen voortdurend alle zaken zoo openhartig mogelijk te bespreken, de conflicten op te lossen, doch ook bij hun een deel van de leiding te laten berusten. Doch dat vereischt van het toezicht de geheele persoon, omdat deze zich juist op dit punt zoo intens en voortdurend moet blijven geven, zonder de zaak te veel los te laten.

Ontwikkeling van jeugdig personeel in dienst van het Staatsbedrijf der P. T. T.

door J. W. GROENEYK,

Chef van de afdeling Arbeid bij het hoofdbestuur der P. T. T.

De leiding van het Staatsbedrijf der P. T. T. heeft zich voor enkele jaren op het standpunt gesteld, dat vraagstukken, betreffende sociale zorg voor de personen in dienst van het bedrijf, als een integreerend onderdeel van het beleid van de bedrijfsleiding zijn te beschouwen.

Een der belangrijke hierbij naar voren tredende vraagstukken is wel: de ontwikkeling van het jeugdig personeel. In de eerste plaats is hierbij gedacht aan de jongens, die belast zijn met de bestelling van telegrammen en expresse-stukken en enkele lichte werkzaamheden in hoofdzaak bij den kantoordienst. Dit werk is van een dusdanigen eenvoudigen aard, dat het uitvoeren daarvan slechts passend geacht kan worden voor jeugdige ongeschoolde arbeidskrachten; bovendien zou dit werk — ware het aan volwassen arbeiders opgedragen — uitgaven vorderen, die in vergelijking met de beteekenis daarvan te hoog moeten worden geacht.

In het algemeen kan worden gezegd, dat deze jongelingen, zooals zij bij het Staatsbedrijf der P. T. T. worden genoemd, bestemd zijn om op 19- à 20-jarigen leeftijd het bestellers-corps aan te vullen. Niet alle jongelingen kunnen tot besteller benoemd worden. Eenerzijds toch bestaat de mogelijkheid, dat de behoefte aan aanvulling van het corps geringer is dan het jaarlijks voor aanvulling beschikbaar aantal jongelingen, anderzijds zullen er zich onder de jongelingen enkelen bevinden, op wier opname in vast dienstverband zal blijken geen prijs te worden gesteld en weer anderen, die bij een geneeskundige keuring voor besteller ongeschikt worden bevonden, ondanks het feit dat zij bij hunne indiensttreding aan een vóórkeuring worden onderworpen.

Vast staat alzoo, dat een min of meer beteekenend aantal jeugdige personen, die als jongeling bij het Staatsbedrijf in dienst treden, niet voor vervulling van een bestellers-vacature in aanmerking zullen kunnen komen. Zij, die dit lot treft, hebben in dienst van het bedrijf hunne beste jaren, waarin zij zich tot geschoolden arbeider hadden kunnen ontwikkelen, laten voorbij gaan; zij keeren terug op de arbeidsmarkt op een leeftijd, die hun weinig uitzicht meer biedt zich tot vakwerklieden te bekwalen.

Het is de mogelijke oplossing van dit vraagstuk, hetwelk de bedrijfsleiding onder oogen ziet; zij heeft zich bezonnen op het treffen van maatregelen, welke de eventueel nadeelige gevolgen kunnen onder-

vangen voor jeugdige personen, voor wie mogelijk in de toekomst geen plaats in het bedrijf zal zijn.

Door mede deze taak op haar schouders te nemen, ontstaat een tweeledige zorg van de zijde van de bedrijfsleiding voor de ontwikkeling van de jongelingen. Aan den eenen kant: het treffen van maatregelen, waardoor uit den jongeling een goed voor zijn toekomstige taak voorbereide besteller kan groeien; aan de andere zijde: zorg, dat een eventueel niet voor benoeming tot besteller in aanmerking komende jongeling niet op 19 à 20 jarigen leeftijd als ongeschoolde kracht op de arbeidsmarkt terugkeert.

Eerst een enkel woord over de opleiding van de jongelingen in den P. T. T.-dienst, waarvoor laatstelijk in 1930 vaste regelen zijn gesteld.

Volgens het „Reglement voor de jongelingen bij den kantoor dienst” treden de jongelingen op 15 à 16 jarigen leeftijd op schriftelijke arbeids-overeenkomst in dienst. Vereischt wordt onder meer, dat zij Nederlander zijn, van goed, zedelijk gedrag en volgens verklaring van een controleerend geneesheer een goede gezondheid genieten. Vóór hunne indiensttreding worden zij onderworpen aan een onderzoek omtrent hun elementaire ontwikkeling.

Uiterlijk zes maanden, nadat zij in dienst getreden zijn, wordt beslist, of gedrag, karakter en geschiktheid van iederen jongeling het voortzetten van de dienstbetrekking rechtvaardigen. Is dit het geval, dan worden de jongelingen in de gelegenheid gesteld, onder de noodige voorlichting zich theoretisch te bekwamen voor de betrekking van besteller bij den postdienst.

Na acht maanden hebben zij een proef van bekwaamheid af te leggen; slagen zij niet, dan wordt nog éénmaal na verloop van vier maanden de gelegenheid gegeven hun bekwaamheid te toonen. Bij niet-slagen voor de eerste proef ontvangen de jongelingen een schriftelijke waarschuwing en worden hun ouders of voogden ingelicht.

In de maand Februari van het jaar, waarin de jongelingen den 18-jarigen leeftijd bereiken, worden zij onderworpen aan het geneeskundig onderzoek voor de betrekking van besteller bij den P. T. T.-dienst. Zijn zij geneeskundig goedgekeurd, dan worden zij bij den postdienst in de gelegenheid gesteld hun praktische geschiktheid voor besteller te bewijzen.¹⁾

Wanneer vorenbedoelde proeftijd zes maanden heeft geduurd, worden de jongelingen van de betrokken groep naar vastgestelde

¹⁾ In verband met de geringere behoefte, welke zich thans voordoet aan aanvulling van het bestellerscorps, is tot nader order bepaald, dat deze praktische werkzaamstelling eerst een vol jaar na de keuring plaats vindt.

regelen gerangschikt naar hun algemeene geschiktheid. Het bij deze rangschikking verkregen volgnummer wordt aan de betrokkenen medegedeeld. De opgemaakte rangschikking wordt uiterlijk 1 October van elk jaar ter kennis gebracht van den Directeur-Generaal, vergezeld van een voorstel omtrent de aanwijzing van een aantal jongelingen van de betrokken groep, die — gelet op hun algemeene geschiktheid en op de behoeften van den dienst in de toekomst — voor eene definitieve werkzaamstelling bij den postdienst in aanmerking zullen komen. De Directeur-Generaal bepaalt jaarlijks voor elk kantoor hoeveel jongelingen van elke groep in dienst zullen worden gehandhaafd; zij krijgen een aanwijzing als adspirant-besteller. De adspirant-bestellers komen bij behoefte in aanmerking voor benoeming tot besteller, in den regel ter plaatse.

De jongelingen, die geneeskundig niet zijn goedgekeurd en zij, die ingevolge de beslissing van den Directeur-Generaal niet voor eene aanwijzing als adspirant-besteller in aanmerking komen, worden ontslagen met een opzeggingstermijn van drie maanden, welke in bijzondere gevallen met 6 maanden verlengd kan worden.

We komen nu tot het tweede gedeelte van het vraagstuk, n.l. wat is met betrekking tot de ontwikkeling van de jongelingen buiten den postdienst van de zijde van de bedrijfsleiding gedaan en ten deele tot een begin van uitvoering gebracht.

Volgens het bepaalde in artikel 47 van het arbeidsovereenkomsten besluit, wordt aan arbeiders beneden 20 jaar, die dit wenschen, zoo mogelijk op de gevraagde uren, indien de belangen van den dienst zich daartegen niet verzetten, gedurende ten hoogste acht uren per week van den normalen werktijd gelegenheid gegeven de lessen te volgen in inrichtingen van godsdienst-, voortgezet-, herhalings- of vakonderwijs, voor zoover aan die personen zulk onderwijs niet vanwege het dienstvak, waarbij zij werkzaam zijn, wordt gegeven.

Een verzoek om vrijstelling van dienst als hier bedoeld komt van de zijde van de jongelingen slechts sporadisch in.

De bedrijfsleiding is er nu *eigenr* bevestiging toe overgegaan, voorloopig bij wijze van proef op enkele plaatsen, acht uren per week beschikbaar te stellen voor de ontwikkeling van de jongelingen, hetzij in elementaire richting, dan wel in eenig beroep of ambacht. Zij vordert van de jongelingen, in wier belang de maatregelen getroffen worden, in de eerste plaats medewerking in dezen zin, dat zij van hun vrijen tijd mede acht uren per week beschikbaar stellen voor hunne verdere ontwikkeling.

Eene zich aanstonds hierbij voordoende vraag is geweest, in welke

richting zal de elementaire ontwikkeling moeten gaan en welke zijn de beroepen, die zich voor eene opleiding met redelijke kans op succes, leenen.

Voorlichting in deze werd in de eerste plaats gezocht bij den Inspecteur-Generaal van het Nijverheidsonderwijs, den heer Ir. G. Hofstede. Om meerdere redenen werd het geven van onderwijs in schoolvakken vanwege het bedrijf door hem ontraden. Bijaldien het verkrijgen van dergelijk onderwijs door jongelingen bepaaldelijk wordt verzocht, ligt het uiteraard voor de hand de noodige medewerking voor het verkrijgen daarvan te verleenen.

Van een volledige vakopleiding voor de jongelingen kan bij een beschikbaren tijd van ± 16 uur per week geen sprake zijn; deze tijd wordt nochtans zeer wel voldoende geoordeeld, om bijaldien voor het doel 3 à 4 jaren beschikbaar zijn, jongelingen in de gelegenheid te stellen zich een zoodanige vakkennis en vaardigheid te verwerven, dat zij in sommige beroepen als aankomende krachten verder in de praktijk voldoende routine kunnen bereiken. In dit verband werd gedacht aan een beroep als dat van autogeen- of electrisch-lascher, chausseur, auto- en motorrijwielhersteller, schildersgezel, stoffeerder.

Voor de uitwerking van den gedachten maatregel werd in overweging gegeven nader in overleg te treden met den directeur van het bureau voor beroepskeuze te 's-Gravenhage.

Deze directeur, de heer G. Koning, was zoo welwillend de noodige wenken te geven en zijne medewerking toe te zeggen voor de totstandkoming van een ter plaatse te nemen proef tot werkzaamstelling van eenige jongelingen in zich daartoe eigenende bedrijven. De bespreking liep, wat de keuze der beroepen betreft, in hoofdzaak in dezelfde richting als die met den heer Hofstede. De wenschelijkheid werd naar voren gebracht voor den vervolg de jongens direct bij hunne aanmelding voor den P. T. T.-dienst in kennis te stellen met de mogelijkheid tot opleiding voor eenig bedrijf of beroep buiten het dienstvak der P. T. T. en hunne medewerking daartoe te vorderen.

In overleg met den heer Koning kwam eene „Regeling voor de vakopleiding van jongelingen ter voorbereiding van hun overgang in een anderen werkkring in geval van ontslag uit den P. T. T.-dienst“ tot stand, welke regeling in het kort op het volgende neerkomt.

De namen van de jongelingen worden onmiddellijk na hun indiensttreding medegedeeld aan den directeur van het gemeentelijk bureau voor beroepskeuze. Den jongelingen wordt opgedragen op een door den directeur vastgesteld uur zoo mogelijk met hun ouders zich aan diens bureau te voegen.

De directeur van het bureau deelt het betrokken hoofd van dienst van de jongelingen mede welk advies door hem is gegeven onder opgaaf van de meest gewenschte opleiding. Is geen gelegenheid de jongelingen werkzaam te stellen in eenige instelling van het Staatsbedrijf, zooals de Automobiel-, Motorrijwiel- en Rijwielcentrale of de Centrale Werkplaats, dan wel wordt door het bureau van beroepskeuze werkzaamstelling in een andere richting of in andere bedrijven voor de jongelingen beter geacht, dan verleent de directeur zijne tusschenkomst, om de jongelingen op de meest geëigende wijze te plaatsen.

De jongelingen kunnen verder zoo noodig het onderwijs volgen aan door het bureau voor beroepskeuze aan te wijzen inrichtingen van onderwijs. Indien de theoretische of de praktische vorming kosten medebrengen, worden deze door het Staatsbedrijf voldaan, doch tot een bedrag van ten hoogste f 0.25 per week, door inhouding op het loon verhaald; voor zooveel de kosten boven dit bedrag uitgaan, worden zij door het Staatsbedrijf gedragen. Bedoeld verhaal geschiedt uitsluitend uit paedagogische overweging.

Jongelingen, van wie niet verwacht kan worden, dat zij tot goede ambtenaren zullen opgroeien, of die ook na herhaalde waarschuwing blijk geven niet te willen medewerken met vorenbedoelde in hun eigen belang getroffen maatregelen, behooren zoo spoedig mogelijk te worden ontslagen.

Voorts bevat de regeling bepalingen met betrekking tot den beschikbaar te stellen tijd, zoowel van de zijde van het bedrijf als van den jongeling, als reeds werd vermeld.

Zooals hiervoren is medegedeeld, is het wenschelijk reeds van de indiensttreding van de jongelingen af het oog op hunne ontwikkeling in eenig beroep of bedrijf gericht te houden en daarmee zoo spoedig doenlijk een aanvang te doen maken. De tijdsomstandigheden zijn oorzaak, dat voor het tegenwoordige geen nieuwe jongelingen in dienst worden genomen. Ten einde de gedachte proefregeling nochtans tot uitvoering te brengen, werd besloten een aanvang met de opleiding te maken met eenige reeds korter of langer in functie zijnde jongelingen en wel in de eerste plaats te 's-Gravenhage en te Utrecht.

Te 's-Gravenhage zijn in den loop van den zomer van 1932 tien jongelingen één dag in de week praktisch te werk gesteld en wel een jongeling bij een firma voor het zetten van glas in lood, drie jongelingen op den gemeentelijken vakcursus voor het motorenvak, Nieuwe Schoolstraat 22, vier jongelingen bij de A. M. R. C. (automobiel-, motorrijwiel- en rijwielcentrale) van het P. T. T.-bedrijf. Deze acht jongelingen volgden van October af tevens vier maal per week een

gemeentelijke avondnijverheidsschool. Twee jongelingen werden opgeleid in kantoorarbeid nml. één op de gemeentelijke Handels-avondschool en één op de Haagsche opleidingsschool (tot voorbereiding voor het examen van klerk bij de Departementen).

Tengevolge van een overcomplete aan bestellend personeel te 's-Gravenhage, moest in October 1932 tot het ontslag van 18 jongelingen met de minste anciënniteit worden overgegaan.

Ook zeven van de practisch tewerkgestelde jongelingen waren bij dezen maatregel getroffen; ontslagen werden de drie jongelingen, die den gemeentelijken vakcursus voor het motorenvak bezochten, twee jongelingen werkzaam bij de A.M.R.C. en de beide jongelingen, die voor kantoorarbeid werden opgeleid. Door bemiddeling van den directeur van het bureau voor beroepskeuze werd bereikt, dat de eerste drie na het ontslag den gemeentelijken cursus mochten blijven volgen en dat de beide jongelingen, die bij de A.M.R.C. werkzaam waren geweest, de gelegenheid kon worden geboden hun practische opleiding kosteloos voort te zetten aan den gemeentelijken vakcursus in het motorenvak; een hunner heeft van de gelegenheid gebruik gemaakt. Voorts werden de ontslagen jongelingen, die er prijs op stelden de lessen aan de theoretische avondcursussen te blijven volgen, daartoe in de gelegenheid gesteld. Voor zooveel voor deze cursussen les gelden verschuldigd waren, — hetgeen voor vier jongelingen het geval was — werden deze voor den duur van den loopenden cursus geheel voor rekening van het bedrijf genomen. Van deze gelegenheid hebben twee jongelingen gebruik gemaakt.

Te Utrecht werden 5 jongelingen in de proefneming betrokken. Aanvankelijk bestond het voornemen één dezer jongens een opleiding te geven buiten het bedrijf, n.l. aan de Nijverheidsschool voor technische vakken. Het slechte gedrag van den betrokken jongeling was evenwel oorzaak, dat van dit voornemen werd afgezien. Hij werd in de gelegenheid gesteld een keuze te doen uit een der beroepen, waarvoor ten kantore gelegenheid tot opleiding bestond, namelijk stoffeerder, rijwielhersteller, timmerman, meubelmaker en schilder. Hij koos het laatste beroep. Zijn opleiding ving in Juni aan. In September werd hij wegens wangedrag ontslagen. De beide andere jongelingen, die eveneens in het bedrijf te werk werden gesteld, daar zij het beroep van rijwielhersteller gekozen hadden, werden in Mei in opleiding genomen. Een van hen volgt tevens een avondcursus in Nederlandsche taal, rekenen, enz. aan de gemeentelijke avondschool voor nijverheidsonderwijs. De opleiding van den anderen jongeling moest in October j.l. worden gestaakt, omdat hij wegens afkeuring

den dienst moest verlaten. Hij heeft thans elders werk gevonden, zonder dat daarbij zijn praktische opleiding tot uiting komt.

In November werden twee andere jongelingen in het bedrijf in opleiding genomen; één als timmerman, de andere als rijwielhersteller.

Nadat alzoo de proefnemingen te 's-Gravenhage en Utrecht op gang waren gebracht, werd besloten hierin mede te betrekken eenige jongelingen werkzaam op de kantoren Eindhoven, Groningen, Haarlem, Leeuwarden, Arnhem en Nijmegen.

In eerstgenoemde vier plaatsen werden in den loop van het najaar met de leiders van de bureaux voor beroepskeuze besprekingen gevoerd, waarbij de te 's-Gravenhage getroffen regeling als grondslag diende. Sommige van deze bureaux konden, in tegenstelling met dat te 's-Gravenhage, zich niet belasten met de zorg van de plaatsing van de jongelingen in eenig beroep of bedrijf. In de eerste plaats zal de hulp daarvoor zijn te zoeken bij de arbeidsbeurs.

Tegen het einde van het jaar waren de onderhandelingen in het algemeen zoover gevorderd, dat verwacht kan worden, dat binnen korten tijd ook in de genoemde plaatsen enkele jongelingen practisch in eenig bedrijf te werk zullen kunnen worden gesteld.

Te Arnhem en te Nijmegen vinden in den loop van de maand Januari besprekingen plaats.

Vorenstaande uiteenzetting geeft een beeld van hetgeen van de zijde van het Staatsbedrijf der P.T.T. wordt beproefd, om te trachten de bezwaren, welke kleven aan de indienstneming van jeugdige ongeschoolde arbeidskrachten, voor wie mogelijk na eenige jaren wellicht geen plaats in het bedrijf zal zijn, zoo niet geheel dan toch voor een belangrijk deel te ondervangen.¹⁾

Blijkt de bedrijfsleiding met de proefneming op den goeden weg te zijn, dan zal daarop geleidelijk worden voortgegaan.

Wellicht bestaat een volgend jaar de gelegenheid de verkregen resultaten eens aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

's-Gravenhage, 16 Januari 1933.

¹⁾ Meerdere malen is op deze bezwaren gewezen, o.a. in het rapport van de Staatscommissie voor de arbeidsvoorwaarden voor de Rijkswerklieden (ingesteld bij K.B. van 19 Mei 1908). Het onderhavige vraagstuk heeft derhalve niet alleen beteekenis voor het Staatsbedrijf P.T.T., doch eveneens voor andere takken van dienst en bedrijven.

Een belangrijke lezing.

(De Daltonmethode bij het Middelbaar Onderwijs),

door G. VAN VEEN.

Over dit onderwerp sprak Dr. W. F. de Groot, Directeur eener Hoogere Burgerschool te 's Gravenhage, op 20 Januari l.l. in het gebouw der Amsterdamsche Universiteit. Indien ik gaarne op enkele punten in deze rede de aandacht vestig en daarover iets in het midden breng, dan is het niet, om een soort van verslag uit te brengen. In alle groote bladen is een vrij uitvoerige samenvatting van het referaat verschenen en het ligt bovendien in de bedoeling van den referent de lezing in druk te geven. Een verslag is dus overbodig.

Maar het zijn enkele kwesties, in rede en debat te berde gebracht, die een wat scherpere belichting alleszins waard zijn. Want daarover bestond bij het te kleine gehoor geen verschil van meening: de rede wás belangrijk. Hoe kon het ook anders: hier kwam een directeur van een H.B.S. verslag doen van een zesjarige Daltonpractijk, een experiment, waaraan zich (de 58 lagere scholen buiten rekening gelaten) nog slechts één Lyceum heeft bezondigd in Nederland.

Ik gebruik dat woord „bezondigd” met opzet. Want het is een zonde in didactisch Nederland iets wezenlijk te willen, en het is een doodzonde iets nieuws te willen. Doodzonde, waarvoor men trouwens als leider gemakkelijk bewaard blijft, wat de uitvoering betreft. Hebben we in Amsterdam niet een H.B.S.-directeur, van wien het een publiek geheim is, dat hij zijn benoeming aan zijn Daltonprincipes dankt en die in vele jaren geen stap in deze richting heeft kunnen doen, omdat hij voor een slagboom staat, die niemand vermag te ontsluiten, ook de autoriteiten niet, die dezen functionaris benoemden?

Het is een trieste taak in Nederland het probleem der onderwijs-leiding te moeten dóórdenken en ik onthoud me daar ditmaal van. Alleen wil ik zeggen, dat de toestand tragisch is. Met welk woord ik wil zeggen, dat hier geen *personen* meer verantwoordelijk zijn, maar dat het *stelsel* verziekt is. Elke hervormingsdrang loopt in 't zand, omdat nergens organische verbanden functionneeren.

Er waren er op de vergadering, die ontstemd waren over het feit, dat geen enkele autoriteit (één vrouwelijk gemeenteraadslid uitgezonderd, die zelf uit de paedagogiek komt,) acte de présence had gegeven, noch van de controleerende, noch van de besturende colleges. Die ontstemming was ongerechtvaardigd. Denkt men soms, dat Nederlandsche Autoriteiten geen *geweten* hebben en voor hun plezier in aanraking komen met menschen, in wie inzicht en wilsspanning

een revolutionnair verbond hebben aangegaan? Dat ze niet gaarne zouden komen, als ze voor deze menschen iets zouden kunnen *doen*?

In deze bevroren wereld is de heer De Groot een revolutionnair. Niet in de gelukkigte zin van het woord, waarin men van revolutionnaire spanning spreekt, als er zware rookverschijnselen optreden en allerlei woordautomatismen worden opgestuwd. Revolutionnaire spanning, de echte, onderstelt tweeërlei: *inzicht* en *wil*. Een van mijn leermeesters placht te zeggen: er is maar één mensch waarlijk revolutionnair en dat is de wetenschapsmensch, omdat hij principieel andere en betere mogelijkheden erkent dan de werkelijkheid, waarin hij staat. Inderdaad: denktraagheid en conservatisme zijn wezensverwant. Maar het is *onvoldoende* (men hoeft maar om zich heen te kijken, om overal de bevestiging te vinden), een scherpzinnig denker te zijn. Want wetenschappelijke drang is maar één kant van den positieven revolutionnair. Hij dient een zielestructuur te hebben, waarin spanningen worden opgeroepen als de Umwelt niet harmonieert met de Innerwelt en het product moet zijn *wilskracht* en *geesttrift*. Wie *beredeneeren* kan, dat de dingen niet in orde zijn, is nog maar een hervormer met lamme handen, hij moet de verandering ook *willen*. Ook dan pas ontstaat het vermogen anderen te inspireeren.

En hierin ligt nu de beteekenis van Dr. de Groot: bij hem zijn inzicht en wil verbonden en geven als natuurlijk product de *daad*. Het is mode in een deel onzer pers (ook al een automatisme?) over „de revolutionaire gezindheid” onzer vaderlandsche paedagogen te klagen. Dit is erger dan „laster”.... dat is een absurditeit! Zei ons dezelfde leermeester niet, dien ik boven aanhaalde, dat de omwentelingszucht begint bij nieuwsgierigheid? We weten dat al vanaf de appelhistorie in het Paradijs. Zelfs de nieuwsgierigheid echter is bij de Nederlandsche leerkracht vrijwel afwezig. Voor de vergadering waren 1000 (schrijf en zegge duizend) uitnoodigingen verzonden aan ambtelijk geïnteresseerden. De besturen zaten in angst, of zij de stroom van belangstellenden zouden kunnen opvangen. Dat zou een sneu geval zijn. Hadden ze niet beter gedaan Bellevue te nemen? Het viel mee: de zaal voor tweehonderd menschen was nog niet half bezet met zestig à zeventig bezoekers.

De spreker verweet het Middelbaar Onderwijs zijn conservatisme. Hij sprak van „een chineesche muur”, die „van binnen uit ondermijnd” moest worden. Strategisch lijkt me deze opvatting alleszins juist en wij wenschen den spreker succes. Aanvallen van buitenaf zijn zeker tot mislukking gedoemd, al zou het heele overige Azië ten strijde trekken. En dat doet Azië niet....

Alleen ware het wellicht juist geweest er op te wijzen, dat zelfs Chineesche muren één vijand hebben, die machtiger is dan zij en dat is de tand des tijds, die geen bressen slaat, maar bressen knaagt. Het is de maatschappelijke evolutie, die deze tand slijpt, onverdroten. En het eens zoo stoere bolwerk verbreekt, zonder dat er één geruchtmakend feit geschiedt. Op zekeren dag trekken „de melaatschen buiten de poort” naar binnen, en zonder gerucht bezetten zij alle strategische punten. Dan wil het wel eens te laat of bijna te laat zijn. De maatschappij heeft de „bijzondere” organen geschapen, omdat haar behoeften onbevredigd bleven en niemand zich de moeite had getroost in zijn valsche gevoel van veiligheid, daarover zelfs maar na te denken. Laat de openbare middelbare school zoomin als de openbare lagere al te gerust zijn op de toekomst. Het zou zéér jammer zijn, als zij de maatschappelijke evolutie niet meer als bedding zouden kunnen dienen. Ik zeg dit niet voor mijn genoegen, maar ik ben wel eens héél bang. En ik ben van nature het tegengestelde van een „défaitist”.

Maar Dr. De Groot althans is op nieuwe en hogere aanpassingen bedacht en mij trof het beeld, waarin hij voor ons zijn inzichten verduidelijkte.

Onze school — het is al meer gezegd — staat eigenlijk psychologisch nog in de Middeleeuwen, leeft uit de gedachte der scholastiek, is dictatoriaal, of zooals Gunning zegt „unilateraal” ingesteld. De wil van de paedagoog is niet alleen in formeele zin wet, maar ook practisch. De leeraar is het eenige kracht- en warmtecentrum, hij staat aan de handle, waarmee hij op elk moment de wil van de leerling kan omzetten en in andere richting dirigeren. En het menu, dat hij klaar heeft gezet en waarover hij alleen te zeggen heeft — wat gaat hem de spontane belangstelling van de leerling aan? — wordt onder het didactisch motto „Hap, slik!”¹⁾ verorberd. „Verorberd” is in dit verband natuurlijk een dwaas woord — het wordt de leerling in de keel gestampt op alle uren van de dag, ook als hij kokhalst.

De lezer heeft wel begrepen, dat deze beschrijving van dit „scholastisch-didactisch” proces voor mijn rekening komt, maar niet voor die van Dr. de Groot. Ze geeft intusschen het inzicht van Dr. de Groot volledig weer, alleen wat ongeduldiger. En voor ongeduld is reden.

Een typisch kenmerk van alle Renaissancepaedagogen (de Renaissance wordt bewogen door de spontaniteitsgedachte) is, dat ze tegen het dictatoriale en unilaterale principe in verzet komen en het ver-

1) De uitdrukking ving ik op uit de mond van niemand minder dan Theo Thijssen.

vangen door het democratische, bilaterale. Of men Vives leest, Comenius, Pestalozzi, Rousseau, Fröbel, Montessori, Miss Parkhurst (de Renaissance werkt nog altijd door en *begint* in de paedagogiek pas op de practijk in te werken. Tot dusverre waren het maar: words, words....) bij allen komt de gedachte naar voren: dring je toch niet zoo autoritair aan de leerling op, paedagoog, maar laat het kind tot vrije activiteit, tot zelfwerkzaamheid komen. Men zou zeggen, dat na vierhonderd jaar van propaganda een omzetting in de practijk niet te vroeg komt. Maar het is vooral voor den volwassen *man* heel moeilijk zijn autoritaire positie ten opzichte van den onvolwassene, 't zij kind of pubescent, prijs te geven. Wij mannen zijn zoo flink. Tegenover de rijpende jeugd, voor zoover men haar niet dwingen kan, worden we nu eindelijk liberaal, omdat onze flinkheid daar niet meer ernstig genomen wordt.

Maar tegenover het kind gaat het nog moeilijk. Daar is het voor den volwassene te gemakkelijk de baas te spelen en een unilaterale verhouding te handhaven. De eenige, die hier het onrecht en de psychische vermindering voelt, althans daarvoor open is te maken, is de *vrouw*. Vandaar dat Gunning gelijk heeft, als hij zegt, dat de vrouwenemancipatie de grootste paedagogische revolutie is, die ooit heeft plaats gehad. Wat beteekenen namen als Ellen Key, Montessori, Miss Parkhurst? Dat de vrouw voor het kind is gaan staan en voor zijn vrijheid opkomt tegenover den man, dien ze van zijn Middeleeuwsche gezagstroon heeft gehaald. Een mannelijk paedagoog zonder podium.... in wat voor tijden leven wij?

De heer De Groot heeft de „klassikale” leerkracht niet verweten, dat hij in psychische zin nog Middeleeuwer is. Deze interpretatie komt voor mijn rekening. Hij drukte zich „mathematisch” uit en zei, dat het onderwijs de overgang noodig had van de cirkel met het ééne middelpunt naar de ellips met zijn twee brandpunten. De heer De Groot verwerpt terecht het andere unilaterale uiterste, dat als leuze aanheft: „Alles vom Kinde aus”. In het eene brandpunt, waarin de leeraar het leerstoflicht doet gloeien, in het andere brandpunt de leerling. „En evenals, wanneer in het ééne brandpunt een warmtebron staat, het andere de stralen opvangt, zoo zullen ook deze twee paedagogische centra onder elkaars invloed staan.” Aldus de heer De Groot. Het is de Renaissancegedachte der polariteit, die hier naar voren treedt, de Kantiaansche gedachte der wisselwerking, die het geheim openbaart der cosmische dynamiek, het bilaterale principe, waarvoor Gunning opkomt en, dat — volgens Dr. De Groot — menigen leeraar zoo moeilijk afgaat. Het was al moeilijk voor den man,

die in het centrum van het leven stond en van de vrouw een planeet had gemaakt, voor haar „op te schuiven” en haar te veroorloven tegenover¹⁾ hem in polaire verhouding een vaste plaats in te nemen. Maar, och, er is zooveel dat eerst onmogelijk lijkt en toch went. Het staatsgezag heeft deze kunst moeten leeren tegenover „het volk”. De leeraar zal het leeren tegenover den leerling, zooals... de school het zal leeren tegenover de maatschappij. Bipolariteit is allerwege de wet van het leven geworden, waarop de maatschappelijke dynamiek steunt. Zelfs de economische dictator, de ondernemer moet langzamerhand wennen aan het denkbeeld, dat een arbeider een wezen is met rechten. Het leerproces is overal pijnlijk, wederzijds... maar de Renaissance doet haar werk op alle terrein des levens en nergens, waar menschengeest zich zijn waarde bewust wordt, kan hij meer worden gedrongen in de positie van unilaterale afhankelijkheid.

De habitus van den leerling wordt in deze bilaterale verhouding een gansch andere. Hij treedt den leeraar vrijmoedig tegemoet, ziet in dezen zijn helper en raadsman en niet meer den klassedictator. En nu hij op eigen verantwoordelijkheid de stof moet aanpakken, wijkt het schuwe en passieve uit zijn houding. Op het examen maakt hij niet meer de indruk „dóódgeleerd” te zijn en antwoordt met rustige zekerheid. Het is als overal: vrije verantwoordelijkheid sterkt de wil, wekt zelfvertrouwen, de leibandpaedagogiek der passiviteit ondermijnt die, kweekt automaten.

Loopt de tucht geen gevaar? Na de pauze 's morgens beginnen de daltonuren. De leerling kiest de plaats, waar hij werken wil. De eerste tien minuten is het niet geoorloofd zich van die plaats te verwijderen, om een algemeene onrust te voorkomen. Maar dan is men vrij binnen de school te gaan, waar men wil. Men kan naar de leeskamer gaan, waar zwijgend gelezen moet worden en waar toezicht is van een ouderen leerling. Men kan naar ieder der vaklokalen gaan, waar een leeraar is en waar spreken en samenwerken met anderen geoorloofd is. Men kan in een van de nissen in de gang gaan werken buiten eenig toezicht, als men het prettig vindt. En ondanks deze vrijheid gebeuren er geen ongelukken; en de geest is beter dan ooit, van wanordelijkheid is geen sprake. Hier heeft wezenlijke tucht, op zelftucht gebaseerd, de opgedrongen „orde”, die nog geen tucht was in paedagogische zin, vervangen. En in de wijze, waarop leeraar en leerling nu op elkaar reageeren, is alle verzetsspanning geweken. Als

1) Het is een wonder van psychologisch inzicht, dat reeds in het scheppingsverband in den bijbel de positie van de vrouw wordt gezien als „tegenover” den man.

elke overgang wordt ook hier wat gevraagd van de aanpassing, aanpassing aan praktische eischen niet het minst, maar als eens die aanpassing bereikt is, wenscht niemand de oude toestand terug. De leeraar niet en de leerling zeker niet.

Zelfs de uiterlijke krachtmiddelen van zakelijke contrôle laat men geleidelijk schieten. In de eerste twee jaren hebben de leerlingen nog een kaart, waarop voor een afgemaakte taak een paraaf wordt gegeven. Ook dan reeds wordt geen dwang meer geoefend, maar, indien noodig, wil men den leerling kunnen bijwijzen. Er volgt geen straf, als de taken op de daartoe gestelde tijd niet afkomen. De leerling mag een nieuwe beginnen, ook als de oude niet heelemaal af zijn. Onder omstandigheden mag hij taken in vakken, waarin hij goed is, zelfs overslaan, om meer aandacht aan andere taken te wijden. Elke maand wordt voor elk vak een cijfer bij den directeur ingeleverd. En pas, als deze cijfers onbevredigend zijn, worden de eerste twee jaren ter verantwoording geroepen, als de taken in verband met de betrokken vakken niet geparafeerd zijn. Dan volgt geen straf, slechts een ernstige waarschuwing, die wel ter harte wordt genomen.

In de hoogere jaren is geen contrôle meer noodig. Daar bepaalt de taak van de leeraar zich slechts tot hulp en bijstand. Als het wat druk loopt, schrijven de leerlingen, die zich aanmelden, hun naam in volgorde op het bord en als de leeraar met iemand klaar is, leest hij de volgende naam luid op. Wie wachten moet, is intusschen aan het werk gegaan met een andere taak. Niemand is ledig. Het groote geheim van de voortdurende activiteit der leerlingen stelt slechts één eisch. En dat is deze, dat de leerlingen het verband voelen tusschen de taken en het proefwerk, dat op het eind van de maand wordt gegeven. Zij nemen geen genoegen met werkverschaffing. Zij willen nuttigen arbeid en een resultaat op dien arbeid, dat zij terugvinden in hun rapporten. Als de leeraar dat verband legt, loopt alles op rolletjes en denkt niemand aan luieren.¹⁾

En — nu komen we aan een nog belangrijker kwestie — de taken zijn niet, om te „leeren”, maar om te bewerken. Dr. de Groot bleek een groot tegenstander te zijn van het mechanisch memoriseren, dat op de Middelbare school zulk een rol speelt. De opdrachten leiden er toe, dat allerlei lectuur moet worden nageslagen: romans, reisbeschrijvingen in kranten en tijdschriften voorhanden, handboeken en allerlei andere werken, welke in de leeskamer aanwezig zijn. Hier wordt alzoo „gestudeerd” meer dan geleerd en de resultaten dier studie worden op allerlei wijze schriftelijk vastgelegd.

¹⁾ Ik vond in de ervaringen van Dr. de Groot bewaarheid, wat ik in het Novembernummer aangaande de school als „belangengemeenschap” opmerkte.

De inleider bleek van meening — en zou deze meening gaarne in een afzonderlijke lezing verdedigen — dat de school tot nog toe veelzins de denkactiviteit der kinderen heeft geremd en hun denkkracht geschaad door hun geheugen te belasten met allerlei materiaal, dat geen fatsoenlijk mensch paraat heeft, noch paraat hoeft te hebben.

Dit was een interessant punt en zooals te verwachten was, kwam in 't debat de antieke opvatting in het geweer, die geheugen oefening aanprees als uitermate belangrijk. Het werd, ook omdat de tijd voor diepere discussie ontbrak, een ja en neenspelletje; zoodat de kwestie niet zuiver gesteld kon worden. Dat iemand zou kunnen meenen, dat mechanistisch geheugenwerk, dat ondoelmatig is en dus zinloos, „vormende waarde” kan hebben, is bezwaarlijk aan te nemen. We moeten dus gelooven, dat de strijd liep over de vraag waar de grenzen van het zinvolle en zinloze liggen. Wij spraken deze week met iemand, die zijn doctoraal economie had gedaan en die zijn verontwaardiging luchtte over zijn H.B.S., die hem niet het geringste inzicht in de economische evolutie en in economische verhoudingen had bijgebracht en waar het eenen regende, als de leerling niet de uit- en invoercijfers betreffende verschillende landen en verschillende producten uit het hoofd wist op te zeggen. Op dezelfde wijze moesten van talloze plaatsen de takken van industrie van buiten worden gekend. Een volmaakt zinloos werk, omdat deze dingen een paar maanden later toch weer vergeten zijn. En gelukkig — want is een voorwaarde voor een goed verstand niet dat het veel weet te vergeten? Hier zijn inzicht en werkmethode noodig, zoodanig, dat men de feiten vinden kan en op een behoorlijk niveau verwerken. Dat vermogen te ontwikkelen, is de opdracht welke de school te vervullen heeft en er zal wel geen deskundige zijn, die het gebruikelijke feitenmateriaal geen volledige ballast vindt.

Een kostelijke en bovendien ráke boutade gaf de Spotternij en Sotternijsschrijver van „De Telegraaf”. Ik vond haar overgenomen in een links staand orgaan van het Lager Onderwijs. Intusschen moet mij van het hart, hoezeer de onderwijzers zelf volharden bij de *negatieve* instelling op het probleem. Wat *dorn* zij zelf om het gesignaleerde euvel te bestrijden en in de lagere school en in de strijd voor hun „geestelijke emancipatie”?

Ziehier de „Telegraaf”-man en alles geldt woord voor woord voor het M.O.:

„18 Dec. — Het gaat niet goed met ons onderwijs, zeggen de deskundigen, en wie de klachten leest, die de verschillende examen-commissies voor de hoofdkake slaken, zal de schrik om het hart slaan. Daar wordt de ongelukkige kandidaten verweten:

dat zij zoo weinig weten van de literatuur na 1880;
 dat zij onze jonge schrijvers niet lezen;
 dat hun kennis omtrent Nederland en Tropisch Nederland nogal leemten vertoont;
 dat zij van de drooglegging der Zuiderzee niet veel afweten;
 noch voldoende op de hoogte zijn van de radio- en vliegdiensverbinding met Indië en ook niets van den verbeterden toestand op Curaçao;
 dat zij van de nieuwste geschiedenis alleen wat namen en jaartallen kennen;
 en van de geestelijke stroomingen in dien tijd, haar oorsprong en verloop, zoo goed als niets weten;
 dat hun kennis van de koloniale politiek uit de jongste jaren te wenschen overlaat;
 dat zoo goed als geen enkele op de hoogte was van de bepalingen van het verdrag van Versailles, van de organisatie van den Volkenbond, noch van de betekenis van het verdrag van Locarno;
 dat men slecht op de hoogte is met de verbrandingsverschijnselen;
 dat men de allereenvoudigste verschijnselen uit het dagelijksch leven niet voldoende waarneemt;
 dat zij van de nieuwere stroomingen op paedagogisch gebied niet veel af weten;
 dat de nieuwe psychologische theorieën tal van kandidaten niet bekend waren;
 dat hun kennis van de lichtgasfabricatie — ik las eerst giftgasfabricatie, maar gelukkig las ik verkeerd — en van het hoogovenproces gering was;
 en dan zullen er nog wel een vijf en twintig minder ernstige klachten zijn en nu vraagt men zich als nuchter mensch af, hoe het in de harsenen van een candidaat er moet uit zien, die onze jonge schrijvers kent, die weet hoe je lichtgas maakt en waarom een hoogoven niets met bankelbakken te maken heeft, die het Verdrag van Versailles uit zijn hoofd opzegt, precies weet hoe het Twente-Rijnkanaal zal werken op de waterverversching der Zuiderzee en hoe het toegaat op Curaçao, sinds meneer van Slobbe er gouverneur is en bij dit alles nog op de hoogte is van de nieuwste geestelijke stroomingen op psychologisch en cultureel gebied en dan nog geen vreemdeling is op het terrein onzer koloniale politiek, een diplomaat een lesje kan geven als hij het heeft over het verdrag van Locarno en u precies kan uitleggen hoe de nieuwe Philips-lamp werkt. Indien een dergelijke jonge man niet stapelgek is, dan neem ik beleefd mijn petje voor hem af.

Van ons, journalisten, is het bekend, dat wij niets weten en van alles op de hoogte zijn, maar als wij van al de dingen, die een candidaat voor de hoofdakte in zijn hoofd moet proppen, ook maar een tiende met ons meesjouwd, zouden wij totaal ongeschikt voor ons vak zijn. Als wij iets niet weten, slaan wij als een haas een of ander lexion op en klaar is Kees, maar een ongelukkig schoolhoofd moet zich van al die dingen een grondige kennis verworven hebben en als een onnoozel jongetje hem een wijze vraag doet, moet hij er onmiddellijk het juiste antwoord op weten te geven.

Men zegt wel: „honderd schoolmeesters en negen en negenig gekken“, maar ik wist niet, dat wij angstig-benauwend hard op weg zijn dit percentage te halen.

Arme, arme onderwijzers! Gelukkig, dat de kinderen zoo verstandig zijn om negen tiende van al die geleerdheid langs zich heen te laten gaan!....

Tegen dit soort zinnelooze en zinloze mishandeling ging uiteraard de kritiek van Dr. de Groot en wij herhalen, dat het jammer was dat op dit hoogst belangrijke punt de discussie geen klaarheid bracht, juist, omdat hier een van de allereerste zonden van het Middelbaar Onderwijs werd opengedekt. Wij houden het voor waarschijnlijk, dat

hier een misverstand was tusschen den opponent en den heer De Groot. De eerste stelde de kwestie psychologisch zoo, dat hij onder de verdenking viel de geheugendressuur als zoodanig te apprecieeren en wel om „de vormende waarde“. Men moet altijd van zijn medemenschen het beste denken en stellig bedoelde hij het zoo erg niet, als hij het zei, ofschoon het naar de letter genomen héél erg was. Maar hij was docent in een vreemde taal en inderdaad ligt in ieder vak het probleem weer eenigszins anders. Het memoriseeren van woorden b.v., die steeds ter beschikking moeten zijn in de vreemde taal en automatisch moeten willen opveeren, als men die noodig heeft en die vooral voor het type mensch, dat remmingen ondervindt door gebrek aan zelfvertrouwen bij het gebruik der vreemde taal, een vaste, betrouwbare onderlaag moeten vormen in het „woordbewustzijn“, dit memoriseeren is wel heel iets anders dan het beruchte jaartallen-, namen- en cijfergedoe in de vakken geschiedenis en aardrijkskunde, dat volkomen zinloos is, dat uit het geheugen verstuift als kaf voor de wind en dat de liefde voor en het inzicht in het vak vernielt.

Ik herhaal: het zou onbillijk zijn den opponent op zijn woorden vast te leggen, waarschijnlijk bedoelde hij het zoo erg niet, als hij het zei, mogelijk ook schoot hij in zijn ijver den nieuwlichter te weerstaan even zijn doel voorbij, wat ons allemaal op onze beurt overkomt of is overkomen (de opponent overdreef toch zeker ook, toen hij de schrielheid van het Amsterdamsche gemeentebestuur inzake de schoolbibliotheken hekelde? Zóó erg is het zeker niet!), maar er bleef uit deze discussies toch wel een beetje een grieselgevoel bij ons achter. Ziedaar twee academici, die met elkaar discussieeren over doel en beteekenis van het mechanisch geheugenwerk op de Middelbare school, dat — we overdrijven zeker niet — de geestelijke gezondheid en de levensvreugde der leerlingen ten nauwste raakt en een van deze intelligente menschen voert de discussie op een peil, waarbij het duidelijk wordt, dat hij doel, methode en waarde van dit geheugenwerk eenvoudig niet onderscheidt, waardoor hij komt tot een dilettantische generalisatie, welke het heele probleem verduistert.

Hier maakte zich een leemte in de opleiding van den leeraar voelbaar. ¹⁾

Hoe instructief deze memoriseerdiscussie intusschen ook was (we hopen zéér, dat Dr. de Groot daarop terug komt) er was een andere

¹⁾ Het is nu, meenen wij, ruim dertig jaar geleden, dat men op de origineele gedachte kwam, dat het goed zou zijn, als de leeraar ook de theorie van de opvoeding bestudeerde en we zijn nog even ver.

kwestie, waarbij onze ooren wijd open gingen. De heer De Groot sprak over het onderwijs in de Nederlandsche Taal op de Middelbare School. Ik ben in mijn leven eens zoo onverstandig geweest daarover als outsider mijn meening te zeggen en mijn weg is sedert niet op rozen gegaan. Ik bedoelde het zoo goed, al schijn ik het niet altijd op gelukkige wijze te zeggen: ik zou zoo graag het vak Nederlandsch als kernvak op onze Middelbare Scholen zien (ik voel me nu eenmaal Nederlander), een springlevende bron van gemeenschapsleven en ik heb het gevoel, dat het (de goeie docenten niet te na gesproken) zoo dood is als een pier. Ik woonde nog kort geleden een feestavond bij op een H.B.S. Er werd een toneelvoorstelling gegeven. In één woord voortreffelijk. Wat een leven, wat een élan brengt zulk werk in een school, wat een „verbroedering“ tusschen leeraren en leerlingen! De Fransche leeraar glómt, de Duitscher straalde, de Engelschman transpireerde; het is niet gemakkelijk régisseur te zijn... wat een genot in een sfeer te zijn, die geladen is met activiteit en spanning. „Waar is de Neerlandicus?“ vroeg ik. „O, die komt nooit“. De man, die dit heele werk zou moeten willen dragen, „kwam nooit“. Ik vertel dit geval niet, om onaangenaam te zijn — ik vermeld het alleen, omdat het mij typeerend lijkt voor de doofheid van het vak Nederlandsch op onze Middelbare Scholen in het bewustzijn van leeraren en leerlingen beiden.

Zoals ik zei: ik heb hierover wel eens in het publiek een opmerking gemaakt. Maar het is alleen geoorloofd in Nederland zijn liefde voor het vak Nederlandsch te betuigen, indien men vooraf de volmaaktheid van den Neerlandicus als artikel I van zijn geloofsbelijdenis aanvaardt. Hetgeen ik inderdaad niet doe en ik zeg met nadruk: met reden.

De heer De Groot aanvaardt artikel I ook niet. Maar hij is insider, mag het dus zeggen, zegt het ten minste. Drie Neerlandici aan één school, zoo zei hij, beteekent drie meeningen, die elkaar bestrijden en zich handhaven. De lezer bedenke, wat dit voor een school en voor de leerlingen beteekent: drie meeningen, die zich handhaven. Er is een hopelooze verdeeldheid onder deze specialisten, die pas wijkt, als een outsider een hunner kritiseert. Want dáároveer zijn ze het allen eens, ook al zou de criticus twee derde van de meeningen der vakgenooten mee hebben, dat dát niet te pas komt. De booze outsider maakt kennis met een solidariteit, waarvan de leerling tot zijn schade nooit iets merkt.

Deze opmerking van Dr. de Groot, die onweersproken bleef, bezorgde mij een kleine persoonlijke satisfactie, die ik wel noodig had. Maar van veel diepere strekking waren de beschouwingen, welke de heer De Groot aan het verband tusschen het Nederlandsch en de Daltonmethode als zoodanig verbond. Hij vees er op — en terecht — dat de taalontwikkeling bij de hap-slikmethode van het klassikale onderwijs geen kans krijgt. Dat de taalontwikkeling pas een kans krijgt, als de leerling scheppend ingrijpt in de stof. De methode van stofverwerking bij de taken inplaats van de leerstof op ouderwetsche wijze te „leeren“, ontwikkelt niet alleen het denkinitiatief van de leer-

lingen, maar werkt, omdat daarmee die verwerking in de belevings-sfeer wordt gebracht, ook bevruchtend op het *vormgevend* vermogen, dat tot uiting dringt inplaats dat er voortdurend van buiten af aan geplukt en getrokken wordt, zonder dat de leerling meewerkt. Dit is de gedachte, welke ons Nutsseminarium niet moe wordt telkens en telkens naar voren te brengen ook voor het lager onderwijs.

Hier ligt ongetwijfeld een van de groote verdiensten van het Dalton-stelsel, dat het via de beleving van de stof het taalbewustzijn der leerlingen wekt en activeert. Hier is een „vormende waarde“, die van eenige meerdere beteekenis is dan de geheugenoefening, die de opponent van daar straks verdedigde en die slechts in papgeaiaantal uitmondte.

De heer De Groot deelde een interessante ervaring mee. Hij had twee Deensche onderwijsdeskundigen op bezoek gehad, die gedurende een langeren tijd studie van het Middelbaar Onderwijs in ons land hadden gemaakt. Een van hen had voor de gelegenheid Nederlandsch geleerd, omdat hij begreep, dat zonder kennis van de taal van het land eenige diepere kijk op ons onderwijs wel niet te krijgen was en hij had niet alleen Nederlandsch leeren *lezen*, maar het ook leeren *spreeken*. Deze buitenlander dan was van diep respect vervuld aangaande de massa kennis, die op onze instituten verzet werd — maar in één opzicht (zou hij denken) was de Deensche middelbare school de meerdere van de Hollandsche en dat was in het onderwijs in de moedertaal. Een zoo stuntelige stijl, als hij in het schriftelijk werk had aangetroffen — en het was *zéér* frappant, dat deze hem als buitenlander moest op vallen — een dergelijke stijl zou men in Denemarken zeker niet aantreffen.

Het is natuurlijk niet alléén onze achterlijke didactiek, die zich in de gebrekkige taalbeheersching der M.O.-leerlingen wreekt. In de diepte schuilt hier ook onze algemeene zwakheid in uitsingsdurf, wat, zooals ik al meer opmerkte, tegenover de creditposten op de debetzijde van ons calvinisme moet worden geboekt.

Ook spreekt in de gebrekkige waardeering der taal de zwakheid van ons nationaal bewustzijn. Typisch kwam dat tot uiting, toen bij het debat bleek, dat de Deensche middelbare scholen zes uur op de lesrooster hebben voor het Deensch en de Nederlandsche . . . twee voor het Nederlandsch. Maar demonstreert zich alleen in dit urenal niet typisch, hoe weinig invloed onze Neerlandicus heeft op de Middelbare School? En zou ook hier niet gelden, dat elk vak ten slotte het aantal uren krijgt, dat het verdient?

De Neerlandicus, die ziek ligt aan individualisme, heeft blijkbaar heel zwakke verbindingen met het volksbewustzijn. Wat voor onze volkskracht niet onbedenkelijk is, reden waarom ook zij, die prijs stellen op een verlevendiging van dat volksbewustzijn (zonder eenige neiging tot chauvinisme) onze leeraren in de moedertaal met aandrang zullen moeten verzoeken voor hun rechten op te komen ten algemeenen nutte en hun oneenigheden op vakterrein bij te leggen en tot eensgezinde arbeid te komen.

Zij in de eerste plaats zouden moeten zien, wat er voor *hen* in het

Daltonstelsel zit en misschien zouden ze willen inzien, dat degene, die ze hun vijanden wanen, hun beste vrienden zijn. Ik althans wensch hun in de strijd voor meerdere uren op het leerplan gaarne succes, ik ken geen belangrijker menschen dan zij... zouden kunnen worden. Tenslotte nog één kwestie en óók zeer belangrijk. De gedachte der polariteit, waardoor de rede van Dr. De Groot gedragen werd, bepaalde zich niet tot de didactiek in de school. Dr. De Groot ziet ook de verhouding: school en maatschappij, in bescheiden omvang: school en gezin. Ook tusschen deze twee grootheden moeten de brandpuntrelaties worden in het leven geroepen, opdat tusschen beide een *actieve* relatie moge ontstaan. Ook dit denkbeeld ondersteunen wij gaarne. De „zin“ dezer samenwerking moge dan wat dieper liggen dan wat hoofdzaak werd voor de vergadering: financiële steun voor de aankoop van nuttige dingen. Ook dit is goed. Een zaak waarvoor men offers brengt, waardeert men. Maar dieper ligt het probleem, dat men in de school de reacties van het gezin moet kunnen aanvoelen en in het gezin met de school meeleven.

In „Volksontwikkeling“ is meermalen de samenwerking tusschen „School en Huis“ voor de Lagere School bepleit. Het valt niet te ontkennen, dat daar de samenwerking wordt bemoeilijkt tengevolge van het feit, dat op paedagogisch terrein de ouders dikwijls eerst moeten worden opgevoed, voor ze wezenlijk iets te geven hebben. Ofschoon ook deze vorming, deze bespreking van problemen de opvoeding van de kinderen rakende, op zichzelf een cultureel werk van betekenis is.

Hoeveel gunstiger staat de Middelbare School er voor, die ouders in haar werk kan betrekken, welke voor een goed deel op veel hooger intellectueel niveau staan eenzijdig en die anderzijds zooveel meer behoefte hebben aan contact, omdat de pubescent ook in het gezin vaak zoo moeilijk te leiden is.

Zou bovendien veel van wat nu zoo stroef gaat — wij denken aan het invoeren van kern- en keuzevakken — niet veel vlotter gaan, als de school merkt, hoezeer de behoefte aan een nieuwe orientering onder de ouders leeft en zou de oplossing van het probleem niet op veiliger basis zijn gesteld, als ze in overeenstemming met de ouders kon worden tot stand gebracht?

We zeiden in de aanvang, dat de Middelbare School ons te gerust leek op haar toekomst, omdat ze ten onrechte in de onaantastbaarheid van de Chineesche muur geloofde, een vergissing, die in de geschiedenis meer is gemaakt. Als de school haar poort ook bij gelegenheid openstelt voor de ouders, zal ze in levenskracht en aanpassingsvermogen winnen. Misschien, dat ook dan de leeraar iets meer behoefte zal krijgen aan paedagogische studie, om zijn prestige te verzekeren, dat dan minder op dictatoriale basis zal rusten.

Moge het zoo worden — en moge Dr. de Groot succes hebben en moge er zelfs te eeniger tijd in Amsterdam de Daltonschool verrijzen, waarvoor wij al vele jaren een directeur hebben.

Heb de moed het eens drie maanden te probeeren, adviseerde Dr. de Groot.

Inderdaad... laten wij moedig zijn. De tijd vraagt moedige menschen.

Feiten en Pogingen.

De A. J. C. heeft in December 1931 en October 1932 twee brochures gepubliceerd, getiteld *Werklooze Jeugd*, *Bemoeiingen en Ervaringen I en II*, die tot doel hadden in de eerste plaats de aandacht te vestigen op de morele nood der werklooze jeugd en de noodzakelijkheid om haar op te heffen uit haar depressie, in de tweede plaats om de mogelijkheden daartoe te zoeken en aan te wijzen en in de derde plaats om door voorbeelden te geven van geslaagd werk, moed en lust te geven dit op meerdere plaatsen ter hand te nemen.

In de eerste brochure vinden we referaten over het begin van dit werk te Groningen, Rotterdam, Zaandam, Amsterdam en Usquert, zooals dit, hetzij door verschillende verenigingen of comité's van heterogene samenstelling, hetzij door de A. J. C. of andere lichamen van de S.D.A.P. alleen is verricht.

De tweede brochure is uit den aard der zaak — men had nu een jaar werken achter den rug — meer enkel sociaal-democratisch georiënteerd. Het begint met een afdruk van de Radiorede van Koos Vorrink op 9 April 1932 voor de Vara gehouden. De strekking van deze lezenswaardige beschouwing, getiteld: „De Jeugd en de Crisis“, is geconcentreerd in deze slotwoorden: „De les die de jeugd uit deze crisis heeft te trekken, kan geen andere zijn dan mee te helpen met al haar geestdrift aan de versterking der socialistische arbeidersbeweging; de algemeen antikapitalistische gezindheid te helpen omvormen tot een positieve wil tot het socialisme.“

Daarop volgt eveneens van Koos Vorrink een uitvoerig rapport over het werk der A.J.C.-afdelingen en van Flip Barmes over het werk van de A.J.C. te Amsterdam, waarover door dezelfde schrijver in V.O. van Mei/Juni 1932 uitvoerig verslag is gedaan.

Leveren bovengenoemde brochures reeds belangwekkend materiaal voor ieder die zich met het vraagstuk van de ontwikkeling en ontspanning van werklozen in de practijk bezig houdt, dit is in nog meerdere mate het geval met nummer III van deze serie in het laatst van 't afgeloopen jaar verschenen.

Deze ongeveer 70 blz. groote brochure behandelt een bepaalde vorm van werklozen-ontwikkeling, n.l. de *kampen*.

Bij al wat tot nu toe over de kampen of internaten voor ontwikkeling en ontspanning van werklozen is gepubliceerd, of zij nu van neutrale, politieke dan wel van religieuze zijde zijn ondernomen, treft ons één gemeenschappelijke trek, dat is het enthousiasme.

Niet enthousiasme van te voren, maar enthousiasme achterna.

Wij hebben in het afgeloopen jaar veel werk op allerlei plaatsen zien beginnen met „heiligh“ vuur, maar of het niet meer dan „Flammenintanz“ waren die de ondernemers uitvoerden, dan wel of het materiaal waarmee gewerkt moet worden al te dof is om zelf ook vuur te vatten (beide komt naar onze ervaring in de practijk rijkelijk voor), in veel gevallen schrompelde het vuur in tot een enkel gloeiend kooltje en in andere was het spoedig geheel uitgeblaasd. Waarmee we natuurlijk en gelukkig niet bedoelen te zeggen dat niet in verschillende plaatsen goed en stevig werk is en wordt geleverd.

Maar geen werk is voor een zoo hoog percentage geslaagd als dat der kampen. Volkomen begrijpelijk. Het is niet onze bedoeling de factoren op te sommen die daartoe medewerken: ieder kan ze gemakkelijk vinden.

Van dit enthousiasme is dit mooie boekje vol. Het is een verkwikking er in te lezen. Enthousiasme van de leiders. Enthousiasme van de deelnemers.

Niet minder dan 23 kampen werden gehouden met 1029 deelnemers (900 manlijke, 139 vrouwelijke). Vijf leiderskampen, dus leerkampen voor functionarissen van verschillende aard, achttien werkkampen.

Met vreugde constateert het hoofdbestuur der A.J.C., dat naast 618 werkloze A.J.C.-leden, 411 niet-leden aan de kampen deelnamen. „Zij hebben zich in overgrote meerderheid bij ons volkomen thuis gevoeld. Zij hebben ons werk eens nader leeren kennen en het ondanks andere politieke en godsdienstige opvattingen, ondanks andere levensgewoonten leeren waardeeren.“ En een blz. vroeger spreekt het hoofdbestuur

uit, dat er door daartoe geëigende korporaties uit het sociale leven met alle kracht naar gestreefd moet worden de jeugdige werklozen *het geloof aan de sociale verbondenheid aller volksgenooten* (cursivering van referent) niet te laten verliezen.

Het zal voor velen die in de A.J.C. ten onrechte in de eerste plaats een politieke strijdvereniging zien, een openbaring zijn, deze woorden uit dit „kamp” te mogen hooren. Het is niet uitgesloten, dat men ze in strijd acht met de uit de tweede brochure hierboven aangehaalde woorden van Koos Vorrink, men vergele echter niet dat deze in een ander verband werden gesproken.

Over kampen of internaten hebben Hermien van der Heide, Dr. Banning en de heer Wiersma in dit tijdschrift reeds uitvoerig geschreven, wij mogen volstaan met de mededeeling, dat ook hier een rijke bron van waardering voor dit werk voor ons wordt ontsloten.

Zakelijk — en wie niet zakelijk is, kan dit werk niet doen — is nog interessant, dat voor 7089 man-dagen noodig was f 13.916.—, dus f 1.96 per man per dag. De afdeelingen, particulieren en gewesten droegen tot dit bedrag rond f 6900.— bij, het N.V.V. en de Vakbonden f 2700.—, het Nationaal Crisiscomité f 4000.—.

Niet te vergeten is daarbij dat de A.J.C. voor dit doel het bekende kamp-huis „de Paascheuvel” beschikbaar stelde; het is echter uit de gegevens die in één post van f 4000.— velerlei

samenvatten, niet op te maken of onder onkosten en vergoedingen ook huur is verdisconteerd.

Een belangrijk punt vermelden wij tot slot. Dit zijn de werkobjecten. De kwestie van de werkobjecten beschouwen wij als een van de allerbelangrijkste voor het komende jaar.

Er zal veel tact en tactiek van geven en nemen noodig zijn van de zijde van de vakbonden om deze moeilijkheid royaal en niet al te „gebonden” op te lossen.

In de kamp-dagen te Vierhouten werd een nieuwe schuur gebouwd op het A.J.C.-terrein. Er werden verder een 100-tal houten banken en 50 opvouwbare tafels voor de zomerkampementen gemaakt en een 150 ijzeren militaire bedkribben opgeknapt.

Een grante verdienste zal hij verwerven, die voor het tewerkstellen der werklozen in ontwikkelings- en ontspanningsverband een ruime voorraad van belangwekkende en animeerlijke werkobjecten weet te bedenken, die aan geen tewerkgestelden werk ontnemen, noch uitzicht op werk vernietigen.

Met de wensch, dat dit blijkbaar zoo goed georganiseerde A.J.C. werk naast het vele andere, dat op het oogenblik in ons land geschiedt voor ontwikkeling en ontspanning van werklozen in het voor ons liggende jaar op nog ruimere schaal zal kunnen worden toegepast, sluiten wij onze beschouwingen over deze belangwekkende brochurenreeks.

J. H. Gr.

INHOUD VAN AFLEVERING 5.

	Bladz.
Het misbruik van het Instituut der bijzondere leerstoelen, door Prof. Dr. B. J. H. Ovink	129
Het Jeugdwerkloozen-vraagstuk op het platteland, door H. G. W. van der Wielen	134
Ontwikkeling van jeugdig personeel in dienst van het Staatsbedrijf der P.T.T., door J. W. Groeneyk	140
Een belangrijke lezing, door G. van Veen	147
Feiten en Pogingen, door J. H. Gr.	159

TOT GELUK GEBOREN

Onder bovengenoemden titel heeft de Maatschappij tot nut van 't algemeen twee boekjes uitgegeven van de hand van Mevrouw J. Riemens-Reurslag. Het eerste deeltje behandelt de opvoeding van het kind van de geboorte tot den schoolleeftijd. Het tweede deeltje behandelt de periode van de lagere school. De boekjes hebben een uitstekende pers en sinds het verschijnen van het eerste deeltje in September 1927 zijn er in totaal 45000 exemplaren van opgelegd; voor paedagogisch werk in ons land voorzeker een ongehoord getal.

DE PRIJS PER DEELTJE IS f0.60.

Voor vereenigingen per 100 exempl. f 25,— Per 1000 exempl. f 200.—

NUTSUITGEVERIJ - CENTRAAL-STATION - AMSTERDAM

Mededeelingen v/h
Nutsseminarium
voor Paedagogiek
aan de Universiteit
van Amsterdam

Zoo juist verschenen:

No. 22

OVER „DENKEN” EN „LEEREN DENKEN”

DOOR

PH. KOHNSTAMM

PRIJS f 0.75

Verkrijgbaar bij den Boekhandel en
bij den Uitgever

J. B. WOLTERS - GRONINGEN
DEN HAAG - BATAVIA

Het is thans meer dan ooit tijd
om kennis te nemen van
onderstaande Nutsuitgaven:

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS I

door A. H. Gerhard en Ph. Kohnstamm f1.—

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS II

DALTONSCHOLEN (Uitverkocht)
door L. C. T. Bigot, P. A. Diels en
Ph. Kohnstamm.

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS III

HET VERVOLGONDERWIJS
Rapport met bijlagen . . . 12.50

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS IV

HET VERVOLGONDERWIJS TEN
PLATTELANDE, Rapport . f1.—

VOLKS ONTWIKKELING

1713 3867

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, Dr. W. EMMENS,
A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS,
Dr. K. F. PROOST, G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0.75

Lichtbeelden-Vereeniging

AMSTERDAM - SINGEL 289-293

Centraal bureau voor lantaarnplaten en wetenschappelijke fotografie
TELEFOON 34648 — POST-GIRO 15476

De Lichtbeelden-Vereeniging heeft een „Uitleenbibliotheek”
van + 50.000 stuks lantaarnplaten op het gebied van:

Kunstgeschiedenis

Schilderkunst, Plastiek, Bouwkunst, Stedenbouw
(ook kaarten en prenten), Stadsgezichten. —

Cultuurgeschiedenis.

Aardrijkskunde

Oppervlaktevormen, Grondsoorten, Begroëing,
Bebouwing, Verkeerswegen, Economie, Industrie.

Sterrenkunde.

Natuurlijke Historie.

Landbouw en Veeteelt

in ons land speciaal voor het Landbouwonderwijs.

Kinderverhalen en Ontdekkingsreizen.

Voor alle personen of vereenigingen, die practisch aan ontwikkelingswerk doen
is de Lichtbeelden-Vereeniging een onmisbaar Hulpinstituut.

In 1930 werden 150.000 lantaarnplaatjes van haar betrokken.

Men kan per serie huren a f5.— en een abonnement van 15 series
per jaar nemen voor f30.—. Alle lichtbeelden kunnen ook gekocht
worden, evenals een groot aantal foto's.

De Vereeniging is bezig naast de Lichtbeeldencollectie een archief aan te
leggen van eigen opnamen van Nederland: schilderkunst, architectuur, karak-
teristieke landschappen, begroëing, typen van boerderijen, dorpenaanleg,
industrie en landbouw.

Uitvoerige catalogi voor alle onderdeelen en alle verdere
informaties zijn aan bovenstaand adres verkrijgbaar.

De Vrijwillige Arbeidsdienst in Duitschland

door J. HOVENS GREVE.

Wenn wir ziehen Seit' an Seit'
Und die alten Lieder singen,
Dass die Walder wiederklingen,
Fühlen wir es muss gelingen:
Mit uns zieht die neue Zeit!

1. Algemeene oriënteering.

Het is niet zonder beteekenis, dat wij een beschouwing die zich bezig zal houden met de nuchtere, ja barre, realiteit, beginnen met een lied, dat ons midden in de romantiek voert. Want aan de Romantiek was eigen, dat zij op allerlei wijze naar den ongezien kant der dingen keek en het vraagstuk, dat wij hier zullen behandelen, dringt zich wel uiterlijk aan ons op als een probleem van sociaal-economischen aard, maar het zal herhaaldelijk blijken, dat sociaal-paedagogische factoren in niet mindere mate dit probleem beheerschen.

De term Vrijwillige Arbeidsdienst klinkt ons Nederlanders zoo ongewoon in de ooren, dat een kleine toelichting niet overbodig lijkt.

Toen de vrede van Versailles voor Duitschland de algemeene dienstplicht had opgeheven, beteekende dit niet alleen een verpletterende slag voor al wat dit land aan militaire aspiraties bezat, maar men zag zich tegelijkertijd een belangrijk instituut van geestelijke vorming — zij het dan van een bepaalde nuance — ontvallen. Men moge over deze vorming niet al te waardeerend kunnen denken, wie Duitschland en het Deutsche volk kent weet, dat het volk mede aan deze vorming kwaliteiten ontleende, die niet enkel negatief zijn te waardeeren. Geen wonder, dat in Duitschland zelf direct na 1918 velen zich verhieven, die trachtten althans voor het opvoedend element, dat de algemeene (leger)dienstplicht bezeten had, iets anders in de plaats te stellen. Een van de denkbelden, die daarvoor naar analogie van het verloren gegane naar voren werden geschoven, was dat van de algemeene „arbeitsdienstplicht“. Dit denkbeeld heeft — zeer begrijpelijk bij de tegenwoordige maatschappelijke verhoudingen — schipbreuk moeten lijden o.a. op de klippen der economische bezwaren. Hoe de vrije markt zich zou hebben moeten aanpassen bij den regelmatigigen stroom van

producten van den geordenden arbeid van een miljoen jonge mannen, elk jaar maar weer opnieuw, is ook inderdaad een probleem, waartegen Duitschland in de afgelopen jaren zeker niet opgewassen zou zijn geweest.

Met de stijgende werkloosheid kon er natuurlijk steeds minder sprake van zijn, dat de voorstanders van den arbeidsdienstplicht een kans kregen, al hebben de nationaal-socialisten in Januari nog een vergeefsch poging in die richting gedaan.¹⁾

Intusschen het sociaal-paedagogische element, dat in die arbeidsdienstplicht-gedachte vervat was, heeft de geesten niet onverschillig gelaten en heeft het aanzien gegeven aan een instituut dat, nauw met die gedachte verwant, de bezwaren er van in mindere mate vertoont: het instituut van den *Vrijwilligen Arbeidsdienst*.

Wij slaan de verschillende mijlpalen over die den weg van dit denkbeeld sedert 1925 aanduiden en stappen direct naar Juli 1931, het moment waarop de vrijwillige arbeidsdienst wettelijk, zij het dan „not-verordnungsgesetzsmässig“, werd geregeld.

Als we de illusie van een klandestiene legervoorbereiding, die ongetwijfeld door verschillende politieke groepen gekoesterd wordt in verband met den vrijwilligen arbeidsdienst, terzijde laten, dan blijven twee gewichtige motieven over, de eenige twee trouwens die door de regeering als geldig worden erkend.

Ten eerste het *economische* motief.

De Vrijwillige Arbeidsdienst (V. A. D.) gaat uit van de werkloosheid, hij wil deze trachten te verminderen en verzachten eenzijdig en anderzijds wil hij ook economische waarden scheppen, kapitaalvormend werken dus. Dat beteekent, dat het gaat om ernstige reële arbeid, niet om een min of meer willekeurig vullen van ledigen uren op aangename of nuttige wijze. Hoezeer dit laatste van betekenis is — wij in ons land steken nog midden in dit overgangsstadium — in Duitschland is men door de klemmende nood dit stadium te boven, streeft men althans ernstig en gelijk wij zullen zien met resultaat er naar dit stadium te boven te komen. Het is voorzeker niet in de laatste plaats de bedoeling van dit artikel om de aandacht van onze regeering en onze organisatoren (of moeten wij de volgorde omkeeren) op dit werk te vestigen, ter overweging in hoeverre het bruikbare elementen voor ons land bevat.²⁾

¹⁾ Sindadien heeft zooals men weet Hitler in zijn eerste brallende programma-rede als Rijkskanselier den arbeidsdienstplicht als een der hoeksteen van zijn staatsgebouw gekenmerkt.

²⁾ Eenige maanden geleden heeft een groep belangstellenden in den Haag hetzelfde onderwerp aan de orde gesteld, maar door ten deele onbekende factoren is er niet de aandacht aan geschonken, die het verdient.

Deze ernstige reële arbeid — er *moet* per dag 6 uur behoorlijk en onder toezicht aan een duidelijk omschreven taak gewerkt worden — is natuurlijk economisch gesproken een bron van moeilijkheden, waarop we straks nog terugkomen.

Het tweede het *sociaal paedagogische* motief.

Kulin, de president van het Arbeitsamt in Stuttgart, waar wij materiaal voor dit vraagstuk verzamelden, drukt dit ongeveer als volgt uit:

Arbeidsdienst voedt op tot volksgemeenschap, door gemeenschappelijk leven, gemeenschappelijke arbeid, kameraadschappelijkheid en een goede en redelijke dagverdeeling. Hij vormt een noodzakelijk tegenwicht tegen de zedelijke nadeelen der werkloosheid en de versplintering in talloze partijen en partij-nuances van het volk. Iets gemeenschappelijks hebben wij nauwelijks meer, zoo zegt hij, de enkeling wordt in zijn hokje geboren en komt er tot zijn dood niet weer uit. Laat ons aan de Jeugd tenminste voor korten tijd de gelegenheid geven om een gezamenlijken weg te bewandelen tot wederzijds kennen en waardeeren. Bovendien strekt de arbeidsdienst tot ontwikkeling van de persoonlijkheid, terwijl de werkloosheid die vernietigt of in verkeerden banen leidt; hij versterkt het plichtsgevoel en de verantwoordelijkheidszin, het begrip van de beteekenis van het gezag en van de waarde van geregelde arbeid.

Het ethische element speelt bij het instituut van den vrijwilligen arbeidsdienst dus een belangrijke rol. Wij behoeven in den tegenwoordigen tijd waarlijk geen betoog meer te leveren voor de ethische waarde van ernstigen arbeid op zichzelf, maar aan den anderen kant is het duidelijk, dat de organisatoren van den V. A. D., indien zij spreken van plichtsgevoel, verantwoordelijkheidszin en gemeenschapszin, toch ook naast den invloed van den arbeid dien van persoonlijke leiding in het oog hebben, die de in kiem aanwezige mogelijkheden tot al dit moois tot verdere ontwikkeling moet doen komen.

Leiding gedurende de arbeidsuren, maar meer nog leiding gedurende den daartusschen en daarna liggenden vrijen tijd.

Bij de organisatie van den V. A. D. wordt dan ook uitgegaan van de gedachte, dat de dienstwilligen per dag 10 uur tezamen zijn, 6 uur arbeid, 2 uur voor maaltijden en vrije beweging, 2 uur voor ontwikkelingswerk. Als regel wordt gewerkt gedurende perioden van 20 weken achtereen, welke kunnen worden verlengd tot 40 weken. Duidelijk komt bij deze cijfers *de overwegende rol van den arbeid* uit.

II. Organisatievorm.

Als we bedenken, dat het instituut van den V. A. D. op het oogenschijnlijk ongeveer een kwart miljoen jonge werkers van 18 tot 25 jaar

omvat en dus niet maar een kwestie is van hier en daar een groep werklozen te onttrekken aan den deprimeerenden invloed van hun bestaan van nietsdoen en afwachten, dan wordt het onmiddellijk duidelijk, dat hier van allerlei zijden bezwaren en moeilijkheden rijzen. Wij zullen ze nader onder de oogen zien, doch geven tot goed begrip eerst een beknopt overzicht van de voornaamste wettelijke bepalingen, die aan den V. A. D. ten grondslag liggen.

- I. De V. A. D. geeft aan den jongen Duitscher de gelegenheid om ten bate van de gemeenschap in vereeniging met anderen (kampen) vrijwillig ernstigen arbeid te verrichten en zich tegelijk lichamelijk en geestelijk-zedelijk te versterken. *Elke* jonge man of vrouw beneden 25 jaar, werkloos of niet, kan zich hiervoor aanmelden, onafhankelijk van ontwikkelingsgraad, maatschappelijke positie, partij of wereldbeschouwing.
- II. a. Het te verrichten werk moet ten algemeene nutte strekken en „Zusätzlich“ zijn, met welke laatste term bedoeld wordt, dat het alleen mag worden uitgevoerd als het een toegift op, niet als het een vermindering van de bestaande of te scheppen werkobjecten van de vrije markt beteekent.
b. De V. A. D. dient de volksgemeenschap in haar geheel; hij mag niet voor politieke doeleinden gebruikt worden.
- III. Men onderscheidt „Träger der Arbeit“ en „Träger des Dienstes“. De „Träger der Arbeit“ zijn de economisch verantwoordelijke uitvoerders van het werk. De „Träger des Dienstes“ zijn de geestelijk verantwoordelijke leiders van de werkende groep. De eersten zijn of publiekrechtelijke lichamen of vereenigingen en stichtingen ten algemeenen nutte en tenslotte ook vereenigingen van „Arbeitsdienstwilligen“. Onder bijzondere beperkende bepalingen kunnen het ook gewone bedrijven zijn. Voor „Träger des Dienstes“ komen behalve bovengenoemde lichamen ook vereenigingen in aanmerking, die speciaal geschikt zijn voor het werk van geestelijke leiding en organisatie, dus vereenigingen van volksontwikkeling, vakbonden en dergelijke. Zij hebben te zorgen voor den goeden geest in het kamp en voor het goed gebruik van den vrijen tijd (lichamelijke en geestelijke oefening).
- IV. De kosten worden bestreden uit de openbare kassen (voor een klein deel uit wat de werklozenverzekeringsdienst uit hoofde van deze hulpverlening bespaart, voor een groot deel uit een speciaal hiervoor beschikbaar gestelde Rijksbijdragen, voor een ander deel uit de kas van den „Träger der Arbeit“).

De V. A. D. wordt, zooals wij met een enkel woord reeds aanduiden, georganiseerd in kampen, waarbij onderscheid wordt gemaakt in gesloten, half open en open kampen.

Gesloten kampen zijn die, waarbij de deelnemers gedurende dag en nacht worden gehuisvest, gevoed en bezig gehouden, men vindt ze meestal op het platteland. Open kampen zijn die, waar de deelnemers voor voeding en huisvesting naar hun woning teruggaan, zij worden het meest in de groote steden gevonden. Half open kampen zijn die, waarin men den geheelen dag, althans minstens 10 uur tezamen blijft en alleen huiswaarts gaat om te slapen. Wij troffen deze ook op het platteland aan, daar waar geen gebouw beschikbaar was voor gezamenlijke onderbrenging.

De „Träger des Dienstes“ die hun taak serieus opvatten, geven aan gesloten kampen verre de voorkeur en achten de open kampen het minst geschikt om den goeden werk- en kameraadschapsgeest te scheppen, welken zij nastreven.

Indien nu ergens belangstelling bestaat voor het instellen van een V. A. D. (en die belangstelling ontwikkelt zich zienderoogen op een wijze die nauwelijks is bij te houden) en men heeft een geschikt arbeids-object (zie beneden) gevonden, dat voldoet aan de bovengenoemde eischen van „Gemeinnützigkeit“ en „Zusätzlichkeit“ dan moeten de Träger der Arbeit en de Träger des Dienstes gezamenlijk een verzoek richten tot den voorzitter van het „Arbeitsamt“ in de betrokken plaats. Dit verzoek moet aantonen: 1e. dat het te ondernemen werk „Gemeinnützig“ is, 2e. dat het „Zusätzlich“ is, 3e. waarom het niet als gewone werkverschaffing kan worden uitgevoerd. Verder moet het opgeven wie de technische en wie de geestelijke leiding zal hebben, hoeveel arbeidsdienstwilligen er aan zullen deelnemen en op hoeveel dagwerken van 6 uur de arbeid wordt geschat, verder natuurlijk nog tal van details, die voor ons op het oogenblik niet van belang zijn en last not least een begroting van het geheel.

De voorzitter van het plaatselijke Arbeitsamt zendt de aanvragen door met zijn advies, dat aan een 10-tal nauwkeurig omschreven vragen gebonden is en de beslissing over de toewijzing van de Rijks-toelagen wordt gegeven door het hoofd van het Landesarbeitsamt, waartoe de betrokken plaats behoort. Deze laatste getiteld Bezirkscommissar is eventueel verantwoording schuldig aan den Reichscommissar, die direct onder den Rijksminister van arbeid staat.

De middelen, die het Rijk voor dit doel beschikbaar stelt, bedragen 2 Mark per man en per dag. Zij strekken voor de zoogenaamde persoonlijke kosten van den V. A. D. welke in totaal voor een gesloten kamp pl.m. 2.50 tot 3 Mark mogen bedragen, het ontbrekende en de kosten van zakelijken aard (technische leiding, werkmateriaal

en dergelijke) moeten worden gedragen door de Träger der Arbeit, dus de gemeente of een ander publiekrechtelijk lichaam enz. die het werk laten uitvoeren.

Daar het van beteekenis is te zien, op welke wijze deze M. 2.50 per dag wordt besteed, geven wij hieronder een overzicht van de onderdelen met de daarvoor uitgetrokken en in de praktijk mogelijk gebleken bedragen (ontleend aan de ervaringen van tientallen kampen in Württemberg). Men moet daarbij in aanmerking nemen, dat dit bedragen zijn voor een gesloten kamp van 40 man met 125 arbeidsdagen = 5000 dagwerken van 6 uur. Door collectieven aankoop van groote kwantums worden natuurlijk de kosten zoo laag mogelijk gehouden.

	Mark
Zakgeld	0.50
Voeding	1.20
Uitrusting.	
a. Kamp.	M.
Krib	8.50
Stroozak	2.15
Kussen	0.78
Laken	4.65
Onderlaken	1.95
Sloop	1.28
2 dekens	4.50
2 handdoeken	0.70
1 waschkom	0.40
	<u>24.91</u>
Afschrijven $\frac{1}{3}$	8.22
Kleeding.	<u>21.78</u>
	M. 30.—
M. 30.— $\times 40 : 5000 =$	0.24
Leiding (1 leider, 1 hulpkracht kost en inwoning, plus 100 Mark resp. 50 M. salaris gedurende de heele periode)	0.22
Voordrachten, lichtbeelden, enz.	0.10
Administratiekosten	0.05
Ongevallenverzekering	0.02
Wasch en reparaties	0.10
Onvoorziën	<u>0.07</u>
Per arbeidsdag	2.50

Van deze 2.50 Mark kan de Rijksbedrage minimaal 2 Mark vergoeden. Het resterende bedrag van 50 pf. per man per dag plus alle overige bovengenoemde materiele kosten moeten dus door den

Träger der Arbeit gedragen worden. Het is natuurlijk onmogelijk voor deze laatste algemeene normen aan te geven.

Bij elk ondernomen werk zijn die verschillend, maar als regel zijn de kosten om het werk tot stand te brengen voor de betrokken gemeente enz. geringer dan wanneer het werk op de open markt of als werkverschaffing zou worden uitgevoerd.

En hiermede zijn we van de wettelijke organisatie aangeland bij de praktische uitvoering en de moeilijkheden, die zich daarbij kunnen voordoen, die trouwens niet alleen van economischen aard zijn.

Uitwerking in de praktijk.

Gezien het feit dat op sommige tijdstippen een kwart miljoen en meer jonge mensen van 18 tot 25 jaar ongeveer in Duitschland zich geworpen hebben in den V. A. D., behoeft het geen betoog, dat de verordening die tot deze werkmethode de mogelijkheid opende, een groot succes is geweest. Het is niet doenlijk om door eigen aanschouwing een volledige indruk te krijgen van wat op dit gebied op het oogenblik geschiedt en anderzijds is het toch noodzakelijk de vele indrukken, die men zich door lectuur kan verschaffen, aan een aantal objecten der praktijk te toetsen en de vragen, die zich vanzelf opdringen, aan mensen die van den beginne af in deze praktijk hebben gestaan, te kunnen voorleggen.

Daar wij in de betrokken tijdschriftartikelen herhaaldelijk het „Heimatwerk" in Württemberg onder leiding van Direktor Bäuerle met bijzondere waardeering zagen vermeld en bovendien de minister van arbeid Dr. Syrup ¹⁾, die met volle stuwkracht achter dit werk stond en den geest ervan voor zoover mogelijk aangaf, zijn werkgebied tot voor kort in Württemberg vond, meenden wij nergens beter dan hier ons materiaal en onze indrukken te kunnen verzamelen.

De staat Württemberg telt ruim 2½ miljoen inwoners, dus ongeveer ⅓ van ons land. Op het oogenblik van ons onderzoek waren er ongeveer 200 Arbeitslager „in Betrieb", waarvan verreweg de meeste op het platte land.

Nu moet men zich niet, naar analogie van wat wij in ons land met de werklozenkampen of internaten zien geschieden, denken dat deze kampen zijn samengesteld uit jonge mensen, die uit de steden of althans uit ver uiteenliggende streken naar een bepaald centrum zijn getrokken. Dat kwam in Duitschland in de vroegere periode van de zoogenaamde „Freizeiten" eveneens wel voor, maar nu de kampen met een betrekkelijke dichtheid over het land zijn uitgebreid, ligt het voor de hand dat men de mensen in hun eigen omgeving te werk

¹⁾ Helaas na het schrijven van dit artikel reeds weder afgetreden.

stelt. Ook de langere duur (20 tot 40 weken) maakt dit gewenscht.

Wij begonnen ons bezoek met een meisjeskamp. Het oude klooster te Denkendorf, waar wij 10 jaar geleden voor het eerst kennis maakten met een meisjes volkshoogeschool min of meer volgens Deensch model, was thans door den nood der tijden omgezet in een meisjeswerkkamp. Waar vroeger de welvarende boerendochters eenige maanden onder goede leiding aan hun geestelijke vorming konden werken, waren nu een 40-tal werkloze meisjes bijeen, die in de eerste plaats met een serieuze dagtaak van zes uur hun kost en hun inwoning en wat zakgeld kwamen verdienen en in de uren daarnaast met spel, lichamelijke oefening, lectuur en ander geestelijk werk boven de misère van hun werkloosheid werden uitgetild.

Onze practisch gerichte vraag: wat laat U twintig weken lang 40 meisjes 6 uur per dag verrichten aan werk, dat zooals wij weten „gemeinnützig“ en „zusätzlich“ moet zijn, kreeg zijn antwoord onmiddellijk van de wanden der zaal waarin wij stonden. Op houten rekken, keurig opgestapeld en getiketteerd, lagen de stapels lakens, sloopen, handdoeken en ander huishoudelijk gerief waarmee deze meisjes handen in voortdurenden arbeid aan de voortdurende behoeften van tal van mannenkampen trachten te voorzien. Een paar lokalen verder vonden wij een slinke waschkeuken met moderne waschketels, waar vermoedelijk slechts een deel van de vuile wasch, die al deze kampen opleveren, kon worden „bewältigt“. Zoo stonden we meteen midden in een der vele practisch organisatorische vragen in de oplossing waarvan wij gerust af en toe bij onze oostelijke naburen in de leer mogen gaan.

Het volgende centrum, dat wij bezochten, lag in een dorpje, dat een zekere beruchtheid had wegens den fel communistischen geest, die er heerschte.

Onze begeleider moest dien avond daarheen om de jonge mannen, die zich gemeld hadden en die den volgenden dag beginnen zouden, te orienteeren omtrent de bedoeling van het kamp, dat zij zouden vormen. Hij achtte het niet uitgesloten, dat er zich moeilijkheden zouden voordoen en zoo prepareerden wij ons op een ervaring, die ons in verband met het onderzoek, dat wij benonnen waren, in bijzondere mate interesseerde. Immers de wijze waarop de jonge mannen, die in dit communistische dorp woonden, zouden reageeren mocht als een toetssteen worden aangemerkt voor den graad van waardeering, die de uiterste linkerzijde der bevolking practisch — niet theoretisch — ten opzichte van het werk der V. A. D. koestert.

Met den burgemeester van dit boerendorp begaven wij ons naar het schoollokaal waar de „arbeidsvrijwilligers“ samen gekomen waren.

De burgemeester deelde ons al aanstonds mee, dat er 7 jonge-

mannen meer waren dan hij bij dit werk kon plaatsen. De arbeidsinspectie had vastgesteld, dat het ontworpen werk door 25 jongemannen in 20 weken moest worden tot stand gebracht en er hadden zich 32 aangemeld.

Aan den burgemeester viel nu de pijnlijke taak ten deel om 7 van deze 32 aan het verstand te brengen, dat zij niet mee mochten doen.

Hoed af voor dezen eenvoudigen burgemeester en de gemoedelijk Zuid-Duitsche wijze waarop hij in dit met jonge menschen gevulde lokaal zeven van hen even aan zijn tafeltje liet komen en voor ieder, zonder dat de anderen het konden hooren, z'n eigen argument had om hen te overtuigen, dat de andere 25 meer recht op deze begeerde plaats hadden. Hoed af ook voor de wijze waarop de teleurgestelden zich gedroegen.

Wij hebben in dit avonduur in dit boerendorp, dit opstandige communistische boerendorp, verschillende dingen ervaren.

Ten eerste, dat deze vorm van werk sterk begeerd wordt. *Ten tweede*, dat deze begeerte voor een niet belangrijk deel voortkomt uit de overweging, dat kost en inwoning plus 40 pf. per dag en werken heel wat beter is dan niets en niet werken, maar toch ook nog beter dan steun trekken en niet werken. *Ten derde*, dat de eenvoudige gemeenteraadsleden niet in de eerste plaats warm loopen om de ideële beteekenis van het werken op zichzelf, maar dat zij eerst met leee oogen half dichtgeknepen zitten uit te rekenen: wat brengt deze V. A. D. voor materiele voordeelen in ons dorp. En daar dit practisch altijd een plus oplevert, is het platteland willig en inventief ten aanzien van de werkobjecten.

Ten vierde dat, of men communisten dan wel nationaal-socialisten of beide voor zich heeft, indien men van mensch tot mensch sprekende den goeden toon weet te treffen, men altijd rekenen mag op succes. Onze burgemeester en onze leider van dien avond verstonden dat beiden voortreffelijk.

Ons volgende kamp bereikten we in stikdonkeren nacht. Het lag aan een haast onvindbaren achterweg in een klein dorp en was ondergebracht in een paar zeer primitieve loodsen van een leegstaand landhuis.

Hoe primitief het hier ook was — wij hebben sindsdien aanmerkelijk betere onderbrenging gezien — de sfeer was uitstekend, dat zagen we onmiddellijk toen we gewend waren aan het bescheiden licht, dat een drietal petroleumlampen warm over de twintig jonge mannen goot, die hier hun avond met gezang en muziek doorbrachten. Hier heerschten orde en hulpvaardigheid. Welke van deze werkloozen daarvoor zorgde kon ik in 't halfdonker van de eerste minuut niet zien, maar m'n jas hing al aan een spijker aan den muur, voordat ik

wist, dat ik hem uit had. Zoo iets zegt boekdeelen. En toen ik wat gepraat had over den rijkdom van volksliederen van het Duitche volk en onze betrekkelijke armoede daar tegenover, stelden deze uit het werk gestootenen zich voor mij op en zongen spontaan twee liederen met een uitdrukking op hun gezichten, die mij nu nog het hart verwarmt.

— — — — —
 fühlen wir: es *muss* gelingen,
 Mit uns zieht die neue Zeit!

In dit kamp kwamen wij voor het eerst in aanraking met de uniformiteit der kleeding en wij begrepen plotseling, dat wij de beteekenis daarvan anders moesten beschouwen dan wij nog dien ochtend in theorie gedaan hadden.

Dien ochtend had men ons n.l. op het bureau van den „Verein zur Förderung der Volksbildung" welks kampen wij nu bezochten, verteld, dat de jonge menschen graag een uniforme kleeding droegen in deze kampen. Het was een Hauptmann a. D. die mij dat vertelde en als rasechte Hollander had ik mij daarover een inwendige glimlach veroorloofd. Toen ik nu deze jonge menschen in hun keurige blauwe truien en broeken sportief om mij heen zag staan, voelde ik, dat voor hen in dezen dracht niets militairistisch gelegen is, maar dat wij er voor de meesten van hen niet meer beteekenis aan behoeven te hechten dan de beteekenis die de voetballer hecht aan het costuum van zijn club: het uiterlijk accent der saamhoorigheid.

Wij weten zeer goed, dat deze gemoedelijke opvatting niet overal van toepassing is. Er zijn kampen waarin een kwalijk verholten militairistische geest heerscht en nu Hitler aan het roer is gekomen zal dit er niet minder op worden, maar dit element is zeer zeker niet noodzakelijk inhaerent aan de beweging in het algemeen. De overheid heeft dan ook in haar richting aangevende voorschriften de gedachte aan militaire opvoeding in deze kampen nadrukkelijk afgewezen.

De tijd zal leeren of zij dit standpunt onder Hitler zal blijven handhaven.

Het volgende kamp, dat wij bezochten, miste de romantische primitiviteit van het vorige. Begrijpelijk, want het was een kamp in een voorstad van Stuttgart en kwam in zijn betere uiterlijke verzorging tegemoet aan de hoogere eischen, die de jonge stadsbevolking aan logies en omgeving pleegt te stellen. Het maakte den indruk van een eenvoudige stadsjeugdherberg. Als werkobject had men een nabijgelegen niet meer normaal productieve steengroeve.

Als werkobjecten van de twee volgende kampen, die weer temidden van een volkomen afgelegen landelijke omgeving lagen, diende de aanleg van twee boschwegen voor houtafvoer. Het komt n.l. herhaaldelijk

voor dat afgelegen gemeentelijk boschbezit tengevolge van de lage houtprijzen niet meer loonend te exploiteeren is, omdat de vervoerkosten te hoog zijn. Nieuwe wegen den berg op, die bij een normaal arbeidsloon nooit tot stand zouden komen, worden thans door de mannen van de V. A. D. uitgekapt en voor houtafvoer geschikt gemaakt. Het spreekt vanzelf dat daarvoor geen goed verzorgde chaussées noodig zijn, maar dat een tertiaire weg voor primitief vervoer per houtkar voldoende is.

Hier bracht de practijk ons dus direct in aanraking met enkele van de veelvuldige oplossingen van de vraag, die zich theoretisch en practisch in Holland voortdurend aan ons opgedrongen had: *waar ligt toch het criterium der „Zusatzlichkeit“?*

Wie uit ervaring weet, hoe moeilijk het in ons eigen land is om serieuze werkobjecten, waar dus wat „in zit“, te vinden voor de werkloozengroepen, die in veel gevallen toch maar gedurende een korten tijd te werk moeten worden gesteld en herhaaldelijk gestuit is op de bezwaren die door de vakbonden niet zonder recht worden geopperd tegen de gevaren, die deze objecten leveren of zouden kunnen leveren, wegens werkonttrekking of loondruk, moet wel met extra veel belangstelling uitzien naar de oplossingen, die men in Duitschland voor deze bezwaren heeft gevonden.

Het vraagstuk om voor deze 250.000 jonge mannen, die gedurende periodes van 20 weken 6 uur per dag arbeiden, werkobjecten te vinden, is van een zooveel grootere orde, dat daarbij onze moeilijkheden schijnen weg te vallen.

En nu moge men in organisatorisch opzicht in Duitschland ons land in vele opzichten overtreffen, men verwachtte hier niet, dat een ultravindingrijke geest even over de grenzen een oplossing zou hebben gevonden die principieel juist is en dus daardoor beter aanvaardbaar dan de bedenksels, die in het Hollandsch brein zouden kunnen opkomen.

Om het kort te zeggen: nood leert niet alleen bidden, maar ook aanvaarden.

Toen in 1931 van bovenaf de V.A.D. werd ingesteld en de eischen der „Gemeinnützigkeit“ en „Zusatzlichkeit“ waren geformuleerd, spreekt het vanzelf, dat van de zijde der vakbonden ernstige bezwaren werden geopperd. Zij liggen zoo voor de hand, dat wij ze hier niet behoeven te herhalen.

Maar de regeering bleek een practisch open oog te hebben gehad voor de behoefte, die onder de werkeloze jeugd bestond aan de mogelijkheden die zij met deze Verordning opende en van alle kanten meldden zich overal de arbeidsvrijwilligers aan. Men behoeft over deze „vrijwilligheid“ geen lyrische vreugdetonen te slaken, er ligt

een goed stuk materiele nood aan ten grondslag, maar evenmin valt te loochenen het feit dat duizenden zich meldden, die bij deze regeling materieel niet profiteerden,¹⁾ zoodat wij mogen aannemen, dat ook de behoefte aan regelmatige gebonden arbeid in allerlei graden van intensiteit een krachtig woord heeft meegesproken bij den triomftocht, die de V.A.D. door de Duitse landen hield.

Daar zagen dus de vakbonden ook *hun* jonge mannen in groote scharen tot dezen dienst toetreden en hun leiders hadden hiermee rekening te houden. Het is voor een goed begrip van den gang van zaken niet noodzakelijk hier in onderdeelen na te gaan, hoeveel procent gewijzigd inzicht en hoeveel procent tactische overwegingen bij de verschillende vakbonden hebben gegolden ter bepaling van hun uiteindelijke houding.

Natuurlijk zijn deze procenten bij den eenen bond geheel anders verdeeld, dan bij den anderen. Maar de informaties, die wij persoonlijk inwonen bij de zoogenaamde Freie Gewerkschaften en de beschouwingen, die de tijdschriften van de moderne vakbeweging, welke ons in dit verband het meest interesseerden over deze materie leveren, laten geen twijfel over of beide elementen hebben een rol gespeeld.

De V. A. D. is sinds Augustus '32 practisch door de vakbeweging in Duitschland aanvaard en de moeilijkheid, die het begrip der Zatzlichkeit baarde, is in den koop mee opgenomen.

Natuurlijk dat men zich voorbehoudt elk bijzonder geval kritisch te mogen bekijken, natuurlijk ook dat deze kritiek in de gegeven omstandigheden dus practisch een grootere soepelheid vertoont, dan zij bezit in perioden waarin de kansen op vrijen arbeid of op arbeid op de basis van werkverschaffing gunstiger zijn dan nu. De kwestie is daarbij dus niet, zooals bij ons: waar trekken wij de grens tusschen vrije arbeidsobject en werkverschaffingsobject, maar hier is de vraag in een verder stadium gekomen n.l.: waar ligt de grens tusschen werkverschaffingsobjecten, die immers nog min of meer normaal betaald worden en vrijwillige-arbeidsobjecten, wier betaling op een aanmerkelijk lager peil ligt.²⁾

De theoretische vaststelling van deze grens heeft allerlei reglementen

¹⁾ Een arbeidsdienstwillige die werklozenondersteuning of crisissteun krijgt, ontvangt deze niet gedurende de periode van zijn tewerkstelling en gaat daar door soms materieel achteruit. De periode van zijn arbeidsdienst komt echter niet in mindering van de periode van ondersteuning, waarop hij uit anderen hoofde recht heeft.

²⁾ Hierbij valt echter op te merken, dat het nuttig rendement van deze werkers aanzienlijk beneden 100 pCt. van dat van ervaren arbeiders ligt en dat bovendien niet 8 maar 6 uren gewerkt wordt, omstandigheden die het kostenverschil minder groot maken.

en voorschriften in het leven geroepen, de praktijk echter blijkt heel wat eenvoudiger te zijn dan de theorie en wordt in den regel bepaald door de draagkracht van de gemeente die den arbeid wil ondernemen. Koos men aanvankelijk sportterreinen, zweminrichtingen en soortgelijke verenigingsdoeleinden als werkobjecten, thans wordt bij voorkeur uitgezien naar zulk werk, dat fastbare economische voordeelen biedt.

Daarvoor komen met name in aanmerking bodemverbetering, drainage, rivier- en beekcorrecties, veld- en boschwegen, boschaanleg, bouwrijp maken van grond en dergelijke. Deze opsomming toont aan, dat in de qualificatie van het object zonder meer nog geen waarborg voor de „Zusätzlichkeit“ is gelegen; deze wordt per geval door het betreffende Arbeitsamt vastgesteld.

Op onze vraag aan een der leiders van het Landesarbeitsamt te Stuttgart, dat geheel Zuid-West Duitschland met honderden arbeidskampen omvat, of zich hierbij niet herhaaldelijk moeilijkheden voordeden met de vakbonden, deelde deze ons mede, dat sinds het moment dat de vakbonden dit werk in principe aanvaard hadden, dus sinds ongeveer 5 maanden, slechts tweemaal bezwaren tegen een bepaald werk van hun zijde waren ingediend. Merkwaardig in dit verband is nog het feit, dat, in tegenstelling met hetgeen men op het eerste gezicht zou verwachten, naast de sterke ontwikkeling van de V. A. D.-kampen een sterke toename van werkverschaffingsarbeid valt te constateeren. In het door ons bezochte gewest bedroeg het aantal Notstandsarbeiten (werkverschaffingen) in 1931 4000 en in 1932 niet minder dan 9000.

Het laatste kamp, dat wij bezochten, was speciaal ingericht op de voorziening van de groote, nauwelijks te bevredigen, behoefte aan kampleiders. Het behoeft geen betoog, dat het slagen van een arbeidskamp, ook al wordt verreweg het grootste deel van den dag gevuld met betrekkelijk zware handenarbeid aan de geestelijke leiding hooge eischen stelt. Wel realiseere men zich, dat werken en nog eens werken de hoofdschotel van de dagverdeeling uitmaakt, zoodat bijv. een van onze adviseurs terecht opmerkte: voor velen die daaraan niet gewoon zijn is dit zoo'n inspanning, dat hun *lichaam* althans in de eerste weken niet de minste behoefte heeft aan verdere „oefening“. In het werk alleen is in den eersten tijd voor een groot aantal der deelnemers al sport genoeg gelegen.¹⁾

Dit beteekent, dat ook de uren aan ontwikkeling van den geest gewijd, niet zoo'n groote rol spelen als in sommige van onze kampen van een of twee weken, waar de arbeid niet aan voorgeschreven

¹⁾ Overigens behoeft men het Duitse volk maar oppervlakkig te kennen om te weten dat turnen en andere lichamelijke oefening ook in deze kampen met liefde worden beoefend.

quantums gebonden is. Maar dat neemt niet weg, dat de leider van het kamp een belangrijke en moeilijke taak heeft en dat deze leiders dikwijls niet in voldoende mate te vinden zijn.

Men kan zelfs zonder overdrijving van een aanzienlijk tekort aan goede leiders spreken. Een geval is ons zelfs ter oore gekomen, waar een tijdlang zeven kampen door één leider moesten worden geholpen. Dat is natuurlijk volslagen onmogelijk en een gevaar bovendien. Maar intusschen wordt er hard gewerkt om dit euvel te verhelpen.

Om in de behoefte aan leiders te voorzien, worden door den „Bezirkscommissar" van het Landesarbeitsamt leiders cursussen van zes weken ingesteld. Zoo'n leiderscursus zelf heeft ook het karakter van een kamp, met dit onderscheid, dat men er in plaats van zes uur ongeveer drie uur handenarbeid verricht en de vrijkomende uren besteedt aan cursussen en besprekingen, die onmiddellijk met het leiderswerk in verband staan.

Voor deze leiderscursussen, die ook hoofdzakelijk uit werklozen, maar dan als regel van een hooger intellectueel peil, bestaan (wij ontmoeten in het onze o.a. studenten, onderwijzers, ingenieurs en architecten) bestaat groote belangstelling. Het kamp dat wij bezochten was gevestigd in een prachtig op een heuvel gelegen oud kerkelijk slot, dat de staat Württemberg hiervoor beschikbaar had gesteld. Het telde ongeveer 40 deelnemers, die de „Auslese" vormden van 400 sollicitanten!

Daar waren er bij die zelf eerst als gewoon arbeidsdienstwillige hadden gewerkt en ook die reeds als leiders waren opgetreden en dus hun toekomstige problemen reeds aan den lijve of liever aan lijf en ziel hadden gevoeld. In hetzelfde gebouw was ook een gewoon werkkamp ondergebracht, zoodat men voortdurend met de practijk in aanraking bleef.

De veertig aanstaande leiders die hier bijeen waren, behoorden praktisch tot alle politieke en religieuze richtingen. Dit was aan de discussies, waaraan wij deel mochten nemen, zeer duidelijk te merken en het was belangwekkend en soms vermakelijk om de botsingen waar te nemen, die door verschil in stand en opvoeding en politieke overtuiging en wereldbeschouwing aan de discussies na een inleiding van den leider levendigheid verleenden, zonder een oogenblik de goede verstandhouding te verstoren. Het bindend element van den arbeid, van de samenleving, van het gemeenschappelijk doel bleek hier als elders een opvoedende kracht van den allereersten rang.

Wij herhalen van den allereersten rang. Want hier in Duitschland, waar in den politieken strijd de partijen zeker niet minder fel tegenover elkander staan, dan is ons land, zien wij het wonder voor oogen — niet als ideaal van iemand, die het gaarne zoo zou zien, maar als

realiteit — dat honderden en nog eens honderden van werkkampen zijn samengesteld uit leden van uit allerlei lagen der maatschappij en wat nog veel meer zegt, uit leden van allerlei religieuze en politieke groepen.

Zonder dat zij harrewarren of elkander bestoken, samen werkend aan één doel, alle verschil van Gesinnung ten spijt, het doel om in ernstigen arbeid ten algemeenen nutte uit te komen boven de wanhoop van lediggang en crisisdruk. Samengebracht door den nood als in een loopgraaf, waar de persoonlijke voorkeur op den achtergrond gedrongen wordt door de gemeenschappelijke bedreiging.

En zoo moge dit artikel, dat wij — ondanks de warmte, die ons bij de herinnering van wat wij beleefden, vervulde — zoo zakelijk mogelijk gehouden hebben, eindigen met een klein brokje ideologie.

In Duitschland bestaan op het oogenblik duizenden werkkampen met tienduizenden werkers. De geestelijke verzorging van de werkkampen is toevertrouwd aan leiders van allerlei nuance. Allerlei politieke en religieuze groepen hebben voor zich opgeëischt kampen naar hun inzicht te mogen inrichten en aan dien eisch heeft de regeering wijselijk voldaan, maar tegelijk heeft zij gedecreteerd: Gij zult deze kampen niet dienstbaar maken aan eenig politiek of ander groepenbelang. Gij zult ze zóó leiden, dat er voor den nationaal-socialist plaats is in een sociaal-democratisch kamp en dat er voor den sociaal-democraat plaats is in een Stahlhelmkamp en zoo verder ad infinitum. En dat dit decreet niet een leeg machtwoord is gebleven, maar *levende werkelijkheid is geworden*, dat hebben wij in dit hevig door den nood dezer tijden getroffen, maar eeuwig krachtige land tot onze bewondering ervaren.

Vragen wij ons nu af: is dit instituut van den V. A. D. in ons land na te volgen, dan zouden wij hiertoe zeker niet zonder voorbehoud willen aansporen. Maar wij zijn overtuigd, dat er alle reden is voor de betrokken autoriteiten, zoowel als voor de vakbonden om hun standpunt te bepalen ten opzichte van de economische vraagstukken die dit nieuwe middel tot bestrijding van de morele inzinking die een gevolg is van de werkloosheid ongetwijfeld inhoudt.

Dat de economische moeilijkheden, die zich hierbij voordoen, echter niet zonder verband met de zedelijke en opvoedende waarde van de te scheppen arbeidsmogelijkheden zullen mogen worden overwogen en gewogen, meenen wij te hebben aangetoond. Dat de jeugdverenigingen en de andere instituten voor volksontwikkeling, die ons land in ruime mate telt, het zich tot een dure plicht en tot een eer zullen stellen om eventueele werkgelegenheden tot een zoo hoog mogelijk geestelijk en zedelijk rendement op te voeren, daarvan zijn we overtuigd.

Werk- en ontwikkelingskampen voor jeugdige werklöozen te Bakkeveen,

door J. P. WIERSMA.

In den afgeloopen herfst en voorwinter werden op Allardsoog bij Bakkeveen, op de terreinen van de Vereeniging tot stichting van Volkshoogeschoolen, drie kampen, van 14 dagen ieder, voor jeugdige werklöozen uit Friesland gehouden. Aan het eerste kamp van 15—29 October namen 36 cursisten deel uit 13 gemeenten; aan het tweede kamp van 1—15 November 56 uit 15 gemeenten; aan het derde kamp van 1—15 December 40 jongens uit 13 gemeenten.

De organisatie van deze kampen berustte bij het werkeomité, dat was samengesteld uit drie leden van de Vereeniging tot stichting van Volkshoogeschoolen, onder wie twee bestuursleden dier Vereeniging, en drie vooraanstaande leden van het District Leeuwarden van de Maatschappij tot Nut van het algemeen. De dagelijkse leiding berustte bij de heeren Dr. H. G. W. van der Wielen en J. P. Wiersma, terwijl mevr. A. C. Wiersma-Risselada fungeerde als leidster van de kamphuishouding, hierin bijgestaan door vier meisjes, onder wie twee z.g. practikanten van de Opleidingsschool voor landbouwhuishoudleeraressen „Nieuw-Rollocate" te Deventer. De praktische werkzaamheden — het maken van de betonfundeering van den vleugel der Volkshoogeschool, graaf-, spit- en pootwerk op de terreinen en in de kwekerij — werden geleid door een bouwkundig opzichter, die een drietal onderopzichters benevens een leider voor het boschwerk tot zijn beschikking had. De verantwoordelijkheid voor den bouw van de school berust bij den architect Jans te Almelo, die voor kwekerij en beplanting bij ir. Pannekoek te Leeuwarden.

De deelnemers aan de kampen waren gehuisvest in de boerderij „Allardsoog", een nog al primitieve boerenwoning met een ruim en licht lokaal, waarin de middagcursussen werden gehouden, terwijl in een kleinere lokaliteit, de z.g. bibliotheek, de lessen, waarbij maar een groep jongens betrokken was, werden gegeven. De bibliotheek diende tevens tot leeszaal en studeervertrek. De voorkamer van de boerderij was bewoond door het vrouwelijk personeel. Voor nachtverblijf van de cursisten deed dienst een groote, solied gebouwde houten loods met 52 ingebouwde bedden. In deze loods waren voldoende brandemmers aanwezig, terwijl zij een electrische verbinding had met de keuken. Ingeval van ziekte kon de patiënt op zijn bed een sein aan de keuken geven.

In deze ontwikkelingskampen paarde zich practische handenarbeid aan geestelijken arbeid, met dien verstande, dat in de ochtenduren in het bosch, in de kwekerij en op de heide werd gewerkt; des namiddags namen de jongens deel aan ontwikkelingscursussen. De avond-

uren waren bestemd voor ontspanning en studie, deels ook werden zij benut voor samenkomsten. Een enkele maal hield men in het kamp een vergadering met de mannen en vrouwen uit de streek, een grensbevolking van Friezen, Groningers en Drenthe. Er was namelijk sprake van de verbetering van een zandweg, een hoofdverbindingsweg naar het kamp, die goeddeels een modderpoel was en onze kampen zeer veel ongerief bezorgde. De gemeente Leek wilde echter alleen onder zeker beding de verbetering van den weg ter hand nemen; er diende door de belanghebbenden een som van vijf honderd gulden bijeen te worden gebracht. Gemeente en Rijk zouden dan gezamenlijk voor de andere kosten staan. Het werkecomité voornoemd had de koe bij de horens gepakt, hetgeen de streekboertjes wisten. Vandaar hun groote belangstelling voor de vergadering, waar de leiders en kampjongens het woord voerden, waar gezongen werd en gedeclameerd, terwijl de inleekelijst er van hand tot hand ging. Het plan gelukte: thans is de weg zoo goed als gereed en men kan straks althans zonder laarzen het kampement Allardsoog bereiken.

Doch nu terug tot ons onderwerp.

Deze dagindeeling heeft in de practijk goed voldaan. Niet minder dan de ontwikkeling en ontspanning, werd de practische arbeid in de morgenuren door de cursisten gewaardeerd. Met groote lust rukten zij iederen morgen uit teneinde op het bouwwerk en in de kweekkerij of op een ander gedeelte van het terrein te werken. Zij vonden de werkobjecten wel zóó boeiend, dat zij er zich totaal aan wijdden; bijgevolg konden hun prestaties steeds op waardeering en stellig ook op lof aanspraak maken.

Om zeven uur was het reveille. Half acht verscheen men aan de lange tafels voor het ontbijt, dat steeds op tijd verzorgd was door de vrouwen, van wie elk als „tafelmoeder" hare verantwoordelijke taak had, wat ongetwijfeld de gezelligheid verhoogde en den goeden toon bij de gesprekken ten goede is gekomen.

Gewoonlijk maakte tijdens het ontbijt een der leiders het programma van den dag bekend. Hierbij sprak ook vaak de humor een woordje mee, want meermalen waren er aardige voorvallen mede te deelen of vielen er kleine tekortkomingen vast te stellen, die dan aanleiding werden tot een open bespreking in vollen ernst ingezet, doch met gezelligen tafelkout als nabetrachting. Steeds werd de dagtaak, hoe slecht het weer soms ook kon zijn, in de juiste opgewekte stemming begonnen. Eigenlijk niemand van de jongens was afkeerig van het practische werk; wel hield ieder er zijn apart tempo op na, dat ook wel eens in lijntrekkerij ontaardde, zelfs was er een drietal dat den geheelen ochtend op de heide aan het zoeken was naar een hamer! Maar over dit voorval hebben de betrokkenen van hun collega's

heel wat moeten hooren en in de kampkrant verscheen er zelfs een gedichtje op met teekening van den kampteekenaar. In den regel vees de thermometer van de werklust in de kampen bepaald hoog. De los- en laadploeg, die voor het transport van de specie voor de betonwerken had te zorgen, meldde zich dikwijls vrijwillig wanneer het werk zulks noodig had; het begrip arbeidsschuwheid bleef in deze kampen een legende.

Kwart na acht luidde de bel; alle cursisten trokken het bosch in, uitgezonderd de corvee, die den geheelen morgen onder leiding der huishoudsters bezig was. De timmerlieden maakten de betonbekisting; de grondwerkers groeven een put, vervoerden zand en grint, of waren aan het stobbe-rooien. In de kwekerij werd gehouweeld, geëgaliseerd en gepoot; het aangekomen plantsoen werd geplant, honderden teere douglas-sparretjes werden op de akkers uitgezet. Een groep jongens richtte op het sportveld tribunes van heidezoden op. Anderen hielpen mee bij het vlechten van betonijzer en bij de verbetering van rijwiel-paden.

Tot twaalfuur-vijftien waren de cursisten op deze wijze werkzaam in de open lucht, niet steeds onder aangename en stabiele weers-omstandigheden. Klokke één was men weer vereenigd in de groote woonkamer voor het middagmaal. Na afloop werd het middag-programma aangekondigd. Daarna ging men voetballen of springen, lezen of schrijven.

Om drie uur stond de thee op de tafels te dampen. Tegelijkertijd vingende de lessen aan. Per kamp van veertien dagen werden de volgende lessen gegeven (ieder les een uur):

Nederlandsche taal, 3 lessen.

Friesche taal, 3 lessen.

Nederlandsch-Friesch (vergelijkende taalles), 3 lessen.

Economische Aardrijkskunde, 3 lessen.

Geschiedenis van de streek, 3 lessen.

Staanhuishoudkunde, 2 lessen.

Economie, 3 lessen.

Boekhouden, 3 lessen.

Declamatie, 4 lessen.

Zang en Muziek, 4 uur. Theorie en Zangkoor.

Tractorlessen. Iedere cursist ontving theoretisch en practisch les, en leerde zelfstandig den tractor berijden.

Natuurkunde, 2 lessen (inleiding tot de motorlessen).

Motor kennis, 5 lessen (demonstratie-motor was aanwezig).

Bijenkorfvlechten, 5 lessen.

Cursus Eerste Hulp bij Ongelukken

Les in het chauffeeren (auto was aanwezig).

Deze laatste les kon uiteraard aan slechts enkele deelnemers worden gegeven.

Hierbij kan nog het volgende worden opgemerkt. De praktische cursus bijenkorfvlechten werd gegeven door een ijker. De deelnemers leerden zelfstandig een ronden bijenkorf vlechten. Enkele jongens vonden dit werk zoo interessant, dat zij bij hun thuiskomst dadelijk hebben geprobeerd, in hun gemeente een dergelijken cursus te organiseren. Hun was namelijk duidelijk geworden, dat men voor weinig kosten in het bezit kan komen van een bijenstal, die bescheiden inkomsten kan afwerpen. De cursus Eerste Hulp enz., die gegeven werd door een semi-arts, viel ook zeer in den smaak. Het was jammer dat deze leerkracht zijn lessen niet in alle drie kampen heeft kunnen geven.

Naast de lessen en lezingen door de leiders gegeven, werden er in het kamp voordrachten gehouden door leerkrachten van elders. In elk kamp was er een lezing over de volgende onderwerpen:

Het leven van dieren en planten.

De werkloosheid, nationaal en internationaal.

Het ontginningsbedrijf in Schoterland.

Bodemkennis (met excursie).

Over de coöperatieve gedachte.

De Deensche volkshoogeschool.

Volksleven te Staphorst, met lichtbeelden.

Bouwkunst op het platteland, met lichtbeelden.

Over Suriname en Curaçao, met lichtbeelden, of:

Zendingswerk op Nieuw-Guinea, met lichtbeelden.

Voor de lichtbeelden-avonden trok het kamp 's avonds naar Bakkeveen. Dit was een mooie ontspanning, geschikt voor een prachtige wandeling van vijf kilometer dwars door heide en duinen, tevens was men hiertoe wel genooddaakt, daar op Allardsoog zelfs het electrisch net nog niet is doorgedrongen. Bakkeveen, hoe nietig op zichzelf ook en hoe afgelegen, was voor het kamp „de wereld”.

De overige avonden werden doorgebracht in het kampement. Gewoonlijk was er een programma, hetgeen wel noodig was, gezien de toch niet overgroote ruimte en gelegenheid voor afzondering in groepen. Soms ook was er een vrije avond. Dan zat men bijeen onder de groote olielampen, er werd gedumd, geschaakt, gespeeld en gezongen, terwijl de meisjes chocolade schonken of vreedzaam zaten te brieven. Hier en daar zat een jongen stil en aandachtig te schrijven naar huis of aan iemand anders, en dan zag men wel eens, dat op die manier een rest van heimwee werd weggewerkt. Want niet alle jongens konden zich

onmiddellijk afstemmen op de eenzaamheid van deze streek. Men was hier volkomen van de buitenwereld afgesloten; alleen te voet en per rijwiel kan men 's winters in dit oord doordringen.

Niettemin genoot men hier van de natuur, men werd niet moe te staren over de groote bruine heide met de lilliput-meertjes, achter welke immense vlakke de duintoppen en de imposante bosch-coulissen van Bakkeveen oprijzen. Er was hier veel te zien en te vinden voor wie oog en had. Zoo versilde er veel van het rumoer dat de jongens uit hun steden en dorpen hadden meegebracht. Op de heide vergaaten ze vanzelf hun slechte gewoonten om veel cigarettens te rooken en O Kovacs en den bekenden cyclus te zingen. De eigen kamplieiders, waaronder vele op Frieschen tekst, wonnen het tenslotte. Er waren jongens, die zich wel eens uitten in dien zin, dat dit verblijf aan de heide een dieper klank in hen had losgemaakt; de stilte en de rust van deze dagen hadden iets in hen hersteld, gehoord. Wat in het verleden misschien vergroefd, verwrongen was, werd door de aanraking met het buitenleven en het onderlinge samenzijn in opwaarts gerichten geest, plotseling tot de juiste verhouding teruggebracht.

In ieder kamp waren er vertelavonden en vragenavonden met zulke heilige en soms ongemeen pittige discussies achterna, dat de kampregel „10.30 naar bed" wel eens niet voeten werd getreden. Dan gingen men zelfs in de kribben nog eens rustig (?) aan het nabeschouwen en tot lang na middernacht werden er heete interrupties over de hoofden afgevuurd. Deze middernacht-intermezzo's bleven den volgenden ochtend nooit onopgemerkt. Dan sliep een aantal jongens door de reveille heen en kwam te laat aan het ontbijt: kleine overtredingen van den kampregel, die door iedereen werden opgemerkt en later met een groote dosis ironisch commentaar overgoten.

Er was ook een avond gewijd aan de volkshoogeschoolgedachte. Dan sprak een der leiders over den cultuur- en beschavingsarbeid van de Deensche volkshoogescholen. De cursisten voelden in den aanvang niets voor een volkshoogeschool, om de eenvoudige reden, dat zij van den inhoud van dat woord niets begrepen en er nooit over hadden hooren spreken, evenmin er van hadden gelezen. Maar tenslotte zagen zij de betonfundering met den dag sprekender vormen aannemen; er kwamen op den heuvel in het bosch betonstypen te staan, reuze-dingen, waarop je met eenige fantasie al het gebouw, dat op een plaatje stond, kon denken. En dan kwam er wel eens zoo'n goeie dorpeling naar ons toeloopen, die vroeg: „Je moest ons eens iets vertellen van zoo'n volkshoogeschool. Wat dat nu is, daar weet niemand van ons eigenlijk het rechte van".

[Dan voelden we dat het tijd werd op een avond te spreken over de Volkshoogeschool-idee. Tot nog toe hadden we daarover niet uit-

geweid, in het besef, dat de jongens hier in de eerste plaats gekomen waren voor hun zelf en in de tweede plaats om een school mee te helpen bouwen, die in de toekomst voor hen en hun kinderen zou openstaan. Die school van hout en steen hebben wij steeds als iets toekomstigs gezien; de volkshoogeschool moet allereerst gebouwd worden in de harten en geesten der menschen.

Sprekende en vragen stellende over de Deensche Volkshoogeschool en de mogelijkheid om in ons land een begin met dezen beschavingsarbeid te maken, werden de meeste jongens door deze idee gegrepen. Dan glom het licht van het volkshoogeschool-ideaal, dat van den synthetischen opbouw eener volksgemeenschap, als een zuiver schijnsel door de besprekingen heen. Men voelde het als juist en goed, dat in de volkshoogeschool, en ook in deze kampen, de nadruk werd gelegd op datgene wat allen menschen verbindt, op de idee der wordende gemeenschap onder de menschen, groeiend over alle kunstmatige of dogmatische kloven, scheidingen en begrenzingen heen. Op meer dan één avond werden de besprekingen geheven naar een plan, waarheen de beste eigenschappen en de diepste verlangens der deelnemers reikten; tenslotte voelde niemand het als storend, neen, in hooge mate als wenschelijk en goed, dat jongens van alle richtingen en kerken hier te Bakkeveen bijeen waren. En steeds weer, en hoe langer hoe bezielder zongen zij de volkshoogeschoolliederen, welke deze synthetische, opwaartsch gerichte gedachte ademen. Op de meeste dezer avonden heerschte in het kamp een sfeer, die elkeen dwong zich innerlijk te richten, en bijgevolg rijk was aan oogenblikken van gemeenschapsleven, die tot het beste behooren van wat tuschen menschen mogelijk is.

Ook de lichtere stemmingen hebben in de kampen geenszins ontbroken. De feestavonden aan het slot van ieder kamp, niet te vergeten ook de Sint-Nicolaasavond, waren hoogtepunten van vreugde en soms haast onstuimige pret. Dan liet men de klok maar toertjes maken en na elke langdurige avondpret rezen er plannen voor het maken van urenlange nachtwandelingen tot aan de reveille, plannen die ook weer even snel stierven.

Een paar malen ging het kamp op excursie; men bezocht de historische Eenerschans en maakte een bodem-excursie naar de Bakkeveenster duinen.

De Zondag in het kamp droeg een eigen stempel. 's Ochtends was er gelegenheid tot kerkgang. Dan togen de Katholieke jongens naar de Laatumis te Veenhuizen; de gereformeerde genooten trokken naar de Gereformeerde kerken in de buurt; de vrijzinnigen bezochten de Hervormde kerken in den omtrek. Voor hen die thuis bleven (ongeveer drie kwart) werd na de koffie een wijdingssamenkomst gehouden,

waar een der leiders sprak over „De bergrede en wij”, over „Het eeuwige in ons leven” en over de vrouwenfiguur barones Mathilde Wreede.

Ik mag drie belangrijke gebeurtenissen in de kampsamenleving niet vergeten: de voetbalwedstrijd, de afscheidsavond en het verschijnen van de kampkrant. Dat waren hoogtepunten in het kampleven. Zelfs de minst geïnteresseerden bleven dan niet onbewogen. Op zulke gebeurtenissen grijpt de herinnering steeds weer terug, want zij maakten mede de kampen tot hetgeen zij voor de cursisten en de leiders zijn geworden: tot onvergetelijke weken. Een *verademing* voor allen, die in den pool der gedwongen werkloosheid zitten en toch, als menschen, naar het betere, het hoogere en zuivere streven en zoeken.

* * *

Tenslotte. Men vraagt mij wel eens: wat is nu het practische nut van zoo'n 14-daagsch verblijf in de kampen te Bakkeveen? Is die tijd niet werkelijk tekort? Heeft het zin, voor zoo'n kamp zooveel geld uit te geven?

Dat kan mijn antwoord het volgende zijn.

Inderdaad is veertien dagen een eenigzins kort tijdsbestek. Was het mogelijk, dan zou men er nog beter een maand van kunnen maken. Twee maanden was ook voor niemand slecht. Doch *tekort* is een 14-daagsch verblijf ook weer niet. Zoo'n kamp brengt de deelnemers min of meer in een bepaalde innerlijke spanning, die voor de kampsamenleving een waarde kan beteekenen, ongeacht den tijdsduur en die ook weer niet te lang mag duren: men kan niet steeds innerlijk gespannen zijn op gevaar af dat de veer zal knappen.

En nu de praktijk. Te Bakkeveen wordt den cursisten bijgebracht, dat het contact tusschen hen en de leiding in de toekomst voort zal duren. Zij, de kampdeelnemers, worden beschouwd als propagandisten voor den opzet van het ontwikkelingswerk voor jeugdige werkloozen *in de eigen gemeente*. Zij brengen verslag uit over het kamp aan hun burgemeester, die van de kampleiding het verzoek ontvangt, de cursisten voor een bespreking te ontvangen en hen gelegenheid te geven zich uit te spreken over den aard en de waarde van de ontwikkelingskampen te Bakkeveen. Waar dit zoo gelegen komt, worden de cursisten in de vergadering van Burgemeester en wethouders toegelaten.

Dank zij het dóórwerken der kampjongens van Bakkeveen, kon in meer dan tien Friesche gemeenten reeds een begin worden gemaakt met den opzet van cursussen. Zij leggen bezoeken af bij de bestuursleden van alle vakorganisaties in hun gemeente, teneinde zich van de medewerking aller verbonden en van alle jeugdorganisaties te verzekeren.

De kampleiding zorgt harerzijds voor contact met B. en W. en met de Raadscommissies, zoodat van boven af en van onderen op, de zaak van het cursuswerk wordt opgezet. Nu en dan houdt de kampleiding een vergadering met alle cursisten van de drie kampen, in welke bijeenkomsten de resultaten over de geheele provincie worden besproken. Is de kampleiding, van wie één met een speciale opdracht van de „Landelijke Commissie ter bestrijding van de gevolgen der jeugdwerkloosheid” in het Noorden is belast, er in geslaagd, het cursuswerk met den steun van B. en W. en van de Vakbonden en de Jeugd-organisaties in een gemeente op touw te zetten, dan worden alle jeugdige werkloozen in die gemeente door de kampeursisten van Bakkeveen bezocht en bewerkt.

Reeds thans kan men vaststellen, dat door den invloed van het kampwerk te Bakkeveen, de ontwikkelingsmogelijkheden van de jeugdige werkloozen in Friesland beduidend grooter zijn geworden.

Na het houden der Groningsche en Drentsche ontwikkelingskampen — die in Februari zijn aangevangen — zal voor deze provincies dit werk op de zelfde wijze kunnen worden uitgebouwd.

De waarde van den arbeid in moreel opzicht en de „onvolwaardigen”

door A. H. GERHARD.

Voor het overgrootste deel kunnen menschelijke behoeften slechts bevredigd worden met behulp der producten van menschelijken arbeid. Dit geldt uiteraard de materiele behoeften in den ruimsten zin des woords; niet minder evenwel de meer ideële, welke betrekking hebben op het terrein van ontwikkeling en ontspanning.

De bijna onbegrensde verscheidenheid in bedoelde producten, te danken aan een tot het uiterste doorgevoerde arbeidsdeeling, dwingt tot samenwerking feitelijk van allen, die onze aarde bewonen, terwijl het arbeiden op zichzelf de voorwaarde is voor lichamelijke en geestelijke gezondheid.

De bestending van het stoffelijk bestaan van ons geslacht wordt m.a.w. volkomen beheerscht door de mogelijkheid van voldoende productie; de arbeid is voorts de grondslag eener geordende samenleving; zonder hem is een waarachtige gemeenschap zelfs niet denkbaar, terwijl hij tenslotte de hoofdbron is van individueele, alzijdige gezondheid.

Afgezien nu van de feitelijke, chaotische verhoudingen in het vigeerend economisch systeem, zal het wel geen tegenspraak uitlokken, dat de gemeenschap, zoowel als geheel gezien, als ten aanzien van

haar leden afzonderlijk, slechts dan innerlijk gezond mag heeten, als ieder zijn aandeel heeft in het totaal van den socialen arbeid en die taak naar beste weten en kunnen vervult.

Nu mag men veilig de stelling uitspreken, dat het in de natuur des menschen ligt, zooveel mogelijk aan productieven, d.i. op eenigerlei wijze nuttigen arbeid deel te nemen en theoretisch behoefde men zich dus over dit onderwerp verder niet warm te maken.

Doch in de historische ontwikkeling der maatschappij werken en werken zoovele onderscheidene, tegenwerkende krachten, dat het goed is zich de consequentie van het bovengeschetste wezen der maatschappij weer eens goed voor oogen te stellen.

Die zou aldus geformuleerd kunnen worden, dat op ieder de plicht rust er naar te streven te eeniger tijd zijn behoorlijke plaats in de algemeene productie te kunnen nemen, waartegenover van de gemeenschap kan gevorderd worden, ieder in de gelegenheid te stellen, zich daartoe voor te bereiden en in de toekomst een geëigende plaats te waarborgen.

De ideale toepassing daarvan zou dus zijn, dat kinderen en jeugdige personen nog in 't geheel geen of nog niet ten volle productieven arbeid verrichten, wyl zij nog op den weg ter lichamelijke en geestelijke voorbereiding zijn, de volwassenen in alles moeten voorzien wat de gemeenschap behoeft, terwijl de ouden van dagen, die hun gemeenschapstaak vervuld hebben, niet meer of in slechts geringe mate bijdragen tot den maatschappelijken rijkdom.

Deze ideale toepassing veronderstelt feitelijk geen zieken, zwakken en herstellenden, die tijdelijk niet over hun volle krachten beschikken, doch het begrip gemeenschap zou alle betekenis verloren hebben, indien het niet tevens in zich sloot den plicht om alles beschikbaar te stellen, wat dienen kan om hen weer tot volledige vervulling van hun maatschappelijke taak in staat te stellen.

En de jeugd, en de ouden, en de zieken c.s., zij allen genieten dus van de vruchten van het werken van anderen zonder een tegenprestatie, doch aangezien ieder in deze positie heeft verkeerd of met groote waarschijnlijkheid zal of kan komen te verkeeren, kost het weinig inspanning deze zorg als een verplichting der gemeenschap te erkennen.

Een bijzondere plaats in deze beschaving nemen allen in, die door lichamelijke of geestelijke gebreken het op zijn hoogst zoover kunnen brengen, dat zij ten hoogste nog gedeeltelijk dezelfde arbeidsgeschiktheid bezitten als het deel is van den normalen mensch. Daartoe rekenen we dan ook degenen, die op betrekkelijk nog jeugdigen leeftijd door ziekte of ongeval blijvend hun gewone werk niet meer kunnen verrichten.

Aan deze groep willen we in dit artikel bijzondere aandacht wijden.

Met blijdschap mag dan voor alles geconstateerd worden, dat de belangstelling in het lot en de toekomst der lichamelijke en geestelijke defecten groeiende is, al gaat het dan nog in geen te snel tempo. Hoe grooter die belangstelling wordt, hoe ijveriger men er zich op toelegt in de nooden dezer misdeelden te voorzien, des te duidelijker treedt aan het licht, hoe buitengewoon moeilijk het probleem is hiervoor een goede oplossing te vinden.

Het geldt het vraagstuk der zoogenaamde onvolwaardige arbeidskrachten, dat voor het eerst in vollen omvang gesteld is op het zeer belangrijke A.V.O.-Congres in 1928 gehouden te Amsterdam.

Daar bleek ten eerste duidelijk, dat een bruikbare definitie van het begrip „onvolwaardigheid“ nog ontbreekt, voorts dat men nog weinig weet van de aantallen in ons land van hen, die in duidelijke zin onvolwaardig moeten heeten tengevolge van positief gebrekkige vermogens en ten slotte, dat men nog slechts vage voorstellingen heeft van hun werkelijk lot.

Het ligt voor de hand dat er sedert ernstige pogingen in het werk gesteld zijn en worden om van een en ander nauwkeurige gegevens te verkrijgen. Het lezenswaardig orgaan der sedert gestichte A.V.O.-vereeniging verzamelt deze gegevens naar gelang ze verworven worden. In 1931 heeft deze vereeniging op uitgebreide schaal een enquête ingesteld in 't geheele land, om zoo precies mogelijk een overzicht te verkrijgen. Men wil dus allereerst te weten komen hoeveel blinden, halfblinden, dooven, slechthoorenden, tuberculeusen, zwakzinnigen, idioten, krankzinnigen enz. zijn.

En dan komt de vraag aan de orde, hoe ze leven, wat ze willen, wat wordt er voor hen gedaan, doch bovenal, welke plaats nemen zij in de gemeenschap, welk aandeel hebben zij in de algemeene arbeidstaak.

De schier onoverkomelijke moeilijkheid is natuurlijk, dat de groote meerderheid van hen niet bij machte is een volle arbeidsdagtaak te vervullen, overeenkomende met die van een validen arbeider. Zij zijn dus in het arbeidsproces minder waard voor den ondernemer en krachtens het beginsel van loon naar prestatie, kunnen ze dus slechts aanspraak maken op een geringer loon, wat misschien weer onvoldoende is voor levensonderhoud, waardoor de liefdadigheid toch weer moet bijspringen. Maar... dan dreigt hij een gevaar te worden van de „volwaardige“, dus duurdere, arbeidskracht, die vreest verdrongen te worden.

In het Januari-nummer van het A.V.O.-maandblad geeft de heer D. een uitstekende omschrijving van de positie der onvolwaardige ongelukkigen. Zichier de aanhaling.

„De positie van den niet-volwaardigen arbeider is er onder den invloed der sociale economische sfeer, waarin wij leven, niet beter op geworden. Hun aantal breidt zich uit als gevolg van de steeds scherper eischen, die gesteld worden en niet minder ook als gevolg van allerlei sociale en hygiënische verbeteringen. Het aantal ouderen en zwakkeren, dat in leven wordt gehouden, is grooter dan vroeger; de bevolkingstoename doet voor overbevolking vreezen en het aantal dergenen, die den gruwelijken strijd om het bestaan niet zonder hulp kunnen voeren, vermenigvuldigt zich. De hier genoemde bezwarende factoren wegen niet op tegen het feit, dat het proces der toenemende ontscholing de kans op werk voor de niet-volwaardigen heeft vergroot. In meerderheid zijn de niet-volwaardige arbeidskrachten on- of onvoldoend geschoolden. De vakarbeid stelt als regel te zware eischen aan deze gehandicapten. Hoe meer de vakarbeid wijkt voor den ongeschoolden en routinearbeid, hoe grooter de markt wordt, waarop de onvolwaardige zijn eenige kans van slagen vindt. Maar hoe grooter ook de concurrentie op die markt wordt met het gevolg, dat de minder geschikte toch weer wordt weggeconcurréerd.

Als men nu in het oog houdt, hoe roekeloos er met den validen arbeider wordt omgesprongen, omdat hij genoeg te krijgen is, dan behoeft het geen lang betoog, dat men in den huidige maatschappelijken toestand voor den maatschappelijk mindergeschikte geen plaats heeft.

Hoe meer sociale verbeteringen er zijn gekomen, hoe bezwaarderlijker het den maatschappelijk mindergeschikten viel, zich een positie te veroveren. Wij wijzen op den invloed der honge loonen en van de andere arbeidsvoorwaarden. Wij zouden nog kunnen wijzen op de neiging van sommige vakken om zich te sluiten, zooals b.v. het diamantvak vertoont, de typografie gaat vertoonen en andere vakken mogelijk zullen overnemen. Het operatieveld voor mindergeschikten wordt begrensd door zulke maatregelen. De succesvolle strijd tegen de huisindustrie verdient alle toejuiching, maar dat hierdoor aan de maatschappelijk minder geschikten een vrij groot en vaak zeer geteigend arbeidsterrein wordt ontnomen, staat voor ons vast. Het verplichte lidmaatschap werkt in dezelfde richting. Het grootste deel der maatschappelijk minder geschikten staat om redenen, waarop wij hier niet nader hoeven in te gaan, buiten de eigenlijke vakorganisaties. Hoe meer de kwestie van het verplichte lidmaatschap naar voren komt, hoe enger de kansen op arbeid voor de in welk opzicht ook defecten, begrensd worden.

De toenemende geneigdheid tot het vaststellen van een leeftijdsgrens, zowel door overheidslichamen als particuliere werkgevers (treft vooral de werklieden van gevorderden leeftijd. De pensioenregelingen, niet slechts voor publiekrechtelijk geëmployeerden, maar ook voor tal van particuliere ondernemingen geldende, de sociale voorzieningen, als ziekte- en ongevallenwet, verhoogen het risico der tewerkstelling van onvolwaardigen. Ergo worden zij buiten het arbeidsproces gehouden.

Bij de huidige werkloosheidszorg viaschen de mindergeschikten ook weer achter het net. Bij de algemeene welvaartspolitiek, het tegenwoordige slagwoord in den strijd tegen de werkloosheid, gaat het om het uitzetten der economische bedrijfsmogelijkheden, om konkurrenzfähige bedrijfsontwikkeling, waarbij de ellebogen- en vuistenpolitiek op de arbeidsmarkt opgeld zal doen. Bij de z.g. werkverschaffingen, waarbij tegenwoordig ook de economie voorop moet staan, vallen de zwakke broeders uit, als er soms een enkele in de werkverschaffingsploegen is verdoofd geraakt. De arbeiders willen nu eenmaal wel voor een vrouw, maar niet voor een man werken. De ondersteu-

ning der werkloosheidsslachtoffers is tegenwoordig graadueel; eerst de verzekering, dan de crisisteeun, dan nog eens een bijzondere armenondersteuning voor valide arbeidskrachten en ten slotte voor de laagste categoriën van armenzorg in engeren zin, de echte bedeeling, die men tegenwoordig ook met den weidschen naam van maatschappelijk hulpbetoon betitelt. Natuurlijk hoort de Onvolwaardige Arbeidskracht, die werkloos wordt, als regel thuis in de laagste groep der steuntrekkers. Georganiseerd is hij als regel niet. Ergo kan de werklooze Onvolwaardige nooit verzekerings- of crisissuitkeering ontvangen; daarenboven, tot de valide arbeidskrachten behoort hij ook niet. Wat blijft er voor hem dan anders over dan de echte bedeeling naast den paria en den arbeidsschuwe? Dat brengt geestelijke en moreele deprimatie, paria-gevoel en pauperisme. Want men vergeet niet, dat vooral deze werklooze al een heel eind gezakt zal zijn, voor hij in de Overheidszorg wordt opgenomen. Ook hier ontbreekt zijn pleitbezorger, de vakvereniging. Terwijl in vele gevallen bij inijds ingrijpen, ook op andere wijze dan in den vorm van steun, verder afzakken ware voorkomen geworden en daardoor allerlei ernstige euvelen."

Intusschen is deze stand van zaken begrijpelijk, vooral nu in dezen tijd van waanzinnige verhoudingen. Alleen in ons land reeds honderdduizenden valide werkloozen, hunkerende naar eenige werkgelegenheid en die haar dan nog zien weggenomen, zooals zij dat voor zichzelve omschrijven, door hen, voor wie de publieke liefdadigheid toch wel zorgen moet en zal.

Tot zoover schijnt het slechts een economisch vraagstuk te zijn en dus minder geteigend in dit tijdschrift. Doch dan vergeet men niet de derde beteekenis van den arbeid, die van de voorwaarde voor lichamelijke en geestelijke gezondheid. Met toenemende duidelijkheid immers treedt aan den dag, dat de ergste ramp van de voortdurende werkloosheid juist de intellectuele en moreele verworping is.

Hoe absoluut onvoldoende nog, spaunt men zich toch gaandeweg wat meer in, om dit euvel te bestrijden.

Het meest richt zich dat streven nog op het eminente belang der jeugdige werkloozen, waarover in dit tijdschrift herhaaldelijk mededeelingen hebben gestaan.

Als ooit de diepe ernst begrepen is van het oude woord: „ledigheid is des dnivels oorkussen", dan is het nu, waarin voor ontelbare jonge personen elke waarde aan vak kennis en algemeene ontwikkeling verloren schijnt gegaan, wjl elk uitzicht op doelmatig benutten dier kennis ontbreekt, zoodat er zelfs niets meer aan gelegen schijnt te liggen, al gaat alle in den leertijd verworven kennis weer te loor. Juist nu moeten de volwassenen het als den duursten plicht tegenover de jeugd gevoelen, dat deze opkomende generatie behoed moet worden voor moreel en intellectueel verval, opdat zij in de hopelijk komende betere tijden ten volle berekend kunnen blijken voor haar taak.

Dat behoeden is slechts mogelijk aan de hand van nuttigen arbeid

en intellectueel leven in geest en gemoed sterkend gemeenschapsleven.

Het is ongetwijfeld een schier bovenmenselijke opdracht voor de oudere generaties, doch ze moet vervuld worden wil ons geslacht niet ondergaan en gelukkig zijn er velen, die met inzicht, ijver en toewijding aan die opdracht gevolg trachten te geven.

Wie wordt dan niet met deernis vervuld, als hij zich afvraagt, wat er dan met de „onvolwaardigen” geschiedt, met hen, waaraan „nuchter-economisch” gesproken toch niet zooveel verloren wordt. En toch, meer nog dan bij wie ook, moet men bij hen den arbeid niet in de eerste plaats zien als een economischen factor, doch wel in zijn moreele en therapeutische waarde. Ik weet heel goed, dat de arbeid dan niettemin ook nuttig moet zijn, d.i. economisch verantwoord, waardoor de mogelijkheid van conflict met den validen arbeider steeds dreigt.

Dezer dagen deed zich dat in een bepaald geval in acuten vorm aan mij voor. Het lag zóó: Een zwakzinnige jongen had een kleine tiental jaren in een gesticht doorgebracht. Daar was hem een vak, het boekbinden geleerd. Hoewel hij geenszins een volledig vakman was geworden, zijn intellect zal daarvoor ook wel steeds ontoereikend blijven, is hij toch zeer goed bruikbaar, mits onder voldoende leiding. De omstandigheden leidden er nu toe, dat een verder verblijf in het gesticht niet meer noodig was en hij dus in het ouderlijk huis terug kwam, doch gelukkig onder de hoede bleef van de gemeentelijke „nazorg”. Een geschikte werkplaats werd gevonden, maar hij moest dan lid eener vak-organisatie worden, want de jongen was op een leeftijd gekomen, dat de werkgever, krachtens overeenkomst, hem niet als ongeorganiseerde mocht aannemen. En nu begon de ellende, noch de moderne, noch de christelijke vakvereniging wilde hem inschrijven, want hij was geen volle arbeidskracht, wat volkomen juist is, maar ze wilden ook niet toestaan, dat de werkgever hem voor minder loon aan het werk stelde, in overeenstemming met zijn arbeidsprestatie, wíl zij vreesden, dat dan het collectief arbeidscontract gevaar liep.

En het gevolg? De jongen, voor wien geregelde arbeid een heilmiddel is, dat zijn zeer labiel moreel evenwicht in stand vermag te houden, nu een zoodanige lastpost voor zijn omgeving wordt, dat hij naar te vreezen is, weer naar een gesticht terug moet onder ongunstiger geestescondities. Moet hierop gelden het „Tout comprendre c'est tout pardonner”?

In het nummer van December 1931 van meergenoemd blad, wordt de aanhaling gedaan uit het orgaan van den Algemeenen Nederlandschen Typografenbond:

„Zooals onze leden zich misschien zullen herinneren, was ons Hoofdbestuur geen enthousiast voorstander van het in 1928 gehouden A.V.O. congres.

Met deze initialen wordt bedoeld: Nederlandsche Vereeniging tot bevoor-

dering van den arbeid voor onvolwaardige arbeidskrachten. Wij stonden vrij onverschillig tegenover het streven van deze vereeniging. Wel achten wij het sympathiek, dat men zich het lot aantrok van de lichamelijk of geestelijk achterlijken. Dat hiermede maatschappelijke en economische belangen gediend werden, konden wij niet toegeven. *Om de zeer voor de hand liggende reden, dat wij ook met den besten wil niet konden inzien, dat onze samenleving behoefte zou hebben aan menschelijke arbeidskracht. Er is, jammer genoeg, nog zooveel „Reserve“ van deze kracht, gevormd door valide menschen, dat ik de sociale waarde maar niet kan gevoelen der pogingen om door het af-richten van invaliden het werkloozenleger te vergrooten.*

Een andere aanhaling luidt als volgt:

„Dat ons de heele beweging niet erg sympathiek is, zullen wij niet onder stoelen en banken steken, zoo min als wij ons ten opzichte van andere zaken door iets of iemand laten weerhouden onze meening te zeggen. Dat wij de zorg voor onvolwaardigen, voor zoover die zich beperkt tot het zoeken van arbeid voor dezen, een Spielerei vinden, willen wij hier nogmaals zeggen. Dat is natuurlijk heel wat anders, dan het steunen van de onvolwaardigen. De menschen zoo rijkelijk te steunen als maar eenigszins mogelijk is, daarvan zijn wij groote voorstanders“.

We kunnen wel andere uitspraken vinden van vakbestuurders, die zich echter ook op algemeen politiek terrein bewegen, maar de aanhalingen van deze twee bestuurders geven ongetwijfeld weer wat de overgrootste meerderheid der georganiseerde arbeiders gevoelt.

Het is niet mijn bedoeling om over zulk gevoelen vonnis te vellen, wijl het in de heerschende economische verhoudingen best te begrijpen is in hen, die slechts hun onmiddellijk eigenbelang zien.

Te betreuren blijft het in hooge mate, dat de ethische waarde van het arbeiden in zoo'n beschouwing volkomen miskend is en ik ben zeer geneigd te gelooven, dat deze miskenning een der voornaamste hinderpalen is voor den groei eener grootsche beweging tot de hervorming onzer maatschappij tot een waarlijke gemeenschap, zooals ik in den aanvang van dit artikel omschreef.

Zoolang steun, „rijkelijke“ steun, een gelukkig surrogaat wordt genoemd voor arbeid, voor productieven arbeid, zoolang is het gemoedspeil voor een ware gemeenschap nog niet bereikt.

Hoe verklaarbaar deze mentaliteit ook zij, wie er van overtuigd is, dat het nadeel is voor de maatschappij als belangrijke deelen ervan opzettelijk buitengesloten gehouden worden van de zegenrijke werking van het arbeiden, evenzeer als wanneer het te wijten is aan economische wanverhoudingen, kan er bezwaarlijk in berusten.

Zonder twijfel eischt gezond opportunisme, dat de belangen der „onvolwaardigen“ behartigd worden met de meest mogelijke inachtneming van de belangen der valide arbeiders, die steeds bedreigd zijn door het spook der werkloosheid.

Doch krachtig ijveren om alle „onvolwaardigen“ een plaats in het arbeidsproces te verzekeren, voor zoover hun krachten en vermogens reiken, beschouw ik als een sociaal-moreelen plicht.

Feiten en Pogingen.

Rijks- en Gemeentesubsidie voor ontwikkelingswerk van werkloozen.

De Minister van Binnenl. Zaken heeft tot B. en W. van de gemeenten welke bij hem plannen hebben ingediend inzake ontwikkelingswerk voor werkloozen, de volgende circulaire gericht:

„Uw College heeft bij mij plannen ingediend inzake ontwikkelingscursussen voor werkloozen. Zoals U bekend is, ben ik bereid, dit ontwikkelingswerk van Rijkswege geldelijk te steunen.

Nu evenwel de tijden tot groote soberheid dwingen en verder — hetgeen ik toejuich — een regelmatig toenemend aantal gemeenten werkzaam wil zijn ten behoeve van het ontwikkelingswerk, acht ik het noodzakelijk, dat ten opzichte van het bedrag, dat Rijk en gemeente tezamen, voor het ontwikkelingswerk in 1933 zullen besteden, voor het gehele land, een uniforme regeling geldt.

Als uitgangspunt voor de hierbedoelde regeling zal gelden: 1e. het gemiddeld aantal werkloozen dat Uwe gemeente, volgens de opgaven, welke U mij hebt versprekt, in het tweede halfjaar van 1932 telde en 2e. een bedrag van f 3.50 per werkloze.

Volgens de onder 1e. bedoelde opgaven, bedroeg het gemiddelde aantal werkloozen voor Uwe gemeente over het tweede halfjaar van 1932.....

In het jaar 1933 mag derhalve in Uwe gemeente van Overheidswege (Rijk en gemeente samen) voor ontwikkelingswerk ten hoogste $\times$ f 3.50 is $\frac{1}{f}$ worden besteed. Van laatstgenoemd bedrag, draagt het Rijk een nader te bepalen deel d.w.z. in geen geval meer dan 75%. (Wanneer de cursussen in den loop van het jaar beginnen, zal niet het volle bedrag ad f beschikbaar mogen worden gesteld, doch een evenredig lager bedrag).

Aangezien het genoemde bedrag voor het eerste jaar 1933 bestemd is en het niet buitengesloten is, dat in den loop van het jaar een toenemend aantal personen aan het ontwikkelingswerk zal deelnemen, raad ik U dringend aan, de door U ingezonden plannen, welke hierbij teruggaan, opnieuw en zeer nauwgezet na te gaan, opdat het door groote versobering, wordt mogelijk gemaakt, dat

een flink aantal deelnemers kan worden bereikt.

Eenige middelen welke van belang kunnen zijn om tot bezuiniging in de uitgaven te komen, zijn:

a. belangrijke verlaging huurlocaliteiten (zooveel mogelijk dienen deze gratis beschikbaar te worden gesteld);

b. trachten de beschikking te krijgen over leerkrachten, die met geen, of desnoods met een zeer bescheiden honorarium genoegen nemen;

c. groote beperking in de uitgaven voor materialen en leerbehoeften (het is m.i. niet noodig dat nieuwe leermiddelen worden gebruikt).

Nadrukkelijk wijs ik er op, dat het Rijk uitsluitend voor ontwikkelingsdoelen subsidie verleent.

Ik nodig U uit, de hierbij teruggaande stukken, nadat U ze aan de hand van het voorgaande hebt herzien, opnieuw in te zenden, waarna ik voor een zeer spoedige afdoening zal zorgdragen.

Voor het geval Uwe gemeente cursussen, in 1932 begonnen, dit jaar wenscht voort te zetten, gelieve U den opzet eveneens met het voorgaande in overeenstemming te brengen en mij voorstellen te doen.

Met alle waardeering voor de opwekking, die van den minister meermalen is uitgegaan tot de gemeente om dit ontwikkelingswerk ter hand te nemen, komt het ons voor, dat de Minister ditmaal niet gelukkig is geweest bij het zoeken naar een criterium, dat het bedrag der ter beschikking te stellen gelden zal bepalen.

De circulaire wekt den indruk, dat de minister eindelijk de krachtige reactie, die zijn vroegere aansproingen trachten te wekken, heeft ontvangen en dat de aanvragen van de gemeenten een omvang hebben gekregen, die men aanvankelijk niet had verwacht. Men is in den Haag te dien aanzien blijkbaar het jaar der proefneming te boven en meent thans op grond van die proefneming een vast systeem van subsidieering te kunnen opstellen.

Naast het groote aantal der aanvragen zal een zekere kwistigheid in den opzet van enkele gemeenten ook een rol bij de overwegingen van den minister hebben

gespeeld; het oogenblik is aangebroken om wat gereserveerder te worden en een zekere tweeslachtigheid in het betoog is daarvan het gevolg, wat men het duidelijkst aanvoelt in het slot van de alinea, die begint met „Aangezien” welk slot de belangstellende maatschappelijke werker zeker twee of driemaal dient te lezen, voor het hem duidelijk is.

Het criterium waarom het gaat, is dus het aantal werklozen, dat een gemeente in zekere periode telt of liever geteld heeft; het laatste omdat men blijkbaar in den Haag voor 1933 wil weten waar men aan toe is.

Niet de activiteit die een gemeente ontwikkelt en het aantal cursussen, dat zij in het leven roept, bepalen het bedrag, dat zij beschikbaar mag stellen; ook niet het aantal cursisten dat zij weet te boeien, ook niet het aantal uren dat zij ontwikkelingswerk laat verrichten. Al deze factoren staan er buiten. Als gemeente A 1000 werklozen heeft, mag zij maximaal f 3500 besteden, als gemeente B 40.000 werklozen heeft, dan wordt dit getal f 140.000.

Stel A weet 200 werklozen voor cursussen te vinden en gemeente B vindt er 4000, dan kan A per cursist besteden f 17.50 en B f 35, terwijl B uiteraard gemakkelijk klassen kan vormen van 24 cursisten en A vaak blij zal moeten zijn met klassen van 12.

De kosten van A per cursist zijn dus grooter dan die van B, terwijl het beschikbare bedrag per hoofd juist aanzienlijk kleiner is.

De middelsoort gemeenten worden door deze regeling gedupeerd. De kleine gemeenten, waar per vak te weinig belangstellenden zijn om veel cursussen in het leven te roepen, zullen door een zekere concentratie naar één of twee zeer algemeen gehouden cursussen wellicht bij deze regeling weinig bezwaar ontmoeten. De grootsten, waar het percentage der deelnemers tegenover het totaal der werklozen uiteraard het kleinste is, zullen van de regeling profiteren.

Ware het nu nog zóó, dat de minister had bepaald dat de *Rijksubsidies* tot 75 % van f 3.50 was gelimiteerd, dan kon een actieve en opofferende gemeente toch nog besluiten het ontbrekende zelf aan te vullen. De circulaire spreekt echter van „*Rijk en Gemeente samen*”.

Wij willen hopen dat in de practijk deze circulaire een soepele toepassing moge vinden, opdat niet de verleiding te groot worde om met een minimum van activiteit een maximum van ondersteuning na te streven.

Dit zou een uitwisseling van scherpsinnigheid tusschen den minister en de gemeentebesturen ten gevolge kunnen hebben, die mogelijk ons maatschappelijk intellect ten goede zou komen, maar die de goede zaak zou schaden.

Meer zichter dan een soepele toepassing van gemelde circulaire zouden wij een andere regeling prefereren. Een regeling waarin het „man-uur” een rol speelde. Wij zeggen met opzet *een rol speelde*, omdat gelijk wij boven reeds opmerkten, een „man-uur” in een middelsoort gemeente kostbaarder is dan in een groote gemeente en in een kleine gemeente mogelijk weer goedkoop wordt. Dan is de behoefte aan localiteiten in de eene gemeente wel en in de andere niet zonder kosten van betekenis op te lossen, desgelijks is het met de beschikbare leerkrachten. Voor een redelijke oplossing van de vraag hoeveel een gemeente mag besteden voor dit werk, is feitelijk een bestudeering per geval noodig.

Dat daarbij dan met meer factoren rekening moet worden gehouden, dan die welke de ministerieele circulaire noemt, meenen wij in het bovenstaande te hebben aangetoond.

J. H. Gr.

Openbare vergadering der landelijke commissie ter bestrijding van de gevolgen der Jeugdwerkloosheid.

Onder voorzitterschap van professor F. Frencken heeft bovengenoemde commissie een vergadering in den Haag gehouden, waartoe belangstellenden uit het geheele land in zeer grooten getalen, zijn opgetrokken.

Het ontwikkelings- en ontspanningswerk voor werklozen mag zich in stijgende belangstelling verheugen en deze belangstelling bepaalt zich uiteraard niet enkel tot de *jeugdige* werklozen: voor een groot aantal vergaderingbezoekers omvatte die belangstelling alle werklozen zonder grenzen van leeftijd en,

laten wij er direct bijvoegen, van politieke of religieuze richting.

Nu was met alle waardeering voor het behartigenswaarde, dat er gezegd werd, deze vergadering voor velen een teleurstelling.

Te zeer waren de inleiders ingesteld op de werkloze *jeugd* alleen, ja bij de woorden van enkelen, drong zich met onbehagen de vraag bij velen op: is het doel van deze vergadering eigenlijk om de jeugdwerkloosheid te gebruiken tot versterking van de verschillende jeugdorganisaties, of zijn wij hier om geïnstrueerd te worden omtrent de beste methoden om praktische nooden op te lossen.

Voor de ingewijden in het werk van de werklozen was hier geen nieuws te hooren, wat zoo erg niet was, maar voor de oningewijden was de bijeenkomst bijzonder weinig instructief. Dit kan niet gezegd worden van de inleidingen van Dr. v. d. Wielen en den Heer Koos Vorrink, maar daar deze beiden een zeer speciaal onderdeel behandelden, kreeg een groot gedeelte der aanwezigen niet wat het noodig had.

Steeds meer vestigde men dus zijn hoop op de rede van den Heer Deelen, die het zou hebben over „De organisatie van den arbeid voor jeugdige werklozen in verschillende Nederlandsche gemeenten”.

Dit was een onderwerp, voor de vergadering van groote beteekenis, doch helaas deelde de spreker mee, dat hij het gewijzigd had en alleen zou spreken over de organisatie van het werk in Amsterdam, een onderwerp dat min of meer samen viel met dat van Mr. Roze-mond.

Door deze verandering van onderwerp kregen veel afgewaardigden uit kleine plaatsen niet de gegevens en de wijzigingen waaraan zij toch zooveel behoefte hebben.

Toch waren ter vergadering, naar wij opmerken konden, verschillende personen

aanwezig, die op grond van hun ervaring deze instructie hadden kunnen geven. Wij hopen in ons tijdschrift en elders gelegenheid te vinden om in deze behoefte te voorzien. Een punt dat schijnbaar van theoretischen aard is, maar dat niettemin met de praktijk ten sterkste samenhangt, was de vraag of het werk voor ontwikkeling en ontspanning van werklozen uitsluitend, althans bij voorkeur, moet geschieden in groepen gescheiden naar wereldbeschouwing, dan wel of het hier aanbeveling verdient, respectievelijk mogelijk is, om personen van allerlei richting en wereldbeschouwing samen te voeren en met hen opbouwend werk te verrichten.

De leiding van de conferentie stond uitgesproken op het standpunt van het „getrennt marschieren”.

Onze persoonlijke neiging en ook onze ervaring pleit voor het gezamenlijk werken. Wij meenen, dat het een vergissing is, om de methoden der Jeugdbeweging, waarvan men overigens voor dit werk veel kan en moet leeren, „mir nichts dir nichts” over te nemen voor het hiervan zoo sterk afwijkende werk van de werklozen. Wij weten, dat in het buitenland ongetelde en in ons land reeds meerdere werklozenkampen zijn uitgegaan van de gedachte, dat het uitstekend is jonge menschen van verschillende wereldbeschouwing samen te voeren. Wij weten, dat zij zich zelf herhaaldelijk met waardeering hebben uitgesproken over het frische dat door die vermenging wordt verkregen en het is ons bekend, dat verschillende die kampen van beide soort hebben leeren kennen, zich hebben uitgesproken voor zulke waar verschillende richtingen vertegenwoordigd zijn. De mede onder leiding van de Maatschappij tot nut van 't algemeen georganiseerde kampen te Bakkeveen geven daarvoor welgeslaagde voorbeelden.

J. H. Gr.

INHOUD VAN AFLEVERING 6.

	Bladz.
De Vrijwillige Arbeidsdienst in Duitschland, door J. Hovens Greve	161
Werk- en ontwikkelingskampen voor jeugdige werklozen te Bakkeveen, door J. P. Wiersma	176
De waarde van den arbeid in moreel opzicht en de „onvol- waardigen“, door A. H. Gerhard	183
Feiten en Pogingen.	
Rijks- en Gemeentesubsidie voor ontwikkelingswerk van werklozen	190
Openbare vergadering der landelijke commissie ter bestrij- ding van de gevolgen der Jeugdwerkloosheid	191

TOT GELUK GEBOREN

Onder bovengenoemden titel heeft de Maatschappij tot nut van 't algemeen twee boekjes uitgegeven van de hand van Mevrouw J. Riemens-Reurslag. Het eerste deeltje behandelt de opvoeding van het kind van de geboorte tot den schoolleeftijd. Het tweede deeltje behandelt de periode van de lagere school. De boekjes hebben een uitstekende pers en sinds het verschijnen van het eerste deeltje in September 1927 zijn er in totaal 45000 exemplaren van opgelegd; voor paedagogisch werk in ons land voorzeker een ongehoord getal.

DE PRIJS PER DEELTJE IS f0.60.

Voor vereenigingen per 100 exempl. f 25.— Per 1000 exempl f 200.—

NUTSUITGEVERIJ - CENTRAAL-STATION - AMSTERDAM

UITGAVE VAN
J. B. WOLTERS
GRONINGEN
DEN HAAG
BATAVIA

Dr. J. LUNING PRAK

School, Beroep en Aanleg

Met 14 figuren en 7 buitentekstplaten

PRIJS f 4.50

TESTS

voor Verstandelijke Ontwikkeling op de
Lagere School

Versaald en bewerkt naar de
National Intelligence Test
door Dr. J. LUNING PRAK
en Maj. J. L. F. H. MEERTENS

SCHAAL A MODEL 1 of 2
SCHAAL B MODEL 1 of 2

26 testboekjes van één soort m. 1 stel bijlagen f 3.75
100 " " " " " 2 " " f 13.50

400 " " " " " 2 " " f 48.00
4 stel bijlagen

Als proefexemplaar 1 test naar keuze, A 1,
A 2, B 1 of B 2 met 1 stel bijlagen (Hand-
leiding + Controlebladen + Klassestaat) . . . f 0.90

VERKRIJGBAAR BIJ DEN BOEK-
HANDEL EN BIJ DEN UITGEVER

Het is thans meer dan ooit tijd
om kennis te nemen van
onderstaande Nutsuitgaven:

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS I

door A. H. Oerhard en Ph. Kohnstamm f1.—

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS II

DALTONSCHOLEN (Uitverkocht)
door L. C. T. Bigot, P. A. Dieks en
Ph. Kohnstamm.

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS III

HET VERVOLGONDERWIJS
Rapport met bijlagen . . . f2.50

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS IV

HET VERVOLGONDERWIJS TEN
PLATTELANDE, Rapport . f1.—

VOLKS ONTWIKKELING

TB 3867

**MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING**

ONDER REDACTIE VAN :

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, Dr. W. EMMENS,
A. H. GERHARD, Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS,
Dr. K. F. PROOST, G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

**MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM**

PER
NUMMER
F 0.75

Lichtbeelden-Vereeniging

AMSTERDAM - SINGEL 289-293

Centraal bureau voor lantaarnplaten en wetenschappelijke fotografie

TELEFOON 34648

POST-GIRO 15476

De Lichtbeelden-Vereeniging heeft een „Uitleenbibliotheek”
van + 50.000 stuks lantaarnplaten op het gebied van:

Kunstgeschiedenis

Schilderkunst, Plastiek, Bouwkunst, Stedenbouw
(ook kaarten en prenten), Stadsgezichten. —

Cultuurgeschiedenis.

Aardrijkskunde

Oppervlaktevormen, Grondsoorten, Begroeiing,
Bebouwing, Verkeerswegen, Economie, Industrie.

Sterrenkunde.

Natuurlijke Historie.

Landbouw en Veeteelt

in ons land speciaal voor het Landbouwwonderwijs.

Kinderverhalen en Ontdekkingsreizen.

Voor alle personen of vereenigingen, die practisch aan ontwikkelingswerk doen
is de Lichtbeelden-Vereeniging een onmisbaar Hulpinstituut.

In 1930 werden 150.000 lantaarnplaatjes van haar betrokken.

Men kan per serie huren à f5.— en een abonnement van 15 series
per jaar nemen voor f30.—. Alle lichtbeelden kunnen ook gekocht
worden, evenals een groot aantal foto's.

De Vereeniging is bezig naast de Lichtbeeldencollectie een archief aan te
leggen van eigen opnamen van Nederland: schilderkunst, architectuur, karakter-
istische landschappen, begroeiing, typen van boerderijen, dorpenaanleg,
industrie en landbouw.

Uitvoerige catalogi voor alle onderdeelen en alle verdere
informaties zijn aan bovenstaand adres verkrijgbaar.

De emancipatie van den onderwijzer¹⁾

door G. VAN VEEN.

In wat ik te zeggen heb, zal een kritische toon klinken. Ik hoop intusschen, dat men van mij zal willen aannemen, dat niet de geringste bedoeling voorzit, om eenige organisatie of eenigen persoon onaangenaam te zijn. Integendeel — bij het uitspreken van mijn gedachten zal ik veeleer het gevoel hebben diep in eigen vleesch te snijden. Maar we leven in een tijd, dat we ons de pijn der zelfkritiek niet mogen besparen. Deze tijd vraagt van ons rigoureux eerlijk te worden, willen we de wereld niet aan gemeenplaatsen en half versleten leuzen te gronde zien gaan.

Moge ieder op zijn terrein probeeren tot een „sachliche“ instelling te komen, dan kunnen er bergen van misverstanden worden opgeruimd, die ons nu gescheiden houden en kunnen we gezamenlijk de dingen doen, die noodig zijn.

I.

Het woord emancipatie is van Latijnsche afkomst. Volgens de Romeinsche opvatting was de onvrije *object*: hij werd geëmancipeerd. De heer emancipeerde zijn slaaf, de familievader zijn zoon. De een kreeg vrijheid van beweging, de andere de vrije beschikking over zijn vermogen. Met het opkomen der moderne spontaneïteitsgedachte wijzigt zich de beteekenis. De onvrije wordt *subject*: hij emancipeert zichzelf. Op Romeinsche verhoudingen overgebracht, zou men dus naar de moderne beteekenis zich een gebonden slaaf moeten voorstellen, die met veel inspanning zich eerst een hand weet vrij te maken, om zich daarna geleidelijk verder van zijn banden te ontdoen.

Want het is misschien goed even te bedenken, dat het grondwoord van emancipatie *manus* (= hand) is. De hand is het symbool van de vrije verantwoordelijke handeling, welke het doel is der emancipatie.

Nog een opmerking verdient hier plaats. Volgens ons moderne besef is de emancipatie niet meer een separate daad, maar een *proces*, dat de overgang aangeeft van gebondenheid — niet tot ongebondenheid — maar tot een vrijheid in verantwoordelijkheid, die niet anders dan de hoogste vorm van gebondenheid is. Dit proces doorloopt verschillende fasen, waarin de psychische toestand van het subject zich geleidelijk wijzigt, om tot zelfbeheersching in verantwoordelijkheid op te klimmen. In overeenstemming met de psychische overgangen zullen de gedragingen zich geleidelijk wijzigen.

Die fasen laten zich het treffendst herkennen aan het onsterfelijke emancipatie-epos van de uittocht der Joden uit Egypte.

¹⁾ Lezing gehouden voor de afd. Amsterdam van het N.O.G. op 10 Maart 1933.

Onredelijke druk wekt een onhoudbare spanning, die bij het gepassioneerde type tot uitbarsting komt. Menige emancipatie begint met een gewelddaad (Mozes begint met doodslag). Dan volgt een verzet-quand-même. Men stelt zich volkomen antithetisch in op den onderdrukker. De sfeer is geladen; plagen komen. In deze fase worden knellende psychische banden doorsneden.

Dan volgt onder sterke gevoelsspanning en achtervolging de niet-georiënteerde opmarsch. Men leeft van het manna uit de hemel; d.w.z. de beweging wordt door idealisme gedragen, niet door inzicht geleid.

Als de leider den Sinal bestijgt en de schare, door haar troebel instinct gedreven, nog verraad pleegt aan haar eigenlijke zending, volgen eerst veertig jaren van omzwerving, voor de georiënteerde opmarsch een aanvang neemt. Tucht, voorschrift, zelfs minutieuze reglementeering zijn bij deze opmarsch de eerste banden, waarmee de vrijheidsschare zichzelf bindt. Overtreding der eenmaal aanvaarde tucht wordt nu een zware zonde, die streng wordt gestraft.

En tenslotte, als het doel bereikt is, volgt de opbouwende arbeid op het nieuwe arbeidsveld. De romantici voelen zich bedrogen. Ze hadden zich alles zooveel anders voorgesteld. Ze verlangen naar de schoone schijn uit het verleden terug. Bij de Joden volgt als eeuwige tragiek, dat ze straks het teruggevonden thuis weer in onrust brengen en worden uitgedreven, om nieuw lijden tegemoet te gaan.

Het is de taak van elke leiding de vier fasen zoo vlot mogelijk in elkaar te doen overgaan en de groep tijdig op de volgende fase voor te bereiden, wil men tragische verwickelingen vermijden en niet het doel missen. Helaas, schijnt het noodlot van iedere emancipatiebeweging, dat ze veel te lang in de tweede en derde fase (verzet-quand-même en niet-georiënteerde opmarsch) blijft. Het antithetisch voelen als instinctieve reactie stelt weinig eischen, geeft een romantisch gevoel van kracht, vooral wanneer zich dit door gemakkelijke leuzen laat prikkelen. Duurt deze fase te lang, dan wordt zij tot een zeer onsympathieke vorm van psychologisch parasitisme, dat de tegenstanders met alle zonden der wereld belaadt en alle verantwoordelijkheid nog op hem afschuift in een periode, dat men in feite al lang zijn aandeel in die verantwoordelijkheid draagt.

Onwillekeurig dringt zich aan onze geest op de tragedie, welke zich in deze dagen aan het Deutsche socialisme voltrekt, dat als emancipatiestrijd van het proletariaat moet worden gezien. Ook hier een veel te lang vasthouden aan tweede en derde fase. Werken als

die van Bismarck, Von Bulow, Rathenau en Ludwig hebben ons nu wel doen zien, aan wat voor menschen het socialisme de verantwoordelijkheid vóór den oorlog in handen liet, die het zich tot deugd rekende niet te willen dragen. En als dan de oorlog komt, dan moet men die dragen, schoon men er prat op ging, daarvan los te wezen. Dan merkt men, dat alle theorie grijs is en dat gevoels, die men heeft geloofchend, sterker zijn dan „principieele” woorden. Men bewilligt oorlogskredieten en trekt mee ten oorlog, zal daar later zelfs trotsch op zijn. En na den oorlog mag men de failliete boedel redderen en, als dat moeilijkheden meebrengt, dan wordt men maar te gemakkelijk gedupeerd, omdat tegenstanders zich de negatieve instelling op het volksbewustzijn van vóór den oorlog nog herinneren en daar nu opnieuw hun voordeel mee doen en, helaas, met succes.

De Nederlandsche onderwijzer moge uit deze tragedie leeren, hoe gevaarlijk het is zich door Prinzipienreiterei van het volksbewustzijn te vervreemden. Dit laat zich niet voortdurend door middelpuntvliedende krachten uiteentrekken. Met absolute zekerheid komt de tijd, dat weer de centripetale krachten inzetten en dan is het niemand wel zichzelf buiten de kring te hebben gesloten.

Hoe ligt nu het emancipatieprobleem bij den onderwijzer? De negentiger jaren vinden een „hulponderwijzer”, die onder verantwoordelijkheid van een ambulant hoofd, die de eigenlijke onderwijzer heet der school, niet meer dan een kweekelingenpositie inneemt. Om diens zelfvertrouwen zooveel mogelijk te drukken, heeft men een volkomen kunstmatig rangenstelsel, dat hem in persoonlijke en ambtelijke afhankelijkheid houdt. Zijn opleiding is slecht. Hij is in geestelijke zin product van geheugendressuur en drager van volkomen steriel gemaakte clichékennis, die niets met levende wetenschap te maken heeft. In de oogen van den echten intellectueel is hij dan ook niet anders dan een uitermate geboorneerd wetertje zonder wetenschappelijke denkhouding. De filosofische, psychologische, ethische en sociale problematiek, die uit zijn werk naar voren treedt als in geen ander, zijn voor hem een volkomen gesloten boek.

Deze hulponderwijzer nu moet gemaakt worden tot een vrije en verantwoordelijke werker in de school, wiens arbeid beantwoordt aan sociale en wetenschappelijke eischen, evenknie op zijn terrein van medicus en jurist, levende spil van onze volkscultuur, ten volle berekend voor zijn taak in de school, niet alleen zoodanig, dat hij deze in bewustheid kan uitvoeren, maar ook in staat naar buiten rekenenschap te geven van zijn arbeid en deze in harmonie met de maatschappelijke ontwikkeling uit te bouwen.

Het staat van te voren vast, dat deze emancipatie niet langs ideële lijnen kan verlopen. Innerlijke en uiterlijke voorwaarden zijn daarvoor te ongunstig. Ook is het te voorzien, dat de komende worsteling ernstige gevaren zal meebrengen, want deze onderwijzer moet tegenover de publieke opinie verantwoordelijkheid dragen voor een school, die, ofschoon nog in een bloeiperiode, bezig is haar monopolistische positie te verliezen. Tegenover zijn school staat een andere, die als zoodanig in emancipatie is, en die bij die emancipatie gestuwd wordt door een bezielend geestelijk beginsel, dat bij den dienaar der openbare school in volkomen latente toestand verkeert, zoo het al aanwezig mag worden geacht.

Buitenstaanders en ook jongere collega's hebben mij meermalen hun verbazing beleden, dat wij, die omstreeks 1900 onze entree maakten in de openbare school, zoo fel konden reageeren als wij deden. Ik wil onze bewustzijnsvernaauwing uit die dagen niet verdedigen, alleen maar constateeren, dat als wij ooit écht en wáár zijn geweest, we het toen waren. We waren zoo, omdat we, gegeven de innerlijke en uiterlijke omstandigheden, zoo moesten zijn en dit moeten moge dan weinig positieve uitkomsten voor de school hebben opgeleverd, mede door de kortzichtigheid van de leiding, het blijft niettemin waar, dat het sterk ideël gericht was.

Wie oordeelen wil, moet probeeren te begrijpen. Laat ik iets van mijn eigen ontwikkelingsgang vertellen, die met kleine variaties, de ontwikkelingsgang is van een groot deel van mijn generatie. Dorpsjongen. Uit een arbeidersgezin van bescheiden ontwikkelingspeil. Schoollknap. „Kan afgrijselijk leeren", oordeelde het dorp. Leerde inderdaad *afgrijselijk*: maakte op 14-jarige leeftijd sommen voor de hoofdkante, kende 118 plaatsen in Frankrijk. Het ontbreken van geestelijk tegenwicht, het aanleggen van primitieve geestelijke maatstaven, een begrijpelijke familiestrefzucht, die zich door middel van een knappe zoon tot waarde ziet gebracht, leggen gemakkelijk de grond voor een „ichhafte" levenshouding, die later in de beroepsarbeid in sterke mate voedsel zal vinden. Kosteloze kweekschoolopleiding. Geen huiselijk verkeer op de kweekschool en, voorzoover de kweekeling in zijn kosthuis met het familieleven in aanraking komt en zijn tekort aan omgangstechniek ervaart, vindt hij maar te gemakkelijk aanleiding tot minachting van den kleinstedschen kleinburger, die altijd op zijn teenen staat en hem een model lijkt van kleingeestigheid. In het kosthuis ligt bij de avondboterham het „Nieuwsblad voor Nederland", één blad voor zes lezers. Niemand van de kweekelingen

leest het. Alleen wordt 's Zaterdagavond om „Kikeriki” gevochten. Van wat er buiten in het maatschappelijke leven gebeurt, dringt er niets tot de kweekelingen door.

Op school wordt „geleerd”. Het is een buitengewoon goeie school. Wie aanpakt, is zoo goed als klaar voor de hoofdkte. Maar in geestelijke zin zitten alle ramen potdicht. Niemand die er aan denkt op de felle conflicten, die straks zullen komen, voor te bereiden, zelfs maar iets van wat daarbuiten in de vrije maatschappij woelt, te doen voorvoelen. De directeur poseert als een groot vereerder van Rousseau. Maar een van eigen armelijke zakcenten gekochte voetbal, waarmee het studiejaar zich op Zaterdagmiddag op het overigens zeer ongeschikte exercitieveld onschuldig vermaakt, komt onverbiddelijk op de paedagogische index. Heele generaties heeft de directeur door de voetbal ten gronde zien gaan, die van hun boeken vervreemdden en via de kroeg hun leven eindigden in de goot. Wij mogen zoowaar dansles hebben, als onze ouders het goedvinden. Maar een verzoek, om de meisjes van de normaalschool tot de dansles toe te laten, wordt onverbiddelijk afgewezen. Wij dansen alzoo met jongens, wijden elkaar onze reverences. Het is vreeselijk jammer, dat wat wij daar presteerden, niet op een film is vastgelegd. Het zou zoo verlossend op ons werken als wij over ons verleden leerden lachen, ofschoon het in de grond een trieste geschiedenis is geweest.

De aldus „gevormde” onderwijzer begint zijn maatschappelijke taak. Ondanks alles heeft hij een sterk roepingsbesef. Het examen maakt hem tot een gegradueerde, hij „voelt zich”, want hij gelooft in kennis. Meestal komt hij op een dorp. Mijn kort verblijf daar lijkt me nog een idylle. Het isolement blijft vrijwel gehandhaafd, maar op school is een vriendelijke, collegiale geest. De oude dorpspredikant is de vriend, met wien veel wordt gepraat. Deels uit erkentelijkheid, deels om stof te hebben voor volgende conversatie, verzuimt de onderwijzer maar zelden de kerk.

Als gezegd, het lijkt een idylle. Maar als ik op een mooie zomer-middag aan de zeedijk bij eb lig te turen over het Friesche Wad, dan is alles wel heel mooi, maar in de westenwind is de stank van rottend wier, dat vast zit op de ondiepe gronden. Verderop is de wereld groot, geweldig — dichtbij is zij ondiep en onfrisch. Ik blijf niet op dit dorp met zijn banaliteit en zijn geklets, ik ga, waar de golven witte mutsen dragen.

In de groote plaats komt het conflict. Ik ben nog maar twintig, nog steeds in mijn puberteitsjaren. Ik kom in een groote industrieplaats. Men vindt er mij uitermate groen. Van de „beweging” heb ik zelfs nooit

gehoord. De onderwijzerswereld is in rep en roer. De autoriteiten hebben iets schoons uitgevonden. Voortaan zullen de onderwijzers verdeeld worden in vier klassen, elk met een eigen salarisschaal. Natuurlijk ben ik hier laagste klasse. Mijn carrière als zoodanig vindt haar grens bij de middelklasse der school. Alle jonge onderwijzers zijn razend vanwege deze opzettelijke kleineering, die in het schoolwerk geen enkele reële steun vindt. Zij winden mekaar op. In een minimum van tijd kook ik mee. Dat ik een klein salaris krijg als beginneling, dat versta ik best. Maar deze indeeling, waar we allemaal voor precies hetzelfde werk staan, voel ik als je reinste „pesterij“.

Ik krijg mijn eerste bezoek van mijn predikant. Hij bevalt me niet erg. Vermoedelijk ben ik zelf veranderd, maar in ieder geval vind ik hem hautain en beschermerig. Mijn puberteitsgevoeligheid stoot zich aan zijn pose. Dan begint hij over mijn „mooie positie als jonge man“. Hij beroemt er zich op, dat het denkbeeld van de salarisklassen uit zijn brein is gesproten. Mijn zelfbeheersching en mijn eerbied voor dezen hooghartigen heer houden het niet. „Dan hebt U tenminste genoeg gedaan, om U voor Uw heele verdere leven te schamen“ zeg ik in ziedende drift. Hij is doodelijk beledigd, grijpt hoed en wandelstok. Ik zal hem niet weer zien, zal in geen twintig jaar meer een kerk betreden. Hij zal in zijn kringen verder vertellen van de slechte geest onder de jonge onderwijzers. Ik zal onder de collega's succes hebben, als ik vertel, hoe ik „die vent“ zijn vet heb gegeven. Ik word lid van de Bond.

De situatie is duidelijk. De generatie, welke ons jonge onderwijzers vooraf gaat, vindt het in haar zelfgenoegzaamheid niet de moeite waard ons te begrijpen. Was men ons sympathiek tegemoet getreden, had men aan de eene kant met onze gevoeligheid een weinig willen rekenen, aan de andere kant ons *doen* begrijpen, had men het contact met ons bewaard, dan zouden de dingen een gansch andere loop hebben genomen. Maar de arme jonge schoolmeester werd met hooghartigheid en zelfverzekerdheid betaald, buiten elke intellectuele kring gesloten en stelde zich op zijn beurt schadeloos door zich hoog te paard te hijschen.

Ik ben nog twintig als ik in de hoofdstad kom, nog steeds pubescent. De hoofdstad is vol van onderwijzers van mijn leeftijd. De schoolwereld is vol van verhalen over de pas afgeloopen strijd tegen het rangenstelsel en nu vangt de strijd aan tegen het ambulantisme. Wij zien het ambulante hoofd als uiterlijk symbool van onze onmondigheid. Vele jaren later zal men hem nog „onze natuurlijke vijand“ noemen.

Heel erg? Ongetwijfeld. Maar ook hier valt het grootste deel van de schuld op de vorige generatie, die het zich met haar bedenkelijke bestuursmethoden, welke wel van alle dieper begrip gespeend leken, te gemakkelijk maakte. Men denke aan onze leeftijd en onze taak. Overgevoelig, van zeer labiel zelfvertrouwen, vol „minderwaardigheidscomplexen“, daardoor neigende tot „overcompensatie“ moesten wij onze pædagogische houding vinden tegenover volle klassen met vaak moeilijke kinderen en daarbij hard studeeren. Op zeven man personeel is er één zonder vaste taak, die werk moet zoeken. Terwijl de jonge onderwijzer al zijn psychische kracht noodig heeft, om zich een harmonische sfeer te scheppen, wordt die sfeer gedurig doorbroken door het verschijnen van den leider en door opmerkingen, welke hij ten beste geeft. Hij accentueert onbewust op deze wijze de labiliteit, die de jonge leerkracht ondanks alles in zichzelf overwinnen moet.

Van zelf sprekend reageert het ambulante hoofd op de tot overcompensatie neigende houding van zijn „hulponderwijzer“ met een hautaine houding, die de Künkelsche duivelskring in actie brengt. Waar dit hoofd niet wetenschappelijk gevormd is, lanceert hij niet anders dan subjectieve meeningen, die naar het oordeel van den onderwijzer niet meer waarde hebben dan andere subjectieve meeningen en minder waarde dan de subjectieve meening van den persoon, die uit eigen inzicht handelen moet en tenslotte practisch de verantwoordelijkheid draagt.

Intusschen zouden deze conflicten psychologisch in hoofdzaak puberteitsstoornissen hebben kunnen blijven en verder op zakelijke basis kunnen zijn uitgestreden, als ouderen, die deze conflicten hadden kunnen remmen, niet zelf zoo sterk onder invloed hadden gestaan van de emancipatiementaliteit der arbeiders, die onder Deutsche invloed het beginsel van de klassenstrijd gingen verabsoluteeren. Die ouderen zagen de emancipatiestrijd van de onderwijzers als een onderdeel van die der loonarbeiders, waarbij het deugd heette deze tot het uiterste te verscherpen. „Tempering van de klassenstrijd“ was verachtelijk. Aldus werd het hoofd gezien als de vertegenwoordiger van de burgerklasse en streed de onderwijzer de strijd der proletariërs. Het is vooral de socialistische „Volksonderwijzer“ die met een fanatiek cynisme dit inzicht de jonge onderwijzers heeft bijgebracht.

Men heeft hier mutatis mutandis hetzelfde verschijnsel, dat men in het groot in Duitschland heeft kunnen waarnemen. Trouwens — ik heb dat in „Het Kind“ uitvoerig besproken — wij zijn — onbewust — in sterke mate dupe geworden van Deutsche infectie, waarvan men in deze dagen ervaart, hoe gemakkelijk ze psychotische vormen aan-

neemt. De Duitscher is nu eenmaal ongeremd en emotioneel, als hij niet gedruild wordt. In geen land ter wereld is het dogma van de klassestrijd zoo verabsoluteerd als in Duitschland, nergens heeft het zoo sterk zijn humaniteitsgevoel ingeboet. In de Duitsche zin van het woord waren noch Troelstra, noch v. d. Velde, noch Jaurès, noch Mac Donald Marxisten. Daarvoor waren ze te menschelijk, dachten en voelden te menschelijk.

De oorzaak, dat het humanisme uit de proletariërs in de Duitsche landen zoo volledig kon verdwijnen, vindt haar oorzaak in het feit, dat in het dogma van de klassenstrijd de minderwaardigheidscomplexen van de Joden als verdrukt ras zich vereenigden met die der arbeiders als verdrukte klasse. Waar de Joden niet verdrukt werden, kon deze hardheid niet ontstaan, bleef er altijd eenige ruimte voor een politiek, die zich niet op het wekken van de meeste weerstand richtte. Want typisch voor alle Marxistische politiek is steeds geweest, dat ze de psychologische, „tactische” methoden, die naar de weg van de minste weerstand zoeken, „principiël” verwierp, waarvoor ze natuurlijk boeten moest, zoodra de tegenpartij haar meerdere werd in „machtsvorming” en daarop haar recht baseerde.

In de emancipatiestrijd der onderwijzers verbinden zich op het engere terrein der opvoeding de emancipatiegevoelens van den pubescent, die zich in zijn recht op zelfbeschikking voelt bedreigd, met de emancipatiegevoelens der arbeiders en nemen daardoor bij hem fanatieker, harder en persoonlijker vormen aan dan men het in „de groote beweging” aantreft, zoo zelfs, dat Troelstra als leider de onderwijzers tot de orde moet roepen. Wat hem trouwens niets geeft, want daarvoor is de bewustzijnsvernauwing te sterk geworden.

Zooals ik zei, eischt de ernst der tijden een rigoureuse zelfkritiek van ons. De raad van onze vrienden hebben wij niet ter harte genomen, wij zullen nu moeten trachten uit de tragische lessen der geschiedenis leering te putten. En dat zal nog moeilijk genoeg gaan.

Wij moeten dan constateeren, dat de wijze, waarop de emancipatiestrijd der onderwijzers is gevoerd als gevolg van het feit, dat ze lang in de tweede en derde fase is blijven steken, ernstige bezwaren heeft meegebracht.

1. Het beginsel der strijdende solidariteit heeft op de scholen dat van de bindende collegialiteit overheerscht. Daaronder heeft de sfeer sterk geleden. Hoe erg dit is, leert de moderne psychologie, die aan een harmonische sfeer in de opvoeding zulk een groote betekenis toekent. Als men aan een Engelsch onderwijzer vertelt, dat het hoofd van de school hier „de natuurlijke vijand” van zijn onderwijzers werd

genoemd, dan is hij stom verbaasd. Mr. Lynch, de bekende Engelsche daltonist, wien ik dit vertelde en die zelf ambulant hoofd was, antwoordde lakonick: „Well, I think, Englishmen cannot understand that. I don't think it is sportsmanlike. My colleagues call me „Dick“, you know“.

Inderdaad, het is geen Engelsche stijl, maar „made in Germany“, ofschoon men in Duitschland zelf, waar het individualisme minder sterk is, onze gespannen verhoudingen in de scholen, nooit heeft gekend.

2. Tengevolge van de verabsoluteering der tegenstellingen in de school, kwam de onderwijzer maar te gemakkelijk tot de verabsoluteering van de tegenstellingen buiten de school in de lijn van de Duitsche opvatting van de klassenstrijd. Daardoor kreeg die onderwijzer een volkomen onjuiste en gevaarlijke sociaal-paedagogische instelling. De volksonderwijzer moet het volk als eenheid kunnen zien. Die eenheid is immers de bestaansgrond van de openbare school. Het is geen wonder, dat, waar hij die eenheid niet in eigen geest beleefde, de populariteit van zijn school daalde.

Dezelfde Mr. Lynch, die ik zoo even noemde, zei me, dat een belangrijk deel van de leiders der Engelsche „Union of Teachers“ socialisten waren, maar dat zij er voor zorgden alles te vermijden, wat de school als zoodanig in opspraak kon brengen.

Het gevolg van deze voorzichtige houding en meer nog van het feit, dat de Engelsche onderwijzer *werkelijk* nationaal voelt, is, dat de openbare school in Engeland gestadig groeit. „Our country-men say: if you want religion theoretically, you should send your children to church-schools, if you want religion practically you must send them to the schools of the State“.

Waar religie volgens de moderne Engelschman bij uitstek het gevoel is, dat organische verbanden intact houdt, is hiermee het verschil tusschen Engelsche opvatting en Nederlandsche (Amsterdamsche) practijk wel heel scherp gesteld.

3. In de practijk bevorderde de Nederlandsche openbare onderwijzer door zijn houding het sectarisme. Hij was een slecht rentmeester van de erfenis, die het liberalisme in zijn handen had gesteld. Ook al kan men hem als excuus aanrekenen, dat hij zich in de school emancipeeren moest en gedurende deze periode weinig oog kon hebben voor sociale verantwoordelijkheden, dan nog moet men betreuren, dat hij in zijn negatieve houding volhardde, lang, nadat van werkelijke druk in de school sprake was. Er is geen tweede land in Europa, waar de onderwijzer in de school zoo vrij leeft als hier.

4. De strijdende vakvereniging, die bewust of onbewust uit het Marxisme leeft, biedt een ongunstig geestelijk klimaat voor den paedagoog. Dat marxisme n.l. leidt de aandacht af van den mensch als zelfstandige geestelijke waarde, ziet deze veeleer als massaal product van maatschappelijke verhoudingen in plaats van als schepper van eigen en maatschappelijk leven. De Marxist denkt enkel in „machtsverhoudingen”. Vandaar dat dit Marxisme paedagogisch ook volkomen steriel is gebleven, vóór de opkomst van het revisionisme paedagogisch niets, daarna weinig presteerde.

Ook de Nederlandsche vakbeweging heeft paedagogisch niets gepresteerd, kan noch innerlijk tot paedagogische werkzaamheid komen, noch naar buiten een paedagogisch tijdschrift op de been brengen, als daartoe pogingen worden aangewend. Ieder uitgever van paedagogische lectuur beklagt zich over het gebrek aan belangstelling bij de onderwijzers.

5. Een van de oorzaken, dat de onderwijzer niet meer in geestelijke beweging is te brengen is het feit, dat het beginsel van de leiding in de scholen totaal is vernield. De heer Thijssen heeft deze toestand geïdealiseerd door de school voor te stellen als een conglomeraat van „cellen”, die paedagogisch niet meer met elkaar te maken hebben dan de eenmansschooltjes in een zelfde gemeente, behalve, dat zij voor de goede gang van zaken wat uiterlijke ordemaatregelen moeten treffen. Deze celtheorie is uitermate bedenkelijk, omdat zij ieder onderwijzer op zichzelf stelt en de bewegingszenuw in het onderwijs-organisme doorsnijdt, dat zich dan ook inderdaad niet meer bewegen kan.

6. Tengevolge van al deze omstandigheden is een toestand ingetreden, die men het best kan aanduiden met „psychische fixatie”. Men kent in de Duitsche jeugdbeweging het verschijnsel van de jonge man, die tot zijn rijpere leeftijd in deze jeugdbeweging blijft hangen en dan op zijn vijftigste jaar redeneert, gebaart en kijkt als een „frissche” achttienjarige. Een buitengewoon onfrisch verschijnsel. De maatschappij kan niet gezond blijven, als niet elke leeftijd zijn natuurlijk aandeel levert in de publieke opinie.

Wie een deel der onderwijzers leest, ontkomt niet aan 't gevoel, dat de leiders menigmaal vergeten, wat zij aan hun leeftijd schuldig zijn. Zoo wordt er een ruzieromantiek levend gehouden, die mogelijk bij den pubescent in de smaak valt, maar die toch de mensch van rijpere leeftijd onpasselijk zou moeten maken. Deze puberteitsliteratuur wekt bij mij herinneringen aan mijn eerste onderwijzersjeugd, toen wij allen vol zaten van het jagerlatijn der emancipatie en elkaar de

kranige zeffen vertelden, waarmee wij onze bovenmeester schaakmat hadden gezet. Nu ik rustig achter mijn bureau deze dingen kan bekijken, vraag ik me af, hoe de wereld er zou uitzien, als elke categorie zijn kleine menschelijke en klein-menschelijke ruzies aan publiciteit prijs zou geven. Dat de jongeren, die nog wel behoefte aan kranigheden zullen hebben, daarin smaak vinden, is bij hun leeftijd te verstaan. Dat de ouderen zich daartegen niet al lang hebben verzet, is alleen te begrijpen, als men aanneemt, dat ook zij daarin nog genoeg vinden. Maar dan is dat heel erg en heeft het publiek goede reden daarover een scherp oordeel uit te spreken.

Zou men zich het Weekblad van het Middelbaar Onderwijs een dergelijke vuile-waschbehandeling van interne aangelegenheden, welke toch ook het M. O. wel kent, kunnen voorstellen? De onderwijzer toont hiermee op de weg van het werkelijke zelfrespect, dat de beste graadmeter is voor de innerlijke emancipatie, nog maar zeer weinig te zijn gevorderd.

Ik wil uitdrukkelijk zeggen, te weten, dat de rijpers geesten in het corps dit soort lectuur al lang beu zijn, maar dan is hun taak ter wille van de reputatie van het corps te vragen, dat dit soort „malicious divertissement” voor achttienjarigen niet meer als officieele uiting van het cultureele peil van den onderwijzer in het algemeen wordt gepresenteerd.

Is er dan niets bereikt met de emancipatie? Formeel genoeg, om er een bloeiend paedagogisch leven mee overeind te houden. Het fatale intusschen is, dat men met zijn „overwinningen” niets heeft gedaan, omdat de constructieve gezindheid totaal afwezig was.

De onderwijzers hebben hun vurig begeerde en met nadruk gewischte schoolvergaderingen gekregen. Zij zouden voor het interne schoolleven groote beteekenis kunnen hebben, maar er is geen behoefte aan samenspreking en dus doet men met schoolvergaderingen ook niets.

Het Amsterdamsche schoolparlement, waarvan voorzitters en secretarissen der schoolvergaderingen lid zijn, ook een instituut, waarvoor krachtig is gestreden, stelde mede te leur. Belangrijk werk wordt er niet gedaan. Een enkel rapport, dat uitkwam, was van zeer bescheiden kwaliteit. Hierbij moet billijkheidshalve worden opgemerkt, dat goede arbeid ook wel heel anders moet worden opgezet en hulpmiddelen eischt, waarover dit instituut niet beschikt.

De eenige cultureele strooming, welke uit de emancipatiestrijd van den Nederlandschen onderwijzer is voortgekomen, is de Nieuwe-Schoolbeweging geweest onder leiding van Theo Thijssen en P. Bol. Ik heb

met den eerste, den eigenlijken leider, wel eens meningsverschil gehad, omdat ik vond, dat hij te individualistisch was. Waar de onderwijzerswereld geen zakelijke verschillen kent en alle meningsverschillen in het emotioneele overbrengt, meent de Amsterdamsche schoolmeester, dat ik een antipathie heb tegen Thijssen. Niets is minder waar. Ik heb een groote, oprechte waardeering voor hem. Hij is man van zeldzame paedagogische intuïtie, heeft een zeer nuchter oordeel en een helder inzicht in algemeene situaties, waarin de onderwijzer in het algemeen niet uitmunt, wat Thijssen's taak als leider moeilijk maakt.

Mendenke aan het advies, dat ongetwijfeld op inspiratie van den heer Th. inzake de Willem de Zwijgerherdenking door het Hoofdbestuur van de Bond is uitgegeven en de wijze, waarop dit verstandige advies in Amsterdam is gestrand.

De inzet van de Nieuwe-Schoolbeweging was niet minder dan geniaal. Zij was een aanval op de verkalkte Aufklärungsmethodiek en nooit is een breektijf met meer belkvaamheid gehanteerd. Thijssen greep intuïtief reeds vooruit op een psychologie, die nog geboren moest worden: de structuurpsychologie, hij stelde den onderwijzer tot het levende middelpunt van een levende klasse. Er had in Nederland een wonder kunnen gebeuren, als naast en in harmonie met de emancipatiebeweging der strijdende vakvereëning een paedagogische beweging was opgebloeid, die Thijssen's ideeën tot een nieuwe onderwijspraktijk had uitgewerkt. Waarschijnlijk was Nederland dan het eerste land in de schoolhervorming geworden, waar het nu het laatste is.

Het heeft niet zoo mogen zijn. De Nieuwe Schoolbeweging heeft zich geleidelijk bij het strijdsentiment van den onderwijzer aangepast in plaats van zijn paedagogisch sentiment te ontwikkelen. En naarmate dit proces van aanpassing voortschreed, kwamen de gediëstigheden van de dagelijksche praktijk meer op den voorgrond en werd het praktisch resultaat meer een versterking van dan een reactie tegen de routine, als hoedanig ze was opgezet.

En zoo stierf in 1918 De Nieuwe School op het toppunt van haar abonnentental een roemlooze dood, zonder dat er iets wezenlijks in onze scholen was veranderd. Het schooltoezicht is van meening, dat de Nederlandsche schoolmeester meer slaaf van zijn leesboekjes is dan ooit. Ik denk er niet aan hier een hooghartig oordeel over deze betreurenswaardige gang van zaken uit te spreken. Als een persoon van het formaat van den heer Thijssen, kunstenaar-paedagoog van beteekenis, ten slotte zijn levenswerk prijs moet geven en onderduiken in den vakvereenigingsman, dan moet hier sprake zijn van een fataliteit, welke niet te keeren was. Ik verbeeld me de factoren, welke deze

fataliteit hebben beheerscht, in het voorgaande te hebben ontwikkeld, ook al bleef een belangrijke: de strijd voor de materiele positie, die zooveel andere belangstelling moest dooden, onbesproken.

Maar misschien is de situatie, waarin de maatschappij op dit oogenblik verkeert, in staat, om deze fataliteit te breken. Verbeteringen in materiele positie zijn voor lange tijd uitgesloten, kans op plaatsing bij andere takken van onderwijs door het halen van middelbare bevoegdheden is er practisch niet, de positie van de openbare school eischt van binnenuit dringend versterking, de emancipatie van den onderwijzer heeft zich nog maar voor een klein deel voltrokken. Hier moeten dus andere, meer geestelijke wegen worden gezocht.

En daarmee kom ik aan het opbouwende deel van mijn uiteenzetting.
(Wordt vervolgd).

Economische moeilijkheden bij den arbeid voor onvolwaardigen

door ALBERT DAAN, arts a/d Nazorginrichtingen te Gennep.

De eeuw waarin wij leven heeft zich tot dusverre gekenmerkt door een sterk stijgende lijn in de maatschappelijke belangstelling voor sociale problemen van economischen, bedrijfstechnischen en hygiënischen aard. Het ligt voor de hand dat de desbetreffende maatregelen naast de verbetering der bestaande toestanden, vooral de voorkoming van nieuwe ellende beoogden. Deze maatregelen hebben dan ook vanaf den beginne medegewerkt tot behartiging van de belangen der zogenaamde „onvolwaardigen” in zooverre er op de toename van dit deel der menschheid een remmende invloed werd uitgeoefend. De groote groep wegens lichamelijke en geestelijke tekorten van het maatschappelijk bedrijfsleven uitgesloten, genoot pas in het laatste decennium „als groep” de belangstelling, die zij verdiende. Vermoedelijk spelen vele factoren hier een stimulerende rol. In de eerste plaats werden de landen, die aan den wereldoorlog deelnamen, na 1918 overstroomd met een leger onvolwaardigen, wier verzorging en lotsverbetering niet op zich kon laten wachten. Verder leidden de belangen der groote verzekeringsorganen tot een statistische omvatting van de bedrijfsmatig ontstane invaliditeit en de mogelijkheid harer verbetering. Instituten, verenigingen, medisch-paedagogische organen, begonnen zich voor de maatschappelijke belangen der aan hun zorg toevertrouwde bijzondere groepen van onvolwaardigen warm te maken en

het samenvloeden al dezer rivieren tot een zee van meeningen omtrent het „vraagstuk als geheel” kon niet uitblijven. Hier te lande is het A.V.O.-congres te Amsterdam in den jare 1928 bijeengekomen, waar zich de meeningen der uit verschillend oogpunt belangstellenden hebben uitgekristalliseerd. Het is daarbij al dadelijk gebleken, dat het probleem der onvolwaardigen als één geheel behoort te worden gezien. Op het eerste gezicht is dit niet plausibel. Het vraagstuk heeft namelijk als ieder sociaal probleem vele facetten, het raakt als zoodanig de economische, de sociologische, de politieke en godsdienstige inzichten en anderzijds brengt de bijzondere verzorging der maatschappelijk onvolwaardigen ons op het gebied van den geneeskundige en den paedagoog. Dat er ondanks dit veelvoudig contact met andere eenheden van maatschappelijk streven klemmende reden is voor een organische samenvatting der onvolwaardigen-zorg, moge afgeleid worden uit twee feiten, die uit het congreswerk als bakens voor het verdere handelen te voorschijn kwamen. Deze zijn:

I. De voor alle groepen van onvolwaardigen gelijke en voornaamste algemeene maatschappelijke zorg is die der *arbeidsbemiddeling* onder bijzondere medische of paedagogische voorwaarden.

II. De in de verschillende groepen van onvolwaardigen, op verschillenden leeftijd en op verschillende plaatsen te treffen bijzondere medisch-lichamelijke, psychiatrische en paedagogische maatregelen, vereischen alle als grondslag de *keuring*, medisch, paedagogisch-empirisch, eventueel psychotechnisch.

Hieruit concluderen we tot de wenschelijkheid van de uitvoering dezer beginselen door een stelsel van keurings- en bemiddelingsbureaux, dat een „*einheitliche*” uitbouw van het reeds bestaande vormt met een dusdanige werkwijze, dat geen individu, dat deze zorg behoeft, aan de leiding kan ontsnappen.

Ter toelichting van de arbeidsquaestie zij er aan herinnerd, dat het congres in '28 zich wijselijk beperkte tot den onvolwaardigen *arbeidskracht*, wat behelst, dat men opzettelijk den wegens ziekte, ouderdom, zware vormen van krankzinnigheid en dementie tot *geen arbeid* geschikte buiten de beschouwing heeft willen laten. Zonder dat dit wil impliceren, dat deze laatste groepen voldoende zorg genieten. Zoo er ergens reden is zich te beperken dan is het wel hier. Moeilijker dan de grens naar het absoluut ongeschikte, is echter die naar het volwaardige te bepalen. Naar verschillende gezichtspunten gegeven, valt dan ook de definitie der O.A.K. zeer verschillend uit en daarmee de hoeveelheid onvolwaardigen. Het alleruiterste criterium zou b.v. kunnen worden gegeven door de tendenz der werkgevers-keurings-

diensten, die op medische of psychotechnische gronden nog slechts de allerbeste werkkrachten aannemen en in tijden van lage conjunctuur het leger der werkelozen vermeerderen met al degenen, die onder den tijdelijk hoog liggenden norm blijven, en die dus onvolwaardig voor de markt blijken. Theoretisch is dit criterium niet te aanvaarden wegens zijn labiliteit, praktisch riet, omdat daarbij iedere zorg voor het dan zeer groote leger van onvolwaardigen — bij veronderstelde algeheele beroepsselectie — met de oplossing van het werkeloosheidsvraagstuk zou samenvallen. De draagwijdte harer voorzieningen zoo ver uit te strekken zal zeker niet het verlangen van eenige onvolwaardigen-zorg zijn. Zelfs het criterium van de beperking dezer zorg tot allen, die om welke reden ook, in hun werk onder den bedrijfsadap¹⁾ blijven, is te ruim gesteld, zelfs wanneer men onder dien adap verstaat het minimum, dat krachtens ervaring en traditie van een arbeider verwacht mag worden. Wij houden veeleer deze beperking van het begrip der onvolwaardigen voor praktisch, dat als oorzaken hunner minderwaardigheid door ervaren medisch-psychologische keuringsdiensten duidelijk aantoonbare lichamelijke of geestelijke tekorten worden vastgesteld.

Hiermee komt men dan terug tot al de bijzondere groepen van onvolwaardigen, die oorspronkelijk aanleiding waren tot het opwerpen der stof: blinden, doofstommen, verminkten, gebrekkigen, tuberculeuzen, achterlijken en lijders aan vallende ziekte, personen met geestelijke afwijkingen. Weliswaar is nu hiermee het begrip beperkt en gedefinieerd, maar de moeilijkheid eenvoudig verplaatst naar den geneeskundige, resp. den psychologisch deskundige, die thans telkens weer de vraag zal hebben te beantwoorden, in hoeverre de geconstateerde tekorten in voldoende mate ziekelijk mogen heeten (karakterfouten!) om de onderzochte personen van de zorg voor O.A.K. te laten profiteren. Zoomin als dit in de maatschappij het geval is, zoomin is er medisch-lichamelijk of psychologisch ergens een scherpe grens te trekken. In grensgevallen zal men veelal te maken hebben met een *betrekkelijke onvolwaardigheid*, d.i. ongeschiktheid voor een bepaald beroep. Zoo zal iemand met een platvoet of een onaangename karaktereigenschap, geenszins als ziekelijk kunnen worden beschouwd, zijn arbeidskracht niet als onvolwaardig. Het komt er hier slechts op aan, een juist beroeps- en milieuadvies te verstrekken, dat den onvolwaardige hier geheel tot volwaardig kan maken. Moet het keuringsbureau zich hiermee

¹⁾ C. v. d. Lende. Arbeidsvoorwaarden en O.A.K. (van Werknemersstandpunt) A.V.O. Congres, A'dam 1928.

zeer zeker bemoeien, zoo beteekent dit meteen, dat er geen natuurlijke grens voor zijn bemoeienissen te vinden is. Men mag in het algemeen toch aannemen, dat er onder de niet kennelijk onvolwaardige arbeidsgeloozen heel wat zijn, die hun ontslag hebben te danken aan een of ander tekort in arbeidsqualiteit, dat door een ervaren beroepskundige instantie met behulp van keuringsuitslagen en psychotechnische gegevens aantoonbaar ware. Het is duidelijk, dat in een verre toekomst men zich niet zal kunnen onttrekken aan het adviseeren in al deze gevallen. De positieve adviezen voor de soort van arbeid zullen dan voor ieder verkrijgbaar moeten zijn ter voorkoming van relatieve onvolwaardigheid.

Met het oog op deze toekomstige zeer belangrijke functie van de organen voor beroepsadvies annex keuring en psychotechnisch onderzoek, lijdt het geen twijfel, dat men te eeniger tijd over zal moeten gaan tot de verplichte keuring van alle individuen, waarbij gebreken tijdig kunnen worden vastgesteld. Dit zal ook nu, waar we voorloopig op de kennelijk zieken onze aandacht richten, van nut blijken. Immers zoowel bij de tuberculose-bestrijding, waar tallozen aan het tijdig herkennen hunner ziekte en de zorg door de consultatie-bureaux ontsnappen doordien het bezoek hiervan uit vooroordeel, onkunde, onvoorzichtigheid enz. nagelaten wordt, als bij de blinde kinderen, waarvan meer dan de helft thuis verkommert door onwetendheid en verkeerd bestede liefde der ouders, blijkt hoe noodzakelijk de plicht tot het bezoeken der keurings-bureaux is.

Zoo is het bijkans met alle groepen van O.A.K. Tuberculose-artsen spraken de wenschelijkheid uit van regelmatig controle voor allen, die bij een middelbare school of een universiteit aankomen, die in militairen dienst treden enz. Vakmensen in de blinden- en doofstommenopleiding adviseeren, den huisdochter plicht tot melding van gevallen op te leggen teneinde allen te bereiken met een zegenrijke speciale opleiding. Het is duidelijk, dat hier uniforme regeling der keuringen oplossing brengen kan. Slechts op die wijze zal men zeker kunnen zijn, dat ieder geval van aangeboren of verkregen onvolwaardigheid binnen het bereik van een paedagogische of geneeskundige validiteitsverbetering treedt.

In groote trekken houdt deze verbetering in een geschikt maken tot arbeid, resp. een verhooging van de arbeidskracht. Wij kunnen niet nalaten hier al dadelijk op de tweeledigheid dezer doelstelling te wijzen. Men dient hier namelijk wel het belang van het *individu* van het *maatschappelijke* te onderscheiden, ongeacht de wisselwerking die er tusschen beide bestaat. De oplossing van de vele moeilijkheden,

die zich op het terrein der arbeidsgelegenheden voor onvolwaardigen voordoen, kan sterk beheerscht worden door de vraag, welke beteekenis van den arbeid men nu op den voorgrond stelt. Al de sociologische en economische beschouwingen omtrent het verlies aan maatschappelijk productievermogen, gelegen in de onbruikbaarheid der onvolwaardigen, kunnen ons niet overtuigen van het belang van dit gezichtspunt, zoolang bij de bestaande economische ordening de arbeidscapaciteit van zoovele validen braak ligt en de zakelijke rijkdom der aarde grooter is dan ooit tevoren. Als alle bronnen dreigen te verdrogen en alle hens aan dek worden gecommandeerd, dan pas zullen we ook om die reden warm kunnen loopen voor den onvolwaardigen-arbeid. Voorloopig moeten wij in dien arbeid vooral een humanitair belang van het individu zien. Het is toch niet omdat op de mandenmarkt de vraag het aanbod overtreft, dat wij onzen blinden het vlecht- en rietwerk leeren? Wel echter gaat het er om, degenen, die door lichamelijk en geestelijk tekort toch al zooveel moeten ontberen van wat het leven biedt, te laten profiteeren van de zegeningen van den arbeid voor lichaam en ziel en zoo mogelijk een bestaan te verzekeren uit verdienste.

Ook voor hem die niet over ervaring, kennis of cijfers op dit gebied van maatschappelijke werkzaamheid beschikt, zal het priori duidelijk zijn, dat de arbeid door den onvolwaardige verricht, in het algemeen niet genoeg op kan brengen, om hem in eigen onderhoud, in het bijzonder in gezinsonderhoud te laten voorzien. Dit gelukt slechts in enkele gevallen en bij bijzondere groepen, waar door aanpassing geen economische onvolwaardigheid meer bestaat, nog wel een lichamelijk-geestelijke. Zoo kan een bekwaam kleermaker, ondanks een houten been, natuurlijk de concurrentie op de arbeidsmarkt doorstaan en zal het eenvoudig element der beroepskeuze hier het vraagstuk afdoende oplossen. Bij de blinde werklieden, die in de Siemens-Schuckert-Werke aan beveiligde machines een bekwaamheid kunnen verwerven, die hen boven het normale loonpeil doet klimmen, is het probleem eveneens opgelost, hier weliswaar door speciale opleiding en intensieve arbeidsbemiddeling. In al deze tot bevredigende resultaten voerende gevallen kan men uiteindelijk een relatieve volwaardigheid vaststellen.

Het is in het bijzonder deze groep, die zonder meer goed in het vrije bedrijf geplaatst kan worden onder toezicht van een keurende en beroepskundige centrale. Weliswaar zullen af en toe bijzondere voorzorgen en maatregelen worden gevraagd (b.v. beveiliging der machines) van de werkgevers en indien dit met grootere kosten ge-

paard zou gaan, beteekent dit een omstandigheid, die bij het economische resultaat in aanmerking moeten worden genomen. Indien de werkgever dit n.l. voor zijn rekening neemt, is dat niet anders dan philanthropie. En het kan geen verwondering wekken, dat in vele gevallen deze maatregelen te bezwaarlijk zullen blijken voor het gewone bedrijf. De meeste tegenstand zal hier komen van den kant der middelgrooten bedrijven. De grootste zijn weliswaar door intensievere selectie (psychotechnisch) op toppraestaties gesteld, maar zullen deze juist bij bepaalde onvolwaardigen kunnen vinden. Zij vragen bij steeds verder gaande arbeidsverdeeling steeds minder een all-round werkmans en zullen anderzijds het treffen van bijzondere maatregelen voor een bepaalde invalidengroep niet schuwen (Siemens-Schuckert). De kleine bedrijven daarentegen zijn uit een oogpunt van humaniteit en persoonlijke betrekkingen dikwijls te vinden voor tewerkstelling van onvolwaardigen.

Veel moeilijker wordt het vraagstuk der tewerkstelling in de vrije bedrijven, zoodra een O. A. K. zich in praestatie niet kan meten met een validen arbeider. Gaat men hier uit van het thans wel onomstreden standpunt, dat het loon in verhouding moet staan tot het arbeidsresultaat, wil eenzijdig geen loondruk, anderzijds geen philanthropie ontstaan, dan is het duidelijk, dat er voor de aanvulling van dat loon tot een minimum levensonderhoud een toelage noodig is uit een of ander fonds. Een dergelijke toelage is in sommige gevallen de invaliditeitsrente van de R. V. B. In de meeste gevallen zoekt men evenwel tevergeefs naar een fonds, waaruit de onvolwaardigen kan putten. De noodzaak van het vormen van een dusdanig fonds in den geest van het „Gemeene fonds” in België, — dat weliswaar alleen opleiding en geneeskundige aanpassing der onvolwaardigen beoogt maar gemakkelijk op dezelfde manier uit te breiden ware voor verdere hulpverlening aan de ontslagen personen — kan niet in twijfel worden getrokken. Bij de bestaande verhoudingen echter is het zeer moeilijk toelagen te verkrijgen uit verschillende particuliere en philanthropische bronnen en zal het dikwijls gemakkelijker zijn, de betrokken onvolwaardigen in speciaal voor hen opgerichte werkplaatsen of inrichtingen te werk te stellen. Werkplaats en instituut staan hier ongeveer tegenover elkaar als externaat en internaat.

Wat nu de werkplaats voor onvolwaardigen betreft, economisch staat de zaak er hier niet beter voor dan in het vrije bedrijf. Alleen de gelden voor de toelagen op de loonen kunnen hier gemakkelijker loskomen, wijl het steun aan een inrichting betreft en geen steun

aan het individu. In het algemeen worden de genoten rente's enz. daarbij door de leiding geïnd en met het loon samen als één geheel uitbetaald. Hier spreekt sterk de moreele waarde van arbeid en loon, die den ongelukkige bevrijdt van zijn minderwaardigheids- en onnuttigheidsgevoelens. De practische verwerkliking der „nazorg" door middel van plaatselijke werkplaatsen ondervindt bezwaren van velerlei aard. Ten eerste zal zij slechts in de groote steden over een voldoende reeks van arbeidsmogelijkheden voor alle groepen van onvolwaardigen kunnen beschikken — ofwel zij zal zich kunnen splitsen in even zoovele speciale afdelingen. In kleinere plaatsen en op het platteland is dit onmogelijk.

Voor een zeer groote groep blijft derhalve voorloopig het internaat de aangewezen weg. In het algemeen zijn werkgelegenheden van dezen aard òf verbonden aan de scholen, de sanatoria enz. waar het valide-maken door opvoeding, scholing, geneeskundige behandeling geschiedt, òf aan de inrichtingen en gestichten, waar de geheel arbeidsongeschikten verpleging en verzorging voor het leven vinden. De banden zijn duidelijk: in de buitengewone scholen en de sanatoria rijpte de gedachte van de waarde van den arbeid snel. Hier werkten de belangstellende en kundige leiders, hier was reeds het onderwijs- en werkmateriaal, bestemd om de arbeidsgeschiktheid te verbeteren. Van hier ging derhalve ook de „nazorg" dikwijls uit. In de tuberculose-sanatoria kwam daarbij het wisselende verloop van de ziekte, waardoor de verlengde sanatoriale arbeidskuur, bestemd om geleidelijke aanpassing van het ranke gestel aan den arbeid te verkrijgen, dikwijls onderbroken werd, aldus tot een zeer langdurig verblijf leidde en tenslotte ongemerkt overging in een permanente nazorgperiode. Hier aan grenzen te denken is zuiver theorie. Zoo werden de eerste sanatoria naast hunne afdelingen voor diagnostische observatie en klinische behandeling eerst verrijkt met een afdeling voor z.g. arbeidstherapie. Hieruit werd de verlengde sanatoriale arbeidskuur geboren en tenslotte meenden enkele sanatoria zich niet te kunnen onttrekken aan permanente huisvesting dier onvolwaardigen, die er redelijk werk leverden en anderzijds behoefte hadden aan blijvende medische observatie. Zoo ontstonden aan het sanatorium Berg en Bosch te Apeldoorn en Maria-Oord te Gennep, Nazorgafdelingen. Het feit dat er zelfstandige Nazorginrichtingen en -kolonies verrezen buiten de sanatoria om, impliceert geen ontkenning van de organische saamhoorigheid van den geneeskundigen en den bedrijfskant. Tenslotte hebben ook Zonnestraal, in Engeland Papworth, de Clinique Manufacture van Rollier den medischen dienst op den achtergrond. Analooq

is de verhouding bij de werkinrichtingen voor achterlijken (Rekken b.v.). En hoewel nu de aanwezigheid van een staf van leiders, die de geestelijke eigenaardigheden van de aan hun zorg toevertrouwde O. A. K. kennen, ook aan den bedrijfskant niet anders dan ten goede kan komen, is het toch gewenscht, de arbeidsafdeelingen afzonderlijk te exploiteeren, wíl hier een belangrijk oogmerk naast het hygiënische optreedt: de rentabiliteit.

Als nu verschillende internaten arbeidsafdeelingen bezitten, die economisch beter werken dan plaatselijke nazorgwerkplaatsen, zal dit doorgaans zijn reden vinden in de grootere bezetting dier internaten. Heel veel hangt hier af van de ervaring der leiders met de bijzondere geschiktheid hunner toegewezenen. Zoo levert bv. het ontginningsbedrijf der Rekkensche inrichtingen voor achterlijken naast rente van het kapitaal zelfs een behoorlijke winst. Meteen echter leert ons dit voorbeeld, hoe sterk het rendement af zal hangen van den aard der invaliditeit. De tuberculose bv. is in tegenstelling met achterlijkheid, blindheid, doofstomheid, een aandoening die in zijn uitwerking op de arbeidsgeschiktheid van het lichaam geenszins constant is. Veeleer zijn de ups en downs van dit ziektebeeld juist fnuikend voor een geregelde opleiding, zoowel als een regelmatige productie. Zoo ergens, dan is hier het contact met den medicus een voortdurende eisch. Een der gevolgen van dien stand van zaken is het onregelmatige beeld, dat een tuberculose-nazorginrichting biedt in tegenstelling met die voor de andere groepen (psychosen wellicht uitgezonderd).

Er zijn nog verschillende factoren, die veroorzaken, dat een nazorginrichting voor t.b.c. dikwijls ten opzichte van de arbeidspraestatie niet zooveel verschilt van een sanatorium, waar enkelen werken. De voornaamste factor in deze is m.i. echter de finantieele. Immers zoowel de zelfstandige inrichting als de arbeidsafdeeling van een sanatorium kosten geld. Aan een sanatorium, waar deze afdeeling de minste medische zorg, de minste kosten voor onderbrenging meebrengt en aan den anderen kant zekere eigen inkomsten heeft, kan men hoogstens spreken van de minst dure afdeeling en den werkenden patiënten een reductie op den verpleegprijs toestaan. Dit behoort nu eigenlijk individueel zoo geregeld te worden, dat bij stijgende arbeidspraestatie de verpleegprijs afneemt tot nul op het oogenblik, waarop de verdiensten opwegen tegen de kosten van het verblijf en de medische verpleging. Pas daarna kan bij stijgende praestatie een loon worden toegekend.

In de practijk nu zal een dergelijk loonsysteem alleen in die kolonies opgaan, waar een groot percentage der bezetting behoorlijken

arbeid verricht, en waar alle tekorten uit een daarvoor bestemd fonds worden geput. Waar dit niet het geval is, zal van de leiders een groote mate van handigheid en koopmanschap gevergd worden, welke door middel van bijzondere finantieele evoluties in ieder bijzonder geval van opname of ontslag het voortbestaan der inrichting mogelijk maken.

Bij de tuberculose met haar wisselend verloop komt het b.v. dikwijls voor, dat een patiënt, die maandenlang vier à vijf uur per dag kon arbeiden en dus naast zijn invaliditeitsrente nog voor extra loon in aanmerking kwam, plotseling in een minder goede lichamelijke toestand geraakt, waardoor weer maandenlang de arbeid stil ligt. Men zou zich nu deerlijk vergissen door te meenen, dat in een dergelijk geval de instanties, die de vroegere verpleging bekostigden, zich nu direct weer beschikbaar stellen voor het geven van een nieuwe toelage. Er zijn enkele groote gemeenten en een enkele meer vermogende vereeniging, die zulks onmiddellijk zouden acceptceeren. Op zijn best kan het benoodigde geld met groote moeite door de leiders her en der bijeen worden geschraapt en in vele gevallen zal zelfs dit niet gelukken. Het is begrijpelijk, dat juist dezulken, die zich langen tijd door plichtsbetrachting en gemeenschapsgevoel verdienstelijk hebben gemaakt voor de geheele kolonie, moeilijk op straat kunnen worden gezet. Ondanks het feit dus, dat tijdens een periode van werkkraft een vergelijking van de economische voorwaarden van de patiënt met verhoudingen in de gewone maatschappij ongunstig uitvalt, kan de geheele verpleging een schadepost voor de inrichting beteekenen. Het ligt dus voor de hand, dat met het oog hierop een zeker recht ontstaat, den sterke voor den zwakke te laten opkomen en de finantieele instanties voor verschillende andere patiënten iets langer den vollen verpleegprijs te laten betalen, dan met de toename van hun werkkraft overeenkomt.

Wanneer men nu hierbij aansluit de moeilijkheid, om patiënten, waarvoor wordt bijgedragen, een loon uit te betalen, — immers het uitzendend lichaam zou onmiddellijk zulks in mindering willen brengen op den verpleegprijs — dan is het duidelijk dat in de inrichting zekere willekeurige verhoudingen moeten ontstaan, waarbij de zwakke broeder voor den nog zwakkere opkomt, hetzij geldelijk, hetzij door zijn arbeid. Het is duidelijk, dat dit devies: de zwakken voor de zwakkeren, snel plaats moest maken voor het oude beginsel: de sterken voor de zwakken, d.w.z. de gemeenschap voor den onvolwaardige. M.a.w. het is de hoogste tijd, dat er een fonds wordt opgericht van staats-, provincie- en gemeentewege, waaruit het geneeskundig resp. paedagogisch op peil

brenge van den O.A.K. in werkplaats en internaat worden bekostigd. Zoolang hierin niet voorzien wordt, zal het dragen van de verpleegskosten in de internaten door verenigingen met beperkte fondsen, immer lapwerk blijven. Immers de meeste O.A.K. hebben den steun blijvend van noode, en hoewel de verpleegkosten in inrichtingen voor onvolwaardigenarbeid met het oog op de vruchten van dien arbeid, gaarne iets lager gesteld worden dan in gewone sanatoria, blijkt toch meestal slechts van tijdelijke onderbrenging sprake te kunnen zijn. Indien men hierdoor moeite heeft de plaatsen bezet te 'houden, wat voor het welslagen der onderneming zeer belangrijk is, komt de medicus licht tot de aanvaarding van gevallen, die eigenlijk niet volkomen in zijn inrichting thuis hooren: hetzij, omdat de patiënten daarvoor in te slechten toestand verkeerden en er geen arbeid gevraagd kan worden, hetzij omdat de ingekomen zieken nog geen volle sanatoriumkuur hebben doorgemaakt en deze dan eerst behoeven. De uitzendende instanties houden dikwijls minder rekening met de bedoeling van de inrichting, dan met het lage dagtarief. Het is nu na alles, wat hierover vroeger reeds gezegd werd door vakmensen, duidelijk, dat de enkele arbeidsuren die zich aan het einde van een gewone sanatoriumkuur inschakelen in het dagprogram, beschouwd moeten worden als een medische maatregel ten nutte van de zieke en dus niet voor belooning in aanmerking komen.

Door al de aangevoerde feiten: de vlottende bezetting, de arbeidstherapie in engeren zin, d.i. als deel der kuur, de wisselende toestand der patiënten, de onzekerheid en het risico, die voor de inrichting ontstaan uit de zwakte der betalende fondsen, kan in de nazorginrichting voor tuberculeuzen thans niet gedacht worden aan een regelmatig doorgevoerd systeem van belooning. Ook in de kolonies is men thans nog verplicht, in het werk voornamelijk een „verlengde sanatoriale arbeidskuur” te zien, wier tijdelijk karakter de onregelmatige finantieel verhoudingen wettigt en zekere individuele onrechtvaardigheden doet verdragen. Pas na langen observatietijd zal kunnen worden uitgemaakt of een naar allen schijn blijvende kracht voor loon in aanmerking komt. Voordien wordt vanuit het gezichtspunt der trainingswaarde en den prikkel der gemeenschapszin de arbeid zonder loon verricht. Men kan om practisch te blijven den werkers af en toe een genoeg, een uitstapje, een feestje aanbieden als blijk van waardeering voor het werk.

Summa summarum moet er ten opzichte van het vraagstuk van den onvolwaardigenarbeid één conclusie worden uitgesproken: dat hij krachtens de alom erkende paedagogische, trainende en moreele waarde

voor alle groepen ook in een tijd, waarin het economisch motief door een overvoerde markt vervalt, aanspraak maakt op een tegemoetkoming in de kosten uit de middelen der gemeenschap.

Het feit, dat het particulier initiatief voorloopig zeer nuttig werk zou kunnen doen door propaganda te maken voor de gedachte, door het oprichten van bijzondere afdelingen der arbeidsbeurzen met beroepkundige en keuringsbureaux, door het ondersteunen van plaatselijke werkplaatsen en internaten voor O.A.K., onthefte ons niet van de plicht, een wettelijke regeling van het vraagstuk te stimuleeren, die voor tewerkstelling van een deel der O.A.K. in het vrije bedrijf zorg draagt, die een fonds vormt voor universeele bekostiging van het economisch tekort bij dien arbeid en die eventueel een voor den geheelen staat geregelden dienst van keuring, beroepskeuze en arbeidsbemiddeling brengt. Voorloopig herinneren wij hier aan het bestaan van het machtige invaliditeitsfonds. Het is althans verheuglijk, dat in de kringen van den Raad van Arbeid het inzicht rijpt, dat globale steunverleening door dat lichaam te prefereren is boven het verstrekken van verpleggelden in bijzondere gevallen. Wij wachten met belangstelling af, in welke mate de nazorginrichtingen, die toch ook als hoofddoel bezitten: het herstel der volwaardigheid, zoo mogelijk in het oude beroep, van de millioenen van genoemd fonds mee zullen profiteeren.

Een belangrijk pleidooi voor het muziek- onderwijs op de scholen

door HERMAN RUTTERS.

Het is voor de toestanden in onze muziekwereld van omstreeks een eeuw geleden typeerend, dat een buitenlander — Hoffmann von Fallersleben — de Nederlanders moest herinneren aan hun eigen rijkdom van volksliederen; dat twee buitenlanders — Kiesewetter en Fétis — gingen strijken met de bekroning voor hun antwoorden op een prijsvraag, met welke antwoorden zij voor de Nederlanders een bloeitijd ontdekten van nationale muzikale cultuur uit een ver verleden.

Dit geschiedde in de periode van plotseling ontwaken van ons nationaal bewustzijn, dat bij velen tevens het verlangen deed opvlammen naar een herleving van vaderlandsche muziekcultuur. Een verlangen, dat onder meer het aanzijn schonk aan de in 1829 opgerichte „Maatschappij tot bevordering der Toonkunst“.

De lange tijd van, laten wij zeggen Jan Pietersz. Sweelinck's dood (1621) tot de oprichting van de M.t.b.d.T. is voor ons land een tijd van diepe muzikale inzinking geweest. Waarmee wij niet willen zeggen, dat ten onzent geen sprake was van muziekbeoefening; integendeel. Gezongen en gespeeld werd er steeds naar hartelust; op allerlei manieren, onder alle standen en bij alle mogelijke gelegenheden. Maar het musiceeren in Nederland geschiedde zoo heel anders dan in den vreemde, waar kunstlievende kerken, hoven, aristokratische paleizen en patriciërswohnungen stuwkrachtige centra waren van een levendige muziekcultuur. Vergeleken met landen als Duitschland, Frankrijk en Italië had de beoefening der muziek in ons land een veel minder belangrijke, vrij onbeduidende functie. En zij miste daarbij, ten deele ook daardoor, elk nationaal karakter. Onze voorvaderen verzamelden kostbare schilderijen, doch onderhielden geen huiskapellen; de toonkunst was geen onontbeerlijk décor. Nog veel minder een factor in de algemeene ontwikkeling. Op een gezellig avondje bij de familie Stastok reciteert mevrouw Dorbeen „Het Rijntje” van Borger en declameert Hildebrand „Als 't kindje binnen komt” van Victor Hugo; de muziek komt, bij wijze van verrassende „aardigheid” uit.... een speeldoois, verborgen in een lamp-torsende bronzen olifant. Repertoire: „Ach du lieber Augustin” en „Où peut-on être micux”. Dit typeert heel raak en scherp de plaats der muziek in het huiselijk leven der Nederlanders van omstreeks een eeuw geleden.

Thans, een eeuw later, zijn de toestanden wel heel anders geworden; in sommige opzichten kan men zelfs van een radicale wijziging spreken. In de eerste plaats ten aanzien van het uitvoeringswezen, dat, vooral sinds de laatste vijftig jaar, tot een niveau is gestegen, dat aan ons land zelfs een internationale reputatie heeft geschonken en niet alleen een sterke aantrekkingskracht uitoefent op de grootste buitenlandsche beroemdheden, maar ook tal van Nederlandsche krachten in den vreemde tot gaarne gehoorde verschijningen maakt. In de tweede plaats ten opzichte van de maatschappelijke positie en het maatschappelijk aanzien van den beroepsmusicus. De muziekproductie moge hier in het algemeen buiten beschouwing blijven; alleen wil ik constateeren, dat de verhouding tusschen import en eigen voortbrenging zich ten gunste van laatstgenoemde wel sterk gewijzigd heeft en dat speciaal op het gebied van het volkslied de groei van het nationaal besef zich heeft laten gelden.

Deze verheugende symptomen ten spijt moet men zich toch afvragen, of hier inderdaad aan een essentiële verandering gedacht mag worden en niet al van buiten het eigenlijk muzikale staande factoren mede

hun werking hebben uitgeoefend. Met andere woorden: of de ontwikkeling van het Nederlandsche muziekleven uitsluitend, zelfs in de voornaamste plaats, mag geïnterpreteerd worden als een manifest worden van Nederlandsche muzikaliteit, die door zekere noodlottige omstandigheden gedurende ongeveer twee eeuwen latent is gebleven en een stadium van laagconjunctuur heeft doorgemaakt. Er zijn tal van verschijnselen, recente verschijnselen zelfs, die m.i. voedsel geven aan rechtmatigen twijfel te dien opzichte. Doch ik wil hierop niet nader ingaan, omdat hetgeen de rechtstreeksche aanleiding tot het stellen van deze vraag gaf, iets is, wat voor velen dien twijfel juist zou kunnen opheffen en het eigenlijk onderwerp van de hier volgende bespreking vormt. Namelijk een rede, uitgesproken ter 102de Algemeene Vergadering van het „Genootschap van Leeraren aan Nederlandsche Gymnasiaën“ den 2den September 1932 door dr. H. E. Becht, leeraar aan het Stedelijk Gymnasium te Amersfoort, welke rede onder den titel „Waarom Muziekonderwijs?“ onlangs in druk is verschenen. ¹⁾

Laat ik deze, inderdaad zeer belangwekkende rede, eerst zoo beknopt mogelijk resumeeren.

Dr. Becht stelt met deze rede voor het eerst in den kring van bovengenoemd Genootschap aan de orde het gewichtig vraagstuk van „wettelijke erkenning en voorbereidende maatregelen bij geleidelijke invoering van algemeen-vormend muziekonderricht — wèl te verstaan onderscheiden van muzikaal vakonderwijs! — op den lesrooster van „scholen van Voorbereidend Hooger en Middelbaar Onderwijs,“ dat evenwel onderdeel is „van de kwestie der *gehéèle* algemeen-muzikale scholing van ons volk“, tegenover welke vraagstuk men zich in gymnasiale kringen tot nog toe geheel afzijdig heeft getoond.

De eigenlijke rede begint met de aandacht er op te vestigen, dat ook in de onderwijswereld ten aanzien van algemeen muziekonderwijs een zekere kentering is te bespeuren; dr. B. noemt 24 scholen van voortgezet onderwijs (3 Gymnasia, 8 Lycea en 13 Middelb. Scholen), die in eenigerlei vorm muziek, resp. muziekgeschiedenis op hun programma hebben. Tot voldoening stemt dit nog geenszins, wanneer men zich rekenschap geeft van den omgekeerd-evenredigen strijd, welken dit „nog sporadisch resultaat“ heeft gekost. En hier zinspeelt dr. B. op de actie van de M.t.b.d.T. in het belang van algemeen muziekonderwijs, van welke geschiedenis hij dan een uitvoerig overzicht geeft. Een lijdensgeschiedenis, „welke ten duidelijkste toont, dat ons land op dit punt een *unicum is van achterlijkheid*“. Wel hoort men in het

¹⁾ Bij G. J. van Amerongen & Co., Amersfoort.

buitenland ook klachten, doch die zijn van geheel anderen aard; daar bestaat in verschillende landen georganiseerd algemeen-vormend muziekonderricht; wij daarentegen moeten het eerste begin nog krijgen, behoudens dan het meerendeels onbevredigende zingen op de L.S.; wij hebben tweeërlei tegelijk te doen: 1e. den geweldigen achterstand bij het buitenland inhalen, 2e. terstond het eventueel in te voeren onderwijs op modernen — althans niet verouderden — voet te organiseren.

Dr. B. keert zich dan tegen hen, die onzen achterstand als normaal beschouwen, omdat het Nederlandsche volk h.i. niet muzikaal is. Hij wijst er op, dat bij het begrip muzikaliteit de drang tot musiceren wordt verward met de technische bekwaamheid, die ertoe in staat stelt. Met de beweerde onmuzikaliteit van den Nederlander acht dr. B. het bestaan van zoo vele muziekgezelschappen, zangvereeningen e.d. in lijnrechte tegenspraak. Dit getuigt toch van een sterken drang. De capaciteit, de zangkunst is evenwel een teer punt; de gemiddelde Nederlander weet niet, wat zingen is; hij heeft het in zijn jeugd niet geleerd. De ouders, die hun kinderen wel muziekonderricht kunnen geven, zetten hun kind zoo gauw mogelijk aan een instrument, opdat het met spoed leert „een stukje te spelen”.

Voor rechtsgelijkheid van het muziekonderwijs op de scholen voert dr. B. niet minder dan acht argumenten aan. Deze zijn:

1. De muziek is essentieel en overwegend kunst, maar heeft ook een technische, een wetenschappelijke zijde. Het contrast tusschen kunst en wetenschap is kunstmatig te zeer toegespitst; de kunst kan het zonder kennis, wetenschap, vakmanschap evenmin stellen als de wetenschap zonder fantasie, inventie, inspiratie en intuïtie. De muziek eischt, tot recht verstand, even goed als andere uitingen van den menscheijken geest kennis van elementa, die vermeesterd moeten worden.

2. De muziek heeft tot voertuig een taal, de meest internationale van alle, verstaanbaar voor ieder, die gelegenheid kreeg, haar te leeren. Is die taal het leeren harer „elementa” op onze scholen niet waard?

3. De muziek is een kracht van hooge orde in het leven van iederen mensch, die eenigermate in haar werd ingewijd, een kracht tot onwaardeerbaren moreelen steun, tot troost, tot verhooging van zijn energie onder alle omstandigheden. Dr. B. noemt hier speciaal de werking van het arbeidslied en herinnert aan de erkende waarde der muziek voor de geestelijke hygiëne van den mensch.

4. In de muziek schuilt een krachtig element van discipline, van zelfucht. Het besef samen met anderen.... met toewijding te trachten een koorlied (resp. instrumentaal muziekstuk) te verklanken — het

aankweeken van dat gevoel is van de allergróóste waarde, omdat daarmee den jongen menschen geleerd wordt, *buiten eigen ikheid* te treden, vrijwillig te gehoorzamen aan een geheimzinnigen wil, die zich eens in het gegeven kunstwerk concentreerde, te leeren verstaan „das Wichtigste, das nicht in den Noten steckt“, d.i. den *geest* van het werk en van zijn dichter.

5. Er is een drang naar zelfwerkzaamheid in de school. Merkwaardigerwijze wordt juist dat vaak over het hoofd gezien, dat bij uitstek geschikt is voor *collectieve* zelfwerkzaamheid: de *muziek*.

6. De muziek blijft, tot schoolvak verheven, niet langer „*agrément*“ (de waardeering der 18e en 19e eeuw), maar wordt *ontwikkelingsmogelijkheid, psychisch criterium* tevens.

7. Een argument van fysieken aard: het belang van een oordeelkundig gebruik van de stem. Voor ieder individu is het van groote hygiënische beteekenis, longen, keel en stembanden op de juiste manier te beoefenen.

8. Ten slotte een argument van economischen aard. Veel ouders moeten, om hun kinderen *iets* van muziek te laten leeren, zich groote opofferingen getroosten. Wordt elementair muziekonderricht bij het algemeen muziekonderwijs ingelijfd, dan worden daarmee twee belangen gediend: alle leerlingen krijgen een kans op elementair-muzikale ontwikkeling en leerlingen, die van begaafdheid blijken geven, kunnen vroegtijdig onderkend en eventueel naar muziekscholen of het particulier onderricht worden verwezen voor verdere vorming.

Dr. Becht acht op grond van verschillende ervaringen en uitspraken voldoende muzikaliteit in allerlei vormen aanwezig, om muziekonderricht op de scholen te wettigen, evenzeer als hij ervan overtuigd is, dat dit onderricht door de jeugd van heden zou gewaardeerd worden. Er zijn stellige aanwijzingen van behoefte aan musiceeren van beter gehalte. Houdt men nu de school gesloten voor algemeen-muzikale elementaire ontwikkeling, geleid door competente leerkrachten, dan staat te vreezen, dat de jeugd zich op den duur zal helpen *buiten de school* om, in toenemende mate tot schade van het intellectuele schoolwerk, en meestal zonder bevoegde leiding, met als onvermijdelijk gevolg: *algeheele muzikale verwildering*. Mogen wij dit werkeloos aanschijn, mogen mij die medeverantwoordelijkheid aanvaarden? vraagt dr. B.

Vervolgens bespreekt dr. B. de ervaringen van den muziekcursus in de jaren 1919/21 aan de gemeentelijke H.B.S. te Schiedam, waaraan een eind moest komen, toen die school van de gemeente naar het Rijk overging en de regeering er geen geld voor kon voteeren, maar welke cursus intusschen de mogelijkheid en vruchtbaarheid van

goed georganiseerd en geleid *verplicht muziekonderwijs* op scholen van voortgezet onderwijs eens en voor goed bewees. Verder het belangrijk Rapport Juni 1930, uitgebracht aan den Minister van O. K. en W., om daarna nog een en ander mee te deelen over de organisatie en de resultaten van de z.g. „Dürer-Schule“ te Dresden, waar het muziekonderwijs in eersten aanleg is gebaseerd op het volkslied en de volksmuziek, en tevens gericht op medewerking tot het doen herbeleven van het oude, teneinde daarbij aan te sluiten met eigen nieuw werk, een soort „leekenmuziek“ dus. Om ten slotte als gevolgen van een eventueele wettelijke invoering van schoolmuziekonderricht voor ons volk op te sommen:

1. Iedere Nederlander, ongeacht gezindte, politieke richting of levensmilieu, zal in de toekomst gelegenheid krijgen vanaf zijn prille jeugd zijn *gehoor* te oefenen, het hem geheel eigen en meest intieme instrument, de „*vox humana*“ goed, hygiënisch en beschaafd te gebruiken voor *kerk-, volks-,* of (bij uitzondering) *kunstzang*.

2. Iedere Nederlander met eenige muzikaliteit, hoe bescheiden in graad oogenshijnlijk ook, zal die kunnen ontwikkelen in de jaren doorgebracht bij Voorbereidend, Lager en Voortgezet onderwijs in een gecontinueerde opleiding van plm. twaalf à veertien jaar.

3. Resultaat van het sub 1 en 2 geformuleerde zal zijn; aanmerkelijk hooger peil van den koorzang door ruimere keuze van goed-geschoolde, meer intelligente, en zuiverder muzikaal-voelende zangers.

4. Deze *actieve* opleiding zal vanzelf meebrengen een verhoogde persoonlijk-*passieve* scholing, dientengevolge een veel uitgebreider, beter onderlegd, meer ingewijd publiek kweken, dan tot dusver aan het muziekleven pleegt deel te nemen, aangezien de praestaties der uitvoerende kunstenaars *in verband met de ten gehoorre gebrachte kunstwerken* door de *luisteraars* (geen *hoorders* meer alleen!) beter naar waarde zullen kunnen worden geschat.

5. Voor de *musici* zal — náást een meer meelevend, hooger ontwikkeld publiek — voorzoover zij paedagogische aspiraties en talenten bezitten, ruime gelegenheid bestaan, zich te verzekeren van een vaste positie door de vele muziekonderwijzers- en -leeraarsbetrekkingen, die op den duur zullen zijn te bezetten. Deze paedagogische werkzaamheid zal veel nauwer contact brengen tusschen de musici en het opgroeiend geslacht, via de leerlingen wederom met de wereld buiten de toonkunstenaarskringen, een contact véél directer en veelvuldiger dan nu alleen vanaf het concertpodium mogelijk is. De dwaze, onberedeneerde heldenvereering naar opvallende *uiterlijkheden* in persoon

of praestatie van nu zal plaats maken voor echte, ware hoogschatting, op grond van meer *begrip* van *innerlijke* individueele begaafdheid en *waarachtig* kunstenaarschap.

Er zullen zich dus voor zeer vele degelijke musici, die nu hun gaven verknoeien en moreel te gronde gaan in bioscoop, tingeltangel of danshuis, veel gunstiger perspectieven openen van gelukkiger, menschwaardiger toekomst.

6. Van nature reeds muzikale kinderen, die bovendien *privé*, op particuliere-, „Toonkunst“- of volksmuziekscholen, in het algemeen buiten het schoolmuziekonderwijs, gelegenheid krijgen tot *instrumentale* ontwikkeling, zullen door hun meerjarige deugdelijke *algemeen*-muzikale onderlegging, in het instrumentale veel sneller vorderingen maken, tot bevrediging van henzelf en tot voldoening van hun docenten, die tot steeds verhoogde onderwijspraestaties zich geprikkeld zullen gevoelen, voor vakleerling of amateur om het even.

Aldus een uittreksel van de inderdaad belangwekkende rede, waarvan ik de volledige kennismaking niet anders dan warm kan aanbevelen. De strekking ervan is den lezer wel duidelijk geworden; zij komt heel eenvoudig neer op een vurig pleidooi voor wettelijke invoering van het muziekonderricht op de scholen — van L.O. tot H.O. toe. Dit verlangen, om niet te zeggen: deze eisch, is eigenlijk de tenor van het betoog.

Een betoog, dat inmiddels niet alleen om zijn propagandistische strekking aller aandacht en ernstige overweging verdient, maar ook om andere redenen uiterst leerzaam is. Men kan er vooreerst uit vernemen, dat ten aanzien van de invoering van muziek als verplicht vak in het schoolleerplan, van de erkenning der muziek als nuttig, om niet te zeggen: onontbeerlijk element in de algemeene ontwikkeling, een eeuw van hardnekkigen strijd nog bitter weinig heeft opgeleverd, zóó weinig, dat dr. Becht volmaakt terecht moet constateeren: „Wij moeten het eerste begin nog krijgen.“ Aan gorden wil, sterke overtuigingskracht en taaië vastberadenheid heeft het ten onzent werkelijk toch niet ontbroken; dat alles heeft echter steeds het karakter behouden van individueelen arbeid — van enkelingen of bepaalde groepen, om het even — die op de gemeenschap evenwel geen indruk kan maken en zeker niet tot dat besef kan doordringen, dat zijn exponent vindt in regeering en wetgevende lichamen. Mag men zich erover verwonderen, dat deze ervaring min of meer ontmoedigend werkt en menigen de vraag heeft doen stellen, of de oorzaak niet ligt in een nationale, resp. ras-eigenschap, waaraan men nu eenmaal

niets kan veranderen? Dat menigeen zich twijfelmoedig gestemd gevoelt betreffende de kansen van overheidszorg voor deze materie bij een volk als het onze, dat meer dan eenig ander geneigd is, nationaal belang te verwarren met groepsbelang en cultuurwaarden dienstbaar te maken aan politieke doelstelling? De hemel moge er ons voor bewaren, dat men de muziek op de scholen zou verlagen tot politiek strijdobject, doch heeft zij veel kans, als men er geen politiek in ziet?

Misschien houden zij, die er aldus over denken, er een te sombere zienswijze op na. Men kan het geval ook anders bekijken en meenen, dat ondanks het enthousiasme, dat o.a. aan de Maatschappij tot bevordering der Toonkunst het leven schonk en deze instelling voortdurend de kracht gaf tot den strijd ook voor degelijk volksmuziekonderwijs, het intellectualisme der negentiende eeuw als geduchte rem heeft gewerkt, een intellectualisme, dat op ons volk bijzonder vat moest hebben.

Tot deze opvatting gevoelt men zich misschien te meer geneigd, indien men denkt aan de verwoestingen, welke het rationalisme in een muzikaal sterker land jegens Duitschland in de muziekcultuur heeft aangericht. En dat zou voor ons weer hoop kunnen geven, omdat er ook hier een strooming merkbaar wordt, die zich van het overwegend intellectualisme — evenzeer ten aanzien van het onderwijs in het algemeen — afwendt, en den bodem voor de muziek ontvankelijker maakt.

In elk geval is de beteekenis van de rede van Dr. Becht als symptoom allerm minst te onderschatten. Tot dusver dacht men bij het muzikaal school-onderricht nagenoeg uitsluitend aan het L.O. De belangwekkende z.g. „Schiedamsche proef" was te danken aan het initiatief van den toenmaligen directeur, de heer Horn, die, als lid van het hoofdbestuur der M. f. b. d. T. met de muzikale kringen rechtstreeksch contact had. Bij dr. Becht is dit, voor zoover ik weet, niet het geval. Hij maakt de quaestie der inlijving van de muziek in de algemeene opvoeding ahangig in de kring van leeraren bij het V. H. O. En als men deze rede weer beschouwt in verband met het feit, dat een aantal Gymnasia, Lycea en Middelbare Scholen de muziek vrijwillig op hun vast programma hebben gebracht, als men denkt aan den arbeid van den directeur der Nieuwe Meisjesschool te 's Gravenhage, de heer M. van Crevel, als men denkt aan de „Vereeniging van Muzikale Ontwikkeling der Schooljeugd" te Amsterdam en het door deze vereeniging opgericht Bureau voor Schoolmuziek — dan komt men er toe, aan het optimisme van hen, die in dit alles de verschijnselen van een definitieve kentering zien, ver-

trouwen te schenken en te verwachten, dat de stem van dr. Becht sterker weerklink zal vinden dan die eens roependen in de woestijn.

Wat mij in de rede van dr. Becht, behalve de grondige kennis van zijn onderwerp, vooral treft, is de bezonken zin voor de werkelijkheid, die den gloed zijner overtuiging en de kracht van zijn betoog niet in het minst tempert. Een werkelijkheidszin, die des te grooter vertrouwen wekt. Dr. Becht is volstrekt niet blind voor de enorme bezwaren, die aan de vervulling van zijn desiderata — hij spreekt van *necessaria*, noodzakelijkheden — zijn verbonden. Hij draaft niet door met den matcloozen ijver van een fanaticus; hij toont te veel prach-tischen zin, te veel uit ervaring geputte wijsheid, om te veel in eens te willen, al staat het einddoel hem ook helder voor den geest; hij is zeer terecht ervan bevestigd, dat een en ander slechts langs lijnen van geleidelijkheid kan bereikt worden en dat men aan taaie vol-harding ook veel geduld moet paren. Het is geen vier- of vijf jaren-plan, dat hij in zijn rede uiteenzet; hij vraagt ten minste een kwart eeuw tijd om althans op den goeden weg te komen, maar eischt dan ook terecht, dat men terstond de hand aan den ploeg moet slaan.

En ten slotte is het ook sympathiek en vertrouwenwekkend, dat dr. Becht nergens blijkt geeft van hoogdravend en overspannen idealisme, waaraan zoovele hervormingsplannen te gronde gaan. Dr. Becht droomt niet van een „roemrijke toekomst“, wil niet Nederland „op-stooten in de vaart der volkeren“ of iets dergelijks, dat rhetorisch heel aardig klinkt, doch au fond weinig beteekent. Hij laat de delicate quaestie van de Nederlandsche productiviteit volstrekt buiten het geding. Hij vraagt alleen om iets, wat een machtig middel is voor een evenwichtigen vorm van den geest, voor verhooging van de kansen op geestelijk weerstandsvermogen en levensvreugde. Niet een onder-wijs, dat er op gericht is — zie hier ook een fataal misverstand — nog meer musici te kweken. Hij beseft de waarheid van „chi va piano, va sano; chi va sano, va lontano.“ Langzaam gaat zeker. Verstandig aanpakken. Maar dan ook: aanpakken. Kalm, maar flink. Bezonnen, maar niet treuzelen.

Zeër terecht legt hij ook den nadruk op de goede organisatie. Die tot dusver in veel opzichten niet goed, of eigenlijk in het geheel niet is geleid en waaraan men men wellicht ook voor een groot deel de mislukking van talrijke pogingen kan wijten, ondanks hun goede be-doelingen. Een der cardinale fouten lijkt mij wel de neiging van den Nederlander, om van boven af te hervormen, van boven af te de-creteren en dicteeren, om precies aan het verkeerde eind te beginnen.

Terwijl men het muziekonderwijs op de L.S. in gebrekkigheid laat voortsukkelen, en zich om dat onderricht bij het voorgezet onderwijs totaal niet bekommert, sticht men aan een der Universiteiten een leerschool voor muziekwetenschap. Terwijl men de schooljeugd ten aanzien van elementaire muziekkennis volmaakt in den steek laat, organiseert men jeugdconcerten met hoogst onvoldoende en van de wijs brengende toelichtingen — men zou bijna evengoed Vondel of Shakespeare aan analphabeten kunnen vertoonen of hen met Goethe willen stichten. In de volkszangbeweging gedraagt men zich nog veel te zeer *ex cathedra* in plaats van te peilen naar hetgeen in het volk leeft. En over het algemeen verwacht men nog te zeer kennis met feitenbagage en cultuur met dressuur.

Dr. Becht heeft met zijn rede zonneklaar aangetoond, in die fouten niet te vervallen en van een heel andere, gezondere praemisse uit te gaan. Zijn rede heeft te meer waarde, omdat men deze allerminst voor een *oratio pro domo* kan houden, omdat zij uitgesproken is door een man van algemeen paedagogische ervaringspraktijk, die niet den eenzijdig-muzikalen kijk heeft, doch als amateur de mentaliteit van den amateur kent. En, door zijn dagelijkschen omgang met de amateurs-jeugd, uit ervaring kan weten, wat deze wil, verlangt en kan.

Zal zijn rede misschien eens blijken, een nieuw tijdperk ingeluid te hebben? Men kan het niet anders dan vurig wenschen.

Ook omdat wij dan des te meer kans krijgen, dat er eindelijk weer eens een gezond muziekdilettantisme zal komen en de kloof tusschen scheppend kunstenaar en publiek zal worden overbrugd — een kloof, die een der noodlottigste kwalen is van ons door en door verworpen en onnatuurlijk muziekleven, kans ook, dat er een gezond tegenwicht wordt gekweekt tegen de fatale excessen van radio en jazz. En omdat er een beter publiek komt met zuiverder appreciaties dan die van heldenvereering. (zie de Solistencultuur!) waarover dr. Becht zoo'n raak en behartigingswaardig woord zegt.

INHOUD VAN AFLEVERING 7.

	Bladz.
Emancipatie van den Onderwijzer I., door G. van Veen . . .	193
Economische moeilijkheden bij den arbeid voor onvolwaardigen door Albert Daan	205
Een belangrijk pleidooi voor het muziekonderwijs op de scholen. door Herman Rutters	215

TOT GELUK GEBOREN

Onder bovengenoemden titel heeft de Maatschappij tot nut van 't algemeen twee boekjes uitgegeven van de hand van Mevrouw J. Riemens-Reurslag. Het eerste deeltje behandelt de opvoeding van het kind van de geboorte tot den schoolleeftijd. Het tweede deeltje behandelt de periode van de lagere school. De boekjes hebben een uitstekende pers en sinds het verschijnen van het eerste deeltje in September 1927 zijn er in totaal 45000 exemplaren van opgelegd; voor paedagogisch werk in ons land voorzeker een ongehoord getal.

DE PRIJS PER DEELTJE IS f0.60.

Voor vereenigingen per 100 exempl. f 25.— Per 1000 exempl. f 200.—

NUTSUITGEVERIJ - CENTRAAL-STATION - AMSTERDAM

Beschikbaar

**Het is thans meer dan ooit tijd
om kennis te nemen van
onderstaande Nutsuitgaven:**

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS I

door A. H. Gerhard en Ph. Kohnstamm . f1.—

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS II

DALTONSCHOLEN (Uitverkocht!)
door L. C. T. Bigot, P. A. Diels en
Ph. Kohnstamm.

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS III

HET VERVOLGONDERWIJS
Rapport met bijlagen . . . f2.50

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS IV

HET VERVOLGONDERWIJS TEN
PLATTELANDE, Rapport . f1.—

VOLKS *TB 3867* ONTWIKKELING

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHARD,
Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS, Dr. K. F. PROOST,
G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0.75

Lichtbeelden-Vereeniging

AMSTERDAM - SINGEL 289-293

Centraal bureau voor lantaarnplaten en wetenschappelijke fotografie
TELEFOON 34648 — POST-GIRO 15476

De Lichtbeelden-Vereeniging heeft een „Uitleenbibliotheek”
van + 50.000 stuks lantaarnplaten op het gebied van:

Kunstgeschiedenis

Schilderkunst, Plastiek, Bouwkunst, Stedenbouw
(ook kaarten en prenten), Stadsgezichten. —

Cultuurgeschiedenis.

Aardrijkskunde

Oppervlaktevormen, Grondsoorten, Begroeiing,
Bebouwing, Verkeerswegen, Economie, Industrie.

Sterrenkunde.

Natuurlijke Historie.

Landbouw en Veeteelt

in ons land speciaal voor het Landbouwonderwijs.

Kinderverhalen en Ontdekkingsreizen.

Voor alle personen of vereenigingen, die practisch aan ontwikkelingswerk doen
is de Lichtbeelden-Vereeniging een onmisbaar Hulpinstituut.

In 1930 werden 150.000 lantaarnplaatjes van haar betrokken.

Men kan per serie huren à f5.— en een abonnemant van 15 series
per jaar nemen voor f30.—. Alle lichtbeelden kunnen ook gekocht
worden, evenals een groot aantal foto's.

De Vereeniging is bezig naast de Lichtbeeldencollectie een archief aan te
leggen van eigen opnamen van Nederland: schilderkunst, architectuur, karak-
teristieke landschappen, begroeiing, typen van boerderijen, dorpenaanleg,
industrie en landbouw.

**Uitvoerige catalogi voor alle onderdeelen en alle verdere
informaties zijn aan bovenstaand adres verkrijgbaar.**

De emancipatie van den onderwijzer

door G. VAN VEEN.

II. (Slot).

Indien het eigenlijke doel der emancipatie is, de groep, welke door haar in beweging wordt gebracht, te brengen tot de vrije, verantwoordelijke daad, dan is het duidelijk, dat omzetting van de uiterlijke sociale machtsverhoudingen één van de voorwaarden kan zijn, welke tot vrijheid in verantwoordelijkheid kan voeren, maar dat dit vrijwel nog slechts de *negatieve* zijde van het emancipatie-probleem is. Het niet meer gehinderd zijn door oude verbanden impliceert nog volstrekt niet de *positieve* wil van de verkregen vrijheid een gebruik te maken overeenkomstig de eischen, die de nieuwe situatie stelt. Voor den psychologisch geschoolde is het bovendien vanzelfsprekend, dat deze verantwoordelijkheid niet wortelt in de collectieve wil van eenige groep, maar in laatste en hoogste instantie in de individuele wil van degenen, welke van die groep deel uitmaken. Ook is het duidelijk, dat, waar het werk van den onderwijzer naar moderne opvattingen zoozeer eischen stelt van *inzicht*, hier in de individuen zelf een groote verandering moet intreden, willen ze die „sachliche” instelling krijgen ten opzichte van hun taak in de school en van de taak der school ten opzichte van de maatschappij, welke men „wetenschappelijk” noemt. De gevoelsmatige empirie, die vooral op routine steunt, zal moeten worden omgezet in een werkmethode, gebaseerd op zakelijke zekerheid, welke naar wetenschappelijke eisch zich bewust maakt, dat er vele andere mogelijkheden zijn dan de werkelijkheid, waarin men staat en dat het goed is uit de vele mogelijkheden met bewustheid de meest doelmatige te kiezen. Waarbij de vraag der doelmatigheid op zichzelf weer een aantal problemen zal oproepen, welke zich slechts aan de hand van de wetenschap laten oplossen.

Vraagt men nu: wat heeft de Nederlandsche onderwijzer naar deze kant gedaan, om zijn stand op verhoogd geestelijk niveau te brengen, zoodanig dat hij door de mannen der wetenschap voor vol kan worden aangezien, dan zeggen we: *niets*.

Het is duidelijk, dat deze weg voert naar de poort van de universiteit en dat slechts daar de oplossing kan worden nagestreefd van de vragen, waarvoor hij als vrije, verantwoordelijke werker zal worden gesteld.

Het is ten onzent de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, die een vijftien jaar geleden onder de indruk van wat in dit opzicht in het buitenland werd gedaan, initiatief nam voor het stichten van een bijzondere leerstoel in de paedagogiek te Amsterdam, welke leerstoel

daarna werd gevolgd door leerstoelen aan andere openbare en bijzondere Universiteiten. En het is alweer deze Maatschappij, die in tweede instantie, daarbij financieel gesteund door het Amsterdamsche gemeentebestuur, een soort van laboratorium opende, dat zich de bestudeering van didactische vraagstukken ten doel stelde.

Het zou wel zeer ondankbaar zijn, waar een groot aantal studenten voor het overgrootste deel uit onderwijskringen, met enthousiasme de lessen volgt, een pessimistische toon aan te slaan. Maar het stelt droevig te leure te weten, dat de vakverenigingen, die zich toch wel in hoofdzaak, zoo niet uitsluitend, draagsters der emancipatiebeweging hebben gevoeld, blind en doof zijn voor wat daar gebeurt en zich in de strijd voor de emancipatie der paedagogiek aan de Universiteit zelf, volkomen onbetuigd laten. De tweeëntwintig Mededeelingen, welke door het Nutseminarium werden uitgegeven, werden kennelijk systematisch doodgezwegen en zoo moet men zeggen, dat tengevolge van een onjuiste oriëntteering, de strijd voor de geestelijke verheffing van de stand zich voltrekt *ondanks* de vakverenigingen en goedgeels tegen de geest der vakbeweging in. Men krijgt ook uit persoonlijke gesprekken de indruk, dat de „vooruitstrevende” onderwijzer dikwijls in bewustzijnsvernauwing deugd ziet en van een soort ruimtevrede bevangen wordt, als anderen probeeren, de luiken voor zijn vensters weg te nemen.

Tweeërlei vraag dringt zich nu op. De eerste is deze: Wat is de diepere grond van de minachtende houding, welke de man der officiele wetenschap zich gaarne nog altijd ten opzichte van de paedagogiek permitteert? en ten tweede: Hoe zijn de weerstanden bij den paedagogischen practicus zelf te verklaren?

Wat de eerste vraag betreft, zij opgemerkt, dat de wetenschap product is van arbeidsdifferentieering. In de primitieve maatschappij waren denken en doen één. (Zooals dat bij de practische paedagogiek goedgeels nog het geval is). Maar de zonde van het denken zit den mensch in het bloed en weldra stelt hij zich denkende tegenover zijn arbeid. En de enkeling vindt, dat het niet goed is. Deze geraakt in een soort gevoelsspanning, wordt „revolutionnair”. Maar de groote massa staat op de bres voor de adat, welke zij heilig verklaart. Geleidelijk neemt het aantal denkende zondaren toe en, waar zij de utiliteit aan hun zijde blijken te hebben, winnen zij onherroepelijk het pleit. Het denken over de arbeid zet zich bij de intelligentsten geleidelijk vast als een gewoontehouding en in een stadium van gevorderde differentiatie zal deze groep „inventieven” een eigen taak

krijgen. De groote massa van „executieven” zal uitvoeren, wat de „inventieven” doelmatig oordeelden en in een nog verder stadium zullen die „inventieven” zich als mannen van wetenschap volkomen isoleeren en er trots op zijn aan hun eigen problemen te werken buiten direct verband met de practijk en een nieuwe groep van arbeidsingenieurs, die der „directieven” zal opkomen en de uitkomsten der inventieven pasklaar maken voor sociaal gebruik, om door de executieven te worden uitgevoerd.

Nu zit de „inventieve” in zijn ivoren toren. Zijn waarheidstoets is voor intern gebruik en buiten bereik van den executieve, die daaraan raken mag, noch raken kan. Indien zijn werkmethode, op persoonlijke ervaring ten opzichte van zijn materiaal gebaseerd, den wetenschappelijken zoeker, niet tot een individualist zou maken (hij leeft bovendien zuiver uit het criticisme), dan zou zijn sociale afgescheidenheid op zichzelf dit effect oproepen.

Als deze aristocraat der exactheid met een paedagoog in aanraking komt, die immer een sociaal gericht werker is, dan vindt hij bij dezen wetenschappelijk vele dingen niet in orde. De quantificeeringsmethodes aan de hand van tellerij en meterij spelen, meent hij, in de paedagogiek een te kleine rol. Dit tellen en meten kent de paedagogiek in sterke mate, maar de uitkomsten moeten maar te vaak „intuïtief” verwerkt en versyntheseerd worden, om tot een bruikbare arbeidshypothese te kunnen voeren. Dat synthetiseeren even „wetenschappelijk” is als analyseeren en dat hij ’t zelf in zijn beste momenten ook doet, als hij de feiten vatten en omramen wil, dat zal misschien de werker uit de natuurwetenschappelijke school nog willen toegeven, maar nu komt een ander element hem in de arbeid van den paedagoog verontrusten.

De exacte natuurwetenschappelijke werker is dictator. Wat zijn experimenten hem bij herhaling toonen, is *betweten* en welke executieve zou het in zijn hoofd durven halen daaraan te twifelen? Dezen blijft slechts de uitvoering volgens voorschrift.

Bij den paedagoog staat de zaak anders. Hij mag aan de hand van het meest uitgebreide feitenmateriaal evidente onjuistheden in gevolgde werkmethodes kunnen aanwijzen en de sterkste gronden kunnen aanvoeren voor een andere methode, die meer succes belooft, hij blijft afhankelijk van den practischen paedagoog, die zijn uitkomsten waar moet *maken*. Pas, als deze toegankelijk blijkt voor zijn inzichten en bereid en in staat met overtuiging en geloof die inzichten te verwerken, komt er wat van terecht en is het bewijs van de superioriteit van zijn standpunt te leveren.

M. a. w. de paedagogische waarheid komt pas tot effect, wanneer inventieve, directieve en executieve daarvoor gezamenlijk opengaan. Elke executieve is in staat de arbeid van den wetenschappelijken vorschcr in zijn vak tot onvruchtbaarheid te doemen en, als hem dit gelukt, neemt hij het recht uit te spreken, dat het wetenschappelijke standpunt „onwaar” is en een onwezenlijk product van de studeerkamer.

En de „men” in de straat trekt daaruit de voorbarige conclusie, dat „dus” de vondsten der theorie geen waarde hebben en dat men naar de practijk moet gaan, om de bron der waarheid te openen. Hij vergist zich: de executieve was voor de waarheid niet open te maken en *daarom* kon zij niet tot effect worden gebracht, maar daaruit volgt geenszins, dat nu uit de arbeid van den practischen werker de waarheid zich puur zou openbaren.

Het is te begrijpen, waar blijkens mijn ervaring de man der „echte” wetenschap volstrekt niets verder is, dan de man in de straat, dat hij met dezen de hoogmoedige houding ten opzichte van de paedagogiek gemeen heeft en, dat hij als het aan hem lag, de paedagogiek ten eeuwigen dage als „onwetenschappelijk” buiten de poort der universiteit zou willen houden.

Wij staan er iets anders tegenover. Wij voelen ons geenszins zijn mindere. Integendeel, wij weten, dat ons in de paedagogiek een wetenschappelijk vak gegeven is, dat alleen bij een werkelijk sociale instelling van zijn beoefenaren functionneeren kan.¹⁾ Van dat soort vakken heeft de wetenschap er, helaas, maar te weinig en dat is een van de oorzaken, dat zij zoo sterk ontbindend op onze sociale structuren heeft gewerkt.

Het is dus volkomen juist, als wij een oogenblik (we zullen ons zelf zoo meteen corrigeeren) den professor in de paedagogiek als „inventieve” mogen zien, den onderwijsinspecteur als „directieve” en den onderwijzer als „executieve”, dat noch inventieve, noch directieve iets vermogen ten opzichte van het onderwijs, als de executieve niet meewerkt. Maar we kunnen de zaak ook evengoed omkeeren en zeggen: als de onderwijzer zich uitsluitend executief instelt, dan is elke mogelijkheid, om ons verstarde schoolstelsel ooit op een andere en hogere basis te brengen ook voorgoed verkeken, omdat de psychologisch-didactische processen, waarmee hij werkt, voor hem een gesloten boek blijven, dat hem door den wetenschappelijken werker alleen maar geopend kan worden. Hij zal nooit zijn school in het

¹⁾ Er zijn er wel meer, die zich laten socialiseeren. Ik denk b.v. aan de taalwetenschap, welke ik reeds de eer had (misschien wat te scherp) haar on-sociale instelling te verwijten.

maatschappelijke kader kunnen inschakelen op een wijze, die sociologisch juist is, wat de taak van den directieve is, omdat naast wat hij doet in zijn klasse, de studie der sociale problemen boven zijn krachten gaat.

Hier kan alleen een eerlijk sociaal zich instellen tot het doel voeren. De inventieve, de directieve en de executieve hebben te verstaan, dat ze elkaar noodig hebben, dat ze *samen* werken aan één taak, die mislukt, zoodra een van de drie coöperatoren zijn plicht verzaakt of de samenwerking verbreekt. Maar daar volgt onmiddellijk uit, dat de paedagogiek de *democratische* wetenschap par excellence is — dat hier alleen op voet van gelijkheid en collegialiteit resultaat is te bereiken.

En nu kom ik dan meteen tot mijn correctie. Zakelijk mag er iets voor de indeeling inventief, directief, executief mogen pleiten, in zoo verre taken zijn onderscheiden (bestudeering der problematiek, organisatie, praktisch-paedagogische arbeid) psychologisch is deze onderscheiding zeker niet mogelijk.

In andere vakken volgt de indeeling de intelligentiegeleding van de massa, in verschillende intelligentiequotienten uit te drukken — daar wordt de inventieve (de *echte*) tot de oorspronkelijke denker en super-intellectueel, de directieve tot de man van groote combinatorische gaven en de executieve tot de „kleine man” in geestelijke zin.

In de paedagogische arbeid gaat deze onderscheiding zeker niet op. Aan de directieve en inventieve functie van den practischen paedagoog worden van moment tot moment, wanneer hij althans op iedere situatie gewapend zal zijn, hooge eischen gesteld. Hij *moet* een intelligent mensch zijn. Prak rekent — blijkens een persoonlijke informatie — een intelligentiequotient van 125 volstrekt niet boven zijn maat. Dat heeft hij ook hierom noodig, omdat alles, wat door den inventieve en den directieve heengaat, door hem *begrepen* en *gevaardeerd* moet worden, wil hij het in zijn werk tot waarde brengen. Hij neemt dus ten opzichte van „inventieve” en „directieve” beiden dezelfde positie in, die op andere terreinen de directieve moet innemen tegenover den inventieve. De eerste moet ook alles begrijpen van wat de inventieve hem voorlegt en hij moet bovendien alles in bruikbare vormen verwerken. Het blijft de taak van elk practisch schoolman, om ten slotte, wat de theorie suggereert en de leiding wenschelijk oordeelt, in practische vormen te gieten, die een vruchtbare arbeid kunnen dienen.

Met een en ander is meteen gezegd, dat een antipathieke verhouding tusschen de drie instanties, welke in Nederland vrij algemeen is (al komt ze niet altijd tot openbare uitdrukking) voor het onderwijs

funest is. Hier moet in de praktijk een hartelijke samenwerking komen wil het het onderwijs als geheel goed gaan.

Dan pas is het onderwijs op wetenschappelijk peil te brengen. Dan pas is het mogelijk het onderwijs in de waardeering van het publiek te maken tot een vak van intellectuele standing. Als tot nog toe de openbare meening dat onderwijs als een zaak heeft gezien, die aan zijn beoefenaar zeer bescheiden intellectuele eischen stelt, dan is dat voor een groot deel het gevolg van het feit, dat dit onderwijs zichzelf in onverstand voor het proces de wetenschappelijke structureering opzettelijk heeft afgesloten.

Waarmee de practicus dus al heel naïef het *dédain* van den man der „ware wetenschap” heeft overeind gehouden, dat zonder zijn negatieve instelling reeds lang zou zijn overwonnen.

In de tweede plaats — zoo zei ik — ondervindt de ontwikkeling van de paedagogiek weerstand van de practici, die uit de „adat” leven en aan alles wat zich buiten die adat beweegt werkelijkheidswaarde ontszeggen. Natuurlijk zit er waarheid in wat ik eens den heer Thijssen hoorde betoogen, dat het feit, dat een zekere paedagogische praktijk zich een paar geslachten kon handhaven, op zichzelf getuigenis aflegt van zijn werkelijkheidswaarde. Het is een waarheid van Pragmatisme en Behaviorisme, dat ten slotte de toets op de waarheid het leven zelf is. Maar het zou al een zeer barbaarsche levensverenging zijn, als men daarmee zou willen uitspreken, dat datgene, wat nog *niet* in de praktijk beproefd werd, nu ook ipso facto *ontwaar* zou zijn. Dit zou immers beteekenen, dat de inventieve geen taak had, dat alle geloof in de vooruitgang moest worden opgegeven. Het onderwijs is van huis uit conservatief genoeg (*moet* — dit tusschen haakjes — als alles wat sociaal voelt, gematigd conservatief blijven, om de vastheid van lijn te bewaren, die slechts vaste structuren in de „Gestaltung” van individu en gemeenschap waarborgt), om weerstand te bieden tegen bellenblazerij. Niemand kan deze trouwens hartgrondiger haten dan ik, maar er liggen te veel reële vraagstukken op oplossing te wachten dan dat de practicus verantwoord zou zijn den theoretischen werker te blijven honen en dwarsboomen.

Laat ik een problemenserie mogen noemen, waar m.i. alles op losse schroeven staat. Zij betreft de doelstelling van onze lagere school in het algemeen en van de openbare lagere school in ’t bijzonder. Wij doen maar zoo wat. Dat alle opvoeding stelling moet nemen ten opzichte van drie vragen t.w. van het religieuze principe, van het sociale principe en van het biologische principe in het onderwijs, tot hoevelen van ons dringt het door?

De meesten van ons bepalen zich tot een typisch onwetenschappelijke afweerreactie, zoodra het begrip religie paedagogisch aan de orde komt. Dat religie volgens modern begrip is de reactie van den mensch als wezenseenheid op het leven als wezenstotaliteit en dat door de wijze, waarop gereageerd wordt, de levensgang van het individu goeddeels wordt bepaald, het dringt niet tot ons door, niemand heeft er ons trouwens ooit over gesproken, want zelfs de eenvoudigste filosofische noties ontbreken ons. Men heeft ons dus niet eens tot het begrip gebracht, dat een bewuste stellingname in deze voor den opvoeder uitermate gewenscht is.

Dat alles wat in school wordt onderwezen, de wijze, waarop wordt onderwezen en de sfeer, waarin wordt opgevoed, sociaal verantwoord moet worden, omdat onderwijs, dat niet positief sociaal gericht is, de uitgroei van de sociale gemeenschap belemmert, misschien zelfs in gevaar brengt, wie onzer, die daar ooit een vraagstuk heeft gezien? Trouwens wie onzer heeft ooit iets aan sociale paedagogiek gedaan?

En dat er ten slotte is een individueel-biologische en sociaal-biologische eisch, waarbij eerbied voor de immanente krachten in individu en maatschappij wordt verondersteld en een recht op zelfontwikkeling, tegen gewelddadige mechanistische tendenzen in, welke individu en gemeenschap bedreigen, wie onzer, die zich daarover druk maakt?

En wij verdedigen de openbare school als *je en de* school. Uitstekend. Maar wie van ons kan het pleit voor die openbare school op een behoorlijk geestelijk niveau voeren? Wie van ons kan de principieele grondslagen der openbare school in een behoorlijk wetenschappelijk debat verdedigen tegenover den wetenschappelijken katholiek en den wetenschappelijken calvinist? Wij zijn „neutrale” onderwijzers, zouden natuurlijk, om wezenlijk neutraal te zijn, de filosofische, ethische, sociale standpunten van de verschillende richtingen moeten kennen. Ook om onze standpunten paedagogisch daartegenover af te kunnen grenzen, en in groote stijl daarvoor opnieuw de cultuurramp te kunnen opnemen. Maar, als er iemand in geestelijke onbewustheid leeft van de diepere zin der geestelijke stroomingen, dan is het — dank zij zijn onwetenschappelijke opleiding — de Nederlandsche onderwijzer.

En als hij dan ook zijn school als van ouds verdedigt, dan doet hij het volgens het oude antithetische recept, dat als dom en slecht ziet, wat zich buiten de psyche van de eigen groep beweegt. Ik ben blij, dat er een voorstel voor de algemeene vergadering van het N. O. G. is, om eens te onderzoeken, wat nu eigenlijk wel de inhoud is van dat ongelukkige woord „neutraal”, dat nog altijd als vlag boven onze school waait. Het wordt tijd, dat we daar eens over studeeren.

Belangrijker echter is nog de stellingname van den onderwijzer tegenover de wetenschap in verband met zijn dagelijksche practijk. Uit den treuren hoor ik nog uit de mond van de practici, die zich ver boven het wetenschappelijk gedoe van het Nutsseminarium verheven wanen, dat intuïtie en ervaring de toon aangeven in het onderwijs en dat de schoolmeester eeuwig minachting zal houden voor de theorie, omdat ze grijs ziet.

Als deze practici genoeg van de theorie wisten, zouden ze weten, dat een van haar axioma's is, dat de theorie den schoolmeester niet maakt. Dat er een intuïtieve aanleg moet zijn, om paedagogisch te leeren denken en voelen, zooals er een muzikale en wiskundige aanleg moet zijn, om musicus en mathematicus van beteekenis te worden.

Maar zoo min als de musicus en de mathematicus het in hun hoofd zullen halen, om „de geregistreerde ervaring” (want dat is wetenschap) van anderen en hun conclusies, daaruit getrokken, links te laten liggen, zoo min kan de paedagoog het zonder geverifieerde ervaring van bewuste zoekers en bewuste denkers stellen. Niet hij, die in Rusland geweest is, is bekwaam over Rusland te oordeelen, veel meer hij, die door „duizend oogen” heeft gekeken en tot zich heeft genomen uit wetenschappelijke lectuur, wat deskundige onderzoekers aan zorgvuldig gezifte feiten en cijfers hebben bijeengebracht. Natuurlijk zullen we hem daarnaast raden ook Rusland zelf te gaan „meeleven”, maar in persoonlijke beleving kan men slechts een beperkt aantal en dan nog slechts eenzijdige indrukken vermeesteren.

Als, om een voorbeeld te noemen, de litteratuur tien typen van kinderleugens onderscheidt, welk paedagoog zou dan durven zeggen, dat hij in elk dezer typen ervaring heeft, wie zoo verwaand genoeg zijn, om als hij bepaalde gevallen uit zijn ervaring herkent, te beweren, dat hij in de practijk steeds het geval op juiste wijze heeft geïnterpreteerd en behandeld? Daarvoor zijn menselijke vermogens te beperkt, is ook individuele ervaring te gering. Maar als wij dan voor het eerst een geval tegenkomen, is dan niet van belang, dat wij dat „thuis” kunnen brengen, omdat wij het reeds uit de litteratuur kenden?

Er wordt met het woord intuïtie allergeest gescharreld door degenen, die met breed gebaar den paedagoog tot artist verheffen. Intuïtie onderstelt meerderlei: openheid en gevoeligheid (als liefde voor het kind zich uitende), maar heel wezenlijk ook (zij 't dan ook onbewust vaak) ervaring. Zonder ervaring grijpt de paedagoog voortdurend mis. Hij moet intuïtief het geval waarvoor hij staat herkennen, om er zijn houding tegenover te bepalen. Maar herkennen is *weer* kennen. Er moet dus een beeld zijn, waaraan getoetst kan worden. En het

is de taak van de wetenschap het bewustzijn (en het onderbewustzijn, want veel „vergeten” kennis blijft werken) met veelzijdige ervaring te vullen.

De minachting van den onderwijzer voor de wetenschap is in de praktijk niet anders dan minachting voor de ervaring... van anderen. Hoe rijk zou de paedagogische wetenschap kunnen worden, als alle practici systematisch hun ervaringen in de wetenschap zouden willen indragen. Daarmee zou de schoolmeester zichzelf tot hoofdaandeelhouder kunnen maken in een zaak, waarin anderen de verwerking van het materiaal was toegewezen.

Wat moet er *practisch* gebeuren in het belang van de emancipatie van den onderwijzer? De zaak is heel eenvoudig. De hoofdakke moet weg. De onderwijzer heeft genoeg „gelceerd”, als hij zijn kweekschool achter den rug heeft. De academicus begint ook na H.B.S. en Gymnasium aan zijn eigenlijke vak en de algemeene kennis van den onderwijzer is voldoende, als hij zijn kweekschoolopleiding heeft gehad, die niet veel achter hoeft te staan bij H.B.S. opleiding, indien dit tenminste nog het geval mocht zijn.

Ik acht het ook voor de werkelijke liefde tot de studie funest, als na de kweekschoolopleiding de „leerderij” voor de hoofdakke opnieuw doorgaat. Ik heb genoeg examinatoren voor de hoofdakke gesproken, om te weten van welk gehalte de daar gepresteerde kennis is. En ik acht het geen winst voor het onderwijs, als het eenige resultaat van de instamperij is, dat men zielsverheugd is, dat men voor goed van „die rotzooi” af is. Wij hebben onderwijzers noodig, die uit werkelijke belangstelling blijven lezen in de vakken, waarin ze zijn opgeleid, niet zulke, wier ambitie binnen enkele voorgeschreven boeken besloten is geweest, welke ze hebben moeten aflossen en wier belangstelling verder is geparalyseerd.

Na de kweekschool gaat men dus in de praktijk, maar dan begint aan de hand van de praktijk de eigenlijke wetenschappelijke vakstudie. De vakstudie op de kweekschool moet er zooveel mogelijk op gericht zijn, dat de onderwijzer *practisch* voort kan; daarna zal hij zich *be-*weten moeten maken wat hij doet, om meer te worden dan routinier. Er is geen reden de verdere studie voor de volledige bevoegdheid op minder dan vier of vijf jaar te stellen. Voor den academicus is dat ook het minimum. In verband met zijn practische werkzaamheden zal hij universitaire cursussen moeten kunnen loopen op Woensdag- en Zaterdagmiddagen in de grondwetenschappen filosofie, psychologie, biologie, sociologie (alles in verband met zijn eigenlijke vak) en natuurlijk in het hoofdvak paedagogiek.

Hiervoor zullen de Universiteiten voor hem geopend moeten worden, die uiteraard volledig geoutilleerd zijn of geoutilleerd moeten worden. Maar voor veel onderwijzers zullen universiteiten te afgelegen zijn. Voor hen is het noodig, dat vanwege de universiteiten dependances worden gesticht in een of meer plaatsen der provincies, die geen universiteit hebben. Daar zullen lessen kunnen worden gegeven door lectoren, die dus het onderwijs op universitair peil kunnen geven.

De studie zal geen actenjagerij mogen zijn. Er zal in universitaire stijl moeten worden gestudeerd, zoodanig, dat denkdynamiek en inzicht het examen beheerschen en niet parate kennis, op geheugen gebaseerd. Een stelsel van tentamens moet het eigenlijke examen voorbereiden zooals aan de universiteit.

Voorloopig kunnen misschien de bestaande Middelbare bevoegdheden, al of niet herzien, als einddiploma worden uitgereikt. De mogelijkheid voor promotie moet echter open blijven, vooral ook, om krachten te kweken, die straks de professoren en lectorenplaatsen kunnen bezetten eenenzijds en de directieve functies anderzijds.

Zoodoende zullen alle onderwijskrachten met volledige bevoegdheid geestelijk uit dezelfde bron gevoed zijn en kan de collegiale sfeer tusschen de instanties ontstaan, die wij eerste voorwaarde hebben genoemd voor de ontwikkeling van ons opvoedingsstelsel.

Wat de economische positie van den onderwijzer betreft, zou ik willen zeggen, dat hij met vertrouwen zijn toekomst kan afwachten, als zich op de geschetste wijze zijn geestelijke emancipatie heeft voltrokken. In de eerste jaren is weinig te verwachten, ook al blijft hij het oude hulpmiddel van propaganda en demonstratie te baat nemen. Een komende tijd van opleving moet een onderwijzer vinden, die zich naast de andere leidende intellectuele krachten in het volk kan stellen. Ik ben van meening, dat deze onderwijzer een bijzonder recht op behoorlijke salariering kan laten gelden. De onderwijzer toch, die zijn taak goed zal doen, moet zich *dienend* kunnen geven, moet zooals in de litteratuur uit den treuren wordt betoogd *sociaal-ethisch* gericht zijn.

Door de ambities van den onderwijzer te doen opgaan in machts- en loonstrijd raakt deze gedenatureerd, wordt hij van sociaal-ethisch type als van zelf machts-type, wat hij niet mag zijn op straffe van ongeschikt te worden voor zijn taak.

Het is een eisch van goede politiek den onderwijzer voor denaturering te behoeden door hem een behoorlijke sociale positie te verzekeren. Een gedenatureerde onderwijzer beteekent een gedenatureerde volksopvoeding.

En hiermee ben ik aan het eind gekomen van mijn taak. De dingen, die wij bespraken, gaan ver uit buiten het engere groepsbelang van den onderwijzer. Zij raken het hart van ons volksleven zelf, waarvan de onderwijzer de spil moet zijn.

Als onder de onderwijzers voor deze denkbeelden voorloopig nog geen algemeene belangstelling mocht zijn te verwachten de apathie is zeldzaam groot en ik ben dus wel wat bang — dan mag ik zeker de aandacht vragen van hen, die oog hebben voor groote algemeene volksbelangen buiten de kring der volksopvoeders.

In meer dan één opzicht dreigt in deze tijden ontworteling bij de massa. Een zeer groot deel is van alle geestelijke leiding vervreemd; economische omstandigheden werken sterk in de richting van demoralisering.

Meer dan ooit is het noodig te werken aan de geestelijke structureering van ons volk. Geen groep kan bij die structureering een zoo groote en gezegende rol spelen als de onderwijzer — geen groep kan ook, indien men ze verwaarloost, in de dislokatie van het volksbewustzijn passief een grotere rol spelen.

Daarom eischt een wijdsichtige politiek, dat de staat werkt aan de verheffing van het peil van den onderwijzer, opdat inzicht en verantwoordelijkheid verder zijn schreden kunnen leiden tot heil van ons volk.

Een gedenkboek der leeszaalbeweging

door C. A. STEENBERGEN.

Geschiedenis der Leeszaalbeweging in Nederland. Gedenkboek, uitgegeven ter gelegenheid van het vijf en twintig-jarig bestaan der Centrale Vereeniging voor Openbare Leeszaalen en Bibliotheken. Door Dr. H. E. Greve, secretaris der C.V. 's-Gravenhage 1933.

De couranten brachten het verslag van de feestvergadering der C.V.O.L.B. in de Ridderzaal te 's-Gravenhage op Dinsdag 18 April, den 25en verjaardag van haar oprichting, waarin haar voorzitter, Jhr. Mr. Dr. E. A. van Beresteijn, de herdenkingsrede uitsprak, waarna het bestuur o.a. door den Minister van Onderwijs werd gehuldigd. Een hulde, ten volle verdiend. Immers de C.V. heeft het geluk gehad, twintig jaar lang een man van groote voortvarendheid en ondernemingsgeest, die meer dan iemand anders den stoot gaf tot

haar oprichting, tot voorzitter te hebben, en daarnaast in Dr. Greve een secretaris te bezitten, die van den aanvang af zijn organisatorische bekwaamheid, groote vakkennis en even groote werkkraft in den dienst van de leeszaalbeweging heeft gesteld. Van deze voortreffelijke eigenschappen getuigt mede dit gedenkboek, dat aandachtige bestudeering verdient in den kring der belangstellenden in onze geestelijke volksoontwikkeling, die immers in hooft mate wordt bevorderd door de openbare leeszalen.

De eerste drie hoofdstukken (Aard en taak der C.V. — De leden der C.V. — De instellingen der C.V.) raken over het geheel de meer interne aangelegenheden, die vooral belangstelling zullen vinden bij leeszaalbesturen en -personeel. Maar ook buitenstaanders zullen veel kunnen leeren uit dit helder gegroepeerd en gedetailleerd overzicht van het ontstaan en den groei dezer vereeniging, met de onvermijdelijke strubbelingen tengevolge van conflicten tusschen de belangen der verschillende leden-groepen en in verband o.a. met de opleiding der leeszaal-ambtenaren. De C.V. ontving reeds bij haar opzet een zeer eigenaardig karakter, waarvoor althans in ons land moeilijk een parallel zou te vinden zijn. Zij was niet, zooals licht te vermoeden ware, eenvoudig een centrale organisatie van de bij haar oprichting bestaande zes leeszalen — zij was ook niet uitsluitend een propaganda-vereeniging tot uitbreiding van de „leeszaalbeweging” in ons land; zij was het een en het ander, maar daarnevens en daarboven werd zij door haar oprichters dadelijk gezien als een intermediair lichaam tusschen de Regeering, wier — zedelijke en financieele — steun zij voor een gunstige ontwikkeling der leeszaalbeweging onmisbaar achtte, en de individueele leeszalen. Dit doel werd door de beleidvolle actie van het bestuur, ondanks vele, soms bijna onoverkomelijke moeilijkheden, in den loop der jaren meer en meer gerealiseerd, zoodat de C. V. thans reeds sinds jaren de positie inneemt van uitsluitend, semi-officieel adviseur der Regeering in alle leeszaalaangelegenheden, van controle- en vertrouwenslichaam tegenover, maar ook voor de leeszalen.

Deze opzet kwam reeds dadelijk tot uitdrukking, werd daarnaast ook bevorderd door de samenstelling van het bestuur, waarin behalve vertegenwoordigers der leeszalen en enkele vakkundigen op bibliotheekgebied, politici van beteekenis en invloed werden opgenomen, waaronder de te vroeg verscheiden vrijzinnig-democratische leider Dr. D. Bos, die van 1908-1913 de C.V. als voorzitter leidde, voorts Dr. J. Th. de Visser, van 1909-1917 bestuurslid, tevens voorzitter van de Commissie van toezicht op de leeszalen; Mr. V. H. Rutgers, bestuurslid van 1913-1926, in tegenstelling tot velen van zijn partijgenooten

een warm voorstander der leeszaalbeweging, ten slotte ook Mr. M. A. M. Waszink na zijn aftreden als Minister van Onderwijs. Ook vooraanstaande sociaal-democratische figuren, onder wie Dr. Th. Sloop te Dordrecht, die tot 1927 de financiën der C.V. behartigde, hadden zitting in haar bestuur.

Deze namen zijn een welsprekend getuigenis daarvoor, dat het aan de C.V. gelukt is, tegenover de politieke en godsdienstige richtingen een positief-neutraal standpunt in te nemen; zij streefde er steeds naar, aan de billijke eischen en verlangens van elke richting zooveel mogelijk tegemoet te komen. Ondanks allerlei wrijvingen en conflicten slaagde zij er daardoor in, zoowel de R.K. Leeszaalbeweging, die zich in 1916 tot „Bond van R.K. Leeszaalen in Nederland” kristalliseerde, als ook de veel later ontstane, orthodox-protestantsche „Christelijke” leeszaalbeweging tezamen met de „algemeene” openbare leeszaalen onder haar leiding te houden, zeer ten voordeele van de vele gemeenschappelijke belangen, die aan al deze leeszaalen eigen zijn.

In het vierde hoofdstuk van zijn Gedenkboek: „De overheid en de leeszaalen” schetst Dr. Greve de wordingsgeschiedenis van de uiterst ingewikkelde financiële verhoudingen tusschen de leeszaalen en het Rijk, de provincies en de gemeenten. Mede door de beleidvolle bemoeiingen van de C.V. heeft de regeering niet alleen in den loop der jaren de leeszaalen met steeds aangroeiende bedragen (met een kleine inzinking van 1922-1927 en helaas weer sinds 1932) gesteund (van f 1000 in 1908 tot f 240.000 in 1931), maar bovendien werkte deze regeeringssteun door de daaraan verbonden voorwaarden stimulerend op de subsidies der provincies en gemeenten, die in 1921 een bedrag van f 117.500, resp. f 958.700 bereikten. Daartegenover groeiden de bijdragen van particulieren van f 535 in 1899 tot f 466.000 in 1931. Van ingrijpende beteekenis voor deze financiële verhoudingen waren de onder Minister de Visser in 1921 en Minister Waszink in 1928 vastgestelde Rijkssubsidievoorwaarden voor de O.L.B.

Naast de financiële zijde van de rijksbemoeiing staat het controleerend toezicht, dat de C.V., aanvankelijk door een commissie ad hoc, sinds 1920 in hoofdzaak door haren inspecteur Dr. P. C. Molhuysen op de leeszaalen heeft uitgeoefend. Als richtsnoer daarbij werd aangenomen, dat alle (dus ook confessioneel gerichte) leeszaalen aan bepaalde eischen (ten aanzien van lokaliteiten, uren van openstelling, geschooldheid van het personeel, overvloed en veelzijdigheid van de aanwezige boeken en tijdschriften, wering van eenzijdig tendentieuze en in zedelijk opzicht minderwaardige lectuur, enz.) moeten voldoen, om voor rijkssteun in aanmerking te kunnen komen.

Resumeerend kan wel worden vastgesteld, dat een zoo doelmatige en krachtige centrale organisatie van het openbare bibliotheekwezen nauwelijks in een ander land wordt aangetroffen en dat de bloei van dit bibliotheekwezen met zijn 84 O.L.B. en 27 filialen in alle plaatsen boven 20.000 inwoners en niet weinige beneden die grens, voor een zeer groot deel aan de werkzaamheid der centrale organisatie te danken is.

In het laatste hoofdstuk „De leeszaalgedachte in Nederland” begeeft de auteur zich buiten de grenzen van het eigenlijke werk der C.V. en betreedt hij een terrein, uitermate aantrekkelijk ook voor een ruimer publiek van ondeskundigen. De groei der leeszaalgedachte met de daaraan verbonden, deels nog onopgeloste, ja in wezen onoplosbare problemen wordt hier gezien in samenhang met de geestelijke en sociale stroomingen van het midden der vorige eeuw tot op onzen tijd. Ook in de opkomst der leeszaalbeweging zijn we getuige van het samenstooten tusschen het 19e eeuwsch liberalisme en individualisme met het opkomende socialisme en de democratie der 20 eeuw. Wij kunnen ons thans nauwelijks meer voorstellen, dat men vóór 50 jaar in economische en cultureele aangelegenheden nog alle heil verwachtte van het particuliere initiatief en dat de bourgeoisie nog geheel leefde in het oude standenbewustzijn, dat alleen aan standenbibliotheken in haar beide typische vormen: het alleen voor leden toegankelijke, zich zelf bedruipende „leeszaalmuseum” voor den gezeten burger, daartegenover de op philanthropische basis geschoeide „volksbibliotheek” voor den „kleinen man”, het aanzijn kon geven. Zonder begrip of waardeering stond de groote meerderheid ook der intellectuelen ten onzent tot de allerlaatste jaren der eeuw tegenover het nieuwe zuiver democratische bibliotheektype, dat reeds omstreeks 1850 in Amerika was opgekomen en omstreeks 1875 in Engeland navolging had gevonden en dat in het eene woordje „public” een nieuwe kultuurgedachte: „Door de gemeenschap voor de gemeenschap” prachtig uitdrukte. Hoe jammer, dat de Maatschappij tot nut van 't algemeen, het geesteskind en de belichaming van een anderen tijd van nieuwe, groote denkbelden, 100 jaar later de teekenen der tijden misverstond en liever aan de oude beproefde traditie van haar volksbibliotheken, die eertijds een hooger doel hadden nagestreefd, bleef vasthouden.

Zooals elke nieuwe beweging had ook de openbare-leeszaal-gedachte ten onzent haar voorloopers, onder wie bovenal Mr. B. W. A. E. Baron Sloet tot Oldhuis, die reeds in 1850 in de Tweede Kamer aandrang op het instellen van een bibliotheekwet, waarbij de ge-

meenten tot het onderhoud van openbare bibliotheken verplicht zouden worden. Maar zijn verziende bedoelingen bleven nagenoeg geïsoleerd; enkele verwante pogingen bleken evenzeer tot mislukken gedoemd. Eerst in het laatste decennium der eeuw — den tijd van de opkomst der Volkshuizen — brak de leeszaalgedachte definitief door, schuchter eerst in de aanvankelijk nog in Toynbee-geest geconcipieerde Utrechtsche Openbare Leeszaal (1892), welbewust voor het eerst te Dordrecht (1898), in de eerste jaren der twintigste eeuw gevolgd door Groningen, 's-Gravenhage en Leeuwarden, terwijl de oude Rotterdamsche stadsbibliotheek zich in dezelfde jaren tot Openbare Leeszaal omzette. Intusschen was met het gloriën der eeuw ook de publieke belangstelling voor de openbare bibliotheek ontwaakt, en een stroom van tijdschriften- en conrantenartikelen hield zich met het nieuwe onderwerp bezig. Zeer veel invloed op den groei der beweging had het in 1900 gepubliceerde boek van den Hamburger bibliothecaris Dr. F. Schultze „Freie öffentliche Bibliotheken“. In 1906 volgde de dissertatie van Dr. Greve: „Openbare leesmusea en volksbibliotheken“, dat ook in het Duitsch werd vertaald en, hoewel thans in menig opzicht verouderd, nog altijd ons eenige standaardwerk over deze materie is gebleven. Inmiddels hadden de zes eerste leeszaalen tezamen een Centraal-bureau gesticht, dat het uitgangspunt werd voor de stichting der Centrale Vereeniging. De leeszaalgedachte had tastbaren vorm verkregen en sloeg haar wortels en takken in vele richtingen uit.

Wij volgen nog met Dr. Greve den groei van enkele der voornaamste vertakkingen. Over de confessioneele leeszaalen werd reeds boven gesproken. Terwijl de Roomsche-Katholieken op principieele gronden bezwaar hadden tegen het beginsel van het vrije onderzoek: het ter lezing geven aan personen boven 18 jaar van boeken en tijdschriften van de meest uiteenloopende levensrichting, in de verwachting, dat volwassen lezers tot zelfstandig denken en schiften in staat zullen zijn — een standpunt, dat noodzakelijk moest voeren tot de stichting van afzonderlijke R.K. Leeszaalen, die uitdrukkelijk alle tegen het R.K. beginsel strijdende lectuur uitsluiten — stelden zich de voorstanders der (Protestantsche) Christelijke leeszaalen (waarvan er thans in den lande een tiental bestaan, slechts vier met rijkssteun) op het minder exclusieve standpunt, dat wel boeken van afwijkende levensrichting in de leeszaal toelaatbaar zijn, mits leeszaalbestuur en -personeel ook op den volwassen lezer naar den graad van zijn geestelijke rijpheid in den geest der orthodox-christelijke levensbeschouwing invloed oefenen bij de keuze van de voor hem geschikte boeken. Hier

staat dus wereldbeschouwing tegenover wereldbeschouwing: geen wonder, dat in de zooeven geschetste tegenstellingen in de verhouding tusschen bibliotheek en lezer het eigenlijke kernprobleem der openbare leeszaal wordt geraakt, een probleem, dat niet voor eenduidige oplossing vatbaar is.

Een ander probleem van weinig minder ingrijpende beteekenis, dat in den loop der jaren telkens naar voren kwam en herhaaldelijk in de opeenvolgende organen der C. V. (De Boekzaal van 1908-1912, het Maandblad voor Bibliotheekwezen 1913-'15, Bibliotheekleven sinds 1916) been besproken, was het zoogenaamde romanvraagstuk. Dat de openbare leeszaal naast studie- en ontwikkelingslectuur ook romans zou uitleenen, stond van den aanvang af boven discussie. De groote moeilijkheid lag in het trekken van de juiste grens tusschen de romans van aesthetische of ethische waarde, van welke men een positieven, opbouwenden invloed mocht verwachten, en de zoogenaamde „zuivere ontspanningslectuur“, die over 't algemeen als ontoelaatbaar naar de volks- en huurbibliotheken werd verwezen. Bijzonder moeilijk bleef ook steeds de beslissing over de vraag, hoe te handelen met boeken van kunstwaarde, die desondanks moreel gevaar kunnen opleveren voor een deel der lezers. Ook over deze problemen zal het laatste woord lang ongesproken blijven, al wijst de ontwikkeling der discussies op een voortdurende verdieping der probleemstelling, vooral door de hedendaagsche „lezerpsychologie“, waartoe de Leipziger bibliothecaris Walter Hofmann en Dr. D. Bartling, directeur der O. L. B. te Doetinchem (artikelenreeks „Sensatiegenot“ in Bibliotheekleven 1927) zulke belangrijke bijdragen hebben geleverd.

Uit den rijken inhoud van het laatste hoofdstuk van het Gedenkboek moge hier nog een derde belangrijk onderwerp worden aangestipt, door Dr. Greve uitvoerig behandeld: de uitbreiding van het leeszaalwerk tot het platteland door middel der provinciale leeszaalbonden (waarvan in de laatste vijf jaar slechts vijf (Friesland, Zuid-Holland, Utrecht, Gelderland en Groningen) tot actie kwamen), in den vorm van door de leeszaal in de omringende kleinere plaatsen gevestigde „correspondentschappen“, die ook voor dorpsbewoners de mogelijkheid openstelden, om van de weldaden der naburige O. L. B. te profiteren. Pioniers waren hier de leeszaal te Sneek (1912) en Alkmaar (1914). In 1920 werd, dank zij alweer de bemoeiingen der C. V., een Rijksregeling verkregen, waardoor, in verhouding met het aantal inwoners buiten de grootere plaatsen in elke provincie, een rijkssubsidie aan elken provincialen leeszaalbond voor dit doel werd toegezegd, onder voorwaarde, dat ook de Prov. Staten een evenredigen steun zouden

verleenen. In hetzelfde jaar werden ook de in 1904 door den heer B. Bymholt opgerichte, in hun prille jeugd (1907) door het „Nut“ geadopteerde en tot bloei gebrachte „reizende bibliotheken“ als zelfstandige „Centrale Vereeniging voor de R. B.“ in de Rijkssubsidieregeling voor de plattelandslectuurvoorziening opgenomen; zij vullen het buitenwerk der leeszaalen aan, door jaarlijks een 160-tal der kleinste en meest afgelegen dorpjes met een miniatuurbibliotheek te voorzien.

Tal van andere, niet minder belangrijke vormen en vertakkingen van het leeszaalwerk, waarvan het Gedenkboek melding maakt, moeten hier helaas onbesproken blijven. Maar de rijke inhoud der „Bijlagen“ mag niet met stilzwijgen worden voorbijgegaan. Geheel in overeenstemming met de zorgvuldige documentatie van het geheele boek, neergelegd in een overvloed van noten onder welhaast elke bladzijde, geven die Bijlagen ten eerste een reeks tabellen en grafische statistieken, waaruit de prachtige groei van de leeszaalbeweging op overduidelijke wijze blijkt. Zoo klom het totale boekenbezit der leeszaalen tot ruim 1.780.000, dat der jaarlijksche bezoeken tot ruim 2.100.000, dat der jaarlijksche uitleeningen tot meer dan 5.365.000. Het totaal der inkomsten bedroeg in 1931 ruim f 1.780.000. Een kaartje van Nederland toont de tegenwoordige verspreiding der leeszaalen, correspondentenschappen en reizende bibliotheken, waarbij duidelijk in het oog springt, hoe slechts enkele landsdeelen: het noorden der Veluwe, de oostelijke helft van Zeeuwsch-Vlaanderen, een groot deel van Noord-Limburg, nog van de voorziening door openbare bibliotheken verstoken zijn. Ten slotte de Prenten-atlas; een historische portretten-galerij van voorloopers, bestuursleden, schenkers, leeszaalpioniers en: een alleraardigste, complete verzameling van Leeszaal-Nederland in beeld: Gebouwen van de buitenzijde, de oudste leeszaalen ook inwendig, kiekjes van jeugdleeszaalwerk en tentoonstellingen.

De epiloog van het Gedenkboek is wegens den nood der tijden in mineur gesteld. Maar beluisteren wij het slotwoord:

„Ongunstige seizoenen heeft ons leeszaalwezen gekend en tegenspoed meer en zwaarder dan een nog jong leven ongestraft kan ondergaan. Toch is de leeszaalgedachte niet ondergegaan.”

..... „Ondanks ook dezen nieuwen aanval op haar bestaan. De geheele leeszaalgeschiedenis in Nederland is vol „ondanksen“; menige paragraaf van dit gedenkboek kon met „ondanks“ aanvangen. Het zijn niet de onbelangrijkste levens, waarin het woord „ondanks“ vaak terugkeert.”

„Ondanks dalende inkomsten, stijgend gebruik. Ondanks kortingen, ruimer arbeid. Ondanks minder boeken, meer menschen. Ondanks alles: Leeszaalen.”

De Volksmuziekschool te Amsterdam

door WILLEM GEHRELS, directeur dezer instelling.

In het Aprilnummer van Volksontwikkeling besprak Herman Rutters de uitstekende rede van dr. H. E. Becht „Waarom Muziekonderwijs?"¹⁾ in een artikel: „Een belangrijk pleidooi voor het muziekonderwijs op de scholen." Dit moge aanleiding zijn thans te spreken over een der pogingen (tot mijn spijt niet genoemd door Rutters) om tot een betere muzikale ontwikkeling te komen, n.l. de Stichting „Volksmuziekschool" te Amsterdam.

Het is niet wel doenlijk één kant van de muzikale ontwikkeling te bespreken zonder aandacht te wijden aan de vele andere kanten.

Het zou trouwens een ernstige fout zijn bij den opzet eener Volksmuziekschool en bij mededeelingen over dit nieuwe instituut deze verbanden uit het oog te verliezen. Echter kunnen zij hier ter plaatse slechts aangestipt worden. Voor een meer uitvoerige behandeling ben ik zoo vrij te verwijzen naar mijn studie „Muziek in Opvoeding en Onderwijs", verschenen als mededeeling No. 12 van het Nutsseminarium voor Paedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam.

* *

De tegenwoordige toestand, dat de lagere school een uiterst minimale hoeveelheid muzikale ontwikkeling bijbrengt en dat het voortgezet onderwijs, U.L.O., M.O., V.H.O., enz., in 't geheel niets doet, heeft — terecht — reeds vele pennen in beweging gebracht.

Doch ook met de muzikale ontwikkeling naast de school is het niet in orde. Gezwegen van het feit, dat het particuliere muziekonderwijs geheel los staat van de school en bovendien zonder eenige wettelijke beperking door Jan en alleman bedreven kan worden, in 't midden gelaten of het — diensgevolge — met groote fouten behept is, dient voor alles geconstateerd te worden dat het *onbereikbaar is voor het overgrote deel van de Nederlandsche jeugd*, voor zeer zeker wel 90 0/0.

Viool-, piano-, fluitles, enz. kan slechts als privaat-onderricht gegeven worden, althans niet in klassen van eenige grootte. Daardoor is het alleen voor de kinderen van hen, die een tamelijk ruim inkomen genieten. Zoo is de muziek geworden een luxe, uitsluitend voor een kleinen kring van fijnproevers. Toetreding tot dien kring is afhankelijk van maatschappelijken welstand. De groote massa blijft van behoor-

¹⁾ Wordt op aanvraag gratis toegezonden door het Bureau voor Schoolmuziek, Prinsengracht 708. Amsterdam C.

lijk muziekonderwijs verstoken of valt, wat nog erger is, in handen van beunhazen. Voor haar is de tingel-tangelmuziek, de straat- en operette-deun. Dat een enkeling zich daaraan ontworsteld heeft, doet aan de algemeenheid dezer uitspraak niets af.

Men mag dezen toestand veilig qualificeeren als een *wanttoestand*. Er bestaat voor het volkskind op elk gebied gelegenheid zich voor weinig of geen geld te bekwamen. Men denke aan teeken-, kook-, huishoud-, kunstnijverheidsscholen, enz. enz. Alleen op 't gebied der muziek bestaan deze inrichtingen nog niet.

Maar er zijn toch volkszangscholen? Inderdaad. Doch in de praktijk blijken deze niet veel anders te zijn dan kinderkoren, met al het verwerpelijke daarvan, als: muzikale dressuur, groote-menschen-concerten-in-zakformaat, persoonlijke eierzucht van den dirigent, enz. Ik kan op deze plaats niet anders dan — zonder bewijs — signaleeren.

Hoe men er ook overigens over denken moge, vast staat, dat zij geen doelbewuste muzikale ontwikkeling nastreven en geen gelegenheid geven tot instrumentaal muziekonderwijs.

* * *

Ik kan mij na het artikel van Rutters over de rede van Dr. Becht ontslagen achten van den plicht aan te toonen, dat muziek méér is dan een luxe, of om te bewijzen, dat wettelijke erkenning van de *muziek als schoolvak* een gebiedende eisch is.

Ondanks alle officieele afzijdigheid echter, wordt er door het „volk” aan muziek gedaan. Men denke aan de rol, die de muziek, ook bij ons, in de jeugdbeweging speelt. Nog lang niet is men daar zoover, dat — zooals b.v. in de A.J.C. — de onmiskenbare begeerte der jeugd naar muziek getracht wordt in goede banen te leiden. De muzikale prestaties van tal van jeugdverenigingen zijn maar al te vaak van dien aard, dat ze met een gerust geweten abominabel genoemd mogen worden. De echte musicus voelt dan ook een diepe minachting voor dit gedoe, inplaats van in te zien, dat hier een vruchtbare akker braak ligt.

Verder de vele koorverenigingen en liedertafels. Doch wat hier nog bereikt wordt is een gevolg van eindeloos voor- en nadoen, zonder eenig muzikaal begrip. Hoor slechts de algemeene klacht der dirigenten over het gebrek aan de meest-elementaire muzikale ontwikkeling.

Bij de muziekgezelschappen is de toestand niet beter. Ook hier wel de vreugde van het zelf-muziek-maken, doch steeds in zijn meest primitieven vorm. Slechts dressuur leidt tot eenigszins aannemelijke resultaten.

We raken hier problemen, die voor de volksontwikkeling van het grootste belang zijn. Daar is b.v. het vraagstuk van den vrijen tijd, dat van het gebruik (misbruik) van gramfoon en radio, in hoeverre een muzikaal-ontwikkeld publiek invloed uitoefent op de muzikale scheppende en herscheppende kunst. Alle onderwerpen, die een artikel voor zich eischen.

* * *

In „De Muziek” van 29 Nov. schreef ik:

„Echter, gesteld dat op de school inderdaad het muziekonderwijs zijn intrede doet, dan nog zal daar slechts een elementair begrip van de muziek gevormd kunnen worden. Wordt dit goed gegeven, dan zullen de leerlingen de school verlaten met een ontwaakte belangstelling voor muzikale uitingen, ondersteund door een min of meer bescheiden kennis van theoretische zaken. Elders heb ik een onderscheiding gemaakt tusschen

- a. *Muzikaal-gevoeligen*, en
- b. *Muzikaal-begaafden*,

waarbij men dan tusschen de uitersten: absolute onmuzikaliteit en muzikale genialiteit een zeer groot aantal variaties aantreft. Op zekere hoogte nu is een lijn te trekken, die de grens vormt tusschen bovenstaande groepen.

Op de muzikaal-gevoeligen zal de school (lagere zoowel als middelbare) zich dienen in te stellen. Doch onder hen schuilen ook de muzikaal-begaafden; wanneer zij de gewekte belangstelling in daden willen omzetten en naast of na de school actief willen gaan musiceren door instrumentaal muziekonderwijs te nemen, dan vinden zij daartoe, als de geldelijke positie hunner ouders het tenminste niet toelaat, geen gelegenheid. M.a.w. geen geld, geen muziek.

Dat voor een enkelen hoogst-begaafde wel een weg te vinden is, doet aan de algemeenheid dezer uitspraak niets af.

Wij eischen tegenwoordig, dat elk individu de gelegenheid zal krijgen de talenten, die het van nature meegekregen heeft, te ontwikkelen. Welnu, de muzikale talenten van het volkskind zijn gedoemd om te verschrompelen, ook al zou de school in de toekomst zich voor de algemeene muzikale ontwikkeling meer interesseeren dan heden ten dage.”

Geleid door bovenstaande overwegingen riep, op voorstel van Mevr. G. Polak—de Meyer en mij, de afdeling Amsterdam van de Kon. Ned. Toonkunstenaars-Ver. (toenmaals Muziekpaed. Verbond) een commissie in het leven, die opdracht kreeg het vraagstuk van volksmuziekscholen onder de oogen te zien en zoo mogelijk tot oplossing te brengen. Deze commissie, bestaande uit de voorstellers en de heer P. Bronkhorst, stelde zich in verbinding met verschillende vereenigingen en personen, werkzaam op maatschappelijk, muzikaal en pädagogisch gebied. Reeds spoedig bleek, dat er groote belangstelling bestond voor dezen kant der muzikale opvoeding, zoodat een groo-
ter

comité gevormd kon worden, dat zich ten doel stelde tot oprichting van een volksmuziekschool te komen.

Midden 1931 waren de voorbereidingen zoover gevorderd, dat de notarieele acte van de Stichting Volksmuziekschool (V.M.S.) gepasseerd kon worden. Het voorloopig comité werd in zijn geheel genoemd als Raad van Toezicht; deze koos uit zijn midden tot bestuurders: Mr. J. H. Polenaar, voorzitter (A'damsche Kunstkring „Voor Allen”), Mevr. G. Polak—de Meyer, secretaresse (Ver. v. Muz. Ontw. der Schooljeugd), Mevr. E. Reens—Gerzon, penningmeesteresse, Dr. P. Cronheim (Mij. t. Bev. der Toonkunst), Dr. W. L. Hendriks (Dir. afd. Onderwijs).

De Raad van Toezicht werd gevormd door: W. A. Hamelberg, voorzitter (Mij. t. Nut van 't Algemeen), mr. H. Fortuin, secretaris, mevr. C. P. van Asperen v. d. Velde (Ons Huis), mevr. H. van Dam van Isselt (ref. Afd. Kunstzaken), J. du Bois (Bond v. A'damsche speeltuinver.), H. L. T. J. Deelen (inspect. Vrije Jeugdvorming), Sem Dresden (dir. A'damsch Conservatorium), mr. M. J. A. Moltzer (Jeugdwerkbesturen), P. F. Sanders (muziekred.), G. van Veen (Nutssem. v. Paed.) en Dr. F. M. Wibaut (oud-weth.).

Hoewel de tijdsomstandigheden voor het inwerkingstellen van het nieuwe instituut allesbehalve gunstig waren, werd toch besloten te beginnen, zij het op bescheiden schaal. Achteraf is gebleken, dat deze maatregel uitstekend was, omdat de interne moeilijkheden niet gering waren. Bovendien is het geheele te bestrijken terrein nog terra incognita.

Dank zij een niet onbelangrijk subsidie van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst en de bijdragen van particulieren (later ook van de Afdeling Amsterdam van het Nut) kon een oproeping van leerlingen plaats vinden. De eerste vraag, of er in „volkskringen” eigenlijk wel voldoende belangstelling voor dit onderwijs bestond, werd afdoende beantwoord, toen zich, na een bescheiden propaganda, voor 5 te vormen groepen niet minder dan 311 candidaatjes aanmeldden.

Januari 1932 werden 175 jongens en meisjes van 10 en 11 jaar geplaatst in de groepen Trompenburg, Hortus, Muiderpoort, Stadion en Nieuwendammerham, namen ontleend aan de buurten, waar de groepen in gebouwen van Ons Huis of van speeltuinverenigingen waren ondergebracht. Daar besloten was de school van onder af op te bouwen, werd begonnen met elementair muziekonderricht, te verdeelen over 2 jaar. Daarna zou eerst het instrumentaal-onderwijs aan de orde komen.

Door het stellen van een inkomengrens aan de ouders werden slechts leerlingen aangenomen, die het onderwijs aan bestaande muziek-

scholen of van particulieren niet konden betalen, terwijl vakopleiding uitgesloten werd. Hierdoor was concurrentie met andere instellingen buitengesloten.

Elke groep kreeg haar eigen (gediplomeerde) muzikleeraar of -leerares. Onder leiding van den leeraar-directeur vormde het personeel met enkele belangstellenden een werkgemeenschap, waar het leerplan, de methode en alle verdere kwesties besproken werden.

* * *

Reeds van te voren stond vast, dat aan de V.M.S. niet de gebruikelijke methoden van voorbereidend muziekonderwijs (Solfège) konden worden gevolgd. Het was voor alles zaak de kinderen te boeien en te binden. Geschiedde dit niet, dan zou de zaak verlopen. Immers, op dwang van de zijde der ouders kon maar zeer weinig gerekend worden en het zou een heele opgave worden de stof zóó interessant te maken, dat de leerlingen 2 maal per week van de dagschool nog een uur op de V.M.S. zouden komen. De praktijk heeft geleerd, dat de straat een niet te onderschatten concurrent is. Vele andere moeilijkheden, niet voorzien of onderschat, deden zich voor, maar aan het einde van het eerste jaar kon met voldoening geconstateerd worden, dat de proef geslaagd was. Op 1 Jan. '33 werden 4 nieuwe groepen gevormd, terwijl het aantal leerlingen van 1 groep zoodanig teruggelopen was, dat deze opgeheven werd. Bij het schrijven van dit artikel telt de school plm. 200 leerlingen. Het schoolgeld, dat aanvankelijk 6 gld. per jaar bedroeg, werd voor 1933 verhoogd tot 8 gld. Echter is geheele of gedeeltelijk ontheffing in bijzondere gevallen mogelijk.

Thans eenige bijzonderheden over het onderwijs. Uitgangs- en middelpunt van dit voorbereidend muzikaal onderricht is: *het zingen*. Slechts vanuit het zingen worden theoretische kwesties behandeld. De tegenstelling „vervelende theorie” en „prettig zingen” is uit den boeze. Wat van onze oude volksliederen voor kinderen geschikt is, wordt hierbij betrokken. De V.M.S. wil niet alleen een *muziekschool* zijn voor het *volk*, doch ook een *school* voor *volksmuziek*. Bij het voortgezet onderwijs zal dit nog beter tot zijn recht kunnen komen. Veel wordt ook gedaan aan het *Canon zingen*, zeer ten genoegen der leerlingen.

Op een voor ons land waarschijnlijk geheel nieuwe manier wordt het *notenschrift* aangeleerd volgens het solmisatiesysteem. Met zoo'n succes, dat na een half jaar de leerlingen een zeer eenvoudige melodie „van 't blad” zongen. Geleerde liederen en canons worden in

muziekboekjes ingeschreven, terwijl het cijferschrift volledig gebannen is.

Van de tonica-do-methode hebben we de voorstelling van elk der noten do, re, mi, enz. door een handbeweging overgenomen, hetgeen de aanschouwelijkheid en de trefzekerheid ten goede komt.

Het is hier niet de plaats om de methode in bijzonderheden te beschrijven, noch de wijze, waarop wij gehoor- en trefoefeningen, ademhaling en uitspraak behandelen. Wel lijkt het me vermeldenswaard, dat we veel laten *improviseeren*. Een melodietje, als vraag gegeven, wordt door de kinderen beantwoord, op een kort zinnetje bedenken ze een wijze, op een wijze woorden. Op deze wijze leeren ze met de noten omgaan als een timmerman met zijn gereedschap.

De door kinderen zoo begeerde activiteit laten we tot uiting komen door rhythmische oefeningen in het klappen en loopen, door het uitvoeren van liederen met eenvoudige pasjes en eenvoudige volksdansjes. Hierin zit tevens een voorbereiding voor de eventueel later te beoefenen rhythmische gymnastiek en volksdans.

Ten slotte hebben we onze *luisteroefeningen*, die ten doel hebben om te komen tot passief muziekgenot. Hierbij speelt de leeraar iets voor, dat besproken en zoo mogelijk onder woorden gebracht wordt.

Op deze manier trachten wij alles wat in het kind leeft aan muzikaliteit tot uiting en ontwikkeling te brengen.

Merkwaardig is het om te zien, hoe verschillend de kinderen op diverse elementen reageeren en dit geeft ons een goed denkbeeld van hun muzikale begaafdheid. Dat hebben we noodig, want aan 't eind van het tweede jaar wordt de gelegenheid opengesteld tot het volgen van instrumentaallessen. Slechts leerlingen, die voldoende aanleg bezitten, worden n.l. tot dit onderwijs toegelaten. De andere worden in zanggroepen vereenigd, of in groepen waar volgens Dalcroze aan de muzikaal-rhythmische opvoeding gearbeid wordt. Daarnaast komen, indien er voldoende belangstelling is, volksdansgroepen.

Op welke instrumenten les gegeven zal worden is weer een vraagstuk op zichzelf. Aan de gewone muziekscholen domineert de piano in hevige mate. De V.M.S. zal een ruime plaats inruimen aan de samenspelinstrumenten als fluiten, blokfluiten, strijkinstrumenten, mischien zelfs occarino's e.d. Een groote gedachte zal echter allen moeten omvatten, één gedachte, die tot uiting komt in het gemeenschappelijk musiceeren. Bovendien komen er voor allen verplichte uren, waar theoretisch verder gewerkt en de ontwikkelingsgang der muziek bestudeerd wordt.

Feitelijk begint dus eerst met Januari a.s. de eigenlijke V.M.S. Zonder een centraal punt, een eigen gebouw, hoe bescheiden ook, zullen we het niet kunnen stellen. Het zal voor het Bestuur een zware taak zijn in dezen tijd de daarvoor benoodigde gelden van overheid en particulieren te verkrijgen.

Doch het succes, dat reeds geboekt is, de belangstelling, die ouders en kinderen, autoriteiten en particulieren getoond hebben, zijn een sterke stimulans om te trachten de komende moeilijkheden te overwinnen. Het feit, dat hier methodes en principes aan de praktijk kunnen worden getoetst, dat aan de V.M.S. *muziekpaedagogisch ge-experimenteerd* wordt, maakt de zaak ook voor het officieele onderwijs van belang. De nuchtere onderwijsman vraagt bij elke hervorming naar een stuk praktijk om hem te overtuigen. Welnu, dat kan de V.M.S. hem geven.

Er is ontzaglijk veel geredeneerd en geschreven en het aantal commissies in den loop der jaren is legio. Doch hier wordt een daadwerkelijke en krachtige poging gedaan om — zij 't vooralsnog op bescheiden schaal — het muzikale peil van het Nederlandsche Volk te verhoogen. *Het muzikaal-analphabetisme van den Nederlander is voor onze volksontwikkeling een schande, die hoe eer hoe beter uitgewischt dient te worden.*

Het bed van Procrustes

door Dr. J. LUNING PRAK.

Van het begin dezer eeuw af hebben de kinderpsychologen gehamerd op het aambeeld van de individueele verschillen tusschen de schoolkinderen en de noodzaak daarmee meer rekening te houden, dan in een eenvormig klassikaal onderwijs mogelijk is. En het pleidooi van deze brilante reeks van onderzoekers — ik noem slechts als sterren van de eerste grootte Alfred Binet, Lewis Terman, Cyril Burt en Ovide Decroly — is ingeslagen.

Het vorig jaar betoogde Claparède, de bekende Geneefsche hoogleeraar, bij een paedagogische lezing in Den Haag, hoe de mensch tevereden voortleeft in zijn gewoontebestaan zoolang de harmonie gehandhaafd blijft en hoe pas wanneer een ernstige verstoring dier harmonie dreigt of een stuk van zijn illusiewereld in duigen is gevallen, hij moeizaam en zuchtend aan de pijnlijke taak begint zijn biologische reserves in het strijdperk te brengen, n.l. te denken. In

deze biologische beschouwingswijze is het denken dus de heemeester, die de wonden en ziekten, bestaande in aanpassingstekorten tusschen wensch en werkelijkheid, moet genezen of voorkomen. Zoolang het individu gezond is maakt hij nergens om: maar pijn en zwakte richt zijn geest op middelen om de gezondheid, de levensharmonie te herstellen.

Ongetwijfeld zit er aan het denken zulk een biologische kant en ten aanzien van het onderwijs vinden we daarvan zeer schoone demonstraties. Want bovengenoemde leer van de differentiatie der leercapaciteit is haar zegetocht niet begonnen als een academisch inzicht. Weliswaar hadden Galton e.a. deze leer op geniale wijze theoretisch ontwikkeld, maar hun leering is vooreerst steriel gebleven. Tot een practisch-paedagogische vrucht rijpte zij pas door het geploeter en gezwoeg met de zwakzinnige kinderen, die totaal incapabel waren van het schoolsche onderwijs te profiteeren en als remblokken aan den onderwijswagen hingen. Naast Itard en Seguin, is Binet's naam onverbrekelijk met dit vraagstuk verbonden.

En men kan nu erkentelijk constateeren dat, althans in theorie, het speciale onderwijs voor zwakzinnigen in alle cultuurlanden als de juiste oplossing is erkend. Zij het ook dat in de schoolpraktijk meestal slechts een derde deel of nog minder der debiele kinderen van deze speciale opvoedkundige verzorging profiteert. Nu de ergste paedagogische pijn weer voorbij is, men althans den naam van het geneesmiddel kent, hervat het routineleven in de school zijn rol.

Weliswaar heeft men in Amerika verder doorgedacht en juistere consequenties getrokken uit die leer der individuele verschillen, is ook in Duitschland de onderwijisdifferentiatie in tal van plaatsen verder doorgevoerd, en ziet men sporadisch nog elders verdienstelijke pogingen in deze richting, maar een communis opinio als ten aanzien van dat ergste fiasco, het normale onderwijs aan abnormale kinderen, bestaat niet. Hier te lande meent men veelal naïef, maar geheel te goeder trouw, dat na de segregatie van die 1 of 2% zwakzinnige kinderen, er verder geen reden is tot onderwijsdifferentiatie.

En juist door het onderbrengen dier zwakzinnige kinderen in speciale scholen en de graag gekoesterde illusie, dat het daarmee nu in orde is, heeft dit eenigste concrete voorbeeld van onderwijsdifferentiatie voor tal van leidende paedagogen zijn mogelijke waarde als exempel en richtsnoer ingeboet. Zij hebben er eenvoudig geen weet van. Daar komt nog iets anders bij.

Er bestaat in ons land een tamelijk diepe kloof tusschen het practisch onderwijs geven en het theoretisch beoefenen der paedagogische

wetenschap. De leerkracht heeft meestal, om het maar eens elegant uit te drukken, als de bel gaat zijn buik er vol van en besteedt den hem resteeren tijd aan ontspanning, huiselijke zorgen, privaatllessen, vakstudie (die „per definitionem" nooit paedagogiek is), leerboekencompositie e.d. En slechts zij die geen praktische uitlaatklep hebben voor hun paedagogische driften, razen zich uit in inktstroomen over geduldig papier. Zooals ik dat nu b.v. hier doe.

En die kloof, die wel eens wat nader mag worden verkend, is in Nederland zoo groot, dat onze academische docenten in de paedagogiek voor het meerendeel praktische onderwijservaring, buiten de hoogeschool dan, missen. In angstige droomen wekt onze paedagogiek bij mij dan soms ook middeleeuwsche reminiscenties.

Onder de strakke alleenheerschappij der theologie werd in de middeleeuwen ook de natuurwetenschap naar analogie der theologische wetenschap beoefend. Het was een vanzelfsprekend tamelijk verachte discipline, waaraan nog eenige standing kon worden bijgezet door het citeren van kerkvaders, klassieke schrijvers e.d. autoriteiten. Met proefnemingen zou men zich natuurlijk niet aflaten, op een enkel goudbegeerig alchemist na; maar een geleerd debat over de physica, waarbij Paracelsus en Aristoteles, Albertus Magnus en Raimundus Lullus in het gevecht werden gebracht, kon als een tijdelijke verpoizing van nobeler overpeinzingen en redetwisten worden gesavoureeerd. Vanzelfsprekend was het beste citatenkanon en de listigste debater dus de knapste natuurkundige.

In den beroemden roman van Mereschkowski over Leonardo vindt ook de wijsgeerig niet geschoolde dezen grappigen toestand fel belicht door het protest van da Vinci, die zelf wil onderzoeken, begrijpen en weten, zelf wil putten uit de schatkamers der natuur, en het vermaan zijner vrienden om zich toch te verdiepen in de onfeilbare klassieken, in de ware wetenschap, en af te laten van zijn verdwaasd streven naar eigen en nieuw inzicht.

Het is nog geen drie eeuwen geleden, dat omstreeks den tijd van Cromwell een geheim genootschap, dat even later tot de Royal Society werd gepromoveerd, om de tafel plaats nam om de toen verbreide leer te toetsen, dat een spin, geplaatst in een magischen cirkel van „eenhoornpoeder" daar niet uit zou kunnen komen. De spin wandelde doodgemoedereerd over de magische cirkel heen en deze „leer" was ontploft. O.a. zaten aan die tafel Robert Boyle en Isaac Newton.

Wat een afschuwelijk bijgeloof! Neen, wat een grootheid in het kleine, wat een schitterende triump van werkelijkheidszin en intellectuele nieuwsgierigheid over leeg verbalisme en verschaalde dogma-

tiek. Want die simpele zwenking, om het nu eindelijk ook eens aan de *spin* te vragen, in plaats van aan een dozijn kerkvaders en klas-sieken, daarop was men in eeuwen niet gekomen.

In Molière's *Malade Imaginaire* vindt men, naar een door Plautus reeds gecreëerd prototype, een juweel van een parallel van dit goochelen met leegte termen en begrippen op medisch terrein. Wat meteen aanduidt, hoe deze simulatie van inzicht en wetenschap de eeuwen trotseert en wel onuitroefbaar zal zijn. Ik meen dat op goede gronden is vol te houden, dat het huidig stadium der Nederlandsche paedagogiek van deze smetten nog lang niet vrij is, al mag wel de hoop worden gekoesterd, dat we het culminatiepunt hebben overschreden.

De verzoeking is ook wel groot! Tal van interessante en strijdige opvattingen worden verdedigd. Theologie, filosofie en psychologie nemen beurtelings de stuurlooze paedagogiek op sleeptouw. En waar moet de arme schoolmeester zich bergen, als een orthodox Montessoriaan, een eclectisch psychoanalyst, een kampioen der Gestaltpsychologie, Piaget, de Eidetik, de anthroposofie en nog een dozijn andere in onoverzichtelijke warreling hem beurtelings aan zijn jasje komen trekken? En dan, ze zijn zoo verraderlijk interessant, al deze „geestesstroomingen"! Een nuttig huismiddeltje is, tusschen twee haakjes, zich altijd consequent af te vragen: kan ik dit dikke boek of dit 'lijvig artikel ook even indeelen naar a. verzameld materiaal (hoeveel en hoe verzameld), b. verklaringshypothese(n), c. verificatie, d. beteekenis en grenzen. Het is frappant hoe weinig er dan bij enkele der momenteel luidst klinkende namen overblijft. In kolom a. en c. soms vrijwel niets. Maar daarvoor heeft de practische onderwijsman meestal tijd noch lust.

En dus gaat hij met de paedagogiek te werk, zooals de onderwijzer met zijn van buiten geleerd schoolboek over de paedagogiek: hij negeert dit vak volkomen bij zijn schooltaak. Die schoolboeken over de paedagogiek zijn trouwens wel haast even erg als de middeleeuwse natuurkunde: een excerpt uit leerstukken, historische bijzonderheden, dozijnen autoriteiten en methoden, waarvan alleen het inzien al duizelig maakt. Het is niet te verwonderen, dat de oudleerling van de kweekschool dezen verballen ballast bij de intrede in de schoolklas terzijde stelt en precies handelt alsof hij of zij nooit van paedagogiek gehoord had.

Men kan het ook zoo zeggen. De schrijftafelbeoefening der paedagogiek biedt vele gevaren. Slechts zeer superieure geesten kunnen uit de overstelpende veelheid van geschriften, waarin elke meening met haar volkomen tegendeel in volle overtuiging wordt geponeerd, het

zwakke geluid der waarheid opvangen. En hoe groot is niet het gevaar, dat men de lectuur selecteert in de richting van een sympathie.

Met restricties voor uitzonderingen naar beide kanten, kan men zeggen dat de Angelsaksische paedagogiek zich tamelijk goed vrij heeft weten te houden van deze verbale strikken en zich in het algemeen op verdienstelijke wijze aan de werkelijkheid heeft vastgeklemd; in Duitschland daalde de meer of minder succesvolle filosoof tot de paedagogiek af, bleef het de illusie zelfs van den kinderpsycholoog, om nog eens als filosoof „anerkant zu werden“, en zijn hierdoor merkwaaardige *déraillements* ontstaan, waarvan we in Nederland jammer genoeg meer schade en schande hebben ondervonden, dan de Angelsaksische nuchterheid en empirie ons tot nog toe voordeel brachten.

Er is slechts één afdoende remedie tegen deze verbale aberraties, het *bad in de schoolsche werkelijkheid*. Putten aan de bron zelf, zich verdiepen in den nood der schoolkinderen, klassikaal en individueel. En het zal ook niet zoo lang meer duren, dat de wetenschappelijke paedagoog meer op den medicus gaat gelijken. Dat men hem zal waardeeren niet naar zijn beleezenheid of debatersqualiteiten, maar naar zijn ervaring en kunde als onderzoeker. Vragen als: *a.* wat vindt U van de globale methode van leesonderricht; *b.* wat denkt U van intelligentietests; *c.* zou volgens Uw opinie onderricht in handenarbeid het latere nijverheidsonderwijs ten goede komen?, — moeten plaats maken voor: *A.* welke ervaring deed U zelf op met de globale leesmethode, met hoeveel kinderen, van welken leeftijd, met welk I.Q. hoe zijn de leesresultaten bepaald; *B.* heeft U niet indertijd 10 eerste klassen gebinetteerd, en nu ze drie jaar later met een klassikalen intelligentietest zijn onderzocht, welke verschillen doen zich nu voor in de variatie der resultaten, zijn de afwijkingen het grootst bij de achterlijken of bij de begaafden; bij de jongens of bij de meisjes; welke test sluit zich het dichtst aan bij de schoolsche rekenprestaties, welke bij het leesonderricht etc.; *C.* hoeveel leerlingen in handenarbeid onderwezen heeft U gevolgd op de nijverheidsschool, welke verschillen heeft U geconstateerd met leerlingen zonder deze training, in welke vakken, voor welke niveaus van bekwaamheid...? Zooals gezegd, nemen de verblijdende symptomen van dezen nieuwen geest gelukkig hand over hand toe.

Dit betreft de beoefening der theoretische paedagogiek. Maar ook ten aanzien van den practischen schoolmeester stonden en staan wij psychologen steeds voor raadselen, waarvan ik nu een als hoofdthema van dit artikel ga ontvouwen.

In een tijdvak van ruim 30 jaar hebben wij nu miljoenen kinderen en volwassenen onderzocht met onze zoogenaamde intelligentietests. En met alle verschil van proefmateriaal, methode en resultaat, over dit punt waren we altijd geheel eenstemmig: *de verschillen tusschen de menschen in verstandelijke gaven zijn veel grooter dan de publieke opinie of de school tot nu toe heeft ingecien*. Die verschillen zijn, om het met een enkel voorbeeld duidelijk te maken, zoo groot, dat een juist beginnende eerste klas met zesjarige kinderen als regel meerdere leerlingen bevat, die het intellectueel niveau van vijfjarigen nog niet bereikt hebben en evenzeer een groepje, dat het verstandelijk peil van zevenjarigen reeds overschreed, terwijl één leerling zoo achterlijk is, dat hij met een vierjarige overeenkomt, en een ander al de achtjarigen op zij streeft. Een groote divergentie dus, die in opvolgende klassen waaivormig uitgroeit, steeds erger zou worden, indien niet het zitten blijven de verschillen bijknipte. Niettemin is in elke klas een spreiding in intelligentie over vier jaren verstandelijken leeftijd de regel.

In den loop der laatste 12 jaren onderzocht ik zelve of liet door mijn assistenten onderzoeken ongeveer 55000 personen, kandidaten voor, leerlingen of abiturienten van Nederlandsche scholen, van praktisch alle schooltypen, varieerend in leeftijd van 3 tot 50 jaar, in verstand van imbecil tot hoog begaafd, afkomstig uit alle streken des lands. En in elke groep, in elke klas vonden wij weer die forsche verschillen, nimmer gelijkheid.

Het onderwijs wendt krampachtige pogingen aan tot nivelleeren, die zoo weinig resultaat hebben, dat na 6 of 7 jaar onderwijs, de eene rekrut 20 eenvoudige sommetjes af en goed maakt, en de ander slechts 2 oplost en beide fout, in denzelfden tijd. Alle sprookjes over de uitgestorven analphabeten ten spijt.

De taak van den onderwijzer komt dus neer op het aantrekken van een en hetzelfde schoolsche confectiepakje aan jonge reuzen en jonge dwergen. En men zou verwachten dat elke onderwijzeres of onderwijzer op haar of zijn achterste beenen stond te protesteeren tegen een dergelijke dwaze opdracht en een zoo ridicule schoolorganisatie. Onze ooren moesten tuiten van de vehemente invectieven tegen dit gelijkheidsdogma en deze kalenderverdwazing!

In stede daarvan kabbelende rust en algemeene tevredenheid. Wel zijn er andere punten, die worden bediscussieerd (behalve natuurlijk enkele vitale, niet-paedagogische interesses), zooals didactiek, leermiddelen, programma's, aansluiting met het voortgezet onderwijs e.d., maar deze kardinale kwestie schijnt voor de leerkrachten niet te bestaan.

En daarom is het met groote voldoening, met innige blijdschap, dat ik kan getuigen dat bovenvermelde conclusie voorbarig en onjuist is. Dat deze problemen wel degelijk springlevend zijn voor elke leerkracht die ze maar wil zien, wordt ad oculos gedemonstreerd door het voortreffelijk vlugschrift van den heer D. Tiemersma, hoofd der school te Amsterdam: *Het Eenheidskind, Product van het Klassikale Stelsel*,¹⁾ met den ondertitel: Wat doet de Lagere School met de begaafdheid van ieder kind?

Hier hebben we nu het uiterst zeldzame, niet genoeg te waardeeren schouwspel, dat een praktisch schoolmeester, die naar het schijnt van alle psychologische en statistische smetten is vrij gebleven, schepend slechts uit eigen waarneming in eigen klas, deze fundamentele onderwijsfout volkomen doorziet en op moeilijk te overtreffen wijze aan den schandpaal nagelt.

En er is reden om ons applaus nog tot een *da capo* te doen aanzwellen, want de heer Tiemersma richt zijn aandacht nu eens niet op de achterlijken — die zeker ook hulp behoeven, maar al tal van kampioenen hebben gevonden, zoowel amateurs als professionals —, maar houdt een vurig pleidooi voor de steeds verwaarloosde begaafden, wier misdadige miskenning hem met gerechtvaardigde ergernis vervult. En daarin is hij niet alleen een opmerkelijk begaafd waarnemer, maar ook een baanbreker hier te lande. Ik kan niet beter doen dan den heer Tiemersma zelve het woord te geven.

..... maar de verwaarloozing waar we ongemerkt *allen* aan meedoen, geldt een geheel andere groep van kinderen.

Het zijn niet de mismaakten, de achterlijken, de misdeelden, maar juist de *vluggerts*, de *intelligenten*, de *begaafden* in de klas.

Deze worden verwaarloosd, schromelijk verwaarloosd, en — wij onderwijzers merken het zoo niet — en — de ouders, — ze weten het niet.

Waar voor achterlijke kinderen aparte scholen voor buitengewoon onderwijs worden ingericht, waar van een zwakken broeder in de klas extra notitie wordt genomen, voor hem extra moeite wordt gedaan, wat alles zeer prijzenswaard is, meen ik, dat we ook wel eens onze volle aandacht mogen schenken aan het begaafde kind en ons afvragen, of we hem of haar wel geven, wat het noodig heeft.

En zeg nu niet te gauw: maar *dat* kind komt er wel, *die* heeft geen aparte zorg noodig, want als we zeggen: „dat kind komt er wel,” kan bedoelen we, dat het met 6 of 7 jaar met loffe-

¹⁾ Uitgave J. Muusses, Purmerend. Prijs f 1.25.

lijk ontslag de school kan verlaten of met gunstig gevolg het toelatingsexamen voor een andere onderwijsinrichting aflegt, maar . . . is dat een waarborg, dat we aan *dit* kind hebben gedaan, wat er aan gedaan *kon* worden, dat dit kind zich heeft ontwikkeld, zooals het zich in overeenstemming met zijn ontvangen talenten *kon* ontwikkelen?

Immers *neen!*

En — wie ons hedendaagsch systeem *kent*, weet maar al te goed, dat we met dit kind eigenlijk niets anders hebben gedaan, van den eersten schooldag af, dan remmen — remmen — remmen."

"Ik wil trachten het nog anders te zeggen:

a. Menig begaafde jongen komt met zijn zesde levensjaar op school en kan dan reeds tot 100 tellen, herkent de hoeveelheden van 1—5 direct, kan zelfs eenvoudige optellingen en aftrekkingen maken, heeft de cijfers reeds van de klok geleerd — en als hij oudere broertjes en zusjes heeft — heeft hij nog veel meer geleerd.

Komt deze leerling in de eerste klas onder den adem van het streng klassikale systeem bij een ijverige onderwijzeres, die het als haar taak beschouwt, het programma af te werken en die probeert *alle* kinderen na 52 weken in de tweede klas te krijgen en die daarom maanden besteedt — het fundament moet toch goed zijn — aan wat bovenbedoelde leerling met een paar lesjes reeds zou weten, dan zal ieder me toch toestemmen, dat hier kostbare tijd voor een begaafden jongen verloren gaat en dat — wat veel erger is — *leergierigheid, werklust, enthousiasme voor schoolwerk* reeds in de eerste schoolmaanden wordt *versmoord. Verwaarloozing!*"

"Langzaam aan, niet te haastig. Niet te vlug. We komen er wel. We moeten allemaal mee. Kalm, kalm. Wacht maar even.

Ja, zóó erg is het, dat zelfs de begaafde leerling niet aan de invloed van het onverbiddelijke stelsel ontkomt, en zich ook *aan* gaat passen in de zoete *rust* en deze zetten tot in lengte van jaren voort, wat ze reeds in de eerste klas op zes-jarigen leeftijd hebben *aangeleerd*: "het op hun slofjes af te kunnen."

Zonder strijd noch kroon, want ze hebben zich nooit behoeven in te spannen — echt inspannen, zooals de jeugd zich zoo gaarne geheel aan zijn werk geeft, — ze gingen altijd met voldoende cijfers op het rapport naar huis en kregen na zes jaar loffelijk ontslag.

Kalmte en rust.

Maar juist dat heel kalme rustige renteniers-achtige, zegt me, dat in den begaafden jongen iets is kapot gemaakt, van zijn zesde levensjaar af iets systematisch is verstikt, wat ik kort jeugdig, vurig enthousiasme voor *werken, zoeken en denken* zou willen noemen."

„Het Procrustesbed:

de vlugge leest 1 minuut. Hij is $1\frac{1}{2}$ minuut „te groot”,
de achterlijke leest 4 minuten. Hij is $1\frac{1}{2}$ minuut „te klein”,
de gemiddelde leest $2\frac{1}{4}$ minuut. *Hij past!*

Een tweemansschool aan te bevelen boven een 6-mansschool?

Voor een jongen als Piet en met een stelsel als het klassikale in allen ernst... *ja!*

In een tweemansschool *moet* men tenminste eenigszins met het stelsel breken, al is men nog zoo verstokt conservatief, en daar pikt de vlugge leerling nog eens een extraatje op door de aanwezigheid van andere klassen”.

Wordt vervolgd.

Het leekenspel in de Rotterdamsche Volkshuizen

door IDA HEIJERMANS.

Toen den 17en Maart in het Rotterdamsche „Ons Huis” voor het eerst *De roep der stad* van Henriëtte Roland Holst werd opgevoerd, sprak dr. K. F. Proost, de directeur, een inleidend woord. Hij vertelde, dat het leekenspel ten tooneele werd gebracht door de ontwikkelingsclubs van „Ons Huis”, het Zuider- en het Kralingsche Volkshuis en dat dit spel is geboren uit den geest dezer volkshuizen en hun sfeer.

Inderdaad! En het merkwaardige is het bovendien, dat *De roep der stad* het derde is in de serie der leekenspelen, geschreven voor de Rotterdamsche inrichtingen, en zij alle drie op analoge wijze ontstonden, waardoor een lijn is aan te wijzen in hun ontwikkelingsgang, maar tevens een verschil, niet alleen het gevolg der individualiteit van hen, die het schreven, maar ook van den tijd, waarin zij ontstonden.

A. de Koe, de eerste directeur van „Ons Huis”, is de stichter der ontwikkelingsclubs geweest. Door het nauwe contact dat er tusschen hem en hen ontstond, is het mogelijk geworden, dat wat in deze clubs werkte en woelde, zijn geestelijken neerslag vond in het merkwaardige orgaan *De Brandaris*, dat verslagen brengt en bracht van lezingen, besprekingen, beschouwingen, van alles wat om oplossing vraagt in het denk- en gevoelsleven van de leden der clubs.

Daardoor kon het ook, dat de Koe *Winterconnewende* schreef, een

zinnebeeldig midwinterspel, zooals hij het zelf betitelt, en waarvan hij in het laatste nummer van *Wording* zegt: „Dit spel ontstond als neerslag van geestelijk samenstrijden met de kameraden van de Ontwikkelingsclub in Ons Huis te Rotterdam.”

Verschillende keeren is het spel opgevoerd, elk jaar in den tijd der zonnewende.

Toen schreef G. J. Lindemans het *Lentespel*, dat op een zonnigen Junidag voor het eerst werd gespeeld het afgeloopen jaar in de duinen van Wassenaar. Doch ook hij gaf vorm aan gezamenlijk beleven. In hetzelfde nummer van *Wording*, waarin de Koe's spel is opgenomen, staat het andere en er wordt bij vermeld: „De woorden van dit spel zijn van G. J. Lindemans. Geest en gedachte zijn echter geheel voortgekomen uit de O. C. van Ons Huis te Rotterdam en tot een spelschema gemaakt door dr. J. C. Proost-Thoden van Velzen.”

Samenwerking heeft er eveneens plaats gehad tusschen de dichteres van *De roep der stad* en het Rotterdamsche „Ons Huis”. Aan het spel werd door haar vorm gegeven in Februari—November 1932, in overleg met de leiding van „Ons Huis” en de ontwikkelingsclubs.

Het spreekt dus vanzelf, dat het niet iets toevalligs is, dat er eenheid is te bespeuren in de beschouwingen, waarmede de drie leekenspelers eindigen. Alle drie zijn ontstaan in tijden van strijd, leed en ellende.

In *Wintersonnewende* zegt de Verkonder: „Leven is sterker dan moedeloosheid waant” en hij zegt tot den mensch: „In u-zelf, broeder, groeien geweldige krachten, geboren in diepten van 't levende Al.”

En de massa begrijpt het en roept uit: „Heil dan het Leven, de eeuwige stijging, de eeuwige druk en de eeuwige bevrijding.”

Van invretender leed spreekt het *Lentespel*. Dat kon niet anders, want het werd in later jaren geschreven dan het spel van de Koe, in dezen tijd van crisis en werkloosheid, van het zich steeds meer voltrekkende proces der mechanisatie van den arbeid. In de bloeiende lente, voelt de massa zich uitgestooten. De geleerden roepen haar toe, dat er geen uitkomst voor haar is, omdat „de onontkoombare wet” de vernietiging wil van wie te veel zijn.

Doch het geloof brengt een andere boodschap: „Het Leven is de een'ge, eeuw'ge bron van krachten. Mijn roep, die dienend strijden, wijding vraagt, schenkt u den vrede, die uit werkend strijden daagt.”

Aan climax van leed en vertwijfeling is vorm gegeven door Henriëtte Roland Holst, want in *De roep der stad* uit zich en het leed van den enkeling, en het verwarrende der groote stad, van Rotterdam, dat in betrekkelijk korten tijd groeide van stadje tot het groote

centrum, hetwelk het nu is en duizenden van het platteland tot zich trok. Dit leekenspel werd dus tot iets, dat als het werkelijke kon aangevoeld worden door wie het gaven, hen die het speelden en de anderen, welke het opvoeren zagen.

Een kenmerkend verschil bij alle overeenkomst was er daardoor tusschen dit spel en de beide vorige. Andere vragen werden in hoofd en hart van uitbeelders en toeschouwers gesteld. In anderen tijd verplaatste het, omdat in de periode, die we nu beleven, elke dag van heden verschilt van dien van gisteren.

In al het beklemmende van de groote stad, in al de overtuigingen, die om aanhangers strijden, is de mensch, welke naar de stad gelokt werd door haar belofte van werk, haar licht en vermaak, als verbijsterd, hij gaat onder in de zuiging van eentonigen arbeid, wordt meegesleept in draaikolken van ontaardend genot, vindt geen steunende hand, die wegtrekt van den ondergang.

Voor de rust en de eenheid van het dorp is de versplintering in de plaats gekomen.

Maar ook nu is troost en bevrijding te bieden door wie schouwend en begrijpend waarneemt. Eenheid en kameraadschap uitten zich, toen in de botsing tusschen de bemanning van schepen en de leiders der Holland-Amerika lijn geen daad van geweld hoefde te geschieden of gestraft te worden; — de stad brengt ook bevrijding, omdat zij den mensch voert naar wijder verband van menschen. De dorpeling, gevangen in kleinen kring, komt tot dieper schouwen: „Ik voelde het leven godlijk; ik voelde God worden, in de sterre', in den mensch, in al wat groeit en vergaat.”

Weer begrijpt de massa, voelt zich getroost en gelouterd: „Gij leeft in ons, in U leven wij, zoo wordt breeder de stroom en voller het tij.”

Wie dit alles zag en hoorde, zich gegrepen voelde, weet, dat er in het Rotterdamsche „Ons Huis” door en met deze leekenspielen iets zeer merkwaardigs zich heeft ontwikkeld.

Zij, die aan deze spelen vorm gaven, beluisterden wat er omging in hen, die ze opvoerden en degenen, welke naar ze luisterden. De brug werd geslagen tusschen tooneel en publiek.

Het spel krijgt er de beteekenis, die het had in alle tijden, toen het voortkwam uit het leven zelf en wie schouwde in wat hij zag eigen beleven terugvond.

„Het is niet om kunst te doen, niet om mooiheid of schoonheid, doch het spel brengt innerlijk leven naar buiten en wordt met innerlijke overtuiging gespeeld,” zei dr. Proost in zijn inleidend woord.

Aan deze woorden is weinig toe te voegen. Sfeer was er in de

opvoering, sfeer in de zaal, in de stilte, waarin geluisterd, in de ontroering, waarmee gevolgd werd.

Onze grootste dichteres heeft het niet beneden zich geacht vorm te geven aan hetgeen wat haar gevraagd werd om uit te beelden voor de eenvoudigen, die speelden en luisterden. Hoe zou het ook anders gekund hebben! Want meer dan ooit is er wijdheid van schouwen en diepte van voelen noodig om boven het martelende van dezen tijd uit te komen.

De drie leekenspeelen van het Rotterdamsche „Ons Huis” dragen een toekomstbelofte in zich en door wat zij zeggen, en door hun uitbeelding.

Met de eigen menschen werd *De roep der stad* ingestudeerd, opgevoerd; jongeren en ouderen speelden met elkander: de leden der ontwikkelingsclubs, zij ook, die functies hebben bij den gewonen arbeid van de stichting, spelers uit de drie deelen der stad: het centrum, het Zuiden en het Oosten, als, een groot gezin voor de grootere eenheid, die de stad is.

Ook in dat opzicht was er climax in den ontwikkelingsgang der drie leekenspeelen.

Het herstel van een nationaal recht voor de belangrijkste tak van de volksontwikkeling, het lager onderwijs,

door W. EMMENS.

Het is van algemeene bekendheid, dat het openbaar lager onderwijs in de laatste jaren met snelle schreden achteruitgaat. De voorstanders van het openbaar onderwijs schrijven dit aan verschillende oorzaken toe; een van de voornaamste oorzaken, die gewoonlijk niet wordt genoemd, ligt m.i. in het optreden van de onderwijzers.

De redactie van „Volksontwikkeling” heeft meermalen opstellen gepubliceerd over het openbaar onderwijs, maar dit optreden buiten bespreking gelaten.

In de redactie stelde ik voor, naar aanleiding van een artikel van iemand, die in de N.R.C. over de houding van de onderwijzers zijn meening had uitgesproken, de inzender van dit artikel uit te noodigen, daarover in „Volksontwikkeling” te schrijven. Men achtte dit niet gewenscht.

In de redactie stelde ik daarna voor, dat deze zelf artikelen over de houding van de onderwijzers zou publiceren. Hiertoe bestond wel eenige neiging, maar om redenen, waarmee de redactie als zodanig niets had te maken, meende men, het toch niet te moeten doen.

In de redactie stelde ik tenslotte voor, een uiteenzetting te geven van art. 42 van de wet op het lager onderwijs, om in verband daarmee te eischen, dat alvast de onderwijzers, aangesloten bij de communistische partij, uit het onderwijs werden verwijderd. Art. 42 stelt namelijk aan de onderwijzers de eisch: „opleiding tot alle christelijke en maatschappelijke deugden.” Daar een onderwijzer door zijn aansluiting bij de communistische partij, openlijk getuigenis aflegt van zijn strijd tegen elke godsdienst en inzonderheid tegen het christendom, van zijn strijd voor gezinsontbinding en voor de ondermijning van het gezag, is hij niet in staat aan de in art. 42 gestelde eisch te voldoen, en moet daarom op grond van hetzelfde artikel worden geschorst. De voorstanders van het openbaar onderwijs hebben op grond van art. 42 het recht, voor hun kinderen onderwijzers te verlangen, die niet de christelijke leer bestrijden en niet het gezag ondermijnen of helpen ondermijnen.

Meer dan ooit ben ik na de woorden van den voorzitter van de Vereeniging van Hoofden van Scholen in Nederland, uitgesproken op de 35ste algemeene vergadering, overtuigd, dat al lang ingegrepen had moeten worden. In de N.R.C. van 15 April 1933 (Avondblad) staat namelijk het volgende:

„Waar het hoofdbestuur ook komt, in dorp of stad, overal treft het ons,” aldus ging spr. (= de voorzitter van genoemde vereeniging) voort, „dat de rijksinspecteur in bepaalde gevallen de macht tot ingrijpen ontbreekt. Toen er jaren geleden, andere verhoudingen waren en het ambtelijk gezag ook ambtelijk overwicht beteekende, waren er ook geen wettelijke bepalingen noodig, die een ingrijpen van den inspecteur mogelijk maakten. Doch nu alles op zijn grondvesten schudt en de verhoudingen uit het oog worden verloren, nu bovendien het besturen vaak veranderd is in bestuurd worden door de vakorganisatie van dezelfde kleur, nu betreuren wij het, dat er geen man is, die namens de regeering een gebiedend „Halt” kan doen hooren. Gij allen hebt onlangs een artikel kunnen lezen van het bestuur der afdeeling Amsterdam over het optreden van een onderwijzer, die zich niet onzag, onder schooltijd een intimideerend briefje te schrijven aan zijn onmiddellijken chef en die bovendien in het orgaan van de afdeeling Amsterdam van den Bond van Nederlandsche Onderwijzers een stukje plaatste, dat alle perken van beschaving en ambtelijke verhouding te buiten gaat. Wij betreuren het, dat de autoriteiten hierbij werkeloos blijven of moeten blijven.”

Is dit niet muiterij aan boord van het schip van het lager onderwijs?

Ik juich het daarom van harte toe, dat niet meer, zooals nog kort geleden, door afzonderlijke personen, maar thans door een georganiseerde groep openlijk de eisch wordt gesteld, dat „de roode onderwijzers” (bedoeld zal zijn ook de roode elementen in het overige onderwijs) uit het openbaar onderwijs verdwijnen, om een nationaal openbaar onderwijs weer tot een denkbare mogelijkheid te maken.

Daar de overige leden van de redactie hebben gemeend, geen enkele mijner pogingen in deze richting te kunnen steunen, al zijn ze ook allen voorstanders van het openbaar onderwijs, treed ik uit de redactie van „Volksontwikkeling”.

INHOUD VAN AFLEVERING 8.

	Bladz.
Emancipatie van den Onderwijzer II., door G. van Veen . .	225
Een gedenkboek der leeszaalbeweging, door C. A. Steenbergen	236
De Volksmuziekschool te Amsterdam, door Willem Gehrels .	242
Het bed van Procrustes, door Dr. J. Luning Prak	248
Het leekenspel in de Rotterdamsche Volkshuizen, door Ida Heijermans	256
Het herstel van een nationaal recht voor de belangrijkste tak van de volksontwikkeling, het lager onderwijs, door W. Emmens	259

TOT GELUK GEBOREN

Onder bovengenoemden titel heeft de Maatschappij tot nut van 't algemeen twee boekjes uitgegeven van de hand van Mevrouw J. Riemens-Reurslag. Het eerste deeltje behandelt de opvoeding van het kind van de geboorte tot den schoolleeftijd. Het tweede deeltje behandelt de periode van de lagere school. De boekjes hebben een uitstekende pers en sinds het verschijnen van het eerste deeltje in September 1927 zijn er in totaal 45000 exemplaren van opgelegd; voor paedagogisch werk in ons land voorzeker een ongehoord getal.

DE PRIJS PER DEELTJE IS f 0.60.

Voor vereenigingen per 100 exempl. f 25.— Per 1000 exempl f 200.—

NUTSUITGEVERIJ - CENTRAAL-STATION - AMSTERDAM

Beschikbaar

Het is thans meer dan ooit tijd
om kennis te nemen van
onderstaande Nutsuitgaven:

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS I

door A. H. Gerhard en Ph. Kohnstamm f 1.—

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS II

DALTONSCHOLEN (Uitverkocht)
door L. C. T. Bigot, P. A. Diels en
Ph. Kohnstamm.

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS III

HET VERVOLGONDERWIJS
Rapport met bijlagen . . . f 2.50

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS IV

HET VERVOLGONDERWIJS TEN
PLATTELANDE, Rapport . f 1.—

VOLKS ONTWIKKELING

17B 3862

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHARD,
Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS, Dr. K. F. PROOST,
G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0.75

Lichtbeelden-Vereeniging

AMSTERDAM - SINGEL 289-293

Centraal bureau voor lantaarnplaten en wetenschappelijke fotografie
TELEFOON 34648 — POST-GIRO 15476

De Lichtbeelden-Vereeniging heeft een „Uitleenbibliotheek”
van ± 50.000 stuks lantaarnplaten op het gebied van:

Kunstgeschiedenis

Schilderkunst, Plastiek, Bouwkunst, Stedenbouw
(ook kaarten en prenten). Stadsgezichten. —

Cultuurgeschiedenis.

Aardrijkskunde

Oppervlaktevormen, Grondsoorten, Begroëing,
Bebouwing, Verkeerswegen, Economie, Industrie.

Sterrenkunde.

Natuurlijke Historie.

Landbouw en Veeteelt

in ons land speciaal voor het Landbouwonderwijs.

Kinderverhalen en Ontdekkingsreizen.

Voor alle personen of vereenigingen, die praktisch aan ontwikkelingswerk doen
is de Lichtbeelden-Vereeniging een onmisbaar Hulpinstituut.

In 1930 werden 150.000 lantaarnplaatjes van haar betrokken.

Men kan per serie huren à f5.— en een abonnement van 15 series
per jaar nemen voor f30.—. Alle lichtbeelden kunnen ook gekocht
worden, evenals een groot aantal foto's.

De Vereeniging is bezig naast de Lichtbeeldencollectie een archief aan te
leggen van eigen opnamen van Nederland: schilderkunst, architectuur, karak-
teristieke landschappen, begroëing, typen van boerderijen, dorpenaanleg,
industrie en landbouw.

**Uitvoerige catalogi voor alle onderdeelen en alle verdere
informaties zijn aan bovenstaand adres verkrijgbaar.**

Nationaal Recht en Volksontwikkeling.

In ons vorig nummer moesten wij er mee volstaan, het bericht te brengen omtrent de uittreding van Dr. Emmens uit onze redactie; want het bereikte ons te laat om er aanstonds een redactionele verklaring aan te kunnen toevoegen. Thans zien wij ons genoopt tot de volgende uiteenzetting van ons standpunt.

Wij kunnen de omschrijving daarvan, die Dr. Emmens geeft, niet als juist erkennen. Wij moeten de voorstelling wraken alsof onze Redactie geen plaats zou willen verleenē aan artikelen, die een verkeerden geest bij een deel der openbare onderwijzers bestrijden.

Dat wij zulk een critiek in het belang van de openbare school gegeven, niet hebben geschroomd, moge blijken uit het artikel „De emancipatie van den onderwijzer”, waaruit in de groote pers aanhalingen zijn verschenen en waarin één onzer leden op de fouten van een belangrijke groep openbare onderwijzers heeft gewezen. Het ligt trouwens in onze bedoeling, binnenkort nog nader op het vraagstuk van de onderwijsleiding en wat daarmee in verband staat, terug te komen. *Maar het geschil, waartoe zich geleidelijk, in besprekingen binnen de redactie-vergadering en daarbuiten, het meeningsverschil tusschen Dr. Emmens en ons toespitste, was van geheel anderen aard; het betrof in wezen tenslotte de vraag, of in Nederland de wet de wet zou blijven, dan wel met uitschakeling van het wettelijk gezag, gebogen zou worden naar den wensch van een kleine groep, die ook in Nederland de dictatuur wil zien verwezenlijkt.* Het is waar, dat onze huidige redactie eenstemmig en met de grootste beslistheid geweigerd heeft Dr. Emmens ook maar één stap te volgen op dien weg.

Dr. Emmens zegt een beroep te willen doen op „nationaal” recht voor een „nationaal openbaar onderwijs”. Wij zijn integendeel overtuigd, dat niets zoo on-Nederlandsch is als de elders veld winnende strooming om het recht ondergeschikt te maken aan de willekeur van wie de macht bezit. De discussie over de hiermee samenhangende vragen bracht een zóó sterke divergentie van meeningen tusschen Dr. Emmens en de overige leden van de redactie aan het licht, dat onze wegen moesten scheiden.

DE REDACTIE.

Het bed van Procrustes

door Dr. J. LUNING PRAK.

II

De heer Tiemersma komt ook tot prachtige détailkritiek op de schoolmethode. De vader van kleine Piet in de tweede klas is koopman en komt met de juffrouw praten, want met Piet gaat het heelemaal niet naar wensch. Piet is een begaafd ventje, die zich suf verveelt bij het herkauwen der leeslesjes, en steeds standjes oploopt. Dit tafereel is naar het leven geteekend; elk ouder van een meer intelligent kind zal zeggen, hè ja! Ziehier het slot van den dialoog:

„Vader Hoeveel boekjes lezen de kinderen in de tweede klas zoo met elkaar uit?

Onderwijzers. Ik heb voor de tweede klas 6 stel, maar doorgaans neem ik eerst nog eens de laatste 2 boekjes van de eerste klas, dat wordt dan 8 stel.

V. En doen ze daar een geheel jaar over?

O. (een beetje vinnig) Ja mijnheer, dat is de leesstof voor het tweede leerjaar en als ik daarmee klaar kom, dan ben ik heel dankbaar.

V. U moet niet boos worden juf, ik zei U reeds, dat ik van onderwijzaken geen verstand heb, maar als koopman dacht ik zoo: Als U in plaats van 6×45 gelijke boekjes eens enkel 45 verschillende boekjes had, dan was de school goedkoop uit, en de kinderen best af. De leesboekjes kosten $6 \times$ zoo goedkoop en de kinderen lezen $7 \times$ zooveel. Als belastingbetaler lijkt mij het eerste wel aantrekkelijk, en als vader van Piet lijkt mij het tweede wel gewenscht; maar... het is natuurlijk erg dom van mij, want als het werkelijk zóó eenvoudig was, dan zou de een of andere schoolmeester dit allang hebben uitgevonden.

O. Nu mijnheer, dat zijn dingen, die U beter met het hoofd kunt bespreken, maar die is al 40 jaren in het vak en zal wel niet veel ooren hebben naar al die dwaze nieuwigheden, zooals hij ze pleegt te noemen."

Ter verlevendiging van zijn betoog laat Tiemersma een koster-schoolmeester van 1810 uit zijn graf herrijzen voor een tweespraak met den heer Paeda uit 1932, schoolhoofd te Amsterdam. De koster is vol bewondering voor de mooie school, de prachtige leermiddelen, de velerlei geleerdheid der leerkrachten, maar hier en daar ziet hij nog aanleiding tot kritiek.

„Koster. Die vertelling, ik bedoel Uw eerste les, was buitengewoon. Zoo iets hebben onze kinderen toch moeten missen helaas. Wat een ingespannen belangstelling bij de kinderen, maar het viel mij op, dat

U zoo plotseling afbrak, als met een schrik ophield. U keek op Uw horloge, liep naar zoo'n ingelijste staat aan de muur en begon met Aardrijkskunde.

Paeda. Ja, ik dacht plotseling aan den tijd, en zag op mijn horloge, dat ik al 5 minuten over tijd was.

Die staat aan de muur is onze rooster, waarop staat, welk vak van les tot les aan de orde is en zoo zag ik, dat wij Aardrijkskunde moesten doen.

K. En was dat erg, dat U even over tijd was?

Ik kon aan de kinderen merken, dat ze het erg jammer vonden, dat U zoo onverwacht afbrak.

Moet U zich zoo vreeselijk stipt aan dat „schilderijtje“ houden? Als ik het wel heb, dan fabriceert U dat ding toch zelf?

P. Of ik dat ding zelf in elkaar zet! Menige vacantie was er mee gemoeid en bedorven.

Maar U moet niet vergeten, dat het onderteeekend is door het bestuur en door den *Inspecteur*, en dat is geen gemakkelijke baas.

K. Nu, als ik dien mijnheer *Inspecteur* eens tegenkom, zal ik hem toch zeggen, dat hij gerust aan Uw bekwaamheid over kan laten, om te bepalen, hoe lang elke les mag *duren*.

Ik vond het zonde, dat verhaal zoo ontijdig af te breken.

Het is toch te gek, dat zoo'n stukje papier tot zulke dingen in staat is.

Als ik het goed zie, dan bent U de slaaf van de rooster en worden de kinderen de dupe van Uw rooster.

Neen, mijnheer P. bewondering voor Uw rooster heb ik niet“.

„K. Ja, ik moet U toestemmen, dat het mij ook wel erg gemakkelijk voor de onderw. lijkt, allen precies over dezelfde kam te scheren, maar ik vraag mij toch af: *mag* dat?

Het lijkt mij zoo onnatuurlijk te veronderstellen, dat allen precies hetzelfde en evenveel noodig hebben.

Het lijkt mij zoo in strijd met wat ik in mijn practijk altijd heb waargenomen, dat de kinderen zoo veel verschillen in aanleg en begaafdheid, en dat je de een 10 keer moet zeggen, wat een ander al van zijn vriendje heeft geleerd.

U moet het mij niet kwalijk nemen mijnheer P., maar ik vind het een afbeulen van die stakkers, die niet kunnen, en misdadig voor de vluggen, die al dat herhalen en repeteeren niet noodig hebben“.

Een protest tegen de kalenderwingelandij:

„De een is geboren 24 uur voor den fatalen datum, en het kindje, zwak naar lichaam en geest, ziet zich de deur geopend.

De ander, twee dagen later zag hij het levenslicht, die, gezond en sterk naar lichaam en geest, de vreugd en trots van de onderwijzers zou zijn, hij wordt geweerd en is nog een jaar zijn moeder tot last.

Deze klacht moet dus blijven, zoolang men aan het kl.st. vasthoudt, en de toelating afhankelijk stelt van een datum, alsof die datum beslissend is, of een kind geschikt is voor het onderwijs op de L.S.

Breek met het stelsel en geef minsten 4 maal per jaar gelegenheid om in het voorbereidende klasje te worden geplaatst en houdt ze daar, totdat ze werkelijk geschikt zijn voor L.O."

„Een eenheidsschool, met een eenheidsleerplan, bevolkt met eenheidskinderen is een utopie, omdat men wel zoo'n school kan bouwen, wel zoo'n leerplan in elkaar kan zetten, maar van de levende verscheidenheid: de kinderen, niet een eenheid kan maken."

Deze zienswijze lijkt mij zoo juist, zoo treffend, dat ik den inspecteur der kweekscholen zou durven adviseeren, de kostelijkste bladzijden uit deze brochure in de hoogste klas der kweekschool wekelijks te laten voordragen. Daarvoor zou ik het encyclopedisch handboek der Paedagogiek volgaarne willen opofferen.

Maar de schrijver is niet tevergeefs een man van de praktijk. Hij geeft niet enkel kritiek, maar komt ook met praktische voorstellen, zelfs met een concreet plan voor een school, die, in het Vondelpark geprojecteerd, ons al in de duidelijke ontwerpen van den architect Johan Brouwer voor oogen wordt gesteld.

De paedagogische geloofsbelijdenis van den heer Tiemersma vinden we op pagina 55.

„Meer individueel onderwijs met los klasse-verband, daar moet het heen!

Waar ik spreek van individueel onderwijs bedoel ik niet dat er geen enkele klassikale les meer zou gegeven mogen worden. Integendeel, ondanks de gebreken van het oude systeem moet toch erkend, dat er ook voordeelen aan verbonden zijn, die zooveel mogelijk benut moeten worden in de nieuwe school.

Daar is het groote economische voordeel, dat het goedkoopster is eenzelfde onderwerp of moeilijkheid voor 40 a 60 leerlingen tegelijk te behandelen dan dit voor ieder der leerlingen afzonderlijk te doen.

Hieruit volgt reeds, dat ik de taak van den onderwijzer als docent niet geheel over boord gooi, al wil ik hem veel van de praatgelegenheid ontnemen.

Een groote plaats vraag ik ingeruimd voor de zelfwerkzaamheid — zelf denken, zelf zoeken, zelf doen — alsmede voor onderricht door

de kinderen onderling, maar dat de leerlingen alles beter en gauwer zouden leeren, wanneer ze onderricht werden door medeleerlingen, inplaats van door den ervaren en bekwamen onderwijzer, ontken ik ten stelligste.

Dit economisch voordeel zal vooral benut worden bij de vakken aardrijkskunde, geschiedenis, plantkunde, dierkunde, natuurkunde en aanschouwingsonderwijs.

Ook enkele klassikale leeslessen acht ik noodzakelijk. Het doel is dan niet oefening in het technisch lezen te geven, want dat gaat veel beter en vlugger individueel en in clubverband, doch het luid lezen van reeds eerder gelezen gedeelten, het reciteeren van mooi gevonden gedichten enz."

Zeër tot mijn spijt kan ik met de concrete plannen van den heer Tiemersma niet geheel meegaan, en moet ik nu ook een enkel woord van kritiek invlechten, al overwegen voor mij de positieve zijden van deze brochure honderdvoudig boven de negatieve.

In het kort komt deze kritiek hierop neer, dat de heer Tiemersma te zeer vervuld van de miskenning van de begaafden (eigenlijk kan momenteel geen onderwijsman daarvan te sterk vervuld zijn), te warm pleitend voor de ontplooiing der begaafheden (even onmogelijk), niet voldoende aandacht heeft overgehouden voor de miskenning der achterlijken en de ontplooiing der onbegaafdheid.

Hij ziet de differentiatie te veel als een differentiatie van talenten, te weinig als een variatie van idioot, via imbecil, debiel, dom, middelmatig, vlug, knap, begaafd tot hoogbegaafd en geniaal. Teveel als een anders, te weinig als een meer en minder.

Indien de heer Tiemersma zich in dorre handboeken der kinderspsychologie had verdiept of in de nog saaier folianten der statistiek, dan zouden zijn voorstellen er anders hebben uitgezien. Ik vrees dat hij dan ook zijn prachtig élan zou hebben verloren, en betreurt het dus geenszins dat hij in dit heele vraagstuk slechts op eigen waarneming en inzicht heeft gebouwd. Maar een volledig plan voor onderwijshervorming moet nu eenmaal de volle werkelijkheid in het oog vatten. Enkele illustraties om mijn bedoeling te verduidelijken.

De variatie in leestijden van 1 tot 4 minuten, die de schrijver noteert en welke het Procrustesbed tot $2\frac{1}{2}$ moet rekken en comprimeeren, is juist. Maar op pag. 92 schildert Tiemersma de ontwikkeling van 2 normale kinderen en een minder begaafde leerling.

En zijn eenzijdigheid, wellicht voortspruitend uit het meer begaafde leerlingmateriaal zijner school, (U.L.O.) springt hier duidelijk in het oog.

De twee normale kinderen n.l. zijn gemiddeld een jaar verder dan hun kalenderleeftijd, de achtjarige heeft in vier vakken het peil van 8 jaar, in 5 van 10 jaar bereikt. Wij zouden zeggen een I.Q. van 115, niet van 100. Ook de normale B. is met zijn 9 jaar op het peil van 10 beland, terwijl de minder begaafde C., 10 jaar oud, die bij het klassikale stelsel volgens Tiemersma 2 maal had moeten blijven zitten, gemiddeld zooveel presteert als een jongen van $9\frac{1}{2}$ jaar, een I.Q. van 95 dus. We missen hier den rijkdom der werkelijke variatie, die ons in elke school kinderen toont van 10 jaar, die gemiddeld in hun schoolvakken zooveel bereiken als een 7-jarige, naast begaafden, die met 10 jaar al evenveel presteeren als een 14- of 15-jarige.

Verwant hieraan is Tiemersma's onjuist oordeel over het zittenblijven.

Pag. 12 „Het percentage zittenblijvers op de lagere school is, vooral in de lagere klassen, zeer klein." Vindt U 10—15% zittenblijvers per klas zoo'n klein percentage?

Pag. 13, en het aantal zittenblijvers in een eerste klas van nul of één op de 40 leerlingen behoort niet tot de uitzonderingen." Toegegeven, maar van 8 of 10 ook niet.

Pag. 43. „Voor ongeveer 90% is het gedurende 6 jaar, hetzelfde onderwijs in hetzelfde tempo." Pardon, voor 40% slechts. En 30% blijft 2 tot 10 maal zitten. Zie, o.a. voor Amsterdam, hierover mijn brochure: De school in Cijfers, Uitg. Wolters, pag. 17.

Het baart eenige verwondering dat prof. Waterink, hoogleraar in de paedagogiek aan de Vrije Universiteit, die deze brochure van een inleidend woord voorzag, zich niet geroepen heeft gevoeld den auteur op deze elementaire misvattingen attent te maken. Maar dat heeft hij blijkbaar verzuimd. En het gevolg is dat de heer Tiemersma, de capaciteiten der kinderen eenzijdig overschattend, in zijn constructief betoog op deze wrakke basis een praktisch onuitvoerbaar schoolorganisatie heeft gebouwd.

Ik meen dat de plannen van den heer Tiemersma voor het bijeenbrengen van alle leerlingen in groote werklokalen en werkzalen slechts uitvoerbaar zijn voor de meer begaafde leerlingen, zegge de I.Q.'s boven de 110, en dan nog slechts boven de 8 jaar.

De jonge kinderen, en de middelmatige en achterlijke duurzaam, hebben veel meer behoefte aan leiding en steun dan hun in zulk een organisatie ten deel kan vallen. De vrije vorming van clubjes is heel aantrekkelijk, maar I.Q.'s van 80 en 120 hebben elkaar in clubjes ook niet veel te zeggen. De rondgaande leermeester als hulpvaardig vriend (bij het Nijverheidsonderwijs kennen wij hem al tientallen jaren) is voortreffelijk, maar gedeeld op 60 leerlingen geeft dat 1 minuut

per kind per uur, d.w.z. dat ze niet elke week aan de beurt kunnen komen. De schrijver bedenke ook, dat de klassen bij het B. L. O. in doorsnee slechts 15 leerlingen hebben en dat 30 pCt. der schoolkinderen dichterbij deze leerlingen staat in bevattelijkheid dan bij de begaafden, die hij in het oog heeft gevat.

Maar ook van deze constructieve paedagogische denkbeelden van den heer Tiemersma zou een dankbaar gebruik gemaakt kunnen worden, wanneer eerst door een rationeel onderzoek der leerlingen en een doelmatige classificatie of schooltoewijzing, in aansluiting bij den geconstateerden aanleg, meer homogene groepen zijn gevormd. En dan ben ik het geheel met hem eens, dat de groep der meer begaafden, waarop hij speciaal het oog heeft gevestigd, in zulk een school, waar initiatief en activiteit worden geprikkeld en zelfstandigheid wordt aangemoedigd, een veel passender milieu zullen vinden dan in het bestaande Procrustesbed. En tevens, dat het de hoogste tijd wordt, dat de school zich bewust wordt van haar zware schuld ten aanzien der begaafde, geknotte en geremde kinderen.

Ik hoop, dat de heer Tiemersma de voldoening moge beleven, dat zijn klaoengeschal de oude dogma's doet ineensstorten en den weg vrij maakt voor een betere aanpassing van het schoolsch milieu aan de individueele eigenaardigheid der leerlingen.

Ik wil eindigen met alle ouders en leerkrachten ten sterkste te adviseeren deze brochure aandachtig te lezen en rustig bij zichzelf te overwegen of de bezwaren van den schrijver tegen het klassikale onderwijs in zijn huidige vorm niet maar al te wel zijn gefundeerd. Zoo gauw deze overtuiging breeder veld wint, kan dan de opbouw beginnen.

Ervaringen in het ontwikkelingswerk voor jeugdige werklozen in het noorden van het land,

door Dr. H. G. W. v. d. WIELEN, Bakkeveen.

Wij willen in dit artikel een begin maken met mededeelingen omtrent ervaringen, welke wij in het korte bestek van enkele jaren hebben opgedaan bij de organisatie van den arbeid voor jonge werklozen in tal van plattelandsgemeenten.

Op zekeren nacht werden op de betonfundamenten van ons Volkshoogschoolgebouw te Bakkeveen geschreven de leuzen: „Weg met de werklozenkampen” - „Uitsluitend arbeid tegen vol loon”. Even

verder op de werkloosheid stond de onderteekening: Hamer en Sikkell. Vanzelfsprekend stemmen dergelijke opschriften tot nadenken en zijn ze de overweging meer dan waard, omdat hier naar voren komt iets van de sfeer, waarin vele der jonge werklozen, vooral de ongeschoolden, leven, hoewel zij (de opschriften) hier door een bepaalde groepeerings naar voren gebracht worden.

Natuurlijk zijn velen het er over eens, dat voor groepen jongeren de volle arbeid tegen behoorlijke belooning het meest juiste zou zijn. Men streeft er naar, of dient er ten minste naar te streven, en een ieder naar zijn opvattingen en op zijn manier de nieuwe maatschappelijke vormen te ontwikkelen in dien zin, dat allen weer een plaats in het productie-proces kunnen krijgen en dat voor de jongeren de mogelijkheid geschapen wordt, door het deelnemen aan den arbeid, een gezin te vormen en te onderhouden. Doch momenteel staat men slechts voor een langzame omvorming van dit maatschappelijk leven, in een periode van langdurige ziekte, van crisis, waardoor het feit geschapen wordt, dat bijna 120.000 jonge mannen en vrouwen dag in dag uit zonder arbeid rondlopen en iets van het allernoodzakelijkste op geestelijk en stoffelijk gebied missen, n.l. werk, dat voor hen zelf en voor het gezin, waaruit zij voortkomen, vruchten afwerpt.

Daarom schuilt er in deze opschriften inderdaad een kern van waarheid, doch, onder de huidige omstandigheden toegepast, moeten zij onvermijdelijk leiden tot een totale opoffering van een groot gedeelte onzer jeugd, want de duur der werkloosheid vernietigt alle wilskracht, doet alle idealen en ideeën vervagen in een nevel van doffe onverschilligheid, maakt, dat de handvaardigheid en vakbekwaamheid sterk verminderen.

Het heeft al veel te lang geduurd, voor men ertoe gekomen is, een aanvang te maken met het aanpakken van dit vraagstuk, waarmede de toekomst van onze maatschappij staat of valt. Reeds veel te lang heeft men gewacht, zich ook ingaande met deze problemen te bemoeien, — heeft men de jongens aan de straat overgelaten, levende in het geloof, dat deze crisis van voorbijgaanden aard zou zijn.

Men dient dus zoo spoedig mogelijk te komen tot het scheppen van iets, dat den werkelijken arbeid zooveel mogelijk nabijkomt, — van een surrogaat van den arbeid. Vandaar dat het allernoodzakelijkst is, dat het praktische werk in het centrum van de aandacht der menschen, die zich met ontwikkelingsvragen bezighouden, staat. Tegenover het gemis aan belooning, dient men zooveel mogelijk een vervanging te stellen, deels in den vorm van zakgeld, deels in den vorm van geestelijke ontwikkeling en algemeen-vormenden arbeid, welke

ten deele betrekking heeft op het practische werk, dat de jongens verrichten.

Tal van voorbeelden uit de praktijk bewijzen echter, dat, hoe goed ook de arbeid in dezen zin wordt opgezet, toch de animo bij de jongens zelf spoedig verslauwt, de deelname na aanvankelijke belangstelling afneemt en vaak tot nul gereduceerd wordt. Zelfs bij het vak, dat algemeen de aandacht van de jongens vraagt — het motorvak — bepaalt zich de aandacht vaak uitsluitend tot het laten draaien van den motor, het chauffeeën enz., — tot de sensationeele zijde. Maar zoodra het aankomt op langzame, geduldige montage, verdwijnen velen van de cursussen en bepaalt hun medewerking zich hoofdzakelijk tot af en toe de vraag: „of de motor al klaar is” — „of hij al weer draait” enz.

Ook kent men al voorbeelden, dat op zekere plaatsen in het Noorden van het land met de vervaardiging van een grooter werkobject begonnen is, doch dat de belangstelling zoo tanende was, dat men betaalde vakverkleiden den arbeid zelf moest laten voltooien.

Dus, het allerbeste in deze richting is wel eens bewerkstelligd, doch ook vaak mislukt. Is daarmee de arbeid veroordeeld? Waarom strandde die deelname?

Verschillende oorzaken zijn daarvoor aan te wijzen. Men moet zich even indenken, welke jongens aan die cursussen deelnemen en onder welke omstandigheden. Na eerst op school of ambachtscursus onder leiding te hebben gewerkt, komen zij bij den baas, op de fabriek of elders, waar zij zich geheel te gedragen hebben naar de aanwijzingen, welke gegeven worden vanuit een centraalpunt of door den werkbaas of opzichter; of in sterk gerationaliseerde bedrijven zijn ze gedwongen, zich geheel en al in te stellen op de machine, welke hen zoowel handeling als tijdsduur voorschrijft. 't Sprankig initiatief, verantwoordelijkheidsgevoel en eigen inzicht, waar vele menschen zoo weinig van bezitten, wordt vaak op zoo'n manier geheel gedood. Nu komen deze jongens ineens zonder arbeid te staan, komen dus in een toestand op straat, welke van hen vereischt, zelf in het leven een initiatief te nemen en te dragen, — van hen vraagt eigen verantwoordelijkheid. Men kan zich begrijpen, dat een dusdanig besef, hetgeen alleen dan aanwezig is, als het zich door ervaring en omstandigheden gevormd heeft, juist bij deze jonge menschen, waar bovengenoemde voorwaarden niet of slechts ten deele vervuld zijn, totaal ontbreekt.

Hoeveel studenten kunnen, wanneer zij voor zichzelf moeten arbeiden, zonder dat een examen in zicht is, regelmatig tot zelfstudie en bezigheid

komen? Hoeveel te minder mag men dit dus hier eischen! Bij de allerbesten is dit waar te nemen, — misschien maar enkelen op de groote massa. Daarbij komt tegelijkertijd een uitermate groote gevoeligheid, een sterk groeiend minderwaardigheidscomplex: men ziet zich uitgeschakeld, men denkt zich onnoodig in het maatschappelijk gebeuren, terwijl de ontwikkeling, waarmede men zich bezig houdt, door weinigen gewaardeerd wordt, ja, vaak zelfs door de ouders met „onnut” bestempeld en daarom tegengewerkt wordt, zoodat voor het regelmatig volgen der cursussen in hooge mate wilskracht vereischt is. Uit het verloop van veel cursussen blijkt, dat deze wilskracht sporadisch bestaat.

Zoo begrijpt men, dat, zoowel aan den arbeid, als aan de leiding, de hoogste eischen dienen te worden gesteld.

Voorreest wat den arbeid betreft. Noodzakelijk is het, practisch werk te vinden, b.v. een belangrijk arbeidsobject, dat geen conflicten oplevert met de vakbeweging noch met de bestaande of te concipieren plannen van werkverschaffing, doch dat tevens handenarbeid met een ideaal doel op zichzelf vertegenwoordigt, tot de massa spreekt, waar „men” belang in stelt en wat men erkent als sociaal nuttig, zoodat de werker zich weer opgenomen gevoelt in het maatschappelijk leven en daar weer een plaats inneemt, die hem de achting van allen bezorgt. En dan dient bij dezen practischen arbeid en de theoretische lessen, welke daarop betrekking hebben, steeds in het oog gehouden, dat een schoolsch karakter hiervan geweerd moet worden, dat de cursist telkens en telkens weer in het geheel betrokken wordt en zich op zoo’n wijze verantwoordelijk gaat gevoelen voor het geheel, — de zaak als eigen zaak mee gaat dragen en uitbouwen. Daarvoor is een leiding noodzakelijk, die de nooden en toestanden der jongens volkomen aanvoelt, niet idealiseert, maar begrijpt en goéd begrijpt, die weet een zeker verantwoordelijkheidsgevoel op hen over te dragen, hun initiatief te prikkelen, hen weet te doen volhouden, ook als er zich in het werk moeilijkheden voordoen.

De leiding behoort niet in de allereerste plaats te berusten bij den vakman, maar veel meer in handen van den paedagoog te zijn, — in handen van iemand, die sfeer weet te scheppen, met de menschen spreekt over hun moeilijkheden, hen steeds opnieuw tot arbeiden aanzet door hen het doel, waarvoor ze arbeiden, voor oogen te houden.

Het vraagstuk dient dus allereerst van den moreelen kant gezien te worden en daarna moet men het gaan beschouwen vanuit het oogpunt van behoud van vakbekwaamheid, handvaardigheid enz.

Weliswaar is de aanwezigheid van den vakman onontbeerlijk,

maar hij mag geen leiding geven, wanneer hij de andere, zoo even genoemde eigenschappen niet bezit. Het oppertoezicht dient dan elders te berusten. Daarom ook, dat voorop dient te worden gesteld, dat de geest der jeugdbeweging in het werk moet tot uiting komen. De leiding moet dan niet alleen op de hoogte zijn van de beginselen der vrijere jeugdvorming, doch ook in wezen daarvan doordrongen.

Het is voorshands niet mogelijk, dat hier in het Noorden de jeugdvereeningen den arbeid organiseeren. Men beseft wel, dat men daartoe organisatorisch niet in staat is. Doch haar principes dienen, zoo veel als eenigszins mogelijk is, bij het werk in acht te worden genomen.

Daarnaast moet aan de vakorganisaties bij den opzet en het verloop van den arbeid een groote plaats worden toegekend. Bij hen zijn de werklooze leden ingeschreven. Zij kunnen door propaganda, huisbezoek enz., invloed uitoefenen op de ouders van vele werklooze jongeren. Zij weten welke arbeid verricht moet worden en zij zullen ook in de toekomst, nu de crisis blijft aanhouden, meer en meer een vast plan moeten vaststellen van door de jongeren te verrichten werkobjecten. Men mag niet blijven berusten in het uitvoeren alleen van de stereotiepe jeugdherberg, doch men dient geheel in de lijn der door de Landelijke Commissie vastgestelde besluiten te komen tot een plan, dat meer gedetailleerd en uitgebreider uitgewerkt aangeeft, welke objecten naast de jeugdherberg in de toekomst de jongeren ten goede komen.

De ervaring heeft ons geleerd — de heer Molendijk en anderen hebben dit zoo duidelijk te kennen gegeven op de j.l. Noorderdistrictsvergadering voor werkloozenzorg te Leeuwarden — dat wij er niet zullen komen met het hoofdzakelijk blijven uitvoeren van arbeid, zooals momenteel op de cursussen gedaan wordt, b.v. houtsnijwerk, figuurzagen, het vervaardigen van eigen gereedschap, speelgoed, enz. Telkens kwam op deze vergadering tot uitdrukking, dat men werk van langeren adem moet aanpakken. Enkele gemeentebesturen waren deze richting reeds opgegaan.

Onze ervaringen over de medewerking der vakvereeningen in deze materie zijn, met zeer loffelijke uitzonderingen natuurlijk, niet immer schitterend te noemen. Veelal hebben zij hun taak beperkt tot het zenden van een adres aan den Raad, zonder te beseffen, dat dan pas de arbeid aanvangt.

Dringend noodzakelijk is het, de aangeslotenen, vaak ouders, tot de overtuiging te brengen, dat zij moeten medewerken aan het welslagen van het doel, waarvoor het werk begonnen is.

Deze opmerkingen bevatten geen enkel verwijt aan de bestuurders

der organisaties, daar wij, beter misschien dan wie ook, weten, welke arbeid in crisistijd op hun schouders neerkomt, maar in hoofdzaak zijn ze bedoeld om aan te geven, waar hun aandacht in de toekomst op moet geconcentreerd worden, zoodat men van de leden, meer dan tot dusver het geval was, daadwerkelijke en niet enkel sympathiseerende medewerking, welke zich tot woorden bepaalt, ontvangt.

Achtereenvolgens hebben wij nu den arbeid, de leiding en de propaganda voor het werk terloops besproken. Er zou nog veel meer hiervan gezegd kunnen worden, doch voorwaarde voor het welslagen van den arbeid in dit opzicht is en blijft, nu het crisiswerk permanent dreigt te worden, een behoorlijke financiële basis van den opzet en men zal er op den duur niet buiten kunnen, de leiding, welke moreel aan de hoogste eischen moet voldoen, beter te bezoldigen dan nu geschiedt. Onmogelijk is het, jaar in jaar uit gratis gebruik te maken van een groep van menschen, welke om zoo te zeggen dag aan dag met den arbeid moeten bezig zijn. Ook voor grootere werkobjecten dienen van overheidswege gelden beschikbaar te worden gesteld om de technische en vakkundige uitvoering zoo goed en degelijk mogelijk te maken, opdat de arbeid ook zijn opvoedkundige waarde niet mist en het werk niet uitsluitend kleinwerk blijft, waardoor noch de fantasie noch de arbeidslust van den cursist geprikkeld wordt.

Ook de belooning van den deelnemer aan het werk dient in studie genomen te worden. Wij moeten ons even indenken, hoe op het platteland hier in het Noorden de werkeloosheid zeer omvangrijk is en dat de werkverschaffing, waarin de gezinshoofden geplaatst zijn, met allerlei toeslagen, hoogstens een wekelijksche uitkeering waarborgt van f 12.— tot f 15.— per week en f 8.— in de rouleerweek. Grootere gezinnen verkeerden hierdoor in zeer slechte financiële omstandigheden, zoodat het niet mogelijk is, de oudere jongens, die bij huis omloopen, eenig zakgeld te geven. Men is gedupeerd door het gemis aan werk en men voelt dit dagelijks nog te meer als men bij moeder of vader of bij het meisje geld moet vragen voor haarknippen, schoenlappen of sigaretten. Het spreekt vanzelf, dat men hiertoe slechts noodgedwongen overgaat en alles tracht te doen om wekelijks een zakgeld bij elkander te zoeken. Het is soms een zielige vertooning als men werkelijk kundige vaklieden de cursussen ziet onderbreken om een vrachtje te kruiën, een koffer te dragen of dergelijke bezigheden te verrichten. Het slechte verloop van de cursussen valt ook hieraan te wijten, omdat men bij eenmaal missen al het verband kwijt raakt.

Aan het geven van zakgeld is dus niet te ontkomen, wil men het tot dusver wankel en moeilijke werk bestendigen en doen slagen.

Op andere wijze zouden ook de sociale lasten van het gezin, waaruit

de cursist voortkomt, verlicht kunnen worden, door b.v. het onderhoud van laatstgenoemde te bekostigen.

De richting, welke het werk moet worden uitgestuwd, is die van de z.g. „open werkkampen”, kampen, welke in de nabijheid van de stad of het dorp gelegen zijn, waar men de jongere werkloozen dagelijks in grootere of kleinere groepen kan samentrekken en waar in de morgenuren wordt gearbeid op bovengenoemde wijze aan de vervaardiging van een grooter werkobject, voor welken arbeid dan als zakgeld een behoorlijk uurloon wordt uitgekeerd, terwijl de middagen gewijd zullen worden aan theoretische lessen, betreffende de praktische vakken.

Langs dezen weg verkrijgt men, dat alle voorwaarden voor het welslagen aanwezig zijn: arbeidsobject, onderhoud, zakgeld enz.

Eveneens gaat men de moreele gevaren, welke geschapen worden door een langer samenbrengen van groote groepen jongens van dezen leeftijd in een internaat, zooals de vrijwillige arbeidsdienst in Duitschland te zien geeft, tegen, door den band met het gezin niet te verbreken.

Hiermee zijn natuurlijk niet veroordeeld de twee- tot zesweekse internaten, welke tot dusver op sommige plaatsen van het land voor jongere werkloozen worden gehouden. Zij zijn juist noodzakelijk als stimulans voor het slagen van de open-werkkamp-idee. Want hoe verfrisschend werkt het niet, als men eens voor eenigen tijd onttrokken wordt aan het gezin, waar men toch op den duur, bij langere werkloosheid, vaak als „onnuttige opvreter” beschouwd wordt.

Hoe verheugend is het niet, dat de regeering in troonrede en ministeriele circulaire de noodzakelijkheid van het ingrijpen in den toestand der jeugdwerkloosheid erkend heeft. Zij wordt in dezen geruggesteund door de publieke opinie. Bijna alle volksgroepen staan in dezen achter haar, zoodat zij de volle instemming zal ontvangen, wanneer zij dezen arbeid krachtig moreel en financieel steunt.

Prof. Frencken haalde bij de opening van de j.l. gehouden bijeenkomst der Landelijke Commissie een woord aan van Kardinaal Bertram uit Breslau, waarin hij de zorg voor de jeugdige werkloozen als eerste staatszorg betitelde.

In dit artikel hebben wij het resultaat medegedeeld van de ervaringen, die wij hebben opgedaan in het ontwikkelingswerk onder de werklooze jongeren ten plattelande.

Natuurlijk kan men, gezien de resultaten, over de bovenomschreven werkwijze bezwaren te berde brengen bij de oplossing van dit vraagstuk, of zelfs totaal van meening verschillen. Om enkele van die praktische bezwaren te ondervangen, is het wenschelijk, dat in een volgend artikel deze arbeidsmethoden meer in bijzonderheden worden besproken.

Wording en groei der Volkshuizen en Dorps huizen in Nederland

door E. C. KNAPPERT.¹⁾

Van twee dingen behooren wij ons bewust te zijn. Dat wij ons noch door het verleden mogen laten binden, noch ons gedragen alsof er geen verleden was en wij op een nieuwe aarde stonden. Wilt gij het hooren uit den mond van mannen van gezag?

Nietzsche in zijn: „Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben“, waarschuwt ervoor dat er een waardschatting is van het historische, waarbij het leven verkommt en ontaardt.

En Hendrik de Man in zijn „Opbouwend Socialisme“, leert ons dat „het socialisme (op het terrein dat ons bezighoudt) niets anders deed dan den strijd verder voeren voor doeleinden, die eens de burgerij de kracht verleenden, een afstervende genotscultuur door een bijzondere levenskrachtige en scheppende arbeidscultuur te overwinnen.“

Het is natuurlijk niet mogelijk in een korte uiteenzetting als deze, dieper in te gaan op de beteekenisvolle vraag wat de aanleiding of aanleidingen waren dat in Engeland eerst, kort daarop in Amerika, in Nederland, in Deutschland het besef rijpte en in daden tot uiting kwam van het onrecht aan de volksklassen de eeuwen door aangedaan, door ze buiten de cultuur te plaatsen. Alleen zij gezegd, dat de ontstellende gevolgen van de industriele revolutie, die het fabrieksproletariaat in het leven riep, hier een groote rol speelden.

Groeiende rijkdom en weelde en comfort ter eene, stijgende armoede, ellende, ontbering en als gevolg verwording, ter andere zijde schiepen tegenstellingen, die zich in de verbeelding vasthaakten en steeds meerderen niet met rust lieten.

Het was de tijd, waarin de oogen open gingen voor ondragelijke woningtoestanden en hunne gevolgen, voor den ziel en lichaam verwoestenden invloed van het zoogenaamde sweating-system, voor de volslagen hulpeloosheid van duizenden en millioenen door onkunde en gebrek. Van hen, die deze dingen zagen en ze onduelbaar achtten, zetten sommigen al hunne krachten in tot verbetering van woningtoestanden, bevordering van hygiëne, bestrijding van tuberculose, verbod van kinderarbeid, verkorting van arbeidsduur. Anderen concentreerden zich met al hunne macht op de taak der volksofvoeding.

¹⁾ Inleiding tot een bespreking van de plaats die de Volks- en Dorps huizen in ons land innemen, gehouden op 22 April te Rotterdam, op de Conferentie v. d. Bond van Volkshuizen.

Dat daarvoor opzettelijk daartoe geschapen gebouwen noodig waren, werd overal gevoeld. En zoo verrees in 1884 Toynbee-Hall in Londen, in '89 Hull House in Chicago, in '91 Ons Huis in Amsterdam. In '90 begon Dr. Walther Classen zijn arbeid in Hamburg, zonder een dergelijk middelpunt.

Men gevoelt, er zat iets nieuws in de lucht; een nieuw inzicht in menselijke verhoudingen en menselijke verplichtingen wordt geboren.

Wat ons land betreft zijn wij in den tijd der sociale wetgeving, uitvloeisel van een humanistische sociale ethiek. En niemand uwer zal zich verbazen op dit gebied en op dat der volksopvoeding telkens dezelfde namen te ontmoeten.

In 1886, dus bijna een halve eeuw geleden, werd opgericht het Sociale Weekblad, onder redactie van het radicale Kamerlid Mr. A. Kerdijk.

Een jaar te voren was, gelijk wij zagen, in Londen's Oosteinde Toynbee-Hall gesticht, het eerste settlement ter wereld, d.w.z. de eerste nederzetting in een opzettelijk daarvoor gebouwd huis of huizencomplex in het hartje van een arbeiderswijk, waar intellectueelen zich metterwoon vestigden om in hun vrijen tijd als burens met hunne burens om te gaan, en in de hoop te gelegener tijd in openbare lichamen, naast de élite van de wijk: herbergiers, huisjesmelkers, winkeliers, zitting te krijgen en medezeggenschap in zaken van openbaar belang. Jaar op jaar nam het aantal settlements in Engeland toe.

Hier bij ons, juist als in Engeland, hadden boeken en tijdschrift-artikelen het publiek voor zoover het voor deze dingen openstond, voorgelicht. In '91 verschenen Hélène Mercier's Verbonden Schakels, in '93 haar Sociale Droomen en Daden, in '97 hare Sociale Schetsen. Terwijl hare artikelen over de werken van den Franschen econoom Le Play in het Sociale Weekblad in ruimen kring de aandacht trokken. Wie toen jong waren en gekweld werden door de sociale misstanden grepen met begeerige handen naar het Sociale Weekblad, dat zaterdagmorgens op de ontbijttafel lag. Persoonlijk herinner ik mij hoe ik herhaalde malen, niet zonder iets van gewetens-onrust, het blad ter hand nam vóór de Hervorming, dat andere vertrouwde weekblad van den zaterdagmorgen.

In 1892 verscheen het Nutsrapport over „Persoonlijke bemoeiingen van meer ontwikkelden in 't belang van minder ontwikkelden, met als ondertitel tusschen haakjes: (Toynbeewerk).

De commissie van onderzoek die het rapport uitbracht, bestond

uit leden der liberale en radicale partij Mr. A. Bloembergen, W. J. Blijdenstein, Mr. F. N. Sickenga, Dr. W. Pleyte, met als secretaris-rapporteur Mr. A. van Gijn, de eenige, naar ik meen, die nog in leven is.¹⁾

In hetzelfde jaar schreef Prof. v. d. Vlugt zijn bekende drie Gids-artikelen, waarbij hij in Engeland de grootste eer gaf aan Lord Shaftesbury en de zijnen, o.i. ten onrechte.

Een jaar te voren dan werd in Amsterdam, in de Jordaan het eerste volkshuis gesticht „Ons Huis”. In '93 volgden Middelburg en Den Haag, in '96 Schiedam, in '99 Leiden, Rotterdam eerst in 1909. In Amsterdam woonde P. W. Janssen, in Middelburg F. Wibaut, in Den Haag A. Kerdijk, in Schiedam M. C. M. de Groot, in Leiden H. L. Drucker. Zooals immer waren eerst bepaalde individuen dragers van het nieuwe inzicht. Walter Besant had niet mogen zeggen: „Not your money, but yourself” waarmede hij, terecht, opkwam tegen de gangbare philanthropie — want wij zouden nooit bereikt hebben wat nu verkregen is zonder den zeer krachtigen geldelijken steun van de genoemde mannen. De meesten hebben ook hun persoonlijk aandeel in het werk gehad. In die dagen vond het slechts belangstelling in kleinen kring. Allermeeest, zoo niet uitsluitend, onder de radicalen, wat later de vrijzinnig-democraten werden en onder de vrijzinnig-godsdienstigen. De Protestantenbond b.v. met zijn commissie voor maatschappelijke belangen, slaagde erin in vele harer afdelingen ontwikkelingswerk tot stand te brengen. Van een „beweging” zooals in Engeland en in Amerika kan men intusschen ten onzent niet spreken. Die warm geloopen waren, bleven warm. Maar „men” trok zich van al deze dingen weinig aan, meestal niets. Kenmerkend voor ons land is daarbij, dat de mannen die voor volksopvoeding op groote schaal opkwamen, niet in mannen, maar in vrouwen hunne talrijkste, zoo niet eenige, helpers vonden. In Engeland was dit anders en tengevolge van geheel andere toestanden bij het hooger onderwijs, waardoor van een kloof tusschen de mannen der wetenschap aan den eenen kant en den handelman en bedrijfsleider, die direct met den arbeider te maken heeft aan de andere zijde, geen sprake is en omdat daar sedert de industriële revolutie de arbeidstoestanden zóó ontstellend ellendig waren, dat mannen in breedten kring, economen en anderen zich ermee moesten bezig houden. Bij ons is het de eerste 25 jaar zoo geweest: In de besturen een groote meerderheid van mannen, in den daadwerkelijken arbeid het tegenovergestelde. En de

¹⁾ Mr. v. Gijn is dezer dagen overleden.

mannen, die in de practijk mede-arbeidden, waren meestal gewezen predikanten en studenten in de theologie. Levendig herinner ik mij mijn vreugde toen in het Leidsche Volkshuis de eerste niet-theologische student zijn intree deed als clubleider, het was Mr. A. M. Joekes. Dit leek mij als symptoom daarom zooveel waard, wijl eruit bleek, dat het besef van verantwoordelijkheid tegenover de massa ook doordrong buiten den kring van hen, van wie men een dergelijk inzicht als 't ware automatisch verwachtte. Natuurlijk mag niet vergeten worden dat het clubwerk met kinderen, met meisjes, gaven en talenten onderstelt die meer onder vrouwen, dan onder mannen worden aangetroffen. Wat hier oorzaak, wat gevolg is, is intusschen moeilijk te zeggen. Toen mij gevraagd werd de leiding van het Leidsche Volkshuis op mij te nemen, en ik den Heer Tours, directeur van het Amsterdamsche „Ons Huis”, raadpleegde of een vrouw voor deze post geschikt was, kwam de wedervraag, of ik, zoo noodig, bij machte zou zijn een dronkaard te verwijderen! Dat een vrouw in die dagen, en nu nog, in het algemeen gesproken, minder belangstelling heeft voor maatschappijleer en al wat er mee samenhangt, zich minder rekenschap geeft van algemeene toestanden, wilt gij misstanden, en daardoor eer het groote verband der dingen uit het oog verliest en de beteekenis van het groote voor het kleine, van het algemeene voor het bijzondere, daaraan werd niet gedacht. En toch is dit feit zéér ver reikend in zijne gevolgen geweest.

Als ideaal hebben wij steeds gezien de samenwerking van man en vrouw. Afgezien hiervan zullen wij echter voorwaar niet vergeten dat er dingen waren die men vóór 30, 40 jaar niet zien kón en die ons nu duidelijk zijn.

Met het groote aandeel dat vrouwen, in den aanvang vooral, in het Volkshuiswerk gehad hebben, hangt naar wij meenen, nog iets anders samen. De vrouw dan is steeds meer op de practijk gericht dan de man, bekommert zich minder om theorieën en beginselen. En waar het nu bij alle pionierswerk aankomt op de daad, waar bovendien ieder Volkshuis zich vormt naar zijn onmiddellijke omgeving, daar is het voorwaar geen wonder, dat volkshuizen en dorps huizen overal op zich zelf staande grootheden geworden zijn. Waarbij van een algemeen beginsel nauwelijks sprake kon wezen. Waarbij nog bovendien met tal van Hollandsche eigenaardigheden moet gerekend worden. Heeft het bv. hier niet veel langer dan elders geduurd, vóórdat een Bond van Volks- en Dorps huizen tot stand kwam?

En stellig willen wij ons ook nu nog voor oogen houden dat, zelfs onder de rook van Amsterdam, nog feudale toestanden en verhoudingen

bestaan, dat overal en altijd de grootstad, de provinciestad, het platteland, in verschillend tempo opmarcheeren naar toch eenzelfde einddoel. Wat dat einddoel was? In de laatste decennien van de vorige en in de eerste van deze eeuw, rees bij Mr. Kerdijk en de zijnen het verlangen, de klassen nader tot elkaar te brengen en wederzijdsch vertrouwen te wekken. De wereld, zoo meende men, zou er anders uitzien wanneer de arbeider uit het oosteinde en de heer uit het westeinde elkaar leerden kennen en waardeeren, afgezien van wederzijdsche persoonlijke waardeering, doch maatschappelijk gezien. Dat dit een illusie is gebleken, weten wij. Anderen echter, met name Prof. Drucker, zagen verder en dieper. Ik herinner mij hoe ik een zeker Leidsch hoogleeraar voor deelname aan ons werk meende te kunnen winnen door er op te wijzen, wat de volkshuizen voor de ontwikkeling en bewustwording der massa zouden kunnen beteekenen en hoe de stichter van het Leidsche Volkshuis met teleurstelling in zijn stem, de opmerking maakte: „Dan doet hij het eerst recht niet.”

Maar er is iets anders, mijns inziens, bedenkelijker, al erkent ieder eerlijk mensch met historischen zin, dat ook dit een tijdsverschijnsel is. In het reeds genoemde Nutsrapport, wordt als grondslag en doel der beweging deze stelling gegeven:

„Elk mensch, zedelijk of verstandelijk hooger staande dan een ander, moet trachten dien ander tot dezelfde hoogte op te heffen.” Zie hierin de noodlottige erfenis van de in menig opzicht zoo groote 19e eeuw.

Slechts zeer weinigen in die dagen zijn aan dit gevoel van meerderheid ontkomen. Geen wonder, in een tijd en in een land waarin het kennen van andere talen dan de eigene plus de grootst mogelijke voorraad van parate kennis, het individu stempelden tot een meerderwaardig wezen, waarbij inzicht, wijsheid, karakter of in de tweede plaats kwamen of heel geen plaats vonden. In een tijd, die in „succes” verdienste zag, en in bezit het brevet van menschaardigheid, en die van de geweldige vormende invloeden, die milieu en opvoeding heeten, alleen nog maar uit boeken wilde weten.

Waren het niet alleen de radicalen die den eisch stelden dat gelijke mogelijkheden tot ontwikkeling voor ieder kind zouden worden in het leven geroepen? „Tot ontwikkeling”, verder zag men niet. En daarom meende men dat gelijke mogelijkheden gelijke kansen gaven. Onze tijd, die het om „menschvorming” te doen is, ziet meer, verder en dieper. En vraagt daarom meer.

In Engeland, het eenige land waar het Ministerie van Onderwijs, Ministerie van Opvoeding heet, waar bovendien Ruskin gepredikt had dat succes in levenswijze — in living — meer was dan succes

in de wereld — in life — waar William Morris daadwerkelijk geloof beleed in den adel van het handwerk, waar bovendien toen haast niemand een levende taal kende behalve de eigene, waarmede een aanleiding tot zelfverheffing verviel, en overschatting van den intellectueel door den proletariër, in Engeland dan heeft men nooit veel last gehad van de overschatting van algemeene ontwikkeling. Zij was geen criterium van cultuur.

Canon Barnett, de schepper van Toynbee-Hall, noemt de taak van het settlement niet loons-, maar levensvreugde-verhooging. „To add joy to life not pence to wages”. Wat in onze taal en naar Hollandsch begrip overgezet, voor de Volkshuizen beteekent: dat het bijbrengen van kennis, die stoffelijk voordeel afwerpt, ondergeschikt behoort te wezen aan het binnen bereik van den arbeider brengen van al datgene, wat warmte brengt en schoonheid, inzicht en begrip, wat volheid van leven geeft.

Door het Leidsche Volkshuis is in 1899 beslist een keuze gedaan voor het laatste, d.w.z. voor menschvorming, waaraan verstandelijke ontwikkeling ondergeschikt werd gemaakt.

In Leiden, dat met vele universiteitssteden gemeen heeft, men denke aan Oxford, dat de stad uit twee helften bestaat die van elkaar zoovast niets af weten, in Leiden dan met zijn zoo talrijke fabrieksbevolking, was Mr. Steinmetz reeds verscheidene jaren vóórdat het Volkshuis gesticht werd, met ontwikkelingswerk onder arbeiders begonnen, terwijl een dozijn jonge vrouwen uit den kring der „Modernen” clubwerk met fabrieksmeisjes hebben aangevangen.

Later, in 1894, werd in het hartje der fabriekswijk, dank zij den geldelijken steun van de stichters van het Amsterdamsche en van het Leidsche Volkshuis, een wijkgebouw geopend door de zeer talrijke groep van hen, die wel in zooverre kinderen van hun tijd waren dat zij de vormende beteekenis van verstandelijke ontwikkeling overschatten, maar die daartegen een krachtig correctief hadden in de zekerheid, dat 's levens grondslag een geestelijke is. Aan dit wijkgebouw, waaraan weldra een polikliniek met wijkverpleging verbonden werd, hebben de latere redacteuren van De Blijde Wereld hunne eerste kennis-making te danken met het fabrieksproletariaat. Voor de stichters van het wijkgebouw is het een bittere teleurstelling geweest, dat het vrijzinnig protestantisme als geheel zich nimmer verantwoordelijk heeft gevoeld voor de opheffing van de massa. Zij boden de Leidsche afdeeling van den Ned. Protestantenvbond de stichting aan, een gebaar dat tot niets heeft geleid. Vele jaren later werd, op een jaarvergadering te Arnhem, bij monde van Prof. Eerdmans, verklaard dat deze

arbeid den Bond als zoodanig, niet aanging. De vergadering beaamde dit. Wat niet heeft verhinderd dat het Leidsche wijkgebouw als paradepaard al die jaren heeft dienst gedaan. Dat individuen uit dezen kring voortgekomen, in den aanvang het grootste aandeel gehad hebben aan de taak der volksontwikkeling, is bekend.

Geen wonder, want hier sprak, zij het zonder woorden, het religieus humanisme, dat een van de pijlers is van het vrijzinnig protestantisme. Waar dit dus nimmer cultuur en religie heeft kunnen scheiden, noch minder zich ooit heeft kunnen afwenden van de cultuur, waar het bovendien een scherp onderscheid maakte tusschen een historischen, wilt gij, institutioneelen godsdienst en religie, waar het deze voor het meest waardevolle bestanddeel houdt in gene en propaganda maken voor een bepaalden godsdienstvorm haar, niet uit onverschilligheid maar uit beginsel, vreemd is, daar ligt het voor de hand dat uit het midden zijner belijdenis een groot aantal arbeiders op dit terrein voortkwamen.

Van de vele volkshuizen, die voor en na verzezen, zijn het meest op den voorgrond getreden Amsterdam, Leiden en Rotterdam. Daar zijn vele oorzaken voor aan te wijzen. Wij volstaan met er ééne te noemen, waaraan men niet in de eerste plaats denkt en die, meen ik, van groote beteekenis is. Deze drie steden zijn de eenige, waar voor de nieuwe onderneming een eigen huis gebouwd is. Dat men daar dus rekening heeft kunnen houden met de zeer aparte behoeften, waaraan een volkshuis moet kunnen voldoen, is van groot belang. Maar onzes inziens weegt nog zwaarder, dat maandenlang de volksverbeelding zich ermede heeft bezig gehouden, ja ermede vervuld is geweest, dat de plaatselijke bladen er telkens aandacht voor vragen, goed- of afkeurend. En dat daardoor het Huis en alles wat ermee samenhangt, reeds een plaats in het gedachten- en verbeeldingsleven der arbeiders had ingenomen, vóórdat zij het betraden. Deze drie volkshuizen zijn van invloed geweest, ieder op eigen wijze, op de verdere ontwikkeling van het werk in ons land.

Wat er van een Volkshuis wordt, hangt af van het milieu, d.w.z. van de plaatselijke gesteldheid en van de persoonlijkheid van den hoofdleider.

Op menig Volkshuis, hier en elders, heeft intusschen het eerste hoofd een stempel gedrukt van wellicht blijvenden aard. Overal heeft men het wantrouwen der bevolking moeten overwinnen. Doch in deze heeft A. J. Tours, als directeur van het eerste Volkshuis in Nederland, het spits moeten afbijten. Hangt het wellicht hiermede samen dat, naar het ons toeschijnt, Amsterdam steeds het opportunisme

huldigt, terwijl Leiden en Rotterdam meer principieel te werk gaan? Waarbij in Leiden meer Engelsche, in Rotterdam meer Duitsche tendenzen tot uiting komen of kwamen. Hoe dan ook, van deze Volkshuizen werd iets verwacht voor het werk elders in den lande.

Wij spraken over den wordingstijd der volks- en dorps huizen, waarvan de laatste vooral steeds in aantal toenemen. Dat wil zeggen de tijd toen een groeiend aantal denkende menschen onder de niet-Marxisten tot het inzicht gekomen waren van den samenhang tusschen materiele en ideële cultuuruitingen, toen men van een „proletarische” cultuur nog niet hoorde, en toen er — in het algemeen gesproken — bij niemand twijfel bestond aan de waarde der bestaande cultuur, toen wij allen het inderdaad vanzelfsprekend vonden, dat wij aan de minderbedeelden geen grooter dienst konden bewijzen, dan hen aan onze cultuurgoederen deel te doen hebben. Van persoonlijk inzicht hing af of men reeds onderscheidde tusschen cultuur en beschaving. Er waren volkshuizen, waar men b.v. diep voelde hoe nauw waarachtige cultuur met natuur samenhangt en hoe „beschaving” van natuur verwijderd. Waar men angstvallig buiten de muren van het volkshuis hield wat naar de maatstaf van het publiek en dus van het volkshuispubliek, waardevol was. Er waren andere waar men meedeinde met de publieke opinie.

Niemand verzette zich tegen het een of tegen het ander. Of liever, het laatste sprak vanzelf. Het eerste gold voor een persoonlijke eigenaardigheid. „Men” zag niet wat „men” nu moet zien en ziet, zij het vaak tegen wil en dank. Wat intusschen helaas niet zeggen wil dat, om met Hendrik de Man te spreken, „hoogachting van den met ontwikkeling gepaard gaanden arbeid” reeds weder overal de plaats heeft ingenomen van „de hoogachting van den door de beschaving verijnden lediggang”. Maar ook in die kwade tijden ontbraken niet de menschen voor wie wat men *is* zwaarder weegt dan wat men *heeft*, ook uit het oogpunt van cultuur. Doch algemeen gold het inzicht dat de maatschappelijk hoogere aan den maatschappelijk lagere iets te brengen had, iets zeer waardevols geven kon. Er moesten mogelijkheden geschapen worden dat geen Giotto onder de schaapherders mocht verloren gaan. Aan het begrip dat in ieder menschenkind iets van een Giotto steekt, daaraan was men niet toe. En nog veel minder — een vergelijking met wat zich hierbij op onderwijsgebied voordoet dringt zich vanzelf op, — nog veel minder aan het inzicht, dat ieder schepsel een schepper inhoudt.

En toch zullen ongetwijfeld de meeste proletariërs, die door de vóór-oorlogsche volks- en dorps huizen zijn heengegaan, erkennen dat,

zij daaraan te danken hebben een wezenlijk aandeel aan de cultuur-goederen. Vergeten wij intusschen niet dat, reeds eenige jaren vóór 1914, dank zij de burgerlijke jeugdbeweging, allereerst in Duitschland, krachtens het deel hebben aan waarachtige cultuurgoederen, aan de „beschaving“, de valsche beschaving der grootstad, de oorlog verklaard was.

Het is echter zeker niet zonder beteekenis dat reeds in 1909 een onzer volkshuizen met proletarische jeugd naar buiten trok, niet als dagjesmenschen, maar voor een weekeinde. En dat het al vóór 21 jaar een volkshuis gelukt werkgevers te bewegen aan deze jeugd een volle vacantieweek toe te staan, zij het — op één uitzondering na — zonder behoud van loon. En hoe lang reeds hebben althans de voornaamste volkshuizen hun buitenverblijven!

Het is waar, deze jeugd ging naar buiten onder leiding. Maar is het een verouderd begrip dat uit de goed-geleiden de beste leiders voortkomen?

Voor de continuïteit in het sociale beleven waarvan de Man spreekt, had hij ook bewijzen kunnen vinden in het Volkshuis-wezen van voorheen en thans.

Dat de volkshuizen ontstaan zijn in een tijd met overwegend individualistische tendenzen kwam misschien het sterkst uit bij de werkers.

De V. H. bezoekers, althans een groot aantal hunner, waren niet rijp voor een dieper gemeenschapsbesef. Immers, wil er uit het kudde-dier een gemeenschapsmensch worden, dan moet daartusschen het stadium liggen van individualisatie.

Pogingen om onder de werkers iets van een gemeenschappelijk inzicht te kweken, zijn toen vrijwel mislukt. De meesten deden hun werk uit plichtsgevoel. Van het besef gemeenschappelijk toekomstwerk te verrichten, merkte men niets. En dus was er noch de vreugde, noch het saamhorigheidsbesef van wie gezamenlijk de schouders zetten onder eenzelfde taak. En zeker waren er zéér weinigen, indien al, die zich één voelden, wezenseen met de volkshuis-bezoekers. Wie het wel voelden en den overgang naar andere tijden hebben meegemaakt, weten te spreken van levensverruiming en levensverrijking, toen zij niet langer voor maar met de arbeiders in hun volkshuis konden werken. Hierin nu ligt, meen ik, het groote, principieele verschil tus-schen voorheen en thans.

Maar ook hier vergete men nimmer dat het dorp en de stad, dat het eene deel van het land en het andere niet tegelijkertijd tot inzichten komen, die — als niet alles bedriegt — tot gemeenschappelijk bezit moeten worden.

Wat niet beteekent dat alle volks- en dorpshuizen onder één vlag varen: verre van dien. Nooit mag op alle hetzelfde stempel gedrukt worden. Het is b.v. mijn vaste overtuiging dat Rotterdam met zijn drie volkshuizen in federatief verband, die alle een eigen karakter hebben en in verschillend volkscentrum werken, meer beantwoordt aan de eischen van heden en toekomst dan Amsterdam met zijn haast krampachtige centralisatie. En men behoeft tegenwoordig waarlijk geen Marxist te zijn om van een dorpshuis te midden van een landbouwende bevolking iets anders te verwachten dan van een huis in het hartje van een industrie-centrum. Maar wat wij wel kunnen hopen, zoo niet vragen is, dat meer en meer in ieder volkshuis, groot of klein, in stad of dorp, het werk worde opgebouwd door de bezoekers zelve. Wij gelooven dat leiding daarbij onontbeerlijk blijft en van ingrijpende beteekenis, een leiding echter die leidt van binnenuit in plaats van van bovenaf. Zooals hier en daar reeds geschiedt.

Van een breuk met het verleden behoeft bij de nieuwe koers geen sprake te zijn.

Een gebrand raam in de cathedraal van Chartres stelt de vier evangelisten voor, gezeten op de schouders van de vier groote profeten. Zij zien verder, veel verder. Dank zij dezen.

Als wij, uit de twintigste eeuw, in dezen even wijs zijn als de derdiende-eeuwers, dan meen ik, dat voor het Nederlandsche volks- en dorpshuis een toekomst van krachtig opbouwend werk is weggelegd.

Doel en grondslagen van het Volkshuis

door A. DE KOE.

I. Het Volkshuis heeft de volksontwikkeling dienstbaar te maken aan de vorming van een geestelijke volksgemeenschap.

II. Het gaat daarbij uit van de erkenning, dat in het bewustzijn van geestelijke waarden de wezenlijke krachten tot gemeenschapsvorming gegeven zijn.

III. Het vormt daartoe werk- en levenskringen, waarin de persoonlijke verwerving van geestelijke waarden gericht wordt op het dienen der gemeenschap.

I. Het doel.

De benamingen Volkshuis, Ons Huis, geven reeds een doel aan: te vormen gemeenschap, volk, te binden menschen aan elkaar, zoodat zij een samenhangend volk worden.

Ondanks velerlei verschillen tusschen de samenhangende deelen van een volk, bestaat er toch een zoodanige overeenkomst in opvattingen

en gedragingen, dat er reden is te spreken van een eigen volksaard, een eigen volkspersoonlijkheid.

Het is niet twijfelachtig, dat in dezen zin het Nederlandsche volk een persoonlijkheid is. Ons kunnen in wetenschap, kunst, zeevaart, scheepsbouw, waterbouwkunde, land-, tuinbouw, industrie en koloniaal bestuur geven ons een vooraanstaande plaats in de werken der beschaving. Bovendien heeft onze geschiedenis een krachtigen, zeer bizonderen volksaard geopenbaard.

Daarom past ons een zelfbewustzijn, dat er toe drijft ons als volk te handhaven in een zelfstandig bestaan met eigen beschavingsvorm. Dit bewustzijn plaatst ons niet tegenover andere volken, maar het leert ons, dat er grenzen bestaan, die niet uitgewischt moeten worden: grenzen op de kaart, in de taal en in onze beschaving. Deze grenzen worden maar al te zeer bedreigd.

Wat is het, dat menschen tot een volk maakt?

Hun verkeer met de natuur van hun land: heiden, bosschen, moerassen, weiden, meren, zee en duinen; de wijze, waarop zij hun huizen inrichten, hun bouwtrant, de aanleg van hun dorpen en steden, alles wat zij gemaakt hebben van het land, waarin zij eeuwenlang hun levensstrijd hebben gevoerd; en dan het geestelijk stempel, dat die strijd aan hun wezen heeft ingedrukt, de daaruit gegroeiide taal, de waarde, die zij aan het huisgezin hebben toegekend, hun zeden en gewoonten, hun levenshouding, — dat alles is het wat in zich bevat de samensmedende krachten, die ons tot een volk maken.

De nauwe verbinding met de menschen, die op dit stukje grond leven en geleefd hebben sinds vele eeuwen van zwoegen en strijd, heeft gemaakt, dat er ontstaan is wat wij de Nederlandsche volksaard noemen.

Wanneer kapitein Klinge van de sleepboot, die onlangs het wrak van de *Atlantique* naar Cherbourg gebracht heeft, zijn scheepsvolk „water- en vuurduivels” noemt, dan roept dat woord bij elkeen, die geleefd heeft aan onze kusten en havens, tientallen van zulke menschen voor oogen.

Wanneer een beroep gedaan wordt op onzen volksaard, dan rijst voor den geest een volk van getuigen uit onze geschiedenis, die met dergelijke daden aan een klein land een eervolle plek in de wereld verzekerd hebben.

Een beroep op onzen volksaard is niet iets nevelachtigs, het wordt in eens verstaan, omdat deze aard zich door daden in de geschiedenis heeft doen kennen. Het is een beroep op het beste, dat zich in ons volk heeft geopenbaard. Elk van ons weet daarvan en heeft er in zijn ziel deel aan.

In den eersten tijd na den wereldoorlog — het was in de moeilijke inflatiejaren — waren wij van de Ontwikkelingsclub in Ons Huis te Rotterdam met Duitschers en Luxemburgers te Brühl bijeen voor een 7-daagschen vacatiecursus. Met deze en dergelijke cursussen poogden de Duitschers de verbroken banden tusschen de volken opnieuw aan te leggen. Toen wij op een der gezellige avonden daar onzen Peerdesprong, Schotsche Trije, en derg. dansten, maakte dat

op de Duitschers een onverwacht grooten indruk. Een gestudeerde dame van historische en kunstzinnige ontwikkeling uitte zich daarover in deze woorden: „Jetzt verstehe ich das Holländische Volk“.

Men ziet ons in het buitenland graag zooals de regeerende geslachten van ons volk waren in den tijd van nationaal verval: sloom en deftig. Hier echter — in ons dansen — werd een openbaring van kracht gegeven: de ingehouden kracht, die zich als spanning voelbaar maakt, van den Frieschen dans, de zich meer uitgevende kracht van den Neder-Saksischen Peerdesprong. Daaruit ging men verstaan de taaie volharding en de bruisende kracht van onzen volksaard.

Dit geldt in nog sterkere mate van de taal. Het voornaamste en zuiverste teken van het wezen van een volk is zijn taal. Want zij is de rechtstreeksche uitdrukking van zijn innerlijke worstelingen met het leven en van zijn geestelijke verbindingen met de volksgenooten. Met de eigen ervaringen van het volk op het deel van den aardbodem, waarop het eeuwenlang leefde, in de leerschool, die het doorloopen moest om te gewinnen aan geregelden beschavingsarbeid, onder de slagen van het leven, in zijn kleinheid tegenover de groote macht van het Al, onder het groeien van zijn vermogens en zijn overwinningen, — met dat alles werden de klanken geboren waarmee de ziel van het volk daarop haar antwoord gaf. In deze klanken en vormen van de taal leerde het volk al dat gebeuren en zichzelf verstaan, en zoo groeide het steeds meer met zijn geschiedenis en de aarde samen.

Snijd deze wortels van taal en van bodem af, wat gebeurt wanneer menschen zich vestigen onder een vreemd volk, en verlies van geestelijke kracht zal er gevolg van zijn. Als voorbeeld kan hier gelden de brutaal op het stoffelijke gerichte geest van het volkerenmengelmoes Amerika.

Maar ook het afsnijden van één dezer wortels kan al voldoende zijn. Laat onze menschen zich vestigen in Ned.-Indië; alleen reeds door de geheel andere toestanden van het klimaat heeft het gevolg, dat de geest zich niet meer naar zijn aard ontplooien kan.

Verlies van de eigen taal heeft dit gevolg in nog sterkere mate. Want zonder eigen taal sluiten zich de toegangen tot het innerlijk leven: zij openen zich slechts op de klanken, die eenmaal opwelden in diepe, heilige ervaringen van het voorgeslacht. Het heilige laat zich alleen verstaan wanneer wij het in alle echtheid naderen, zóó als wij wezenlijk zijn. Zóó zijn wij alleen met het eigen, zelfgeschapen woord van ons volk. Het is onwaarheid en schande het Heilige te naderen in het confectiepak van aan den vreemde ontleende klanken.

Dat is het groote gevaar van den stroom van vreemde uitdrukkingen, die men, in ontaardende slapheid, tegenwoordig over onze grenzen binnenlaat. Het is de afbraak van het beeldend vermogen onzer eigen taal, het voert daar bestanddeelen in, die alleen bruikbaar zijn aan de oppervlakte van het leven, en daarom versterkt het de krachten, die zich op het stoffelijke belang, en niets anders dan dat, richten. Want schending van de taal is schending van ons wezen. Waar de taal verbastert, daar verbastert het volk. De verbastering,

die de Nederlandsche taal bezig is te ondergaan, is de uiting van een onbeschaamde vervlakking, die op letterlijk elk gebied de gezonde levenskrachten opzigt.

Handhaving van de taal in zuiverheid van aard is rechtstreeks noodzakelijk voor de handhaving van ons geestelijk peil als volk, en dientengevolge van ons zelfstandig volksbestaan. Onder de volken heeft alleen het eigene recht op zelfstandigheid.

Wat kan voor de wereld de zelfstandigheid beteekenen van een Nederland, dat voortgaat zijn taal — en in de taal zichzelf — te ontmannen, zijn bioskopen en fooneelzalen te openen voor den geestelijken en zedelijken afval van rondom, en de vormen van andere volken klakkeloos na te bouwen?

Een klein volk kan op den duur zijn zelfstandigheid slechts bewaren, wanneer het eigen hoedanigheid als een bijzondere waarde aan de algemeene beschaving weet toe te voegen, wanneer het de waarden dier algemeene beschaving weet om te smelten en te stempelen tot eigen munt, wanneer het niet overneemt, maar geeft, wanneer het de waarden, die van elders komen, eerst keurt, dan schift, om ten slotte het bruikbare te dwingen in zijn eigen vormen.

Een volk moet heerscher zijn op eigen gebied, geen slaaf in eigen huis. Niets is het onze, dat niet uit ons geboren is, niet uit onze geest zijn gestalte ontvangen heeft. Al het andere laten wij ons in verdorpmelijke slapheid opdwingen, het verkracht ons volkswezen en doet ons de aanspraak op onze rechten als volk verliezen.

En nu begrijpe men uit dit alles wel, dat zich daarin niet een vijandige gezindheid jegens andere volken uit. Het gaat hier om het vaststellen van een werkelijkheid: de werkelijke beteekenis van het volkseigene. Theorieën over internationalisme kunnen daar niets aan veranderen. Het volkseigene in zijn groote beteekenis is een vast gegeven, het internationalisme is daartegenover niet meer dan een schim. Bij deze schim valt niet te leven. Het bestaan van verschillend gearde volken is een gegeven van het wereldleven, evenals men in planten- en dierenwereld soorten en ondersoorten kent. Internationalisme in den zin van gelijkmaking der volken zou opstand tegen een goddelijke orde zijn. Internationalisme kan alleen zin hebben als streven naar vreedzame verbindingen en samenwerking met andere volken, ook tot het in het leven roepen van gemeenschappelijke instellingen. Een en ander evenwel op den grondslag van een vreedzamen wedijver, omdat slechts daarin de goddelijke wet der ontwikkeling betracht kan worden.

Zoo heeft dan het Volkshuis als hoogste doel: de geestelijke volksgemeenschap, die, getrouw aan haar wezen, eigen beschavingsvormen schept, en daarmee haar zelfstandige bijdrage levert tot den opgang der menschheid.

11. *De grondslag.*

Onze tijd is een andere dan die, waarin het Volkshuis ontstond. Men kan echter zeggen, dat in dezen algemeenen zin het doel, dat men zich gesteld heeft, hetzelfde gebleven is: dat men de geestelijke

beschaving algemeen wenschte te maken. In den beginne echter gold daarbij het inzicht, dat aan de eene zijde der maatschappelijke kloof deze beschaving aanwezig was, en dat haar dragers tot plicht hadden deze over te brengen naar hen, die aan de andere zijde daarvan verstoken waren.

De arbeiders hebben deze weldaad niet geestdriftig aangenomen. Toen eenmaal de arbeidersbeweging in kracht was gaan groeien, mengde zich vijandschap in de aanvankelijke onverschilligheid en aarzeling, die wel uit een zeker wantrouwen waren voortgevloeid. Maar de vijandschap heeft het pleit toch niet gewonnen in dezen zin, dat men het streven van het Volkshuis en verwante bemoeiingen beslist en in den grond heeft afgewezen. In de houding der arbeidersbeweging is te dezen aanzien nimmer klaarheid gekomen, want de vraag, welke het hier geldt: hoe staat zij tegenover de gegeven beschaving? deze vraag heeft zij in den grond nog niet beantwoord. Weliswaar streeft men naar een nieuwen maatschappijvorm, maar waar is het geestelijk beginsel, dat de beschaving van de nieuwe maatschappij zal dragen? Indien wij daarheen inderdaad op marsch zijn, zoo moeten de duidelijke aanwijzingen van het nieuwe beginsel nu toch wel voorhanden zijn. Maar dat is het geval niet!

Het nieuwe geestelijke beginsel is in de arbeidersbeweging niet aanwezig: met een nieuwen maatschappijvorm op papier leeft en streeft men in werkelijkheid uit wat het geestelijk beginsel is van het kapitalisme. Wij mogen hier deze dingen niet stilzwijgend voorbijgaan: onze taak ligt op het veld van het geestelijke leven; wij hebben daarom dit leven in zijn verschijningsvormen van stap tot stap te volgen.

In den burgerlijk-kapitalistische maatschappijvorm geldt als beginsel de persoonlijke vrijheid van den enkelen mensch om zijn belangen met alle krachten te doen gelden. De eerste verkondigers van dit beginsel verwachtten daarvan het grootste welzijn voor het grootst mogelijke aantal menschen. Nu het echter meer dan een eeuw is toegepast geworden, is het duidelijk als de dag geworden, dat maatschappij en beschaving ermee ten gronde gaan. Want de persoonlijke vrijheid heeft in den economischen wedijver zoozeer de aandacht op het stoffelijke gericht, zoozeer zelfzucht en genotzucht aangewakkerd, en deze levenshouding is allengs in alle kringen der bevolking, ook in die van de arbeidersbeweging, zoozeer de gangbare geworden, dat een algemeen verval van bindende geestelijke waarden het gevolg is geweest, met verscherping der tegenstellingen tusschen menschen, groepen en volken. Zoodat wij niet alleen te doen hebben met een crisis, die de welvaart van alle volken bedreigt, maar bovendien met het gevaar, waarin heel de beschaving der westersche menschheid verkeert.

Het geestelijk beginsel van het kapitalisme, dat de levenshouding grondde op de belangen van den enkelen mensch, heeft den levensader van den godsdienst afgesneden en daarmee aan alle ontbindende krachten vrij spel gegeven.

De algemeene verlegenheid tegenover de groote vragen van wereld-

verkeer, oorlog, vrede, legt reeds de kwaal bloot, die diep in ons voortwoekert en onze kracht tot zedelijk en redelijk handelen verlamt. Het is onze geestelijke verscheurdheid, het is, dat ons leven niet is een gaaf geheel, hetwelk in één geestelijk middelpunt wordt samengevat en daarvandaan zijn orders aanneemt voor elk levensgebied. Alles ligt bij ons uit elkaar: het hoofd weet niet wat de hand doet en het been gaat alleen op stap. Wij zijn beginselloos geworden, in ons doen en laten worden wij niet meer beheerscht door één machtige stuwkracht, die bij elk ding de richting bepaalt.

Zoo is het in het persoonlijke, zoo is het in het maatschappelijke. Wetenschap, techniek, politiek, godsdienst, kunst, sport, — elk hunner gaat eigen wegen, elk heeft zijn eigen levensgebied, waarop hij geen inspraak van buiten duldt. Zij vormen niet tezamen een levend lichaam, maar zijn afzonderlijke gebieden geworden, waar elke beoefenaar geheel in kan en mag opgaan. Men heeft het besef verloren van de armoede van levens, die aldus maar een breuk van het leven kennen, en de verbeelding reikt niet tot de voorstelling van de rijke geestelijke eenheid, die al deze gebieden in zich zou kunnen vereenigen.

Maar het moet op den duur op ondergang uitloopen, wanneer er niet één doel is, waar alle leden van het maatschappelijk lichaam op aansturen. De grove geweldpolitiek, die in Europa triomfen viert, is de noodzakelijke uitkomst van onze maatschappelijke verworping. Wij hebben hier niet goed- of af te keuren. Hier valt slechts te erkennen, dat het zoo komen moest, onverbiddelijk, krachtens de wetten van het leven.

Laten wij ons aan een paar voorbeelden nader rekenschap geven van den toestand, waarin wij geraakt zijn.

In de eerste plaats dan de techniek. Zij heeft een reusachtige opvoering der voortbrengingsmogelijkheden gegeven. Beweegreden daartoe was het persoonlijke belang bij het neerdrukken der voortbrengingskosten, teneinde voorsprong te krijgen in de mededinging.

De vraag dient hier gesteld te worden of vergrooting van de voortbrengingskracht der bedrijven gepaard gaat met verbetering der algemeene welvaart? Volgens de liberaal-economische leer zou dat niet betwijfeld kunnen worden. Wij ondervonden echter, dat de technische maatregelen van den laatsten tijd de blijvende werkloosheid van ontzachtelijke aantallen arbeiders tengevolge hadden, wier koopkracht tegenover de vermeerderde productie daardoor grootendeels wegviel.

Men heeft voor dezen zelfvernietigenden gang van zaken het woord rationalisatie ingevoerd, d.i. het inrichten van de voortbrenging op den grondslag van redelijk werken. Maar is het dan redelijk, dat wij het klaargespeeld hebben met onze zoogen. verbeteringen, miljoenen van de goed gedekte tafel verre te houden? De redelijkheid van onze beschaving is onredelijk geworden.

Zelfs zouden wij aan de onredelijkheid niet ontkomen wanneer men te eenigertijd, met verkorting van den arbeidsdag, al die werklozen weer in het bedrijf zou willen opnemen. Want in tal van belangrijke fabrieksbedrijven, naar den nieuwsten maatstaf ingericht, is de behoefte aan handenarbeid zoo grondig uitgerationaliseerd, dat dan een

zoo radicale verkorting van den werkdag zou moeten volgen, dat de arbeid nog slechts spel zou zijn.

Onze redelijkheid is onredelijk geworden, ons goed in kwaad verkeerd. Dat is het noodlot van een maatschappij, die de paden van het leven verlaten heeft.

Andere voorbeelden levert ons het platteland.

Bij den Bond van Volkshuizen zijn verschillende instellingen aangesloten, die hun werk verrichten op het platteland. Men is in dezen kring wel eens van meening, dat beschouwingen als de hier gegevene hun niets te zeggen hebben tegenover de vragen van hun dagelijksch werk. Deze meening is een dwaling: de verscheurdheid van het leven doet haar werk vlak vóór de deur van het Dorpshuis, ja er middenin.

Want wordt er binnen zijn muren geen landbouwonderwijs gegeven?

Er is een huishoudkunde ook van landbouw en veehouderij: grondslag der huishouding van een veehouderij-bedrijf is een goed veeslag, en hiervan die dieren die sterk en gezond zijn. Slechts van deze is bij goede verzorging groote opbrengst te verwachten.

Daarnaast worden kunstmiddelen toegepast om het vee te prikelen tot doorgaande groote melkopbrengst, ook in den winter, dien de natuur als rusttijd voor het vee aanwijst. De kunstmiddelen bestaan hier in de toediening van krachtvoeder en de verwijdering van het kalf, onmiddellijk na de geboorte. Verder is men er op uit de weidestukken zoo klein- en zoo dicht mogelijk bij elkaar, aan te leggen, opdat zij in korten tijd worden afgegraasd en daarna opnieuw bemest kunnen worden voor een tweede weidebeurt. Bovendien wordt zoodoende tijd uitgespaard bij het overbrengen van het vee van de eene weide in de andere. Naast de toediening van krachtiger voeding wordt de bewegingsvrijheid van het vee met deze nieuwe practijken tot zeer kleine grondstukken beperkt.

Dit wegduwen nu van de natuurlijke winterrust — zoo verzekert mij een deskundige —, dit opvoeren van de levensspanningen bij het vee tot een hoogtepunt en het beperken van zijn lichaamsbeweging tot het alleringste, zij ondermijnen op den duur de krachten van het vee, zoodat het voor de hand ligt hier verband te zoeken met het verderflijke mond- en klauwzeer, dat vroeger om de zóoveel jaren verscheen, doch tegenwoordig aan de orde blijft. En ook de tuberculose tiert vanzelfsprekend welig op dezen bodem van lichaamsverzwakking.

In sterkere mate nog geldt dit van de kippenhouderij. De behoefte aan winterrust wordt hier volkomen ontkend: met electrische verlichting en krachtvoer, waardoor de dieren er toe aangezet worden ook in de lange winternachten voedsel tot zich te nemen, wordt de eieropbrengst zoo hoog mogelijk opgevoerd. Bovendien worden de dieren na den eersten, voordeeligen, leg afgeslacht, zoodat er geen broedeieren van den tweeden leg, het krachtigste levenstijdsperk, in voldoende hoeveelheid beschikbaar komen voor het opkweeken van nieuwe, sterke geslachten.

Ook hier woekeren besmettelijke ziekten zoo welig voort, dat ettelijke groote hoenderparken er aan ten gronde gingen. En het is te voorzien, dat het op dezen weg eerlang zoover komen zal, dat dit bedrijf als grondslag van een bestaan onmogelijk wordt.

Deze voorbeelden wijzen op een uitbuiting van de natuur, een roofofbouw, die in haar kortzichtigheid tenslotte de eigen bronnen van bestaan vernietigt.

De westersche beschaving heeft den strijd aangeboden tegen de natuur — ook tegen de menschelijke — om haar de baas te worden. Predikt men niet van de daken, dat wij met onze techniek haar al onder de knie hebben? Deze opvatting is, behalve een grove dwaling, het teeken van een diep-armoedige levenshouding. Zijn wij dan geen deelen meer van de natuur, leven wij dan niet haar leven? En zou dan de pink het lichaam regeeren? Als de natuur onredelijk is, waar halen wij dan redelijkheid vandaan? Indien haar wetten ons niet zullen leiden, waar zijn dan betrouwbare richtsnoeren voor het leven te vinden?

In het Alwezen leven wij, bewegen wij ons en zijn wij. Daar ligt de grondslag van ons bestaan, daarheen wijst het kompas van ons leven, daar welft de bron van alle levens- en geesteskracht. Ons leven ligt aan brokstukken, omdat wij aan deze bron onze kracht niet zoeken. Vandaar die machteloosheid tegenover den nood van den tijd. Zij is de onvermijdelijke uitkomst van de dwalingen, waarmee de burgerlijke levensopvatting ons belast heeft. In onderverping aan het Alwezen zal ons leven weer een *heel* leven kunnen zijn, sterk en gaaf. De Eeuwigheid moet ademen over het leven heen, zoodat alles weer gedaan kan worden als een heilig dienstwerk: staatkunde, stoffelijke behoeften-voorziening, wetenschap, kunst, ontspanning en geestelijke verheffing.

Onder den adem der Eeuwigheid zal eindelijk afgerkend kunnen worden met dien armzaligen, wansmakelijken, levenslaffen kultuurafval, waar de ontreddering van den tijdgeest haar zwanenzang bij zingt. In een nieuwe verbinding met den Eeuwige krijgt de westersche beschaving haar laatste kans. Grijpt zij deze aan, dan zal het leven weer rijk kunnen worden, en de opbouw kunnen aanvangen van den tempel, waar de Mensch, zoon van God, in wonen zal.

Wat beteekent in dezen staat van zaken de klassenstrijd? Wanneer de arbeidersbeweging niet de draagster is van een geestelijk beginsel, dat de kracht in zich heeft leven en samenleven te vormen tot een in alle deelen samenhangend geheel, wanneer zij integendeel, het leven en samenleven verscheurend, beginsel van de burgerlijke wereld aangenomen heeft, dan zal de arbeidersklasse even onmachtig tot den opbouw van een nieuwe wereld zijn als de kapitalistische. En dan zijn wij dus allen het spoor bijster en dringt zich de noodzakelijkheid op, dat zich een massale wil vorme om te vinden die hooge kracht, die in staat is leven en maatschappij te richten en te vormen, door beide te stellen, niet onder het welbehagen van den mensch, maar onder den wil van de Almacht.

De klassenstrijd is dus een uitgebrande vulkaan, als vulkaan onwerkelijk geworden. Als leer zal hij voortaan slechts een leeg dogma zijn. Als strijd voor groepsbelangen binnen het gegeven bestel heeft hij nog recht van bestaan, maar gevoerd als middel tot verwezenlijking van een principieel nieuwe orde, kan hij slechts de ontbinding bevorderen en een chaos zonder verschiets teweeg brengen.

De strijd, dien wij nu op te nemen hebben, gaat tegen de valsche leer, dat daar een vrijmachtige mensch zou bestaan in een schepping vol eeuwig krachten.

De strijd gaat tegen de ontbinding van het volkswezen, tegen de tuchteloosheid en de zelfzucht van menschen en groepen, tegen een vernederend vermaaksleven op tooneel, in bioskoop en danszaal, tegen de ongebondene genotzucht, tegen het zedenbederf in alle lagen, en tegen de algemeene stuurloosheid.

De strijd gaat vóór: onderwerping aan den Eeuwige, vóór dienen, vóór offeren. Verder dan ooit is onze wereld van het offer vervreemd, en toch berust elke maatschappij op het offer van de moeder, die kinderen voortbrengt en opvoedt. Maar zelfs dit offer wordt niet meer algemeen aanvaard. Dit is het teeken aan den wand, dat misschien wel het sterkst naar onzen ondergang heenwijst.

Verder zijn er offers te brengen van genot, gemak en voordeel. Nieuwe geestelijke bewegingen van beleekenis zijn altijd gekenmerkt geweest door onthouding en gewilde soberheid, niet terwille van zichzelf, maar ter verkrijging en handhaving van geestkracht. Wie met aandacht het gebeuren van dezen tijd volgt, zal, misschien wel met schaamte, een ontstellend gebrek aan zedelijke kracht hebben waargenomen daar, waar hij het niet zou hebben verwacht. Ons genotzuchtig geslacht heeft niets zoozeer noodig als geestkracht. Geen stoffelijke nood is onder ons zoo diep en tragisch als de geestelijke. Slechts in geestelijke kracht kunnen wij ons geven aan de gemeenschap, door het offer groeien en zegevieren groote bewegingen.

Dit is dus de groote strijd: die krachten onder ons te doen ontwaken, die, vereenigd, tenslotte *alles* zullen moeten doen. Want eerst in het bezit van deze krachten zullen wij macht hebben om een nieuwe orde in te stellen op den veranderden economischen ondergrond van ons samenleven.

Voor het Volkshuis leidt deze beschouwing tot de gevolgtrekking, dat het, voor zijn arbeid aan de geestelijke volksgemeenschap, zich heeft te laten leiden door het beginsel der verbondenheid met het bovenmenschenlijke. In het dienen van de hoogste werkelijkheid ligt het beschavingvormend beginsel van het Volkshuis.

III. Door middel van werk- en levenskringen.

Evenals in leven en samenleving moet het beginsel der godsdienstige gebondenheid in het Volkshuis vormgevend zijn voor alle onderdeelen van het werk. Alles wat gedaan wordt moet zijn noodzakelijkheid hebben in het groote werkplan. En dan moet afgerekend worden met de oude dvaling, dat er een bepaalde groep van personen onder ons zou bestaan, met name de intellectueelen, die als zoodanig in staat zouden zijn uit hun geestelijk bezit aan anderen te geven wat hier als doel wordt nagestreefd.

Deze opvatting is in strijd met de werkelijkheid van onze in ontbinding verkeerende beschaving. Ons heeft het besef te leiden, dat elke maatschappelijke groep in geestelijken nood verkeert, en dat wij

slechts door gezamenlijk trachten en worstelen op de vereischte hoogte kunnen komen.

Daarom moet dit werk — en hier wordt in het bijzonder bedoeld dat deel van het werk, waarin men zich bezint op de grondslagen van leven en samenleven — in kameraadschap worden gedaan. Langs dezen weg wordt de persoonlijke ontwikkeling tot een gemeenschappelijke waarde gemaakt: elke deelnemer levert door zijn medearbeiden zijn deel aan de ontwikkeling der anderen, ieder wordt zich bewust van de anderen te ontvangen.

Ieder dient, en ondergaat aan het eind de verwondering meer te hebben ontvangen dan gegeven.

Zoo ontstaat tusschen de muren van het Volkshuis de ontwikkelingsgemeente. En zoo maakt het zijn deelnemers bekwaam tot het dienen der volksgemeenschap.

Tenslotte kan het doel van het Volkshuis derhalve aldus uitgedrukt worden: persoonlijke ontwikkeling als middel tot de vorming van geestelijke volksgemeenschap.

INHOUD VAN AFLEVERING 9.

	Bladz.
Nationaal Recht en Volksontwikkeling, door de Redactie . . .	261
Het bed van Procrustes II, door Dr. J. Luning Prak . . .	262
Ervaringen in het ontwikkelingswerk voor jeugdige werklozen in het noorden van het land, door Dr. H. G. W. v. d. Wielen	267
Wording en groei der Volkshuizen en Dorpshuizen in Nederland, door E. C. Knappert	274
Doel en grondslagen van het Volkshuis, door A. de Koe . . .	283

TOT GELUK GEBOREN

Onder bovengenoemden titel heeft de Maatschappij tot nut van 't algemeen twee boekjes uitgegeven van de hand van Mevrouw J. Riemens-Reurslag. Het eerste deeltje behandelt de opvoeding van het kind van de geboorte tot den schoolleeftijd. Het tweede deeltje behandelt de periode van de lagere school. De boekjes hebben een uitstekende pers en sinds het verschijnen van het eerste deeltje in September 1927 zijn er in totaal 45000 exemplaren van opgelegd: voor paedagogisch werk in ons land voorzeker een ongehoord getal.

DE PRIJS PER DEELTJE IS f0.60.

Voor vereenigingen per 100 exempl. f 25.— Per 1000 exempl. f 200.—

NUTSUITGEVERIJ - CENTRAAL-STATION - AMSTERDAM

Beschikbaar

**Het is thans meer dan ooit tijd
om kennis te nemen van
onderstaande Nutsuitgaven:**

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS I

door A. H. Gerhard en Ph. Kohnstamm f1.—

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS II

DALTONSCHOLEN (Uitverkocht)
door L. C. T. Bigot, P. A. Diels en
Ph. Kohnstamm.

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS III

HET VERVOLGONDERWIJS
Rapport met bijlagen f12.50

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS IV

HET VERVOLGONDERWIJS TEN
PLATTELANDE, Rapport f1.—

VOLKS 7B 3862 **ONTWIKKELING**

**MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING**

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHARD,
Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS, Dr. K. F. PROOST,
G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuysen
1784

PER
JAAR
F 8.75

**MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM**

PER
NUMMER
F 0.75

Lichtbeelden-Vereeniging

AMSTERDAM - SINGEL 289-293

Centraal bureau voor lantaarnplaten en wetenschappelijke fotografie
TELEFOON 34648 — POST-GIRO 15476

De Lichtbeelden-Vereeniging heeft een „Uitleenbibliotheek”
van + 50.000 stuks lantaarnplaten op het gebied van:

Kunstgeschiedenis

Schilderkunst, Plastiek, Bouwkunst, Stedenbouw
(ook kaarten en prenten), Stadsgezichten. —

Cultuurgeschiedenis.

Aardrijkskunde

Oppervlaktevormen, Grondsoorten, Begroeiing,
Bebouwing, Verkeerswegen, Economie, Industrie.

Sterrenkunde.

Natuurlijke Historie.

Landbouw en Veeteelt

in 't oors-land speciaal voor het Landbouwonderwijs.

Kinderverhalen en Ontdekkingsreizen.

Voor alle personen of vereenigingen, die practisch aan ontwikkelingswerk doen
is de Lichtbeelden-Vereeniging een onmisbaar Hulpinstituut.

In 1930 werden 150.000 lantaarnplaatjes van haar betrokken.

Men kan per serie huren à f5.— en een abonnement van 15 series
per jaar nemen voor f30.—. Alle lichtbeelden kunnen ook gekocht
worden, evenals een groot aantal foto's.

De Vereeniging is bezig naast de Lichtbeeldencollectie een archief aan te
leggen van eigen opnamen van Nederland: schilderkunst, architectuur, karakter-
istische landschappen, begroeiing, typen van boerderijen, dorpenaanleg,
industrie en landbouw.

Uitvoerige catalogi voor alle onderdeelen en alle verdere
informaties zijn aan hovenstaand adres verkrijgbaar.

Onderwijsleiding

door Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM.

Bij de debatten over de jongste Regeerings-verklaring heeft de heer de Geer ook de toen nog aanstaande benoeming van een directeur-generaal van onderwijs ter sprake gebracht. Hij deed dit — blijkens de courantenverslagen — door „in verband met de aanstelling van een directeur-generaal van onderwijs het kabinet den vriendschappelijken raad te geven de voorbereidingen tot de bezuiniging niet al te kostbaar te maken”. Het verslag vermeldt hierbij: Grootte vroolijkheid. En wie zou zich, juist in dezen zwaren tijd niet hartelijk verblijden, dat de leden der Tweede Kamer den bij uitstek Nederlandschen zin voor humor nog niet verloren hebben?

Maar de benoeming van een nieuwen, hoogen functionaris aan ons Departement van Onderwijs heeft toch ook, wat de Engelschen zouden noemen „its more serious side” en het is daaraan, dat ik hier enkele bladzijden zou willen wijden.

Toen, ruim vijftien jaar geleden, J. H. Gunning afscheid had genomen van zijn ambt als schoolopziener, haalde hij in een interview over zijn ervaringen als kenmerkend voor het Nederlandsche onderwijsstelsel een woord aan van wijlen zijn chef, den hoofdinspecteur Fabius: Boven ons is het luchtledige. Het was dezelfde indruk, waaraan wijlen Dr. Bos in de Tweede Kamer uiting gaf, toen hij bij een van de debatten, die geleid hebben tot instellen van een Departement van Onderwijs, den aanstaanden leider daarvan den raad gaf: „De Minister verzorge vóór alles het instrument waarmee hij werken moet, zijn departement”.

Onze eerste Minister van Onderwijs heeft dien raad in den wind geslagen, en zijn beide opvolgers, uit de beide andere partijen van rechts, hebben den geschapen toestand bestendigd. Men mag dit zeggen, zonder in 't minst te kort te doen aan de waardeering voor de bekwaame, ijverige en steeds hulpvaardige mannen, die tot een der hoogere posten aan het departement werden geroepen; dezen zou men veeleer onrecht doen door het tegendeel vol te houden, omdat dan een groot deel van de ontegenzeggelijk — lang vóór de wereldcrisis begon — in Nederland heerschende onderwijs-malaise mede op hun rekening zou kunnen, ja zou moeten worden geschreven, een boeking in klaarblijkelijke strijd met hun opdracht, die niet onderwijs-leiding maar onderwijs-administratie inhield. Niet een personen-, maar veeleer een beginsel-quaestie is hier dus naar onze opvatting in 't spel, en die opvatting wordt versterkt door het feit, dat de opvolger van Dr. Bos als leider der vrijzinnig-democratische Kamerfractie, tot het Minister-ambt ge-

roepen, door zijn eerste ministerieele daad toont, den wenk van dien voorganger ter harte te nemen.

Dat die voorganger tevens de door alle politieke partijen betreunde voorzitter der Pacificatie-Commissie — de eigenlijke vader van de Onderwijs-Pacificatie in Nederland — was, bewijst afdoende, dat geen onderwijs-„politiek” in kleineerende zin wordt bedoeld. Maar wel had Dr. Bos — naast het goede recht van omstreeks de helft der Nederlandsche ouders op onderwijs voor hun kinderen, niet in strijd met hun beginselen — in zijn wensch naar pacificatie zeer beslist ook een specifiek Openbaar-onderwijs-belang in het oog.

De schoolstrijd toch had, gelijk iedere vinnige concurrentiestrijd, het wederzijdsch wantrouwen der strijdenden fel doen oplaaien.

Beweerde men ter linkerzijde, dat alleen het „denkend deel der natie” op goed onderwijs gesteld was, en dat dus vóór alles krachtige *waarborgen* moesten worden verlangd om te beletten dat het bijzonder onderwijs z'n peil niet opzettelijk zou doen zakken, van de andere zijde werd in iedere bemoeiing van staatsorganen met onderwijszaken een onduiddbaar ingrijpen in de *richting* van het onderwijs, ja een aanslag op het beginsel-zelf van het Bijzonder onderwijs gevonden. De in Nederland — in afwijking van alle andere mij bekende landen — nog thans heerschende opvattingen over de taak van de onderwijs-inspectie, werden daaruit geboren; in stede van een stimulerend, leven-welkend werd zij een zuiver controleerend orgaan. En daaruit moest noodzakelijk het geestelijke vacuum voortvloeien, in de boven geciteerde uitspraak van „insiders”esignaleerd.

De hoop mocht worden gekoesterd, dat een principieele onderwijs-pacificatie hier verandering zou brengen. Wanneer eenmaal beide takken van het onderwijs als onmisbaar in een Nederlandsch onderwijsstelsel en daarom gelijkgerechtigd waren erkend, scheen ten opzichte van zijn didaktische en paedagogische efficiëncy de zorg voor het bijzonder onderwijs gerust aan zijn eigen leiders te kunnen worden overgelaten, maar omgekeerd ook de daardoor vrijkomende energie der overheidsorganen te kunnen worden besteed aan een werkelijke didaktische en paedagogische zorg voor het overheids-onderwijs, zonder dat redelijkerwijs dit streven met wantrouwen door de voorstanders van bijzonder onderwijs mocht worden begroet, laat staan worden tegengewerkt.

De eerste gedachte is inderdaad voor een deel in vervulling gegaan; het bijzonder onderwijs der verschillende richtingen heeft een eigen inspectie en centrale organen van advies opgebouwd.

Tegen wat met name door het R.K. Centraal Bureau voor Onderwijs

en Opvoeding is en wordt verricht, ziet de voorstander van openbaar onderwijs op, met bewondering gemengd met wat naijver. Want van de *dubbele* functie der overheidsorganen op onderwijsgebied, hun stimuleerende functie voor het eigen onderwijs naast de algemeen-controleerende voor alle onderwijs is — met uitzondering van het Nijverheidsonderwijs — onder het bewind der vroegere ministers wel heel weinig terecht gekomen. Veel meer dan de gewoonlijk naar voren gebrachte bezwaren schijnt dit mij een reden voor de voorstanders der openbare school om zich teleurgesteld te achten door de uitkomsten der bevreemding.

Billijkheidshalve dient aan deze constateering echter onmiddellijk te worden toegevoegd, dat de schuld ervoor volstrekt niet alleen de voorstanders van het bijzonder onderwijs treft. Met name de vakorganisaties op het gebied van het openbaar onderwijs hebben uit een valsch gevoel van „vrijheid in het onderwijs” de bestending van dezen hoogst onbevredigenden toestand, om het zacht te zeggen, eer bevorderd dan bestreden. „In geen enkel land heeft het onderwijs dan ook zooveel vrijheid als hier. Dat hangt ook weer samen met de psyche van onze onderwijzers, aan wier vrijheid men niet raken mag,” zoo verklaarde een ander scheidend lid der inspectie ter verklaring van het feit, dat in Nederland het Centrale gezag paedagogisch inderdaad geen gezag heeft, maar in hoofdzaak zich met administratie en geldzaken bemoeit.¹⁾ Dientengevolge heerscht in ons onderwijs in elk van zijn geledingen een individualisme, dat den buitenlandschen deskundige met de grootste verbazing vervult, wanneer hij bijv. op zijn vraag naar het Nederlandsche equivalent van Richtlijnen, Suggestions en andere publicaties van overheidswege op didactisch en methodisch terrein ten antwoord krijgt, dat de Nederlandsche overheid voor haar onderwijs zich bepaalt tot de publicatie van wet-teksten en Koninklijke Besluiten, en een jaarverslag, dat eerst in den allerjongsten tijd een andere bestaansreden verraadt dan een grondwettelijk voorschrift.

Maar daar een caricatuur nu eenmaal nergens levensvatbaar is, beteekent zulk een toestand allerminst werkelijke vrijheid. Hetzelfde interview, dat zoo den nadruk legde op de absolute vrijheid van den onderwijzer in Nederland, deelde ons eenige bladzijden²⁾ verder zoo ter loops mede: „Een van de eerste dingen, die ik heb gedaan bij de invoering van het nieuwe leerplan, is mij tegen Thijssen's sommenboeken verzetten.” Het resultaat is geweest, dat de Amsterdamsche onderwijzers met al hun theoretische vrijheid in de praktijk

1) Volksontwikkeling van Dec. 1931 p. 85.

2) l. c. p. 90.

het recht hebben tot de keuze uit twee rekenmethodes, die naast goede ook wel zeer betwistbare eigenaardigheden vertoonen en die vele onderwijzers gaarne zouden vervangen. Maar zelfs een motiveering van dit verlangen is niet gemakkelijk, omdat ook de motieven voor de voorgeschreven methodes volstrekt onbekend zijn; deskundige kritiek en gedachtenwisseling is uitgesloten.

Wil men een ander voorbeeld. Wij zijn in Nederland zóó vrij, dat zelfs een dispensatieartikel in de wet experimenteer-scholen schept, die van lesrooster, leerplan en wat dies meer zij, zijn vrijgesteld, om hun eigen methodiek te kunnen volgen. Maar het werkelijk principiëel gebruik maken van die vrijheid zou het personeel aan zulk een school slecht bekomen. Want de resultaten ervan worden niet beoordeeld naar immanente maatstaven, door deskundigen ontleend aan het didactisch-paedagogische stelsel waarvoor die scholen zijn opgericht, maar naar de „vorderingen” in schoolboekjes, die lijnrecht tegen de grondgedachten van dat stelsel in gaan. Als dat niet geschiedt door de autoriteiten, dan in elk geval door de school van voortgezet onderwijs, waaraan de eerste haar leerlingen moet afleveren. Want omdat ieder „vrij” is, mogen daarbij alle, ook de meest onpsychologische en ondeskundige eischen worden gesteld, en men pleegt van die „vrijheid” bij onze toelatingsexamens een ruim gebruik te maken.

Een Nederlandsch onderwijzer moest het eens in zijn hoofd krijgen, zijn vrijheid te gebruiken om werkelijk *taal*onderwijs te geven in plaats van *spelling*onderwijs, door te handelen naar de regels over spelling, die de Pruisische Richtlinien für die Lehrpläne der Volksschulen bevatten: „Die Einprägung von Rechtschreibregeln ist tunlichst zu beschränken. Auf Spitzfindigkeiten wie sie besonders bei der Groos- und Kleinschreibung und bei der Schreibung gleichklingender Wörter vorkommen, ist kein Gewicht an legen. Als Hilfsmittel zur Vermeidung von Fehlern und zur Befestigung der Rechtschreibung ist auch das Wörterbuch von den Schülern zu benutzen.” Zijn leerlingen zouden onfeilbaar het kind van de rekening worden.

Doordat het eenige, wat officieel over taalonderwijs vaststaat, de naam van het vak is, volgens art 2 *ld.*, is zoo de vrijheid van den Nederlandschen onderwijzer in het belangrijkste deel van het leerplan niet gewaarborgd, maar aan banden gelegd op een wijze, die de „onvrije” buitenlandsche onderwijzer niet licht zou dulden.

Men zegt terecht, dat onder de dictatuur van den „sterken man” het regeeringsstelsel is: tyrannie, getemperd door revolutie; zoo is in een regelloos schoolstelsel het heerschende principe: anarchie, getemperd door individuele willekeur.... van den ander. Want een

werkelijk schoolstelsel onderstelt nu eenmaal altijd een gemeenschap, dus samenwerking van velen.

En dit „principe“ doordringt — het zij nog eens uitdrukkelijk gezegd — ons geheele onderwijs; het geldt volstrekt niet alleen voor één tak ervan. Wat bijv. het toelatingsexamen M.O. voor de L.S. doet, bewerkt het eindexamen voor de M.S. of het Gymnasium. Ja het verband op de school voor voortgezet onderwijs pleegt door het heerschende individualisme, gecombineerd met het vakleeraren-stelsel, nog veel meer te ontbreken en daarmede de kans daar werkelijk vruchtbaar onderwijs te geven veel kleiner te zijn dan die onze huidige lagere school pleegt te bieden.

* *

Er is nog een tweede omstandigheid, die ten nauwste samenhangt met de boven aangehaalde constateering, dat er in Nederland geenerlei centraal paedagogisch gezag bestaat. Wiens dagelijksche taak opgaat in administratieve en finantieele controle, die kan — als hij zich eens op ander terrein begeeft — nog wel *macht* uitoefenen, maar geen gezag. Want gezag onderstelt niet alleen deskundigheid, de deskundigheid moet ook gelegenheid vinden om tot uiting te komen. Dat die gelegenheid in het Nederlandsche onderwijs-stelsel ontbreekt, heeft voor sommige onderdeelen het rapport van den onderwijsraad ¹⁾ over de „kennis van onderwijsstoestanen“ met een in officieele staatsstukken vrij zeldzame openhartigheid uitgesproken. Dat dezelfde omstandigheid zich op andere terreinen nog veelvuldiger voordoet is, helaas, een secret de Polichinelle.

Men heeft aan de redactie van Volksontwikkeling verweten, dat zij geen oog zou hebben voor de eischen van het gezag in het onderwijs. Het tegendeel is waar. Ik meen te mogen spreken namens de geheele redactie wanneer ik zeg, dat wij niets liever zouden willen dan een zeer krachtig *gezag*, dat wil dus zeggen, macht berustende niet op geweld, maar op recht en inzicht. Naast deskundigheid moet dus altijd aanwezig zijn de gezindheid om het recht van den ander te eerbiedigen, die gezindheid vloeit niet zonder meer voort uit de deskundigheid, maar ze heeft zonder deze geen beteekenis. Al ware het alleen, omdat zonder die deskundigheid noch de afbakening van bevoegdheidsgrenzen, noch een op *overtuiging* van den ander gerichte invloed mogelijk is.

In zeer bijzondere mate geldt dit van een contrôle van onderwijsresultaten, die nooit mechanisch kan worden uitgevoerd. Reeds daar-

¹⁾ Volksontw. van Dec. 1931 p. 97.

om, omdat het resultaat even sterk afhangt van de klasse of den leerling, als van den docent. Een heel groot stuk van de conflicten op dit gebied zouden vermeden worden als iedereen in het onderwijs doordrongen was van het besef, dat onderwijzen niet is „ingieten van leerstof,” maar een taak, waarbij het op wil en vermogen van den leerling minstens evenveel aankomt als op de zoo veel — en niet ten onrechte — geprezen „persoonlijkheid van den man voor de klas”. Een billijke beoordeeling is daarom alleen mogelijk met behulp van een objectivering der maatstaven, zoowel van de bereikte resultaten, als van aanleg en milieu der klasse, waarvan wij in Nederland door het heerschende anarchisme verder verwijderd zijn dan in eenig ander mij bekend land. Niet minder behoedzaam dient in onderwijsbeoordeelingen de omstandigheid te maken, dat wereldbeschouwingsvragen en technische beoordeeling hier moeilijker te splitsen zijn dan op eenig ander gebied. Juist daarom dient vast te staan dat van eenige staatspaedagogische inmenging, die niet door de wet wordt vastgelegd, geen sprake mag zijn.

De inrichting van het bijzonder onderwijs dient dus onder de huidige wetgeving ¹⁾ praktisch geheel aan dat onderwijs te worden overgelaten; alleen de wettelijk vaststaande verplichtingen dienen, gelijk tot nu, te worden gecontroleerd, omdat in een groot corps misbruiken altijd mogelijk zijn. En natuurlijk zal niets het bijzonder onderwijs verhinderen, uit eigen vrije keuze zijn voordeel te doen met den stimuleerenden invloed, die ook van overheidsorganen kan uitgaan; het voorbeeld van het nijverheidsonderwijs wijst die mogelijkheid reeds aan. Maar het zou zeker in hooge mate onbillijk, en in lijnrechte tegenspraak met de idee der gelijkstelling zijn, op dezen grond ook voor het overheidsonderwijs de vervulling van een dringende behoefte te verhinderen, waarin het bijzonder onderwijs langs zijn eigen methode voorziet.

* * *

De groote vraag zal nu zijn: beteekent de jongste wijziging op het

¹⁾ Wanneer ik deze restrictie maak, is dat omdat bij de huidige verwildering op geestelijk gebied de vraag rijst of wij de jure constituendo de bestaande bijna volstrekte vrijheid voor het bijzonder onderwijs zullen kunnen volhouden. Ik bedoel, of niet een bepaling als die van art. 42 omtrent de „christelijke en maatschappelijke deugden” zij het in anderen vorm, ook voor het bijzonder onderwijs zal moeten worden voorgeschreven, ter aanvulling van de bepalingen over ergerlijk levensgedrag en onderwijs strijdig met de goede zeden of aansporende tot ongehoorzaamheid aan de wetten des lands, die art. 10 thans reeds voor *alle* onderwijs verbindend stelt.

Bezuidenhout slechts een persoonswisseling dan wel een verandering van stelsel. Het verleden zoo van den nieuwen Minister, als van zijn directeur-generaal geeft recht tot de laatste veronderstelling. De heer Marchant heeft in den korten tijd van zijn wethouderschap in Den Haag getoond, dat hij niet slechts een scherpzinnig en geestig criticus is, maar doortastend zijn wil weet te doen gelden, ook bij maatregelen die hem tijdelijk onpopulair kunnen maken. Aan die karaktereigenschap zal hij groote behoefte hebben in de moeilijke jaren, die met onze geheele staatshuishouding het onderwijs tegemoet gaat. Maar zijn groote zin voor rechtvaardigheid en zijn stoere democratische overtuiging waarborgen, dat hij de juist bij het onderwijs noodzakelijke sfeer van bewegingsvrijheid zal eerbiedigen, haar eerder door omschrijving zal bevestigen en beveiligen, dan de toestand van anarchistische schijn-vrijheid te bestendigen, waaronder ons openbaar onderwijs in de laatste decennia heeft geleefd.

Van den heer van Poelje is het bekend, dat hij zijn kracht als leider der Haagsche onderwijs-afdeeling niet heeft gezocht in het administreeren, maar in het organiseeren. Uit een onderwijs-milieu voortgekomen, heeft hij zijn liefde verpand aan den inhoud, niet alleen aan den wettelijken vorm van het onderwijs. Men mag aannemen, dat hij het ambt van directeur-generaal niet zou hebben aanvaard, als het dirigeeren zich alleen tot den titel, en niet tot de werkelijkheid zou mogen uitstrekken. Anderzijds waarborgt zijn verleden als belangstellend en actief leider van een groot onderwijs-complex, dat hij niet onnoodig autonomie aan banden zal leggen. Hij weet bijv. uit eigen ervaring, hoe pijnlijk het voor zulk een leider is, wanneer grondig voorbereide en weloverwogen maatregelen voor een aaneensluitings-regeling plotseling doorkruist worden door een K.B., door een scheidend Minister op de valreep uitgelokt en zoo haastig in elkaar gezet, dat de zinstorende drukfouten het nu nog tot de riseé van den goeden verstaander maken.

Herhaling van soortgelijke gebeurtenissen mag wel als uitgesloten gelden, zoolang hij bij de wisselingen in het politieke Ministersambt als ruhender Poi fungeert in der Erscheinungen Flucht.

Natuurlijk kunnen, zoomin als een zwaluw den zomer kan maken, zoo min twee dignitarissen, zelfs in de hoogste functies, jeugdige bewegelijkheid brengen in ons door vele winters stram geworden onderwijs-stelsel. Maar dat zal ook niet noodig zijn. Naast veel open en nog meer stil verzet zullen zij krachtige medewerking vinden. Er zijn gelukkig in alle takken van ons openbaar onderwijs en in al zijn geledingen — inspectie, directeuren en hoofden, leeraren en onder-

wijzers — tal van mannen en vrouwen doordrongen van het besef, dat een nieuwe tijd, met ongekende eischen aan de gemeenschap, ook een nieuwe geest in het onderwijs vraagt; dat met name de tijd van het extreme individualisme achter ons ligt, dat leiding, welbewuste en bezonnen leiding de kracht der persoonlijkheid en haar werkingsveld niet vermindert, maar — juist in het onderwijs — pas tot haar recht brengt. Er zijn, naast vele lofredenaars van den tijd die achter ons ligt, een groot aantal hervormingsgezinden, die beseffen, dat Nederland niet alléén kan blijven staan bij de onderwijs-inrichting uit een voorgaande eeuw. Misschien zal zelfs in sommige opzichten de bezuinigingsnood een deugd blijken te zijn. Inderdaad, met meer recht dan ooit mag in dezen tijd worden gevraagd, dat de millioenen voor Onderwijs wel worden besteed.

En zelfs als — wat ik lang niet onmogelijk acht — de aandacht van den wetgever in de eerstvolgende periode het meest door het meest dringende, economische en sociale vragen, in beslag wordt genomen en grondige wijziging onzer wetgeving, hoe noodig ook, daardoor gehandicapt zal worden, dan behoeft de vernieuwing van ons openbaar onderwijs daarop niet te wachten. Nog meer dan de wetgeving heeft alle interne regeling en bemoeiing, de geest van het geheel, behoefte aan verlevendiging en vernieuwing. Ieder insider kan tal van punten aanwijzen, wier regeling niet wacht op vernieuwde wetgeving, maar slechts op een even krachtigen als bewusten en bezonnen centralen wil. Moge de toekomst bewijzen, dat die wil zijn intrede op het Bezuidenhout heeft gedaan.

De plaats der Volkshuizen in het oeconomisch-sociale leven van onzen tijd ¹⁾

door Dr. K. F. PROOST.

De opdracht om te spreken over de plaats, die de Volkshuizen in het oeconomisch-sociale leven van onzen tijd innemen, is zeer vereerend, maar de uitvoering ervan niet zoo eenvoudig en gemakkelijk. Is de formuleering van de opgave niet wat arrogant en zouden wij niet huiverig worden deze plaats te bepalen? Is niet oprichter de vraag: hebben wij Volkshuizen wel een plaats? Beteekenen wij iets of zijn wij eigenlijk niets? Deze vraag, die ons reeds lang kon plagen, kwam

¹⁾ Referaat, uitgesproken op de conferentie van den Bond van Volkshuizen, op 22 en 23 April l.l. te Rotterdam.

wederom bij ons op, toen de opvoering van „De Roep der Stad”, gisteravond door u bijgewoond, door het liberale blad „De Nieuwe Rotterdammer”, als gevaarlijk socialistisch werdesignaleerd, een positief oordeel, dat echter weer dadelijk teniet werd gedaan door de socialistische pers die bij monde van de „Voorwaarts”, het slot van dit stuk toch maar „zoetsappig” werd geacht. Hetgeen tezamen de conclusie rechtvaardigen zou: wij staan toch nergens en zijn blijkbaar niets. Een conclusie, die de doorsnee-mensch toch niet zonder bitterheid trekt!

Vragen wij echter of er geen reden is „niets te zijn en nergens te staan” geacht te worden, dan kunnen wij daarop moeilijk geheel en al ontkennend antwoorden. Dit vloeit dan niet zoozeer hieruit voort, dat er verschillende stroomingen door het werk van de Volkshuizen gaan, als wel uit het verleden, dat elke beweging nu eenmaal als een blok aan het been heeft mee te sleepen. Maar daar het verleden nooit op een bepaalden datum ophoudt, integendeel voortwerkt in heden en toekomst, kunnen wij toch wel weer spreken van diverse stroomingen in het Volkshuiswezen.

Echter... een last uit het verleden drukt ons wel. En wel de constellatie van de maatschappij. Daarom ontkomen wij niet aan een blik op het verleden der Volkshuizen, dat wij kunnen zien als een historie van mannen en vrouwen, die ze tot stand brachten, maar dat wij ook in zijn algemeenheid, als toestand en verhoudingen, kunnen beschouwen. En dan waren de verhoudingen in het maatschappelijk leven der 19de eeuw zoo, dat er was een burgerij, door worsteling en revolutie naar boven en tot heerschappij gekomen, en een onderliggende klasse van arbeiders, het proletariaat, dat materieel en geestelijk, een jammervol bestaan leidde. Het is hier niet de plaats u dit in alle uitvoerigheid te schilderen, ik geloof ook niet dat het noodig is, want is er nog wel iemand die zou willen ontkennen, dat het lot van het proletariaat meer dan vreeselijk is geweest? Maar de burgerij was toch niet heelemaal gewetenloos en „het geweten”, zegt Hendrik de Man in zijn werk „De Socialistische Idee”, speelt in het sociale leven een veel grootere rol, dan de meeste menschen gelooven: „Sinds een eeuw zijn er geen bezitters meer, bij wie de geheime onrust van het geweten niet is binnengeslopen.” Resultaat van het verontruste geweten der burgerij is de liefdadigheid, de weldadigheid, de filantropie. Resultaat van het verontruste geweten zijn — ook de Volkshuizen. Er moest iets gedaan worden voor misdeelde kinderen, voor de op straat zwerfende jeugd, voor de ouderen, die iets meer wilden van het leven dan het neerdrukkende arbeidsbestaan van elken dag, en die

toch ook wel eenig deel mochten hebben aan wat wij noemen de „cultuur“. Uit liberaal-socialen geest werden de Volkshuizen geboren en gedreven. Zij waren „voor de arbeiders“, zooals het Leidsche Volkshuis uitdrukkelijk in zijn statuten heeft vastgelegd, blijkbaar minder optimistisch dan verschillende andere statuten, die blijmoedig gewagen van „bevordering van den omgang tusschen de verschillende kringen der samenleving.“ Volksontwikkeling kon men het algemeene doel der Volkshuizen noemen. Maar als een gift, een geschenk, als bevoogding. De voorzichtigheid moest daarbij worden betracht, anderer gevoelens moesten worden ontzien, er moest ruimte zijn voor een ieder, ontwikkeling voor ieder, van welke politieke of godsdienstige overtuiging ook. — Dit alles hebben wij te zien in het licht van het verleden, het einde der 19de eeuw, het begin der 20ste. — Sindsdien is er in het maatschappelijk leven veel veranderd. Twee dingen zullen hier in het bijzonder naar voren moeten worden gehaald.

Ten eerste de ontwikkelingsgang der arbeidersklasse. Het wonder is geschied dat zij zich bewust werd van haar minderwaardigheidspositie en zich bevrijden wilde. Begeerte raakte haar aan en zij stond op om haar deel van leven te veroveren. En alweer: ik behoef U dit niet ook maar eenigermate uitvoerig te schetsen, omdat het ons allen bekend is. Er kwam bewustwording van maatschappelijke waardigheid, van mee te willen tellen. Zij wilde niet meer zijn de verachte, de begenadigde. Door strijd en offering heen steeg zij omhoog op den maatschappelijken ladder: meer loon, beter woning, verkorting van den arbeidstijd werden haar deel, maar geen klasse verheft zich maatschappelijk zonder meer, elke opkomende en opgekomen klasse schept cultuur, schenkt nieuwe *waarden* of, bescheidener gezegd, zoekt naar nieuwe cultuurvormen. Daarom moest de arbeidersklasse ook een nieuwe geesteshouding aannemen. Het probleem kwam tot haar, toen de vrije tijd haar de mogelijkheid bracht, zich met andere vragen bezig te houden, die wij kortweg de geestelijke noemen. Zij moest cultureelen *inhoud* geven aan haar leven, dat jarenlang, na het ontwaken, den inhoud door den strijd had gekrijgen.

Had zij een *nieuwe* cultuur te verwerkelijken tegenover haar voor-gangster de burgerij? Het woord „burgerlijk“ en burgerlijke cultuur als iets verachtelijks ligt velen in den mond bestorven. In zooverre hebben deze velen gelijk, als zij burgerlijk door „bourgeois“ en cultuur door beschaving vervangen. Stellig had de burgerij eenmaal hooge idealen gehad („vrijheid, gelijkheid, broederschap“), maar zij heeft ze niet verwezenlijkt, zij heeft gebracht de cultuur van het

besit en daaraan alle waarden afgemeten. Aan het latere stadium van het „burgerlijke“ leven heeft de arbeidersklasse weinig of niets te ontleenen, haar grootste taak is veeleer te waken voor „verburgerlijking“. Zoo heeft de arbeidersklasse te zoeken naar stijl, naar vorm in het licht, niet van het verleden, maar van de toekomst. Want zij droomt van een toekomst, ook nog in onze benarde en benauwde dagen, waarin een betere maatschappij, een hoogerstaande menscheid, een zuiverder cultuur zullen worden verwerkelijkt. Ook in onze benauwde en benarde dagen, waarin wij ons door het ingewikkelde, reactionaire, niet van de wijs zullen moeten laten brengen, maar dat geloof bewaren. De ontwikkeling, de rechtljnige, waarin velen misschien geloofd hebben, moge onderbroken zijn; zij moge tragischer, door op- en ondergangen, zich voltrekken, het geloof in een betere wereld laat zich niet scholden.

Deze uitweiding was noodzakelijk om te komen tot de plaatsbepaling voor de Volkshuizen. Men kan meer of minder sceptisch staan tegenover de toekomst; meer of minder sceptisch tegenover de hoeveelheid en hoedanigheid der door de arbeidersklasse gebrachte cultuur, het *willen* en het *verlangen* kan men niet loochenen. Er mogen nog de massa's zijn, die zich vergapen aan den schijn der „burgerlijke“ cultuur, er *is* een arbeiderscultuurbeweging. En nu herinner ik wederom aan het feit, dat de Volkshuizen zijn opgericht voor de arbeiders en wordt de vraag: zien wij de verandering der tijden zullen wij dan de conclusie niet willen aanvaarden, dat wij de ontwikkeling niet meer als een *geschenk* van uit onze hooge ontwikkeling hebben te brengen, maar dat wij nu *met* de arbeiders als medescheppende kracht, aan de cultuur hebben te arbeiden? *Door* en *met* de arbeiders zal zij gevormd moeten worden. Dan zal ook het werk in de Volkshuizen, voor ouderen en jongeren, in dit teeken moeten staan en anders moeten zijn of worden dan zooveel jaar geleden bij een andere mentaliteit. Wij zullen gedragen moeten worden door ons geloof in de arbeidersklasse en de intellectueel, die dit geloof heeft, zal als genoot-leider hier zijn werk kunnen verrichten. Maar hij zal aan haar zijde moeten staan en zich de gelijke moeten voelen. Hij zal moeten beseffen dat wij in dezen tijd van nood, van afbrokkeling en verbrokkeling samen hebben te zoeken naar de wereldbeschouwing en de levenshouding, die niet kan bestaan in het zoeken naar een verzekerd burgerlijk bestaan, burgerlijke levenswijzen en burgerlijke in- en uitspanningen. De cultuur, die wij hebben te zoeken en te verwerkelijken, zal moeten zijn: *gemeenschapscultuur*. Dit is, wij geven het gaarne toe, een groot woord. De oude wereld ging onder in

atomisatie, mechanisatie, specialisatie; de nieuwe zal hebben te zoeken naar binding, eenheid, samenhang, broederlijkheid, zal hebben te zijn humanistisch in dien zin, dat de menschheid geldt en haar leven vindt in het productieproces. De oude wereld heeft den mensch van zijn waarde als mensch beroofd en ondergeschikt gemaakt aan de veruiterlijking. Het bezit zal niet gelden, maar de arbeid zal gelden. U zult mij ten goede houden, dat ik hier niet inga op het probleem van de verhouding individu en gemeenschap, het is een vraag op zichzelf en stof voor meer dan één referaat.

Ten tweede wijs ik u op een anderen ontwikkelingsgang en dat is deze: dat de verhoudingen tusschen de menschengroepen scherper zijn geworden. Het ideaal der verdraagzaamheid van de 18e eeuwse verlichting en het 19e eeuwse liberalisme is zoo goed als teloor gegaan en het weinigje dat er nog van rest, is bezig te verdwijnen. Dit is een belangrijk punt voor de Volkshuizen. Even belangrijk als het feit, dat de arbeidersklasse, hoewel zij als geheel wel tot bewustwording kwam, geen eenheid is geworden. Het „Proletariërs aller landen vereenigt u,” is niet vervuld. Verschillende geestelijke structuur loopt door de arbeiders heen. De scherpere verhoudingen van de verschillende groepen in een volk hebben wij te aanvaarden. Verdraagzaamheid is trouwens volstrekt niet altijd zoo'n verheven en prachtig ding. Zij kan zijn: beginselloosheid, slapheid, scepticisme; onverdraagzaamheid kan zijn groot en diep waarheidsbesef, strijd lust voor de waarheid, overtuigd zijn. Wie zou in dezen tijd van geweldige botsingen het leven zoo van zijn waarden en overtuigingen willen en kunnen berooven, dat wij wel allen gemoedelijk naast elkaar konden vegeteeren? Wij moeten wel heel aan den buitenkant met elkander omgaan en wel bijzonder bekwaam zijn in het verbergen van diepste overtuigingen, om niet te botsen. Een deel van ons leven zou dan verloochend worden, en men wane niet dat dan juist het hooge algemeen-menschelijke gevonden zou zijn!

Scheidingen zullen wij dus als een werkelijkheid hebben te erkennen; en het bijeenbrengen van allen behoort tot de onmogelijkheden; de tijden dat Katholieken in een algemeene vereeniging zaten, zijn lang voorbij. Van dien kant heet het dat hij, die in een niet-Katholieke vereeniging zit, niet waard is, dat hij de sacramenten ontvangt; de Orthodox-Christelijken hebben zich afzonderlijk georganiseerd en zoo hun geloof hun wat beteekent, vinden zij alleen in eigen samenzijn de sfeer die hen bindt en geestelijk voedsel biedt.

Uit liberaal-socialen geest stammend, is dus van den beginne af een linksch stempel op de Volkshuizen gezet. Linksch is ook de

historische ontwikkeling geweest, een enkel jong Katholiek kind moge er nog eens verdwalen, het moment komt waarop het verdwijnen moet; Orthodox-Christelijke jongens blijven iets langer, maar verdwijnen eveneens na korten of langen tijd. Voor zoover mij bekend zijn de besturen der Volkshuizen geheel of bijna geheel van zoogenaamd linkschen huize. De historische ontwikkeling brengt dus een linksch aspect en deze historische ontwikkeling hebben wij te aanvaarden, willen wij niet moeten afdalen tot een werk, dat volslagen aan den buitenkant van het leven zou komen te liggen.

Maar ook linksch is allerminst een eenheid; gelijk bij alle bewegingen die op de toekomst gericht waren of zijn, zijn ook onmiddellijk in de arbeidersklasse verschillen opgekomen. Deze verschillen betreffen vooral de methodes waarop zij strijden voor de nieuwe wereld, de inzichten in den weg. Verschillen, die, vooral in de latere jaren jammerlijke afmetingen hebben aangenomen. Het ligt ook alweer in de lijn dezer fel-bewogen tijden, dat de arbeiders meer dan ooit verdeeld zijn. Men kan die verdeeldheid betreuren, maar zij is niet zoo maar ontstaan.

Het zal echter de taak der Volkshuizen zijn, de groote lijnen in dezen te blijven zien, zich niet te verliezen in tijdelijke formaties en min of meer toevallige groepeeringsen. Zij zullen niet, achter een bepaalde politieke partij mogen aanloopen. Partijen en dergelijke groepeeringsen zijn voortreffelijke dingen, niet als zoodanig, maar omdat zij verbinden en een kracht zijn. Echter staat vast dat alle partij-leven mythologisch vereeringsobject wordt, dat partij partij-tactiek meebrengt, dat het bij partij-formatie maar weinig om cultuur-vraagstukken gaat. Partij draagt de noodzakelijkheid der verenging in zich. Er kunnen tijden zijn dat partijen alles zijn, dat het dienen van de partij levensvervullend kan zijn; maar vroeger of later wil iemand meer dan de partij. En met alle waardeering van de partij, blijft waar dat zij een tijdelijk karakter draagt en begrensd is. Wanneer dus meerdere partijen langs verschillende wegen naar het ééne doel jagen, moet er een mogelijkheid zijn elkander boven de partijen uit te vinden. En hierdoor blijft het de mooie taak in hoogere eenheid de arbeidersklasse elkaar te doen vinden, al moet men zich ook hier niet voorstellen dat het zoo gemakkelijk is de uitersten, ook niet in de linksche groepen, te vereenigen.

De bedoeling van deze vereeniging kan niet zijn den arbeider van zijn maatschappelijken strijd af te houden. Integendeel het Volkshuis bezielt hem ertoe. Erg is het als er arbeiders zijn die niet actief in den strijd voor hun klasse en voor de menschheid staan en de Volks-

huizen als een vluchthouzel en een genoegelijk thuis zouden beschouwen. Het Volkshuis zou ze moeten leeren dat ze een plaats in de strijdgelederen hebben in te nemen. Het Volkshuis is er ook niet om zoo met de menschen te filosoferen, dat zij hun strijdvaardigheid verliezen. Dit gevaar is er en de vrees van de arbeidersbeweging, dat wie naar een Volkshuis gaat, verloren is, heeft een kans niet geheel ongegrond te zijn. Wie filosofeert en de dingen van alle kanten bekijkt, loopt gevaar zijn daadkracht verloren te zien gaan, zich niet meer warm voor iets te maken. Is het niet in zekeren zin de vloek der intellectueelen, dat zij zoo veel kanten zien en daardoor nergens komen te staan? Maar er is ook een andere mogelijkheid, n.l. deze dat het Volkshuis waakt voor al te groote koestering en gezelligheid; inplaats van de straat afhoudt, de straat opjaagt om in het wijdere levensverband der wereld op te gaan. De ongelukkigste arbeider is hij, die geestelijk boven zijn stand leeft, zich verdiept in allerlei, wat toch zijn leven niet raakt, hij is de *meest* ontwortelde. Deze ontwikkeling is niet schoon. De „geleerde” arbeider is een misproduct, de arbeider moet zijn leven leeren begrijpen, zijn plaats in het productieproces weten, iets van de wereld om hem heen leeren verstaan, hij moet *arbeider* willen zijn.

Tot dit leven heeft het Volkshuis op te wekken en te bezielen, dan eerst vervult het zijn taak: een doorgangshuis tot het leven en de wereld te zijn. Het moet ontwikkelen, loswikkelen, krachten losmaken in den mensch, die zijn leven zin en inhoud geven.

Deze ontwikkeling is van gansch anderen aard, dan de negentiende-eeuwsche, die typisch intellectualistisch getint was, in den stijl der eeuw, wier leuze was: kennis is macht. Toegegeven dat een zekere mate van kennis voor het begrijpen voorondersteld moet worden, kan echter het doel nooit *kennis* zijn. Hoogstens zal zij middel zijn. Het inzicht dat kennis niet het einddoel mag zijn, begint zich baan te breken, maar het menschedom is nog zoo vertrouwd met dit streven naar kennis, dat het de grootste moeite schijnt te kosten, het stempel der kennis kwijt te raken en in den grond anders te worden. De onderwijswereld levert wel een beeld van den taaien strijd om een andere instelling. Het is, geloof ik, in dit verband geen al te stoute bewering, dat het Volkshuis als ontwikkelingsinstituut een geheel eigen plaats inneemt en kan blijven innemen. Deze eigen plaats hangt ten nauwste samen met het feit, dat ontwikkelingswerk in een *eigen gebouw* van bijzonderen aard kan zijn. Dit gebouw is de centrale plaats, waar alles geschiedt. In het bezit van een centrum zit de groote beteekenis van het samenhangend geheel, zit de mogelijkheid

cultuurgemeenschappen te vormen in dienst van de gemeenschaps-cultuur. Zonder in te gaan op den aard van de werkwijze van b.v. de Volksuniversiteit en het Instituut voor Arbeidersontwikkeling, kan het Volkshuis zich tusschen dergelijke instellingen volkomen handhaven. De Volksuniversiteit schept geen vaste verbanden der deelnemers onderling, men kan haar cursussen volgen en doet dit als eenling. Een korte poos zit men toevallig bijeen, om straks weer zijn eigen gang te gaan. Als vreemden gaan de deelnemers elkander in het leven voorbij. De volgers van de cursussen van het Instituut voor Arbeidersontwikkeling zijn wel gebonden door min of meer dezelfde levens- en wereldbeschouwing, maar de zin der cursussen kan moeilijk als gemeenschapvormend worden beschouwd. Waarbij komt dat beide instellingen de ontwikkeling zoeken door kennisvermeerdering.

Het bezit van een vast huis is dus inderdaad van bijzondere beteekenis voor de gemeenschappelijke vorming; het elkaar geregeld in clubverband terugzien, het vertrouwd raken met elkander noopt tot zich geven en zich openstellen. En waar het dan niet gaat om enkel de wijsheid over zich te laten uitstorten, is de mogelijkheid zich te vormen veel grooter.

Te grooter nog, waar een van de belangrijkste werkzaamheden van het Volkshuis behoort te zijn: werken op de activiteit, niet alleen in het overdenken en bespreken, maar ook in het doen. Het knoopt in dit opzicht aan bij oude tijden, toen in den drang tot zelfontplooiing, in het *gezamenlijk doen*, een brok cultuurleven bloeide, dat later in den cultuur-loozen tijd wel verloren moest gaan. Wanneer in de Volkshuizen gedaan wordt aan dansen, zingen, leekespel, sport, dan hebben wij hier te doen met een stuk levende volkscultuur, waarbij de mensch handelend en bewegend innerlijkheid naar buiten brengt. Hierin zie men geen reactie of conservatisme, integendeel. Zockend naar een nieuwe gemeenschapscultuur in een nog overwegend individualistische periode, was het nieuwe nog niet aanstonds aanwezig, het moest nog groeien. En men moest, als aanloop, wel terug naar tijden, waarin de gemeenschap meer beteekend had en het individueele leven meer moest opgaan in het collectieve. Het uitgangspunt in het oudere nemend, maar daar doorheen groeiend, wordt gearbeid aan een gemeenschaps-cultuur van den nieuwen, komenden tijd, waarin de collectiviteit overheerschen zal.

Het huis alleen is in staat op deze wijze bindend te werken, kleine cultuurgemeenschappen te vormen, die iets verwerkelijken van toekomstige mogelijkheden. De mensch vormt zich aldus tot gemeenschapswezen, door dat leeft en doet *met* anderen. Alle spelen, alle dansen

enz. dwingt den mensch in verbanden, doet hem zich onderschikken in een geheel.

Het is mogelijk dat met deze wijze van werken de Volkshuizen nooit de groote massa bereiken en medewerken aan de vorming van een zekere élite. Natuurlijk heeft het vormen van een élite zijn schaduwszijde, wie zou het ontkennen? Om één groot gevaar te noemen, hoovaardij, zich superieur voelen kan dreigen. Maar geen beweging, wil zij niet onder massale vervlakking gedrukt gaan, kan ontkomen aan deze élite-vorming, die wij liever zouden noemen *kernvorming*. In elke beweging moeten kernen zijn, die sterker nog dan de massa, de groote gedachte der beweging dragen. In deze kernen wordt de gedachte zuiverder bewaard; aan hen, die aan haar deelnemen, worden grootere eischen gesteld, zij zijn de dragers der gedachte. Van hen uit gaan stroomen van leven naar de periferie. In den zuiveren wil ligge het waken tegen de hoovaardij en het superioriteitsgevoel. Zijn dit voor de Volkshuizen al te groote woorden? Gij kunt het leven in hen zoo laag of zoo hoog taxeerden als ge wilt, in den grond doet dat aan het hierboven betoogde niets af. En wederom geldt ook in dit opzicht de eisch, dat men het leven niet enkel zoekt in zijn Volkshuis, maar dat men met het daar veroverde als levend mensch in de wereld, in zijn omgeving sta. En bovenal gelde dat men in het Volkshuis zichzelf inbrengt in de gemeenschap, niet enkel er komt om te halen, wat er te halen valt.

Uit al het bovengenoemde moge blijken, dat het ideaal van het Volkshuis moet zijn: te zoeken naar normen, het leven te brengen vanuit een bepaalden doordachten geest, een *organisch geheel* te zijn, waarin geen plaats is voor toevalligheden. Daarmede parallel gaat een democratische geest en een democratische organisatie; de deelnemers aan het werk bepalen met hun leiders zelf den geest, zij organiseren zelf de werkzaamheden, niet in dien zin dat de helft plus één de zaken regelt, maar met het gevoel een gemeenschap, in den waarachtigen zin van het woord, te vormen en getrouw te moeten blijven aan den zelfbepaalden geest, die evolueeren kan, maar niet mag worden verloochend. Het spreekt vanzelf dat dit zelf bepalen van den geest en de organisatie weer samenhangt met het mondig worden van de arbeidersklasse, die de dingen niet meer alleen ontvangt en geschenken krijgt.

Aan dit organische geheel mogen ook de hoogste besturen niet ontbreken zijn. De wenschelijkheid daarvan wordt hier met nadruk naar voren gebracht. Ook in dit opzicht kan het verleden als een last optreden. Het lag voor de hand, dat in den tijd toen de Volkshuizen

en andere instellingen door de burgerij voor de arbeiders werden opgericht, de besturen door de burgerij zelf werden gevormd. Het ligt in de lijn der ontwikkeling dat hierin verandering is gekomen en komt. Tusschen allerlei besturen en het werk in de Volkshuizen is een groote afstand ontstaan, doordat zij zich alleen maar bestuurderen voelen. Hun bedoelingen mogen goed zijn, de zaak zelve is niet in orde. Wie van het werk niets weet, wijze de eer af bestuurder te zijn. Tot eigen schrik bemerken zij den een of anderen dag dat de veranderingen in het maatschappelijk leven, die hun niet zijn ontgaan, zich ook voordoen in hun eigen vereenigingen. Zij waanden dat alles nog ging op de oude gemakkelijke wijze. Dat was die van de ongevaarlijke geestelijke filanthropie.

Is het een al te groote eisch, dat wij willen mee-levende, begrip-pende besturen? En dat zij die bestuurders zijn, er ook werken zullen en van het werk iets zullen weten? Is het een te groote eisch, dat er contact zal zijn tusschen bestuur en huis? Wie buiten het werk staat, ambieere eenvoudig ook dergelijke leidende functies niet. Deze bevoogding is uit den tijd en hebbe afgedaan!

Zooals wij de (min of meer) geestelijke filanthropie afwijzen, zoo wijzen wij ook de zakelijke af. Filanthropie nemen wij hier in de min gunstige beteekenis, de niet belangelooze, de niet onbaatzuchtige, die weet dat voor wat iets hoort, en er van uitgaat dat slechts onder zekere voorwaarden gegeven kan worden. Nu eens minder parlementair gezegd: dat bepaalde gezindheden gekocht kunnen worden. Bij het scherper worden der maatschappelijke verhoudingen moet men zich hier alweer niet te zeer over verbazen en wij kunnen ons begripen, dat men alleen geestverwante instellingen met zijn geld steunt.

Zal de burgerij dus haar handen aftrekken van de Volkshuizen, haar eigen stichting, wanneer dezen een door haar niet-gewilden kant uitgaan en geen steunpilaar der oude maatschappij meer zijn? Het is mogelijk, al zijn er gelukkig ruim denkenden die oog hebben voor de historische ontwikkeling en begripen dat er nu eenmaal groei en verandering in de maatschappelijke constellatie zit, die zij aanvaarden. Door deze ruimen-van-geest is en wordt goed werk gedaan en wij weten dat ten volle te waardeeren.

Maar mochten de Volkshuizen door de verscherpte verhoudingen in den druk komen, en mochten de arbeiders ze niet zelf in stand kunnen houden, nu, dan hebben wij ze toch liever niet dan als filanthropische instituten, waar zoet- en beziggehouden wordt.

Ten slotte: men zie in dit referaat geen romantische verheerlijking der arbeidersklasse; deze is ons verre. Wij trachten veeleer de wer-

kelijkheid te zien. Maar op de basis der werkelijkheid gelooven wij in de beteekenis van de Volkshuizen voor de toekomst. Op bescheiden wijze kunnen zij een stukje cultuur-arbeid verrichten, wanneer arbeiders en intellectueelen ze tot levende instituten weten te maken.

Een belangrijk onderzoek

door IDA HEIJERMANS.

Waarom hier geschreven over *De lagere school en het stil-lezen* (Een onderzoek inzake het zelfstandig verwerken van leesstof door leerlingen der hoogste klassen van lagere scholen in de gemeente Utrecht), verschenen bij Wolters als no. 23 der Mededeelingen van het Nutsseminarium voor paedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam, en samengesteld door A. H. van der Hoeve, Ph. Kohnstamm en G. van Veen? Omdat de studie, de resultaten van het onderzoek, verre uitreiken boven een kwestie van didactiek, doch in het wezen der zaak nauw verbonden zijn met de wijze, waarop de volksontwikkeling op de lagere school te dienen is, door het soort onderwijs er gegeven, en ten opzichte van de selectie voor de bevolking der middelbare scholen, en voor de leerlingen, voor wie de lagere school nog eindonderwijs moet geven.

Op bladz. 28 lezen we: „Niet wat een kind *weet en zelfstandig in staat is te verwerken op een gegeven oogenblik* kan een diagnose geven omtrent toekomstmogelijkheden, maar alleen de wijze, *waarop zijn denken zich heeft ontwikkeld gedurende een zeker tijdsverloop* kan indicatie geven omtrent hetgeen we van hem kunnen verwachten.”

En blz. 34: „Aldus hebben in het verleden de examens in sterke mate het onderwijs op de Lagere School beheerscht en blijven zij daarop groote invloed uitoefenen, zooals zij dat op de ontwikkeling van de wetenschap in het algemeen hebben gedaan. Wanneer dus in deze examens veranderingen worden aangebracht, zoodanig dat duidelijk blijkt, dat men op de gebruikelijke ballast van parate kennis bij de opneming geen prijs meer stelt (afgrenzing zou hier zeer wenschelijk zijn), maar dat men daarentegen gaarne ervaart, dat kinderen eenvoudige opgaven, die niet kunnen zijn ingeoeftend, zelfstandig kunnen verwerken, dan moet dat op het Lager Onderwijs een gunstige invloed hebben en zal dit van de gebruikelijke over-mechanisatie afstand doen ten gunste van de dynamiseering van het kinderlijke denken.”

Blz. 38. „Een school, die zich op deze kant van 't examen zou instellen, houdt ook op, de kinderen te dupeeren, voor wie het Lager

Onderwijs eindonderwijs is. Want dat is van belang voor alle kinderen: de ontwikkeling van deze denkdynamiek houdt haar waarde in alle levenskringen, opent voor het individu alle mogelijkheden, wat de mechanisatie niet doet."

En in de *slotconclusies en perspectieven* lezen we blz. 195: „Wie het wel meent met de volksopvoeding — en noemen wij ons niet allen „democraat"? — kan niet met onverschilligheid voorbijgaan aan resultaten, als wij in hoofdstuk III overlegden. Hij kan niet blind blijven voor de waarheid, dat in de school de schoone schijn een kostbaar altaar heeft, maar dat die school in de eerste geestelijke behoefte van ons volk, dat lezend moet kunnen opnemen en verwerken en zijn gedachten mondeling en schriftelijk moet leeren uitdrukken, — een vermogen, dat niet boven de krachten ligt van den normalen mensch — te kort schiet. Te kort schiet op een wijze, die, ware ze niet vatbaar voor correctie, onverbiddelijk een vonnis zou beteekenen voor onze democratische Staatsinstellingen, welke zich alleen kunnen handhaven, als ze kunnen rekenen op burgers, die geleerd hebben, op een behoorlijk niveau zelfstandig te denken.

„Als de Staat zal kunnen rekenen op het verantwoordelijkheidsgevoel zijner burgers, geen kans wil loopen, dat ze aan allerlei psychosen ten offer vallen, dan moet de denkdynamiek onzer leerlingen worden ontwikkeld, dan moeten ze leeren op eigen oordeel te vertrouwen, ook al weten we heel goed, dat hun denken op een basis van beheerschte kennis moet steunen, waarvoor ook dressuur tot op zekere hoogte onmisbaar is."

En ten opzichte van zakelijke lectuur staat er blz. 197: „Daarbij zullen we tot de erkenning moeten komen, dat, evenzeer als voor den a.s. H.B.S.-scholier deze belangstelling noodig is, ze voor de oudere leerlingen gewenscht is. Zouden kinderen, van school gaande, niet verder zijn gebracht, dan dat ze alleen kunnen denken over wat hen emotionneert, dan zouden we voor hun zelfontwikkeling van het verdere lezen weinig mogen verwachten. We zullen hen dus reeds op de Lagere School met zakelijke stof moeten bezig houden, om ze niet aan de z.g.n. „leeshonger", die zich maar te gemakkelijk op sensatielectuur werpt en niet tot rustig kritisch denken voeren kan, ten prooi te zien vallen."

Deze weinige citaten — mijn potlood schrapte er véél meer aan — doen zien, dat de studie der drie schrijvers op heel wat meer het onderzoeklicht doen vallen dan op de kwestie van het stillezen op zich zelf genomen. Hoe zou het anders te verwachten zijn, waar samenwerkten de drie onderzoekers, wier werkkring en individuali-

teit elkander aanvullen, zoodat een resultaat is verkregen, dat dit lijvige boek tot iets zeer bizonders stempelt op het terrein onzer Hollandsche geschriften op het gebied der opvoedkunde!

Het is hier niet de plaats om de wijze van werken der drie onderzoekers op den voet te volgen, omdat die valt buiten het kader van ons tijdschrift.

Slechts mag er op gewezen worden, dat met wetenschappelijke voorzichtigheid conclusies zijn getrokken en het resultaat der onderzoekingen van alle kanten belicht werd. Eerst had er een vooronderzoek plaats om hen, die conclusies wilden trekken, ervan te overtuigen of de leesstof wel of niet goed gekozen was. Met uiterste nauwgezetheid werd nagegaan in hoeverre er voor de beoordeeling van het werk der kinderen éézelfde maatstaf kon aangelegd worden door de drie beoordeelaars. En aangetoond wordt, dat de leerling niet enkel mag beoordeeld worden naar wat fout is volgens het oordeel der volwassenen, want lezen we blz. 201: „Men kan eerst rustig bestudeeren, waar de leerling te kort schoot en welke vragen hem in verband daarmee zullen moeten worden gesteld, om de oorzaak van zijn in gebreke blijven na te gaan. Dan pas zal men merken hoe onjuist het is, fouten alleen maar te tellen en niet tot hun oorsprong in het denkproces van den leerling zelf door te dringen. Bij een deel zal de fout in absolute onmacht liggen; anderen zullen volledig hebben begrepen, maar bij de verwoording hebben gefaald; weer anderen, die gemakkelijk op het goede spoor zijn te brengen, zullen slachtoffer blijken van een klein defect in hun concentratie, dat bij kinderen zoo gemakkelijk optreedt.”

Voor hun onderzoek konden de schrijvers beschikken over klassen leerlingen der verschillende Utrechtsche scholen. Zij lieten hen verschillende stukjes stil lezen; de kinderen moesten óf allerlei vragen schriftelijk beantwoorden, óf het geheel weergeven, nadat zij voldoende tijd hadden gehad om den inhoud te verwerken en aantekeningen te maken om het geheugen steun te geven. De onderwerpen waren van zakelijken of emotioneelen aard.

Er kan slechts een woord van hulde worden neergeschreven over de wijze, waarop alles in elkaar werd gezet, zoowel waar het ging om den graad van intelligentie der leerlingen, als om hun reactie op het emotioneële, hun voorstellingsvermogen en het zich indenken in de verschillende situaties.

Voorts werd het onderzoek getoetst aan het maatschappelijk milieu der kinderen.

We lezen in een vergelijking tusschen werk van kinderen uit verschillend milieu:

„In deze reeks springen alleen de kinderen van de hoogstaangeslagenen uit de band. We mogen in verband met het geringe aantal daar zeker geen verbindende conclusie uit trekken, al zal menig onderwijzer van oordeel zijn, dat een overschrijding van een zeker welstandspeil den kinderen lang niet altijd meer ten goede komt. Daar schijnt het in bijzondere gevallen nog wel eens voor te komen, dat de gezinsband verslapt en dat het gezin als werk-, als belangen- en als geestelijke gemeenschap de kinderen niet meer zoo solide omvat houdt,” (blz. 175).

Dan wordt erop gewezen, dat kinderen van academici hoog genoteerd konden worden voor hun werk, ook die van ambtenaren, terwijl de kinderen uit gezinnen van handwerkers en neringdoenden, en die der „losse arbeiders” in hun arbeid minder hoog aangeslagen moesten worden.

Maar de onderzoekers wijzen er op, dat omtrent de resultaten bij dit vergelijkend onderzoek het „terrein vol voetangels en klemmen” ligt, zoodat in dit opzicht alles „nog eens op breeder schaal zal moeten worden herhaald.”

Meer positief zijn zij in de vergelijking van de resultaten door den arbeid, geleverd door jongens en meisjes. Uit die vergelijking der cijfers blijkt, dat over de geheele linie de meisjes achter bleven bij de jongens. Doch voegen de drie onderzoekers aan hun beschouwingen hier aan toe: „De aard van de stof was misschien meer in de mannelijke dan de vrouwelijke linie en het ligt voor de hand, dat de meisjes, indien een „meisjesopstel” gegeven was, de jongens achter zich zouden hebben gelaten. In ieder geval blijkt in het emotioneele opstel de kracht van het meisje te liggen,” (blz. 180).

Het lijkt mij toe, dat deze uitspraak onderschreven kan worden, misschien in minder sterke mate voor den laatsten geciteerden zin, want ook de zakelijke vertelstof had een overwegend mannelijken inslag. Het meest de drie stukjes *Eendenkooi*, *Spion* en *Verhauc*, die veel meer de belangstelling van jongens dan van meisjes moeten wekken. In het weergeven van deze drie zijn de meisjes dan ook het meest bij de jongens achter gebleven, wat wellicht verwondering wekt voor *Eendenkooi*, omdat dit stukje toch ook een „emotioneele” kant heeft. De kinderen moesten hier in het tot in bijzonderheden afdalende stukje nagaan hoe de eenden gevangen worden, ze in de hokjes terecht komen, tot ten slotte de kooiker komt en „in letterlijken zin met een „handomdraai” een eind aan hun leven maakt.” Verteld wordt eveneens hoe de tamme eenden de wilde lokken en een hondje, door de nieuwsgierigheid van de wilde eenden, de vogels met zich mee troont en hun den terugweg afsnijdt.

Het wil mij voorkomen, dat dergelijke stukjes, hoe ze ook best materiaal leverden, bekeken uit het standpunt der onderzoekers, niet in kinderlectuur in het algemeen, en schoolleesstof in het bijzonder, op hun plaats zijn. Dat, ondanks het emotioneele element, de meisjes hier de minderen bleken van de jongens, zou misschien ook daardoor verklaard moeten worden, dat zij, om zich in deze materie in te werken, meer innerlijken weerstand moesten overwinnen dan de jongens.

Ik meen, met de onderzoekers dus, dat het resultaat van vergelijkend onderzoek tusschen de prestaties van jongens en meisjes, alleen zuiver zal zijn, wanneer de stof zoo gekozen is, dat beiden er volgens hun psyche op reageeren kunnen, en ook voor beiden de tegenproef genomen wordt, nl. de reactie van den jongen op het meisjesopstel en die van haar op het jongenswerk.

Doch het voornaamste is, dat de studie der drie heeren wijde perspectieven opent, zij met hun belangrijk onderzoek aangetoond hebben, dat in onderwijs en opvoeding niets op zichzelf staat. Van ongeveer zeshonderd leerlingen konden zij den arbeid nagaan; zij bewezen, dat de kinderen ontstellend slecht soms vermochten te lezen, en heel veel moeite hadden, wanneer zij in het opgegeven werk onverwacht kwamen te staan voor moeilijkheden, niet enkel op taalgebied liggend. Zij lieten echter ook zien, dat betrekkelijk veel kinderen toch ook wat terecht brachten van het werk, al kwamen zij door de soort opgaven er voor het eerst mee in aanraking.

Het komt er dus op aan de natuurlijke denkkraft en het vermogen tot oordeelen te ontwikkelen. „Het onderwijs dient gehaald te worden in de *belevings sfeer*, de onderwijzers moeten *geplaatst worden te midden van levende kinderen*.” Zoo staat het op blz. 31 en op blz. 40: „Het kind moet, meenen wij — uit eigen kracht de stof naderen, daarin met eigen vermogen doordringen, zooveel mogelijk volgens *eigen methode* verwerken en in eigen vorm uitdrukken.”

Inderdaad, en nog eens inderdaad.

Beelden uit mijn eigen lange jaren in het onderwijs duiken op.

Ik zie mij nog als jonge onderwijzeres fouten en zinswendingen in het werk der leerlingen zelf verbeteren, — ik denk terug aan de uren van grijze verveling met acht- en negenjarigen, toen zij hetzelfde lesje met de kleine handjes uit den treure moesten bijwijken en ik als een politieagent bijwijfs-overtredingen moest „bekeuren”. Welk een marteling voor de kinderen en mij!

Toen werd ik leerling in de school van het leven, kon en mocht vrijheid veroveren in mijn wijze van werken.

Ik verbeterde zelf geen fouten meer, streepte slechts bescheiden

aan, liet elke leerling bij mij komen om mij te laten zien hoe zij zelf verbeterd had, of te vragen dat wat zij niet begreep. En „de schuldige“ ging alleen dan met een „terechtvijsing“ naar haar plaats, wanneer zij aan de eigen fouten niet genoeg aandacht had besteed.

En als zij door een schooluitstapje iets werkelijk „beleefd“ hadden, wat verstonden mijn jonge schrijfsters dan de kunst van „opstellen“ maken!

We lazen niet meer hetzelfde uit den treure. Ik vroeg niet meer naar wat zij wel of niet begrepen, maar zij moesten noteeren uit opgegeven bladzijden wat zij niet begrepen.

En de belevingssfeer kwam in ons werk, want de mensch voor de klasse was alleen „boos“, wanneer de „studenten“ zich niet afvroegen wanneer zij wel, en wanneer niet de woorden uit het boek begrepen, hun eigen schat van woorden en begrippen niet toetsten aan die van de menschestem uit de bladzijden.

Het was voor mij een vreugde door de studie van de drie onderzoekers aan die uren van echten arbeid met mijn meisjes herinnerd te worden.

In de donkere tijden, die we beleven, is het werk der heeren van der Hoeve, Kohnstamm en van Veen een lichtpunt. Zij bewijzen in duidelijke taal, dat het leesonderwijs oneindig meer beteekent dan een kwestie van methode of didactiek, zij wijzen op de leemten van ons onderwijs, ook in zijn opbouw, en toonen aan, dat het kind denken kan en wil; zij hebben hun betoog overtuigend helder en scherpzinnig opgebouwd.

De voorspelling is niet gewaagd, dat er naar hen geluisterd zal en moet worden.

De Jeugdbeweging en de school der toekomst.

Voordracht gehouden voor de oudervereeniging
van de 5de H.B.S. te den Haag,

door Dr. W. F. DE GROOT.

Er zijn drie groote bewegingen, die de structuur onzer samenleving sterk beïnvloeden en wijzigen. Dat zijn de arbeidersbeweging, de vrouwenbeweging en de jeugdbeweging. Deze drie bewegingen hebben dit gemeen, dat een bepaalde groep van personen, die in de samenleving volgens traditie, behoort tot de klasse der gesubordineerden of overheerschten, minstens streeft naar gelijkrechtigheid met de overheerschende groep of klasse. Men mag over deze bewegingen denken

zooals men wil, één ding is zeker, dat men ze niet meer weg kan redeneeren en dat ze hun stempel hebben gedrukt op de huidige samenleving en het maatschappelijk gebeuren. Hoe interessant het ook zou zijn om de drie genoemde bewegingen in verband met elkaar te beschouwen en de overeenkomstige trekken naar voren te brengen, het zou ons veel te ver voeren en wij zullen ons dan ook beperken tot het naar voren brengen van eenige essentiële momenten uit de jeugdbeweging en dan nog alleen die, welke met de school verband houden. Zij, die er meer van weten willen, verwijs ik naar het werk van Prof. Mathilde Vaerting, „Die Macht der Massen”, waaraan ook het een en ander voor deze voordracht is ontleend. In de jeugdbeweging heeft men te zien een protest tegen de overheersching der ouderen over de jongeren. Het is niet zoo zeer een strijd tusschen de jeugtopvattingen en die der volwassenen, als wel een verzet tegen het streven der ouderen om hun opvattingen aan de jongeren op te dringen.

Het is natuurlijk niet toevallig, dat wanneer wij den zin en de betekenis der jeugdbeweging goed willen uitgedrukt zien, wij onze aandacht hebben te schenken aan hetgeen op dit gebied bij onze oostelijke naburen plaats vindt. Daar is de jeugdbeweging het allereerst aangevangen en heeft zich er het snelst en krachtigst ontwikkeld. Twee oorzaken zijn daarvoor aan te wijzen:

Ten eerste werd in Duitschland de jeugd sterker gemasregeld na elders en ten tweede hebben de tragische gevolgen van den wereldoorlog op maatschappelijk en economisch gebied, het vertrouwen van de jeugd in de leiding der ouderen sterk ondermijnd.

In Duitschland is de jeugdbeweging reeds voor den oorlog aangevangen met de „Wandervögel”. Groepen jongelui trokken er in de vakantie gezamenlijk op uit en schudden in die periode van zwerven en trekken, het voogdijdschap der ouderen van zich af. Hier zijn zij op hun eigen terrein en kunnen hun natuurlijke, doch door de ouderen bedwongen neiging tot autonomie en zelfregeling van harte botvieren. Maar de jeugd, die op deze manier van de vrijheid heeft geproefd en die bovendien heeft ervaren, hoe dit leven veel meer aanpast bij hun behoefte aan activiteit, spontaniteit, krachts- en wilsontplooiing schikt zich niet meer zoo gemakkelijk tot de passieve en ondergeschikte houding, waartoe de school haar geneigd is te dwingen. En het kan ons niets verwonderen, dat vooral in Duitschland met den groei der jeugdbeweging, ook het karakter van de school sterk aan het veranderen is. In het algemeen is er een krachtige strooming waar te nemen, die ook in de schoolorganisatie rekening wil houden met de behoefte

der jeugd aan autonomie en zelfregeling en die de oude verhouding van den leeraar tot den leerling, welke er één was van de autoriteit tot den onmondige, wil omzetten in één van kameraadschappelijkheid. Ik kom hier straks uitvoerig op terug, alleen wil ik nog even naar voren brengen, dat als typische uiting van de gewijzigde verhouding van den leeraar tot den leerling op sommige Duitsche scholen de leerlingen niet meer spreken van hun leeraar, maar van den Mitarbeiter. Allicht zullen velen van u vragen, waarom ik hier zoo sterk Duitsche voorbeelden naar voren breng. Wij hebben toch te maken met de Hollandsche jeugd en met haar belangen. Wanneer ik dat doe, dan is het omdat wat zeer zeker ook in onze Hollandsche jeugd leeft en werkt, door de bijzondere omstandigheden in Deutschland veel sterker tot uitdrukking komt dan bij ons.

De golven der revolutie slaan nu eenmaal in Holland niet zoo hoog op als in het buitenland, dat hangt samen met onzen nuchteren volksaard en ook met de omstandigheden, die hoewel niet rooskleurig, toch altijd gunstiger zijn dan bij onze oostelijke naburen. Daardoor voltrekt zich bij ons de evolutie op alle cultuurgebieden, ook op dat van opvoeding en onderwijs in een kalmer, rustiger tempo dan elders. Wij zijn gemeenlijk een phase verschil achter en hoewel ik dit in het algemeen niet zoo'n nadeel vind, acht ik voor de opvoeding en het onderwijs thans wel het moment gekomen, om dit verschil in phase in te halen. Ik zal mij beperken tot de opvoeding der rijpere jeugd en dit weer zoover het betreft de jeugd, die haar opleiding geniet op een middelbare school. De behoefte der rijpere jeugd naar autonomie en zelfregeling, het verlangen naar een terrein, waar men verlost is van de voogdijenschap der ouderen, heeft in Holland onder meer geleid tot de oprichting van schoolverenigingen.

Ik herinner mij nog levendig, dat in het laatste jaar van mijn H.B.S.-tijd deze beweging een aanvang nam. Het verzet van vele leeraren was niet gering, sommige waren sceptisch, andere ironisch gestemd, verscheidene onverschillig, weinige bemoedigend. Het streven kwam te veel in conflict met het geliefkoosde beeld van den bescheiden, volgzaam leerling, wien het in gepast besef van eigen onvolkomenheid en nietigheid niet anders betaamt dan voorloopig op den achtergrond te blijven. Velen leeraren en opvoeders ontging het en ontgaat het nog, dat de geheele beweging een symptomatisch karakter draagt. In die behoefte om naar voren te treden en in doen en laten het groote-menschengedoe te imiteeren, hebben wij niets anders te zien dan een symptoom van de zeer begrijpelijke en natuurlijke neiging om de eigen krachten te ontplooien en te ontwikkelen en ze te bevrijden van de dwingende

en vaak belemmerende macht der ouderen. Het is een vaak nog onbewuste instinctieve drang naar activiteit en zelfopvoeding, een protest tegen de gedwongen passiviteit waartoe de eenzijdige opvoeding en leiding van ouderen noodzakelijkerwijs voert. Hiertegen komt de jeugd in haar puberteit en ook in de napuberteit in opstand, een opstand, die niet gebroken, maar wel in goede banen moet worden geleid, omdat deze opstand een volkomen natuurlijk en gezond karakter draagt. Het is de periode, dat het zelfontwikkelings-principe op krachtige wijze doorbreekt, waarmee onherroepelijk gepaard gaat een poging om zich te bevrijden van autoriteits- en opvoedingsdwang.

Op een van de vorige ouderavonden, toen ik sprak over den moeilijken leeftijd, heb ik in herinnering gebracht welke moeilijkheden en conflicten in deze periode in het gezin ontstaan, ik wil daar niet op terugkomen, ik wil alleen nog maar naar voren brengen, dat huilende, weeklagende moeders en donderende vaders het conflict niet tot zijn oplossing brengen, doch veeleer verergeren. Maak U goed duidelijk, dat de puberteit en de napuberteit de perioden zijn, waarin het individu strijdt om zijn bevrijding, en dat alle uitingen, hoe onbegrijpelijk en pijnlijk soms, niets anders zijn dan symptomen van dien strijd. Doch genoeg hiervan, keeren wij weer terug naar de schoolvereeniging, die wij in al haar uitingen, hetzij deze ons sympathiek dan wel onsympathiek zijn, ook hebben te beschouwen als een symptoom van het doorbreken der zelfstandigheidsneiging. De bezwaren, die door de tegenstanders van een schoolvereeniging werden uitgesproken, kwamen hierop neer, dat men vreesde, dat de eenvoud der kinderen gevaar zou loopen en dat behoeften en verlangens zouden worden gewekt, die met hun leeftijd niet te vereenigen zijn. Het moet erkend worden, dat zij, die deze gevolgen voorzagen, inderdaad gelijk hebben gekregen. Het zal nu ongeveer acht jaar geleden zijn, dat de overheid heeft ingegrepen door de bepaling, dat avonden gegeven door schoolvereenigingen, in het algemeen niet langer mochten duren dan tot 12 uur, waardoor in eens een eind werd gemaakt aan de zeer bedenkelijke gewoonte van het souper, dat gemeenlijk op dien tijd aanving en eerst om 2 of 3 uur in den nacht eindigde. Deze bepaling werd in het algemeen bij alle ouders en leeraren met bijzondere sympathie begroet. Ik behoef U niet te schilderen, tot welke ongewenschte praktijken de gewoonte om een meisje voor het souper te vragen aanleiding gaf. Hoewel door de vervroeging van het sluitsuur een groote uitwas van de avonden der schoolvereenigingen was weggenomen, liet de geest en het peil der avonden voor vele ouders nog zooveel te wenschen over, dat zij zich er nog steeds niet mee konden vereenigen

en daarvan blijk gaven door er nooit te verschijnen en zich er ook niet mee te bemoeien, een houding waarbij vele leeraren zich aansloten. Deze houding acht ik onjuist en onbillijk, onjuist omdat het hier een kwestie geldt die ook ons raakt, onbillijk omdat in den grond van de zaak de volwassenen zelf de schuld zijn van die verkeerde ontwikkeling. Wat toch is het geval? Uit gebrek aan eigen inhoud en gemis aan vermogen om zelf richting te geven, neemt de jeugd haar toevlucht tot de nabootsing. Haar amusementsleven is een navolging van dat der volwassenen en wat wij daarin hebben af te keuren komt voor onze rekening. Sterk heeft mij dan ook steeds de onbillijkheid getroffen om de jongeren verantwoordelijk te stellen voor het inderdaad vaak lage peil hunner feestavonden, reden waarom ik het voor eenige jaren op een ouderavond voor de jeugd heb opgenomen.

Nadat ik gewezen had op de gegrondheid der klachten over het karakter der jeugdsamenkomsten, waarvan eigenlijk de dans, vaak niet in onbedenkelyken vorm het hoogtepunt vormt, stelde ik de vraag, wie wij hiervoor eigenlijk een verwijt hebben te maken. Na het voorgaande vermoedt U natuurlijk wel, hoe het antwoord uitviel. Wanneer, zoo betoogde ik, een jeugdgemeenschap gebrek aan ernst en dieper levensbesef aan den dag legt, wanneer zij geen hooge beginselen of wijding kent, dan is daarmee uitgesproken, dat de samenleving der volwassenen, die zij imiteert al deze deugden mist.

Juvenalis, een Romeinsch dichter uit de eerste en tweede eeuw onzer jaartelling, die in tal van satirische geschriften de zeden van het in verval zijnde Romeinsche rijk hekeld, heeft de merkwaardige woorden gesproken: *Maxima debetur puero reverentia et cura*. Wij zijn onzen kinderen de grootste achting en zorg verschuldigd.

Wij leven in een tijd, dat deze leuze dezelfde waarde en beteekenis heeft als ten tijde van Juvenalis. Want wij hebben wel te bedenken, dat de jeugd van nature tot ernstige dingen is geneigd en een kiem tot hooger leven in zich draagt. Zoo deze niet tot ontwikkeling komt, ligt het aan de omstandigheden, die voor de ontplooiing ervan ongunstig waren. En voor die omstandigheden zijn wij verantwoordelijk. Zoo ongeveer sprak ik voor eenige jaren op een ouderavond. Sindsdien heeft het probleem van de schoolvereeniging mij geen rust gelaten, want hoewel ik de overtuiging had de diagnose juist te hebben gesteld, had ik toch het gevoel de oplossing van dit moeilijke probleem niet gegeven te hebben. Deze is mij eerst voor kort duidelijk geworden. De oplossing is deze, dat de schoolvereeniging niet moet zijn een vereeniging naast de school, de school zelf moet de schoolvereeniging zijn, en alles wat zij naar voren brengt, moet uit de school zelf op-

bloeien. Zoolang de schoolvereeniging een organisatie blijft naast de school, waar de kinderen hopen te vinden, wat zij op de school zelf missen, n.l. de vrijheid der zelfbepaling, zoolang de schoolvereeniging de plaats is, waar de leerlingen zich met een zucht van verlichting van de school bevrijd en verlost gevoelen, is het de school nog niet gelukt om de psyche van de jeugd te verstaan in den moeilijksten tijd van hare ontwikkeling, wanneer ze onze hulp zoo dringend noodig heeft. Deze hulp moeten wij haar op onbekrompen wijze geven en niet rusten, voordat de school zich zoo aan de jeugd en haar natuurlijke eischen en redelijke verlangens heeft aangepast, dat de vraag naar een vereeniging naast de school vanzelf verstomt.

Thans komt de vraag hoe de school zich heeft te ontwikkelen, opdat zij inderdaad zooveel mogelijk aanpast bij de ontwikkelings-eischen der rijpere jeugd.

Hoe was het in de oude school? De school van onze jonge jaren? Daar werd geëischt gehoorzaamheid en autoriteitsgeloof en achter deze eischen stonden de tuchtmiddelen. De leerling had zich te richten naar den leeraar, niet de leeraar naar den leerling, dit hield verband met de machtspositie van de ouderen over de jongeren.

Wat echter de gehoorzaamheid is voor den wil, dat is het autoriteitsgeloof voor het denken, beiden belemmeren zij de ontwikkeling der zelfstandigheid, die dan ook door de ouderen, in zooverre zij tegenover de jeugd hun machtspositie willen handhaven, geenszins wordt gewenscht. Zulk een machtsverhouding vermag echter weinig bij te dragen tot een werkelijke karakterontwikkeling der jeugd, die is alleen mogelijk wanneer tusschen ouderen en jongeren een menschelijk-persoonlijke verhouding bestaat. Iemand die tegenover een ander een machtspositie inneemt, werpt tusschen hem en zichzelf een scheidsmuur op, van een wederzijdsch begrijpen of zelfs maar aanvoelen kan slechts zeer gebrekkig sprake zijn. Zooals reeds is opgemerkt, heeft de rijpere jeugd van nature behoefte aan autonomie, zoowel wat de wilsuitingen als wat het denken en oordeelen betreft. Men moet niet bang zijn voor deze neiging en ze in zijn angst geweld aan doen. Veeleer heeft men in deze neigingen de middelen te zien, die de natuur aanwendt om den wil en het denken te oefenen en tot zelfstandigheid te brengen. Worden wij in de opvoeding te veel beheerscht door de zorg voor onze eigen machtspositie, dan leidt dit vanzelf tot een onderdrukken en neerslaan van de volkomen natuurlijke en vanzelfsprekende behoefte der jeugd aan een van binnen uit gerichte activiteit; zulk een opvoedingssysteem, dat in den grond der zaak een dwangstelsel is, maakt de jeugd passief. Elk opvoedings-

systeem, dat berust op de leuze „dwingt ze om in te gaan“, is er op uit de jeugd er aan te gewinnen om te ondergaan en te dulden, inplaats van te handelen en zelfstandig te denken. Zulk een dwang-systeem maakt òf de jeugd opstandig òf het bereidt den bodem voor tot onderworpenheid, in zooverre de wil niet ontwikkeld wordt tot eigen gebruik, maar tot dat van anderen.

Derhalve zal bij een opvoeding, waarbij de opvoeders een machtspositie innemen tegenover de opvoedelingen, niet het karakter worden gevormd van een vrij mensch, maar dat van één, die in willen en denken een sterke afhankelijkheid van anderen toont.

Is zulk een opvoeding reeds in het algemeen af te keuren, zeker gaat ze lijnrecht in tegen het streven dat aan de H.B.S. opleiding mag worden toegeschreven, n.l. de leerlingen voor te bereiden tot verantwoordelijke en leidende functies in onze samenleving. Functies, die menschen vragen welke iets op eigen verantwoording durven te ondernemen, menschen met den moed van een eigen oordeel en een eigen wil. De opvoeding tot gehoorzaamheid en onderworpenheid vormt ook de voedingsbodem van vele en velerlei karakterfouten. Want machteloos als de kinderen zijn om openlijk de strijd aan te binden tegen hun overheerschers, nemen zij hun toevlucht tot verborgen middelen. De machtmiddelen van hen, die machteloos zijn om met open vizier te strijden, zijn leugen en huichelarij en wanneer door de eenzijdige machtspositie der ouderen de jeugd voortdurend gedwongen wordt haar toevlucht te nemen tot ondergrondsche verzet, kan zij voor goed worden bedorven. Een enquête op Duitsche scholen gehouden heeft uitgewezen, dat de onoprechtheid het weligst tiert op de strenge scholen.

Uit het voorgaande blijkt wel duidelijk dat de opvoedingsmiddelen, die door de ouderen worden toegepast, wanneer zij daarbij een machtspositie innemen en laten gelden, verre van paedagogisch zijn, zij zijn niet aangepast aan den eigen aard der jeugd en ook niet bedacht om hun karakter te ontwikkelen, doch alleen om ze er onder te houden.

Machtmiddelen zijn geen opvoedingsmiddelen.

Hoe komen wij uit de moeilijkheid? Alleen doordat wij in de opvoeding de verhouding boven-onder prijs geven en haar alleen baseeren op het beginsel der gelijkgerichtigheid. Wanneer wij een open en eerlijke jeugd willen opkweken, zonder achterbakschheid, een jeugd die met vreugde en vanzelfsprekendheid haar opvoeding ondergaat, omdat zij er zelf actief aan deelneemt, dan moeten wij den moed hebben om onze machtspositie prijs te geven, dan moeten wij den durf hebben om van ons voetstuk af te dalen en dit dalen zal vaak

blijken in den eigenlijken zin des woords, een stijgen te zijn. Het is in den grond foutief de jeugd te beschouwen als onvolkomen volwassenen. De jeugd is niet het stadium der onrijpheid en onmondigheid, die er geen eigen wil en oordeel op na te houden heeft, maar zich slechts heeft te richten naar de volwassenen. De jeugd is wel is waar een phase in de ontwikkeling, maar één met eigen wetten en eigen geaardheden. Haar onzen wil en ons oordeel op te dringen zou gelijk staan met van een rozenknop te verlangen, dat ze dezelfde kleuren draagt als de bloem. Prof. Gunning noemt het kind in de puberteitsjaren dan ook „het volwassenkind“.

De vraag rijst natuurlijk of opvoeding volgens het beginsel van gelijkrechtigheid practisch doorvoerbaar is.

Voor de beantwoording van deze vraag hebben wij reeds een aanwijzing in de richting, waarin het onderwijs en de opvoeding bezig zijn zich te ontwikkelen. Wanneer men de verhouding van ouderen en jongeren, zooals die heden is, vergelijkt met die, toen wij zelf nog de school bezochten, dan neemt men reeds een sterke ontwikkeling in de richting der toenadering waar en dat de jeugd daar in gunstigen zin anders van wordt, is ook duidelijk waar te nemen.

Verschillende malen heb ik door leeraren de opmerking hooren maken, dat de jeugd van heden het in openhartigheid en eerlijkheid verre wint van die van vroeger en zelf ben ik er vast van overtuigd, dat dit inderdaad zoo is. Daarnaast hoort men ook weer vaak de verzuchting slaken, dat de jeugd van heden voor niets en niemand meer respect heeft; de laatste meening is in haar eenzijdigheid volkomen onjuist en onwaar. De zaak staat zoo. De jeugd laat zich door ons geen respect meer opdringen of suggereren, zij laat zich de waardemeter voor het respect niet meer door ons in de hand duwen, zij wil zelf oordeelen. Den eerbied voor de ouderen, alleen omdat zij meer jaren tellen dan zij zelf, verwerpt zij, en volkomen terecht. Maar een persoon met grootmenschelijke hoedanigheden, die weet zij niet alleen te respecteeren, maar zelfs te vereeren en te verafgoden, geheel in overeenstemming met den idealistischen aanleg, die de jeugd eigen is. Het respect is dus niet bij de jeugd verloren gegaan, geen zins, zij is alleen wat kritischer geworden, iets wat wij hebben toe te juichen, en waarvan wij bovendien zelf de schuld zijn. Want vergeet niet, dat wij ouderen zelf reeds begonnen zijn om een gedeelte van onze machtspositie prijs te geven, doordat wij onzen kinderen toestaan ons met het gemoedelijke „jij“ aan te spreken, inplaats van met het ontzag en eerbied aanduidende „u“. Hierdoor werd de afstand tusschen ons en onze kinderen verkleind en is in onze kinderen vanzelf een geest wakker geroepen, die zich keert tegen elken vorm van opvoeding die nog aan onze oude machtspositie herinnert.

De behoefte der jeugd aan een eigen terrein, of kortweg de jeugdbeweging in al haar verschijningsvormen, is dan ook niets anders dan een protest tegen de overgeleverde vormen der oude overheerschings-opvoeding en de krachten, die zich bij dat streven naar zelfstandigheeden openbaren, zijn door ons zelf vrijgemaakt.

Maar opdat die krachten elkaar niet vernietigen, doch een goed

gerichte resultante opleveren, is het noodig dat wij ouderen de jeugd de hand reiken. Onze hulp zal zij echter alleen aanvaarden, wanneer wij consequent de verhouding van boven-onder prijsgeven en ons stellen op het standpunt der gelijkgerechtigdheid, d.w.z. wanneer wij opvoeding en onderwijs baseeren op het beginsel der kameraadschappelijkheid. In Duitschland zijn op verschillende scholen proefnemingen gedaan met een onderwijs, waarbij de leeraar niet meer is de zich op een voetstuk stellende docent, maar de kameraad der jongeren, de „Mitarbeiter". Een van de zuiverste voorbeelden is de Odenwaldschule bij Heidelberg, van Paul Geheeb.

Voor eenigen tijd vertelde Dr. C. P. Gunning op een bijeenkomst van deze school en eenige dagen daarvoor was ik toevallig in de gelegenheid om mij te laten voorlichten door een oud-leerling der school. Het is de school die zichzelf regeert. Er zijn natuurlijk regelen, waaraan een ieder zich heeft te houden, die regels worden echter niet van bovenaf voorgeschreven, doch ze worden als het ware vanzelf uit het gemeenschapsleven geboren en door iedereen aanvaard. Zelf schrijft Geheeb van zijn school het volgende: Er is geen meersch over de geheele gemeenschap, er is noch een chef, noch een ondergeschikte, men hoort nergens bevelen of instructies geven, men strijdt niet met elkaar om rechten, allerminst tusschen volwassenen en kinderen. Het stemrecht voor de schoolgemeenschap is algemeen en gelijk voor jong en oud. Evenals bij de leerlingen is ook bij den leeraar elke bevoorrechtiging op grond van de meerdere jaren uitgesloten. De leeraar is van elke uiterlijke macht beroofd en moet zich geheel verlaten op zijn innerlijke krachten en zijn persoonlijkheid.

Hetgeen de hierboven vermelde oud-leerling mij van zijn ervaringen vertelde, was vrijwel met de beginselverklaring van Geheeb in overeenstemming. Wij hebben op deze school dus te doen met de verstdoorgevoerde toepassing van het gelijkgerechtigdheidsbeginsel.

De zoogenaamde krachtige hand ontbreekt geheel, zoodat de gemeenplaats, dat de jeugd bij haar opvoeding daarnaar zoo sterk zou verlangen of ze noodig zou hebben, niet in allen deele waar schijnt te zijn. Het is misschien mogelijk, dat de jeugd, die volgens de boven-onder opvoeding wordt grootgebracht, door gebrek aan zelfstandigheid naar de sterke hand verlangt, maar het is de vraag of dit verlangen ook aanwezig is bij een kind, wiens psyche nog niet is vervormd door de voortdurende rol van ondergeschikte en onmondige. Zeker is het, dat de leerlingen op de Odenwaldschule absoluut geen verlangen hebben naar de sterke hand.

Kunkel zei eens op een lezing: „Verantwoordelijkheidsgevoel voor de gemeenschap moet worden aangekweekt, maar daarvoor is noodig dat alle leden van een gemeenschap op dezelfde trap staan. Dit is vooral van belang voor den leeraar." Wanneer hij op deze basis van gelijkheid samen kon werken met zijn leerlingen, zouden vele problemen van gezag en orde verdwijnen en veel slapeloze nachten gespaard worden." Hoe gemoedelijk de verhoudingen op de Odenwaldschule zijn wordt geteekend door het feit, dat de leerlingen den directeur aanspreken met „lieber Paulus".

Opdat u nu nog verder met gerustheid naar mij zult luisteren geef ik u de verzekering, dat ik niet van plan ben om een dergelijke proefneming hier op de H.B.S. te nemen, daar zijn wij nog ver vandaan, de titel van mijn voordracht luidt dan ook: de school der toekomst. Bovendien ben ik mij er volkomen van bewust, dat wij de toestanden, die op de Odenwaldschule heerschen, zoo maar niet op Hollandschen bodem kunnen overplanten, nog afgezien van de vraag of de pädagogische proefnemingen van Geheeb in alle opzichten navolging verdienen.

Als het essentieele in de school van Geheeb beschouw ik dit, dat zij meer hecht aan de gezindheid dan aan den uiterlijken vorm en wat dat betreft kan zij voor de ontwikkeling van ons onderwijs en onze opvoeding richtinggevend zijn. In de oude school met de straffe van boven opgelegde orde is de verhouding precies tegenovergesteld, daar offert men de gezindheid aan den uiterlijken vorm op. Want hoe strenger de orde, des te meer wordt het ware gezicht van de leerlingen voor ons verborgen. Hoe strenger het regime, hoe meer de leeraren en de leider beschouwd worden als een vijandige macht, waartegen men zich heeft te weren en aan te sluiten.

Het geval van de klas, die zich in het verzet tegen een leeraar solidair verklaart is algemeen bekend, zulk een aansluiting heeft dus een ondergrond, die verre van idëeel is.

„Das äussere Bild der Klasse ist musterhaft, eine Freude für jeden Schülrat alten Stiles. Aber im Inneren gärt ein Sumpf der den Charakter der Schüler vergiftet. Die Einheit des Charakters wird von Grund aus durch diese Gewöhnung zur Doppelgesichtigkeit gestört. Der Mensch wird falsch und wiespältig weil sein Denken und Handeln, seine äussere Haltung und seine innere Gesinnung, beständig in Widerstreit stehen“.

De opvoeding op de basis der gelijkrechtigheid met de daarmee samengaande natuurlijke en kameraadschappelijken omgang tusschen leeraar en leerling zal ook een gunstigen invloed hebben op de verhouding van de leerlingen onderling. Jongere leerlingen zullen zich eerder een vermaning van een oudere laten welgevalen, dan bij de boven-onder opvoeding. Herhaalde malen is men in de gelegenheid om te constateeren dat een opmerking van een ouderen leerling aan een jongeren door den laatste als aanmatiging wordt opgevat gewoon als hij is om in een vermaning niets anders te zien dan een machtsuiting, waartoe hij zijn ouderen broeder nog niet gerechtigd acht.

De groote beteekenis van de opvoeding die berust op wederzijdsch vertrouwen is wel dit, dat de kinderen uit de sfeer der machtsverhouding worden overgebracht in de sociale sfeer. De gelijkrechtigheidsbewegingen leiden uit den aard der zaak tot zelfregeering, welke in de jeugd twee goede hoedanigheden ontwikkelt, ten eerste gemeenschapszin met idëeelen grondslag, n.l. het gemeenschappelijk iets tot stand brengen en niet zooals bij de boven-onder opvoeding het zich gezamenlijk keeren tegen een overmacht en ten tweede de autonomie, namelijk het handelen op eigen verantwoording. Men leert zijn individuele kwaliteiten in dienst stellen van de gemeenschap, d.w.z. men ontwikkelt zich tot persoonlijkheid.

Dat het hier nog toekomstmuziek betreft, behoeft geen betoog, want dit nieuwe karakter der school veronderstelt ook een evolutie in de inzichten en opvattingen van de opvoeders zelf, onze eigen houding moet een belangrijke wijziging ondergaan in dien zin, dat wij ons niet alleen docent maar ook leider voelen, en dan weer niet een leider, die aan de groep zijn wil opdringt, maar veel meer de leider, die zich weet te schikken naar de groepswil, begrijpende dat opvoeden niet beteekent ingrijpen, maar laten ontwikkelen. Hij heeft alleen te zorgen, dat de voorwaarden voor een goede ontwikkeling zoo gunstig mogelijk zijn en onder die voorwaarden behooren zeker de gaven zijner eigen persoonlijkheid. Er is een ding, waaraan wij ouderen niet zoo gauw zullen wennen, namelijk om de autonomie onzer leerlingen niet als iets laakbaars of strafbaars te beschouwen.

Hieraan zijn wij in de boven-onder opvoeding maar al te zeer gewend geraakt. Autonomie, d.i. den drang om den eigen wil te volgen, is iets vanzelfsprekends en natuurlijks. Het is het door de natuur gegeven middel, waarvan het individu zich berient in zijn strijd om de bevrijding der eigen persoonlijkheid. De strijd, die in alle eeuwigheid gestreden zal worden door de jonge persoonlijkheid, die zichzelf bewust wordt en zich los wil maken van de voogdschap van hen, die haar grootbrachten.

Het is dus onnatuurlijk om autonomie in welken vorm dan ook te bestraffen, zij moet uiterst onzichtig en tactvol geleid worden, doch ik voeg er aan toe, dat eer dit inzicht gemeengoed is geworden, wij vele jaren verder zullen zijn.

Nu ik het toch over het straffen heb, is het wel interessant eens te laten hooren, wat hierover door een Duitsch paedagoog is geschreven, benevens over den tegenhanger van de straf, namelijk de belooning. Het is niet alleen zedelijk waardeloos, aldus Lippe, maar zelfs zedelijk verwerpelijk, wanneer men de egoïstische gehoorzaamheid tot grondprincipe der opvoeding maakt.

Doordat men dit doet, maakt men de zedelijke blindheid tot beginsel. Men heft het onderscheid tusschen goed en kwaad op en stelt daarvoor in de plaats het persoonlijk voordeel en nadeel. Men vernietigt de zedelijke gezindheid, men doodt de zedelijke persoonlijkheid. Wie slechts met uitzicht op voordeel en nadeel op belooning of straf het goede doet, is eveneens bereid om om dezelfde redenen het kwade te doen." Hiertegen valt niet veel in te brengen en het gaat er alleen maar om dat wij den moed hebben er in de practijk meer rekening mee te houden, dan gewoonlijk geschiedt. Onwillekeurig zal bij u de vraag bovengekomen zijn, of het den kinderen dan maar vrijstaat om te doen en te laten wat zij willen en of het — omdat wij nu eenmaal met kinderen te doen hebben — niet vanzelfsprekend is, dat vergrijpen en ontsporingen van allerlei aard plaats hebben. Natuurlijk komen die voor. Maar het gaat alleen maar om de manier, hoe er op gereageerd wordt, deze wordt bij een opvoeding volgens het beginsel der gelijkgerechtigdheid tusschen ouderen en jongeren een geheel andere, dan bij de boven-onder verhouding der oude opvoeding.

Het nieuwe middel in de karakteropvoeding is namelijk gewoen

de zelfregering. Het is niet de leeraar, die de geboden bepaalt en regelt, maar de schoolgemeenschap stelt zelf in samenwerking met de leeraren de schoolbepalingen en wetten vast. Niet de leeraar heeft het toezicht op de goede navolging der voorschriften, doch de gemeenschap zelf. Het is weer niet de leeraar, die de overtredingen en vergripen straft, doch ook dit ligt in handen der gemeenschap.

In deze overdraging van de orde handhaving aan de gemeenschap zelf ligt het groote geheim der gelijkgerechtigdheid. Deze overdraging zet de straffen van geweldmiddelen om in paedagogische middelen. Want wanneer een kind door den leeraar wordt gestraft, dan wordt zijn individueele wil beperkt door een anderen maar machtiger individueelen wil. In den strijd tusschen twee individueele machtsuitingen lijdt het kind als de zwakkere de nederlaag. Wordt het kind door de gemeenschap gestraft, dan is die straf geen symptoom van de inperking van den wil van den zwakkere. Het gaat hier niet meer om een machtsconflict tusschen twee persoonlijke wilsuitingen, maar het gaat hier om een conflict tusschen twee beginselen, namelijk de egoïstische zelfbepaling tegenover de eischen der gemeenschap. Zoo opgevat, worden de disciplinaire hulpmiddelen algemeen aanvaarde vanzelfsprekendheden en noodzakelijkheden.

Wij zouden vooral uit Duitschland velerlei voorbeelden kunnen aanhalen, die er op wijzen, dat bij de nieuwe onderwijs- en opvoedingsstroomingen steeds weer het beginsel wordt gepropageerd, om de opvoedingsmiddelen uit handen der ouderen in die der jeugd te doen overgaan, en waar dit geschiedt verandert het passieve opgevoed worden door de ouderen in een actieve zelfopvoeding. Zoowel in de oude als in de nieuwe opvoeding, is ook nog plaats voor de natuurlijke straf en het verstandige, vertrouwelijke onderhoud, „das vernünftige Zureden". Beide methoden hebben dit voordeel, dat zij niet zooals bij de straf door den leeraar gegeven, tusschen dezen en zijn leerling onwillekeurig een scheidingsmuur opwerpen, die een toenadering blijvend in den weg kan staan.

Het spreekt vanzelf, dat op de nieuwe school, waar de leerlingen een meer actieve rol zullen spelen dan tot heden werd toegestaan, de leermethoden en de keuze der leerstof daarvan den invloed zullen ondervinden, dit is nu al bij de Daltonmethode merkbaar. Met voorstellingen op dit terrein zal ik mij hedenavond niet bezighouden, het zou ons te ver voeren.

Ik hoop er voldoende in geslaagd te zijn u te overtuigen van de wenschelijkheid en de mogelijkheid eener schoolorganisatie, die veel meer dan tot heden het geval is, de gelegenheid biedt om aan de zoo natuurlijke neigingen tot activiteit en zelfregeling der leerlingen tegemoet te komen. De paedagogische winst, die door den veranderden geest in het H.B.S.-onderwijs te boeken valt, is zeer veelzijdig.

Ten eerste wordt de school behalve de plaats waar men zich kundigheden verwerft, een kweekplaats van goede en bruikbare karaktereigenschappen, waaronder zoodanige zijn te verstaan die een zekere harmonie vertoonen tusschen de neiging tot autonomie en gemeenschapszin, een evenwicht tusschen de individueele en sociale hoedanigheden.

Maar ten tweede en dat is in verband met het onderwerp van dezen avond wel het voornaamste: de jeugd heeft naast de school, geen eigen terrein meer noodig, de stroomingen die zich in de jeugdbewegingen kenbaar maken, worden opgevangen in de bedding der school zelf. Dat is de groote winst. Heeft men thans op de meeste scholen, naast de school een schoolvereniging, — het autonome terrein der leerlingen — de nieuwe school moet zelf dat terrein worden. De bezwaren van zulk een eigen terrein heb ik in den aanvang reeds uiteengezet, wij kunnen er nog aan toevoegen de voortdurende aanleiding tot conflicten tusschen de school en de leerlingen, waaraan nooit een einde kan komen, zoolang de leerling in zijn leeraar niet een kameraad maar zijn meerdere blijft zien, onder wiens toezicht hij staat, zoolang er dus nog sprake is van een machtsverhouding en niet van een verhouding die gebaseerd is op wederzijdsch vertrouwen. Het geeft wel te denken, dat in Engeland, waar vooral door de sport een nauwe band ontstaat tusschen leeraar en leerling, de jeugdbeweging niet is begonnen, maar wel in Duitschland, waar op menige school een soort van kadaverdiscipline heerschte.

Ik wil in dit verband nog wijzen op de Daltonmethode, die er niet weinig toe meewerkt om de nieuwe school voor te bereiden en wel in hoofdzaak om twee redenen. Ten eerste schept de Daltonmethode voortdurend de gelegenheid dat de leerlingen hun aandeel krijgen in de organisatie en de inrichting der school en ten tweede komen de twee partijen, leeraren en leerlingen, nauwer tot elkaar, zoodat de school meer en meer het karakter gaat krijgen van een groote werkgemeenschap, waar leeraren en leerlingen meer met elkaar samenwerken aan één gemeenschappelijk doel, dan dat de ééne partij er door de andere bewerkt wordt. Keeren wij nog een oogenblik terug naar de Oldenwaldschule van Paul Geheeb en schenken wij onze aandacht aan het antwoord, dat Geheeb gaf op de volgende vraag van Dr. Gunning: „Hoe staat U tegenover de taak der ouders in de opvoeding?” Het antwoord kunt U lezen in het verslag van de lezing in het Ochtendblad van het Vaderland van 21 April. De ouders, aldus het verslag, sluit Geheeb geheel en al uit; de taak der ouders acht hij afgedaan, zij hebben niet den tijd en het eindelooze geduld voor de kinderen. Kinderen opvoeden is zich op de hoogte van alle psychologische kennis stellen, meeleven met de jeugd, dat kan een ouder van dezen tijd niet. Daarom moet het kind zoo spoedig mogelijk worden toevertrouwd aan den opvoeder bij gratie.

Tot zoover Geheeb. Dr. Gunning kon zich echter met deze meening niet vereenigen en het deed zoo warm aan, dat hij opmerkte: „Ik kan dat niet aanvaarden, wanneer ik denk aan wat ik zelf van huis uit heb mede gekregen”. Ik sta geheel aan de zijde van Dr. Gunning. Inderdaad moet worden toegegeven, dat de taak der ouders een buitengewoon moeilijke is en dat velen nog maar weinig besef hebben van de groote problemen waarvoor zij in de opvoeding geplaatst zijn, maar in plaats van het gezin bij de opvoeding uit te schakelen, moeten wij een aanvang maken met ons zelf op te voeden. Ik weet niet wie het geweest is, maar er is iemand die de juiste en

rake opmerking heeft gemaakt, dat de opvoeding der kinderen bij de ouders aanvangt. Nu is het inderdaad waar, dat voor het geringste ambacht of ambt altijd een zekere voorbereiding wordt gevraagd, hoe veel te meer is dit dan noodig voor het moeilijke en belangrijke ambt van opvoeder. En wanneer wij dan denken aan onze onkunde em-trent de problemen der jeugdupvoeding en aan onze hulpeloosheid bij zoovele conflicten, dan zeggen ik nog steeds het oogenblik waarop ik het initiatief nam tot deze oudervereeniging, waarvan het hoofddoel moet zijn om in samenwerking met de school verheldering en voorlichting te brengen in de vele, moeilijke, maar tegelijk zoo interessante problemen der kinderpsychologie. Het gezin kan en mag bij de opvoeding niet worden uitgeschakeld en in zooverre het nog niet voldoende theoretisch is voorgelicht, wat intusschen niet wegneemt, dat vaak instinctief de juiste weg wordt ingeslagen, dienen wij er met elkaar toe mee te werken, dat door onderlinge besprekingen en gedachtenwisselingen dit theoretisch tekort zoo snel mogelijk worde aangevuld. Want hij die in de opvoeding het gezin zou willen uitschakelen, onderschat de paedagogische kracht van de lamp in de huiskamer.

De jeugd voor wie deze niet heeft geschenen, mist in haar latere leven alle herinnering, waaraan zij zich kan verwarmen. School, gezin en jeugd vormen een onverbreekbare drieënheid, drie in getal, maar één in den geest, waar het betreft het gemeenschappelijk doel om autonome en tegelijk sociaal voelende menschen te vormen, d.w.z. menschen die hun individuele hoedanigheden in dienst stellen van de gemeenschap. Doch dit is slechts mogelijk wanneer geen der drie partijen een machtspositie inneemt, de samenwerking moet wederzijdsch vertrouwen tot basis hebben, want alleen in deze sfeer kan het eigen leven van het kind zich ontplooien en toont het ons zijn ware gezicht. Zedelijke krachten, waardoor al het menschelijk handelen gedragen moet worden, worden nu eenmaal alleen in een geestelijke gemeenschap gekweekt.

School en gezin zijn en blijven de aangewezen kweekplaats voor die zedelijke krachten, zij moeten door hun aard, hun inrichting en hun sfeer de jeugd dusdanig aantrekken, dat de behoefte en de drang naar een derde centrum van zelf verflauwt. Die drang is een uitvloeisel van het instinctieve gevoel der jeugd, dat de school haar niet geeft waarnaar zij verlangt en waarop zij recht heeft.

Zij verlangt van haar dat zij meer is dan een woordschool, meer dan een conglomeraat van vakken, zij verlangt instinctief, dat de school zal zijn een levensschool, een oefenplaats zoowel voor hun geestelijke als zedelijke krachten. Zulk een school is niet met eenige bepalingen in het leven te roepen, zij moet worden voorbereid. Aan die voorbereiding, aan die ontwikkeling moeten wij gezamenlijk werken in de overtuiging dat het doel waarnaar wij streven bereikbaar is en binnen afzienbaren tijd bereikt moet worden.

INHOUD VAN AFLEVERING 10.

	Bladz.
Onderwijsleiding, door Prof. Dr. Ph. Kohnstamm	293
De plaats der Volkshuizen in het economisch-sociale leven van onzen tijd, door Dr. K. F. Proost	300
Een belangrijk onderzoek, door Ida Heijermans ,	310
De Jeugdbeweging en de school der toekomst, door Dr. W. F. de Groot	315

TOT GELUK GEBOREN

Onder bovengenoemden titel heeft de Maatschappij tot nut van 't algemeen twee boekjes uitgegeven van de hand van Mevrouw J. Riemens-Reurslag. Het eerste deeltje behandelt de opvoeding van het kind van de geboorte tot den schoolleeftijd. Het tweede deeltje behandelt de periode van de lagere school. De boekjes hebben een uitstekende pers en sinds het verschijnen van het eerste deeltje in September 1927 zijn er in totaal 45000 exemplaren van opgelegd; voor paedagogisch werk in ons land voorzeker een ongehoord getal.

— DE PRIJS PER DEELTJE IS f0.60. —

Voor vereenigingen per 100 exempl. f 25.— Per 1000 exempl f 200.—

NUTSUITGEVERIJ - CENTRAAL-STATION - AMSTERDAM

Beschikbaar

**Het is thans meer dan ooit tijd
om kennis te nemen van
onderstaande Nutsuitgaven:**

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS I

door A. H. Gerhard en Ph. Kohnstamm 11.—

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS II

DALTONSCHOLEN (Uitverkocht)

door L. C. T. Bigot, P. A. Diels en
Ph. Kohnstamm.

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS III

HET VERVOLGONDERWIJS

Rapport met bijlagen . . . 12.50

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS IV

HET VERVOLGONDERWIJS TEN

PLATTELANDE, Rapport . 11.—

VOLKS ONTWIKKELING

17B 3862

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR HET
NUTSINSTITUUT VOOR VOLKSONTWIKKELING

ONDER REDACTIE VAN:

Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM, L. C. T. BIGOT, Prof. R. CASIMIR, A. H. GERHARD,
Prof. Dr. J. H. GUNNING Wz., IDA HEYERMANS, Dr. K. F. PROOST,
G. VAN VEEN, J. HOVENS GREVE, Secretaris

Jan Nieuwenhuyzen
1784

PER
JAAR
F 8.75

MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN
CENTRAAL STATION, AMSTERDAM

PER
NUMMER
F 0.75

Lichtbeelden-Vereeniging

AMSTERDAM - SINGEL 289-293

Centraal bureau voor lantaarnplaten en wetenschappelijke fotografie
TELEFOON 34648 — POST-GIRO 15476

De Lichtbeelden-Vereeniging heeft een „Uitleenbibliotheek”
van ± 50.000 stuks lantaarnplaten op het gebied van:

Kunstgeschiedenis

Schilderkunst, Plastiek, Bouwkunst, Stedenbouw
(ook kaarten en prenten), Stadsgezichten. —

Cultuurgeschiedenis.

Aardrijkskunde

Oppervlaktevormen, Grondsoorten, Begroeiing,
Bebouwing, Verkeerswegen, Economie, Industrie.

Sterrenkunde.

Natuurlijke Historie.

Landbouw en Veeteelt

in ons land speciaal voor het Landbouwonderwijs.

Kinderverhalen en Ontdekkingsreizen.

Voor alle personen of vereenigingen, die practisch aan ontwikkelingswerk doen,
is de Lichtbeelden-Vereeniging een onmisbaar Hulpinstituut.

In 1930 werden 150.000 lantaarnplaatjes van haar betrokken.

Men kan per serie huren à f5.— en een abonnement van 15 series
per jaar nemen voor f30.—. Alle lichtbeelden kunnen ook ge-
kocht worden, evenals een groot aantal foto's.

De Vereeniging is bezig naast de Lichtbeeldencollectie een archief aan te
leggen van eigen opnamen van Nederland: schilderkunst, architectuur, karak-
teristieke landschappen, begroeiing, typen van boerderijen, dorpenaanleg,
industrie en landbouw.

Uitvoerige catalogi voor alle onderdeelen en alle verdere
informaties zijn aan bovenstaand adres verkrijgbaar.

De Wereldcrisis¹⁾

door Prof. Dr. PH. KOHNSTAMM.

Waar staan wij? Staan wij nog wel, of drijven wij, onmachtig en stuurloos voort naar een ongekende en ongewilde toekomst? Dat zijn de kwellende vragen voor ieder, die met open oog dezen benauwendsten tijd beleeft. Ons hoofdbestuur heeft mij verzocht, iets, dat lijkt op de voorbereiding althans van een antwoord, hier te geven. Ik voel mij genoopt verantwoording af te leggen, waarom ik die taak niet, als te zwaar, heb afgewezen.

Menigeen zal meenen, dat over de oorzaken der wereldcrisis en het wereldperspectief alleen of allereerst de econoom als vakman aan het woord moet komen. Ik denk er natuurlijk niet aan mij hier als specialist in zijn plaats te stellen, maar ik ben overtuigd, dat de diepste oorzaken van wat ons bezig houdt, niet liggen op zijn traditioneel vakgebied. Zie ik het wel, dan is de gisting om ons heen slechts een symptoom er van, dat de eeuwenoude strijd tusschen Natuur en Mensch is getreden in een nieuwe phase. En nu is het juist „het Nut” geweest, dat mij, geschoold in de studie der Natuur, geroepen heeft tot de studie van den Mensch. Die opdracht en de gelegenheid, die ze inhield, is een van de groote vormende krachten in mijn leven geworden. Ik ben overtuigd, dat de synthese van die beide studiën den blik scherpt voor mogelijkheden, maar ook voor gevaren, waaraan de specialist te gemakkelijk voorbij gaat. En ten slotte, als wij spreken van Wereldcrisis, bedoelen wij immers niet alleen, zelfs niet allereerst, de materiele ontwrichting, maar den menschelijken nood, die er uit voortvloeit. En de diepste nood, juist van dezen tijd, ligt op geestelijk terrein.

Daarmede is natuurlijk allerminst gezegd, dat wij bij het zoeken naar de oorzaken van de Wereldcrisis niet zouden moeten *beginnen* op economisch gebied. Integendeel; hoe ver ik ook van het Marxisme als wereldbeschouwing ben verwijderd, ik ben diep overtuigd van onzen plicht van dankbaarheid jegens Marx, dat hij, met een vóór hem ongekende scherpte en hardnekkigheid, ons heeft gewezen op de nauwe verwechting, ook in het economisch leven, van het stoffelijke en het geestelijke. Hoe eenzijdig hij dat verband ook heeft

¹⁾ Het hier volgende is een schriftelijke uitwerking van de aantekeningen, die ten grondslag lagen aan mijn rede op de Alg. Verg. onzer Maatschappij op 7 Juni l.j. Het komt dus in de details niet overeen met het geïmproviseerde, gesproken woord. Toch heb ik, hier en daar wat verduidelikende en aanvullende, gemeend het karakter van het geheel te moeten bewaren, hoe fragmentarisch en onvolledig dat ook zij.

gezien en beschreven, ons inzicht, dat er een wisselwerking is van arbeidsproces en moraal, ja van arbeidsproces en wereldbeschouwing, danken wij toch voor een goed deel aan den nadruk, waarmede hij het probleem van den samenhang heeft gesteld.

Laat ons dan beginnen met een oog te werpen op de bronnen van de stijgende welvaart in het voor-oorlogse West-Europa. Zie ik wel, dan dient men er vier te onderscheiden.

West-Europa is de geboorteplaats van de menschelijke overheersching van de natuur door de machine. Het voorbeeld van Groot-Brittannië volgende, hebben de andere landen van West-Europa — zij het ook op zekeren afstand — mede geprofitteerd van de vrijmakende kracht dier overheersching. De berichten uit den tijd, toen de machine nog niet als de trouwe helper van den mensch optrad en die uit den overgangstijd, klinken ons thans als een sprookje in de ooren. Veertien- of zestienurige arbeidsdagen, kinderarbeid als onmisbare aanvulling der productie, hoe ver schijnt dit alles achter ons te liggen!

Toch zou de machine een eeuw geleden nog niet in staat geweest zijn om geleidelijk het welvaartspeil sterk te verhoogden, wanneer er niet groote onontgonnen terreinen waren geweest, die in den loop der 19e eeuw in exploitatie konden worden genomen. Zij werkten als het ware als de buffers, die den schok braken van een te snelle uitzetting der productie. Telkens als de oude landen „verzadigd” gingen worden met goederen, kon men nieuwe landen voor het wereldverkeer gaan openen.

En aan die „opening” van nieuwe landen, hetzij door het ontginnen van maagdelijken bodem, hetzij door het intensiever in kultuur nemen van tropische gewesten, bestond tevens groote behoefte voor de voedsel-voorziening van de snel groeiende Europeesche bevolking. Het in dienst stellen der machine was slechts een van de gevolgen van de groeiende natuurbeheersching. Een ander was de opkomst der hygiëne en ziektebestrijding, die in ongedacht tempo de sterftecijfers deed dalen. Ik behoef hier geen bevolkings-statistieken te vermelden; het feit is bekend genoeg.

Daarentegen heeft m.i. ook bij de economen de vierde omstandigheid, die ik wil noemen, nog niet al de aandacht gevonden, die ze verdient. Ik bedoel het rustige, ononderbroken tempo der uitvindingen, waardoor elke volgende generatie als het ware haar aangewezen taak kreeg. Of juist, het tempo der uitvindingen was nog zoo gematigd, dat iedere generatie niet geschokt, maar integendeel bevestigd werd in haar verwachtingen iets voor de eeuwigheid te bouwen. Wie van de bouwers van de spoorwegnetten der wereld, met al

wat er aan vast zat, zou niet verontwaardigd de bespottelijke veronderstelling hebben afgewezen, dat binnen een eeuw dit ultra-moderne verkeersmiddel den concurrentiestrijd zou moeten opgeven? Wie van de groote en kleine Nederlandsche spaarders, die in het derde kwart der 19e eeuw het Amerikaansche net hielpen bouwen, was niet overtuigd, dat een solide geldbelegging iets was, dat op verre nageslachten kon worden overgedragen?

En toen na den stoom en het gas de electriciteit kwam, en na de electriciteit de motor, toen scheen daardoor niets anders te gebeuren, dan dat nieuwe productie-mogelijkheden, tevens ook nieuwe arbeids-mogelijkheden werden geschapen, die in het minst geen afbreuk behoefden te doen aan het reeds bestaande. Een nieuwe uitvinding scheen op den duur nooit iets anders te kunnen doen, dan de reeds heerschende welvaart te doen toenemen. Het was een rustige en veilige tijd, die vrijwel onbeperkt scheen te kunnen doorloopen.

Eigenlijk waren er slechts twee groote zorgen, die zijn economen kwelden. Het eerste was het bevolkingsvraagstuk. Malthus had er reeds in de eerste helft der eeuw op gewezen, dat de toename der voedingsmiddelen onmogelijk gelijken tred kon houden met die der bevolking, en de uitkomsten schenen hem volledig in het gelijk te stellen, ook al was door de toename van het ontgonnen gebied de direkte dreiging nog uitgebleven. Desniettemin bleef uitbreiding der productie door uitbreiding van productie-middelen, niet alleen het door eigenbelang voorgeschreven doel, het was ook idieël beschouwd het volstrekt noodzakelijke. Daarom was alles welkom, wat de productie kon bevorderen, alles verderfelijk wat haar kon belemmeren. Wereldverkeer en de daarmee onverbrekkelijk verbonden verdeling van arbeid was het wachtwoord van den tijd, spaarzaamheid haar groote deugd. En door die spaarzaamheid en het gebruik van zijn werkkraft kon iedere arbeider zich een bestaan verschaffen; de arbeidsmogelijkheid was immers onbegrensd; de „fatsoenlijke" arbeider kon dan ook — theoretisch, en meestal feitelijk — altijd werk vinden, mits hij zijn eischen niet te hoog stelde, want de karige natuur gaf nu eenmaal niet genoeg om ieder in rijkdom te doen leven.

En daarmee heb ik de tweede reden tot bezorgdheid genoemd van de officiele economie van dien tijd: het arbeidersvraagstuk. Men gunde den gezeten werkmán een behoorlijk bestaan, maar hij diende te begrijpen, dat de menschheid is gesteld in zoodanige omstandigheden, dat haar groote meerderheid te allen tijde het niet breed zal hebben. Door sterke uitbreiding van de productie kon men zorgen, dat het peil niet daalde, ja zelfs steeg, maar dan diende ook de

grootste inspanning gericht te worden op de uitbreiding van het bezit aan *productiemiddelen*. Het groote middel daartoe scheen de concurrentie der ondernemers, die er voor zorgde, dat het bespaarde kapitaal aan den besten en krachtigsten werd ter beschikking gesteld, om het te gebruiken op de voordeeligste wijze voor de gemeenschap. Alleen langs dien weg kon ook het lot der „werkende klasse” worden opgevoerd.... en aan een klasse van werkelozen dacht nog niemand.

Niemand, behalve wellicht de scherpzinnige denker, dien ik reeds heb genoemd. In elk geval heeft Marx duidelijk doorzien, dat een stelsel van productie, niet principieel op consumptie (en de daarvoor benoodigde hulpmiddelen) gericht, maar waarvan de leiders door andere oogmerken worden geleid, op den duur onherroepelijk tot een catastrofe moet leiden. Het punt waar hij gefaald heeft en onherstelbaar gefaald, betrof niet de psychologie van den ondernemer, maar die van de massa.

Eigenlijk gaan hij en zijn volgelingen uit van dezelfde leer van den mensch, die ook aan het stelsel van zijn liberale tegenstanders ten grondslag lag. Beiden hebben uit de 18e eeuw als uitgangspunt overgenomen de opvatting, dat de mensch van nature goed is. Als men hem maar laat werken in het juiste maatschappelijke stelsel, zal dus alles vanzelf op harmonie uitloopen, althans op de meest harmonische wereld, die in dit ondermaansche denkbaar is. Alleen ten opzichte van dat stelsel staan de opvattingen diametraal tegenover elkaar. De klassieke economie gelooft in een ideale klasse van leiders, die de menschheid als geheel, niet alleen zichzelf, tot steeds grooter welvaart kan brengen, het Marxisme in een ideaal rijk van den vrede, dat aangebroken zal zijn zoodra de klassestaat zal plaats gemaakt hebben voor de klasselooze maatschappij.

In de praktijk was de laatste misvatting de gevaarlijkste, misschien reeds doordat de eerste door de macht der feiten beter kon worden gecorrigeerd. Want een oppermachtige ondernemersklasse kon men van bereikbaar nabij gadeslaan, over een klasselooze maatschappij alleen maar speculeeren. Een feit is het, dat de theorie van den sozialen mensch, die alleen bedorven wordt door maatschappelijke verhoudingen, een propaganda-methode en politiek hebben ontketend, waarbij vóór alles gewerkt werd op de instinkten van agressie en haat van de massa. Zelfs de *groepen*, die door die prediking ontstonden, vakverenigingen en politieke partijen, leefden meer uit den strijd tegen een gemeenschappelijke vijand, dan uit een gemeenschappelijke positieve visie. Karakteristiek daarvoor is de gemakkelijkheid, waarmede men zich afmaakte van de vraag, wat men zou doen

„den dag na de revolutie”. Kautsky voorspelde alleen, dat er dan een drie-urige werkdag kon worden ingevoerd; dat daarmee misschien een vloek in plaats van een zegen was beloofd, toonde hij nog volstrekt niet te beseffen.

Trouwens, het is heel wat gemakkelijker thans dit probleem te ontdekken, dan een kwart of een halve eeuw geleden.

Wij moeten ons realiseeren, dat de vraag naar de beteekenis van den arbeid voor den mensch eigenlijk eerst van recenten datum is. In de geheele Oudheid en Middeleeuwen door is arbeid — ik bedoel: in materieelen zin productieve arbeid — een bittere noodzakelijkheid, bitter ook en vooral door de lage sociale waardeering, die men er door vindt. De heerschende standen doen er niet aan mee; hun tijd wordt op andere wijze besteed, zonder dat men tot het bewustzijn komt, dat hier een probleem zou kunnen liggen.

Een begin van verandering brengt eerst de overgang der Middeleeuwen naar den „Nieuwen Tijd”, die nu weer achter ons schijnt te liggen. Ik laat de m.i. onoplosbare, immers verkeerd gestelde vraag liggen of in de nieuwe waardeering van den arbeid de geestelijke verandering oorzaak was van de economische, dan wel omgekeerd. Een feit is het, waarvoor eerst Max Weber onze oogen ten volle heeft geopend, dat met de 16e eeuw een radikale verandering begint in levensgevoel en doelstelling der West-Europeesche menschheid. Van een noodzakelijk kwaad wordt arbeid — ook arbeid in dienst der materiele productie — het eigenlijke levensdoel, dat den waren adel van den mensch bepaalt. Natuurlijk heeft zulk een fundamentele herziening van de diepste levenshouding langen tijd noodig om zich consequent uit te werken. In de Parijsche salons der 18e eeuw, de brandpunten der toenmalige beschaving, merkt men er nog niet heel veel van. En toch beteekent de Fransche Revolutie feitelijk, dat de heerschappij in den staat overgaat van de niet productief bezige standen op de „nijvere burgerij”. Daarmede zijn de politieke en maatschappelijke factoren geschapen voor de ontwikkeling in de 19e eeuw, die wij reeds leerden kennen.

Inderdaad, wat men ook voor kwaads van dit nieuwe leaderstype — den groot-industrieel of den bankier b.v. — zou kunnen zeggen, het is onzuivere en onwaarachtige demagogie hen ervan te betichten luierende genietters te zijn, die zooveel consumptie-goederen voor zichzelf, hun familie of onderhoorigen verkwisten, dat daardoor de levensstandaard van de groote massa zou worden gedrukt. Sombart heeft deze verandering van de seigneuriale in de burgerlijke levenshouding meesterlijk beschreven. Hij laat ons zien, dat zij moet leiden tot een her-

ziening van alle moreele beoordeeling. De oorlog en de lichamelijke strijd zijn niet langer levenstaak van den heerschenden stand; zij zijn een misschien onvermijdelijk, maar toch barbaarsch overblijfsel uit den ruwen vóórtijd. Gelijk binnenslands niet geweld maar redelijke verstandhouding moet heerschen, zoo zal groeiende internationale rechtspraak meer en meer vrije baan maken voor een vreedzamen wedijver naar steeds grooter welvaart. Ik bedoel allermint te zeggen, dat parlementaire democratie en internationale verstandhouding geen diepere geestelijke wortelen zouden hebben, maar voor velen beteekenden en beteekenen zij toch niet meer, dan een praktisch middel om „het vechten over te slaan” en aanstonds de handen vrij te hebben voor een materiele productie.... waarvan het nut twijfelachtig begint te worden.

Want ziedaar de tragische uitkomst waarvoor wij staan: de mensch dreigt te gronde te gaan aan zijn overwinning. Hij heeft de Natuur volledig in zijn dienst leeren stellen, maar hij heeft het stuur over zichzelf verloren, omdat hij den vijand in eigen boezem heeft onderschat. Zoo schijnt hij thans bezig de menschheid te gronde te richten.

Reeds tegen het einde der 19e eeuw, en in het eerste decennium van de onze, beginnen de voorteekenen te spreken voor wie ooren heeft om te hooren. De groote industriële voorsprong van West-Europa is aan het afnemen; de gemakkelijk te ontginnen terreinen beginnen vol te raken, na de sterftecijfers beginnen ook de geboortecijfers ¹⁾ den invloed der rationaliseering te vertoonen, altemaal redenen om een verdere uitbreiding van ons productie-apparaat, van de industrie vooral, zoo niet overbodig te maken, dan toch ze als een probleem te zien.

Scherp werd dat belicht in een boek van Hildebrand, in 1910 verschenen, dat tot titel voert: Die Erschütterung der Industrieherrschaft und des Industriesozialismus. Tegen omstreeks 1925 voorspelt hij een katastrofe voor West-Europa, omdat het geen uitbreidingsmogelijkheid meer voor zijn industrie zal vinden. Ik herinner mij het boek zoo goed, omdat ik in den eenigen verkiezingsstrijd, dien ik voerde, nu juist twintig jaar geleden, mede- en tegenstanders telkens

¹⁾ Ik kon in het kader van mijn voordracht niet ook nog plaats vinden voor de bespreking van dit fundamentele feit. Neemt men aan, dat het slechte van voorbijgaanden aard is, dan openen zich weer geheel andere perspectieven, dan waarover hier wordt gesproken. En het blijft natuurlijk denkbaar, dat zelfs in een sterk gerationaliseerde samenleving, de geboortecijfers weer een stijgende lijn zullen inslaan, zoo sterk, dat het probleem van Malthus weer zou opleven. Maar vooralnog ontbreken daarvoor alle aanwijzingen in de werkelijkheid; ik heb daarom gemeend die mogelijkheid hier verder onbeproven te mogen laten.

weer poogde er op te wijzen. Maar men had er nog geen oog voor. Trouwens ik moet thans erkennen, dat ook de schrijver op één belangrijk punt te kort schoot, hij voorzag niet — en kon toen ook nauwelijks voorzien — dat de natuurbeheersching zich evenzeer zou doen gelden op het gebied der agrarische, als der industriële productie en door dit feit is zijn voorspelling van een welvarenden boerenstand op het tegendeel uitgelopen.

Aanvankelijk ziet het er na 1913 echter niet uit, alsof er een arbeidstekort dreigende zou zijn, in stede van een te veel: de oorlog breekt uit. Ik laat nu daar, of ook dit feit in wezen reeds een bevestiging is van Hildebrands theorie; al heeft de strijd om „afzetgebieden“ een rol gespeeld in het complex van oorzaken, dat tot den oorlog leidde, de eenige oorzaak was hij zeker niet. Maar in elk geval is er nu voor een aantal jaren werk in overvloed en van allerlei aard. Geweldig is de toename der behoeften — schepen, wapenen, ammunitie vooral — en dat terwijl tientallen miljoenen jonge arbeidskrachten aan de productie worden onttrokken. In alle landen worden daarom de beste geesten aan het werk gezet om arbeidsbesparende machines en methoden te verzinnen. En men slaagt erin, den uitval dier arbeidskrachten meer dan te compenseeren. Zoo heeft de oorlog de in kiem reeds aanwezige structurele crisis slechts in schijn vertraagd; de geweldige krachtsinspanning, waartoe hij dwong, heeft haar vermoedelijk nog eerder, in elk geval nog feller doen uitbarsten.

Men komt nog heel vaak de meening tegen, dat de oorlog de wereld heeft „verarmd“, dat wij thans leven onder de naweeën van materiele verkwisting in dien tijd en dat wij dus door zuinigheid en sparen deze crisis, zooals haar voorgangsters, zullen moeten overwinnen.

Laat mij eenige cijfers noemen om die stelling te toetsen. Ik ontleen ze voor het merendeel aan de Structurwandlungen der deutschen Volkswirtschaft, een reeks verhandelingen in 1929 uitgegeven onder leiding van Prof. Bernard Harms, leider van het Weltwirtschaftliche Archiv in Kiel.

Ik lees daarin het volgende: „Sedert het jaar 1907 werkten in de Deutsche bedrijven ongeveer 11.4 mill. paardenkrachten meer. Dat beteekent een inschakeling, die gelijk staat aan 50 mill. levende paarden (de helft van alle paarden op de wereld) of berekend naar menschenarbeid, zooals ze door de bouwers van de pyramiden, maar ook door de Middeleeuwsche kerkenbouwers nog gebruikt werd, van honderden miljoenen menselijke slaven. We staan niet aan het einde, maar zeker eerst aan het begin van dit proces.“

„De verkorting van den werktijd (in 1919) is door hoogere kapitalisatie en betere organisatie der bedrijven ingehaald. De werkrachten, die meer ter beschikking stonden, hebben waarschijnlijk er toe gediend, die productiemiddelen te maken, die noodig waren ter vervanging van den verminderden werktijd.”

„De productie per dag van een werkmán in de ijzerindustrie steeg, als men die in Januari 1925 100 noemt, in 1926 op 120, in Mei 1927 op 140.”

„In de Duitsche mijnen was de arbeidsbesparing van 1926 tegenover 1913: 62 %. Ondanks den verkorten arbeidstijd produceerde daarom elke arbeider, terwijl in 1924 de opbrengst per hoofd 90 % van die van 1913 was geweest: in 1926 118, in 1928 126, in 1930 152.”

„In de margarine-industrie was in 1929 slechts $\frac{1}{10}$ deel van het personeel voor verpakking noodig als in 1910.”

„Men zou gemakkelijk kunnen aantonen, dat er op verscheiden gebieden vol-automatische machines zijn, met wier productievermogen op onafzienbaren tijd de consumptie niet gelijken tred kan houden.”

Nog sterker dan de cijfers van het „verarmde” Duitschland spreken die van het „rijke” Amerika. Keynes schrijft ervan (in Oct. 1930): „In 1925 werd 40 % meer geproduceerd dan in 1919. In zeer weinige jaren zullen wij het beleven, dat ter verschaffing van alle voedingsmiddelen, grondstoffen en produkten een kwart voldoende is van de arbeidskrachten waaraan wij gewend waren.”

Wij hebben het beleefd, en wij behoeven ons dus niet te verwonderen, dat er 30 millioen werkloozen in de wereld zijn. Eigenlijk moesten wij ons verbazen, dat er niet nog veel meer zijn. En nog verwonderlijker is het, dat dit alles beheerschende feit niet in het middelpunt van alle crisis-beschouwingen wordt gesteld. Telkens en telkens verzekert men ons, dat er geen „algemeene overproductie” kan bestaan en men herinnert er ons aan, dat er millioenen en millioenen zijn, die te kort komen, ja honger lijden.

Dat zal wel waar zijn! Maar is de menscheid bereid en in staat, om als eenheid georganiseerd, aan hen die gebrek lijden gratis uit haar overvloed te schenken? Koffie uit Brazilië, suiker en tabak uit Indië, eieren en zuivelproducten uit Nederland, vleesch uit Argentinië, graan uit Canada, getransporteerd in thans opgelegde schepen, bemand door nu werklooze zeelieden? Het zijn niet materiele, maar psychische weerstanden, die dit verhinderen. Wij vragen, collectief genomen, als tegenpraestatie van de stakkers en tobbers, die niets hebben of kunnen produceeren, *een gelijke waarde* en wel met de onuitgesproken, maar onverbiddelijke voorwaarde, dat wij die waarde

niet in gebruiksgoederen willen ontvangen. Want voor één ding zijn wij, allen gezamenlijk, die thans leven, nog meer bevreesd dan om iets weg te schenken, dat is: iets om niet te krijgen. Dat bleek al aanstonds, dadelijk na den oorlog, bij de zoogenaamde „herstelschulden". Met hand en tand heeft men in Frankrijk zich er tegen verzet, dat de Duitschers werkelijk in Frankrijk aan het herstellen zouden gaan; dat werk wilde men zelf doen. En — dat is juist het tragische en verbijsterende — niet geheel ten onrechte.

Want hierin onderscheidt zich deze crisis van iedere voorgaande, dat wij lijden aan onzen overvloed. Wij hebben aan niets te kort voor materiele productie. Er ontbreekt ons geen grondstof, geen productiemiddel, geen energievorm, geen kennis van productiemethode en allerminst arbeiders. Wij hebben integendeel een productie-apparaat, zoo groot, dat het volbelast werkende de geheele menschheid in comfort zou kunnen doen leven. En wat nog ontbreekt, allereerst op het gebied der huisvesting, zouden wij in weinige jaren, hoogstens een generatie, kunnen aanvullen. Wij hebben immers in de weinige jaren na den oorlog in Nederland ongeveer een kwart van de huizen gebouwd, die er thans staan. De natuur is ons onderdanig in al wat wij wenschen; zij schenkt niet meer karig, maar uit gullen overvloed. Onmetelijke rijkdommen bergt zij nog, die open staan voor menschelijk vernuft. Wat ons ontbreekt is „slechts" de heerschappij over menschelijke instincten en hartstochten. Want zonder die heerschappij moeten wij in Brazilië wegen aanleggen met koffieboonen, elders graan verstoken, melkkoeien slachten en werkloozen laten kleumen in de kou, terwijl de mijnen stilstaan, omdat alle kolenbergplaatsen vol zijn en de onverkoopbare olievoorraden wegvloeden.

En het benauwde, nachtmerrie-achtige van deze situatie is, dat wij haar niet kunnen keeren door den goeden wil van den enkeling of van een kleine groep. Alleen gemeenschappelijke productie- en consumptieregeling kan helpen. Maar van die harmonische samenwerking is de menschheid verder dan ooit verwijderd. Want zij is bevangen in een paniek voor wat haar nog meer ter harte gaat dan voeding en kleding en woning. Nog nijpender dan de materiele nood, die wij alom aanschouwen, is de algemeene arbeidsnood. En natuurlijk, die zouden wij niet de wereld uit helpen als wij de tariefmuren slechtten en het wereldverkeer herstelden en den arbeid weer verdeelden. Want al die maatregelen dienen immers juist om arbeid te besparen, om met minder arbeid dezelfde hoeveelheid productie te bereiken. En wij hebben producten te over, en arbeid te kort. Daarom tracht ieder van de geïndustrialiseerde volken — en dat worden er meer en meer —

voor alles zijn kostelijkste goed, zijn arbeidsmogelijkheid te beschermen.

De oude economie moge schoon gelijk hebben, dat het een voordeel en nooit een nadeel kan zijn, wanneer het buitenland ons vrijwel om niet wil bedienen, aan de moordende psychologische uitwerking van de vermeederde werkeloosheid heeft zij niet gedacht, omdat zij onwrikbaar vasthield aan het dogma van de oneindige uitbreidingsmogelijkheid van materiele productie.

Maar de feiten dwingen ons thans af te zien van die simplistische oplossing; we beginnen iets te doorzien van de volle gecompliceerdheid van het probleem. Daar is allereerst de oncontroleerbaarheid van de groote fundamenteele uitvindingen. Het is zeker denkbaar, dat onze natuurbeheersching steeds blijft groeien in dier voege, dat ze ook steeds nieuwe werkgelegenheid schept, zooals het gegaan is in den tijd van stoom en gas, van electriciteit en benzinemotor, van kunstmest, radio, film, auto en vliegtuig. Het is natuurlijk denkbaar, dat 99 % van onze achterkleinkinderen een alleszins bevredigende werkgelegenheid zullen vinden in de voorbereiding van een grootsch plan tot kolonisatie op Mars of Jupiter, of wat mij betreft, in nog verdere deelen van het Heelal, terwijl de overige 1 % in een rustige werkweek van dertig uur zorgt voor de bevediging van al de behoeften, die wij thans kennen. Maar twijfel aan deze of een dergelijke oplossing blijft toch niet uitgesloten. Ernstiger nog is het feit, dat het ontijdig komen van groote uitvindingen, in onze huidige maatschappij althans, nog gevaarlijker en ontwrichtender kan werken, dan het te lang uitblijven. De nood van den landbouw, die zoo scherp afsteekt bij wat zich twintig jaar geleden liet verwachten, is zeker voor een zeer belangrijk deel het gevolg van de industriële vastlegging van de stikstof uit de lucht en ons vermeederde biologische inzicht, die samen de opbrengst per hectare zoo geweldig hebben verhoogd. Wat zou het gevolg er van zijn, wanneer we, in plaats van stikstof tot kunstmest te verwerken, morgen aan den dag leerden de kip, de koe en den tarwe-halm „over te slaan” en voedingsmiddelen direct uit de anorganische natuur te produceeren? Het is duidelijk, dat we een crisis zouden beleven, waarbij de huidige nog slechts kinderspel is, wanneer althans de exploitatie van zulk een uitvinding werd overgelaten aan het ongebreidelde winstbejag van den particulieren ondernemer, of zelfs van een geheele natie. Heilzaam voor de menschheid als geheel zou zulk een uitvinding slechts kunnen zijn als zij zeer geleidelijk, in den loop van minstens een of twee generaties, kon worden ingevoerd, opdat de menschheid als geheel zich zou leeren aanpassen aan de nieuwe verhoudigen.

Maar soortgelijke ontvricting, zij het op kleiner schaal, kan ook het gevolg zijn van een reeks van elkaar in snel tempo volgende verbeteringen van bestaande productiemiddelen, als de toepassing er van alleen door particulier of partieel winstbejag wordt beheerscht. Onder zulke omstandigheden *schept* de nieuwe uitvinding alleen waarde in beperkten kring; voor de gemeenschap *vernietigt* zij meer dan zij schept n.l. het oude productiemiddel. De mogelijkheid bestaat zelfs, dat langs dien weg de wereldproductie blijvend zou worden gericht in de eerste plaats op steeds moderner en rationeeler productiemiddelen, terwijl die van enkele jaren geleden waardeloos zijn geworden en de overgrote meerderheid van de menschheid, hetzij binnen of buiten het arbeidsproces, in het leven wordt gehouden op een welvaartspeil, ver beneden de gemiddelde opbrengst van een arbeidsdag bij beter geleide productie.

Misschien moeten wij zelfs in de heerschende crisis reeds een begin van zulk een chronische dreiging zien. Toen ik boven wees op het groote verschil in levenshouding tusschen den seigneur en den bourgeois als maatschappelijk leider, bedoelde ik volstrekt niet den laatste als een moreeler, minder zelfzuchtig type ten koste van den eerste te verheffen. Niet de menschelijke aard is veranderd, maar de middelen, door welke men zijn machtige positie uitdrukt. De moderne ondernemer omringt zich niet met een stoet cliënten of slaven, zooals de Romeinsche patriciër of met een bende gewapende krijgslieden, zooals de Middeleeuwsche edelman of vorst. Het zou belachelijk schril afsteken bij zijn gerationaliseerden persoon en hem slechts lastig zijn in zijn werk. De teekenen van *zijn* overmacht over menschen, waarop hij prat gaat en waarin hij voldoening zoekt, zijn steeds groeiende ondernemingen.

Dat beteekent, van uit de gemeenschap gezien, dat de grandseigneur ook en niet in de laatste plaats schoonheid bevordert. Hij maakt een park of een kasteel, als hij groote macht heeft bouwt hij zelfs een pyramide of een kathedraal. De moderne ondernemer daarentegen bouwt een nieuwe fabriek, met nieuwe machines, waarin hij eenige procenten goedkooper kan produceeren dan in de vorige, omdat er slechts door drie kwart of de helft van de arbeiders in wordt gewerkt. Misschien zou hij zelf trouwens wel anders willen, maar hij kan veelal niet, want met de verouderde fabriek is de concurrentie niet vol te houden.

Zoolang nu de technische vernieuwing, dat wil in laatste instantie zeggen: de natuurbeheersching, nog vrij langzaam groeiende was, konden de ondernemer en de beleggers, die hem de uitvoering van

zijn plannen mogelijk maakten, zich de weelde veroorloven nog een deel van de winst op seigneuriale wijze te besteden, wat altijd beteekent dat men aan andere menschen niet alleen levensonderhoud, maar ook een taak en een levensdoel geeft. Maar naarmate het tempo van de toename in natuurbheersching zelf toeneemt, moet er onder den druk der concurrentie sneller afgeschreven worden om de onderneming staande te houden. Zoo verdwijnt de winst en de veilige belegging en daarmee de laatste rest van seigneuriale levenshouding. Ieder gaat op alles bezuinigen en juist de niet-direkt-productieve arbeid wordt verminderd, de werkloosheid en doelloosheid van het leven klimt in steeds stijgende mate. En de gemeenschap houdt alleen ruïnes van fabrieken over in plaats van natuurmonumenten, kathedralen en pyramiden.

Hier blijkt, dat door de combinatie van steeds sneller voortschrijdende techniek en „vrije” concurrentie de mensch in nog anderen zin slaaf wordt van de machine dan het Marxisme voorzag. Niet alleen de arbeider wordt haar slachtoffer, ook de overvleugelde ondernemer en de „rentenier”, die zijn dividenden ziet passeeren en zijn coupons waardeloos worden. De nuttigheid, tot hoogste levensdoel verheven, blijkt ten slotte voor ieder onnut. Ik beoel daarmee geen veroordeelend vonnis te vellen over den tijd, die achter ons ligt. Niet alleen zou napleiten dwaasheid zijn, misschien zou er ook bij allen goeden wil geen beter middel zijn geweest om zoo snel op een verhoogd welvaartspeil te stijgen als wij in de 19e eeuw hebben beleefd. Maar het is duidelijk, dat wij thans ons niet meer kunnen laten leiden door de fictie van den „economischen mensch”. Een psychologie, die den uitweg kan wijzen uit de wereldcrisis, moet rekenen met den vollen werkelijken mensch.

Wat die mensch noodig heeft: een taak, een doel, een ideaal, is niet of niet meer te vinden op het gebied der materiele productie alleen. Dat hebben de leiders begrepen van de groote bewegingen, die om ons heen de macht hebben veroverd en ook in onze eigen omgeving snel aan krachten winnen. En deze bewegingen staan, psychologisch gesproken, zooveel sterker dan het burgerlijk humanisme, omdat zij evenmin schromen als het Marxisme om alle agressieve, negatieve instincten in hun dienst uit te buiten. Van het Marxisme nemen ze de methode over van den klassenstrijd, maar ze richten haar op een doel dat voor de massa veel meer nabij ligt dan de abstracte menschheid: op het volk of het ras. In het „heilige egoïsme” van het fascisme komt die tweeledigheid tot uiting; er is een doel dat boven ons staat, waarvoor wij ons mogen en moeten inspannen

en dat het uitleven van al onze haat en afkeergevoelens rechtvaardigt. En nog veel inniger zien wij die versmelting in het nationaal-socialisme onzer Oostelijke bureu, dat met een en dezelfde, naar haar demagogisch effect beoordeeld meesterlijk gevonden en geëxploiteerde leuze den middelmatige vertegenwoordiger der kleine burgerij vleit in het besef van het „heilige bloed“, dat door zijn aderen stroomt, zijn aggressieve instincten weet te richten en te concentreeren op den haat tegen den geest, dien hij niet begrijpt en den sterkeren concurrent, dien hij vreest, en deze motieven tezaamverbindt in een beroep op zijn offervaardigheid en bereidheid, alles, zijn leven zelfs veil te hebben voor het hooge goed van het vaderland. Tot een werkloos „stempelaar“ heeft de geest van de 19e eeuw hem gemaakt of dreigt ze hem elk oogenblik te maken. Het nieuwe Rijk belooft hem bescherming tegen alle gevaren en een menschwaardig bestaan in den dienst van een idee, die hij begrijpt.

Ik ben er verre van den groeienden afkeer van de parlementaire democratie en de nijing tot de dictatuur uitsluitend uit ontwrichte arbeidsverhoudingen te verklaren, maar dat deze den drang in die richting krachtig hebben bevorderd, schijnt mij niet wel betwijfelbaar. Hoe sterk ook elders dan in de bedoelde landen, die geen democratische traditie bezaten, de arbeidsnood de 19e eeuwsehe grondslagen der maatschappij nantast, blijkt trouwens ook daar waar die arbeidsnood niet vervlochten is met en verscherpt is door de minderwaardigheidsgevoelens van een verslagen volk. Wie had nog weinige jaren geleden durven voorspellen, dat de Bank of Engeland haar verplichtingen zou kunnen herroepen, dat het schatrijke Amerika, nog rijker geworden in en door den oorlog, desniettemin zou breken met alle tradities van den soliden koopman.

Laten wij, liever dan te moraliseeren of onszelf te verhoovaardigen, erkennen dat hier aardverschuivingen werken in de fundamenteu onzer maatschappij. In laatste instantie zijn al de verbijsterende maatregelen van de laatste paar jaren op economisch gebied psychologisch ten nauwste verbonden met de paniek van een menscheid, die niet haar materiele bestaan, maar haar arbeidsmogelijkheid ziet bedreigd, die zij als den zin van het bestaan zelf is gaan waardeeren.

Zoo dreigt de nieuwe tijd aan alle kanten in gevaar te brengen, wat ons vroeger onwankelbaar scheen. Maar wat wij individueel niet kunnen bereiken, den voortgang der arbeidsvermindering aan banden te leggen en daarmee de uitschakeling van den mensch uit de productie, dat kan de georganiseerde volkswil, de nationalistische staat. Het streven naar autarkie is op dit doel gericht; tevergeefs wijst de

klassieke economie er op dat dit streven irrationeel is, dat wij aldus duurdur produceren, meer arbeid moeten geven voor wat met minder inspanning elders gemaakt zou kunnen worden. Want het is de huidige generatie niet meer om arbeidsbesparing, om *vermindering* van inspanning te doen. Integendeel, wat zij zoekt met alle kracht van de wanhoop is een taak, die aan de menselijke inspanning weer een sterk sprekenden inhoud geeft. Kan het zijn op den weg der productie; zoo niet dan op den weg der destructie. En daarom kan men de gevaren, die de toekomst bergt, ook niet keeren door te wijzen op den nieuwen oorlog, die meer en meer dreigt, naar mate de landen zich chauvinistisch gaan afsluiten. Het is nog altijd beter te sterven in dienst van een idee, dan het naakte leven te rekken zonder inhoud of zin.

Volgt men dezen weg, dan komt men tot een maatschappelijke orde, die de idee van den grandseigneur onder nieuwe omstandigheden verwerkelijkt. Wat zijn de S.A.-troepen anders dan de tot honderdduizenden gegroeide stoet van dienaren, die den zin en den inhoud van hun leven vinden, in den wil van den leider allereerst, in het zoete besef van macht over hun medemenschen bovendien? Wat zullen straks de millioenen van den „arbeidsdienstplicht“ beteekenen? Niet op „arbeid“ in den zin der 19e eeuw zijn zij gericht; integendeel, hun organisatie en encadreering ontlast de arbeidsmacht van overtollige handen. Maar ook zij voelen zich niet als werkeloze stempelaars, die leven van aalmoezen, maar als de aanstaande heeren en machthebbers der wereld, omdat hun leider hen daartoe bestemt.

Wie die mentaliteit ziet groeien, haar oorzaken doorziet en haar gevolgen bevroedt, kan niet meer volstaan met de aanbeveling van oude oplossingen. Willen wij de idealen der democratie van een zelfstandige, vrije menschheid niet opgeven, dan zullen wij moeten beseffen, dat de mensch van brood alleen niet kan leven, dat de grootste nood, die deze wereld-crisis openbaart, die van een levensdoel, van zinvolle menselijke bezigheid is. Wie hier geen weg weet aan te wijzen, heeft niet het recht te verwachten, dat de menschheid, de jeugd bovenal, hem zou volgen. Beter zou het zijn, overal terug te keeren tot productievormen, die wij lang verlaten waanden, tot primitieve arbeidsverhoudingen op allerlei gebied, dan in een technisch volmaakte wereld een groot deel van de menschheid geestelijk te zien ondergaan. Zoo krijgt plotseling een oud, te lang vergeten woord volle actueele beteekenis: Wat baat het een mensch, zoo hij de geheele wereld wint, maar schade lijdt aan zijn ziel?

Maar is het niet een dwaze utopie te verwachten, dat men langs

dien weg een oplossing zou kunnen verkrijgen? Kan men de wijzers van den tijd achteruitzetten? Inderdaad, ik geloof niet dat het kan, maar ik geloof ook niet, dat het noodig is. De mensch leeft niet om te werken, hij werkt om te leven, zoo wij althans onder „werk" alleen de vervulling der materiele behoeften verstaan. En al mogen deze eindig zijn en haar bevrediging met stijgende natuurbeheersching slechts een dagtaak van luttele uren eischen, anders staat het met den arbeid voor geestelijke goederen. Onbegrensde mogelijkheden staan hier open, veel rijker terreinen dan de 19e eeuw ooit heeft ontgonnen. En naarmate wij meer aandacht en studie aan deze problemen geven, naar die mate zullen wij er nieuwe, onverwachte mogelijkheden ontmoeten.

Ik weet, dat wat ik hier zeg, niet wetenschappelijk bewezen kan worden, al zouden tal van wetenschappelijk gefundeerde voorbeelden en illustraties tot staving er van gegeven kunnen worden. Maar in laatste instantie wordt onze levenskeuze niet geleid door wetenschap, maar door geloof en vertrouwen. Gelooven wij in het diepst onzer ziel aan een menschheid, geroepen niet om haat en geweld te verveeuwigen, maar aan een menschheid, bestemd om in vrede geluk te vinden? Het antwoord, dat ik geef, ontleen ik aan Hem, die mijn Leider is en bij Wien ik mij veiliger weet dan bij een der goden van deze eeuw: Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en Zijn gerechtigheid en alle deze dingen zullen u toegeworpen worden. Dat heeft Hij mij geleerd.

Het is een verbijsterend woord. Hoe vaak heb ik, hebben miljoenen anderen er naar geluisterd als naar een verre, vreemde boodschap van verborgen, nauwelijks verstaanbaren zin. Want wie zou gewaagd hebben te beweren, dat het niets dan simpele, letterlijke waarheid bevatte? De mensch stond immers tegenover een overmachtige natuur, die hem van alle kanten met verplettering bedreigde; slechts met de uiterste krachtspanning kon hij zich tegenover haar staande houden. Wat vermocht de richting van zijn wil tegenover bovenmenselijke krachten?

En ziet, in weinige tientallen van jaren is dat anders geworden. Het is het teken van dezen tijd, dat de natuur niet meer onze vijand is, maar onze trouwe onderdanige dienaar. Niets zou ons ontbreken — ik wees er reeds op — als wij den vijand in ons zelf meester waren, als wij, in stede van de instincten van concurrentie, van aggressie en haat, de gevoelens van saamhoorigheid en dienstvaardigheid, van een edelen wedijver tot het beginsel onzer samenleving maakten. Een arbeidsdag van weinige uren bevredigt alle vitale behoeften van huisvesting, kleeding, voeding rijkelijk; in den schoot der natuur zijn nog onmetelijke, onafzienbare mogelijkheden verborgen.

Zouden wij dan moeten wanhopen de wegen te vinden om den van de natuur vrij geworden mensch te leeren zijn leven te stellen in dienst van een hooger taak dan het vernietigen of vertrappen van den naaste? Zouden wij niet mogen hopen, dat de mensch, geschapen naar Gods beeld, zoo hij ernstig wil, de kracht zal krijgen de wereld te winnen zonder zijn ziel aan haar te verliezen?

Maar zal hij willen? Ziedaar de groote decisie, waarvoor de Wereld-crisis de menschheid plaatst.

Die nationale Revolution in Deutschland und die Volksbildung

door Dr. HANS MÜHLE, Volkshochschulleiter, Berlin-Wilhelmsbagen.

Kein Staat kann auf die Mitwirkung der Volksbildung verzichten, um den rechten Staat aufzubauen. Denn Staat ist ja nur um des Volkes willen da, Staat muss sich daher dauernd fragen: „Woher nehme ich die Kräfte zur Bildung des Volksbewusstseins“. Die deutsche Verfassung hat daher im Artikel 148, Absatz 4 festgelegt: „Das Volksbildungswesen, einschliesslich der Volkshochschulen, soll von Reich, Ländern und Gemeinden gefördert werden“. Dementsprechend hatte sich bald nach dem Weltkriege eine, man könnte geradezu sagen *Bewegung* der deutschen Volksbildung entwickelt, die nach einem anfänglichen, etwas fieberhaften Anfang, insonderheit bei den Abendvolkshochschulen, in eine starke, immer besser fundamentierte Arbeit hineinging und weit über die deutschen Grenzen die Augen der Welt auf sich zog. Das Besondere war, dass der Weg gefunden wurde von dem Vorkriegs-Typ der Volksbildung, die mehr in der Vermittlung von Kulturgütern als Abendunterhaltung bestand, zu einer vertieften Erfassung der besonderen seelischen und geistigen Situation des modernen Staatsbürgers. Die Abendvolkshochschulen wurden der Ort, auf dem alle Stände und Parteien sich finden konnten, um zusammen die brennenden Fragen der Zeit durchzukämpfen. Es ging also um den Menschen, um den deutschen Menschen in seiner gesamten Situation. Am stärksten beweisen die Volkshochschulheime, die den Menschen sogar für ein halbes Jahr ganz loslöst von seinem Beruf, seiner Familie und seiner Partei, um ihn bewusst werden zu lassen, welche Verantwortung aus der Schicksalslage ihm das Volk auferlegt. An 70 solcher Heime entstanden und übten ihren Einfluss zusammen mit den Abendvolkshochschulen aus. Es entstand hier für Tausende und Millionen eine geistige Heimat.

Dann kam die Wirtschaftskrise, Einsparungen wurden immer dringender. Es wurde von gewissen Seiten gesagt, die Volksbildung geht kaputt, weil vielleicht hie und da ein Abschnitt aufgegeben werden musste. Oder es hiess: „Die Volkshochschulen halten sich *nur* noch durch die *Arbeitslosen*“. Dieses „Nur“, ist gerade der stärkste Beweis für die rechte Volksbildung. Denn wer hatte es nötiger, zum „Volke“ zu werden als die arbeitslosen Massen, die, mit ihrer Entwurzelung, geistigen und seelischen Verödung und ihrem Minderwertigkeitsgefühl, Staatsbürger II. Klasse zu sein, vielleicht die grösste Gefahr für Volk und Staat bildeten. Nachweisbar schwoll die Volksbildungsarbeit in dem gleichen Verhältnis an, wie die Mittel abnahmen. Schon von der letzten Regierung wurde auf Verlangen des Finanzministeriums der Referent für Volksbildungswesen im Ministerium des Inneren abgebaut, aber die Arbeit wurde ausgebaut. Es wurden Tagesschulen für die Arbeitslosen eingerichtet, die Kurse wurden vermehrt, ja es gelang im letzten Winter sogar, in Querbach in Schlesien eine neue Heimvolkshochschule, die in besonderer Weise den Arbeitslosen diente, einzurichten.

Neben dieser Volksbildungsarbeit, die den Namen trug, gab es aber eine Volksbildung, die von den Parteien aus geschah. Insonderheit war es die kommunistische und nationalsozialistische Partei, die jeden freien Augenblick im Leben ihrer Parteigenossen zur Schulung benutzten. Der Vorzug war dabei, das ganz scharf umrissene Ziele greifbar nahe lagen, die nationale oder proletarische Revolution. Das gab für Hundertausende, insonderheit von der arbeitslosen Masse eine Möglichkeit, einer Idee kämpfend zu dienen, die ihnen die trostlose Oede hoffnungsloser Arbeitslosigkeit erhellte. Das Bildungsprogramm dieser Parteien war bis ins Letzte abgestimmt auf die Psyche der Massen. Da es im täglichen Kampf mit dem Gegner, sei es der bestehende Staat oder die gegnerische Partei ganz praktische Aufgaben zu lösen gab, war ein lebendiger Schwung in der Arbeit. Alles strömte aus dem Leben und hatte auch ein praktisches, politisches Ziel. Das war von Tag zu Tag festzustellen. Sei es, dass die Parteigenossen zunahmen, wodurch neue Aufgaben entstanden, sie hineinzuführen in die Idee, oder man sah, wie politische Ziele wirklich erfochten wurden. Dazu kam die Uniformierung, die das Gefühl der Verbundenheit ungemein stärkte. Während die Volksbildung ihren Weg seit 1918 ungehindert gehen konnte, mussten die beiden Flügelparteien unter Druck und Verfolgung arbeiten. Das entwickelte Kräfte der Hingabe.

Während die politische Arbeit der kommunistischen Partei sich

lediglich auf die Arbeiterklasse und die Er kämpfung ihrer Herrschaft richtete, hatte Hitler das Ideal der *Volks-gemeinschaft* aufgezeigt, eine Idee, die aller Volksbildung zugrunde liegt. Daher waren die Ziele der N. S. D. A. P. im Grunde die gleichen wie bei den Volksbildnern. Nur war der Weg ein ganz anderer.

Hitler kam vom Volke, war unbelastet durch akademisches Gepäck und ging nur mit dem Sturmgepäck seiner politischen Idee hinein in die Masse. Er kam aus der Masse, er kam aus dem feldgrauen Heer als der unbekannte Gefreite und hatte etwas wie das zweite Gesicht für das, was die Masse wollte. Seine Erfolge machten ihn zu „dem Führer“, der die Geschicke der Millionen von sehnstüchtigen Menschen aus dem Grau des Alltags in eine grosse starke Erlebnismöglichkeit brachte. Er schenkte Abertausenden, die am Rande seelischer Verzweiflung standen, einen neuen Glauben an das Leben, und dieser Glauben hiess: Volk. Tausende und Abertausende formierten sich in der braunen Armee zu einer Kameradschaft, die ein Stück Volk war. Die Schulungsarbeit umfasste Gebiete, die auch in der Volkshochschule behandelt wurden. Auch dort gab es Kurse über Rassenfragen, über das Volkstum, über den Faschismus und Kommunismus. Aber der Gegensatz war, in dieser *braunen Armee* wurde das alles unter kämpferischem Aspekt betrachtet, es wurden praktische Tagesparolen daran geknüpft, alles, was man erarbeitet hatte wurde vielleicht schon auf der nächsten Wahlversammlung, bei der nächsten Diskussionsrede verwandt als Waffe oder Wehr.

Auch der Mensch stand in Vordergrund, aber in einem ganz bestimmten Sinne: Der deutsche Mensch als Kämpfer für das dritte Reich. Alle Charaktereigenschaften, die dafür gut waren, wurden ausgebildet. Also zunächst in geschichtlicher Anknüpfung an die Militartradition des Volkes, alles, was zum Führen der Waffe, zum Strassenkampf oder auch zum Kampf im Gelände dienen konnte. So wurde die Disziplin, der Gehorsam, das Schauen in festem Vertrauen auf den Führer als Charakterschulung mitgeteilt. Das waren keine kleinen Dinge, wenn man bedenkt, dass diese Jugend zum grossen Teil der heilsamen Zucht und Bändigung der Arbeit entbehrte. Wenn man weiss, wie vielen der Vater während des Krieges fehlte und wieviele überhaupt nur von der vielleicht zu weichen Mutterhand erzogen worden waren. — Dazu kommt, dass unserem Volke seit Beginn seiner Geschichte ein soldatischer Zug zu eigen ist als *National-Eigentümlichkeit*. Die römischen Legionen hatten blonde Germanen, die deutschen zogen in der Völkerwanderung durch die ganze bekannte Welt, immer Kämpfer. Die Landsknechte sind ebenso wie

die Ritter undenkbar ohne Deutschland. Der preussische Drill hat bis in den Weltkrieg hinein den besten Soldaten der Welt mit gebildet. Und nun, diese Welt der Waffenfreudigkeit ohne Wehrpflicht, überall gebunden, — da musste es eine Reaktion geben. Und es war die Jugend selbst, die sich von den freieren, individuelleren Formen der Jugendbewegung immer mehr abwandte, um wieder in Marschkolonnen, in Uniformen für eine Idee marschieren zu können. Es steckt darin eine grosse Hingabebereitschaft bis zum Letzten.

Diese Welle soldatischer Disziplin fand jetzt eine Verbindung mit der Volksbildung durch den *Arbeitsdienst*. Der Freiwillige Arbeitsdienst ist entstanden von den Heimvolkshochschulen her und den von der Jugendbewegung geleiteten Bünden. Das erste Arbeitslager fand statt Ostern 1925 in Colborn und verband die Kräfte des Alt-Wandervogels durch 3 Aufgaben: Werkarbeit, geistige Auseinandersetzung in Arbeitsgemeinschaften und musischen Übungen. Das *Volks-hochschulheim Boberhaus* in Schlesien ist dann insbesondere Träger der Idee des Arbeitslagers gewesen. Von da aus hat man die Erfahrungen in Bulgarien gesammelt. Der jungdeutsche Orden, und der Stahlhelm griffen auch sehr schnell diesen Gedanken auf und die Heimvolkshochschulen wurden die gegebenen Plätze für die Führerschulung. Der Staat erkannte, dass er hier eine aus der Jugend selbst entwickelte Form vorfand, die zur Betreuung der arbeitslosen Jugend sehr viel helfen konnte und nahm daher die gesamte Arbeit in seine straffe Hand, so dass schon vor der nationalen Revolution an 300.000 Arbeitsdienstfreiwillige aus dem werklosen Heer abwanderten in die Arbeit. Hier ist von J. Hovens Greve schon so ausführlich auf den Arbeitsdienst eingegangen, dass ich mich darauf beschränken kann. Die neue Regierung fand diese, vielleicht im Augenblick bei der Arbeitslosigkeit der Jugend beste Möglichkeit der Volksbildung vor. Die nationalsozialistische Jugend war nicht die Schöpferin dieser Idee, ihre ganze Kraft hatte sie auf den rein politischen Kampf verwandt. Der neue Staat erkannte aber sofort, dass hier ein Ansatzpunkt fruchtbarer Volksbildungsarbeit gegeben war, den er mit vollem Herzen bejahen konnte. Man kann sagen, dass die nationale Revolution *keinem anderen Zweige* der Volksbildung *so sympathisch* gegenüber steht wie gerade dem Arbeitsdienst.

Das Arbeitslager fordert Zucht, Kameradschaft, Unterordnung unter die Lagerleitung, es ist daher ganz natürlich, dass hier vieles anklingt. Infolgedessen wurden alle Massnahmen für die Weiterentwicklung des Freiwilligen Arbeitsdienstes unterstützt, ja es wurde die Forderung des Arbeitsdienstpflicht aufgestellt. Zunächst aber ist

es noch nicht so weit, denn es sind dazu ganz ausserordentliche Mittel erforderlich. Es ist aber alles so eingerichtet, dass eine Ueberführung in die Arbeitsdienstpflicht vielleicht schon im Herbst stattfinden kann. Es ist alles in Fluss, man kann daher nichts Abschiessendes sagen. Im Augenblick zeichnen sich 4 Gruppen ab. Die nationalsozialistischen Lager, die ihre Lebensform natürlich sehr der S.A. annähern. Sodann das Stahlhelmlager, das ja schon eine gewisse Geschichte hat. Schliesslich die evangelischen und die katholischen Lager. Es sind jetzt für alle Lager 7 Stunden Arbeit vorgeschrieben, dazu kommen noch mehrere Stunden wöchentlich für Ordnungsübungen. Wenn wir den Ausgangspunkt der Lagerbewegung beachten, sehen wir, dass die Arbeit und die Ausbildung zu straffer Disziplin sehr verstärkt ist. Natürlich hat dafür die geistige Auseinandersetzung und die musische Möglichkeit an Spielraum erheblich verloren. Denn bei 7 stündiger Arbeit, verbunden mit Marschübungen, straffen Sport, ist selbstverständlich bei den meisten ein solcher Grad von Müdigkeit vorhanden, dass es zu den geistigen Bildungsmöglichkeiten weit weniger als früher kommen kann. Es wird dadurch erreicht, dass jeder, auch der *gar nicht geistig Aufgeschlossene* mitmachen kann, wir nähern uns damit dem Ideal unseres Volksheeres von früher, in dem der einfachste Knecht vom Lande mit dem Akademiker in der Hauptsache zunächst einmal ganz die gleiche Ausbildung durchlaufen musste.

Das neu eingerichtete *Werkhalbjahr* für *Abiturienten* entspricht auch dem Prinzip. Die Abiturienten sollen nicht sogleich auf die Universität, sondern sie sollen zunächst mit Arbeitern, Handwerkern und Angestellten zusammen in ein Arbeitslager gehen. Hierdurch sollen sie keine Nachteile im Studium haben, sondern ebenso gestellt werden wie die anderen. Man will dadurch eine stärkere Verbindung der späteren Akademiker mit dem Volke erreichen. Das ist sicherlich eine *noch bessere Möglichkeit* als das frühere Einjährigen-Jahr, bei dem doch durch das ausserhalb der Kaserne wohnen, im Kasino essen, einen Putzer haben so viele Unterschiede waren in der Lebensführung, dass die Gelegenheit nicht so günstig war wie jetzt beim Arbeitslager, wo das *ganze* Leben geteilt wird.

Wie lange der Arbeitsdienst bleiben wird, ist nicht zu sagen, man kann ihn als Vorstufe zur allgemeinen Wehrpflicht, zu der heute viele Kräfte wieder hindrängen, auffassen, man kann ihn aber auch neben einem Dienst mit der Waffe bejahen und man kann ihn beibehalten auch in Zeiten voller Arbeitsmöglichkeiten als eine neue, uns aus der Not geschenkte Volksbildungsmöglichkeit, wie wir sie in dieser Breite kaum bisher besaßen.

Auf der Linie des Arbeitsdienstes hat sich also die nationale Revolution voll mit der Volksbildung verbunden, allerdings nicht ohne den Arbeitsdienst wesentlich zu verändern. Wieweit die Erfahrungen in der Praxis wieder zurückführen zu den Ergebnissen der Volksbildung bleibt abzuwarten.

Auf dem übrigen Gebiete der Volksbildung wird es um folgende Grundfragen gehen:

1. Ohne finanzielle Hilfe des Staates und der Kommunen werden weder die Abend-Volkshochschule noch die Heimvolkshochschule ihre Arbeiten in vollem Umfange durchsetzen können. Oftmals sind nun Vorwürfe laut geworden, dass diese Institute dem Marxismus und dem Liberalismus Vorschub geleistet hätten. Gelegentlich ist auch von einem hochgezüchteten Intellektualismus gesprochen worden. Zuzugeben ist, dass entsprechend dem Volke, das zu den Volkshochschulen kam, der Marxismus an vielen Stellen auch mit als Arbeitsgemeinschaft behandelt wurde. Aber das war ja notwendig, wollte die Volkshochschule wirklich Volksbildung treiben, also für *alle* Volkskreise da sein. Aber man *muss* sagen, dass die Volksbildungsinstitute immer wieder versucht haben, politisch neutral zu sein. Weiter war ihre pädagogische Haltung auch so, dass sie immer versuchten, für die sämtlichen Parteien da zu sein. Sie wollten den vielfachen Chor des deutschen Volkslebens zusammenfassen und jedem zu eigener Vertiefung verhelfen. Selbst wenn der Staat aus diesen Gründen den Instituten alle Mittel entziehen würde, ist es gut möglich, dass die Volkshochschulen als eine Notwendigkeit bestehen bleiben werden. Denn sie würden der Platz sein, wo Tausende von Suchenden Antworten finden würden auf die Fragen nach dem Sinn des Lebens, und insonderheit ihres persönlichen Lebens. Aber gerade der Deutsche, der den faustischen Trieb in sich hat, der ein geborener Philosoph der Freiheit und des Individualismus ist, braucht die Vielfarbigkeit der Volksbildungsarbeit, wie wir sie in Deutschland entwickelt haben. Das wird jeder Staat binnen kurzem spüren und wird daher die Erfahrungen der Volksbildung zu verwerten haben. Es ist daher damit zu rechnen, dass im Rahmen der möglichen Mittel auch in diesem Staate die finanzielle Hilfe bleibt.

2. Die Frage der *Selbständigkeit* ist sicherlich ebenso wichtig. Es kommt bei der Volksbildung alles darauf an, dass sie *echt*, *wahrhaftig* und *natürlich* wächst. Sie ist ein organisches Lebewesen, das sich aus dem Volksboden entfaltet und daher mechanische Dinge nicht gebrauchen kann. In einer wundervollen Vielheit hat sich die deutsche Volksbildung entwickelt. Die durch Konfessionen gebundene Arbeit ist vielleicht

durch ihre religiöse Bezogenheit auch in Zukunft ganz frei. Denn das muss deutlich gesagt werden, dass im deutschen Volke eine gewisse verstärkte *religiöse Bereitschaft* sich immer mehr zu entfalten scheint. Desgleichen werden die ländlichen Volkshochschulen, die stark von Grundtvig her bestimmt sind, ihren Weg hinein ins Bauernvolk in voller Freiheit fortsetzen. Aber man wird sicherlich auch bei der städtischen Volksbildungsarbeit den anderen sozialen Verhältnissen Rechnung tragen. Professor *Eduard Spranger* betont in einem „Marz 1933“ überschriebenen Aufsatz in „Die Erziehung“, dass wir in Deutschland nicht einen „*Erziehungsdictator*“ brauchen, sondern einen ungezwungenen Geist, der aus den gesunden und echten Tiefen wahrhaft deutschen Lebens herauswächst. Es ist ein besonderes Verdienst der deutschen Erwachsenenbildung, den Kampf der Ueberzeugungen als eines der wichtigsten pädagogischen Mittel der Volksbildung erarbeitet zu haben. Dazu bleibt weiterhin die freie Volksbildung einer der besten Kampfplätze, hier kann um Wissen, Glauben und Tun in den verschiedensten Arbeitsgemeinschaften gerungen werden, und jeder kann einen Schritt weiter in das Lebenszentrum tun. Denn jenes Motto: *Deutsch sein, heisst eine Sache um ihrer selbst willen tun*, ist ja ein unsichtbares Symbol der Volksbildung gewesen. Wenn jetzt Millionen von Menschen sich mit grosser Hingabe dem Volkstum zu wenden, ohne aber durch eigene Erfahrung oder eigenen Kampf dahin gelangt zu sein, dann kann gerade die Volksbildungsarbeit an die *Front* gerufen werden, um diese Massen zu vertiefen, zu verinnerlichen und so zu bewussten deutschen Menschen zu machen. Denn alle Volksbildung hat ja nur den letzten Sinn in der *Volkverdung*. Wir Deutschen werden spät ein Volk, das haben unsere Besten immer gewusst, darum brauchen wir viel Geduld. Niemand kann aber den Staat bei dieser geduldigen, zähen Arbeit besser helfen als die Volksbildung, deren *Erfahrung* so gross ist wie ihre *Liebe* zum *ganzen deutschen Volke*.

Indrukken van het Onderwijs in de Unie van Zuid-Afrika

door H. G. C. KREIKEN.

Mijn bezoek aan Zuid-Afrika was slechts zeer kort. Door de groote hulp van autoriteiten, die mij steeds in de gelegenheid stelden, zooveel mogelijk te zien en die mij op de allervoorkomendste wijze

allerlei inlichtingen verstrekten, heb ik van den beschikbaren tijd een nuttig gebruik kunnen maken. Ik voel mij gedrongen, daarvoor nog eens openlijk mijn dank uit te spreken. Maar ik gevoel diep, dat men, om een goed oordeel over het onderwijs in Zuid-Afrika te vellen, even veel of meer jaren zou noodig hebben, als ik weken gebruikt heb. In het onderstaande mag men dus niets anders zien dan den oppervlakkigen indruk van een belangstellend bezoeker, van iemand, die zijn geheele leven in het lager onderwijs in Nederland heeft doorgebracht en die thans eenige weken vol eerbied heeft toegezien naar het prachtige ontwikkelingswerk, dat in de jonge Unie van Zuid-Afrika tot stand komt.

Het onderwijs der jeugd heeft in Zuid-Afrika altijd veel belangstelling gewekt. In 1651 stichtte Jan van Riebeeck de volkplanting aan de Kaap de Goede Hoop met ongeveer 100 personen. Dit getal nam heel geleidelijk toe en bedroeg 25 jaar later eerst pl.m. 600. Het eerste werk der kolonisten is geweest, landbouwgewassen te kweken en vee te telen ter proviandeering van de schepen naar of van Indië en om een fort te bouwen om de nederzetting te beschermen. Toch heeft men in dien moeilijken begintijd, toen het aantal kinderen aan de Kaap stellig heel gering moet geweest zijn, reeds aan het onderwijs gedacht: de eerste school is in 1663 geopend met 17 leerlingen. Een eigenlijk schoolgebouw was er nog niet: het onderwijs werd gegeven in een soort schuur, die meteen als verblijf moest dienen voor passagiers en schepelingen, als een vloot de haven binnen liep. Gebeurde dat, dan werd de school zoolang gesloten; na het vertrek van de vloot ging het onderwijs weer door. Waarschijnlijk zal het ambt van onderwijzer en catechiseermeester, misschien zelfs wel van predikant, in één hand geweest zijn. Maar wanneer men bedenkt, hoe primitief toen nog de onderwijstoestanden in het moederland waren, getuigt het bestaan van deze school toch van de groote belangstelling, die de nieuwe kolonie van het begin van haar bestaan af voor het onderwijs der jeugd gehad heeft.

Ik kwam in Zuid-Afrika voor het eerst in Durban aan wal. Terwijl wij wachtten op het verlof om van boord te mogen gaan, stond ik in bewondering voor het mooie panorama. Prachtig loopt de stad op tegen een heuvelrij; tusschen de roode daken der huizen straalt het groen der parken; de eerste indruk, dien men zóó van het vreemde wereldddeel krijgt, is buitengewoon bekoorlijk. Een groot gebouw verheft zich boven alles uit en trekt dadelijk de aandacht. Iemand, die naast mij over de verschansing geleund stond, wist mij

te vertellen, dat dit Howard College is, een soort middelbare of hogere school. Hij vertelde er zelfs bij, dat de grond door het Gemeentebestuur van Durban gegeven was, maar het gebouw was geschonken door een particulier, den heer Davis. Deze, die zelf slechts tot zijn negende jaar school gegaan had, was als scheepsjongen in Zuid-Afrika gekomen, had zich daar opgewerkt en had in den wereldoorlog veel geld verdiend met het transport van soldaten en paarden, maar ook zijn zoon verloren. Zijn vorstelijk geschenk was een poging, om andere jongelui de voordeelen te laten genieten, die hij zelf in zijn jeugd gemist had. Mijn vriendelijke zegsman wees mij verder verschillende schoolgebouwen aan, die meestal half in het groen verborgen lagen. Een oogenblik later, toen wij verlof kregen om te debarqueeren, bleek hij de chauffeur te zijn van den wagen, die mij naar mijn hotel zou brengen. Onder weg maakte hij mij nog op een paar scholen opmerkzaam en, bij het hotel gekomen, wilde hij geen fooi aannemen: het was hem een genoegen geweest, iemand te mogen rijden, die belang stelde in het onderwijs van zijn volk. Dat was dus mijn eerste kennismaking met het onderwijs in het nieuwe land.

In Bloemfontein genoot ik veel vriendelijkheid van iemand, die vroeger onderwijzer geweest was. Hij vertelde mij, hoe hij, na reeds enige jaren ergens anders in Zuid-Afrika geweest te zijn, in 1902 in Transvaal gekomen was. De groote Boerenoorlog was toen juist geëindigd: het geheele land was verwoest. De boerderij, waar hij kwam, was afgebrand; hij moest zijn onderwijs beginnen onder een afdakje. Maar 't allereerst werd een gebouwtje opgezet, waarin hij school zou kunnen houden: de eigenaar van de plaats vond het onderwijs voor zijn kinderen van meer belang dan zijn eigen huisvesting!

't Zijn alle drie slechts losse opmerkingen, maar zij bewijzen toch wel, hoe groote belangstelling het onderwijs in Zuid-Afrika geniet en steeds genoten heeft. Geen wonder, dat in dit land leerplicht heerscht voor vrijwel alle blanke kinderen van 7 tot 13, vaak zelfs tot 15 of 16 jaar. In dit land met zijn ver verspreide bevolking, waar velen leven ver buiten de maatschappij, op mijlen afstand van een schoolgebouw, telt men onder de blanken bijna geen analphabeten: volgens de laatste beschikbare cijfers kan 94 pCt. der bevolking boven de 7 jaar lezen en schrijven, 1,6 pCt. alleen lezen en slechts 2,7 pCt. noch lezen, noch schrijven! Dat doet aan Noorwegen denken, waar ook een kleine bevolking over een reusachtig land verspreid is, waar schoolbezoek moeilijk en soms zelfs onmogelijk is, en waar toch de volksontwikkeling op hoog peil staat.

Aan de verschillende Universiteiten in de Unie van Zuid-Afrika

studeerden volgens het laatste jaarverslag 6829 studenten. Dit waren allen blanken. De totale blanke bevolking bedroeg toen 1826636 personen. Naar die verhouding zouden er in Nederland meer dan 28000 studenten moeten zijn! Zelfs als men in aanmerking neemt, dat men onder een Universiteit in Zuid-Afrika niet in alle opzichten hetzelfde verstaat als in Nederland, lijkt dit aantal studeerenden abnormaal hoog. Maar men moet bedenken, dat de blanke bevolking hier heerscht en heerschen wil en voor langen tijd ook nog heerschen moet over een massa van plm. 8000000 anderen: zij moet dus in haar ontwikkeling een groot overwicht bezitten. Het geheele openbare leven van een volk van 10 millioen moet gaande gehouden worden door nog geen 2 millioen. Niet voor ieder is daarvoor een Universitaire opleiding noodig — gelukkig niet. Maar wel moet iedere blanke beschikken over een groote mate van algemeene ontwikkeling, van vak-kennis, van bekwaamheid in een beroep. De tijd, dat de blanke volstaan kon met een zeer extensief veeteeltbedrijf, is voor goed voorbij: de weinigen, die dat niet begrepen hebben, zijn afgedaald tot een hopeloos pauperisme. Meer nog dan in Europa bestaat er behoefte aan goed onderwijs in elke richting: goed lager onderwijs, goed landbouwonderwijs, goed huishoudonderwijs voor meisjes, goede technische opleiding, goed middelbaar onderwijs en goed hooger onderwijs. In Zuid-Afrika hangt het bestaan van den blanke onmiddellijk af van zijn bekwaamheid: de mogelijkheid om met een minimum van ontwikkeling als ongeschoold arbeider door het leven te komen, vervalt hier, omdat hij dan den inboorling op zijn weg vindt, die zich met zijn veel geringer behoeften met een heel laag loon tevreden stelt. Hij moet boven den inboorling staan, of hij kan niet bestaan.

Verklaarbaar is het dus, dat de Regeering onder deze omstandigheden haar aandacht wel wat heel sterk concentreert op de blanke bevolking. Het onderwijs van de inboorlingen is voor het grootste gedeelte in de handen van kerkgenootschappen of vereenigen van godsdienstigen aard, die voor haar werk dikwijls subsidie van de Regeering ontvangen. De Indiërs, die vooral in Natal, doch in mindere mate ook in Kaapland en Transvaal voorkomen, zijn meestal zelf zeer gesteld op het onderwijs van hun kinderen en wijden daaraan veel zorg; ook de Regeering steunt daarin. Maar in hoofdzaak richt zich de aandacht op het onderwijs van den blanke, en ik persoonlijk heb alleen daarmede kennis gemaakt.

Tot de scholen voor blanken worden alleen kinderen toegelaten, die bewijzen kunnen, minstens drie generaties lang van onvermengd Europeesch bloed te zijn. Waar de registers van den Burgerlijken

Stand niet altijd uitmunten door nauwkeurigheid, vooral niet in een tijd, die nu een 60-tal jaren achter ons ligt, zal er met dat bewijs nog al eens de hand moeten gelicht worden. Ik kreeg den indruk, dat in Kaapland de scheidingslijn naar huidskleur minder scherp getrokken werd.

Volgens de informatie, die ik van iemand ontving, die zeer zeker tot oordeelen bevoegd is, staat de Afrikaansche jeugd in intelligentie stellig niet achter, maar waarschijnlijk wel iets boven de Europeesche jeugd in Holland en Engeland. Helaas voegde mijn zegsman er aan toe, dat de intelligentie in de laatste jaren, na den grooten wereldoorlog, afnam; waarschijnlijk doordat een ander gehalte van immigranten zich thans in hun land vestigde. In hoeverre dit laatste waar is, of dat wij hier alleen weer te maken hebben met een algemeene klacht over achteruitgang, zooals men die thans over de geheele wereld hoort, kan ik niet beoordeelen. In elk geval mag men dan toch wel aannemen, dat de Afrikaansche onderwijzer geen slechter leerlingen-materiaal te bewerken krijgt dan zijn Europeesche collega.

De „grondwet” van de Unie van Zuid-Afrika dateert van 1910. Vóór dien tijd regelde ieder van de vier staten (thans provincies genoemd), waaruit de Unie bestaat, haar eigen onderwijs. De grondwet van 1910 heeft dat gedeeltelijk zóó gelaten: het lager en middelbaar onderwijs staat onder de provincie, het hooger onderwijs onder de Unie; eveneens het landbouw- en technisch onderwijs, de tuchtscholen en de rijksopvoedingsgestichten. Naar het mij toescheen, bestaat er een neiging om de bemoeienissen van de Unie verder uit te strekken, die van de provincie te beperken.

Mijn persoonlijke belangstelling ging niet uit naar datgene, wat wij in ons land Hooger Onderwijs zouden noemen; ik heb niet één inrichting van dien aard bezocht en kan hierover niets mededeelen. In hoofdzaak moet ik mij tot het lager onderwijs bepalen.

De inrichting van het lager onderwijs is dus in de vier provincies niet in alle onderdeelen gelijk: de kosten per leerling, de wijze van benoemen der onderwijzers, de salariering enz. toonen verschillen. Toch is er in hoofdzaken zooveel overeenstemming, dat men in het algemeen wel van één onderwijsstelsel spreken kan.

Het land is verdeeld in districten; in elk district is een schoolraad. Deze heeft het recht verordeningen uit te vaardigen en voorschriften te maken; ook besluit hij tot oprichting van nieuwe scholen en heeft de beslissing in financiële kwesties. Elke school heeft een schoolcommissie, die de belangen van die school behartigt; zij behoeft

volstrekt niet uit ouders van leerlingen te bestaan en verschilt daarin van onze „oudercommissies”, op wie zij anders wel gelijkijkt. De schoolraad heeft verreweg den meesten invloed: hij benoemt ook de onderwijzers, maar daarna moet de Regeering de benoeming nog bekrachtigen en het salaris vaststellen. In de meeste gevallen bestaat er volledige samenwerking tusschen het hoofd der school en den schoolraad. Voor ons, Nederlanders, is het opvallend, dat in het beheer der school de gemeenteraad dus geheel uitgeschakeld is; al kan hij wel door een of meer leden in den schoolraad vertegenwoordigd zijn.

In 't algemeen gaat men van de zesklassige grondschool uit, maar daarop zijn veel variaties mogelijk. Heel dikwijls zijn er nog één of twee klassen beneden de aanvangsklasse: men spreekt dan van substanderd A en B; daarop volgen dan standerd 1 tot en met 6. Bewaarscholen zijn er in Zuid-Afrika heel weinig (ik heb er zelfs nooit anders dan het Deutsche woord Kindergarten voor gezien of gehoord!); in zeker opzicht nemen de substanderds die rol over, maar er wordt toch ook al gelezen en geschreven. Als een kind dus op zevenjarigen leeftijd in substanderd A komt, kan hij regelmatig overgaan en toch eerst op 15 jaar standerd VI doorloopen hebben. Dit is echter een heel ongunstig geval; meestal wordt er wel één substanderd overgeslagen, vaak wel beiden — ik heb ook wel 11-jarige leerlingen in standerd VI aangetroffen.

Naar boven wordt de school vaak verlengd met een zevende klasse. Soms komen er zelfs nog wel vier klassen, zoodat de school dan het karakter van onze M.U.L.O.-scholen krijgt. Op kleinere plaatsen leeft men nog wel eens een ander systeem: in een gebouw vindt men twee infant-classes, (substanderd A en B) en vier junior-classes, (standerd I—IV) terwijl dan in een ander gebouw de hogere klassen samengevoegd zijn.

Maar ook in dat geval blijft standerd VI haar beteekenis behouden: aan 't einde van die klasse wordt een examen afgelegd en de leerling, die daaraan voldaan heeft, is vrij van de verplichting van de leerplichtwet, ook al is hij nog geen 15 jaar.

In 't algemeen is het onderwijs kosteloos, maar soms krijgen schoolcommissies vergunning een zeker schoolgeld te heffen, dat dan gebruikt wordt ten behoeve van die bepaalde school. Kinderen, die dat niet betalen kunnen, mogen echter niet verwijderd worden. Boeken en andere schoolbehoeften worden gratis verstrekt, in elk geval in de lagere leerjaren; hier en daar moeten de ouders ze betalen van standerd IV af en vrij dikwijls geschiedt dit in de klassen boven standerd VI.

Gewoonlijk is er vijf dagen per week school; de Zaterdag is vrij. De schooltijden verschillen nog al, maar als een gemiddeld voorbeeld kan een regeling dienen, waarbij de school begint om acht uur en eindigt om half drie, onderbroken door twee pauzen voor de geheele school, één van 10.30 tot 10.45 en één van 12.15 tot 1 uur, dus $6\frac{1}{2}$ uur per dag, waarvan dan één uur pauze afgaat. Per week wordt dat $27\frac{1}{2}$ uur of met de pauzen mee $32\frac{1}{2}$ uur; vaak gaat de hoogste klasse in den winter nog een kwartier later naar huis. In 't algemeen wordt er weinig huiswerk gegeven, meestal alleen in de zesde klasse; enkele scholen vinden echter huiswerk beslist noodzakelijk. Zij motiveeren dan, dat „dit hom moet leer om tuis navorsingswerk te doen en bij hom 'n verantwoordelikeidsgevoel moet ontwikkel"; een motiveering die zeker overweging waard is.

De vacaties zijn langer dan bij ons; ik denk, dat 40 schoolweken per jaar wel het maximum is. Daarentegen wordt er nooit vrij gegeven voor warmte, ofschoon de hitte weleens erg hinderlijk kan zijn, en natuurlijk bestaat er geen „ijsvacantie”.

In Nederland beheerscht het verschil tusschen openbaar en bijzonder onderwijs een groot deel van de binnenlandsche politiek, en in Zuid-Afrika bestaat dat verschil vrijwel niet. Zoo goed als alle scholen ontvangen een zelfde subsidie van de Regeering, berekend naar het aantal leerlingen. Op alle scholen, die wij gemakshalve maar even openbare zullen noemen, wordt het Onze Vader gebeden, worden Christelijke liederen (psalmen en gezangen) gezongen en wordt godsdienstonderwijs gegeven. Er zijn wel heel veel verschillende kleine kerkgenootschappen, maar de geestelijken dier verschillende gezindten gaan meestal vriendschappelijk met elkaar om en streven in onderwijszaken naar overeenstemming. De neiging tot het oprichten van sektescholen is gering, al wordt er van zekere zijde wel eens op aangedrongen. Op een overwegend R.K.school treft men ook wel Protestantse leerlingen aan. In 't algemeen kan men zeggen dat een lagere school in Zuid-Afrika altijd eenigszins Christelijk getint is, maar zeer zelden een bepaalde confessioneele kleur draagt.

Het aantal leerlingen per onderwijzer varieert een weinig in de verschillende provincies, maar bedraagt gemiddeld 30 à 33. Dat wil niet zeggen, dat de klassen nooit groter zijn; ik heb ook wel 50 en meer leerlingen in één lokaal aangetroffen. Over het geheel is de klasseformatie losser dan bij ons: de onderwijzer beperkt zich niet zoo uitsluitend tot één leerjaar. Het komt voor, dat een leerkracht het aardrijkskunde-onderwijs in drie of meer klassen geeft; een ander geeft dan in zijn klasse b.v. zingen of teekenen. Vakonderwijzers(essen),

zoals bij ons voor nuttige handwerken, gymnastiek of teekenen heb ik in de klassen beneden standerd VII nooit aangetroffen; ook niet voor sljld, dat toch wel dikwijls onderwezen wordt. Op die manier komt zelfs in de lagere school al iets van het leeraarsysteem onzer middelbare scholen; beneden standerd III wordt echter zelden gewisseld.

Op grotere scholen (ik trof er een van 486 en zelfs een van 700 leerlingen) is het hoofd ambulant; gewoonlijk heeft hij dan toch een of meer vakken in enkele klassen voor zijn rekening. Ook is er dan vaak een secretaresse voor den geheelen of den halven schooltijd, die de administratie bijhoudt. Aan vele scholen is ook een schoolknecht, soms met zijn vrouw; zij kunnen dan niet alleen het gebouw schoon houden, maar verleenen ook hulp bij het huishoudonderwijs der meisjes op de gemengde scholen. (De meeste scholen worden door jongens en meisjes gezamenlijk bezocht).

Een groote moeilijkheid levert de talenkwestie op. Officieel zijn de twee talen, Engelsch en Afrikaansch, gelijk gesteld, d.w.z. dat elk kind in beide talen onderwezen moet worden. In de grootere plaatsen zijn er meestal afzonderlijke scholen voor leerlingen, wier omgangstaal thuis Engelsch is en voor hen, die thuis Afrikaansch spreken: op zulke scholen wordt dan in de laagste leerjaren alleen les gegeven in de taal, die het gezin spreekt, en komt er later de andere taal bij, soms één les per dag, soms slechts een paar uur per week. In kleinere plaatsen levert die kwestie nog meer moeilijkheden op. De Afrikaansch-sprekenden zijn meestal felle strijders voor de rechten van hun taal, maar gevoelen nog te veel de behoefte aan kennis van Engelsch om dit onderwijs te verwaarloozen; de Engelsch-sprekenden zijn meestal, bewust of onbewust, zóó overtuigd van de superioriteit van hun taal, dat zij voor geen andere iets voelen kunnen.

Een aardig staaltje van die mentaliteit mag ik hier misschien inlasheden. In een gezelschap van ontwikkelde menschen liep het gesprek over de behoefte aan een wereldtaal in onze dagen, nu ieder minder dan vroeger aan zijn eigen land gebonden is. Men sprak over Volapuck, over Esperanto, tot een dame zei: „Maar waarnaar zoekt men toch eigenlijk? Er is toch Engelsch"! Dat haar opmerking op dat oogenblik zeer ongepast was in het gemengde gezelschap, dat alleen uit beleefdheid tegenover de Engelschen, die geen Afrikaansch verstonden, Engelsch sprak, ontging haar geheel; zelfs toen zij op haar fout opmerkzaam gemaakt werd, kon zij die niet inzien. Bij dien toestand is het te begriipen, dat de „taalkwestie" altijd een netelig onderwerp blijft: de Afrikaander voelt zich altijd bedreigd en blijft strijdvaardig; de Engelsch-

man neemt als de natuurlijkste zaak van de wereld kalm te veel, tot hem er op gewezen wordt. Over dat onderwerp zou, ook los van de scholen, nog heel wat te zeggen zijn.

Het is heel moeilijk een oordeel te vellen over de resultaten van het onderwijs, wanneer men slechts een zeer klein aantal scholen bezocht heeft en uit den aard der zaak slechts een vluchtig kijkje in het werk heeft kunnen nemen: de volgende opmerkingen geef ik dus onder veel reserve. De leesstof in de middel- en hogere klassen is beslist moeilijker dan bij ons: zelfs komen in standaard V en VI klassieke werken uit de wereldliteratuur voor, min of meer pasklaar gemaakt voor de jeugd. Soms trof ik een zekere neiging tot schematiseeren aan: „Wie dit boek kan lezen, behoort in standaard VI enz.” maar op een andere school keurde men die wijze van beoordeelen sterk af.

Over het taalonderwijs durf ik mij in 't geheel niet uitspreken: „stellen” besloeg nog al een ruime plaats op den lesrooster; er werden veel opstellen gemaakt, waarbij de leerlingen de noodige vrijheid hadden in keuze van onderwerp en wijze van behandeling; — toch trof ik ook nog wel ouderwetsche „stijloefeningen” en bleek het in Afrika ook al moeilijk te zijn om kinderen tot behoorlijke mondelinge uitdrukking van gedachten te brengen. Ik zou geneigd zijn om het taalonderwijs daar toch iets hooger aan te slaan dan hier. Rekenen leek mij heel beslist minder ver dan bij ons: een gedeelte van de oorzaak ligt naar mijn meening in het onlogische stelsel van maten en gewichten en het ingewikkelde geldsysteem. Aardrijkskunde en geschiedenis zijn zóó anders dan in Nederland, dat vergelijking niet mogelijk is en evenzoo is het met kennis der natuur. Ik zou zeggen, dat men van deze drie vakken, als afzonderlijk leervak beschouwd, niet zoo veel terecht brengt, maar dat men in plaats daarvan een mate van „algemeene kennis” aanbrengt, waarop de meeste van onze leerlingen jaloersch zouden mogen zijn.

Iemand, die door zijn geheelen levensloop stelling tot oordeelen en vergelijken bevoegd is, zei mij, dat de Afrikaander van 14 jaar ongeveer 20 pCt. in kennis achter staat bij den Nederlander van dien leeftijd. En toch betwijfel ik dat, en wel om de volgende reden.

Aan het einde van standaard VI wordt een examen afgenomen ter verkrijging van het zoogenaamde Junior Matriek, dat toegang geeft tot allerlei inrichtingen van voortgezet en middelbaar onderwijs en dat een einde maakt aan de verplichting van de leerplichtwet. In dat examen hebben klasse-onderwijzer, hoofd der school en inspecteur allen wat te zeggen: ieders aandeel is in de verschillende provincies

niet geheel gelijk en over de grenzen van ieders bevoegdheid bestaat wel eenig verschil van meening, maar in elk geval bestaat dat examen. Ik heb de opgaven van 1932 voor mij liggen en wil ze graag aan 't einde van dit artikel afdrukken, als de Redactie mij plaatsruimte kan toestaan. Ieder vakman zal dan moeten erkennen, dat er een storm zou opgaan tegen een H.B.S. in Nederland, die het zou durven bestaan, zulk moeilijk werk te eischen voor het toelatingsexamen. Laten wij nu toegeven, dat standerd VI in Zuid-Afrika wel een half jaar hooger geschat mag worden dan de zesde klasse in ons land, dan moeten wij toch bevestigen, dat een school, die zich zelf zulke eischen durft stellen voor zijn eindresultaat, op hoog peil moet staan. En als men dan nog weet, dat ieder onverbiddelijk afgewezen is, die niet minstens 40 pCt. van de sommen goed heeft, wordt men toch ook weer voorzichtiger in zijn oordeel over het rekenen. Zoo'n school staat niet 20 pCt. lager, maar minstens 25 pCt. hooger.

Maar nu weer omgekeerd. Volgens officieele statistieken verlaten in Zuid-Afrika jaarlijks ongeveer 24000 Europeesche (= blanke) leerlingen de scholen; daarvan hebben 16000 standerd VI niet bereikt, 3200 hebben standerd VI doorloopen en 4800 zijn nog verder, dus vertrekken uit standerd VII of hooger. Dit wil dus zeggen, dat $\frac{2}{3}$ der leerlingen de school verlaten, zonder te voldoen aan het Junior Matriek. Dat wijst op iets anders. Onze Nederlandsche onderwijzers zijn heel sterk ingesteld op de middelmaat: zij streven naar zoo veel mogelijk gelijk peil van vorderingen der geheele klasse, en dan kan dat peil niet heel hoog zijn. De Zuidafrikaansche onderwijzer kijkt meer naar zijn betere leerlingen: hij geeft hun meer gelegenheid om vooruit te komen en bereikt dus met hen meer. Met heel veel schroom waag ik het te vragen, of de Afrikaan misschien onbewust voelt, welk een groote behoefte zijn volk aan leiders heeft, en of de Nederlander niet misschien onbewust te veel hecht aan het dogma der gelijkheid van alle menschen.

Het leerplan der Afrikaansche scholen laat meer vrijheid toe dan het Nederlandsche. Ook dat heeft zijn voor- en zijn nadeelen. Bij het geschiedenis-onderwijs komt daardoor het doorlopend verhaal der gebeurtenissen weinig tot zijn recht, maar een bepaald onderdeel of tijdvak wordt beter behandeld. Bij aardrijkskunde hecht men weinig aan een gelijkmatige behandeling der leerstof: een onderwijzer, die zelf uit Australië komt, vertelt zijn leerlingen veel van Nieuw-Holland en weinig van Engeland; en als een volgend jaar diezelfde klasse in handen van een Schot is, wordt de leerstof geheel anders gekozen: de eenheid van behandeling in dezelfde school laat dikwijls

veel te wenschen. Daar staat tegenover, dat het eigen initiatief van den onderwijzer veel meer beteekent. Naar wat ik gezien heb, zou ik zeggen, dat er in Zuid-Afrika veel meer nieuwe methodes geprobeerd worden dan in Nederland: men ziet Dalton-systeem, Decroly, Montessori, script-writing en nog modernere dingen mooi toegepast, maar — dikwijls niet in een school, doch in een klasse. Naar mijn meening bereikt een goed onderwijzer meer en komt zijn persoonlijkheid beter tot zijn recht in Zuid-Afrika dan bij ons, maar een matig onderwijzer bereikt er minder en werkt er verslappende op zijn leerlingen. Is hier misschien ook het jonge land met zijn groote ruimte en met zijn vele mogelijkheden te zien tegenover het oude land, waar men elleboog aan elleboog met zijn buurman staat?

In één ding staan de Afrikaansche scholen heel beslist hooger dan de Nederlandsche, en wel in orde en tucht, het laatste woord in zijn ware beteekenis genomen van „trekking naar het goede”. Om mijn meening duidelijk te maken, vertel ik een paar kleine bijzonderheden. In Kaapstad zou ik op bezoek komen bij iemand, die een oud-leerling van mij is. Zijn beide zoons waren heel nieuwsgierig mij te zien: een Nederlander en daarbij oud-onderwijzer van hun vader moest wel iets merkwaardigs zijn in hun oog. Bij mijn aankomst haalde de vader mij af: hij verontschuldigde zijn oudaten zoon, die eerst een uur later zou thuis komen, want hij moest meedoen in een schoolcompetitie en hij kon toch zijn klasseggenooten niet in de steek laten! De saamhoorigheid met zijn klasse had het van zijn nieuwsgierigheid gewonnen! Toen ik een paar dagen later in die school geweest was, zei ik tegen de zoons: „Wel, jongens! wat was het aantreden van de klassen na de schoolpauze gisteren goed. Dat was model, hoor!” En een der jongens antwoordde: „’t Zou ook wel schande geweest zijn, als ’t anders was”. Dat gevoel ontbreekt bij onze Hollandsche jongens: het gevoel van verantwoordelijkheid voor het gedrag van eigen klasse. In Durban zag ik klassen zonder eenig toezicht van een hogere verdieping gaan naar een lokaal in een ander deel van het gebouw, in absolute orde en zonder dat er anders dan gewoon, zacht tegen elkaar gesproken werd. In Bloemfontein zag ik een geheele school in het vrije kwartier buiten, vrij spelend, met een verrassend minimum van toezicht, zonder die dwaze luidruchtigheid, die bij ons bij elk spel noodig schijnt. In Kaapstad reed in de pauze een ijswagen het speelterrein op en de leerlingen kochten ververschingen, zonder gedrang en zonder onderling gekijf, terwijl toch niemand van de onderwijzers naar het geval omkeek. Is daar een hogere mate van orde bereikt door invloed van de school, of

ligt het aan 't gezin, aan den volksaard? In Pieter Maritzburg kwamen op een middag, dat ik in het Museum was, herhaaldelijk kinderen binnen, zonder dat de portier het noodig vond, hen extra te vermanen, zonder dat de suppoosten in de zaal meer notitie van hen namen dan van iemand anders. Zij gedroegen zich onberispelijk, liepen bedaard, raakten de opgezette dieren niet aan, leunden niet op de ruiten, schreeuwden elkaar niets toe, al spraken zij misschien wel iets luider, dan een volwassen bezoeker dat in een museum doet. In Durban zag ik hetzelfde. In Nederland komen kinderen zonder geleide niet naar een museum, en als er nog eens een binnen komt, weet hij zich niet te gedragen. Van een hoog geplaatsten persoon, die een functie bekleed heeft in vele landen, vernam ik, dat de Nederlandsche handelsman het herhaaldelijk aflegt tegen den Engelschen concurrent, ofschoon hij waarschijnlijk wetenschappelijk beter onderlegd is en misschien een beter artikel aanbiedt, door een gebrek aan *savoir-vivre*, van uiterlijke beschavingsvormen — is dat niet een andere kant van dezelfde zaak? Is het een uiting van ons volkskarakter, is het een gebrek in de opvoeding? Ligt het aan de school of ligt het dieper? In elk geval kan ik verklaren, dat ik herhaaldelijk in Zuid-Afrikaansche scholen een gevoel van jaloerschheid niet heb kunnen onderdrukken, dat hier iets bereikt is, wat wij missen of wat tenminste in Nederland te zelden voorkomt.

Dat op Afrikaansche scholen lichaamsstraffen nog officieel toegelaten zijn, lijkt mij vreemd bij een systeem, dat zoo direct en met zoo veel succes een beroep doet op het eergevoel der jeugd. Toch kan het daar voorkomen, dat een jongen van 14 jaar een paar gevoelige slagen op zijn zitdeelen krijgt, waarbij hij voorover gebogen staat met de handen op de voeten. Zulk een straf schijnt geen gevoel van opstandigheid te wekken tegen den onderwijzer, die ze toepast. En de onderwijzer schijnt geen gevoel van wrevel tegen zich zelf te gevoelen, dat hij nog zulk een middel noodig heeft! Wat is het toch moeilijk, zich in andere opvoedingsmethoden in te denken.

Ook in leermiddelen verschilt Zuid-Afrika aanzienlijk van Nederland. Wandplaten zijn er veel minder, ik heb niets gezien, dat op gelijke lijn kan gesteld worden met onze artistieke platen voor aardrijkskunde en geschiedenis, voor plant- en dierkunde; ook zag ik opvallend weinig platen voor aanschouwingsonderwijs. Wandkaarten zijn er ook minder dan bij ons; daarentegen zag ik eenige malen door den onderwijzer gemaakte reliefkaarten van verrassend goede kwaliteit. Soms heeft een onderwijzer(es) met behulp van de leerlingen heele verzamelingen bijeen gebracht van prentbriefkaarten, platen uit

tijschriften, uitknipsels uit kranten enz., die juist aan de samenwerking der geheele klasse een waarde ontleenen, die meer dan vergoedt, wat er aan stelselmatigheid en kunstzinnigheid ontbreekt. Ook in dit opzicht kan men opmerken, dat de onderwijzer meer op zijn eigen initiatief aangewezen is, en dat velen dat uitstekend in 't werk weten te stellen. De dure teekenplaten uit ons land ontbreken: toch heb ik in een paar klassen buitengewoon goed teekenwerk gezien en juist dat ging in vrijere richting dan bij ons meestal het geval is. Ook zag ik atlassen, die goed op Zuid-Afrikaansche scholen berekend waren, geen bloote copieën van Nederlandsch of Engelsch kaartwerk. Daarentegen bleek een leesplankje, dat ik in een aanvangsklasse aantrof, al heel nauw verwant met een Nederlandsche uitgave. Voor de schoolbibliotheek schijnt meer geld beschikbaar dan bij ons: een hoofd vertelde mij op mijn vraag, dat hij daarvoor £ 25 per jaar besteden mocht. Dit is een hooger bedrag dan ergens in ons land. Zit ook in dit verschil weer de neiging verborgen om de jeugd tot grootere zelfwerkzaamheid aan te sporen?

In een zoo uitgebreid gebied, waarin moderne steden en eenzame steppen liggen, verschillen de schoolgebouwen natuurlijk onderling veel. In sommige streken kunnen alle verwarmingstoestellen ontbreken, in andere kent men toch ook wel tijden, dat een kachel heel aangenaam is. Maar overal schijnt de zon krachtiger dan bij ons. Waar wij dus in ons land zoeken naar veel en groote ramen, stelt men in Zuid-Afrika andere eischen. De ramen zijn kleiner, en, wat ons heel weinig gewenscht schijnt, dikwijls in twee zijwanden aangebracht, zoodat het licht zoowel van rechts als van links invalt. Een bepaald stelsel van ventilatie heb ik zelden aangetroffen; meestal stonden eenvoudig deuren en ramen open. Bij ons is een schoolgebouw een verzameling van klaslokalen van gelijke grootte; in Zuid-Afrika, waar de klasseformatie zooveel soepeler is, treft men lokalen van allerlei grootte in één gebouw. Aan de voorschriften, die bij ons bestaan over de plaatsing der banken, stoort men zich weinig; mischien bestaan ze daar ook niet en in elk geval zouden ze daar al heel moeilijk uitvoerbaar zijn: de afstand van de laatste bank tot den achtermuur of tot den werkmuur is volgens onze opvattingen vaak foutief. Bij de banken zelf wordt ook minder op de eischen der hygiëne gelet. In de Nederlandsche moderne schoolgebouwen zijn de schoolborden meestal beter, maar in Afrika ziet men het voordeel van betere wandborden ook wel in. De losse borden op ezels verdwijnen ook daar.

In 't algemeen zien de gebouwen er wat minder smaakvol uit. Daar

legenover staan ook weer heel belangrijke voordeelen. In de Afrikaansche scholen is meestal wel een lokaal te vinden voor het onderwijs in slijd en in huishoudkunde voor meisjes. Er is meer ruimte voor het bergen der leermiddelen, meer magazijnruimte. Heel veel Nederlandsche onderwijzers zouden opgetogen staan bij den aanblik van de „hal", die in Afrika dikwijls voorkomt, een zaal, waarin alle leerlingen gelijktijdig plaats kunnen vinden en die voor verschillende doeleinden gebruikt kan worden, zoowel voor het uitspreken van het morgengebed als voor een koorzangles, een gymnastiekles of een schoolfeestje. En wanneer wij de speelplaatsen en sportterreinen in Afrika vergelijken met de onze, dan legt Nederland het hopeloos af, dan staan wij vèr, vèr achter! Bij een kleine school vond ik b.v. een speelplaats van plm. 2.5 h.a.; de slechtst bedeelde school, die ik bezocht, had toch nog 2000 M². Hier speelt de lagere prijs van den grond natuurlijk een rol, maar toch ook de veel grootere plaats die de sport, de lichaams oefening in de geheele opvoeding inneemt. Ook is de onderwijzer gewoonlijk meer direct bij de sport der jeugd betrokken dan bij ons, en wordt daardoor de speelplaats als een onmisbaar toevoegsel van het schoolgebouw gevoeld. Zou er misschien verband bestaan tusschen het groot aantal spelterreinen en sportvelden in Zuid-Afrika en het feit, dat ik nergens voetballende jongens in de straten der steden gezien heb?

Er zijn in Zuid-Afrika veel meer onderwijzeressen dan onderwijzers. Waarschijnlijk moet de verklaring van dat verschijnsel gezocht worden in de hooge loonen, die een werkmán verdienen kan. Tot voor een paar jaar was 15 shilling per dag een gewoon loon voor een werkmán; zelfs kwamen loonen voor van £ 40 en £ 50 per maand. Onder zulke omstandigheden gingen de ouders er niet gemakkelijk toe over, hun zoon voor onderwijzer op te leiden; voor de dochters was dat wat anders. Deze schaarschte aan manlijke leerkrachten verklaart, dat men aan een groote, gemengde school wel eens een vrouwelijk hoofd kan vinden; is er een man aan het hoofd, dan is hij gewoonlijk niet in Zuid-Afrika geboren; VAN 62 scholen in Pretoria en Johannesburg komen 58 hoofden van over-zee. Ook kon men vroeger aan de opleiding niet zulke bijzonder hooge eischen stellen: men was al vrij spoedig tevreden met de kennis van den onderwijzer. Op de weinige kweekscholen kwamen bijna alleen vrouwelijke leerlingen voor. Dit is in korten tijd grondig veranderd, en men behoeft geen Marxist te zijn om te gelooven, dat economische factoren daarin van belang geweest zijn, al valt ook een meer ideëel streven daar naast niet te miskennen, wat vooral blijkt uit de verbetering van de opleiding en

uit den wensch om contact te krijgen met de Universiteit. De kweek-scholen tellen op dit oogenblik ook heel veel manlijke leerlingen; de eischen voor toelating omvatten meestal na het „matriek“ nog een paar jaar bezoek aan een „College“ of „University“ of aan een middelbare landbouwschool. De eigenlijke kweekschool-opleiding is dan slechts kort (twee jaar). Er wordt vijf dagen per week les gegeven, elken dag 7 lessen van 40 minuten. De sport, waaraan toch alle leerlingen deelnemen, valt buiten dien tijd. Aan kennis van geschiedenis der opvoeding wordt veel gewicht gehecht. De opleiding in de practijk vraagt twee schooltijden per week; daarenboven moeten de kweekelingen in de lange voorjaarsvacantie trachten in een of andere school werkzaam te zijn. Een hoofdkate, als bij ons, bestaat niet. Daarentegen trachten veel onderwijzers een middelbare bevoegdheid te verkrijgen: zij moeten dan echter eerst B.A. worden, en dat is zonder bezoek aan de Universiteit niet mogelijk. De opleiding der onderwijzers gaat dus in Zuid-Afrika niet meer geheel buiten het Hooger Onderwijs om. Op dit oogenblik is er, evenals bij ons, een overcompleet aan onderwijzers: daardoor nemen menschen met middelbare bevoegdheid graag een lagere betrekking aan. Voor onderwijzers uit Europa is er dus thans geen plaats; zelfs is het de vraag of hun akte nu nog als geldig geaccepteerd zou worden. In elk geval is grondige kennis van Engelsch voor den Nederlandschen onderwijzer onmisbaar. Voor iemand met hoogere bevoegdheid dan alleen de akte als onderwijzer zou er misschien op den duur nog wel een plaats te krijgen zijn, als hij zich eerst een paar jaar aan 's lands zeden leerde aanpassen in een ondergeschikte betrekking.

De salaris-regeling verschilt veel met de onze, en is in de afzonderlijke provincies ook niet gelijk..

Opvallend is het groote onderscheid tusschen manlijke en vrouwelijke leerkrachten. De regeling is als volgt:

<i>Manlijke.</i>	Aanvang.	Jaarlijksche verhooging.	Maximum.
Transvaal . . .	£ 200	£ 17-10-0	£ 540
Natal	„ 195	„ 17-10-0	„ 500
Oranje-Vrijstaat .	„ 170	„ 15- 0-0	„ 460
Kaapland	„ 120	„ 15- 0-0	„ 405
<i>Vrouwelijke.</i>			
Transvaal	„ 170	„ 12-10-0	„ 420
Natal	„ 165	„ 10- 0-0	„ 330
Oranje-Vrijstaat .	„ 160	„ 10- 0-0	„ 350
Kaapland	„ 120	„ 7-10-0	„ 270

Alle salarissen van ambtenaren, dus ook van onderwijzers, zijn tijdelijk verlaagd, ik meen met 5 pCt.; in April '33 is die verlaging voor de meeste ambtenaren ingetrokken, maar voor onderwijzers niet.

De verlofsregeling bij ziekte is gunstig. Het pensioen, op 60-jarigen leeftijd, kan ongeveer de helft van het salaris bedragen. Weduwen- en weezenpensioen bestaat niet, en wachtgeld ook niet.

De positie van den onderwijzer is vrij vast; behalve bij vermindering van het aantal leerlingen, loopt zijn betrekking weinig gevaar. Ontslag, behalve op eigen verzoek, is verder natuurlijk mogelijk bij slecht levensgedrag of onzedelijkheid. Geven de resultaten van zijn werk in school reden tot ontevredenheid bij ouders en autoriteiten, dan kan ook tot ontslag overgegaan worden, maar de eene provincie treedt in dit opzicht veel sneller en krasser op dan de andere.

Op 't gebied der onderwijzers-vereenigingen bestaat minder verdeeldheid dan bij ons: in Oranje-Vrjstaat bestaat slechts één vereeniging; in andere provincies zijn er meer, soms gescheiden naar de taal, soms naar de plaatsing aan lagere of middelbare scholen. Instellingen als spaarbank, ondersteuningsfonds, weerstandskas bestaan daar als bij ons. De andere omstandigheden hebben meegebracht, dat vereenigingen zich soms ook belasten met het verrichten van inkoop voor de leden of zelfs betrokken zijn bij woningbouw.

Vroeger bestonden in Nederland zoogenaamde arrondissements-vergaderingen, waar onderwijzers en schoolopziener gezellig samenkamen en onderwerpen, meest van paedagogischen aard, bespraken; in verschillende streken van ons land bestaan zij als inspectie-vergaderingen nog. Ook Zuid-Afrika kent dergelijke samenkomsten; de besprekingen schijnen er een zeer practisch karakter te dragen; voor de aardigheid copieer ik de agenda van een vergadering op 17 en 18 Maart j.l. die in ons land stellig geen slecht figuur zou maken.

Onderwerp: *Die Skool en die Lewe.*

Vrijdagoggend: 1. Hoe bring ons die skool en die lewe bij mekaar?

2. Hoe leer ons die kinders op die primêre skool die gezondheids-reëls en -gewoontes sodat hulle die in die later lewe nog sal ont-hou en toepas?

Vrijdagnamiddag: 1. Hoe sal die skool sorg vir die intellektuele ontwikkeling van die kind sodat hij nog sal groei en ontwikkel nadat die skooldae agter die rug is?

2. Hoe kan die skool karakter opvoed sodat die kind, as hij groot geword het, man van karakter sal wees?

Saterdagoggend: 1. Hoe moet die skool help om die nasie se kul-tuur te bevorder?

2. Hoe moet huisgesin, kerk, skool en samelewing saamwerk om dit alles te verkrij?

Dergelijke onderwerpen brengen er ons van zelf toe, nu eens naar het gedeelte van het onderwijs boven klasse VI te kijken. En dan wordt de vergelijking nog moeilijker. Op een groote en zeer goede school, die ik bezocht, werden alleen jongens toegelaten, die standaard VI doorloopen hebben; geen der leerlingen was beneden de 13 jaar. De school stond dichter bij een Nederlandsche U.L.O. dan bij een H.B.S. Evenals bij ons leed de inrichting onder het sterke verloop; in de laagste klasse, die men dan standaard VII zou kunnen noemen, zaten 158, in VIII 90, in IX 55 en in X 45 leerlingen. Het hoofd (of de directeur) vond dat niet abnormaal en helaas moet ik zeggen, dat het in Nederland ook niet abnormaal zou zijn. Eigenlijk bestond de inrichting uit twee scholen, een afdeling A, die opleidt voor nog verder gaand onderwijs, dus voor de University, en een afdeling B, die meer handelsafdeling is. In A zijn de vakken van onderwijs 1. Engelsch, 2. Afrikaansch, 3. Geschiedenis, 4. keuze tusschen Wiskunde of Letterkunde, welke laatste dan nog weer Afrikaansche of Nederlandsche kan zijn, 5. Natuurkunde, wat nog weer keuze toelaat uit plant- en dierkunde of scheikunde, 6. een derde taal, die dan Latijn of Duitsch kan zijn. In B worden dezelfde vakken onderwezen, maar in plaats van 4. Wiskunde, komen Boekhouden en Handelsrekenen, en inplaats van de derde taal komen Stenografie en Typen. Er zijn 5 dagen van 7 lessen per week, elke les 40 minuten. Door de groote variatie in vakken is er telkens een andere groepeerings van leerlingen; aan deze school zijn 15 onderwijzers (leeraren) verbonden, die van 28 tot 35 lessen geven, gemiddeld 32. De leeraar, die minder dan 35 lessen geeft, is belast met bibliotheek, correctie enz. Bij de salariering wordt geen verschil gemaakt tusschen de leervakken. Nog meer dan op de gewoon lagere school krijgt men hier den indruk, dat men er niet op uit is „to cram some technical course into the boys, nor to railroad them through the bookknowledge of some profession“, maar om hen in een atmosfeer van boeken en wetenschap te brengen, om hen allerlei mogelijkheden aan te bieden, waarvan velen geen gebruik zullen weten te maken, maar waardoor de besten gelegenheid krijgen tot ontwikkeling naar hun gaven en krachten.

De korte tijd van mijn verblijf in Zuid-Afrika liet mij helaas niet toe, veel kennis te nemen van de verschillende vormen van voortgezet onderwijs. Er zijn volledige ambachtsscholen in Johannesburg en

Benoni, in Pretoria en Pietermaritzburg, en een eenigszins gewijzigd type in Kaapstad. In 't algemeen moeten de leerlingen bij toelating standaard VI doorloopen hebben, maar de mogelijkheid om na standaard V toegelaten te worden, is niet geheel afgesloten. De cursus duurt twee jaar: als doel wordt opgegeven „van een jongen een bewaam werker en denker in zijn vak te maken.”

Evenals bij ons betrekken deze scholen hun leerlingen uit de plaats zelf. Daarenboven zijn er echter ambachtsscholen, waaraan meteen een internaat verbonden is, te Worcester, Oudtshoorn, Karreedouw, Knysna, Uitenhage, Adelaide, Ficksburg, Kroonstad, Bloemfontein, Jacobsdal, Potchefstroom, Wolmaransstad en Middelburg. Deze scholen zijn dus bestemd voor jongens uit kleinere plaatsen en van het platte land. Er wordt £ 12 per jaar schoolgeld en £ 24 kostgeld betaald, waarvan geheele of gedeeltelijke ontheffing mogelijk is.

In een land, waar een groot deel van de bevolking nog op het platte land woont en landbouw en veeteelt zeer belangrijke middelen van bestaan zijn, kunnen landbouwscholen niet ontbreken. Dergelijke scholen zijn te Augsburg, Oakdale, Marlow, Tweespruit, Brits en Weston. Natuurlijk hebben deze scholen alle internaten, daar de jongelui voor het merendeel op vrij grooten afstand wonen.

Wat de landbouwscholen en de ambachtsscholen met hostels (= internaten) voor de jongens zijn, zijn de huishoudscholen (Housecraft Schools) voor meisjes te Riebeeck West, George, Adelaide, Bethlehem, Tweespruit, Christiana, Wolmaransstad, Potchefstroom, Hartebeestpoortdam en Lagersdrift. Daarenboven is er nog een dergelijke school in Ladybrand, die zich geheel op de boerderij specialiseert.

Ik heb het genoeg gehad, één landbouwschool en één huishoudschool te bezoeken. Op de huishoudschool waren 104 meisjes, die alle standaard VI, maar verschillende ook standaard VII en zelfs VIII doorloopen hadden.

De cursus is driejarig, maar na twee jaar verdwijnen heel wat leerlingen. Bij het onderwijs wordt vooral rekening gehouden met de huishouding van een degelijke Afrikaansche Boerenvrouw, maar een gedeelte der meisjes gaat toch ook wel in betrekking. 's Morgens van 8 tot 9.30 worden de gewone schoolvakken onderwezen; later op den dag koken, wasschen, strijken, huidenbereiden, naaien, costuumaaien enz. De verschillende bezigheden nemen een groot deel van den dag in beslag, al blijft er natuurlijk nog wel eenige tijd over voor ontspanning en voor werk naar eigen verkiezing. De meisjes slapen in kamertjes voor 2 personen, heel eenvoudig, maar uitstekend in orde. De gebouwen in 't algemeen zijn veel eenvoudiger dan in

ons land. Buitengewoon veel wordt overgelaten aan het beleid der onderwijzeressen, maar vooral van de directrice, niet alleen wat het onderwijs betreft, maar ook wat de inrichting der gebouwen aangaat. 't Is hier, zooals zoo dikwijls in Zuid-Afrika: iemand, die de gave van organisatie heeft en die daarvoor voelt, heeft er een taak, die van hem(haar) meer eischt maar ook meer voldoening geeft dan in Nederland, doch een zwakke, ongeschikte persoon doet er meer kwaad.

Op de landbouwschool, die ik bezocht, viel dat ook zeer duidelijk op: hier werden zelfs sommige gebouwen door de jongelui zelf opgericht, onder leiding natuurlijk van het hoofd. Er waren weinig leermiddelen, die in den handel verkrijgbaar zijn, daarentegen waren er groote verzamelingen bij elkaar gebracht door eigen initiatief: bodemsoorten, kunstmeststoffen, landbouwgewassen, nuttige en schadelijke dieren, ziekten onder planten en vee, enz. Het onderwijs was geheel gedationaliseerd; de „taken" stonden alle in verband met den landbouw of de veeteelt. Er werden waarnemingen gedaan over temperatuur, wind en regenval, er was een onderzoek naar de rentabiliteit van verschillende schapenrassen, het vee werd „gedipt" voor ziektebestrijding, er was een meer intensief en rendabel pluimveebedrijf, er waren proefvelden voor tabak en andere landbouwgewassen, er was een jonge boomgaard. Maar boven alles stond, dat er op de geheele school een heerlijke geest was van werklust en van bevrediging in den arbeid. Bij het middagmaal heb ik mee aangezeten. De geheele school was bijeen in één groote zaal. Voor tafel sprak de dominee een kort gebed uit, dat allen staande en eerbiedig mee baden; diezelfde dominee vreesde niet aan zijn waardigheid te kort te doen als hij met de jongelui voetbalde! Ik ben overtuigd, dat op deze landbouwschool en op deze huishoudschool heel veel bereikt werd voor de opvoeding van een goed geslacht.

Tot mijn spijt heb ik niet meer kunnen zien van het onderwijs aan leerlingen boven den leerplichtigen leeftijd, al is er ook op dit gebied in Zuid-Afrika nog heel wat meer opmerkelijks. Een paar inrichtingen voor verwaarloosde en misdadige kinderen, die ik bezoeken kon, getuigen van de groote belangstelling van de Regeering en van de ernstige wil, de jeugd te beschermen tegen haar eigen afdwalingen en tegen de nalatigheid of het onverstand der ouders; maar gelukkig vallen deze scholen nog buiten het gewone kader van het onderwijs en kunnen zij hier dus beter onbesproken blijven. Dichter bij ons gewone onderwijs staan echter een openluchtschool en een „opportunity-school" zoodat ik misschien daarover nog iets meedeelen kan.

In dit land van groote ruimten, waar de steden op een enkele

uitzondering na nog geen mensenagglomeraten geworden zijn, en waar de wind nog over groote open velden strijkt, is de behoefte aan openluchtscholen gering: in geheel Zuid-Afrika is er slechts één, en wel in Durban. De ligging is schitterend, iedere school in ons land zou jaloersch kunnen worden op het open terrein om het gebouw. Dat de inrichting van de school anders is dan bij ons, ligt in den aard der zaak. Behalve de zwakken en de pre-tuberculosen, die daar als bij ons de meerderheid uitmaken, worden ook nog allerlei kinderen toegelaten, wier ziekte van zoodanigen aard is, dat een gunstige inwerking verwacht kan worden van een eenigszins ander schoolregime en een verblijf in de buitenlucht. Een kind met een beugel om het been, een spraakgebrekkige, een horrelvoet zou men bij ons naar andere inrichtingen verwijzen, omdat in ons land veel grooter specialisatie mogelijk is. Maar als men dergelijke kinderen opneemt, moet men zich ook daarnaar inrichten en zoo treft men er gecompliceerde toestellen aan, die wij missen. Daarentegen zijn de gewone dingen, de schoolbanken, de rustbedden enz. bij ons veel practischer en beter. Ook de voeding is bij ons steviger: misschien dat een ander klimaat andere eischen stelt. Er is een eigen keuken en men meent, dat de spijsen op die manier smakelijker kunnen zijn en dat er meer variatie mogelijk is. Er is één kuipbad en één douchebad, zoodat de geheele school zelfs niet eens per week een bad kan krijgen. Daarentegen maakt men een zeer ruim gebruik van zonnebaden. Er zijn 54 leerlingen, jongens en meisjes van 7 tot 15 jaar; verdeeld over vier klassen; jongens boven de 14 jaar worden niet meer opgenomen. De leerlingen worden aangewezen door een medicus; daar er echter slechts één geneeskundige inspecteur voor geheel Natal is, kan hij slechts zelden de scholen bezoeken; de onderwijzers der gewone scholen mogen echter wel op een geval attent maken en zijn hulp inroepen. De schooltijden zijn van acht tot half drie, met een flinke pauze in het midden. De leerkrachten worden eenvoudig door de autoriteiten aangewezen en ontvangen geen extra belooning.

Deze school kan op dit oogenblik de vergelijking met een goede openluchtschool in Nederland, b.v. met die in Rotterdam, niet doorstaan; toch lijkt mij de organisatie in beginsel goed. Wanneer de bevolking in Natal toeneemt, de behoefte aan openluchtscholen grooter en daardoor meer differentiatie mogelijk wordt, kan uit dit begin iets heel goeds worden.

De opportunity-school daarentegen lijkt mij een inrichting, die niet in ieder opzicht wel overwogen is. De grondgedachte is, kinderen, die op een of andere manier achter zijn, een gelegenheid (= oppor-

tunity) te geven, weer het gewone onderwijs te kunnen volgen. Dit lijkt zoo op het eerste oog heel mooi. Maar de uitvoering is naar mijn meening al wel heel vreemd. Ik zag b.v. vier achterlijken, typische Mongeoltjes, van wie het absoluut uitgesloten is, dat zij ooit gewoon onderwijs zullen kunnen volgen, één epileptisch meisje, één met Natalzweren aan de beenen, één hoorstomme, vijf doofstommen (en dat nog wel, terwijl er een goede school voor doofstommen in Kaapstad, in Worcester en in Kingwilliamstown is!) één zeer bijziend kind, één kind met een geheel misvormden mond — en er waren ook vrij normale kinderen, die op 15-jarigen leeftijd waarschijnlijk wel standard VI doorloopen zouden hebben. Een groep groote meisjes kreeg huishoudonderwijs, voor de jongens is er houtslojd. Volgens de bedoeling moeten de klassen hoogstens 15 leerlingen tellen, maar ik zag er af en toe veel meer in één lokaal. Coëducatie lijkt mij in een dergelijk milieu ook niet altijd wenschelijk. De schooltijden zijn van 8.30 tot 1.15, tweemaal onderbroken door een pauze van 10 minuten. De leerkrachten worden door de autoriteiten aangewezen en krijgen geen hooger salaris. Deze school leek mij niet voor navolging aan te bevelen: zij doet te veel denken aan een hond, die achter veel hazen tegelijk aanloopt, en er dus niet één vangt.

Mijn opmerkingen over het onderwijs in Zuid-Afrika mogen niet met een dissonant afsluiten. Ik heb getracht, mijn indrukken, onvolledig en oppervlakkig als ze zijn mogen, zoo getrouw mogelijk te geven. Ik beeld mij niet in, altijd juist gezien te hebben, nog veel minder heb ik de dwaze arrogantie te meenen, dat mijn critiek daar iets verbeteren kan. Maar wel hoop ik, dat wij in Nederland er nog eens weer aan herinnerd zullen worden, dat ons onderwijsstelsel niet het eenig mogelijke is. In een ander land vervallen eenvoudig eenige verschillpunten, die ons dingen van primair belang schijnen en komen weer andere voor, die wij niet kennen. Men tracht er langs andere wegen het ideaal te benaderen: een geslacht op te kweken, dat intellectueel flink ontwikkeld is, moreel hoog staat en kracht en lust gevoelt tot handelen. Naar mijn meening blijft Zuid-Afrika niet verder beneden dat ideaal dan wij in Nederland, zelfs kan het oudere land, dat tot sleur en zelfvoldaanheid neigt, nog wel wat ontleenen aan het jongere frisschere op het zuidelijk halfrond. Het jonge land zal voor zijn cultuur voorloopig nog steun moeten zoeken bij Engeland en, naar men mag hopen, vooral bij Nederland. Maar als iets van zijn frischheid, zijn jeugdig élan, zijn-waardeering voor persoonlijkheid en karakter kan overgaan naar het oude Europa, betaalt het daarmee dien steun ten volle af.

AANHANGSEL

Eindexamen Standaard VI 1932.

Rekenkunde.

Vraestel A.

(Veertig minute).

1. Vereenvoudig $\frac{1\frac{1}{2} - (1\frac{1}{14} - \frac{1}{5})}{1\frac{1}{5} - \frac{1}{4}}$
2. Skryf in £ s. d.: £ 7.683.
3. Hoeveel is 64 persent van 475?
4. Wat is die gemiddelde van —
9 jr. 3 mde; 8 jr. 8 mde; 8 jr. 2 mde; 7 jr. 10 mde, 9 jr. 5 mde?
5. Wat is 5 persent van 5 ghienies?
6. Soek die enkelvoudige rente op £ 24 vir 3 maande teen $7\frac{1}{2}$ persent per jaar.
7. 'n Munisipale belasting is $3\frac{3}{4}$ d. in die £. Hoeveel word betaal op eiendom gewaardeer teen £ 960?
8. Bereken in kubieke voet die volume van 'n muur 100 jrts lank, 6 voet hoog, 15 dm dik.

REKENKUNDE

Vraestel B.

(Anderhalwe uur).

1. Die totale Uniale opbrengs van goud in 1925 was 9.597.581 onse. Bereken die waarde hiervan teen £ 4 4s 11 d. die ons.
(Antwoord moet korrek wees tot die naaste £.)
2. Op 3 Mei betaal 'n bank £ 370. 10s uit vir 'n wissel van £ 375 wat op 15 Maart getrek is vir 4 maande. Watter rentekoers per jaar het die bank gevra?
3. 'n Man leen £ 125 teen $6\frac{1}{2}$ persent per jaar. Bij die ent van die eerste jaar betaal hij die verskuldigde rente en £ 50 van die skuld. Bij die ent van die tweede jaar betaal hij die balans van die skuld. Hoeveel betaal hij:
(a) bij die ent van die eerste jaar?
(b) bij die ent van die tweede jaar?
4. 'n Motor loop teen 'n spoed van 20 mijl per uur vir 30 minute, en daarna teen 'n spoed van 25 mijl per uur vir 15 minute. Wat was die gemiddelde spoed in mijl per uur vir die hele afstand?
5. 'n Agent koop 50 lb. botter teen 1s 3 d. die lb., en verkoop dit teen 1s. 8 d. die lb. op die mark. Hij betaal 5 persent kommissie op die verkoopprijs. Bereken
(a) sy totale wins;
(b) sy wins persent.
6. Watter gewig water val op 'n vierkantige veld waarvan die

sij 100 jaarts lank is, gedurende 'n reënval van 5 dm? 1 k vt. water weeg 62,5 lb. Gee jou antwoord in lb.

7. 'n Man koop 'n huis vir £ 1.250. Hij betaal dorpsbelasting teen 3 d. in die £ en verhuur die huis teen £ 8 per maand. Watter rentekoers per jaar ontvang hij op die koopprijs?

8. As een man 40 skape in een dag kan skeer, en as 3 man net so veel skape in 4 dae kan skeer soos 4 seuns in 5 dae kan skeer, hoe lank sal 10 man en 5 seuns neem om 2.600 skape te skeer?

AFRIKAANS AS EERSTE TAAL

(Een uur en 'n half).

1. Maak 'n opstel van omtrent 25 tot 30 reëls oor een van die volgende: —

(a) 'n Ou skoolbank vertel van interessante gebeurtenisse waarvan hij in sij dae getuie gewees het.

(b) Die woeligste dag op ons dorp.

(c) 'n Bosrijke omgeving — 'n vluggende bandiet — 'n bandietwagter met sij geweer — drie seuns met hulle windbukse. Vertel wat gebeur het.

(d) Die lafhartigste daad, waarvan ek nog ooit gehoor heb.

(e) 'n Samespraak tussen 'n boer en sij veewagter. Laasgenoemde, wat anders 'n baie getroue ou skepsel is, het gister van die bokke laat wegraak.

2. Skryf een van die volgende briewe: —

Jij het verlede jaar standerd VI gemaak, Jou prinsipaal (prinsipale) skryf dat hij (sij) 'n betrekking vir jou in die posdiens kan krij. Skryf nou 'n kort saaklike antwoord op die brief.

Of:

Weëns die droogte moet jou vader met sij kleinvee trek. Skryf 'n kort saaklike brief aan 'n bekende in 'n naburige distrik om vir weiveld te vra. Geef, en vra vir, besonderhede.

3. Lees die onderstaande stukkie noukeurig deur en beantwoord dan die vrae daaroor:

„Die bewoners van IJsland was 'n bevolking van boere en het verspreid gewoon; gedurende die lang en kou wintermaande veral teen Kersmis, het hulle bymekaar gekom en die tijd veraangenaam deur verhale van famielievetes [vetes = twiste] en doodslag, maar bij hierdie romantiese stof het ander verhale gekom waarin hulle nog meer belang gestel het: die geskiedenis van hulle roemrijke voorvaders, wat die oorweldigende getrotseer (= weerstaan) het en liever na IJsland gevlug het as om sij slarve te word”.

(1). Watter omstandigheid het die lewe van hierdie boere minder aangenaam gemaak?

(2). Uit watter woorde kan jy opmaak dat IJsland ten noorde van die ewenaar lê?

(3). Waarom, dink jy, het die bewoners van IJsland veral teen Kersmis bymekaar gekom?

(4). Waarom was hulle trots op hulle geskiedenis?

(5). (a). Noem 'n tydperk uit die geskiedenis wat jy as *roemryk* beskou; (b). Noem die naam van 'n *oorweldigende* uit die Suid-Afrikaanse geskiedenis.

4. Kies *viyf* van die volgende, en verduidelik hulle betekenis, of gebruik hulle in sinne sodat die betekenis duidelik uitkom:

Iemand onder vier oë sien — met die mond vol tande staan — voel by stuk hou — hare op die tande hê — iemand die kop was — kop in een mus wees met iemand — die voete onder 'n ander man se tafel insteek — met twee monde praat — iemand op die vingers tik — teen die bors stuit — uit die veld geslaan — iemand roskam.

5. (a). Skryf die teenoorgestelde van die woorde wat gekursiveer is:

Die gevaar neem *af*.

Hij is op 15 Oktober *aangestel*.

Toe die linkervleuel wijk, het hij moed *verloor*.

Hij was die *wakkerste* seun in die klas.

Iemand *vertrou*.

(b). Wat is die betekenis van die voorvoegsels in die volgende woorde:

Herdruk, verdwaal, onwetend, bemoedig, misluk.

6. Skryf *vier* bijsinne uit die volgende stukke en sê in watter betekening hul staan tot die sin waarvan hul afhanklik is:

Mij grootste belang in al die dinge was om saam te gaan met die kommando want ek dog dat as die Herero's verslaan word daar vir mij 'n kans sou wees om deur te kom na mij ouers toe. Ek laat mij dus omhaal van die Hottentots, en die kommando val in die pad met luidrugtigheid, lawaai en stofwolke. Maar in plaats van na Okabandje te gaan, soos die oorspronklike plan was, swink hulle af na Barne, wat in die dae 'n sendingstasie was.

7. Diktee.

ENGLISH AS FIRST LANGUAGE.

(One hour and three-quarters).

1. Your composition should be about 26 lines long and should be

written in paragraphs. You may choose any one of these four subjects:

(a). Two families spent a holiday camping out in a thickly wooded valley. Imagine that you were one of the party. Write a letter to a friend and describe the camp-site, the daily routine, and any exciting incidents that occurred.

(b). A former school-fellow has invited you to spend the long holidays with him (or her). Reply by letter, explaining why you can accept the invitation for a fortnight only, suggesting that your friend should return to your home with you, and telling what you propose to do to make his (or her) visit enjoyable.

(c). Two boys went fishing in a small rowing boat and were carried out to sea in a sudden squall. When in danger of sinking, they were rescued by a motor-launch. Let one of the boys relate their experiences.

(d). You have been chosen by your class-teacher to speak for five minutes on your favourite out-of-school occupation, e.g. carpentry, cookery, gardening, rabbit-keeping, stamp-collecting, etc. Write down what you would say on one topic only.

2. Supply suitable words to complete these sentences:

This carriage is . . . for ladies only. Trespassers will be . . . The aeroplane . . . at the aerodrome. The members must now . . . a new president, as Mr. X. has . . . the position. On seeing the lions, we . . . a hasty retreat.

3. Read the following passage and write down the word in each bracket that best completes the sense. Do not copy the passage. Your answer will consist of nine words only:

The traveller sheltered from the rain in a doorway against which he (bent, bowed, leant) heavily, for his weary tramp had thoroughly (excited, exhausted, extended) him. The house itself seemed to be (occupied, unoccupied): no lights shone from the windows and no (sights, signs, sounds) echoed from within. He was therefore astonished when a hoarse whisper (arose, aroused, raised) him from the (daze, doze) into which he had fallen and the rays of a candle shone through a barred opening in the door itself. As he started upright, this (flung, hung, swung) open on its hinges and he was invited to enter. This he did with some (superstition, suspicion), and he was (refreshed, relieved, revived) to find inside a couple of harmless, old women who acted as caretakers.

4. Read the following paragraph and answer the questions upon it. Letter your answers correctly:

Still disguised as a washerwoman, Mr. Toad gave the name of the station nearest the village where he lived, and mechanically put his fingers, in search of the necessary money, where his waistcoat pocket should have been. But here the cotton gown intervened and frustrated his efforts. In a sort of nightmare he struggled with the strange uncanny thing that seemed to hold his hands and laugh at him, while other travellers, forming up in a line behind, waited with growing impatience.

(a). How many main (principal) clauses are there?

Write down their verbs.

(b). Two clauses are connected with the word *where*, and one with the word *that*. Name their kind, and say how each clause is related to its own main (principal) clause.

(c). What is the difference between a clause and a phrase. Find two kinds of phrase in the paragraph. How would you describe each of these phrases if you were analysing in detail the clause in which it occurs?

(d). Give the meaning of the prefixes in the words *intervene* and *impatient*. Give two other words containing the same prefixes.

5. (a) Write down on your answer paper the words needed to complete the following sentences. Do not copy the sentence:

You seem to be taller than (he or him).

I invited her to accompany Jack and (I or me).

Mij mother does not like (our or us) sitting up so late.

The heavy rain has (laid or lain) the dust.

You (shall or will) not harm the poor creature, I (shall or will) not allow it.

(b). By using suffixes form:

Adjectives from the nouns: *advantage*; *decision*, *intellect*, *number*.

(c). By using prefixes form.

Verbs with the opposite meaning to: *encourage*; *fire inhale*, *wrap*.

6. Report the following conversation in the third person and the past tense. Begin your answer with the words: *The master ordered John....*

"Come here, John", said the master, "and empty your pockets on to the table." "Before I do that, sir", answered the servant, "I wish to know why you have called me from my work, and what right you have to examine my property". "I will explain all that later," said Mr. P. "You may disobey my order if you choose, but in that case you will have to accept a week's pay instead of notice, since I never employ a man I cannot trust."

Voor geschiedenis in aardrykskunde worden dezelfde vragen in 't Engelsch en in 't Afrikaansch gedaan en kunnen naar keuze in een dier talen beantwoord worden. Ik geef alles hier in 't Afrikaansch.

GESKIEDENIS.

Een uur en 'n half.

Afdeling A. — Vaderlandse Geschiedenis

(Beantwoord die volgende vrae).

1. *a.* Wie was die eerste sendeling wat die Hottentotte bearbei het?
- b.* Watter sendingstasie is deur hulle gestig?
- c.* Tot watter sendinggenootskap het Dr. Philip behoort?
- d.* Waarom is hij soms 'n „Politieke Sendeling genoem?"
- e.* Noem enige gebeurtenis wat jij met sij naam verbind.
- f.* Watter sendeling was onder die Betsjoeana werkzaam?
- g.* Wat is die naam van die sendingstasie deur hom gestig?
- h.* Wie was die groot ontdekkingsreiziger onder die sendelinge?
- i.* Watter deel van Afrika het hij deurreis?
- j.* Wat was sij doel?
2. *a.* Waarom is slawe in die Kaap ingevoer?
- b.* Waarom is die invoer na 1807 gestaak?
- c.* In watter opsig is 'n stelsel van slawernij nadelig in sij invloed op slawe-eienaars?
- d.* In watter jaar is slawernij in alle Britse bezittings afgeskaf?
- e.* Wie se naam verbind jij met hierdie gebeurtenis?
- f.* Waarom was die Kaapse boere oor hierdie maatregel ontevrede?
- g. h.* Wie het die meeste gelij — veeboere of landbouers? Waarom?
- i.* Was die vrijsetting van slawe 'n belangrike oorsaak van die Groot Trek?
- j.* Noem 'n rede vir jou antwoord.
3. Sê van *vijf* van die volgende jaartalle waarom jij hul *belangrik* vind:
1486—1510—1652—1657—1688—1795—1820—1872—1902—1910.
Hoe het die volgende gebeurtenisse die Kaap beïnvloed:
(*a*) Die strijd tussen Holland en Philips II van Spanje.
(*b*) Herroeping van die Edik van Nantes deur Lodewijk XIV.
(*c*) Die Franse Omtwenteling.
(*d*) Die Napoleontiese Oorloë.
(*e*) Die Krim Oorlog.
4. (*a*) Hoe het die Basoetoe stam ontstaan?
(*b*) Wie was die stigter en groot opperhoof van hierdie stam?
(*c*) Wat was die naam van sij vesting?

(d) Waarom was hij gedurig in strijd met die trekkers Noord van die Groot rivier?

(e) Watter poging tot 'n oplossing is deur Sir Harry Smith in 1848 gemaak?

(f) Noem op twee gevegte (1851 en 1852) waarin die Basoetoes oorwin het.

(g) Hoe het hierdie gebeurtenisse Britse politiek ten Noorde van die Grootrivier beïnvloed?

(h) Wanneer is die Basoetoe vraagstuk finaal opgelos?

(i) Hoe is Basoetoeland gered van inlijwing deur die Vrijstaat?

5. Antwoord (a) of b).

a. Wie verteenwoordig die Koning in Suid-Afrika?

Deur wie word hij benoem?

Die Unie-Parlement bestaan uit twee Huise — noem hulle.

Wat is die vernaamste werk van elk?

Wie stel die Eerste Minister aan?

Deur watter beginsel word hij in sij keuse geleid?

Vir hoelank blij die Uitvoerende Mag. of Regering, gewoonlik aan die bewind?

Wie is die plaaslike Parlements lid?

b. Watter dienste staan onder beheer van Provinsiale Rade?

Vir hoelank word die lede gekies?

Uit wie bestaan die Uitvoerende Komitee?

Wat word die wette, wat Provinsiale Rade maak, genoem?

Deur wie word die Administrateur aangestel?

Wie is die plaaslike Provinsiale raadslid?

Noem die plaaslike liggame in die Kaapprovinsie wat vir die volgende dienste verantwoordelik is:

Primêre en Sekondêre Onderwijs, Publieke paaië en brûe: Verligting en sanitasie in dorpe; Hospitale.

Afdeling B.

(Beantwoord vijf van die volgende vrae).

6. Wie was die eerste vors wat die Westerse beskawing in Rusland ingevoer het? Teen wie moes oorlog verklaar word om Rusland tot aan die Noorde te laat uitbrei? Wie het die Krim in 1782 vir Rusland geannekseer? Wie het die eerste Russiese parlement bijeengeroep? Wie was die bondgenote wat Turkye teen Rusland in die Krimoorlog gehelp het? Watter stad het die bondgenote beleër? Noem een van die gevegte. Waar was vrede na die oorlog gesluit? Wat is die regeringvorm in Rusland vandag?

7. Watter moondheid het 'n spoorweg van Europa na die oostelike kus van Asië gebou? Deur watter provinsie van Sjiena het die spoorweg geloop? Aan watter Europese moondhede het enige twee van die volgende behoort: Port Athur, Vladiwostok, Wei-hai-wei? Wat noem ons die opstand in Sjiena teen die verdeling van Sjiena deur die Europese moondhede? Noem twee moondhede wat troepe gestuur het om die opstand te onderdruk. Watter moondheid was begierig om Mantsjoerije in besit te neem? In die oorlog tussen Rusland en Japan, wie het gewon (a) op land, (b) op see?

8. Wie was die stigter van die Verbond van Jong-Italië? Wat was die doel van die Verbond? Noem een van die gevegte in die oorlog tussen Albert en Oostenryk. Wat was die gevolg van die oorlog? Wie was Koning van Sardenie na Albert? Watter Europese moondheid het die Italianers teen die Oostenrykers gehelp? Die bondgenote het die Oostenrykers in twee gevegte verslaan, noem een van hulle. Gee die naam van die staatsman wat so veel gedoen het vir die unifikasie van Italië: Wie het Napels en Sisilië verower? In watter jaar het die eerste Italiaanse parlement vergader?

9. Wie was die president van die Verenigde State van Amerika toe die burgeroorlog uitgebreek het? In watter jaar het die oorlog begin? Watter state het slawernij verdedig, die Noordelike of die Suidelike? Noem een van die generaals van die Suidelike troepe? Wat slawernij betref, wat was die gevolg van die oorlog? Wat het aan die end van die oorlog met Abraham Lincoln gebeur? Watter groot kanaal is deur die V.S.A. gebou, en in 1914 geopen? Van wie het die V.S.A. die Filippijnse eilande geneem? Watter president van die V.S.A. is verantwoordelik vir die stigting van die Volkebond? Is die V.S.A. een van die vernaamste lede van die Volkebond?

10. Noem twee Europese moondhede wat kompanjies gevorm het om handel met Indië te drijwe. Wie was verantwoordelik vir die Swart Hol van Kalkutta? Waar het die Engelse wraak geneem vir die wrede misdaad? Wie was die Engelse leier? Watter wet het die bestuur van siviele en militêre sake onder die Engelse parlement gebring? In watter jaar het die Indiese opstand uitgebreek? Wat was die gruweldaad van Nana Sahib? Watter verandering in die regeringstelsel van Indië het na die onderdrukking van die opstand plaatsgevind? Wie is vandag die Indiese leier van die beweging vir self-regering?

11. Waarmee staan die naam van elk van die volgende goed bekend: James Watt, John Howard, Marconi, die gebroeders Wright,

Lord John Russel, Edison, Elizabeth Fry, Mme Curie, Stephenson, Röntgen?

12. Watter Vrede het die wêreldoorlog betindig? Watter Bond is na die oorlog gevorm? Waar is die setel van die Bond? Watter twee lede van die Bond het vanjaar teen mekaar oorlog verklaar? Wie se kolonies is na die wêreldoorlog deur die Bond as mandaatgebied uitgegee? Wat moet elke mandataris elke jaar aan die Bond lewer? Watter gebied word deur die Unie, as mandataris van die Bond, bestuur? Waar het die Europese moondhede bijmekaar gekom om reparasies en oorlogskulde te bespreek? Waar het die moondhede ontwapening bespreek? Waar het die Britse rijk 'n konferensie gehou vanjaar?

AARDRIJKSKUNDE.

Een uur en 'n half.

(N.B. Bij die beantwoording van Vrae 1 tot 50 moet die bijgaande kaart gebruik word).

1 tot 10. Gee die name van die stede wat van 1 tot 10 genummer is.

11. In watter land lê die stad wat 4 genummer is?

12. In watter land lê die stad wat 2 genummer is?

13 tot 18. Benoem die riviere *a. b. c. d. e. f.*

19. Watter nadeel het die rivier *c.* as 'n hoofweg van handelsverkeer.

20. Gee die lengtegraad van die stad wat 8 genummer is.

21. Waarom is die streek A digter bevolk as die streek B?

(Beantwoord in 'n paar woorde).

22. Watter streek, D of E, krij die swaarste reënval?

23. Wat is die vernaamste voedselgewas wat in streek D verbou word?

24. Wat is die vernaamste voedselgewas wat in streek E verbou word?

25. Watter belangrike fabrikaat word vervaardig in die stad wat 6 genummer is?

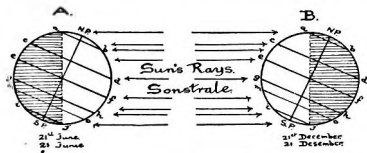
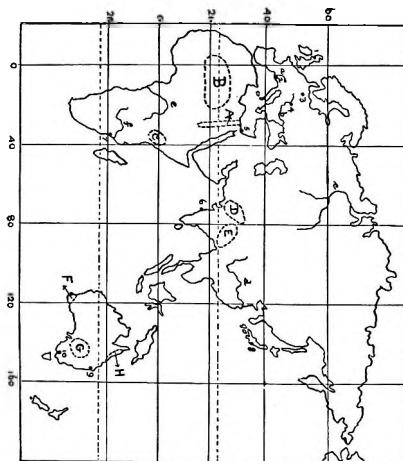
26. Die streek C, hoewel digbij die ewenaar, is taamlik geskik vir blanke nedersetting. Geef die rede in 'n sin.

27. Wat is die vernaamste gewasse wat in streek F verbou word.

28. Wat is die vernaamste nijwerheid van die streek G?

29. Suikerriet word in die streek H verbou. Geef die rede in 'n sin.

30 tot 38. Vul die ligging in, op die kaart, van die volgende stede.

Moenie name inskrywe nie; merk die ligging van elke stad deur 'n stippeltjie en plaas naasaan elke stippeltjie, die nommer wat tussen hakies staan. Bijvoorbeeld, merk die ligging van Hull deur 'n stippeltjie en naasaan die stippeltjie, plaas die nommer 30; naasaan die stippeltjie wat Moskou aandui, plaas die nommer 31 en so voort: Hull (30), Moskou (31), Karachi (32), Rangoon (33), Peking (34), Singapore (35), Aden (36), Madras (37), Wellington, N.S. (38).

39. Merk op die kaart, met 'n klein kruisje (x) die ligging van 'n stad in breedtegraad 60° N., lengtegraad 30° O.

40. Gee die naam van hierdie stad.

41 tot 48. Dui op die kaart aan, deur middel van die nommers wat tussen hakies gedruk staan, die ligging van die volgende: Behringstraat (41), Baai van Bengal (42), Stille Oseaan (43) Middellandse See (44) Spanje (45), Tibet (46) China (47) Goudkus (48).

49. Dui aan deur pijltjies op die kaart te teken, die Suidwestelike Moesson wat oor die Arabiese See waai.

50. Dui die Benguala-stroom en sy rigting aan, deur middel van pijltjies.

(Vraag 51 tot 65 moet deur verwysing na die Diagram beantwoord word. N.B. Die lyne ab, cd, ens., is Breedtelijne.)

51. Watter een van die twee posisies, A of B, toon winter in die Suidelike Halfrond?

52. Watter naam word aan die breedtelijn ab gegee?

53. Watter naam word aan die breedtelijn cd gegee?

54. Kalkutta en Kanton lê op cd. Gee die breedtegraad van gemelde stede.

55. Benoem die breedtelijn gh.

56. Langs watter breedtelijn val die sonstrale vertikaal op 21 Junie?

57. Langs watter breedtelijn val die sonstrale vertikaal op 21 Desember?

58. Op watter dae sal die son reg bokant die ewenaar wees?

59. Langs watter breedtelijn sal die son sy hoogste punt bereik op middag van 21 Junie (cd, ef of gh)?

60. Langs watter breedtelijn sal 'n skaduweestok geen skaduwerp nie op ware middag van 21 Desember?

61. Geef die redes vir u antwoord op Vraag 60.

62. Vir hoelank is die son bokant die horison langs ab op 21 Junie?

63. Vir hoelank is die son bokant die horison langs ij op 21 Junie?

64. Die lijn mo toon die breedtelijn waarop Kaapstad lê. Is die son ooit reg bokant Kaapstad?

65. Geef die rede vir u antwoord op Vraag 64.

66. Watter verandering in lugdruk word deur die stijging van 'n barometer aangedui?

67. Watter soort weer kan verwag word as die barometer vinnig sak?

68. Uit watter rigting waai die winde wat vir die Suidwestelike streek van die Kaapprovinsie reënt bring?

69. As sonsopgang te Kaapstad ($18\frac{1}{2}^{\circ}$ O.) op 'n sekere dag om 7 v.m. is en sonsopgang te Grahamstad op dieselfde dag om 6.28 v.m. is, wat is die lengtegraad van Grahamstad?

70. Benoem die grootste stad in die Verenigde State van Amerika.

71. Benoem die langste rivier in die Verenigde State van Amerika.

72. Wat is die vernaamste stad in die mieliestreek van die V.S.A.?

73. Wat is die vernaamste katoen-hawe in die V. S. A.?

74. Watter nijwerheid is veral aan Pittsburg verbonde?

75. Watter kosbare delfstof word uit die woestijnstreek van Chili verkry?

76. Benoem die vernaamste bergreeks in Suid-Amerika.

77. Wat is die vernaamste gewas wat in die Sao Paulo-streek van Brazilië (d.i. die Suidoostelike deel van die Brasiliaanse Hoogland) verbou word?

78. Benoem die grootste stad in Kanada.

79. Watter Provinsie in Kanada is veral belangrik om zij grootvee boerderij?

80. Wat is die westelike terminus van die Kanadese Transkontinentale Spoorweg?

81. In watter Kanadese Provinsie is Ottawa?

82. Om watter nijwerheid is die Kus van Newfoundland belangrik?

83. In watter land is Geneve?

84. Waarom is Geneve 'n stad van internasionale belangrikheid.

85. Wat is die hoofstad van die Ierse Vrijstaat?

86 tot 88. Watter nijwerhede is veral verbonde aan: Manchester, Leeds, Belfast?

89. Van watter hawe in Engeland seil die stoombote van die „Union-Castle“?

90 tot 92. Sê uit watter lande Suid-Afrika die volgende invoer: Stewels en skoene, gekondenseerde melk, blikkies vis. (Gee een land vir elke invoerartikel).

93. In watter stad in die Unie van Suid-Afrika kom die Parlement bijeen?

94. Watter deel van die Kaapprovinsie is veral belangrik om sij wijnbou?

95. Gee die rede vir u antwoord op vraag 94.

96. Watter van die volgende dorpe lê die hoogste bo die seespieël: George, Pretoria, Paarl?

97. (a). Watter streek is Suid-Afrika is belangrik om sij basbome? (wattelbome).

(b). Waarvoor word die bas van die bome gebruik?

98. Wat word die inboorlinge van Nu-Seeland genoem?

99. Wat is die vernaamste nijverheid van die Canterburyvlaktes van Nu-Seeland?

100. Gee die vernaamste uitvoerartikels aan van Nu Seeland.

Vakopleiding met behulp van radio

door R. C. VAN REE.

Aan de overweging, of het wenschelijk is het hier te lande bestaande vakonderwijs uit te breiden door daaraan toe te voegen een systeem van vakonderwijs met behulp van radio, dient vooraf te gaan de beantwoording van de vraag, welke beteekenis het vakonderwijs voor ambacht en industrie in de naaste toekomst zal hebben. Bij de aanzienlijke wijzigingen die zich in de techniek der voortbrenging voltrekken en voltrokken hebben, wijzigingen, die van grooten invloed waren en zijn op de eischen, die aan den geschoolden arbeider — en daarmede aan het vakonderwijs — moeten worden gesteld, kan men zich niet blijven beroepen op ten deele verouderde inzichten.

Zoolang, gelijk dat tot nu toe (afgezien van de crisis) in Nederland het geval is, de vraag naar geschoolde en goed opgeleide vaklieden het aanbod beduidend overtreft, kan de geschoolde arbeider een beter loon bedingen; hij zal ook minder bedreigd worden door werkloosheid. Naarmate vraag en aanbod in deze meer in evenwicht komen, zullen deze persoonlijke voordeelen, verbonden aan vakonderwijs (en mogelijke andere goede vakopleiding), aan beteekenis verliezen en grootendeels verloren gaan. Eenerzijds neemt de capaciteit van het vakonderwijs toe, anderzijds tracht de industrie steeds meer geschoolden arbeid te elimineeren. Het aanbod zal dus toenemen, de vraag waarschijnlijk niet of in mindere mate en zoo schijnt de tijd niet ver, dat men bij de propaganda voor vakonderwijs het persoonlijke materiele voordeel niet meer als argument zal kunnen bezigen.

Daar komt bij een strooming naar een zekere nivellering van de arbeidsvoorwaarden voor allen, die in het maatschappelijk leven een taak vervullen, ongeacht of die taak veel of weinig van de capaciteiten van de betrokkenen vraagt. Het groote en ten deele ongemotiveerde verschil in appreciatie van hoofd- en handenarbeid, van geschoolden en ongeschoolden arbeid, schijnt wel te zullen vervakken. De sterke stijging der productie per hoofd scheidt de mogelijkheid voor een goed bestaan voor allen.

De persoonlijke materiele factor kan dus voor hen, die over twintig, dertig jaren in het volle bedrijfsleven zullen staan, niet meer den doorslag geven bij de overwegingen van het voor en tegen van een vakschoolopleiding. Andere overwegingen zullen voor hen de voorkeur voor het vakonderwijs moeten bepalen.

Wanneer men dan gadeslaat den heilzamen en bevruchtenden invloed van arbeidsvreugde, liefde voor de dagelijksche taak, verantwoordelijkheidsgevoel bij den arbeid, op het geestelijk leven van het individu, komt men spoedig tot de erkenning, dat volledige en harmonische geestelijke ontplooiing slechts mogelijk is, als de mensch staat in de juiste verhouding tot zijn dagelijksche werk. Iedere mensch op de juiste plaats in het productie-apparaat en die plaats bepaald door de kennis en vaardigheid, door de psychische en physische eigenschappen en zoo mogelijk ook door de aspiraties van de betrokkenen, is dan een voor de hand liggende, schoon moeilijk te verwezenlijken eisch. Maar om dit te verwerkelijken zijn een doeltreffende beroepskeuzevoorlichting en daarnaast een weloverwogen vakopleiding onmisbaar.

Met arbeidsvreugde en belangstelling voor het werk gaan parallel levensvreugde, maatschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel, gemeenschapszin; het persoonlijke belang is daarbij in hooge mate betrokken. Maar de som van wat van dit alles leeft in hoofd en hart van alle werkers, is bovendien van de grootste betekenis voor staat en samenleving.

Daarnaast heeft het vakonderwijs de taak, aan industrie en ambacht de geschoolde krachten toe te voeren, waaraan behoefte bestaat.

De industrieele voortbrenging, ontstaan uit een oorspronkelijk geheel gericht op het handwerk, langzamerhand en aarzelend zich daarvan vrijmakende, dan volgende zich steeds duidelijker afteekende lijnen en meer en meer zich uitkristalliseerende principes en thans — in de laatste jaren — geheel gericht op wat de moderne bedrijfswetenschap in zoo forsche contouren aangaf, steunende op een zich snel ontwikkelende techniek, die haar meer en meer de noodige middelen — energie en werktuigen — verschaftte, uit iedere mogelijkheid weer nieuwe mogelijkheden scheppende, heeft ook de plaats, het aandeel en de taak van den mensch in het productieproces geheel gewijzigd. Voor een groot aantal werd het aandeel in den arbeid teruggedrongen tot slechts eenige nagenoeg onmiddellijk aan te leeren handgrepen. Daarnaast werd de arbeid van de vaklieden enerzijds vereenvoudigd, maar anderzijds werden daaraan nieuwe en deels veel hogere eischen gesteld.

Ook het ambacht bleef niet onbeïnvloed. Het nam machines over, waardoor hier moeilijk, daar zwaar werk werd vergemakkelijkt. Het ging industrieele voortbrengselen toepassen, waarvan de aanmaak vroeger veelal topprestaties vergde. Aan den anderen kant moesten den ambachtsman van dezen tijd eischen van vaardigheid, maar vooral van kennis worden gesteld, waar men vroeger niet aan dacht.

De splitsing van den menschelijken arbeid in de industrie en de omstandigheid, dat hetgeen wellicht eeuwen als het moeilijkste werk heeft gegolden, thans niet meer van den vakman wordt gevraagd,

spreekt tot de fantasie; zoo werd de „ontscholing" van den arbeid tot een axioma verheven, waarbij men echter wat al te makkelijk over het hoofd zag, dat alleen een uitgebreid onderzoek kan bevestigen, of die ontscholing inderdaad de afmetingen aanneemt, die men geneigd is te veronderstellen.

Nauwkeurige gegevens van recenten datum zijn niet ter beschikking. Zij zijn ook moeilijk te verkrijgen, omdat het beeld sterk vertroebeld wordt door allerlei tusschenvormen, die het nagenoeg ondoenlijk maken, een scheidingslijn consequent te trekken. Het is eenvoudig genoeg geschoolden arbeid te omschrijven als arbeid, waarbij het denken en handelen van den betrokken arbeider van doorslaggevend invloed op kwaliteit en kwantiteit van het werk is. Maar als men dan in de bedrijven iederen afzonderlijken arbeid aan dit criterium gaat toetsen, blijkt direct hoe vaak het (vrij willekeurige) persoonlijke inzicht bij de indeeling te pas moet komen. Dit alles neemt echter niet weg, dat het aantal geschoolde arbeiders in de Nederlandsche nijverheid (hieronder te verstaan de industrie en het ambacht) wel ten naaste bij is te benaderen.

Ongeveer de helft van de hier te lande in de nijverheid arbeidende personen werkt in de ambachtsbedrijven. Uit den aard der zaak zijn dit nagenoeg alle geschoolde personen. De verhouding ambacht: industrie is in deze vrij permanent. Met de uitbreiding van de industrie ging die van het ambacht samen. De automobiellindustrie maakte overal (geschoolde) autoherstellers noodig. De electrotechnische industrie — die ook hier te lande zooveel in het grootbedrijf concentreerde — gaf tevens in ieder dorp aan (geschoolde) installateurs en monteurs werk. Naast minder sterk sprekende maar soortgelijke verschijnselen in de rijwielen, de schoenen- en de kleederbranche staan een paar voorbeelden van relatieven achteruitgang: hoefsmederij, wagenmakerij; gevolgen van de toenemende motortractie. Het laat zich niet aanzien, dat in ons land, met zijn platteland van groote economische betekenis, binnen afzienbaren tijd een belangrijke verschuiving van de ambachtsbedrijven naar de industrie zal plaats hebben en zoo kan wel aangenomen worden, dat alvast de helft van de in de nijverheid werkzame personen blijvend bij de groep geschoolden zal moeten worden ingedeeld. Nagenoeg zonder uitzondering komen de leden van deze groep voor vakonderwijs en vakopleiding in aanmerking.

Van de andere helft — die dus in fabrieksmatig werkende bedrijven is ondergebracht — behooren veel meer personen tot de groep geschoolden, dan gewoonlijk wordt aangenomen. Dat geldt zelfs voor de bedrijven, waarin de arbeidssplitsing het verste is doorgevoerd. Ten deele nemen zij rechtstreeks aan de productie deel, maar een grooter gedeelte is noodig, om den productieven arbeid mogelijk te maken, t.w. bazen, opzichters, controleurs, instructeurs, machinisten, machineherstellers, monteurs, machinebouwers, gereedschapmakers, timmerlieden, modelmakers, enz. enz. Steunende op vroegere onderzoekingen, kan wel worden aangenomen, dat in de Nederlandsche industrie gemiddeld tusschen 45 en 50 % van het personeel geschoold is.

Aldus komt men tot een totaal van 70 à 75 % geschoolden voor

de geheele Nederlandsche nijverheid, een cijfer, dat door den relatieven teruggang van de geschoolde vaklieden in de industrie slechts weinig daalt, tengevolge van de stabiliteit van de ambachtsbedrijven.

Tegenover een langzaam relatieven achteruitgang staat in tijden van gunstige conjunctuur een numerieke stijging, door de sterke toename van het aantal in de nijverheid te werk gestelde personen. Zoo steeg in het tijdperk 1922—1929 het aantal in de Nederlandsche nijverheid werkzame personen (afgezien van alleenwerkende patroons in bedrijven zonder krachtwerktuigen) met rond 180.000 (bijna 26%). Het aantal bedrijven nam toe met rond 20.500 (ruim 19%). Het gemiddelde aantal arbeiders steeg van 6,75 op 7,1 (hoofdzakelijk als gevolg van personeeltoename in de metaalvakken en in de textiel-industrie).

Zoolang deze groei aanhoudt zal er geen sprake zijn van een afnemende vraag naar geschoolde krachten. Komt hij eenmaal tot staan, dan zal de vraag in het ambacht nagenoeg permanent blijven, maar die in de industrie wellicht gaandeweg terugloopen.

De stelling, dat het vakonderwijs en de vakopleiding in de naaste toekomst hun betekenis geheel of grotendeels zullen verliezen is dus geheel ongegrond.

De capaciteit van het lagere nijverheidsonderwijs voor jongens hier te lande blijkt uit het volgende staatje, dat werd samengesteld uit gegevens, voorkomende in het Verslag van den staat van het onderwijs over 1928—1929.

SCHOLEN	Totaal aantal leerlingen in 1928	Toegelaten in 1928	Ontslagen in 1928, na den geheelen cursus te hebben doorloopen
Ambachtsscholen (dag-scholen)	18389	8042	4941
Vakscholen met volledige cursus ¹⁾	1392	1194	423
Avondscholen met volledige cursus, (meestal alleen theoretische vakken).	21401	11033	2562
Vakscholen met beperkt leerplan	1692	207	40
Avondteekenscholen	14356	6663	1627

Aangezien een aantal, gelijk aan rond 10% der aanwezige leerlingen de scholen tusschentijds verliet, blijkt uit vergelijking van het

¹⁾ Onder vakscholen worden hier verstaan de scholen die — gewoonlijk in verband met ter plaatse gevoelde behoefte — voor een bepaald vak of wel voor een paar verwante vakken opleiden: schoenmaken, leerlooien, textiel, kleibewerking, kleermaken, instrumentmaken, goud- en zilversmeden, horlogemaken, typografie, grafische vakken, hanteelbakken, behangen, rietvlechten, enz.

aantal opgenomen leerlingen met het aantal aanwezige en ontslagen leerlingen een niet onbelangrijke toename t.o.v. de voorgaande jaren. Voor wat betreft de ambachtsscholen en de avondscholen met volledige cursus is dat nagenoeg geheel een gevolg van het opnemen van meer leerlingen en niet van uitbreiding van het aantal scholen. Het aantal van deze scholen stijgt slechts weinig meer; in de in aanmerking komende bevolkingscentra bestaat een school. Wel worden in de laatste jaren verschillende van deze scholen vergroot; zij zijn dan ook altijd nagenoeg geheel bezet. Door de hooge kosten van het Nijverheidsonderwijs in het algemeen is de geneigdheid om de scholen uit te breiden niet groot, ook al omdat dit meestal zeer ingrijpende verbouwingen met zich brengt.

Het getal van rond 7500 leerlingen, dat in 1928 de scholen verliet, na min of meer volledig theoretisch vakonderwijs te hebben genoten (leerlingen van ambachtsscholen en vak- en avondscholen met volledige cursus) kan bij de tegenwoordige grootte van de scholen opgevoerd worden, wanneer met een verloop van 10 % wordt gerekend, tot ca. 19000. Door uitbreiding van het leerplan van de teekenscholen en door omzetting van de vrij algemeen ingevoerde driejarige cursussen van de ambachtsscholen in tweejarige en vijfjarige (winter)cursussen van de avondscholen in vierjarige, kan het aantal leerlingen dat bereikt wordt, belangrijk worden vergroot. Het eerste stuit in hoofdzaak af op gebrek aan geschikte leerkrachten ten platte lande, tegen het tweede worden van de zijde van het onderwijs zooveel bezwaren aangevoerd, dat zeer stellig mag worden aangenomen, dat voor nagenoeg alle scholen met name voor de dagscholen, deze omzetting beduidend grootere nadeelen dan voordeelen zal geven. Opvoering van de efficiency van het nijverheidsonderwijs schijnt wel mogelijk, maar deze moet eerder gericht zijn op vermeerdering van parate kennis, inzicht en vaardigheden, dan op verkorting van den cursusduur.

Voor velen is tenslotte het bezoek van een nijverheidsschool uitgesloten door de ligging van de woonplaats ten opzichte van de plaats, waar een school gevestigd is. Alles bijeengenomen komt men tot de conclusie dat een belangrijke uitbreiding van de capaciteit van het nijverheidsonderwijs binnen afzienbaren tijd niet is te verwachten.

In de laatste normale jaren werkten in de Nederlandsche nijverheid ca. 40.000 jongens van 17 jaar. Daarvan zullen er dus een kleine 30.000 voor geschoolden arbeid bestemd zijn. Er blijft dus ongeveer een derde van de personen, die daarvoor in aanmerking komen, van het noodige vakonderwijs verstoken. Ruim de helft daarvan krijgt op de avondteekenscholen wat teekenederwijs en verder gewoonlijk voortgezet lager onderwijs.

Men kan groote waardeering hebben voor het werk, dat op deze teekenscholen wordt verricht, maar daarnaast erkennen, dat hier van theoretische vakopleiding slechts weinig sprake is. Vooral op de dorpen wordt het teekenedericht gegeven door een persoon, die het vak van een deel van zijn leerlingen niet zelf beoefent. Ook het onderwijs in meetkunde, natuurkunde en rekenen, gewoonlijk gegeven door een

onderwijzer van een lagere school, kan slechts in beperkte mate op het vak van de leerlingen zijn gericht. De teekenscholen in de steden mogen er wat beter voor staan, geheel ontkomen zij toch ook niet aan deze bezwaren. Bovendien is het leerplan te beperkt.

Wanneer men dit alles overziet, is het verklaarbaar, dat uitgezien wordt naar methoden, die zooveel mogelijk in het bestaande tekort voorzien. Aldus kon correspondentie-onderwijs ontstaan en zoo lag het voor de hand, dat overwogen werd of van de mogelijkheden die door den radio-omroep geboden worden, gebruik kan worden gemaakt. Dat laatste leek al direct aantrekkelijk, omdat zoo alle ver van de bevolkingscentra wonende personen bereikt kunnen worden. Het is geenszins toevallig, dat het eerste geregelde vakonderwijs door middel van radio hier te lande voor de schippers werd gegeven (sedert 1926).

Dat dit onderwijs voor bepaalde vakken met succes kan worden gegeven aan personen, die de schoolbanken zijn ontgroeid, is wel bewezen met de cursussen in vreemde talen. Ook meer op de praktijk gerichte vakken als koken, naaien, knippen, e.d. blijken uitstekend voor de microfoon behandeld te kunnen worden. Al is het uit der aard moeilijk de resultaten van bepaald onderwijs te overzien (en zeker bij het beperkte contact dat het radio-onderwijs schept), men behoeft slechts de moeite te nemen, eens naar een paar van die lessen te luisteren, om tot de overtuiging te komen, dat dit systeem goed is. Informatie bij personen, die dergelijke cursussen volgen, bevestigen dit algemeen.

Niemand zal beweren, dat vakonderwijs met behulp van radio in de schaduw kan staan van schoolonderwijs, zelfs niet, wanneer hetzelfde aantal lesuren beschikbaar zou zijn. Maar zonder twijfel kan zelfs een beperkt aantal radiolessen in de theorie van het vak, aan de vakopleiding van toekomstige ambachtslieden en geschoolde vakarbeiders in de industrie, zeer ten goede komen.

Daarvoor is evenwel noodig — het spreekt wel haast vanzelf, maar bovendien heeft de ervaring het reeds bewezen, — dat zooveel aan de methode van onderwijs als aan den leeraar en aan den leerling bijzondere eischen moeten worden gesteld.

De methode van onderwijs wijkt geheel af van die van de nijverheidsscholen. De beschikbare tijd dwingt tot groote beperkingen, zoodat iedere uitwijding moet worden vermeden. Men dient er zich nauwkeurig rekenschap van te geven, wat de leerlingen absoluut noodig hebben en dat te geven, ontdaan van alle franje. Het ontbreken van een persoonlijk contact tusschen docent en cursist, maakt een geheel van de schoolpraktijk afwijkende wijze van uitleggen noodig, veelal met behulp van speciaal voor dit doel ontworpen teekeningen en schetsen. Een voordeel is dat men, veel meer dan op de scholen, bij deze, grootendeels reeds in het betreffende vak werkzame leerlingen, kan steunen op en verwijzen naar dat, wat iederen beoefenaar uit de praktijk van het vak bekend is. Zoo kan iedere uitzending — en dat is dringend noodig ook — aansluiten op de praktijk van het vak.

Met lezingen alleen komt men er niet. Het gesproken woord, hoe

noodig ook om niet aan studie gewende personen te onderwijzen, laat daarvoor niet voldoende indrukken achter. Rustig nalezen en herlezen van het behandelde is gewenscht en het is daarom noodig, dat de leerling na afloop van de les een uitvoerig overzicht daarvan tot zijn beschikking heeft. Vooraf dient hij de teekeningen, schetsen, schriftelijke aanwijzingen e.d. te ontvangen, die in de les zullen worden gebruikt.

De leeraar dient groote ervaring te hebben. Indien eenigszins mogelijk, zal hij hetzelfde onderwerp voor een klas met leerlingen van ongeveer gelijke capaciteit moeten hebben behandeld. Dan alleen is te verwachten, dat hij geheel zal aanvoelen wat moeilijk en wat gemakkelijk wordt opgenomen, m.a.w. wat hij uitvoerig moet toelichten en waar hij gemakkelijk overheen kan glijden. Hij moet een goede spreker zijn, die zijn vak geheel beheerscht; alleen dan zal hij zijn gehoor een half uur achtereen kunnen boeien. Hij moet voldoende boven de stof staan om zich geheel los te kunnen maken van de schoolpraktijk.

Van de leerlingen eischt dit onderwijs volharding, doorzettingsvermogen, concentratie bij het luisteren en de ernstige wil, het behandelde zooveel mogelijk in zich op te nemen. Bij te jonge personen zal daaraan meestal nog zooveel ontbreken, dat het niet te verwachten is, dat een vakcursus een redelijk effect zal hebben, te meer niet, omdat zij meestal de groote beteekenis van het vakonderwijs nog niet inzien. Dat is wel het geval bij personen van ca. 16 tot 20 jaar; vooral onder deze zullen de cursisten moeten worden gezocht. Zij leerden reeds inzien, dat een tekort aan theoretische vakkennis een rem vormt, zij hebben verder voldoende inzicht in de praktijk van het vak gekregen, om de beteekenis van wat zij leeren aan te voelen en aan den anderen kant liggen de schooljaren nog niet zoo ver achter hen, dat niet ten deele op het lager onderwijs kan worden voortgebouwd. Deze overwegingen sluiten natuurlijk allerminst uit, dat ook oudere personen vaak met succes een radio-vakcursus zullen kunnen volgen.

Behalve op de hier besproken manier kan het vakonderwijs stellig ook op andere wijze van den radio-omroep profiteren. Hier wordt allereerst gedacht aan het onderwijs voor meisjes, wellicht minder gericht op kennis, noodig voor het beroep dan op die van huishoudelijke bekwaamheden. Daarnaast kunnen schooluitzendingen worden georganiseerd, waarin specialiteiten bepaalde vakonderwerpen voor de nijverheidsscholen kunnen behandelen. Bepaalde, op zichzelf staande lezingen voor oudere personen kunnen, in den vorm van vakvoorlichting, veel nut afwerpen. Hoofdzaak zal echter blijven moeten de verzorging van cursussen voor jongelieden, die niet op andere (betere) wijze theoretisch vakonderwijs kunnen krijgen.

Van groot belang zal het daarbij zijn, dat de (plattelands) teekenscholen meewerken. Daar komen jongens uit alle ambachten samen. Zeer goed kunnen de jongens voor een bepaald vak, onder leiding van den, gewoonlijk in dat vak niet deskundigen teekenleeraar, aan den cursus voor dit vak deelnemen. De leider kan zijn klas obser-

veeren, hij kan na afloop mogelijk nog eens wat verduidelijken en verder eventueel opkomende vragen aan den docent doorgeven. Zij die voor deze methode wat huiverig waren, kregen reeds ongelijk. Zij wordt al eenige jaren op de schippersvakscholen toegepast en geeft daar zeer bevredigende resultaten. Zij biedt nog het niet te onderschatten voordeel, dat de plaatselijke leeraar op een ongezochte manier het een en ander uit het vak van zijn leerlingen wordt bijgebracht.

De „Vereeniging tot bevordering van de vakopleiding voor handwerkslieden in Nederland" heeft voor een paar jaren het initiatief genomen tot de oprichting van een federatie van belanghebbende en belangstellende vereenigingen, welke tot taak kreeg, het vakonderwijs door personen van radio in den beschikbaren zendtijd te organiseren en te verzorgen. Alle belangrijke, direct bij het vakonderwijs betrokken vereenigingen zagen aanstonds het belang van dit werk in en traden tot de federatie toe. Ook van de zijde der vakorganisaties werd een verheugende belangstelling ondervonden; drie belangrijke vakcentrales zijn bij de federatie aangesloten, benevens het verbond „Patrimonium". Verder traden toe twee groote omroepvereenigingen, de K.R.O. en de V.A.R.A. Behalve de met name genoemde vereenigingen zijn thans lid: de „Bond van vereenigingen tot het geven van nijverheidsonderwijs", de „Vereeniging van directies van nijverheidsscholen", de „Nederlandsche bond van leeraren en leeraressen bij het nijverheidsonderwijs", de „R.K. Bond van directeuren, directrices, leeraren en leeraressen bij het nijverheidsonderwijs St. Bernardus", het „R.K. Werkliedenverbond", en het „Nederlandsch verbond van vakvereenigingen". Het mag wel een zeer heugelijk feit genoemd worden, dat vereenigingen van personen van zoo uiteenlopende levensrichting bij dit werk tot samenwerking kwamen en thans in de beste harmonie het doel, dat deze federatie gesteld werd, trachten te verwezenlijken.

De federatie kreeg den naam „Federatie voor radiovakonderwijs in Nederland". Zij begon haar werkzaamheden onder zeer gedrukte tijdsomstandigheden.

De belangstelling van de direct belanghebbenden voor vakonderwijs en vakopleiding is op het oogenblik minimaal. Men vraagt zich af, waartoe vakonderwijs zou dienen, nu het vak zijn beste beoefenaars bij honderden afstoot en velen waarschijnlijk voorgoed de kans ontnomen heeft, het ooit weer op te vatten. Er behoort inderdaad moed toe onder arbeiders de vakopleiding te propageeren in dezen tijd, nu een groot deel van hen, die zoo goed voorbereid de vakscholen verlieten, reeds jaren rondloopen, zonder aan den slag te kunnen komen.

Maar toch zal, wanneer eenmaal het economische getij keert, de vraag naar geschoolde krachten opleven, wellicht sterker dan ooit. Het is te voorzien, dat bij zeer velen, door het gedwongen ledigloopen, de vakvaardigheid zoodanig is teruggegaan, dat zij voor hun taak niet meer berekend zullen zijn. Meer nog dan anders rust op het vakonderwijs de taak, paraat te blijven en te zorgen, dat het niet met nagenoeg ledige handen staat, wanneer straks ambacht en industrie weer gaan roepen om geschoolde krachten.

Het is daarom ook in hooge mate te betreuren, dat de federatie

door gebrek aan middelen in dezen tijd niet met haar voornaamste werk naar buiten kan aanvangen. Een cursus, die in het algemeen ca. 20 lessen zal dienen te omvatten, brengt zooveel kosten met zich, dat er ca. 500 betalende cursisten aan dienen deel te nemen, om uit te komen. Het cursusgeld moet zoo laag mogelijk gesteld worden, werkloozen dienen van het betalen van een bijdrage te worden vrijgesteld en zoo is het wel uitgesloten, tot een voldoende deelname te komen. Ook is het geen tijd, om voor dit werk subsidie te vragen. Zoo is de federatie, na een paar pogingen, die niet tot een voldoende deelname leidden, wel gedwongen, gunstiger tijdsomstandigheden af te wachten.

Inmiddels meende het bestuur, dat een poging kan worden gedaan, iets voor de werkloozen te geven. Met de medewerking van de plaatselijke commissies voor ontwikkeling en ontspanning van werkloozen is dat gemakkelijk te verwezenlijken. Deze commissies kunnen de in aanmerking komende werkloozen in een lokaal met een ontvanginstallatie of een aansluiting op het plaatselijke radio-distributienet verzamelen, onder leiding van een geschikten persoon. Na afloop kan misschien nog wat over het behandelde nagepraat worden, waarbij eventueele vragen voor den docent kunnen worden genoteerd. Er kan voor gezorgd worden, dat iedere luisteraar tijdens de les voor zich heeft de schetsen, teekeningen, enz., die behandeld worden. Tevens kan hem een uitvoerig resumé van het behandelde ter hand worden gesteld.

Na ampele bespreking heeft het bestuur der federatie met haar onderwijscommissie besloten, bij genoegzame deelname, voor de werkloozen een cursus in het lezen van teekeningen te geven. Vaardigheid in het lezen van teekeningen is voor ambachtslieden en geschoolde vakarbeiders een voorname eisch. Alle geschoolde metaalbewerkers, houtbewerkers, bouwvakarbeiders, betonwerkers, monteurs, enz. moeten vlot een werkteekening kunnen lezen. Op de teekening is alles aangegeven, wat zij moeten weten, iedere vorm, iedere afmeting. Zonder iets te vragen kan de vaardige vakman van de teekening het werk maken. Ontbreekt evenwel die vaardigheid in het lezen (het begrijpen) van een teekening geheel of ten deele, dan heeft dat in de werkplaats een eindeloos vragen, met daaraan verbonden heen- en weer loopen tengevolge. Bovendien worden dan vaak verkeerde conclusies getrokken en vergissingen gemaakt en dat brengt gewoonlijk mislukking van het werk, tijd- en materiaalverlies mee. Zoo heeft de vakman, die behoorlijk een teekening kan lezen een grooten voorsprong op zijn collega, die deze vaardigheid mist. De laatste wordt achtergesteld en hij voelt dit tekort in zijn vaardigheden gewoonlijk als een ernstig gemis.

Andererzijds is het kunnen lezen van teekeningen noodzakelijk, om vakliteratuur te volgen. Nagenoeg altijd wordt daarbij als voorbeeld en ter toelichting gebruik gemaakt van schetsen en teekeningen met aanzichten en doorsneden, die voor een niet ter zake kundige nagenoeg geheel onbegrijpelijk zijn. Hoeveel eenvoudige vakmensen zouden daar niet op gestrand zijn, wanneer zij eens een vakboek ter hand namen?

Zoo wordt bij de belanghebbenden wel algemeen ingezien, dat lezen

van teekeningen voor hen van groote beteekenis is. Dat verklaart de finke bezetting van de avondteekenscholen en dat maakt het waar-schijnlijk, dat voor deze radiocursus ook voldoende belangstelling zal komen. Voor het bestuur leek deze cursus ook aantrekkelijk, omdat het er bij mogelijk is, gelijktijdig voor alle vakken het noodige te geven en verder, omdat daarbij op ongezochte wijze tal van op de verschillende vakken betrekking hebbende wetenswaardigheden kunnen worden verteld en toegelicht. Dat maakt het luisteren gemakkelijker, houdt de belangstelling wakker en het kan tevens de in deze tijden van gedwongen lediggang zoo tanende intresse voor het vak wat verlevendigen.

De federatie is met het voorbereidende werk voor dezen cursus gereed. Het wachten is nu op de plaatselijke commissies voor ont-wikkeling van de werkloozen. De offers, die van hen worden gevraagd, zijn gering. Een lokaal met een leider voor een uurtje per week en een kleine geldelijke bijdragen ter bestrijding van de kosten van uit-zending en drukwerk, dat zal wel nergens op bezwaren stuiten. Om de belanghebbende bijeen te krijgen zal meer een beroep moeten worden gedaan op persoonlijke offervaardigheid. Men mag dan al kunnen wijzen op een cursus, die voor hen van veel beteekenis kan zijn, zij mogen zelf het belang ook inzien, het is eenmaal moeilijk personen die de kinderschoenen ontgroeid zijn, voor onderwijs te verzamelen. Maar het werk, dat in plaatsen waar men het ernstig ter hand nam tot stand kwam, is toch een bewijs dat het kan.

Een opwekking om de federatie bij deze taak in het persoonlijk belang van de werkloozen allereerst, maar toch ook indirect in het belang van de geheele samenleving te steunen, gericht tot allen, die inzien dat dit werk een groote draagwijdte en beteekenis kan hebben, mag hier niet ontbreken. Mogen in iedere plaats in Nederland per-sonen worden gevonden, die onder dit werk hun schouders zetten. Dan is het succes verzekerd!

Inhoudsopgave van den veertienden Jaargang.

VERHANDELINGEN EN BESCHOUWINGEN.

Bladz.

M. E. Sandberg—Geisweit van der Netten, Wat heeft, na de sluiting, de Tentoonstelling „Moeder en Kind” ons nog te zeggen?	1
Ir. C. H. Claassen, Volkstuinen en Stadsuitbreiding	13
Hermien van der Heide, Volksontwikkeling in Sovjet-Rusland	19
J. P. Wiersma, Ontwikkelingswerk te Bakkeveen I, II	27, 59
Prof. Dr. Ph. Kohnstamm, Art. 42 lid 2 L.O. in de praktijk	33
G. Ph. Selman, Speeltuinwerk is Volksontwikkeling	35
J. Hovens Greve, Ontwikkeling en Ontspanning van werkloozen.	39
Dr. K. F. Proost, Vierde Internationale samenkomst der Volkshuizen te Berlijn van 16—20 Juli	57
A. de Koe, In hoever eischt de politieke radicaliseering der grootstedelijke bevolking wijziging van de taak der Volkshuizen.	65
P. Voogd, Arbeidersavondscholen van het Instituut voor Arbeidersontwikkeling	74
D. B. Baarslag, Onderwijs en efficiency	85
G. van Veen, De Zwijgerherdenking	97
Dr. Philip J. Idenburg, Overheidszorg voor het kleuteronderwijs	105
E. C. Knappert, In hoever eischt de politieke radicaliseering der grootstedelijke bevolking wijziging van de taak der Volkshuizen.	119
Prof. Dr. B. J. H. Ovink, Het misbruik van het Instituut der bijzondere leerstoelen	129
H. G. W. v. d. Wielen, Het Jeugdwerkloozen-vraagstuk op het platteland	134
J. W. Groenijk, Ontwikkeling van jeugdig personeel in dienst van het Staatsbedrijf der P.T.T.	140
G. van Veen, Een belangrijke lezing	147
J. Hovens Greve, De Vrijwillige Arbeidsdienst in Duitschland	161
J. P. Wiersma, Werk- en ontwikkelingskampen voor jeugdige werkloozen te Bakkeveen	176
A. H. Gerhard, De waarde van den arbeid in moreel opzicht en de „onvolwaardigen”	183
G. van Veen, Emancipatie van den Onderwijzer I, II.	193, 226
Albert Daan, Economische moeilijkheden bij den arbeid voor onvolwaardigen	205

Herman Rutters, Een belangrijk pleidooi voor het muziek- onderwijs op de scholen	215
C. A. Steenberg, Een gedenkboek der leeszaalbeweging	235
Willem Gehrels, De Volksmuziekschool te Amsterdam	242
Dr. J. Luning Prak, Het bed van Procrustes I, II	248, 262
Ida Heyermans, Het leekenspel in de Rotterdamsche Volks- huizen	256
W. Emmens, Het herstel van een nationaal recht voor de belangrijkste taak van de volksontwikkeling, het lager onderwijs	259
De Redactie, Nationaal Recht en Volksontwikkeling	261
Dr. H. G. W. v. d. Wielen, Ervaringen in het ontwikkelings- werk voor jeugdige werkloozen in het noorden van het land	267
E. C. Knappert, Wording en groei der Volkshuizen en Dorps- huizen in Nederland	274
A. de Koe, Doel en grondslagen van het Volkshuis	283
Prof. Dr. Ph. Kohnstamm, Onderwijsleiding	293
Dr. K. F. Proost, De plaats der Volkshuizen in het oecono- misch-sociale leven van onzen tijd	300
Ida Heyermans, Een belangrijk onderzoek	310
Dr. W. F. de Groot, De Jeugdbeweging en de school der toekomst	315
Prof. Dr. Ph. Kohnstamm, De Wereldcrisis	329
Dr. Hans Muhle, Die Nationale Revolution in Deutschland und die Volksbildung	344
H. G. C. Kreiken, Indrukken van het Onderwijs in de Unie van Zuid-Afrika	350
R. C. van Ree, Vakopleiding met behulp van radio	383

PERSOVERZICHT BUITENLAND.

F. Laack, De Vrijwillige Arbeidsdienst in Duitschland, door J. H. Gr.	126
--	-----

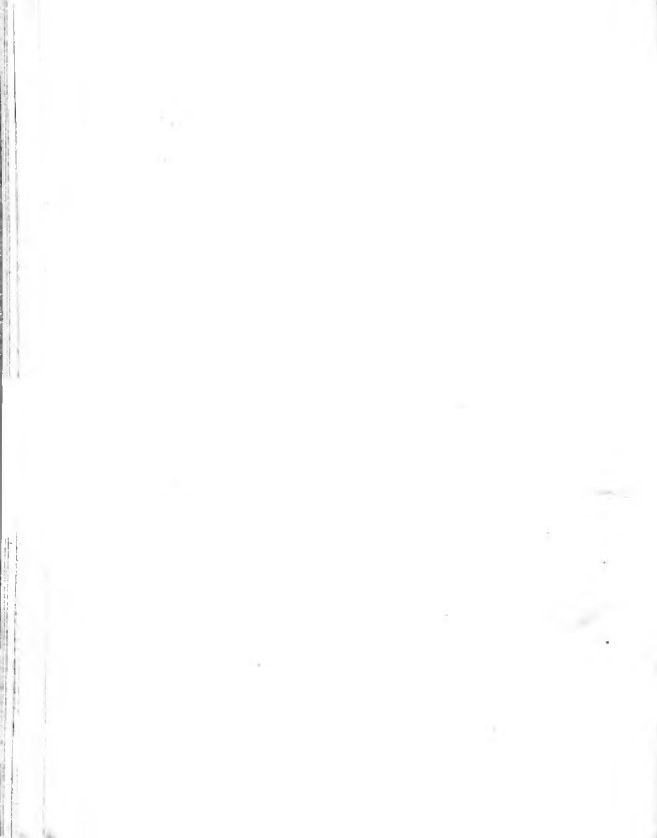
BOEKAANKONDIGING.

Ernst Haffner Jugend auf der Landstrasse Berlin und Albert Lamm Betrogene Jugend, door J. H. Gr.	128
---	-----

FEITEN EN POGINGEN.

Conclusies rapporten der landelijke commissie ter bestrijding van de gevolgen van jeugdwerkloosheid	63
Bemoeiingen en ervaringen werklooze jeugd, J. H. Gr.	159
Rijks- en Gemeentesubsidie voor ontwikkelingswerk van werk- loozen	190
Openbare vergadering der landelijke commissie ter bestrijding van de gevolgen der jeugdwerkloosheid	191

INHOUD VAN AFLEVERING 11-12.

	Bladz.
De Wereldcrisis, door Prof. Dr. Ph. Kohnstamm	329
Die nationale Revolution in Deutschland en die Volksbildung .	344
Indrukken van het Onderwijs in de Unie van Zuid-Afrika, door H. G. C. Kreiken	350
Vakopleiding met behulp van radio, door R. C. van Ree . . .	383

TOT GELUK GEBOREN

Onder bovengenoemden titel heeft de Maatschappij tot nut van 't algemeen twee boekjes uitgegeven van de hand van Mevrouw J. Riemens-Reurslag. Het eerste deeltje behandelt de opvoeding van het kind van de geboorte tot den schoolleeftijd. Het tweede deeltje behandelt de periode van de lagere school. De boekjes hebben een uitstekende pers en sinds het verschijnen van het eerste deeltje in September 1927 zijn er in totaal 45000 exemplaren van opgelegd; voor paedagogisch werk in ons land voorzeker een ongehoord getal.

— DE PRIJS PER DEELTJE IS f0.60. —

Voor vereenigingen per 100 exempl. f 25,— Per 1000 exempl. f 200.—

NUTSUITGEVERIJ - CENTRAAL-STATION - AMSTERDAM

Beschikbaar

**Het is thans meer dan ooit tijd
om kennis te nemen van
onderstaande Nutsuitgaven:**

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS I

door A. H. Gerhard en Ph. Kohnstamm 11.—

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS II

DALTONSCHOLEN (Uitverkocht)
door L. C. T. Bigot, P. A. Diels en
Ph. Kohnstamm.

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS III

HET VERVOLGONDERWIJS
Rapport met bijlagen . . . f2.50

DE TOEKOMST VAN ONS VOLKSONDERWIJS IV

HET VERVOLGONDERWIJS TEN
PLATTELANDE, Rapport . 11.—

